

Mesterségem címere
– a használható hagyomány,
a népi kézművesség stratégiája I.

Hagyományőrző tevékenységi formák a múltban és a jelenben

Helyzetértékelés, problémafeltárás

Népi kézműves értékek – a mesterségek helyzete

A népi kézművesség helye – kapcsolódási pontok

Készült

a Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet

megbízásából

2013

Hagyományok Háza

Konzorciumi partnerek:

Népművészeti Egyesületek Szövetsége

Muharay Elemér Népművészeti Szövetség

Projektvezető: Beszprémy Katalin

A stratégia készítésébe bevont szervezetek:

FATOSZ

LEADER Akciócsoport

Magyar Ízek KFT

Alkotóházak Országos Szövetsége

Magyar Művelődési Intézet

Élő Tiszáért Egyesület – Magyar termék, helyi piac

Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Intézete

Kulturális Szellemi Örökség Igazgatósága

HROD KFT – SWOT analízis

Falufejlesztési Társaság

Szakértők:

Ament Éva, Bakó Katalin, Bazsó Gabriella, Bereczki Csaba, Benedek Krisztina, Beszprémy Katalin, Budai Krisztina, Cs. Nagy Ágnes, Csapó Angéla, Csákányi Zoltán, Csonka-Takács Eszter, Csupor István, Csuporné Angyal Zsuzsanna, Dala Hajnalka, Debreczeni János, Dr Csizmadia László, Dr. Illés Károlyné, Endrédi Melinda, Erdős Balázs, F. Tóth Mária, Fecske Pál, Fehér Jánosné, G. Fekete Éva, Galánfi András, Gábor Eszter, Gémesné Deák Julianna, Guiprechtne Molnár Erzsébet, Hajnal Tamás, Héra Éva, Hubert Erzsébet, Igyártó Gabriella, Juhász Katalin, Kiss Gabriella, Komjáti Tamásné, Kovács István, Krizsán András, Nagy Mari, Pál Miklósné, Pintérmé Kanyó Judit, Polyák Albert, Pongrácz Zoltán, Prokné Tirner Gyöngyi, Rézműves Melinda, Sándor Ildikó, Skrabut Éva, Szabadkai Andrea, Szabó Zoltán, Szalay-Zala Andrea, Székely Éva, Takáts Zoltán, Terényi Gyöngyi, Tóthné Kiss Szilvia, Varga Zsófia, Vetró Mihály, Vranesics Ágnes

Bevezető

A Nemzeti Vidékstratégia keretében meghirdetésre kerülő fejlesztési irányok között számos lehetőség kínálkozik arra, hogy egy-egy kistérség saját kulturális, hagyományos értékeit, arculatformáló vidékfejlesztő erőként használja fel. Ezáltal munkahelyeket tud megtartani és létrehozni, növelve a térségek népesség megtartó erejét.

A kézművesség, mint gazdasági és kulturális tevékenység, közösségformáló, egészség-terápiában, rehabilitációban alkalmazható módszer és lehetőség, személyiségformáló, identitásalakító erő. A magyar vidéken még jelenleg is sok helyen rejtett formában, de megtalálható a hagyomány, a szokásrendszer, a településre, a tájra jellemző népi kézművesség, mely társadalmi megtartó erőt képvisel. Pszichológusok által bizonyított tény, hogy azok az emberek, akik jó közösségekben, közösségi értékek által meghatározott értelmes munkával töltik ki életüket, kreatívabbak, egészségesebbek, az előttük álló nehézségeken könnyebben úrrá lesznek, s ez sokszor azon múlik, van-e értelmes cselekvési program, van-e olyan vezető, közösség, mely mindezt közvetíti a helyi társadalom számára. Ebben a folyamatban az egyik – talán genetikailag is meghatározottan – legjobban működő tevékenység a hagyományörzés különféle fajtája, mely szerencsés esetben gazdasági haszonnal is párosul. A program célja, hogy megtalálja ezeket a lehetőségeket, mely egyaránt jelent megtartó erőt úgy a társadalom, mint a gazdaság szemszögéből nézve.

A helyi közösségek aktivitásának fokozására kitűnő lehetőségeket kínál a népi kézművesség különböző szakágainak felelevenítése, különösen, amikor a sajátos helyi hagyományok is fellelhetők, és ezek a XXI. század mindennapi életében is funkcionális szerepet kaphatnak. Fazekasműhelyek, fafaragó közösségek, hímző körök, kosárfonó csoportok, bőrművesek, szíjgyártók, nyergesek, gyapjú- és vászonszövő csoportok illetve egyéni alkotók készítenek mives, funkcionális termékeket.

A kreativitás és a kultúra hasznosítása az azokhoz kötődő iparágak terjeszkedése nem csupán a társadalmi-kulturális mozgások eredménye, hanem az európai versenyképességet erősítő stratégia is. A kreatív ipar ma a világ egyik legfejlődőbb ágazata. Az örökségvédelem, ezen belül a népi kézművesség, ezen iparág része, amely munkahelyeket teremthet.

Célunk, hogy szakmai javaslatainkkal, közös gondolkodással olyan középtávú fejlesztési – fejlődési és marketing programok létrejöttét segítsük, melyek a helyi hagyományokat alapul véve hitelesen, minőséget garantálva reprezentálhatnak egy-egy települést, térséget, egyúttal országimázst is teremtve.

Az egyik legfontosabb elem, a helyi arculat megtalálása és kialakítása. Ezen a területen megkerülhetetlen a helyi hagyományok meg- és bemutatása – mint például a népművészet, a folklór, a helyi specialitások, – ételek, a helyben előállított, feldolgozott élelmiszer, stb. – ezek csomagolása, és más speciális helyi termékek köre.

A felsorolt tényezők viszont csak akkor ütőképesek, ha a térségi arculatban komplexen, egymás – meg, és bemutatására épülve, egymást erősítve jelennek meg, ezáltal egy magasabb szintű *hozzáadott értéket* hozva létre.

Ezen a területen óriási a belső tudás, a szellemi tőke, és az akarat. Magyarország világszerte elismert nagyhatalom a hagyományörzés terén, de hiteles értékeink mégis nehezen mutatkoznak meg a külvilág előtt. Alkotóink, alkotócsoportjaink napi megélhetési gondokkal küzdenek, nincs presztízse, társadalmi elismertsége munkájuknak, gondot jelent az utánpótlás kinevelése – problémák az oktatás területén – miközben mi, a szakma által elkötelezett emberek és szervezetek, de a társadalomnak és gazdaságnak minden szereplője tudja és hangoztatja, hogy ebben a tevékenységben mennyi érték, belső tartalék, erő rejlik. Ennek az ellentmondásnak alapvető oka az, hogy az általunk végzett kulturális, szakmai, gazdasági tevékenység a megfelelő kommunikáció, a kapcsolati rendszerhiányában nem hatékony. Ha nincs kooperáció, párbeszéd a meglévő intézmények, civil szervezetek, egyéni alkotók valamint a kormányzati – döntéshozó, a kommunikációs oldal között, tevékenységünk nem lehet átütő, hiszen a koncepciók, stratégiák, szabályozási rendszerek, a jogi, pénzügyi finanszírozás lehetőségei az összehangoltság az információk hiányában szétforgácsolódnak, vagy egymást kioltják.

A hagyomány jelentősége

Amikor a magyar vidék számára a népi kézműves stratégiát készítjük, nagyon fontos két dolgot tisztázni. Az egyik a hagyomány – azon belül a népi kézművesség - és annak napjainkban betöltött szerepének tisztázása. Miért fontos számunkra a XXI. században a hagyomány? Mi a társadalmi, kulturális és gazdasági jelentősége, szerepe a ma embere életében? A másik tisztázandó kérdés a fogalmak egyértelműsítése. Hiszen kézművességre, háziiparra, kismesterségekre, népi kézművességre, népi iparművészetre gyakran hivatkozunk, de a fogalmak pontos meghatározása híján gyakran elbeszélhetünk egymás mellett.

A hagyomány a történelem folyamán kialakult értékek összessége, mely a fejlődés folyamán szüntelenül összekapcsolódik a megújulással. Ez azt jelenti, hogy az újítás mindig a hagyományokra támaszkodva szakít a hagyományok egy részével, és mihelyt újjá születik, maga is hagyományt alkot. Az a tapasztalat és tudás, melynek ismerete és használata feltétele egy nép társadalmi, gazdasági, a kulturális szerves fejlődésének. A kérdés ma az, hogy felnő-e ma Magyarországon egy olyan generáció, mely átvevője, folytatója a korábbi évszázadok műveltségének. Kialakul-e olyan társadalom, mely öntudatos, egzisztenciálisan nem kiszolgáltatott polgárként ismeri, becsüli és továbbviszi országa legértékesebb felhalmozott tudását úgy, hogy közben befogadja az új ismereteket, környezeti feltételeket.

A hagyomány része a népi kézműves kultúra is, mely tárgyi anyanyelvünk.

A hagyomány a következő területeken tölt be nagy szerepet:

– **A hagyomány mint identitás.** Két egymásnak feszülő trend, a globalizáció, az egyetemességre törekvés, másfelől a kulturális identitásra való törekvés a két ellenpólus. Ha kulturális identitásról beszélünk, a hagyományokról is beszélünk, társadalmi, gazdasági és kulturális hagyományainkról, melyek a történelmi folytonosságot és magát a nemzeti kultúrát is jelentik.

De nincs nemzeti kultúra a lokális, a kis közösségek kultúrája nélkül. És nincs közösség kultúra nélkül. Márpedig közösségek, egészséges társadalom nélkül nem működőképes az

ország. Ezért olyan nagyon fontos, hogy ma Magyarországon a helyi kultúra, a helyi értékek és hagyományok, mint társadalom megtartó erő, visszanyerjék helyüket, szerepüket.

– **A hagyomány mint kulturális tényező.** A hagyományos paraszti kultúra, a népművészet, a népművészet felfedezésének kora óta megtermékenyítően hatott a „magas” művészetekre, gondoljunk csak a szecesszió korára, a Gödöllői műhely, a Zsolnay gyár, kiváló építészaink, Kós Károly, Lechner Ödön és társaik munkásságára, a divat területén Tüdös Klára tevékenységére, vagy a zene területén Bartók Béla, Kodály Zoltán munkásságára, és még folytathatnánk a sort. A XX. század végén ismét volt egy ebben a tekintetben pozitív korszak – Makovecz Imre és az organikus építészet, a táncházmozgalom és kisugárzása más művészeti területekre, mely művészeti alkotótevékenységek mind a nemzethez való tartozás felemelő érzését jelentik, melynek alapja a népi kultúra, mely ebben a vonatkozásban nemzeti kultúrává vált. Ez teszi hangsúlyossá a művészeti nevelés, ezen belül a hagyományok – köztük a népi kézműves hagyományok oktatásának, közkultúrában való megerősítésének fontosságát.

– **A hagyomány mint a pozitív pszichológia eszköze.** A folklór, illetve a közösségi művészet a közösségek védelmét szolgálja. A közösségek összetartozását segítő tevékenységek megsokszorozzák a közösség alkotó energiáit, növelik az esélyét a minden értelemben vett túlélésre. A közösségi kultúra hatása közvetlen pozitív tényező a stressz csökkenésében, ennél fogva a civilizációs ártalmak csökkenésében. A pozitív életminőség – boldogság – nem állapotot jelent, amit az ember birtokolhat, nem is időleges élményt, hanem aktivitást. A népi mesterségek gyakorlása olyan aktivitási formát jelent, mely bizonyos – sokszor nagyon magas - szinten az átlagember számára is elsajátítható, közösségben művelhető. Értéket közvetít és hoz létre, amennyiben szakmailag felkészült vezető az érték közvetítő. Ezért óriási a szerepe a közművelődés terén, a közösségek életében a népművészeti mozgalmaknak.

– **A hagyomány mint gazdasági tényező.** A népművészet XIX. századi felfedezése óta él az a vidékfejlesztő gondolat, hogy a hagyomány, és a népi kézművesség népszerűség megtartó erőként tud olyan vidékeken működni, ahol a helyi hagyományok kiemelkedőek, jelentősek. E mozgalomnak köszönhetően eltűnőben lévő paraszti kultúrák éledtek fel, váltak ismertté, divatosabbá. Ekkor indult az az óriási gyűjtőmozgalom is, mely napjainkig forrásául szolgál kézműveseinknek. Bár ez a gazdasági folyamat kellő kontroll híján devalválta ezeket a legdivatosabb (matyó, kalocsai, buzsáki) kultúrákat, eredményeit nem szabad lebecsülni.

A II. világháború után a háziipari szövetkezeti mozgalom vette át ezt a szerepet, a 80-as években pedig a szövetkezetek tevékenységének beszűkülésével, az amatőr, civil mozgalmak erősödésével egyre inkább megnőtt az egyéni alkotók szerepe. Míg a szövetkezeti időkben az alapanyag ellátás, az értékesítés nem az alkotók, hanem az erre szakosodott szövetkezetek és kereskedelem feladata volt, addig a bolthálózat megszűnésével ma az értékesítés feladata is az alkotókra hárul.

Mivel a képzés elszakadt a hagyományos kultúrák helyszínétől, és a népi kézművesség nem a helyi igényeket elégíti ki, napjainkra azok a kézművesek, akik számára a mesterség megélhetési forma, főleg városokban, azok környékén, és idegenforgalmat vonzó területeken élnek. A tudás visszatanítása a vidék számára szintén a jövőre, ránk háruló feladat.

Napjainkban, mint ez jó példáinkból is kiderül, a népi kézművességnek, mint gazdasági tényezőnek, szerepe jelentős a vidéki térségekben a turizmusban, a települések arculatának

formálásában, a helyi kézműves termékek felértékelődésével a helyi gazdaságban, a helyben termelt nyersanyagok feldolgozásában abban az esetben, ha erre megfelelő, a közösségek által is elfogadott kulcsszereplők, kezdeményező szerepet vállaló, de együttműködésre ösztönző, a jelenlegi pályázati rendszerekben otthonosan mozgó, korszerű tudással rendelkező szervező egyéniségek is vannak. A népi kézművesség, mint speciális, lokális tudás által tudja egy-egy térség egyedi arculatát be és megmutatni, különlegessé, vonzóvá tenni,

Azonban ahhoz, hogy a jelenleg meglévő szellemi potenciál, tudás ezen a területen ne vesszen el, és még jobban kifejthesse hatását, szükség van kormányzati akaratra, a szabályozók, a gazdasági jogi környezet változtatására, szemléletváltásra, ami a társadalmi elismertséget, az oktatásban változást, a média szerepvállalását, jelentős marketing tevékenységet feltételez.

BESZPRÉMY KATALIN

1 Hagományörző tevékenységi formák a múltban és a jelenben

1.1 *Múltbeli tapasztalatok pozitívumok – buktatók – tévutak*

Mi a hagyomány?

A magyar társadalomnak ilyen gyökeres, gazdaságot, társadalmat, értékrendet felforgató változása, mint amelyben most élünk, a XIX. század óta nem volt. Társadalmi kihívásaink mellett komoly veszély a globalizáció kulturális hatása. A technikai fejlődés (műholdas tv, internet, stb.) révén gyorsan és mindenhol elérhető, megnézhető, megvásárolható nemzetközi trendek, márkák, a populáris kultúra látható és hallható celebjeinek világméretű térhódítása, a szélsébesen terjedő újabb és újabb divatok, pillanatok alatt zúzzák be a hagyományos kulturális értékeket. Igen figyelemreméltó azonban az a jelenség is, hogy az utóbbi évtized tudományos elemzései a világfolyamatok mozgató rugói közül egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a civilizációnak, a kultúrának, mint a regionális és nemzeti identitás alapjának. A két nagy egymásnak feszülő trend: a globalizáció, az egyetemlegességre törekvés, másfelől a kulturális identitásra törekvés. Ha a kulturális identitásról beszélünk, a hagyományokról is beszélünk, társadalmi és kulturális hagyományainkról, melyek a történelmi folytonosságot és magát a nemzeti kultúrát jelentik.

A jelen társadalmak egyik legnagyobb kulturális kérdése, a hagyományokhoz való viszony. Jelen van ez a kérdés Afrika törzsi háborúiban, meghatározója a Balkánon egymásnak feszülő nemzeti nacionalizmusnak, s az iszlám szélsőségesek világot fenyegető elszánt harcának is egyik mozgatója, hagyományaink védelme. Az egyesült Európa kulturálisan is sokszínű államai is kénytelenek szembenézni a hagyomány és társadalmi integráció kérdéseivel (törökök Németországban, cigányok Franciaországban, baszkok, skótok, stb.) és mai magyar társadalmunkban is megkerülhetetlen és megválaszolendő kérdések, megoldandó feladatok sokaságát veti fel hagyományaink értelmezése és vállalása.

„Mert azt tanultam mindenütt, azt láttam minden nagy nemzetnél, hogy az apák dolgát folytatják az utódok. Mert össze kellene szednünk nagy fáradtsággal az ország minden részéről széjjelszórt köveket, hogy azokkal a magunk képére építhessünk. És ehhez hit is kellene, és nagy fanatizmus is és rettenetes sok munka...” A hagyomány és identitás kérdését pontosabban és szebben megfogalmazni, minthogy azt Kós Károly tette *A régi Kalotaszeg* (1911) című írásában, úgy vélem, nem lehet.

Mégis, mi az oka annak, hogy a hagyományhoz való viszonyunk – különösen kárpát-medencei térségünkben – mindig meg-megújuló viták tárgya. Következik ez történelmi helyzetünkől, társadalmi, vallási, nemzetiségi különbözőségeikből, de nálunk békésebb területek, egységesebb társadalmi is foglalkoznak ezzel a kérdéssel.

„Ha mindenben követjük a szokást, a régi por söpörtlenül marad.” – mondja Shakespeare *Coriolánus* című drámájában.

Mi is valójában a hagyomány? Béklyó, mely a hatáskörébe tartozó egyéneket, s így a társadalmat is fogságban tartja, vagy a nemzeti kultúra, a nemzeti művelődés alapja?

A Világirodalmi lexikon így fogalmaz: „A hagyomány a történelem folyamán kialakult értékek összessége, mely a fejlődés folyamán szüntelenül összekapcsolódik a megújulással. Ez azt jelenti, hogy az újítás mindig a hagyományokra támaszkodva szakít a hagyományok egy részével, és mihelyt újjászületik maga is hagyományt alkot.”

A hagyományhoz való viszony önmagában is ellentmondásos. A hagyományörzés és a hagyománytól való elszakadás tendenciái egyaránt jellemzik. Hogy csak a két szélsőséges végletet említsem: élnek szélsőségesen archaikus nézetek, melyek a hagyomány szigorú kötelekében képzelik el az életet. Találkozunk olyan nézettel is, mely teljesen megtagadja a hagyományt. Vannak emberek, akik természetes módon, mintegy szerves folytatásként születnek egy kultúrába, és észrevétlenül formálják saját képükre. S találkozunk azzal is, hogy a régi, keserves parasztsors részeként megpróbálják minél gyorsabban elhagyni a hagyományokat, vagy egyszerűen csak szégyellik, mint avított, régi ruhadarabot.

Andrásfalvy Bertalan professzor megfogalmazása tömör és a lényegere utal: a hagyomány a múlt kultúrájából levont tapasztalat, melyet a nemzeti kultúrába emelve megőrizzünk, és tovább éltetünk. Ez a megfogalmazás már utal a feladatunkra is: ismerd meg hagyományt, értelmezd, tanuld meg és alkalmazd!

Szükség van tehát annak meghatározására, hogy mit értünk hagyományon. Itt az ideje annak, hogy a közösségek új szemlélettel áttekintsék azt, amit örököltek. Előítéletektől mentesen megismerjék történelmüket, számba vegyék értékeiket és válogassanak. Mit helyeznek el levéltárba, múzeumba, mit tartanak megőrzésre méltónak, mit tartanak olyan fontosnak, hogy megtanítsák az iskolában a gyerekeiknek, vagy továbbéltessék a közösségekben. A megismerés abban is segíteni fogja őket, hogy felismerjék, mi az a hagyomány, mely az életforma eltűnésével érvényét veszítette, vagy éppen a divatok vagy a kor aktuálpolitikai hatása miatt „hamis” vagy ízléstelen.

Ez a tudatos válogatás a garancia a hagyomány túlélésére, és arra, hogy egy új nemzedék tegye élete szerves részévé és önmaga kifejezésének eszközévé a múlt értékeit.

A hagyomány felfedezése az európai kultúrában

A XV-XIX. század a nép felfedezése az európai kultúrában. Az ipari forradalom, a paraszti életforma változásának következményeként az 1500-1800-as évek között az európai kultúra olyan változásokon ment keresztül, mely kulturális forradalmat is eredményezett. A XV. században a kultúra még egységes képet mutat egész Európában. Homogénebb volt a művészi ízlés, és önálló, paraszti művészettel, mint a későbbi évszázadokban, még nem találkozunk. A XVI-XVII. század körüli agrárkonjunktúra, a viszonylagos paraszti jólét hatására azonban a vagyonos parasztság egyre több használati tárggyal rendelkezett. A háztartásokba bekerültek az ón és fajansz edények, az öltözékben megjelentek a divatos darabok is. A gazdasági visszaesés és a recesszió későbbi évszázadaiban azonban a parasztságot egyre jobban elszakadtak

az egykorú polgári ízléstől, és egyre önállóbb népművészetet alakítottak ki. Az önálló paraszti népművészet virágzását a szakirodalom a XVIII. század végére a XIX. század elejére teszi. Európa különböző részein – a gazdasági fejlődéstől függően – különböző időpontban történtek ezek a változások. A XV. században az angol paraszt még a földön aludt, a XVI. század végén azonban már szekrényei, edényei, falvédői voltak. Ez a század a falusi kézművesség fénykora Angliában.

Nyugat Európa más részein ez a változás a XVII. században következett be. Norvégiában, Svédországban a korábbi időszakból szinte egyetlen tárgyat sem ismerünk, de ekkor szinte mindenütt megjelenik a faragott, festett láda, a pohár és a tányér.

A parasztság életmódjának változása, a közösségi életforma felbomlása, a közösségek, emberi kapcsolatok rendjének változása folyamán, a tárgyak egyre inkább elvesztik funkciójukat, szokásokhoz, szertartásokhoz kapcsolódó szerepüket. A hagyományos viseletek helyett, a divatos ruhák térhódítása folyamán a mesterségek hagyományos technikai és funkciói is megváltoznak, alkalmazkodnak az új életmód, új divatok diktálta követelményekhez, s egyre nehezebben veszik fel a versenyt a gyáripár tömegtermelésével.

A parasztság életmódjának változásával egy időben, megjelenik a régi értékek elvesztése miatt érzett aggodalom. Angliában a „szabadidő kommercializálódásról” kezdenek beszélni.

Új szórakozási formák hódítanak: a cirkusz, a bokszt, a karneválok. A „Skót Felföldi Társaság” (1823) azért aggódik, hogy a „legnemesebb erények kivésztek vagy háttérbe szorultak, mert a pénzimádat belopódzott, és mert a csalás, s a képmutatás kofaszellemet, s léleknyomorító hitvány kapzsiságot hozott.”

Ezzel egy időben – a hagyományos paraszti életforma és kultúra bomlásával – a XVIII. XIX. század fordulóján került a „nép” az európai érdeklődés homlokterébe. Annak, hogy miért fordult az érdeklődés a nép felé, több oka is volt: politikai, esztétikai és intellektuális. A mai napig is e kérdések köré csoportosítható a hagyománnyal kapcsolatos viták nagy része.

Megfigyelhetjük, hogy a nemzeti hagyományokhoz való viszony azokban az országokban és azoknál a népeknél volt legerősebb, melyek politikailag nem voltak függetlenek. A XVIII. századi Spanyolországban a népi kultúra divatja a Franciaországgal való szembenállás egyik kifejezőmódja volt.

A népi kultúra felfedezése szorosan összefüggött a nemzeti nacionalizmusok megjelenésével is.

A népi kultúra iránti vonzalom máshol az önmeghatározás, a nemzeti felszabadítási mozgalmak része. Fauriel görög népdalgyűjteménye pl. az 1821-es törökellenes felkelés hatására született.

Napjainkban is élő példa a balti népek zenei mozgalma és évente megrendezésre kerülő fesztiválja, mely az orosz kultúrától való megkülönböztetés és a balti kulturális identitás fóruma a mai napig; „Baltic song and dance celebrations” (2003-tól az UNESCO Szellemi örökség listáján. 1863-tól a mai napig évente 40 ezer amatőr és hivatásos énekes, táncos hirdeti a balti népek kulturális identitását).

Az is megállapítható, hogy a népi kultúra Európa, vagy egy-egy ország azon részein vált fontossá, mely kulturális szempontból perifériának számított. Olaszországban a dalmátok,

Nagy-Britanniában a skótok, Franciaországban a bretonok, Spanyolországban az andalúzok ragaszkodtak leginkább a hagyományaikhoz. Azok a helyek, melyek földrajzilag viszonylag elkülöníthetőek voltak, ahol még élt a tájnyelv, ahol a hivatalos művészeti hullámok – reneszánsz, klasszicizmus – eredményei nem jutottak el, vagy nem rögződtek.

Német nyelvterületen a népi kultúrának alig volt szerepe a nemzeti műveltségben. A néphagyomány sokfélesége, vidékenként eltérő színei a német regionalitás és a nemzetállamok szoros tartozékai. Ezzel szemben azoknál a népeknél, melyeknek nem volt nagy múltú, folyamatos államiságuk, vagy hivatalos kultúrájuk (románok, szlovákok, szerbek), a népi kultúra igen fontos szerepet kapott a nemzeti műveltségben, a nemzeti öntudat kialakításában, a polgári nemzetállamok megszületésében is.

A hagyomány értelmezése Magyarországon

Hazánkban a néphagyomány és nemzeti műveltség viszonya a szomszédinktól eltérő, egyedi vonásokat mutat. Kelet-Európát a gazdasági változások csak később érintették, s országunkban fejlett polgárság hiányában, a nemzeté válásban a nemesség vitte a főszerepet. A reformkor, ahogy Szerb Antal fogalmaz, a „nemzeti öntudat kivirágzása”, melyben a nemzeti függetlenség és polgári átalakulás „haza és haladás” jelszavai egybeforrottak a magyar nyelv, a magyar kultúra kérdéseivel. Ekkor került be a folklór a nemzeti szimbólumok közé, de a nagy múltú hivatásos kultúra, a nemesség hagyományos ízlése, polgári igényei nem engedték, és nem juttatták jelentős kulturális pozíciókhoz. Míg Európa polgári államaiban egységes értékrendet tükröz a hagyományok megítélése, nálunk a nemzeti lét és kultúra kérdésének felvetése a paraszti kultúrával mindig szoros összefüggésben merült fel, és társadalmilag vitákat gerjesztett.

A történelmi fejlődés fáziseltolódása, a társadalom rétegződése, a parasztság lebecsülése miatt a népi kultúra művészeti, politikai értelmezése nem egységes, hanem a mai napig újra és újra megújuló viták tárgya.

A hagyomány értelmezése esetünkben kétféle szélsőséges nézetet tükröz. A hagyomány elavult, idejétmúlt, vagy a másik nézet, mely tiszta források, csodaszarvasok, árvalányhajak, és piros csizmák képe mögé bújva hirdeti az „igaz magyart”. A kategorikus igen, vagy kategorikus nem egyformán hamis álláspont, mert mindkettő a hagyomány feldolgozott, aktuáldivatos vagy aktuálpolitikai manipulációs megjelenéséből ítél. Az a „tapasztalat és tudás” nem fontos számára, melynek ismerete és használata a kultúra szerves fejlődésének feltétele. A kérdés ma az, hogy felnő-e Magyarországon egy olyan generáció, mely átvevője és folytatója a korábbi évszázadok műveltségének. Egy olyan új nemzedék, mely nem nyugati mintákat követ, mely nem az előző korok műveltségének elutasítója, hanem öntudatos, egzisztenciálisan nem kiszolgáltatott polgárként ismeri, becsüli és továbbviszi országa legértékesebb hagyományait.

„Hagyomány a kirakatban” (a hagyományos kultúra megjelenésének formái)

A magyar népművészet felfedezésének és megmutatásának első korszaka a reformkor. Nemcsak az önálló nemzeti kultúra megteremtésének az igénye hívta fel a figyelmet erre a területre, hanem kapcsolódik a népművészet felfedezésének nyugat-európai hullámához is.

A bemutatás igényét Magyarországon (de az egész világban is) egyszerre hívta életre az idegenforgalom fellendítésének célja, és a falu, a népművészetet létrehozó ember megélhetésének biztosítása.

1867-es Párizsi Világkiállításon szerepelnek először népművészeti tárgyak.

1873-ban a Bécsi Világkiállításon már magyar gyűjteményt is bemutatnak.

1885-ben Budapesten az Országos Általános Kiállításon 15 parasztszobát láthat a közönség.

A kiállításon berendezett hat magyar és kilenc nemzetiségi parasztszoba a tárgyi környezet széles tartományát vonultatta fel. A mezőkövesdi, a kalotaszegi, a torockói, csíki székel, a hétfalusi és aldunai csángó szobák és a szobákban elhelyezett viseletes bábuk a legjellegzetesebbnek tartott népművészeti tájakat reprezentálták.

A legnagyobb elismerést a kalotaszegi együttes váltotta ki. Ma azt mondanánk, hogy azért, mert ennek volt legjobb a PR-ja! Az igazság az, hogy kevesen ismerték úgy a vidék népművészetét, mint a Bánffyhunyadon tevékenykedő Gyarmathy Zsigmondné (1843-1910), aki a kalotaszegi szobát maga rendezte be, és kereste a kalotaszegi varrottások terjesztési és népszerűsítési lehetőségeit.

Kiállítást követően maga Erzsébet királyné lett a megrendelő, aki egy réges-régen divatból kiment fehér varrottast rendelt. Ennek hatására, mivel már alig volt ember, aki ismerte ezt a technikát, Gyarmathyné öt idős asszonnyal kezdte visszatanítani a régi mintákat, és hamarosan vásárlói között tudhattuk az egész magyar főúri kört.

A század első évtizedeiben a legismertebb magyar népművészeti központ Kalotaszeg volt, bár más tájak is igyekeztek a főúri körök érdeklődésére ismertté válni.

1886-ban alapították a Magyar Kereskedelmi Múzeumot, melyet a hazai termékek állandó kiállítása céljából alapítottak.

1895-ben, Pozsonyban alapították az Izabella Háziipari Egyletet, melynek tevékenysége során 65 faluban honosodott meg a hímző ipar – a történelmi Hont, Nyitra, Pozsony, és Trencsén megyék területén. Az Izabella munkái Londonig, a Liberty áruházláncig eljutottak.

1909-ben alakult az Országos Magyar Háziipari Szövetség, mely a helyi telepeket országos hálózattá igyekezett szervezni.

A Sárköz felfedezésében nagy szerepe volt Ács Lipót (1868-1945) szekszárdi rajztanárnak. Az 1900 éves elején írt visszaemlékezése szerint „az egész Sárközben 5 öregasszonyt találtam, akik ismerték a régi varrási módot és hímes főkötőket varrtak. **1902**-ben rendeztem Ócsényben és Decsen tanfolyamot, ahol az asszonyok fiatal nőket tanítottak meg erre a technikára. Ócsényben 1941 végéig dolgozott a hímző szakkör, s Aponyi grófné közvetítésével valóságos divatot teremtettek Rómában. Nem mellékes az sem, hogy 1903-tól 1939-ig 140 ezer pengő munkabért kerestek az ócsényiek.”

Az **1908**-as világiállításán már szerepeltek a mezőkövesdi darabok, különösen a kékszöld selyemhímzésű díszpárnák arattak nagy sikert.

1911-ben háziipari szövetkezet létesült Mezőkövesden, ahol a párnákon kívül népviseletbe öltözött babákat, papucsokat is készítettek.

A legnagyobb budapesti társadalmi esemény **1911**-ben történt, amikor a Széchenyi bál rendezőbizottsága „Matyó lakodalom” címen az Operaházban rendezte meg a farsang elit bálját. A lakodalmas nép között mintegy 120 társaságbeli személy szerepelt. Az operabál nyomán Izabella főhercegné személyesen vett részt Mezőkövesden a matyó lakodalomban.

Az operabál, s a főurak „érdeklődése” jó értelemben vett divatot indított Pesten, mely Tüdős Klára munkássága idején érte el csúcspontját. Tüdős Klára az 1920-as évektől az Operaház jelmeztervezője, rendkívül művelt és széles látókörű asszony volt.

Nemcsak népi ihletésű színpadi kosztümjeivel aratott sikert, hanem a fennmaradt írások, ruhatervék arról tanúskodnak, hogy „Pántlika” nevű szalonjában rendkívül divatos, népi ihletésű ruhadarabok készültek. Tervei a népművészet valódi ismeretéről tanúskodnak, igyekezett megismerni a népi technikákat is. 1939-ben Nagylócon kéziszövő telepet alapított, mely nemcsak munkát biztosított a helyi asszonyoknak, hanem alapanyagot is szállított műhelyének.

1896-os millenniumi ünnepségekre, *Jankó János* néprajztudós kezdeményezésére egész néprajzi falu épült a Városligetben. Az ezredéves kiállítás faluja funkciójában próbálta bemutatni a falusi életet: parasztokat, állatokat hoztak vidékről, akik nemcsak mindennapjaik színterét ismertették meg a látogatókkal, hanem táncokat, szokásokat is eljátszottak, lakodalmat ültek.

1899-ben az első néptáncfalalkozót Angliában rendezték, a hagyományos zene és tánc bemutatására.

1935-ben szintén Angliában volt az első világfesztivál, Londonban. Magyarországról is utaztak ki táncosok (Bokréta válogatott: Szany, Derecske, Mezőkövesd, Kalocsa).

Az **1920-as** évektől az egész országban különböző népművészeti bemutatókat tartanak.

1926-ban tartják Kodály Hányjának bemutatóját az Operaházban, s szinte ezzel egy időben a csákvári műkedvelő parasztcsoport is előadja a művet. A daljáték szövegírója és a csákvári előadás betanítója az a *Paulini Béla*, akit a Gyöngyösbokréta mozgalom megalapítója és szervezője címen tartunk számon.

1931-1944 Gyöngyösbokréta néven azt a rendszeresen visszatérő színházi bemutatósorozatot értjük, mely parasztcsoportok tánc-, ének- és játék bemutatóiból állt. Minden év augusztus 20-án, Budapesten találkoztak a csoportok, s a bemutatókon keresztül egy sajátos kulturális mozgalom bontakozott ki. Az ünnepélyes keretek között, a Városi Színpadon látott műsoroknak ezúttal csak egy lényeges vonását emelem ki: először látott az ország népe és az idelátogató külföldi magyar néptáncot.

Sajátos, a hagyományörzés szempontjából jelentős népművészeti mozgalom szerveződött, mely egyedülállóan nagyszámú paraszti tömegeket mozgató meg. Több mint 100 falu csatlakozott a „Bokrétához”, s a Bokréta Szövetségnek 3500-4000 tagja volt.

Az első világháború elvesztése és a trianoni békeszerződés okozta sokk után, a területének és népességének kétharmadát veszített ország számára a megbántott nemzeti önérzet ma-

gára találását is jelentette ez a korszak. A saját kultúra értékeit hangsúlyozta, s a nemzeti műveltség fejlesztésében látta a kibontakozás lehetőségét.

A Bokréta néptáncmozgalmunk szervezettségének első korszaka. Eredményei közül a csak a legfontosabbakat említem: tudatosította a falusiakban kultúrájuk értékeit; először látott Budapest és az ország népe néptáncot, s a szakértői hálózat létrehozásával megindult a filmezés, a néptánc és népzenei anyagok gyűjtése, és archiválása. Jelentős volt a turisztikai vonzata is.

A Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium és a Belügy- és Kereskedelmi Minisztérium 1934-ben közös rendeletet adnak ki a Szövetség támogatására és szakmai ellenőrzésére.

A hiteles népművészet bemutatásának ellenőrzését a Magyar Néprajzi Társaság felügyelete alá helyezik. Gönyei Sándor fotói és a Néprajzi Múzeumban ma is őrzött filmek, gyűjtések, ezeknek az ún. „hitelesítési” akcióknak az eredményei.

Ugyancsak a szervezeti összefogást sürgetnek az ún. „népipari cikkek” gyűjtésére, kiállítására és árusítására is. Ilyen cikket a továbbiakban az IBUSZ-on kívül csak a Bokréta Szövetség árusíthat szervezetten.

1945 után

A hazai folklórmozgalmak második korszaka az 1945 utáni évek. A „néptánc” a sok száz és ezer néptáncgyűttes, a kultúrversenyek népünk „életörömét” és művészi alkotó tehetségét példázták. A politikai és protokolláris ünnepekről, a május 1-i felvonulásokról nem hiányozhattak a táncosok. A „kárhozott” Gyöngyösbokrétát sikerült átöltöztetni az állami és társadalmi ünnepeket egy ideig elmaradhatatlanul kísérő népművészeti revüvé.

„A folklór (az ötvenes évek elejétől) szerves, tudatos részévé vált a kulturális politikának. (...) Ez a folklórnak jó volt, mert szinte állami rangra emelte a nép írástalan műveltségének értékeit. Az intézményes támogatás azonban túlságosan hivatalos keretet öltött, s ezzel éppen a további spontán folyamatokat gátolta. A hivatásos együttesek, az intézményes amatőr néptáncsoportok érthetően maradandó művészi értékeket akartak, vagy véltek létrehozni, s ezt mindig csak a színpadi kultúra, a színházi produkció, az individuális alkotások keretében képzeltek el, más úton, lehetőségen nem is gondolkodtak. Pedig a folklórban javarészt ettől eltérő tendenciák, vonások uralkodnak.” (Martin György)

A népi alkotók, szintén szovjet mintára, állami kitüntetésben részesültek. Ekkor alapítják a Népművészet Mestere (1953) díjat. Kitüntetettjeink azonban, ellentétben a Szovjetunió példájával, mindig olyan népi alkotók – Kántor Sándor, Király Ilus, Kiss Jankó Bori, Kapoli Antal – akiknek díjjal való elismerése ma is a szakma megbecsülésével párosul, és életművük etalon.

A háziipari szövetség ajándéktárgyainak árusítását már a két világháború között sokan támadták. Veres Péter (1897-1970) idegennek állította mindazt, amit a városi polgár, a „középosztálybeli úriember” paraszti „kultúrkincként” ünnepel. Erdei Ferenc (1910-1971) az „ál-iparművészeti” termékeket, a parasztlét „válságtermékének” ítéli. Györffy István (1884-1939) arról ír, hogy mennyire szükség volna arra, hogy a minisztériumokban a népművészeti, néprajzi kérdésekben képzett szakemberek irányítsanak. „A hagyományos formákat nem tartják művészeknek. Stílusuk nem hagyományos, hanem egyéni vagy idegen. A fazekasok nagy

része még őrzi a hagyományos formákat, de a hivatalos támogatással meghonosított idegen színek és díszítmények miatt gyártmányaik a hagyomány szempontjából teljesen értéktelenek.”

A szovjet típusú hagyományőrzés évei – 1960-1970

A 60-as évektől művelődéspolitikánk az amatőr művészeti együttesek fenntartásával, fórumok biztosításával, az állami szakmai felügyelet kiépítésével támogatta a szabadidő hasznos eltöltését és a szocialista embertípus nevelését. A közműveltség szempontjait háttérbe szorította a színpadi produkció: a minősítések, fesztiválok, versenyek.

A Népművelési Intézetben megindult a táncoktató képzés, kiépült az országos és tájfesztiválok rendszere, a szolnoki és zalaegerszegi fesztiválok koreográfiai, együttes versenyein komoly művészi eredmények születtek. Tudósaink a szisztematikus gyűjtőmunka eredményeit könyvekbe, monográfiákba foglalták, s a tanfolyamokon a leendő táncpedagógusok eredeti táncfolyamatokat tanultak. Martin György: Magyar tánc típusok és dialektusok és Pesovár Ernő: A magyar tánc történet évszázadai című könyve számos kiadást megért és rongyosra olvasták-tanulták a táncosok újabb és korosztályai.

Táncosaink itthon is nagyon népszerűek, de a külföldi fesztiválokban a műfaj soha nem tapasztalt sikereket arat.

Martin György mégis elégedetlenül kesereg: „A táncmozgalom, sokféle anyagot ismer mélységében is, de a kultúra nem érdekli.”

A 70-es években politikai nyitás tapasztalható a kultúra területén. A jelenlévő és leplezhetetlen társadalmi feszültségek miatt engedett a gyeplőn a kádári „gulyáskommunizmus”. Ismertté vált a három „T” (támogat, tűr, tilt) fogalma és mindenki igyekezett magát tartani a játékszabályokhoz. A külföld előtt is szeretett volna jobb színben feltűnni az ország vezetése, megnyíltak a külföldi kapcsolatok lehetőségei is, és soha nem tapasztalt támogatást kapott a terület.

Érdekes, ellentmondásos, kulturális szempontból rendkívül izgalmas, szellemileg pezsgő élet jellemezte ezeket az éveket. 1956 emléke már csak a fű alatt élt, a parasztság kollektivizálása befejeződött, a háztáji gazdaságok termékei feledtették az 50-es évek padlássöpréseit, a gazdasági reformpolitika eredményei már látszottak, a lakosság gyarapodott.

A magyar falu a 70-es években

„Képzeld el egyfelől a politikai ideálképet, a zenés, táncos, dolgos, jókedvű népet, a kulturális forradalom áldásait, a város és a falu között eltűnő különbségeket, a kuláktalanított falut, ahol az új gazdák után az „ingadozó középparaszti” is eldöntötte, hogy belép a téeszcsébe, másfelől a kitelepített, nagy számmal perbe fogott vagy másként megalázott birtokos parasztokat, a beszolgáltatást a padlássöprésekig és a sokféle nélkülözést!

Az eddigieknél is bonyolultabb ellentmondást rejtett magában az az illúzió, hogy a parasztság, pontosabban, aki paraszti marad, megtartható hagyományos kultúrájában, ha a kívülről érkező romboló, bomlasztó hatásoktól óvják, illetőleg segítik ellenállnia azoknak.”

Az 1970-es, 1980-as évek magyar falujának általános vonása lett a hivalkodó fogyasztás, a vagyoni különbségek nyílt hangsúlyozása. A növekvő bőség közepette csökkent a tradicionálisan sokra becsült takarékoság jelentősége. Az 1960-as években még az iparba eljárók nagy része is parasztnak érezte magát, s ezt fogyasztási szokásaival is demonstrálta. Mégis a külvilággal erősödő kontaktus, a TV által közvetített új, városias minták az 1970-es évektől – természetesen országosan eltérő ütemben – egyre inkább a modern fogyasztási szokások átvételéhez vezettek, amelyekben gyakran éppen a paraszti léttől való eltávolodás vágya tükröződött; olykor egyenesen a paraszti léttől való menekülés, annak megtagadása fejeződik ki egyre erősödően. Az új fogyasztási minták bevezetésével a gazdagság megítélésének is egyre újabb kritériumai alakultak ki, a korábban oly fontos „föld – állat – ház” szerzésével szemben a ház, a kényelmi cikkek és a járművek szerzése, továbbá a szórakozás vált fő céllá”. (Sárkány Mihály)

És akkor jött a Röpülj Páva

Vass Lajossal, a tápiószecsői asszonyokkal, a bukovinaiakkal és a gitáros Sebő–Halomossal egy ország ismert magára és fedezte fel népművészetét!

Majd jött a táncház (1980-)

Minden eddigitől különbözve, civil érdeklődők tömegével, sajtóvisszhanggal, tv-filmekkel, politikai vádakkal, megfigyelésekkel és természetesen méltatlan szakmai vitákkal.

Bodor Ferencet idézem: „Volt egy nemzedék, voltak számosan, akiknek a népművészet, a kézművesség, a hagyománykeresés egyfajta megoldásnak tűnt. Kinek többet jelentett ez, míg mások ’csak’ az örömszerzés, a szórakozás módjait találták meg e mozgalomban, s ez utóbbi is óriási dolog korunkban. A lehetőségek, közös sikereik, kudarcaik, szerepük valamilyen formában összeterelte őket. Ők is hoztak új szint, új látásmódot a hetvenes évek magyar szellemi életébe. Kitágították látóhatárunkat, egyetemesebb összefüggések meglátására figyelmeztettek, segítettek egy korszerűbb magyarsággép elterjesztésében itthon és külföldön. Olyan értékeket bányásztak elő és dobtak be a köztudatba, amelyeket már majdnem mindenki veszni látott.”

Az 1980-as évek – a kultúra irányítói és a népművészetekkel foglalkozók számára egyaránt nem várt módon – a népművészet reneszánsza volt Magyarországon. A művészeti csoportok nagyszerű teljesítményét a hazai és külföldi közönség egyaránt elismerte.

Az 1970-es évek új népművészeti hulláma a tárgyalkotó kultúra életére is pozitív hatást gyakorolt. A kézművesség „új reneszánsza” megváltoztatta a fiatalok tárgy- és viseletkultúráját. Népművészeti dísz tárgyak készítése helyett a használhatóság, praktikum, környezetkultúra szempontjai kerültek előtérbe.

A rendszerváltást megelőzően nagyon sok szakkör működött (elsősorban kistelepüléseken) művelődési intézmények fenntartásában. A gazdasági helyzet romlásával a fenntartók a működés terheit megpróbálták áthárítani a csoportokra, ami a megszűnéshez vezetett.

Ugyancsak megszűntek, csődbementek a háziipari szövetkezetek, a forgalmazó bolthálózat minden üzlete 2001 januárjára bezárt.

Az 1982-ben alakult Népművészeti Egyesületek Szövetsége az alkotókat a megyei szervezeteken keresztül fogja össze, egyéni tagság nincs. A korábban érdekképviseleti feladatokat is ellátó Népi Iparművészeti Tanács a Hagyományok Háza tanácsadó szerveként a zsűrizést végzi.

„Kultúrát nem lehet örökölni, minden korosztálynak újra és újra el kell sajátítania és a maga képére kell formálnia”. (Kodály Zoltán)

Meg kell tehát tanulnunk! A tánc házas nemzedék megtanulta. Muzsikájuk által megszólaltak az archívumok felvételei, újraszülettek a táncok. Fiatalok százai keresték fel a hagyományokat őrző falvakat. Erdély népművészetben gazdag vidéke valódi „tisza forrásként” szolgált a kultúrára szomjas ifjúságnak.

Megalakult a Fiatalok Népművészeti Stúdiója és a nyári táborokban, alkotóházakban a régi, megtanult technikák új alkotásokban születtek újjá a fiatal kezeiktől.

Ez a generáció felismerte, hogy hagyományainkat, népművészetünket nemcsak azért kell ismerni, mert hozzátartozik műveltségünkhöz. Népművészetünk olyan modell, mely évszázadokon át kifejezte az ember szépérzékét, kreativitását, művészi alkotó képességét. Az a gyermek, akit kis korában megtanítanak énekelni és táncolni, aki a természetes anyagokkal – fával, gyapjúval, náddal, stb. – megismerkedve apró játékokat, használati eszközöket készít, aki a népmesehősök küzdelmeiben éli meg a jó erkölcs diadalát, az nemcsak személyiségében lesz gazdagabb. Mindezek észrevétlen átadnak egy olyan értékrendet, megtanítanak egy olyan közösségi magatartásformát, melyek az egész társadalmat gazdagítják.

„Magyar modell” néven vált ismertté a világban ez a módszer. Lényege, hogy a magyar folklórkutatás filmen, hangzóanyagban, szövegben rögzített dokumentumai, különböző terjesztő csatornákon és a visszatanítás folyamatai révén, közkinccsé válnak. A tudományos archívumok anyagainak hozzáférhetősége, a sok helyen még töredékes formában élő néphagyomány, az időszakonként meg-megújuló hazai és nemzetközi érdeklődés újra és újra megújítja népművészeti mozgalmainkat. Néptánc és népzene-tanításunk, kézműves oktatásunk pedagógiai módszerei révén nemcsak az iskolákban és együttesekben lehet megismerni ezt a hagyományt, hanem a táncházakban, játszóházakban, nyári táborokban – új közösségeket teremtve – fiatal érdeklődők százai, szórakozva sajátítják el apáik örökségét.

Ami hiányzik, és ami nem következett be a 80-as évek reneszánsza után, az az „áttörés”. A népművészeti új hullámnak, a „nomád nemzedéknek”, az a hatása, mely a népművészettel kapcsolatos nemzeti közgondolkodást egészséges újraértékelésre készíti. Itt most nemcsak arra gondolok, hogy a 90-es években újra megjelentek az árvalányhajas, romantikus népi szimbólumok. Szerencsére nem volt nagy hatásuk! Aggasztóbb az ősi magyar gyökereket felidéző, tudományos elemzéseket nélkülöző társaságok megjelenése, de a legaggasztóbb, hogy újraéledtek közéletünkben a népi–urbánus viták. A megosztottság nem segít egy stabil nemzeti értékrend kialakításában, aminek hiányát sajnos naponta érezzük.

Vannak azonban olyan kutatók, történészek, politológusok, akik a hagyomány mibenlétének egész más vonásaira mutatnak rá. Példának Kovács Ákos munkásságát említhetem, akinek tevékenységét sokan bírálják, megállapításaival még többen vitatkoznak, de a hagyományokról alkotott kép nem lehet teljes, ha nem figyelünk az általa ismertetett jelenségekre. Hazai és külföldi tudósok gyakori konferencia témája az utóbbi évtizedben az autenticitás, az

eredetiség kérdése. Ezzel kapcsolatban tartom fontosnak megemlíteni Kovács Ákos egyik tanulmányát, melyben az új kenyér szokásának kialakulását s annak történeti, néprajzi hátterét elemzi. Röviden: a 19. század végén, az Alföldön és tizenegy dunántúli megyében fellángoltak az aratósztrájkok. Darányi Ignác földművelésügyi miniszter leiratot fogalmazott a vármegek közigazgatósági emberei számára, melyben felhívta figyelmüket a birtokos és a munkás közötti viszony bensőségebbé tételére. E jó viszony kialakítását mi sem szorgálná szerinte jobban, mint „a régi aratási ünnepeknek a felújítása, melynek keretében a birtokos a jól bevégezett munka után munkásait vendégül látja, s azokkal együtt örömmünnepet ül”. Újítsuk fel az aratási ünnepeket! Harsogta a napi sajtó, és a miniszteri leírtaknak meg lett az eredménye! A rendelet, a politikai szándék, pedig divatba hozza a történetileg sosem igazolt „hagyományokat”, s arató és új kenyér ünnepek százait rendezte az ország. Összekapcsolódik ez később a Szent István-napi ünnepekkel, majd az alkotmány ünnepével, s az új kenyérrel. A múlt évben már legnagyobb hangsúlyt az ország kenyere, az új kenyér ünnepe kapta.

E példa arra figyelmeztet, hogy a hagyományok értelmezése felelősség. Társadalmi, politikai és kulturális szempontból egyaránt felveti a moralitás kérdését. A nyelv példáját említhetném. A nyelv fejez ki durvaságot, trágárságot, primitívséget, műveletlenséget, lelki szegénységét, de ugyanaz a nyelv szól a lélek gazdagságáról, a szeretetről, a szépségről. A használt minősíti, hogy mire használja!

Szintén a felelősség kérdését veti fel 2001-ben egy budapesti konferencián Alkis Raftis görög néprajz- és néptáncutató, a Nemzetközi Tánctanács (Internationale Dance Council) elnöke.

„Véleményem az, népi örökségünkre a legnagyobb veszélyt nem a modernség, nem a globalizáció, de még nem is az elüzetiesedés jelenti, hanem a csalás, hamisítás. Azaz a 'hagyományos' címszó alatt a nagyközönséget félrevezető hamisítványok.”

2003-ban UNESCO (Az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete) egyezményt fogad el a Szellemi Kulturális Örökség Megőrzéséről.

A preambulumban hivatkozik a szellemi kulturális örökségre, mint a kulturális sokszínűség mozgatórugójára és a fenntartható fejlődés biztosítékára, a szellemi kulturális örökség valamint az anyagi kulturális javak és a természeti örökség egymásrautaltságára.

Hivatkozik a globalizáció és a társadalmi átalakulás veszélyeire, s felismeri, hogy szükség van a védelmet célzó, kötelező érvényű okmányokra. Aggodalommal hívja fel a figyelmet az örökség súlyos hanyatlására, pusztulására, az örökség védelmére fordítandó anyagi források hiányára.

Felismerve még többek között a szellemi kulturális örökségnek az emberek közötti szorosabb együttműködés és megértés előmozdításában és az ifjúság nevelésében játszott felbecsülhetetlen szerepét, 2003 októberében elfogadja az egyezményt.

Hazai törvény a szellemi örökség védelméről

A Magyar Parlament 2006-ban a XXXVIII. kihirdető törvény megalkotásával lehetővé tette az egyezmény ratifikálását, melynek eredményeképpen hazánk harminckilencedikként csatlakozott az egyezményben a részes államok sorába.

A konvenciót ratifikáló 121 ország hivatalos kultúrpolitikája megújult a törvény elfogadását követően. A hagyományos kultúrák, s a kultúrát őrző közösségek tudása felértékelődött, s nemcsak kiemelt figyelmet, hanem nagyobb támogatást is kap.

Az UNESCO Az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listáján jelenleg 166 kulturális „elem” található.

A törvény jelentősége

A világ számára a Konvenció elfogadásával következett be ez a pillanat, ami a hagyományos szellemi kultúra szempontjából történelmi jelentőségű. A hagyomány fogalmát új szemlélettel fogalmazza meg.

Szemléletváltásra készíti a társadalmat hagyományai értékelése szempontjából, és szemléletváltásra készíti mindazokat, akik a folklórral foglalkoznak.

Új szemléletet hoz, mert a szellemi örökség védelmében a közösségekre helyezi a hangsúlyt, célként a kulturális identitás megőrzését fogalmazza meg. Nem a letűnt kultúrák értékeit minősíti, hanem az élő emberi örökség folytonosságára irányítja a figyelmet.

Napjaink kérdései

- Hogyan értelmezzük ma a hagyományt?
- Van-e politikai akarat és társadalmi közmegegyezés abban, hogy a hagyomány a jövő műveltségének talpköve?
- Vannak-e és megfelelőek-e törvényeink a szellemi örökségünk őrzésére, megtartására?
- Vannak-e állami – intézményes, anyagi – garanciák a kérdés megoldására?
- Milyen szemlélettel értelmezzük a hagyományt? A múlt részeként képzeljük-e el, művészeti kérdésként kezeljük, avagy a jelenbe újraértelmezendő entitásnak?
- Mi az a folyamat, amelynek folytatói vagyunk, mire lehet abból építeni és mit érdemes abból a mai kulturális folyamatokba integrálni?
- Mit jelent, jelent-e valamit a népművészet az új évezred emberének?
- Érvényesek-e még a népművészetre jellemző esztétikai értékek (egyszerűség, tisztaság, természetesség), melyek a művi, a kommersz elleni lázadáshoz vezetnek?
- Van-e és milyen társadalmi vonzereje van, közösség-szervező ereje van az újjáteremtett folklórnak?
- Mit intézményesítünk, és milyen szerepet szánunk és hagyunk-e egyáltalán szerepet a közösségeknek, civil mozgalmaknak?
- Van-e elég elkötelezettség, elszántság és szakmai tudásunk ahhoz, hogy ne csak „sziget” legyünk, hanem e folyamatok mozgatói?

HÉRA ÉVA

1.1.2 Népművészet – háziipar – népi iparművészet

Példák az utóbbi 150 év tárgyalkotó népművészeti mozgalmairól

MÓTÓ: „... Európa nem arra kíváncsi, hogy átvettük-e mindent, amit az európai művelődés nyújthat, hanem arra hogy a magunkból mivel gyarapítottuk az európai művelődést. Európa az egyéniséget keresi és értékeli bennünk nem a tanulékonyt.” (GYÖRFFY ISTVÁN)

A 19. század végi világiállításokkal kezdődtek hazánkban azok az akciók, amelyeknek célja:

A népművészet értékeinek

1. feltárása, gyűjtése
2. megismertetése,
3. népszerűsítése
4. és ennek közvetlen gazdasági hasznosítása
  - munkahelyek számának növelése
  - hátrányos helyzetű kistérségek fejlesztése
  - piacok teremtése
    - a turizmus fejlesztése,
    - a belföldi igények feltérképezése
    - és marketing révén

Ahhoz, hogy ezt ma meg tudjuk tenni, érdemes áttekinteni az azóta eltelt időszak konkrét akcióit, programjait. Cél: megtalálni azokat a már egyszer jól működött intézkedéseket, amelyek napjainkban is eredménnyel szolgálhatnak.

Kik azok, akik ezeket a programokat megvalósíthatják?

Csakis a megfelelő tudással rendelkező szakértők!

- néprajzosok,
- közgazdászok,
- iparművészek, akik a népművészetet kiindulópontként kezelik és tisztelik,
- népi iparművészet szakértői – szakáganként
- Népművészet Mesterei, Népi Iparművészek (a szervezetek hangadó, mértékadó képviselői) – szakáganként
- turizmus szakértők
- PR-marketing szakértők
- Gazdasági szakemberek

De mindezt széles civil összefogással, a lakosság és a kézművesek széleskörű összefogásával.

A 21. század elején jelentkező „népművészet” nem lehet ugyanolyan, mint egy évszázaddal, vagy akár csak 50 évvel ezelőtt, hiszen megváltoztak a társadalmi, gazdasági körülmények, s ezzel együtt az életmód, a szükségletek, az ízlésformáló tényezők. Mások a készítők és nem ugyanazok a felhasználók sem, nem is beszélve az alapanyagokról. Ez nem jelenti azt, hogy jelen állapotunkban nem beszélhetünk már népművészetről. A fogalom használatát kell megváltoztatni, átértelmezni, mivel olyan tárgyalkotókkal van dolgunk, akik tevékenységükhöz elsősorban a hagyományos tárgykészítési technikákat alkalmazzák, ezt fejlesztik tovább.

Mindenképpen érdemes kitekinteni az elmúlt 100-150 év folyamataira, hiszen a sikeres és sikertelen kísérletekből egyaránt tanulhatunk. Itt a Kárpát-medencében

A népi kultúra igazi megbecsülése a népművészet hanyatlásával, fokozatos eltűnésével párhuzamosan alakult ki. Ez azonban nem pusztán magyar jelenség, hiszen a népművészet élményszerű felfedezése nagyjából azonos időben, a 19. század végén zajlott le nálunk és egész Európában. Angliából indult ki az a mozgalom, amely az „*ipar művészi voltára*” és közvetve a népművészetre is felhívta a figyelmet. A népművészetet a népköltészethez vagy a népszokásokhoz képest Európa-szerte nagy késéssel „fedezték fel”. A népművészeti tárgyak először nagy ipari kiállításokon kerültek közszemlére, így az 1867-es párizsi, az 1873-as bécsi világkiállításon „*háziipar*” címszó alatt. Magyarországon 1876-ban alakult meg a „*Központi Háziipari Egyesület*”, amely 1883-ban beleolvad az *Országos Iparegyesület Háziipari Szakosztályába*. Az 1890-es évek végén Baross Gábor, ekkor már kereskedelmi miniszter vonta állami felügyelet alá a háziipari termelést. 1894-ben Izabella főhercegnő támogatásával a felső-magyarországi megyék népművészeti jellegű és háziipari termékeinek értékesítésére jött létre az „*Izabella Háziipari Egylet*”. Ezzel egyidejűleg szervezte meg a Bánffyhunyadon Gyarmati Zsigáné a kalotaszegi asszonyok és Buzsákon pl. a Balatoni Szövetség megbízásából a Széchenyi grófkisasszonyok a megrendelésre készített városi igényeknek megfelelő öltözködést és lakást díszítő hímzések készíttetését.

A 19. század utolsó harmadában megindult a népművészeti tárgyak gyűjtése, nemcsak a múzeumokba, hanem városi lakásokban is. Az 1880-as években már „*korsó, kanta és bokály gyűjtési mániáról*” olvashatunk a budapesti sajtóban, aminek következtében csaknem minden harmadik lakás „*egy fazekas raktárhoz hasonló*”. A 19. század fordulóját követő évtizedekben Magyarországon együtt jelentkezett a modern európai művészet és a magyar népművészet nagyszerű találkozása. Erre több szép példát említhetnénk, de különösen kiemelkedik a Zsolnay család tevékenysége Pécsen, a Gödöllői Művésztelep tevékenysége, valamint Hódmezővásárhely művészeti élete.

A kalotaszegi varrottas háziipar megteremtője, megmentője

Gyarmathy Zsigáné Hóry Etelka (1843-1910), Kalotaszeg nagyasszonya a századforduló népszerű írónője, fél évszázadon át a táj művelődési és szellemi életének irányítója, a vidék patrónusa volt. Gyarmatyné újra felfedezte a nép által már nem varrt, elfelejtett kalotaszegi varrottast, azt háziiparrá fejlesztette, ország-világgal megismertette.

Már fiatal leány korában a népművészet szerelmese lett. Járt a falvakat, rajzolta, gyűjtötte a mintákat, felfedezte az elfelejtett, a nép által már nem készített régi varrottast. Felismerte a hímzés háziiparrá fejlesztésének lehetőségét: „*A miniszter fölkérésére kiállítottam 1885-ben az országos kiállításon a kalotaszegi szobát. Több faluból szedtem össze az ágyra és rúdra való szükséges varrottásokat. Minthogy akkor már a nép nem varrta ezeket a munkákat, kinyitottam a tulipános ládákat, és azok mélyéről kerültek elő a gyönyörű régi varrottások. Dédanyáról unokákra szállt az ősi munka, féltve őrzött kincs. De azért bizalommal adták kezembe, pedig akkor még nem sejtették, hogy ebből az átengedésből fog kihajtani az a háziipar, mely máris áldása ennek a szép vidéknek*” vallotta tevékenységéről.

1885-ös Országos Kiállítás „Háziipari Csarnokába”, amivel óriási elismerést arat. Azonnal vásárolni akartak a kiállított tárgyakból, de minden kölcsönbe érkezett, csak Erzsébet királynő kapott egy 4 szél fodorvászomból szőtt, fehér pamuttal varrt menyasszonyi lepedőt.

Herceg Eszterházy Pálné is vásárolni akart egy abroszt, de nem volt eladó. Gyarmatyné csináltatni akart egyet, de ez nagy nehézségekbe ütközött, mivel Kalotaszegen már alig talált olyan asszonyt, aki a varrottast el tudta készíteni! Az „invarrást” (a dupla keresztszemes) csak egy magyargyerőmonostori idős asszony tudta elkészíteni, aki fiatalokat tanított be, így készült abrosz Herceg Eszterházy Pálnénak. Ez volt a kiinduló alap, az első pénzért értékesített darab. Először csak ímmel-ámmal hímeztek az asszonyok, – ahogy Gyarmatyné leírja, – úgy viselkedtek, mintha neki tennének szívességet. A szervező kisebb ajándékokkal (kalács, kisebb tárgyak) látta el „bedolgozóit”, akiket Ő látott el alapanyaggal és fel is vásárolta termékeiket. A főúri rend hölgytagjai segítették a tevékenységet hatékony piackutatással, így néhány év alatt fellendült a kalotaszegi háziipar. Gyarmatyné a nagyobb városokban a varrottas hímzésről előadásokat tartott, így népszerűsítette a népi és elsősorban a kalotaszegi hímző kultúrát. Bolthálózatot szerveztek, ahol rögzített áron értékesítették termékeiket.

A Gyarmathyné által bemutatott varrottások első nemzetközi sikerüket az 1887-es brüsszeli kiállításon aratták. (A megrendelők között ott volt a belga királynő is!) Ezt követte az 1890-es bécsi gazdasági és erdészeti kiállítás, amelyen a varrottásokat díszoklevéllel tüntették ki. Az árusítással egybekötött kiállítás olyan jelentős anyagi sikert hozott, hogy a nyitvatartási három hónappal meghosszabbították. A varrottások az 1904-es St-Louis-i világkiállításon is hírnevükhöz méltóan szerepeltek. Az 1905-ös liege-i kiállításon a kalotaszegi varrottásokat újra díszoklevéllel tüntették ki. A sikerek folytatódtak az 1905-ös milánói, az 1908-as londoni és az 1909-es berlini népművészeti kiállításon.

Gyarmathyné kitűnő gyakorlati érzéssel intézte az egyre szélesedő vállalkozás üzleti részét. Kapcsolatot teremtett áruházakkal, bazárokkal, bizományosokkal, divatszalonokkal, múzeumokkal. Árjegyzékeket küldött, rendeléseket vett fel, könyvelt. Levelei bejárták az országot, egész Európát, eljutottak Amerikába is, a leveleket pedig követték a gyönyörű varrottások. 1891 őszén Bródy Sándor a következőket írta Gyarmathy Zsigánénak: „*Egy pár hónapig Itáliában jártunk és csaknem minden városban találtam kalotaszegire, az antikváriusok azt mondják reá, hogy magyar csipke és szeretik*”.

Gyarmathyné alkalmazkodott a piac igényeihez, a régi párnák helyett inkább a polgári, főúri lakásbelsőik ízlésének megfelelő asztalterítőket, futókat, függönyöket, térítőket varratta!

Mennyit jövedelmezett a varrottas háziipar? A Kolozsvári Kereskedelmi és Iparkamara jelentései szerint Gyarmathy Zsigáné nyolc kalotaszegi községből - Magyargyerőmonostor, Körösfő, Sárvasár, Nyárszó, Bánffyhunad, Damos, Magyarbikal, Zsobok - 200-400 asszonyt és leányt foglalkoztatott rendszeresen.

A varrottas háziipar fellendítette a kendertermelést is, mely évente 6-700 forintot jövedelmezett. Később a kalotaszegiek éves keresete a 10-12 000 forintot is elérte. Gyarmathyné adatai szerint a legtöbb varrottast a körösfőiek készítették: „*csak az egy Körösfőre bement varrottasért vagy 10 000 forint*” írta büszkén.

A bánffyhunyadi állami iskolában 1884-től a női kézimunka felügyelője Gyarmathyné volt. A leányok hetente háromszor foglalkoztak kalotaszegi varrással és az év végi vizsgák alkalmával nagy népszerűségnek örvendő kiállításokat rendeztek. Az 1897-98-as tanévtől kezdve az iskolában kétéves kézimunka tanfolyam indult, amelyre évente 12 tanulóleányt vettek fel a környező falvakból. 1901-ben saját költségén három hónapos kalotaszegi varrotanfolyamot szervezett, amelyen Arad megyei Bukovinából áttelepült csángó asszonyok is részt vettek.

Gyarmathy Zsigáné segítette a Kalotaszegre látogató képzőművészeket is. Az ő vendégként járt és festett a vidéken Munkácsy Mihály, akinek felesége a párizsi estélyeken gyakran jelent meg kalotaszegiben, az angol Walter Crane, a preraffaeliták vezére stb.

Hágából 1906. szeptember 21-én írott levelében Jan Van Essen holland festő számára varrottast kért, majd így folytatta: „*Alig várom már azt az időt, hogy az itteni tapasztalataimmal gazdagodva oly hosszú távollét után ismét festhessem Kalotaszeget, népét és bájos vidékét*”

Szellemi végrendeletében a kalotaszegi magyar népet jelölte meg örököséül: „*A kalotaszegi varrottas az a magyar háziipar, amelynek fejlesztését, terjesztését rátok hagyom örökül, ti vagytok hivatva, hogy folytassátok azt, amit én elkezdtem.*” A kalotaszegi varrottas háziipar azóta is életet adó kenyeret jelent a kalotaszegi magyarságnak. Ez nagyrészt Gyarmathy Zsigánénak köszönhető.

A felvidéki (Hont vármegyei) háziipar megméréstetése az ipolysági gazdasági kiállításon 1910-ben

THÉK ENDRE Iontói földbirtokos a Hontvármegyei Gazdasági Egyesület 1907. szeptember 26-i ülésén felvetette „*hogy a gazdasági egyesület 1908. évben rendezzen vármegyei általános gazdasági és ipari kiállítást azon célzattal, hogy egyrészt megismerve, hogy mink van, azt fejlesszük, annak piacot teremtsünk, másrészt meglássuk a vármegyénk gazdasági életében mutatkozó hiányokat – azokat pótoljuk, s végül, hogy minden kiállítás nemes versenyt váltson ki az iparos és gazdaközönség körében.*”¹ Más megfogalmazás szerint „*A kiállítás célja: a két törvényhatóság [Hont vármegye, valamint Selmecebánya és Bélabánya szabad királyi városok] mint egy vármegyei testvértestület mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi képének bemutatása,*

¹ Bolgár 1910, 107.; idézi: Csáky 2007c, 85. Thék Endre kezdeményező szerepéről lásd még például: Ivánka 1910a.

s az iparilag és kereskedelmileg értékesíthető termények és anyagok föltárása és megismertetése” volt.²

A rendezvény tervezetében kezdettől szerepelt a néprajz is:

„A kiállítás néprajzi csoportjának eszméjét Nyáry Alfonz báró vetette fel. Semayer Vilibáld dr. az M. N. Múzeum Néprajzi Osztályának vezetőjével közölte az eszmét. Majd a Hontmegyei Gazdasági Egyesület vezető férfijaival beszéltek meg a dolgot, s abban állapodtak meg, hogy a gazdasági egyesület a néprajzi rész egybegyűjtésére és kiállítására 1000 koronát ad, s az így kiállított anyagokat a Nemzeti Múzeum a kiállítás után beszerzési áron átveszi. A gyűjtés és kiállítás eszközlését a Nemzeti Múzeum végzi, Semayer Vilibáld dr. felszólítására aztán én vállalkoztam e munkára” – olvashatjuk GYÖRFFY ISTVÁN egyik cikkében.³

A kiállítás tervezetében a néprajz az alábbi módon volt jelen:

„VI. Főcsoport. Háziipari kiállítás. Kiállítható minden helyi háziipari készítmény, a nyírfasöprűtől a varrottasig, s minden helybeli műkedvelő által készített dolog. [...]

IX. Főcsoport. Néprajzi, tanügyi és egészségügyi kiállítás. Kiállítható minden a megyei népeletre, s annak néprajzi jellegére vonatkozó tárgy és ábrázolat, valamint a megyei népoktatást szolgáló könyvek, taneszközök stb. – Minden a megye történetére vonatkozó mű, emléktárgy és lelet, a megyei családok emlékei, okmányai és gyűjteményei, valamint az egészségi viszonyainkat és egészségügyi szolgálatunkat feltüntető ábrázolat és kimutatás, s az erre vonatkozó intézmények és dolgok bemutatása.”⁴

A helyi lap – amely minden alkalommal kiemelte a Néprajzi Múzeum szerepét – a megye lakóit is gyűjtésre buzdította, például:

„Amint velünk közlik, a kiállítás egyik legnagyobb része a néprajzi kultúrtörténelmi rész lesz, melynek rendezését – sőt, az anyaggyűjtés egy részét is – az Ortografiai [helyesen Etnografiai] Múzeum igazgatósága volt szíves elvállalni. Kérjük a vármegye közönségét, ha valamely művészi, iparművészeti, régészeti vagy néprajzi szempontból csak valamennyire is érdemes tárgy van a birtokában, jelentse be a kiállításra!”⁵ „Amint már lapunk múlt számában is jelentettük, a kiállításnak egyik legvonzóbb része a néprajzi osztály lesz, melynek rendezését – sőt, az anyaggyűjtés egy részét – az Etnografiai Múzeum igazgatója, Semayer Vilibáld vállalta el.”⁶ SEMAYER igazgatóőr, a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának (a későbbi Néprajzi Múzeumnak) a vezetője a gyűjtésben nem vett részt, viszont néprajzi szemléton járt Hont vármegyében⁷ és a néprajzi kiállítás koncepciójának a kialakításában, valamint a berendezésében segített GYÖRFFYnek.

GYÖRFFY ISTVÁN (1884–1939), a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának fiatal gyakornoka, a Néprajzi Múzeum igazgatóőre, budapesti tudományegyetem Néprajzi Tanszékének alapítója, valamint (átvitt értelemben és szó szerint is) iskolateremtő tanára, kisebb meg-

2 Honti Lapok 1910a, 2.

3 Györffy 1910a. Báró Nyáry Alfonz ipolyszalkai képviselő kezdeményező szerepéről lásd még például: Bolgár 1910; idézi: Csáky 2007c, 85.

4 Honti Lapok 1910a, 3.

5 Honti Lapok 1910b.

6 Honti Lapok 1910c.

7 A Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága 1911, 125.

szakításokkal 1910. augusztus 26. és november 21. között tartózkodott és folytatott kutatást Hont vármegyében.⁸ Gyűjtőmunkája – amelyhez nagy segítséget kapott például BOBÁL SÁMUEL egyházmaróti és KRAMÁR SAMU lissói evangélikus lelkészektol⁹ – eredményes volt. Ennek és a tárgyakat beküldő hontiaknak volt köszönhető, hogy a Hont vármegye Törvényhatósága által a Hontvármegyei Gazdasági Egyesület közreműködésével a megyeszékhelyen, a környék gazdasági, kereskedelmi, társadalmi és kulturális központjában, Ipolyságon 1910. szeptember 24. és október 2. között megrendezett Hontvármegyei Gazdasági és Ipari Kiállítás, valamint (a már említett SEMAYER VILIBÁLD, és például REPICZKY EMILNÉ, MAILÁTH MARGIT, MAYER ILI¹⁰ segítségével) a vármegyei házán kialakított néprajzi részleg nagy sikert aratott. Joggal jegyezte meg – a kezdeményező érdemeit is kiemelve – a kiállítás bezárása után egyik cikkében IVÁNKA ISTVÁN:

„A néprajzi kiállítás jeles szakférfiak által rendezve elsőrendű érdekessége volt a kiállításnak. S hogy e férfiakat nekünk megszerezte, szíves köszönettel tartozunk Nyáry Alfonz bárónak.”¹¹

A néprajzi kiállításnak (Függelék 1.) körülbelül a felét tette ki az önként vállalkozó kiállítók által beküldött anyag, a másik felét GYÖRFFY gyűjtötte. A fő rendező a tárlatról külön cikkben számolt be, amelyben a viseletdarabokat, a kerámiákat, az „ősfoglalkozásokat” egyedül képviselő pásztoréleti tárgyakat, valamint a három szobában elosztott 60 darab eredeti fotót emelte ki¹² (Függelék 2.). A kiállított kerámiákról (és „régiségekről”) SCHMIDT TIBOLT cikkéből¹³ (Függelék 3.) értesülhetünk, s a helyi lap a háziipar-kiállítás bemutatásának is szentelt egy írást¹⁴ (Függelék 4.).

A GYÖRFFY ISTVÁN által a Hont vármegyei kiállításra gyűjtött néprajzi tárgyak – az eredeti tervnek megfelelően – a Néprajzi Múzeumba kerültek és ma is megvannak (ltsz.: 86902–87191).¹⁵ A 294 darab tárgy az alábbi településekről származik: Bagonya (7), Bakabánya (77), Berencsfalu ((2), Bernece (8), Dacsólam (11), Drégelypalánk (13), Egyházmarót (4), Hídvég (2), Hont (3), Ipolyság (3), Korpona (9), Kőkeszi (1), Lissó (13), Litva (45), Lontó (2), Nádas (4), Nagycsalomja (9), Ósöd (2), Szénavár (2), Szeteharaszt (1), Terény (27), Teszér (41), Visk (5), Zsember (3).¹⁶ A kollekción tárgycsoportok szerinti megoszlása: kerámia (122); viselet (89); lakástextil (24); bútor, lakásfelszerelés (12); háziipar, kismesterség (8);

8 A Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága, 1911, 127. Szilágyi Miklós szerint (1984. 581.) augusztus 15. és november 20. között gyűjtött Hont vármegyében. Megjegyezzük, hogy 1909-ben is kutatott a területen, amelynek eredményeit azonban csak az 1930-as években közölte: Györffy 1930a; 1933a; 1933b, 31–32.

9 Bolgár 1910, 111.

10 Bolgár 1910, 111.

11 Ivánka 1910b, 2. A néprajzi kiállításon tárgyakkal szereplő, résztvevő személyeknek kitüntetések is átadtak. Lásd erről: Györffy 1910a; Ivánka 1910b, 2.; Honti Lapok 1910f.

12 Györffy 1910a.

13 Schmidt 1910.

14 Honti Lapok 1910e. A néprajzi kiállítás néhány archív fotóját Somogyi Katinka magángyűjteményében Csáky Károlynak sikerült megtalálnia. Lásd például: Csáky 2007c, 83, 84, 87, 88.

15 Szilágyi 1984, 581.

16 Szilágyi 1984, 581.

földművelés (2); pásztorkodás, állattartás (26); halászat (3); táplálkozás (7), szokástárgy, hangszer (1).¹⁷

GYÖRFFY a gyűjtésre kapott 1000 koronával a kiállítás zárónapján, október 2-án számolt el. A fennmaradt *Elszámolási jegyzék*ben olvasható: I. Tárgyi kiadás (tárgyvásárlás, fényképek kidolgoztatása): 493,24 K; II. Személyi kiadások: 1. Vonat, vasúti fiáker, vasúti hordár, podgyász: 84,30 K; 2. Egész- és félnapos kocsik a megye „feljására”: 132,00 K; Kísérőknek, küldöncöknek, napszám, borraivalók, a tárgyak „hordoztatására”: 40,10 K; 4. Napidíjam 25 napra á 10 K: 250,00 K; Összesen: 999,64 K¹⁸ (36–37. ábra).

A kiállítás bezárása után is folytatta gyűjtéseit, tárgyvásárlásait, ekkor vett például egy igen értékes tárgye gyűjtést, az ipolykeszi kanász teljes öltözékét pásztorszközeivel és dudájával együtt¹⁹. CSAKY KÁROLY írja: „Az ipolykeszi pásztor kellékei nem szerepelnek Györffy többször említett tárgyvásárlási jegyzékében. Ezeket ugyanis külön vette meg, s külön is vették a múzeum jegyzékébe. A nagy leltárkönyvben 1829-es törzsszám alatt az alábbi ipolykeszi tárgyak a következő jelzetekkel szerepelnek: kanászduda (89601), kanászbalta (89602), karikás ostor (89603), dohányzacskó (89604), kanászbocskor (89605), lábszárbőr (89606), kanászatya (89607), kanászing (89608), kanászmándli (89609), kanászkalap (89610), cifra kanászsűr (89611), tarisznya (89613).”²⁰ (39. ábra)

A *Honti Lapok*ban erről az alábbiakat olvashatjuk:

„Mellesleg megjegyezzük, hogy ez a gyerek [az ipolykeszi pásztor] kívül-belül annyira eredeti kanász, hogy Györffy 101 korona árán teljesen levetkőztette őtet. Az ő kosztümjét láthattuk a kiállításon túlköztül, dudástul.”²¹

A gyűjtött tárgyakról – muzeológiai értékük miatt – az alábbiakat tartjuk fontosnak megjegyezni. A kanász alapöltözete egy házi szövésű pamutvászonból készült, kézzel varrt ingből, mérsékelten bő gatyából, magyar szabó által készített, zsinórozott, pitykegombokkal díszített mellényből (mándliból) állt. A lábára bőrből készült bocskort és lábszárvédőt húzott, míg a fejére fekete posztó pörgekalap került. Az öltözetet befenekelt ujjú, posztórátéttel, gyapjúfonállal hímzetten díszített cifraszűr felsőruha egészítette ki. Ehhez az öltözethez tartozott még egy fémgombokkal kivert bőrtarisznya és egy porcelángyöngyökkel, fém pipaszurkálóval, rojtokkal díszített, kostökből készült dohányzacskó is. A kanász felszerelésének része volt egy kovácsolással készült, ívelt, háromszög alakú, dísztelen baltafej, amelynek nyelét a fejnél rézberakásos ezüstlap borítja, valamint egy szintén keményfából esztergályozott, ólomberakással díszített ostornyél és az ahhoz csatlakozó, fémkarikákkal bőrszíjakkal font ostorszíj. A tárgye gyűjtés egyik legszebb darabja a palóc dudu. A hangszer tömlője szőrrel befelé fordított, timsósan kikészített birkabőr. A dudafejet keményfából (szilvafából) faragták stilizált, nyújtott kecskefej alakra. A szemüregeket kékszínű gyönggyel töltötték ki. A fej felületét a szarvak végéig rézszegeccseléssel díszítették. A sípszár becsatlakozó részén fogazott szélű rézpalásttal borították, erősítették. A faragott kettőssípszárat gyümölcsfából (szilvafából) ké-

17 Szilágyi 1984. 583. Vö. Csáky 2007c, 93–97.

18 Györffy 1910d.

19 G. Szabó 2004. 11.; 2006, 18.; Csáky 2007b. 31.

20 Csáky 2007c, 98.

21 Honti Lapok 1910g.

szítették közepén két párhuzamos furattal. Az dallamjátszó sípszár furatán 5 játszólyuk, valamint egy hátsó oktávlyuk található (a bolhalyuk helye látszik, de nem fúrták ki). A hangszer alaphangját az oldalt lévő hosszanti nyílás adta. A sípszár elejét és oldalát finom vésett, karcolt motívumok díszítik. A fából faragott kontrasíp hosszabbítójának (*pipka*) felső végén rézgyűrű található, alsó vége V alakban nyitott, hiszen a hangszer alaphangját, kontrahangját ezeken a nyílásokon tudta a zenész beállítani és ehhez csatlakozik a fogazott szélű, kétsoros lyukmintával ellátott, alsó végén feketített színű szarutölcsér. Az alkatrészhez egy rézlánc három rövidebb gyöngysor fonalbojttal csatlakozik. A keményfából esztergályozott basszussípszár 5 darabból áll, csapokkal illeszkedik egymáshoz, végeit díszes és mives ólmozással erősítették úgy, hogy a fa alkatrészek szinte nem is látszanak. Az első bekötőcsont, valamint az utolsó tülök csatlakozási csonkja világosabb fából készült, pipa alakú, a fa természetes görbületét követő alkatrész, amelynek felső vége ólmozott, alul fadugóval lezárt. A szaruból készült tülök palástja fogazott szélű, négysoros, áttört lyukmintával díszített. Alsó része ólomöntéssel, csipkézett szélű rézgyűrűvel erősített. A befűvőcső (emlő) tőkéje világos színű fából készült, egyik végén ólmozással és rézgyűrűvel erősített, mélyen a tömlőbe ágyazva.

GYÖRFFY kiállítási beszámolójában elismerően szólt az ipolykeszi fiatal kanászról, egyben a honti palóc pásztorokról:

*„A következő teremben mindjárt szemünkbe ötlük az ipolykeszi kanász teljes díszben. Az utolsó hírmondó a régi palóc kanászok közül. Művészi keze minden szerszámján megnyilatkozik. Különbösen a Hont megyei magyar pásztor mind született művész, mert a faragásban legfeljebb csak a somogyi pásztor múlhatta valamikor felül, de ma már az is elhanyaglik mellette.”*²²

CSÁKY KÁROLY közli, hogy *„Egyesek szerint a kiállítás megnyitójára magát a kanászgyermeket állították be öltözetében.”*²³

Kerámika és régiségek

A *néprajzi csoport* harmadik szobáját a keramikai néprajz tölti be. A megyében a XVIII. és XIX. században divatos és használatban volt cseréptányérok és kancsók, *bokályok* ezek. Habáni és bakabányai túlnyomólag. Nem egy nagyon régi, s nagyon értékes. Ornamentikájok is a múlt századra vall, de sok a rajta levő évszámmal bizonyítja be, hogy nem a mai kor keze alkotása.

Háziiparkiállítás

A kiállítás háziipari osztálya két kisebb teremben nyert elhelyezést, az egyik terem tárgyai a háziiparnak azon termékeit [tartalmazza], melyek a Hontmegyei Gazdasági Egyesület által rendezett tanfolyamokon lettek tanítva. Ott látjuk a honti káka munkatárgyakat; díszes asztal,

²² Györffy 1910a.

²³ Csáky 2007b, 34.

székek, kerevet, konzol, képrámák és a különféle kosarak és tálcák mindenféle fajtában, mely tárgyak Siposs Jenő honti kántortanító fáradozásait és buzgalmát hirdetik.

Ugyancsak e teremben vannak elhelyezve a kosárfonóháziipar-tanfolyamokon készített különféle fűz vesszőkosarak, melyeket Palást, Visk, Pereszlény és Drégelypalánk községek ifjúsága készített a tanfolyamokon a kiállításra.

Továbbá ott vannak elhelyezve a börzsönyi favillák és gereblyék és gyönyörű kivitelű hátikosarak és pincetokok.

Látható még e teremben négy faragott kép, melyek készítői pór emberek, berneceiek, kik elismerésre méltó türelemmel alkották meg műveiket, e terem díszéül szolgál a kis házi oltár és Mária-kép, melyek a lombfűrészret remekeit képezik.

A másik terem a Csizmár-szoba, melynek tárgyait Szénavár község lakói készítették, s minden egyes darabja dicséretet érdemel. Ott látható a vászonszövéshez minden szükséges tárgy, szövőszék, gombolyító gereben, tiló, guzsaly, orsó, továbbá járom, söprű, fakanál, villa stb. háztartási cikkek.

Lontóról szállított szakajtók is valóban mesterien lettek készítve.

Szóval, a két teremben kiállított tárgyak tanúbizonytságot tesznek arról, hogy megyénknek már ma szépen fejlett háziipara van.²⁴

A Zsolnay-család gazdasági tevékenységének gyökerei

Zsolnay Vilmos (1828-1900) Pécs, keramikusművész, nagyiparos.

Zsolnay Miklós 1852-ben alapította meg a tönkrement (Német)lukafai keménycserép manufaktúrából a gyár elődjét, a Zsolnay Keménycserép Manufaktúrát, amit 1854-ben idősebb fia, Ignác nevére íratott. Zsolnay Ignác 10 évig vezette a kezdetlegesen felszerelt, kézi erőre berendezett üzemet. A csupán helyi piacra termelő, nyolc-tíz, a kereskedelmi tömegárak versenyétől elszegényedett fazekast foglalkoztató üzem köedényeket, épületkerámiákat és vízvezetékcsöveket gyártott. A tőkehiánnyal küszködő, fejlesztést és gépesítést nélkülöző műhely nem bírta a piaci versenyt. Az elárverezéstől Zsolnay Vilmos mentette meg az üzemet, amikor 1865-ben átvette a vezetést Ignác bátyjától. Ő fejlesztette az üzemet világhírű gyárrá.

A családi manufaktúrát 1868-ban jegyeztette be a cégbírószágon: „Első Pécsi Czement Chamotte és Tűzbiztos Agyagáruk Gyára” néven. A terrakották és a használati cikkek mellett leginkább dísz tárgyak készítését ambicionálta. Geológiai, kerámia-technológiai ismereteket szerzett, új alapanyagok, mázféleségek után kutatott.

1874-ben a gyár vezetésébe maga mellé vette fiát, Miklóst, míg a művészi munkában két lánya segítette. Teréz a magyaros népi hagyományokat elevenítette fel, míg Júlia a keleti kultúrák díszítő motívumait alkalmazta. Munkássága ekkor már nemzetközileg is elismert volt, pedig a legnagyobb találmányok még hátra voltak. Legjelentősebbek a porcelánfajansz és az épületek díszítésére alkalmazott színes fagyálló csempe, a „pyrogránit”. A Zsolnay ke-

---

24 Honti Lapok 1910e.

rámiák száz év múltán is eleven színekben pompáznak legszebb épületeinken: a Parlamenten, a Mátyás templomon, a Nagyvásárcsarnokon, az Iparművészeti Múzeumon.

A gyár legnagyobb üzleti sikerét és Zsolnay világhírét mégis a fémes fényű máztechnika, az „eozin” teremtette meg. (A XVI. századi itáliai mester színjátszó kerámiamáza előállításának titkát Wartha Vince vegyészprofesszor fejtette meg, és Zsolnay alkalmazta először, 1893-ban.) Az első rubin színben pompázó edényről Wartha és Zsolnay eozinnak nevezte el a mázat, mert fénye a hajnal pírjára emlékeztetett. Az 1896-os Millenniumi Kiállításon az új fémes fényű lila, zöld, kék eozin dísz tárgyak elsöprő sikert arattak, s Zsolnaynak már versenytársa sem akadt, mivel ezt a technikát a világon sehol nem tudták alkalmazni. 1900-ban új korszak köszöntött be új stílussal, a szecesszió, amelyet a gyárban Rippl-Rónai József munkássága határozott meg. A század egyik legnagyobb iparosa váratlanul elhunyt 1900-ban. Halála után fia, Miklós, majd 1918-tól unokái vezették a gyárat. A két világháború közötti években Zsolnay két lánya remekműveket tervezett.

Zsolnay Teréz (1854-1944) Teréz egy gyári alkalmazottól tanult mintázni és vésni. Ezután kezdett népművészeti emlékeket, tárgyakat gyűjteni, melyből 10 000 darabból álló páratlan gyűjtemény jött össze. Teréz a díszítésben a népi, magyaros motívumokat képviselte. Férjét, Mattyasovszky Jakabot egy bálon ismerte meg, aki geológusként az egész ország területén kutatásokat végzett, s ezzel nagy segítségére volt apósának, Zsolnay Vilmosnak a legtökéletesebb agyagfajták megtalálásában. Életét teljesen a családnak szentelte, ő volt a ház asszonya. Maga puritán polgári életvitelt folytatott, de gyerekei kitaníttatására, nevelésére nem sajnálta a pénzt. 70 éves korában kezdte el megírni a gyár történetét, melyet 90 éves koráig írt (csaknem 2500 oldalas anyaggá alakult). A könyvet, melyet lánya, Mattyasovszky Margit fejezett be, „édes gyermekeinek” címezte.

„Gödöllői iskola” összművészeti tevékenysége

A gödöllői művésztelep tagjai, festők, képző- és iparművészek (Körösfői-Kriesch Aladár, Nagy Sándor, Toroczkai-Wigand Ede, gróf Zichy István, Moiret Ödön, Remsei Jenő, Raáb Ervin, Juhász Árpád és mások) a népművészetet a művészi elvek legtisztább, legharmonikusabb értékeként tisztelték és a tiszta kútfők keresésével a nemzeti művészet létrehozásán fáradoztak (Gellér-Keserű 1987). Mint ismeretes, a művésztelep tagjai rendszeresen járták az egzotikusnak vélt színes népművészetéről legismertebb vidékeket. Ennek nyomán született a Malonyay Dezső nevével fémjelzett ötkötetes sorozat is (Malonyay 1907-1922), amelynek első kötete Kalotaszeg népművészetét mutatta be a művésztelep tagjainak helyszínen készült illusztrációival. A művészek ezek után az egész országot bejárva készítették el a további kötetek illusztrációit. Ez az ötkötetes munka napjainkig az egyik legjobb reprezentánsa a magyar népművészetnek.

A szövőműhely létrehozása

A későbbi művészettörténeti szakirodalom kezdetekben a művészeti iskola tevékenységi körei közül elsősorban a szövőműhely létrehozását emelte ki. Művészi tervezések és helyben történő kivitelezés és árusítás jellemezte ezt a tevékenységet. A művészi műhelymunka előzmé-

nyeit a hazai szőnyegszövő munkákban kell keresnünk. Már korábban is terveztek művészi szőnyeget, amelyeket a Pozsonyi Állami Szövőiskola, Torontáli Szőnyeggyár RT nagybecskereki gyára, valamint Kovalszky Sarolta németeleméri (Torontál megye) szőtt le, ahol Guilleaumme Margit volt a vezető szövőnő.

E műhelyek tevékenysége azonos törekvések mentén látszik kibontakozni: fel akarták eleveníteni az egyszerű, már-már feledésbe merült háziipari technikákat.

Az alap a népművészet lett és erre születtek a művészi tervek. Körösfői-Kriesch Aladár mintalapok sokaságát adta ki, az egész koncepció a skandináv mintára született.

Számottevő állami támogatásban a kísérlet nem részesült.

Kovalszky Sarolta németeleméri kisüzemét 1903-ban ajánlotta fel a kultuszminisztériumnak és így kerültek a torontáli szövőszékek a munkásokkal, a vezető Guilleaumme Margittal együtt Gödöllőre.

A szövőműhely új vezetője 1905-től Leo Belmonte lett, aki francia klasszikus képzésben részesült és első szövőtt képeit már 1905-ben bemutatták Budapesten. (érdekesség, hogy Zichy István egyengette Leo Belmonte útját.) A szövőműhely tevékenységét 1907-ben Pécssett nagydíjjal jutalmazták.

Az itt készült szőnyegetek elsősorban chilim, vagy torontáli technikával szőtték, amit Erdélyben, Székelyföldön török szőnyegnek is neveznek.

A másik vonal az egyedi művészi szőnyegek leszövése volt, Körösfői-Kriesch Aladár vezetésével. A műhely az Iparművészeti Iskolához tartozott Krisch Lura vezetésével. 1939-től Remsey Ágnes irányította a munkát, csomózott szőnyegek készültek 20-25 szövőszéken és Békésszentandrásra is készítettek terveket ebben az időszakban.

A szövőműhely egészen az 1970-es-80-as évekig működött, de a Második Világháború után már szinte csak vegetált. Remsey Flóra, Szekeres Erzsébet iparművészek munkái felvetik a kérdést, beszélhetünk-e a gödöllői szőnyegről?

Népi Iparművészet 1951-óta

A Magyar Néprajzi Társaság és a Népművészeti Intézet Győrben 1952 novemberében megtartott tanácskozása új korszakot nyitott az „élő népművészet” alakulásában a főreferátumot Kresz Mária tartotta. (*Kresz Mária: Népi díszítőművészetünk fejlődésének útjai. Ethnographia 1952. LXIII. 10-43*)

A tanácskozás határozati javaslatai között első helyen szerepelt, hogy előterjesztést intézzenek a kormányhoz: létesítsenek olyan szervezeteket, hozzanak ehhez szükséges rendeleteket, amelyek képesek az alkotó népművészek támogatására. Ehhez a tanácskozáshoz köthető a népi iparművészet fogalom bevezetése is.²⁵

25 1953-ban a 2034/1953. MT-határozat, valamint a 34/1953/VII.7.) MT számú rendelet értelmében megalakult a Háziipari és Népi

Iparművészeti Szövetkezetek Országos Szövetsége (HISZÖV) és a Népi Iparművészeti Tanács (NIT). A jogszabály a HISZÖV feladatává tette a háziipari és népművészeti szövetkezetek irányításának felügyeletét. A Népi Iparművészeti Tanács bíráló és ellenőrző szerv lett. A HISZÖV elnöke egyúttal a NIT elnöke is volt, és a HISZÖV népművészeti osztályának vezetője a NIT titkára lett. A NIT tagjai a Népművelési Minisztérium, a Néprajzi Múzeum, a Népművelési Intézet, a Képző- és Iparművészeti Szövetség, az OKISZ képviselője, a

Itt született meg a Népi Iparművészeti Tanács létrehozásának gondolata, majd megalakult a Háziipari és Népi Iparművészeti Szövetkezetek Országos Szövetsége, a HISZÖV. Az elmúlt mintegy ötven évet korszakolják a szakemberek, bár időben még nem akkora a távolság, hogy lezárt, vagy egyáltalában elmélyült kutatásokról lehetne szó.

Az akkori eredményekhez tartozik még, hogy a kimagasló alkotótevékenységet végző népművészek kitüntetésére külön kormányrendelet biztosította a *Népművészet Mestere* oklevelet és a vele járó pénzjutalmat, amely első ízben 1953. augusztus 20-án került kiosztásra a Parlamentben. Ez napjainkig mintegy 350 személy elismerését jelenti a tárgyalkotó népművészeti szakágban.

Érdemes azonban visszatekinteni az 1953. aug. 8 - okt. 15-ig rendezett „*Népművészet és Iparművészet*” című nagyszabású kiállításra is, amelyet a Múcsarnokban rendeztek meg. A kiállításon megjelenített népművészeti rész két egységből állt: „*a népi díszítő művészet múltbeli és jelenbeli alkotásaiból*”. A munkatársak között találjuk Kresz Máriát, Fél Editet, és a szerkesztőt Balassa Ivánt

A Képzőművészeti Körök IV. Országos Kiállításán 1955-ben, melyet a Népművészeti Intézet rendezett, első ízben kerültek bemutatásra a díszítőművészeti szakkörök munkái is.

Ortutay Gyula „*Eleven, vagy múzeumi kultúra*” című cikkében ismételtlen állást foglalt a népművészeti hagyományok kutatása és a megfelelő formában való alkalmazása mellett.

A Népművészeti Intézet kezdeményezésére országos népművészeti szakági pályázatok alakultak, így 1963-ban a Kis Jankó Bori emlékére meghirdetett országos hímzéspályázat Mezőkövesden²⁶, 1966-ban a Gerencsér Sebestyén emlékére meghirdetett országos fazekas pályázat Siklóson, 1967-ben a „Sárközi Emlékdíj”- Országos szöttes pályázat Szekszárdon., illetve id. Kapoli Antal emlékére Országos Faragópályázat Balatonlellén.

Az elmúlt évtizedekben a pályázat kiírásában, bonyolításában, a konferenciák rendezésében a NIT, a Népművelési (majd Magyar Művelődési) Intézet és a Hevesi Népművészeti Szövetkezet vette át a szervezést és a rendezést.

Népi iparművészetünk 1953-1973-ig tartó időszakának bemutatását szolgálta a Nemzeti Galériában (a későbbi Néprajzi Múzeum épületében) 1973 július-augusztusában megrendezett kiállítás.²⁷ Jellemző módon ez a kiállítás is a következő tagolásba mutatta be a műfajokat: fazekasság, hímzés, faragás, szöttes, végül mesterségek szerinti bontásban sorolta fel a népi iparművészeket.²⁸

A magyar népi iparművészet negyed százada (1953-1978) címmel rendezték meg szintén a Néprajzi Múzeumban 1978-ban azt a kiállítást, amit Nagy László a NIT elnöke irányított. Ezt követte 1981-ben *A Népi Iparművészet ma* című tárlat, amit a NIT anyagából Szuhay Péter, a múzeum munkatársa rendezett. Ennek az időszaknak összegzéseként került

---

Helyiipari Minisztérium (utódja a Könnyűipari Minisztérium) küldötte és két kiváló népművész lettek. A későbbiekben a NIT munkájában a Belkereskedelmi, a Könnyűipari Minisztérium küldöttei is részt vettek.

26 A nagy országos pályázatok az adott Megyei Tanácsok, a Népi Iparművészeti Tanács, a Háziipari és Népművészeti Szövetkezetek Országos Szövetsége és a Népművelési Intézet szervezésében és rendezésében születtek meg.

27 A kiállítás címe: A NÉPI IPARMŰVÉSZET 1953-1973.

28 A felosztás: 1. fazekasok, 2. hímzők, 3. faragók, 4. szötvek és 5. népi kismesterségek.

bemutatásra 1983-84-ben „*A magyar népi iparművészet 30 éve*” című kiállítást, amely 800 m²-en mutatta be az akkori alkotók és közösségek munkáit.²⁹

A Néprajzi Választmány elnöke Balassa Iván rendkívül fontos kérdésnek tartotta a néprajz – népművészet – népi iparművészet kialakulásának figyelemmel kísérését. A NIT a TIT Néprajzi Választmánya, illetve Budapesti Szakosztálya a HISZÖV támogatásával 1974-ben a Kossuth Klubban a népművészeti szövetkezetek vezetői és művészeti irányítói részére indította rendszeres továbbképzést. Az előadások a néprajz alapfogalmaival, más tudományokhoz való kapcsolataival, a népi díszítőművészet egyes ágaival, a művészetek között elfoglalt helyével, az egyes vidékek népművészetének elemzésével, továbbá a határon kívüli magyarság, a hazai nemzetiségek és a környező népek népművészetével foglalkoztak.

Erre az időszakra tehető Kresz Mária értékelése „*A népi iparművészet múltja és jövője*” című korreferátumából: „...*ne a bajokról beszéljünk, hanem az ünnepi üléshez méltón, ünnepeeljünk, örüljünk, vizsgáljuk meg, minek örülhetünk ennyi idő után, mi valósult meg abból, amit akkor Győrött csak áhítottunk, reméltünk. A legnagyobb eredmény, hogy él, virágzik a népi iparművészet, ez a tevékenység sok száz, sok ezer embernek kenyeret ad...*”

...*az évek során megfigyelhettük, hogy egyre több jó születik: olyan tárgyak, amelyeknek formája jó, díszítése harmonikus múzeumi tárgyakon iskolázott szemünk is megpihenhet, némelyik semmivel sem marad alatta a régi népművészet remekműveinek: szép, tökéletes, művészi. ...Úgy érzem, hogy reményeim valóra váltak: volt értelme a hitnek, a 25 évvel ezelőtt tett hitvallásnak (1953), hogy érdemes felvirágoztatni a régi kertet...*”

Ezt a kulturális folyamatot a magyar népművészet szerves folytatásának kell tekintelnünk, ami az elmúlt 50-60 évben folyamatosan változott, átalakult. Ezt a változást, megújulást az alkotói indíttatás, a társadalmi környezet, a társadalmi igény és a műbírálás (kialakított bírálati rendszer) folyamatosan alakítja, az adott kor követelményeinek megfelelően változtatja.

SZABÓ ZOLTÁN

²⁹ Ezek után az 1990-es években az Élő népművészet címmel rendeztek tárlatokat: 1992-ben V. Országos Népművészeti Kiállítás (1992. 05.22-08.31.) Balogné Horváth Terézia rendezésében, valamint a 11. Országos Népművészeti kiállítást 1994-ben (1994. 10.14-1995. 01.09) Fügedi Márta, és W. Sáfrány Zsuzsa néprajzkutatók közreműködésével. Ezt követte a 12. Országos Népművészeti kiállítást (1996. 11.22-1997.03.03.) Magyar Művelődési Intézet szervezésében.

1.2 *Kézművesség, népi kézművesség*

A háziipari tevékenység és az amatőrmozgalmak története

A kézművesség olyan összefoglaló fogalom, amelynek tartalma a 19-20 század folyamán többször módosult, tágult, szűkült. A hagyományos paraszti kultúrában, a kézművességhez a háziiparosok, specialisták, kézműves-iparosok, kisiparosok tevékenysége és az általuk létrehozott tárgyak tartoztak.

„Háziiparos – olyan személy, aki termékeit maga, illetve családtagjaik segítségével külső munkaerő igénybevétele nélkül, kézi erővel állítja elő otthonában, a rendszerint saját maga által gyűjtött, vásárolt nyersanyagokról mások számára is.

Specialista – olyan személy, aki szakképesítés nélkül bonyolult munkák elvégzésére, irányítására alkalmas, ezt a képességét a közösség is számon tartja, igényli. Az ilyen személyek azok közül kerülnek ki, akik az egyes házi munkákban – fafaragás, szövés, varrás-hímzés, szappanfőzés stb. – különös adottságokkal és jártassággal rendelkeznek.

Kézműves-iparos – valamely szakképesítéshez kötött iparág művelője, aki kéziszerszámokkal, elemi erővel meghajtott gépek segítségével folytat termelőtevékenységet a fogyasztó számára. A feldolgozott anyag lehet a sajátja vagy a megrendelőé, díjazása pénzben vagy természetben történik.

Kisiparos – kéziszerszámokkal és mesterséges energiával meghajtott egyszerűbb gépekkel végez árutermelő ipari tevékenységet, többnyire magántulajdonban lévő saját műhelyében. Tevékenysége képzéshez kötött, a nyersanyagot pénzért vásárolja és termékeit is pénzért értékesíti.”³⁰

A fenti kategóriák, a működésükhöz szükséges közeg felbomlásával, a 19. század végétől kezdve átalakultak. Ezzel egy időben indultak a kézműves termelést, elsősorban a háziipart megmenteni kívánó törekvések, amelyek szintén befolyásolták a kézműves termékek termelését és kereskedelmét. A 1867-es párizsi, és az 1873-as bécsi világkiállítás során kezdődött, majd az 1870-s években bontakozott ki többágú összefonódó törekvésként a „házi ipar” felkarolása és tárgyainak gyűjtése. E többágú mozgalom az ipar és kereskedelem, a nemzeti eszme és a kezdődő etnográfiai kutatás érdekei mentén szerveződött.³¹ Ezekre a tevékenységekre pedig, ez időtől általánossá vált a népművészet kifejezés használata.

1949 után a népművészethez kapcsolható támogató és irányító elgondolások, a népművészet körébe sorolható tárgyak előállítóinak körét és az előállítás körülményeit egybemosva, mindent egyöntetűen a díszítőművészet, a népi iparművészet és háziipar fogalmak alá soroltak. (Az ide be nem sorolható szakmák a kézműipari szövetkezetekhez, vagy a magán kisiparba kerültek.)

---

30 Domonkos Ottó 1991. 12.

31 Kresz Mária 1968.

A mai szóhasználatban a kézművesség fogalma alá sorolódik, igen tágan értelmezve, minden eddig felsorolt kategória, az iparos munkától egészen a művészi megformálású tárgyig, elsősorban a gépesített, gyári előállítással szembeállítva.

A Magyar Kézművességért Alapítványt az Ipartestületek Országos Szövetsége (IPOSZ) hozta létre, 1993-ban. Célja a természetes anyagokat felhasználó, tevékenységüket alapvetően kézzel végző, egyedi vagy kis sorozatú, népművészeti vagy iparművészeti jellegű termékeket előállító kézművesek, a kihalófélben lévő szakmák, mesterségek felkarolása. Szemléletükre inkább a művészi megformálású tárgyak preferálása jellemző, a néphagyományból merítkező tárgyakkal szemben.

A „népi iparművész” címre ma, 44 foglalkozási ág művelője pályázhat, olyan tárgyakkal, melyek elsősorban a Kárpát-medencei kézműves hagyományokon alapulnak, és a mai kor követelményeinek megfelelő, esztétikailag igényes használati és dísz tárgyak.³²

„A gazdasági kamarákról szóló 1994 évi 16. törvény szövege ennél lényegesen tágabb körre terjeszti ki a fogalmat: a kőművestől a hegesztőn és a harangöntőn át a tűzzománc- és dísz tárgykészítőig összesen 221 szakmát és tevékenységet sorolt a kézművesség körébe”³³

Mindegyikükre igaz az, hogy így dolgozók átlátják a termelés egész folyamatát, és annak bármelyik mozzanatát el tudják végezni. Nem a gépi munka, hanem a szakismeret és a kézi megformálás az elsődleges, illetve nem a tömegtermelés, hanem az egyedi vagy legfeljebb kis szériában előállított termék a jellemző.³⁴

Új fogalomként jelentkezik mindezek mellé a népi kézművesé.³⁵ Kialakítását az, az igény hozta létre, hogy a fenti, tágan értelmezett kézműves tevékenységekből ki lehessen választani azokat, amelyekre a Kárpát-medencében élő magyar és nemzetiségi népcsoportok hagyományos technikáinak és technológiáinak használata jellemző. A népi kézműves tárgyak motívum és formakincse táji specifikus, természetes anyagok felhasználásával készülnek, és a létrehozott tárgyak mai életben felhasználható, korszerű használati, dísz és ajándéktárgyak. Mintának elsősorban a 19. század környezet, lakás és viseletkultúráját tekinti, és célja a funkcionális kézműves tárgyak létrehozása.

A népművészet felhasználása 1949 után

„A keményen bírált néprajz számára szinte aranyhídnak tűnt föl, hogy az új rendszer - zsarnoksága ellenére - a népi kultúra megbecsülését hirdette, sőt ünnepélyes alkalmakon díszletként fölhasználta. A „szocialista faluval” foglalkozó néprajzi írásokban rendre találkozunk a „régii” mintájára alakuló, „új” kulturális jelenségek méltatásával, és azzal, hogy a „népművelés” igényeihez igazodva, hogyan próbált a néprajz az aktivista formáknak megfelelni.”³⁶ Mű-

32 A népi iparművészeti alkotások minősítésének szempontrendszere. NIO 2006.

33 Szulovszky János 2005.

34 Szulovszky János 2005.

35 Első hivatalos megjelenése: 2006 Országos Képzési Jegyzék. Ide tartoznak az alábbi szakmák: csipkekészítés, fajtátékkészítés, fáművesség, fazekasság, gyékény, szalma, csuhétárgykészítés, kézi és gépi hímzés, kosárfonás, fonottbútor készítés, szőnyegszövés, takácsmesterség, nemezkészítés, népi bőrművesség

36 Kósa László 2001. 206.

velődéspolitikai direktíva volt a népi kultúra elevenen tartása. A népi díszítőművészetet szovjet mintára, a haladó hagyományokra és a társadalmi hasznosságra hivatkozva, kiemelt alkotótevékenységgé kívánták emelni. Aránytalanul felértékelődött a díszítőművészet, az elvárásoknak megfelelően aktualizált, politizált tárgyak készültek. A beszédek kiemelték az egyéni alkotók szerepét, állami kitüntetések alapítottak és osztottak, a készítőknél. Ennek jegyében változtatták át a kárhozott Gyöngyösbokrétát az 50-es években az állami és társadalmi ünnepeket egy ideig elmaradhatatlanul kísérő „népművészeti revüvé”. A díszítőművészet területén a nagyszabású kiállítások reprezentálták mindezt, melyeket a magasművészet múzeumaiban rendeztek, pl. az Ernst múzeumban, a Múcsarnokban, a Nemzeti Múzeumban.

Sajátos ellentmondás állt elő ezzel, a magyarországi hivatalos művelődéspolitikai - miközben elvi vitákban marasztalta el a „narodnyik” néprajztudományt -, magát a népi kultúrát piedesztálra emelte.³⁷ Ennek intézményrendszerét pedig, a népművészet pártolás előző korszakára is jellemző jegyek mentén alakította ki. Ezek a szociális hasznosítás, a szaktudományos kutatás és a művészi felhasználás szempontjai voltak.

Új terminológiaként a népi iparművészet fogalom az 1950-es években terjedt el.³⁸ Az elnevezésben benne rejlik részben az a 19-20. század fordulóján kialakított szemléletmód, miszerint a nemzeti művészet kialakításának alapja a népművészet, részben az ötvenes években erőszakolt Szovjetunió felé fordulás, ahol a népművészet az iparművészethez nagyon közel állt, közvetlen kölcsönhatásban fejlődött. Nálunk azután az iparművészet az 50-es évek végére eltávolodott a népművészeti alapoktól, önálló fejlődési úton járt.³⁹ A népi iparművészet teoretikusai azonban, a korszak egészében, a népi iparművészet egyetlen fejlődési vonalának és céljának az iparművészet felé való közeledést és végül az abba való beolvadást látták.

Emellett a népi iparművészet fogalom ugyan deklarálja, hogy már másról szól, mint a hagyományos népművészet, azonban magát a hagyományos népművészet folytatásként értelmezi, alkalmazva rá az elődjére jellemző belső működési sajátosságokat. Példa erre a népies motívummal ellátott, népies karakterű, de előzmény nélküli, formailag új tárgyak preferálása. (pl. edénykészlet, hamutartó, gyertyatartó, gyümölcstál, bombonier)

Lényeges továbbá a népi iparművészet alakulásában, alakításában, a folyamatos etnográfusi részvétel.⁴⁰ A Néprajzi Múzeum, és a vidéki néprajzi gyűjtemények munkatársai előadásokat és konzultációkat tartottak a hagyományos népművészet általános, és egy-egy műfajának történetéről, jellemzőiről. Lehetőséget adtak gyűjteményekben található néprajzi tárgyak tanulmányozására. Részt vettek a NIT és a szövetségi pályázatok zsűriében, illetve az amatőr pályázatok értékelésében.

A népi iparművészeti tárgyakra jellemző volt, hogy a funkció hierarchiájában, előtérbe került a díszítő, esztétikai funkció, a használati, reprezentatív és rituális funkciókkal szemben.

37 Kósa László 2001.

38 A fogalom felvetését mindenki az 1952-es győri ankéthoz köti, erről azonban nem találtam konkrét leírást. Kresz Mária, az ott elmondott előadásában a díszítőművészet terminust használja.

39 Néhány iparművész munkásságában azért továbbra is megtalálható a hagyományos népművészeti alapokból való kiindulás. A textiltervezők közül Bakay Erzsébet, majd tanítványai Arday Ildikó, Holb Margit, E. Szabó Margit.

40 Andrásfalvy Bertalan, Balassa Iván, Bodrogi Tibor, Borbély Jolán, K. Csilléry Klára, Fél Edit, Flórián Mária, Fügedi Márta, Juhász Antal, Katona Imre, Kresz Mária, Manga János, Szilágyi Miklós, Varga Marianna

Előállítói, a hagyományba beleszületett egykori háziiparosok vagy specialisták, volt kézműves-iparosok vagy kisiparosok, a szövetkezeti vagy a szakképzésben tanult szakmunkások, és a szabadidős foglalkozáson elsajátított ismeretekkel rendelkező amatőrök.

A műfajok - itt szakágak vagy ágazatok - kialakításának szempontja nem a mesterség és annak típusa szerinti besorolás, hanem inkább az alapanyag, a tevékenység és az elkészített tárgyak díszítésének lehetősége és foka.⁴¹

A népi iparművészeti tárgyaknak két felhasználási területet kellett kiszorgálnia, a lakáskultúrát és közösségi helységek berendezését, illetve az öltözködést. „A „népi dísz tárgyak” a modern lakótelepi lakások konyháinak, és a hatvanas évek közepétől épülő falusi házak előszobáinak velejárói, de kedveltek a variabútorok polcain, és az alacsonyabb bútorok tetején is.”

A közintézmények (pl. óvodai, iskolai termek, kultúrházak, házasságkötő termek) dekorációjának jellegzetes elemei voltak a szöttes vagy hímzett futók, falvédők, vagy a kerámia tányérok és köcsögök.

Elterjedt volt az éttermekben, szállodákban a népi iparművészeti textilek használata. Kevés adat van a „népművészeti blúz” divatról. (Csak a mezőkövesdi és a hevesi szövetkezet több tízezret gyártott belőlük, éveken keresztül.)

A szövetkezeti termelés jó része külföldi megrendelésre folyt. Az így használatba vett tárgyakról sincs adat. A népi iparművészeti tárgyak egy része szuvenir funkcióba került.

A korszakban a háziipar meghatározása nem egyértelmű. Legvilágosabb megközelítés a műfaji besorolás, miszerint háziipari termék a kosár, fonott-bútor és minden növényi anyagból font tárgy, a játékok, és a szövött vagy csomózott szőnyeg. Bonyolítja azonban a besorolást, hogy a háziiparhoz tartozó műfajokból is lehetett népi iparművész, sőt Népművészet mestere címeteket is szerezni. Az előző korszakkal ellentétben, ekkor a háziiparban dolgoztak bedolgozók és a szövetkezeti műhelyben dolgozók is.

A díszítőművészet fogalmat rendszerint a népművészet szinonimájaként használják, főként abban az esetben, amikor a díszítőtechnikák és a díszítőelemek kapnak hangsúlyt. Új terminológiaként, a Magyarság Néprajza című, összefoglaló műben jelent meg 1933-ban. A fogalmat Viski Károly használta a tárgyakon megjelenő művészet értelemben. A díszítőművé-

---

41 Kiemelt szakágak:

Szöttes – a takács- és parasztszöttes előképeket felhasználó, főleg vászonszöttesek tartoznak ide, a technika és az alapanyag alapján besorolva.

Hímzés – a hagyományos népművészetben házimunkaként, vagy specialisták által készített hímzéseket tekintik alapnak a készítői. Technika szerinti csoport. Az alkotók szempontjából a legnépesebb műfaj.

Faragás – előképe a pásztorok, fa-, csont-, szaru-, kobaktök- faragásai. Ide tartoznak a faragott szobrok is.

Fazekasság – az előzőektől eltérően önálló kézműves-iparos mesterség. A hagyományos fazekasság két elkülöníthető területből állt, a java-rész városi igényeket ellátó céhes hagyomány és az egyszerűbb, a használhatóságot előtérbe helyező falusi fazekas tudás.

Ötödik szakágként a kismesterségek összefoglaló név alá tartozik a festett, faragott bútor, kovácsoltvas és egyéb fémmunkák, bőrmunkák, szücs munkák, képfestő munka, szaruból készült nem faragott munkák, kulacs mézeskalács, gyertya, hangszer. Ez a szakág önállóan, 1973-ban, majd 1982-ben jelent meg.

Népviseleti babakészítés, és a pingálás is új, az 1930-as években a látványosság és eladhatóság okán fellendült népi iparművészeti ág.

1976-ban a halasi csipkét és a vert csipkét népi iparművészeti alkotásnak ismerték el, azonban egy 1982-es Művelődési Minisztériumi rendelet szerint a vert, horgolt és varrott csipke hagyományos háziipari termék.

szetre történeti képződményként tekintett, mely hasonlóan a néphagyomány egyéb területeihez, magába szívtá és továbbalakította a történeti korok „hagyatékát”. Kiemelte az anyag, technika, forma, díszítmény összefüggését, mint az „ősinek mondható tárgyak” tehát népművészeti tárgyak jellemző ismertetőjegyeit. Az ünnepi, „cifra” tárgyak mellett a köznapra szánt, de díszített használati tárgyakra is felhívta a figyelmet, olyan tárgytípusokat is közölt, amelyek addig kimaradtak a népművészeti közlésekből, így árnyalva a népi jelenségekről addig kialakított képet.⁴²

Ebben az értelemben használták a díszítőművészet fogalmat később is, azonban ebből, a népművészeti termelésben inkább az ünnepi, az amatőr mozgalomban pedig a köznapra tárgyakra fókuszálva. A fogalom megjelent még egyéb szakirodalmi összefoglalókban is.⁴³

A népművészet intézményrendszere 1949 után

1949 után, hasonlóan más területekhez, a néprajztudomány és a közművelődés intézményeit és szervezeti felépítését, a szovjet rendszer mintájára kívánták kialakítani.

A Néprajzi Társaság és a Népművészeti Intézet 1952. november 6-8. között Győrben vándorgyűlést rendezett. A később „győri tanácskozás” vagy „ankét” néven hivatkozott vándorgyűlés megállapításai és irányelvei több mint két évtizedre a népművészetről, díszítőművészetről és népi iparművészetről való gondolkodás meghatározói lettek, mind a tudományos megközelítésben, a népművészeti termelés irányításában és a népművészet közművelődési színterein.

Határozati javaslatok:

– Létesítsenek olyan szervezeteket, hozzanak ehhez szükséges rendeleteket, amelyek képesek az alkotó népművészek támogatására.

– A népi díszítőművészet fokozott bekapcsolása a kulturális tömegmozgalomba (dekoráció, helyi kiállítások és versenyek, ajándéktárgyak elkészítése, népművészeti körök alakítása).

– Népművészeti szövetkezetek létesítése, az idősebb mesterek sürgős utánpótlása, a népi művészek öntudatosítása, a márkázási rendelet alkalmazása a népi művészet valamennyi termékére.

– Népi díszítőművészeti publikációk kiadása főleg azokról a területekről, ahol a gyakorlat számára sürgős szükség van rá. Kísérleti műhelyek a Népművészeti Múzeum mellé, a muzeális anyag fokozott felhasználására, díszítőművészettel foglalkozó néprajzos káderképzés.

– A népi művészek fokozott megbecsülése, a kiválóak kitüntetéssel való jutalmazása.⁴⁴

Annak ellenére, hogy a kialakított intézményi struktúrának a létrehozását a politikai ideológia jócskán meghatározta, mégsem annak kiszolgálójaként, illetve nyomására működött. A reális művelődési és társadalmi igényeknek és funkcióknak való megfelelés működtette és

42 A díszítőművészet fejezet alfejezetei: A művész, a díszítmény, kéregmunka, csont-és szarumunka, fésűség, lószőrmunka, bőrmunka, szőttes, hímvarrás, szűrhimzés, szúcshimzés, csipke, tojáshimzés, fafaragás, fejfafaragás, kapufaragás, ház, templom, bútor, cserépmunka, fémmunka, mézesbáb, összefoglalás.

43 Kresz Mária *Etnographia* LXIII. 1952, Domanovszky György, 1981

44 Lengyel Györgyi 1962.

tartotta fenn. A szövetkezetek, és a bolthálózat működtetése, jelentős szerepet töltött be a foglalkoztatásban és a kereskedelemben. A Népművelési Intézet sokrétű munkájával – melybe beletartozott a kutatás, az oktatás, a népszerűsítés és az adaptálás is –, illetve a hagyomány „aktív” használatának propagálásával – a vizsgált időszakban – a népművészettel valamilyen kapcsolatban állókból széles társadalmi bázist tartott fenn és alakította a közműveltséget.

Ennek a többrétegű szerveződésnek a működése, 30-40 éven át tartó fennállása, valamint a mai, népművészettel kapcsolatos gyakorlatra tett hatása, a hagyomány aktív, és pozitív „használatával”, az alkalmazott néprajztudomány példájának tekinthető.

Közművelődési intézmények

A Népművészeti Intézetet a Moszkvában működő Népi Alkotások Háza nevű intézmény mintájára hozták létre, 1951. januárjában. Feladatának a „kulturális tömegmozgalom” művészi irányításának elősegítését tűzték ki, ide sorolva a „népművészeti hagyományok szocialista továbbfejlesztését”, és az „új népi művészet kialakulásának elősegítését”.⁴⁵ Az Intézet feladata volt az állami kitüntetésekre való felterjesztés. Létrehozták a Népművészet Mestere állami kitüntetést, amelyet minden év augusztus 20-án a többi állami kitüntetéssel együtt adtak át. Az első alkalommal, 1953-ban 5 alkotó kapta meg a Népművészet Mestere díjat⁴⁶. 1953 és 1958 között 27-en kapták meg a díjat, 1980-ban pedig már 132 népművészet mestere volt.

1956 után fokozatosan átszervezték az Intézetet, és 1957-től 1986-ig Népművelési Intézet néven folytatta munkáját.⁴⁷ A népművészek, népi iparművészek, népművészet mesterei részére az évenként meghirdetett pályázatok, találkozók megrendezésében az Intézet együttműködött a NIT-tel, aki ezt anyagilag is jelentősen támogatta. A Népművelési Intézet támogatta mindazokat a tevékenységeket, amelyek a népművészeti amatőrmozgalom kibontakozását segítették elő. Részt vett a megyei – járási népi díszítőművészeti kiállításokon, szakmai bemutatókon, a helyszínen beszélve meg az alkotókkal problémáikat. Tanfolyamokat szervezett a díszítőművészeti szakkörök vezetőinek, először a hímzés területén, majd a 70-es évektől beindult a szövő, később a fafaragó képzés is. Ebből aztán a hímző és szövő szakkörvezető képzés működött hatékonyan több évtizeden keresztül. Az Intézet által kialakított és irányított képzési rendszerből bontakozott ki az amatőr díszítőművészeti, népművészeti mozgalom.

Az 1969-től meghirdette a Népművészet Ifjú Mestere Pályázatot melyhez kapcsolódóan a sikeres pályázóknak alkotótábort rendezett, Fadd-Domboriban, majd Tokajba.” Itt, e táborokban az együttlét, egymásra találás, az itt hallott előadások nyomán született meg azaz igény, hogy év közben, havi rendszerességgel is találkoznunk kellene. Ebből a társaságból születet meg Zelnik József, Borbély Jolán, Bánszky Pál támogatásával és munkájával a Fiatalok Népművészeti Stúdiója.”⁴⁸ A Stúdió tagjai, havonta egyszer, vasárnap az Intézetben talál-

45 NI 739 Javaslat a Népművészeti Intézet létesítésére (név és dátum nélkül) NI 740 A Népművészeti Intézet felépítése (név és dátum nélküli)

46 Szkricsák Bertalanné – fazekas Sárospatakról, Kisjankó Bori – hímző Mezőkövesdről, Kántor Sándor – fazekas Tiszafüredről, ifj. Kapoli Antal – faragópásztor⁴⁶ és Kálmán István – faragópásztor.

47 18/1957/MK.2/MM rendelet

48 Beszprémy Katalin 2006. 111.

koztak, ahol előadást hallgattak, amit szakmai vita, tervek és a munkák megvitatása majd táncház követett. Más szemlélettel közelítettek a népművészethez, mint amit a népművészeti boltokban akkor kapható, szövetkezetek által képviselt népművészeti termelés tükrözött. „Azt is hamis elképzelésnek gondoltuk, hogy a magyar népi kultúrát a színes kalocsai, és a matyó hímzés, a túlsúfolt díszítésű faragások, funkció nélküli kerámiák jelentik melyet az akkori kereskedelem, és a Népi Iparművészeti Tanács zsűrije üdvözítőnek, követendőnek talált.”⁴⁹

A Népművelési Intézet által támogatott, amatőr népművészeti mozgalom a 80-as évekre tömegessé vált. A szakkörök, stúdiók, alkotótáborok, alkotóházak tagságának létszáma adta a mozgalom méretét, mely 1985-ben 40-50 ezer embert jelentett.⁵⁰

A népművészeti termelés intézményei

Az értékesítés megszervezésére 1946-ban létrejött az Országos Házipari Tanács, majd 1948-ban megalapították az Állami Háziipari RT-t. 1949-ben ezekből lett a Népművészeti és Háziipari Nemzeti Vállalat, ami 1953-ig működött majd Népművészeti és Háziipari Vállalat néven működött tovább az 1990-es évekig (székhelye Budapesten az V. ker. Régiposta u. 12-ben volt). Feladata volt, hogy felkutatassa a még dolgozó idős alkotókat, megrendeléseket adjon számukra, és vásároljon tőlük. Fő megrendelője volt a népművészei szövetkezeteknek is. 1951 februárjától életbe léptették, az un. Márkázási rendeletet, mely szerint a vállalat Népművészeti Osztálya mellé hattagú bizottságot kell alakítani, megfelelő szakemberekből. Ez a bizottság döntötte el, hogy megfelelően megjelölve, mit szabad forgalomba hozni népművészeti áruként.⁵¹ Ez volt az első központosított zsűrizés.

A népművészeti termelőmunka főként bedolgozói rendszerben indult el, de helyenként sorkerült közös műhely kialakítása.

A Vállalat átvevőhelyeket alakított ki, és országos bolthálózatot is kiépített az értékesítés megszervezésére. Az első két bolt 1950-ben Budapesten nyílt, a Váci utcában és a Lenin körúton. 1975-ben 60 bolt működött állandóan, és 15 szezonálisan az üdülőhelyeken.

Az 1948-ban létrehozták a szövetkezetirányító apparátust, melynek legfőbb szerve az Országos Kisipari Szövetség volt. E szervezet alá tartoztak a kisiparosok és a háziiparosok. Az OKISZ feladata a népművészeti és háziipari szövetkezetek létrehozása és ezek egységes irányításának kialakítása volt gazdasági és művészeti szempontból, a HISZÖV és a NIT munkájának megszervezésén keresztül irányította a Népművészeti és Háziipari Vállalat működését.

1953-ban minisztertanácsi jogszabállyal létrehozták a Háziipari és Népi Iparművészeti Szövetkezetek Országos Szövetségét.⁵² Feladata a háziipari és népi iparművészeti szövetkezetek irányítása, fejlesztése, az értékesítés és az alapanyag-ellátás megszervezése lett. A HISZÖV és a NIT munkája folyamatosan összekapcsolódott. A HISZÖV elnöke egyúttal a NIT elnöke, a HISZÖV népművészeti osztályának vezetője a NIT titkára lett. 1982-ben a

49 Beszprémy Katalin 2006. 112.

50 Kerékgyártó István 1985.

51 1951. jan. 31. 1011-5-38/1951 (I. 30.) Népművelési Minisztériumi rendelet

52 34/1953. (VII.7.) MT rendelet

HISZÖV megszűnt, az általa felügyelt szövetkezetek különböző gazdasági okok miatt elsorvadtak, az értékesítő üzlethálózat magán tulajdonba került, melyek azt felszámolták.

Az OKISZ kezdeményezésére, a Magyar Néprajzi Társaság és a Népművelési Intézet közreműködésével 1953-ban létrehozták a Népi Iparművészeti Tanácsot, azzal a feladattal, hogy önálló jogi és költségvetési intézményként, irányítsa és felügyelje a népi iparművészeti-nek nevezett mozgalmat.⁵³ Tagjai a Népművelési Minisztérium, a Népművészeti Intézet, a Képző-és Iparművészeti Szövetség, a Néprajzi Múzeum, a Bel-és Külkereskedelmi Minisztérium küldöttei és az OKISZ képviselője és két népművész lettek.

A NIT elsősorban a szövetkezetekben dolgozó alkotókkal és tárgyaikkal foglalkozott, tehát azokkal, akik hivatásszerűen foglalkoztak a népművészeti alkotások létrehozásával. „A Tanács népi iparművészeti kérdésekben bíráló és ellenőrző szerv lett. Feladatává tették; őrködjék a népművészet tisztaságán, gondoskodják az alkotók ideológiai és szakmai oktatásáról. Előírta a jogszabály, hogy a történelmileg kialakult tájegységeken tájházakat kell létrehozni. Kötelességévé tették a Tanácsnak, hogy mintagyűjteményt létesítsen, amely alapját képezi e kor népi iparművészetének.”⁵⁴ Hatósági jogkörként, a kereskedelmi forgalomba kerülő népi iparművészeti alkotások minősítése is feladata volt.

A HISZÖV és a NIT mellett működött a Népi Iparművészeti Alap, melybe a népművészeti szövetkezetek éves tiszta nyereségének 10%-a folyt be. Ebből támogatták a tájházak létrehozását, a szakmai könyvkiadást, a pályázatok kiírását, tanfolyamok megszervezését.

A NIT 1960-ban egy népművészeti archívum összeállítását tervezte. A cél az volt, hogy a szövetkezetekben dolgozó tervezők és a központi tervező részleg munkáját segítsék úgy, hogy a mintákat, motívumokat, formákat és technikákat bemutató dokumentáció felhasználásával új, a modern igényekhez alkalmazkodó tárgyakat tudjanak tervezni. A dokumentáció összeállítását minden szakágban tervezték. A munka csak a hímzés és a szövés területén hozott eredményeket és az eredeti elképzelés csak azokban a szövetkezetekben valósult meg ahol a szövetkezeten belül volt népművészeti felkészültségű és gyakorlati ismeretekkel rendelkező személy, aki a teljes gyűjtő és feldolgozó folyamatot végig tudta vezetni.⁵⁵

A Népművelési Intézet kezdeményezte a NIT felé az országos népművészeti szakági pályázatok kiírását, együttműködve az illetékes megyei tanácsokkal. Az országos szakági pályázatokon elsősorban a hivatásszerűen, szövetkezetekben dolgozók vettek részt.

Országos pályázatok:

- 1963-tól Kis Jankó Bori emlékére meghirdetett országos hímzéspályázat Mezőkövesden
- 1966-tól Gerencsér Sebestyén emlékére meghirdetett országos fazekaspályázat Siklós
- 1967-től „Sárközi Emlékdíj”, Országos Szőttespályázat Szekszárdon.
- 1967-től id. Kapoli Antal emlékére Országos Faragópályázat Balatonlellén,

53 2034/11/1953 MT határozat

54 Nagy László 1978. 71.

55 Mezőkövesden, Hevesen, Kalocsán, Decsen és Hódmezővásárhelyen

– 1981-től Népi Mesterségek Művészete című pályázat, ami a kismesterségek művelőinek adott pályázati lehetőséget.⁵⁶

Az amatőr mozgalom erősödésével, az ott kinevelődött tehetséges „alkotók” is megcélozták a népi iparművész cím elérését, és beadták tárgyaikat zsűriztetni, illetve részt vettek az országos pályázatokon. A NIT-nek tehát nyitnia kellett az amatőrök és az egyénileg, szövetkezeten kívül dolgozók felé is.

A HISZÖV megszűnésével a NIT-et 1982 januárjában alakították újjá. 1992-ben a Magyar Művelődési Intézethez csatolták, ekkortól szűnt meg az önálló státusa.

Népművészeti termelés

A népművészeti termelés a háziipari szövetkezetek exportra vagy hazai értékesítésre szánt, népi iparművészeti és hagyományos háziipari termék előállító tevékenysége. Ebbe a termelésbe a vizsgált időszakban, csak kis számban kapcsolódtak be magánkisiparosok, a jelentős többséget a szövetkezeti tagok adták.

A népművészeti termelés a kézmű-és háziipari ágazaton belül valósult meg. Itt nem volt külön szakágazati bontás, így a statisztikai adatok a kézmű-és háziipari ágazaton belül a népi iparművészeti, a hagyományos háziipari és a sajátos háziipari termelés adatait együtt tartalmazzák.

A kézmű- és háziiparban dolgozók száma és a termelési érték 1953 és 1980 között:

Év	szövetkezetek száma	dolgozók száma	termelési érték
1953	108	24.644 fő	299 millió Ft
1955	118	38.975 fő	641 millió Ft
1962	120	61.086 fő	1,187 milliárd Ft ⁵⁷
1977	73	45.944 fő	3 milliárd Ft ⁵⁸
1980	73 ⁵⁹	56.000 fő	5,4 milliárd Ft ⁶⁰

1951 és 53-között nagy számban jöttek létre a háziipari szövetkezetek, és 1955-ben, amikor a más típusú szövetkezeti formák felbomlottak, a háziipar volt a legdinamikusabban fejlődő szövetkezeti ágazat. Ennek okai egyrészt a külföldi piac gyorsan növekvő kereslete a háziipar kézzel dolgozó ágazatainak termékei iránt. (Az ötvenes évek közepén a szövetkezetek exportjának 40%-át a háziipar adta.) A háziipari szövetkezetek termékei nyersanyag szempontjából olcsóak voltak, mert részben természetes alapanyagokat, részben egyes ágazatok maradék és hulladék alapanyagait is hasznosítottak így elkerülhették az alapanyag ellátás-

⁵⁶ Varga Marianna 2001.

⁵⁷ Tellér Gyula 1972.

⁵⁸ Kuczka Péter (szerk.) 1978.

⁵⁹ Tóth János 1985-ben 92 háziipari és népi iparművészeti termelést végző szövetkezetről beszél.

⁶⁰ Lendvai István 1985.

ból származó termelőkiesést. (Ez a népművészeti termékekre csak részben igaz.) A háziipar számára mindig volt olyan használható munkaerő, amit nem kívántak a központosított foglalkoztatáspolitikában máshova csoportosítani. A munkaerőt igen olcsón foglalkoztatták, 1953-ban az egy főre eső munkabér a fele volt a többi szövetkezeti ipari munkabérnek.⁶¹

A szövetkezetek szervezője a legtöbb esetben a helyi értelmiség volt, emellett belépésre ösztönözték, a Népművészeti Intézet által felfedezett "népi alkotókat" is. A szövetkezeti munka bedolgozó rendszerre épült. Ez azért volt előnyös, mert nem kellett nagy központ műhelyt fenntartani, hanem csak az alapanyag kiadásához és az elkészült áru átvételéhez volt szükség helyiségre. A munka beindulásával a prosperáló szövetkezetek saját épülethez jutottak, ahol már központi műhelyt, árukiadó és átvevőhelyet, csomagolót és raktárt is fenn tudtak tartani. A szövetkezetek tagsága tehát állt a benndolgozókból, akik a központi műhelyekben dolgoztak, és a bedolgozókból, akik otthon, esetenként a saját eszközükkel dolgoztak.

A bedolgozók nagyjésze a falusi házi munka mellé vállalta a nem pontos időhöz kötött háziipari bedolgozást, vagy mert nem tudott a tsz-ben munkát vállalni, vagy már az idősebb generációhoz tartozott. A nagy létszámot az is biztosította, hogy 65-ig két szövetkezetnek is lehetett tagja egy ember, így a tsz-tagság mellett háziipari bedolgozást is tudtak vállalni.

A népi iparművészeti szövetkezetek számáról, fő tevékenységéről és a termelési értékekről egy 1977-78-ban a HISZÖV által készített felmérés ad pontosabb információt.⁶² A felmérés az 1978-ban működő, a HISZÖV tagsága okán háziipari szövetkezetinek tekintett 73 db szövetkezet alapadatait közli.

---

61 Kaposi Zoltán 2005.

62 Kuczka Péter (szerk.) 1978.

Háziipari és népművészeti szövetkezetek adatai 1977-1978-ban

Jellemző tevékenység népi iparművészeti				Jellemző tevékenysége háziipari			
A létrehozás éve	Főtevékenysége népi iparművészeti ⁶³	Nem főtevékenység, de megjelenik a népi iparművészet	összesen	Főtevékenysége kosár, fonottbútor és egyéb fonottáru gyártás	Főtevékenysége szőnyegszövés vagy fonal előkészítés	Más háziipari terméket állít elő	összesen
1951	4	4	8	12	5	7	23
1952	11	5	6	7	2	8	17
1953	-	-	-	-	-	-	-
1954	1	1	2	1	-	-	1
1955	-	-	-	-	-	2	2
1956	-	-	-	1	-	-	1
1957	1	-	1	-	-	1	1
összesen	17	8	27	21	7	18	46
Foglalkoztatottak száma 1977-ben	21.107 fő			Foglalkoztatottak száma 1977-ben	24.834 fő		
Termelési érték 1977-ben	1196,3 millió			Termelési érték 1977-ben	1829,7 millió		

A népművészeti és háziipari szövetkezetek által gyártott népi iparművészeti tárgyak minőségéről, mennyiségéről, a hagyományos népművészettel való kapcsolatukról nehéz objektív adatokat találni.

A szövetkezetek alapító tagjai, a századforduló körül születtek, többségében még a családi hagyományból tanulták a „mesterségüket”. A kezdeti időszakban készült tárgyak így az ő tudásukat tükrözték. Ezt a tudást alakította aztán részben az a szakmai irányítás, amit a NIT-en keresztül a néprajzkutatók jelentettek, részben az aktuális ideológia által elvárt tárgystílus, és a kereskedelmi igény.

A NIT a hagyományokhoz való ragaszkodást hirdette, de úgy hogy közben elvárta a „mai igények” kielégítését. A fent bemutatott népművészeti archívum koncepciója a hagyományos népművészeti alapokból való kiindulás feltételeit kívánta volna biztosítani.

A politikai ideológia befolyása az ötvenes évek elején hatott a legközvetlenebb módon, az ekkor létrehozott tárgyakat a korszak kiállításainak anyagában láthatjuk. Közvetve viszont az egész korszak tárgykészítésére hatással volt, mert ugyan a kezdeti célt, a dolgozó tömegek ellátását a népművészet által termelt lakberendezési és viseleti termékekkel, később nem han-

63 1951-ben alakított: Hevesi Népművészeti és Háziipari Szövetkezet (Heves), Matyó Népművészeti és Háziipari Szövetkezet (Mezőkövesd), Palóc Háziipari szövetkezet (Szécsény), Mezőtúri Fazekasok Népművészeti, Háziipari szövetkezete (Mezőtúr),

1952-ben alakított: Bajai Háziipari Szövetkezet (Baja), Baranya Megye Háziipari Szövetkezet (Pécs), Délbalatoni Háziipari Szövetkezet (Siófok), Fazekas Háziipari Szövetkezet (Kaposvár), Kalocsai Népművészeti és Háziipari Szövetkezet (Kalocsa), Karcagi Népművészeti Háziipari szövetkezet (Karcag), Sárközi Népi Iparművészeti Szövetkezet (Decs), Szabolcs-Szatmár megyei Népi Iparművészeti Szövetkezet (Nyíregyháza), Tótkomlósi Népművészeti és Háziipari szövetkezet (Tótkomlós), Népművészeti Agyagipari Háziipari Szövetkezet (Karcag), Népművészeti és Háziipari Szövetkezet (Hódmezővásárhely),

1954-ben alakított: Népművészek Háziipari Szövetkezete (Budapest)

1957-ben alakított: Gyulai Népművészeti és Háziipari szövetkezet (Gyula)

goztatták, de a termelésben eszerint kialakított tárgykészleten kevés szövetkezetben tudtak változtatni.

A szövetkezeti termékeknek méreteikben a standard méretekhez, az eladhatóság kedvéért a kereslet, a kereskedelem, de előfordul az is, hogy egy-egy kereskedő ízléséhez kellett alkalmazkodniuk. A termelés legfőbb irányítója a megrendelés volt. Ezt belföldre a Népművészeti és Háziipari Vállalat, külföldre HONGARPCOP, HUNGEXPO koordinálta. A megrendelők meghatározták a termékek típusát, színét, méretét. A fő szempont az eladhatóság volt, azt rendelték, amit a kereskedelem, pl. „sárközinek” fogadott el, függetlenül a hagyományos formáktól. 1952-1973 között, pl. a Sárközi Szövetkezetben, a bemintázott, elkészített több mint 1000 új termék közül, 270-et fogadott el a zsűri, a kereskedelem, pedig csak 50-et rendelt meg és árusított.⁶⁴

A népművészeti termékek milyenségét a külföldi megrendelések is befolyásolták. Az exportra készített termékeket külön zsűrizték, kevésbé szigorú szempontok alapján.

A tárgyak alapvetően kétféle célból jöttek létre, a pályázatokon való részvétel, valamint a gyártás számára. „Ha egy szöttes szövetkezetben készül, addig nevezik *alkotásnak*, amíg egy kiállításon szerepel, s rögvest *termék* lesz belőle, ha piacra szánva termékszámot kap. A szövetkezeti tervező – bár szaktudása megengedné – csak nagyritkán tervezhet a szövetkezeti sokszorosítás lehetőségeit meghaladó pályázati *alkotást*, mert neki a szövetkezet kivitelezési lehetőségeit mindig szem előtt kell tartania.”⁶⁵ A pályázatra készült tárgy egyedi volt, a mivessége okán, pedig ritkán kerülhet be a termelésbe.

A termelésben sorozatgyártás folyt. Itt a nehézséget az anyagbeszerzés, a megfelelő minőségű és színű alapanyag beszerzése jelentette. Az üzemi jellegű munkavégzők, pl. a vászonszövésnél a közös műhelyben, egy végen több műszakban, többen is dolgoztak, ami egy végen belül eltérő minőséget eredményezhetett.

A folyamatos újítás biztosítására többféle ösztönzőt építettek be a szövetkezeti tervezők díjazásába. Egyik volt alkotói díj. Ezt 1954 óta a népművészeti és háziipari tervezőknek adták, fizetés kiegészítésként, ezzel emelve ki a munkájukat a kivitelezők közül.

A kereskedelmi forgalomba szánt tárgyak minősítését a 1953-tól a NIT Bíráló Bizottsága biztosította. Ezt 1959-ben átalakították, és létrehozták a NIT Lektorátust.

A zsűrizett tárgyak számáról és típusairól a NIO irattárában fennmaradt zsűri jegyzőkönyvek tanúskodnak. A legkorábbi jegyzőkönyvek, az 1959 és 1969 közötti lezsűrizett tárgyak megnevezését, anyagát, méretét, a benyújtó szövetkezet nevét és a tervező nevét tartalmazták. Eszerint 1959 és 1969 között 15.631 db tárgyat zsűriztettek.⁶⁶

Az értékminősítésről kezdetben nem volt egységesen elfogadott, és leírt szempontrendszer, az ebből adódó nehézségeket az állandó zsűritagok részvételével hidalták át. Először 1985-ben jelent meg az alkotók számára is hozzáférhető zsűri szempontsor.

1967-ig rangsorolás nélkül fogadták el a benyújtott tárgyakat, a kiemelkedő tárgyak alkotói, pedig alkotói díjban részesültek. 1967-től három kategóriába sorolták a tárgyakat.

64 Flórián Mária 1990.

65 Flórián Mária 2001.

66 fázekas: 6.091 db, szöttes: 3.539 db, hímzés: 3.639 db, fāragás: 1.804 db, baba: 301 db, sablon 144 (hímzéshez), kályhacsempe: 82 db, kulacs: 31 db

Egyedi termék, szériatermelésre alkalmas tárgy, alkotói díj nélküli termék, és kivételes esetben, ha a tárgy egyik kategóriába sem sorolható, akkor „mestermunka”

Az 1970-es évek végén vezették be az „A”, „B”, „C” betűkkel jelzett kategóriákat. „A” kategóriát kaptak az önálló szellemi tevékenység nyomán készült, egyedi tárgyak, „amely magas szellemi színvonalon fejleszti tovább a népművészet legjobb hagyományait, valamint a népi iparművészet esztétikai és funkcionális jellegzetességeit.”⁶⁷ „B” kategóriát kaptak azok a tárgyak, amelyek a fentieket „jó színvonalon teljesítik”. A „C” kategória a sorozatgyártásra szánt tárgyaké.

A népi iparművészeti tárgykészítéssel foglalkozók fejlődésének lehetséges útja, a népi iparművész, majd a népművészet mestere cím elnyerése volt. 1953-58 között 380 népi iparművész volt - ebből 310 szövetkezetben dolgozott - 1980-ban, pedig 630 népi iparművészt tartottak számon.

1969 óta élt a szerzői jogi törvény, mely az iparművészeti tárgyak analógiájára biztosított a szerzői jogi védelmet a lezsűrizett tárgyaknak. Ez a szerző életében és még 70 évig tartott. A tervezők munkáit a 60-as évek közepétől név szerint zsűrizték, előtte a szövetkezet nevének szerepeltek.⁶⁸

A szövetkezetek a 80-as évektől kezdve, fokozatosan válságba kerültek majd a 90-es években, sorra felszámolódtak. Ennek oka egyrészt a gazdasági környezet változása, másrészt az volt, hogy nem tudtak a termelésben megújulni, és a kor elvárásainak megfelelő tárgyakat kínálni.

Az 1950-1980 közötti időszakban a szövetkezetek az akkori kormányzat jelentős anyagi támogatásával működtek, utána azonban ez fokozatosan csökkent és mindinkább saját erőből kellett fenntartaniuk magukat. A kézműves termelésben a költségek közül a munkabéré a legnagyobb, a 80-as években, pedig fokozatosan nőtt az ehhez kapcsolódó járulékok terhe. 1981-ben megszűnt az érdekvédelemmel foglalkozó szerv a HISZÖV, és a szövetkezetek a területileg illetékes megyei szövetséghez kerültek át, ahol háttérbe szorult ennek az ágazatnak a képviselője. Csökkent a külföldi és a belföldi megrendelések száma is.

Mindezek eredményeként a korábbi több mint 100 népművészeti és háziipari szövetkezetből 1990-ig alig 40 maradt meg, és ezek túlnyomó többsége is profilibővítéssel igyekezett tevékenységének gazdaságos működését biztosítani. Így a szövetkezetek többségénél a népi iparművészeti és háziipari tevékenység jelentősen lecsökkent, illetve megszűnt.⁶⁹

A 80-as évekig az alkotók – kevés kivétellel – szövetkezeti tagként dolgoztak. „Amíg a gazdálkodó szervek helyzete 1980-tól évről évre egyre kedvezőtlenebb lett, az egyéni alkotók tevékenységéhez az 1/1982./I.16./MM. számú rendelet rendkívül kedvező lehetőséget biztosított. Ennek következtében egyre több népi iparművész és Népművészet Mestere kiválva a szövetkezetből, ahol korábban dolgozott, egyéni alkotóként folytatta tevékenységét. Az egyéni alkotóknak ugyanis iparendély kiváltása nélkül volt lehetőségük alkotásaiknak műhelyből, műteremből történő értékesítésére, valamint a NIT útján történő pénzügyi bonyolítás mellett alkotásaikat kereskedelmi vállalatok, intézmények felé is forgalmazhatták. Az egyéni al-

67 Füzes Endre 1985.

68 NIO irattár – zsűri jegyzőkönyvek alapján.

69 Tóth János 2001.

kotókat viszont nem terhelték a bérhez kapcsolódó közterhek, így a TB járulék sem, amit a gazdálkodó szervezeteknek fizetni kellett.”⁷⁰

Az adórendszer folyamatos változása tovább súlyosbította a szövetkezetek helyzetét. Megszűnt 1988. január 1-jétől a zsúrizett népművészeti termékek 0%-os forgalmi adója, így ezeket a tárgyakat is csak 25%-os forgalmi adóval lehetett értékesíteni, majd 1990. január 1-jétől a zsúrizett népi iparművészeti termékek átkerültek a 0%-os kulcs alá. Ezután 1993. január 1-jétől 6%-ra, 1994. január 1-jétől 10%-ra, 1995. január 1-jétől 12%-ra emelték a zsúrizett népi iparművészeti termékek után fizetendő ÁFA mértékét.

A népművészeti termeléssel foglalkozó szövetkezetek kínálata a 70-80-as évekre eltávolodott mind a hagyományból vett kiindulási ponttól, mind a kereslet igényeitől. Az előző időszakban irányt mutató, még a hagyományba beleszületett mesterek kiöregedtek, meghaltak. A szövetkezeti tárgyak sem minőségükben, sem funkciójukban nem voltak már beilleszthetők a kor lakás és viseletkultúrájába és a gazdaságos termelés miatt sorozatban gyártott tárgyak, elsilányodtak. A tervezők nem fogadták be az újólag felfedezett tájegységek motívumait, tárgytypusait, illetve nem kapcsolódtak az új szellemi mozgalom a „nomád nemzedék” által képviselt látásmódhoz. A szövetkezetekből kivált egyéni alkotóknak ezzel szemben lehetséges volt az újításra, és az igényesebb, minőségi és egyedi tárgyak létrehozására is.

„Amatőr díszítőművészeti mozgalom”

Az 1952-es győri ankét határozatai között szerepelt a népi díszítőművészet bekapcsolása a „kulturális tömegmozgalomba”, többek között a népművészeti körök alakításának segítségével. Ez a feladat a Népművészeti, Népművelési Intézet egyik alapfeladata volt, mely a szakkörök létrehozását, támogatását, szakfelügyeletet, a szakkörvezetők képzését, a szakkörökben készített darabok meghatározását jelentette.

A díszítőművészeti szakkörök nagyobb számban, az 50-es évek közepétől jöttek létre. Többféle módon szerveződtek, szakkört indított a Nőtanács, a KISZ, a TIT, a helyi tanács vagy a művelődési, iskolai, kollégiumi, esetleg munkahelyi vezetés. Elsősorban a kultúrotthonokban, általános és középiskolákban, óvónő- és tanítóképzőkben, úttörőházakban, kollégiumokban jöttek létre, a tagtoborzás is itt folyt.

A szakkörök többnyire hímzéssel foglalkoztak, így a díszítőművészeti szakkör megnevezés egyenlővé vált a kézimunka vagy hímző szakkörrel. A hímzés, kis eszköz és hely igényű műfaj, amellyel viszonylag kevés alapanyag felhasználásával látványos munka hozható létre. Népszerűségének oka lehetett, hogy hagyományosan női, otthoni tevékenység, amit az asszonyok maguktól is végeztek, ezért nem volt idegen a gyakorlása.

A Néprajzi Múzeum, és a vidéki múzeumok is segítették a gyűjtő és kutatómunkát a gyűjteményeik hozzáférhetővé tételével. Az 1930-as évekhez hasonlóan az 1950-1960-as évektől kezdődően is pártolta a szakma és a múzeum a népművészet ápolásának, felélesztésének mozgalmát. A népi iparművészeti szövetkezetek, egyéni alkotók akkor, és azóta is érdemnek a gyűjtemény anyagából.

1958-tól indult be a kézimunka tanári képzés pótlására az átfogóbb jellegű szakkörvezető képzés. A tanfolyamok célja a megyei-járásai népművészeti szakreferens és szakkörvezető

képzés volt, úgy hogy a végzetek technikai ismeretek elsajátításán túl az öltözködés és a lakáskultúra területén „ízlésnevelő tevékenységet” is képesek legyenek ellátni. 1958 és 1970 között az Intézet 12 ilyen központi tanfolyamot rendezett. A szakkörvezetők mellett a képzésen NIT-től vendéghallgatók, népi iparművészek, szövetkezeti tagok is részt vettek.

A Népművelési Intézet kialakított egy felmenő rendszerű képzési formát, melyben A, B, és C kategóriás szakkörvezető végzettséget lehetett szerezni, amit 1961-től, majd 1976-tól rendelet is szabályozott.⁷¹

A szakkörvezető képzésben résztvevők számáról nincs adat, de a vizsgázók létszámát ismerjük. 1967-ig 185⁷², 1976-ig pedig 1500⁷³ működési engedélyt adott ki a Népművelési Intézet, döntően a népi hímzés területén. 1976 és 1990 között 2238 fő kapott működési engedélyt, kézimunka, fafaragó, bőrműves szövő, fazekas szakágakban.⁷⁴

A szövetkezeteken kívüli, főként az amatőr, szakköri tagként alkotók számára, a NIT által szervezett szakági pályázatok és kiállítások sokszor elérhetetlenek voltak. Ők elsősorban a helyi, megyei népművészeti pályázatokon és kiállításokon szerepeltek. Ilyen volt a Kaláris elevezésű, kétévente Szerencsen megrendezett észak-magyarországi (Borsod, Heves, Nógrád megye) pályázat, illetve a Dél-dunántúli Népművészeti Hét, ahol Baranya, Tolna, Somogy, Zala megyék alkotói szerepeltek.

1973-ban Nyíregyházán a Népművelési Intézet, és több nyíregyházi és országos szervezet, olyan Országos Népművészeti Pályázatot hirdetett amatőrök részére, ahol az összes un. szakág egyszerre jelen lehetett. „A Budavári Palota Munkásmozgalmi Múzeumában megrendezett „Élő Népművészet” c. országos kiállításunk ízelítőt adhatott abból a komplex szemléletből, ami a népművészet különböző ágait és műfajait szoros, egymást kiegészítő egységben kívánja tekintetbe venni.”⁷⁵

A pályázat célja „a magyar népi díszítőművészet hagyományainak ápolása, az alkalmazás, továbbfejlesztés, serkentése, a népművészeti alkotó tevékenység, az aktív művelődés széles körű népszerűsítése.”⁷⁶

A pályázati kiállításokat 1973 és 1989 között Nyíregyházán rendezték, amihez majd minden évben másodbemutatók is csatlakoztak.

A kiállításon szoborfaragás, használati tárgy faragás, szöttes (vászon és gyapjú is), hímzés, fazekasság, gyermekjáték készítés, bőr, gyékény, szalma, csuhé, fém, tojás, lószőr, hangszer kategóriákban jelentek meg a tárgyak. Ezekhez csatlakoztak még, a közösségek által elkészített tárgyegyüttesek, pl. játszótéri játékok, és a gyermek és ifjúsági szakkörök munkái. A legtöbb tárgyat számláló kategória a hímzés volt. 1979-ben pl. a beadott 4283 db, majd az ebből elfogadott 1809 db tárgyból 827 db volt hímzés.

A kiállítások koncepciója az amatőr népművészeti mozgalom azon szemléletére épül, mely szerint a hagyományos népművészeti tárgyak tanulmányozása alapján, olyan tárgyakat

---

71 5/1976. (X.26.) KM számú rendelet

72 Varga Marianna 1968. 4.

73 Borbély Jolán 1976.

74 MMI statisztikája alapján

75 Borbély Jolán 1976. 78-79.

76 Pályázati felhívás 1975.

kell létrehozni, melyek a modern környezetben nem dísz tárgyként, hanem használati tárgyként tudnak megjelenni. Ennek alapján készültek pl. a fa használati tárgyak (pl. bútorok, vagy a kézi szövés eszközei), a kerámia főző-és sütőedények, a gyermekjátékok, az ékszerek és viseleti darabok. A kiindulásnak és példának tekintett néprajzi tárgyak körébe, új tárgytípusokat és új tájegységeket is bevontak. Ilyen volt a határon túli területek hagyományos tárgyi kultúrájának a felfedezése, pl. a gömőri fazekasok munkái, vagy az erdélyi festékes szőnyegek.

BENEDEK KRISZTINA

Forrásjegyzék

Magyar Művelődési Intézet Adattár:

NI 739 Javaslat a Népművészeti Intézet létesítésére (név és dátum nélkül)

NI 740 A Népművészeti Intézet felépítése (név és dátum nélküli)

NI 742 A Népművészeti Intézet 1952. évi munkaterve

NI 742 Munkaterv az 1953-as évre.

NI 1970 A Népművészeti Intézet eddigi tevékenysége és jövő feladatai. 1955.

NI 4259 Németh Pálné: Tolna megyei díszítőművészeti szakköri munka. 1966.

NI 4253 dr. Kóvári Ferencné: A Vas megyében működő díszítőművészeti szakkörök fejlődése, helyzete, jövőbeli feladatai.

NI 5288 Gerencsér Lászlóné: Zala megye díszítőművészetének helyzete. 1968.

NI 5300 dr. Németh Pálné: Tolna megye népművészeti szakköri tevékenysége. 1968

NI 8379 A Népművelési Intézet képzései az 5/1976 számú rendelet óta. 1978.

Néprajzi Múzeum, Ethnológiai Adattár:

EA 16152 Az MDP Kulturpolitikai Munkaközösségének vitaanyaga. Balassa Iván hozzászólása.

EA 16621, Domanovszky György Népművészeti és Iparművészeti kiállítás a Múcsarnokban

HH-NIO irattár (számozás nélkül)

1962. szept. 10. A HISZÖV Népművészeti dokumentációja felállításával kapcsolatos irányelvek. (előterjesztés)

1964. jan. 28. HISZÖV népművészeti dokumentációja (előterjesztés)

1961 II. Országos Népművészeti kiállítás (fotóalbum)

1966. máj. 27. Dokumentációs munkára vonatkozó programtervezet. (jelentés)

1966. okt. 17. A népművészeti termékek zsűriztetéséről. (körlevél)

1966. dec. 21. Alkotói díj megállapításának új módszere. (körlevél)

1959-1969 Zsűri jegyzőkönyvek

1983 A magyar népi iparművészet 30 éve (fotóalbum)

2 Helyzetértékelés, problémafeltárás

2.1 *Kézművesség, népi kézművesség az alkotók oldaláról*

A népi kézművesekkel foglalkozó szervezetek, intézmények – a Hagyományok Háza, az ágazattal foglalkozó minisztérium, a Népművészeti Egyesületek Szövetsége, stb. – a feladatukból adódó regisztrációval rendelkeztek az alkotókról. A különböző helyeken meglévő nyilvántartások összesítése azonban, az elmúlt harminc éven nem történt meg. A vidékstratégia készítés inspirációt adott arra, hogy elkészüljön az alkotók katasztere, amely nem teljes körű.

A tanulmány kizárólag azokat az aktívan dolgozó alkotó népi kézműveseket vette számba, akik az elmúlt öt évben minősítették munkáikat, és/vagy, akik rendelkeznek a Népi iparművész, és/vagy, a Népművészet Ifjú Mestere, és/vagy, a Népművészet Mestere kitüntetésekkel, és/vagy tagjai a Népművészeti Egyesületek Szövetsége (későbbiekben NESZ) tagszervezeteinek és/vagy az elmúlt években országos pályázatokra alkotásokat nyújtottak be.

Ezen népi kézműves kataszter nem terjed ki:

Azokra, akik megszerezték a különböző szakterületeken – pl. fazekasság, faművesség, kézi és gépi hímzés, népi játszóház vezetői, stb. szakképzettséget Ők rendelkeznek a mesterségbeli tudással, de aktív alkotói tevékenységet – zsűriztetés, pályázaton való megjelenés, stb. – nem végeznek. Számuk 2-3000 főre becsülhető.

Azokra, akik családi örökségként sajátították el a kézműves mesterségek műveléséhez szükséges tudást, de csak önmaguk számára készítenek tárgyakat. Számukat nem tudjuk megbecsülni.

Azokra, akik szakkörökben tevékenykednek, de önálló alkotóként még nem léptek a nyilvánosság elé. Számuk a közművelődési statisztika szerint közel 15 ezer fő.

Azokra, akik a korábbi években feladatuknak tekintették a paraszti tárgykultúra továbbélését, de leginkább életkoruk, vagy egyéb okok miatt már nem művelik azt.

Alkotók és települések

Az elemzés 4122 alkotóra terjed ki, akik Magyarország 862 településén élnek. A mellékelt térkép alapján látható, hogy az ország minden területén dolgoznak népi kézművesek, eloszlásuk egyenlőtlen.

A települések – 862 – 67,5%-ban egy vagy két alkotó él, ugyanakkor 32 településen összpontosul a népi kézművesek 37%-a.

Néhány példa: Budapest: 445 fő, Debrecen: 146 fő, Szeged: 105 fő, Miskolc: 96 fő, Nyíregyháza: 85 fő, Békéscsaba: 84 fő, Zalaegerszeg: 73 fő, Székesfehérvár: 65 fő, Szolnok: 62 fő, Kecskemét: 54 fő, Mezőkövesd: 50 fő.

A felsorolásból levonható a következtetés, hogy a nagyszámú alkotót tömörítő településtípus a város.

Az elmúlt évtizedekben paradigmaváltás következett be. A paraszti gazdálkodáshoz, életmódhoz szervesen kötődő népi kézművesség a városokban él tovább. A falvak ez irányú sajátos értékei összezsugorodtak, vagy esetleg eltűntek.

Okát több mindennel lehet magyarázni, a legjellemzőbbek a következők:

A megváltozott gazdálkodás, megváltozott eszközrendszert igényelt. Funkcionálisan nem volt szükség több olyan tárgyra, amelyet a gazdaság számára különböző kézművesek állítottak elő, pl. tejeskölcsög, csirkeborító kasok, stb.

A települések a csak rájuk jellemző értékeknek – pl. viselet, hímzés, fafaragás, stb. – nem tulajdonítottak az elmúlt évtizedekben jelentőséget, ezek közé tartozik a népi kézműves értékek is. Elfelejtették, vagy mára csak nagyon kevesen ismerik a településre, vagy kistájra jellemző paraszti tárgykultúrát.

A hagyományos értékek szellemi és anyagi támogatása elmaradt.

A különböző kormányok művelődéspolitikája és az ehhez társuló támogatási rendszer nem kezelte megkülönböztetetten az identitást erősítő népművészetet.

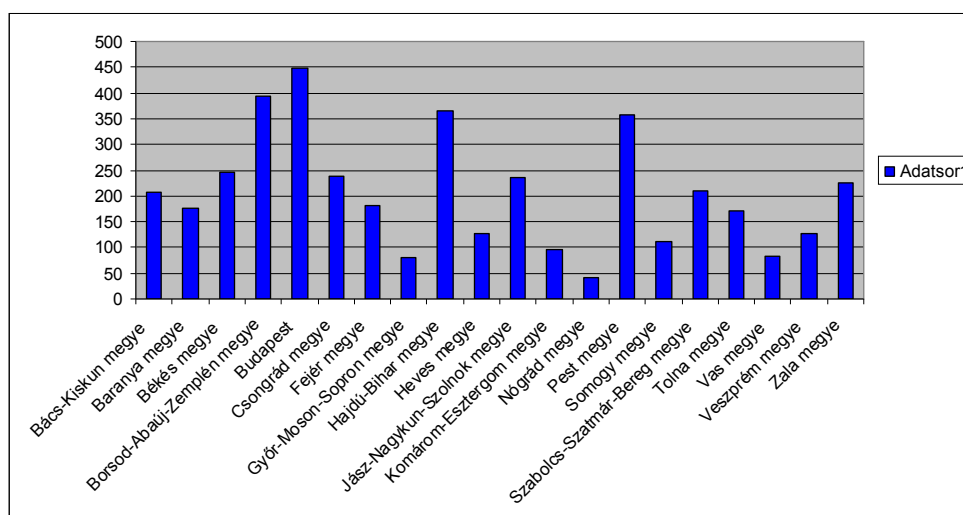
A 80-as években a népi kézművesség újkori reneszánszkor létrejött közösségek mára radikálisan lecsökkentek, a helyi társadalomban magára maradt az a néhány ember, aki fontosnak vélte a ránk hagyott „kincsek” továbbélését.

Megfigyelhető - a stratégia szempontjából egyik kitörési pont lehet - hogy, azokon a településeken, ahol a NESZ tagszervezetei működnek, vagyis van szervezet, van közösség, az alkotók száma az azonos település nagyságához viszonyítva magas, pl. Tállya 42 fő, Törökszentmiklós 37 fő, Berettyóújfalu 29 fő.

A kézműves ismeretek újratanulása is a városokhoz, az ott működő szervezetekhez kötődik. Ezeken a helyeken lehet megszerezni a szakterület OKJ végzettségét vagy a tanúsítványt. Ahol képzőközpontok működnek szintén magas az alkotók száma. Budapest 445 fő, Békéscsaba 84 fő, Zalaegerszeg 73 fő Nádudvar 16 fő. az utóbbi településen korábban is meghatározó volt a népi kézművesség, elsősorban a fazekasság területén.

Alkotók és megyék

A grafikon megyei bontásban mutatja be az alkotók számát. Látható, hogy Budapest után Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar és Pest megyében él a legtöbb népi kézműves, a legkevesebb pedig Nógrád, Győr-Moson-Sopron és Vas megyékben.

A térkép további elemzéséből kiderül, hogy a megyékben eltérő az alkotók településhez kötődése. A legkoncentráltabban – alkotók száma és azon települések viszonyrendszere, ahol élnek – Hajdú-Bihar megyében fordulnak elő. A 366 kézműves 40 településre koncentrálódik, ebben a megyében az egy településre jutó alkotók száma 9 fő. A sort Csongrád megye követi, ahol a 238 alkotó mindösszesen 31 településen él. Település tekintetében a legnagyobb szóródást Nógrád megyében találjuk, a 41 alkotó 22 településen lakik

Azt is érdemes megvizsgálni, hogy hogyan aránylanak egymáshoz a települések, abban a tekintetben, hogy élnek-e ott népi kézműves alkotók vagy sem. Megdöbbentő adat, hogy a múlt század közepén még minden településen meglévő mesterségbeli tudás és konkrét gyakorlati tevékenység mára mennyire összezsugorodott. Magyarország 3155 településnek mindössze 27 %-án találjuk meg a népi kézművesség képviselőit.

A megyék ebben a tekintetben is jelentősen eltérnek egymástól. Békés, Csongrád és Pest megyében a települések több mint felén dolgoznak alkotók, ezzel szemben Baranya, Nógrád, Somogy, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Vas megyében a 20%-ot sem éri el a kézművesek által lakott települések aránya.

A megyék közötti jelentős eltérés okai között megtaláljuk a szervezettséget. Meghatározó, hogy volt-e, van-e olyan intézmény/intézmények, szervezet/szervezetek, amelyek fontosnak vélték/vélik az alkotók összefogását, szakmai érdekvédelmét, menedzselését. Az ezredfordulóig többségében ezt a feladatot a Megyei Művelődési Központok látták el, ahol volt személyi és tárgyi infrastruktúra. Az intézmények leépítése, átalakulása után a tevékenység néhány megye kivételével a NESZ tagszervezeteire hárul, amelyek önkéntes munkában elhivatottságból „felhatalmazás nélkül” végzik szakmai érdekvédelmi tevékenységüket, amelyhez gyakran hiányzik a feltételrendszer. További okok lehetnek, a megyékben meglévő szellemi és anyagi támogatottság, a menedzsment feladatokat ellátó és a kézműves alkotók személyisége.

Alkotók és a család

Korábban jellemző volt a népi kézművesség területén a családi vállalkozás minden szakterületen. A mézeskalács készítő pl. családi recepteket, sajátos ütőfaformákat hagytak a következő generációra, vagy a képfestők családi mintájú dúcokat örökítették át a gyermekeiknek.

Ma az alkotók 13%-a – 527 fő – tartozik 243 olyan családhoz, ahol többen is foglalkoznak kézművességgel. Találunk azonos vagy éppen különböző mesterséget művelő férjet és feleséget, de előfordul, hogy apa a fiával együtt folytatja pl. a faművességet, fémművességet, stb. Ugyanez figyelhető meg az anyák lányok esetében is.

Tapasztalati megfigyelés, hogy a szülők – elsősorban a 10 éven aluli – gyermekeiket szívesen beavatják az általuk választott tevékenységbe, viszik magukkal táborba, kiállításra, rendezvényekre. A szocializáció ezen a szintjén megtörténik a családi átörökítés, az más kérdés, hogy a gyerekek életkorának későbbi szakaszában az érdeklődésük, a kortárs csoport által felkínált értékek és/vagy egyéb okok miatt eltávolodnak a kézművességtől.

A 862 település közül 38 olyat lehet felfedezni ahol egy vagy két család foglalkozik csak népi kézművességgel.

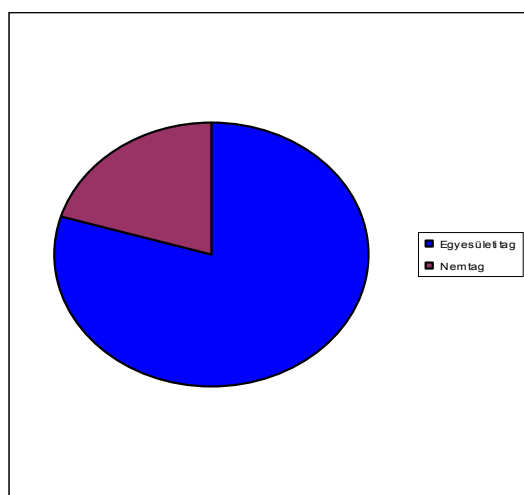
A legtöbb család Nógrád és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében fordul elő, míg a legkevesebb Somogy és Győr-Moson-Sopron megyében.

Alkotók és a szakmai elismerés

Az elkészült alkotások minőségi fokmérője, ha alkotója Népi iparművész, Népművészet Ifjú Mestere illetve Népművészet Mestere elismeréssel rendelkezik. A felsorolt szakmai kitüntetések a települések tekintetében arányosan szóródnak. A 862 település 43%-ban találunk olyan alkotót, akinek tevékenységét a fenti címekkel elismerték.

A megyék tekintetében az eltérés jelentős. Bács-Kiskun, Győr-Moson-Sopron, Hajdú-Bihar, Somogy és Zala megyében élő alkotók 30-38%-a rendelkezik szakmai elismeréssel, ezzel szemben Békés és Fejér megyében ez az arány a 15%-ot sem éri el. A legtöbb szakmai elismeréssel rendelkező alkotó Budapesten és Debrecenben él.

Alkotó és szervezeti tagság

Az alkotók 80%-a tartozik a NESZ tagszervezeteihez, melyek minden megyében megtalálhatók.

Hét megyében – Békés, Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Nógrád, Somogy, Tolna, Zala – egy, hét megyében – Heves, Fejér, Veszprém, Csongrád, Bács-Kiskun, Hajdú-Bihar, Vas – kettő, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében három, Baranya és Jász-Nagykun-Szolnok megyében négy, Borsod-Abaúj-Zemplén és Pest megyében öt, Budapesten hat szervezet működik. A Magyar Csipkekészítők Egyesülete és a Magyar Gyöngy Egyesület országos szervezatként működik.

A NESZ 51 tagegyesülete 3291 alkotót tömörít, amely nem azonos a teljes taglétszámmal. Oka, hogy az alkotók mellett jelentős az egyéb tudással rendelkező, pl. néprajz, menedzsment stb. tagok száma.

A megyei vagy kistérségi hatókörű szervezetek tagjai többségében az adott térség településein élnek, ugyanakkor az adatokból kiderül, hogy más térségekből is csatlakoznak hoz-

zájuk. Valószínűsíthető, hogy ennek okai között szervezeti és személyi, érzelmi és értelmi szimpátiákat, érdekeket lehet találni.

A szervezetekhez nem tartozó 831 alkotó az ország minden megyéjében megtalálható. Arányában legtöbben Budapesten és Hajdú-Bihar megyében, legkevesebben Nógrád, Békés és Heves megyében élnek.

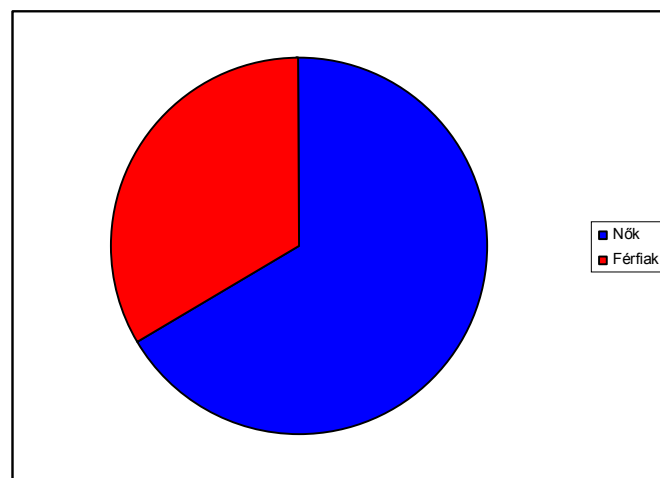
Az alkotók életkora

Tapasztalati adatok állnak rendelkezésre, amelyből kiderül, hogy a népi kézművességgel foglalkozó alkotók zöme középkorú, de inkább idős ember.

A legnagyobb gondot az utánpótlás jelenti. Ennek okai között megtalálható a terület alacsony társadalmi presztízse, továbbá az a tény, hogy a gyerekek az iskolai tanulás során nem ismerkednek meg a népi kézművességgel, így az nem is válhat vonzóvá számukra.

A közművelődési statisztika arról árulkodik, hogy kevés az- az intézmény, amely kínálatként, hímző, szövő, faragó, stb. szakköröket ajánl a környezetében élő gyerekeknek. 2011-ben a statisztikát beküldő 2989 közművelődési intézmény, civil szervezet által működtetett népi kézműves szakkörökben mindössze 4286 fő, 15 éven aluli gyermek vett részt.

Nemek aránya

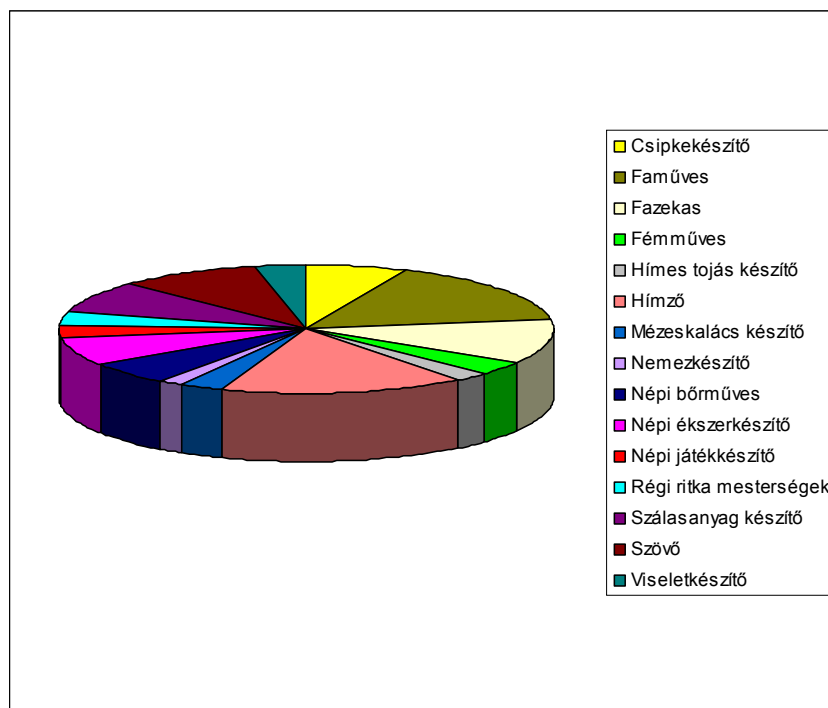

A 4122 alkotó 66%-a nő. A fa és a fémművesség kifejezetten férfiszakma, ahol az arányuk 92% fölött van.

A csipke-, a hímes tojás-, a mézeskalács-, a népi ékszerkészítés, a hímzés és a szövés nevezhető női szakmáknak itt a hölgyek aránya 80-90 %.

A fazekasság, a népi bőrművesség, a nemez, népi játék, a szálanyag, a viseletkészítés területeken, bár változó arányban, de mind a két nem képviselteti magát.

Az alkotók és a népi kézműves szakterületek

A tárgyalkotó népművészetben 15 nagy szakterületet lehet megkülönböztetni, amely több szakmát is felölel.

A grafikon és a térkép is mutatják, hogy az alkotók között a legnagyobb arányban a faművesek és a hímzők vannak 16-16 %, számuk szakterületenként meghaladja a 600 főt.

További sorrend: fazekas, szövő, szálásanyag-, népi ékszer-, csipkekészítő, népi bőrműves, régi ritka mesterségeket művelők, viseletkészítők, féművesek, népi játék-, és mézeskalács készítők. A sort a hímes tojás- és a nemezkesztő zárja.

Az egyes kézműves szakterületek jellemzői:

Csipkekészítő

Számuk 279 fő, 115 településen élnek. A települések 65%-ában egy alkotó tevékenykedik.

Baranya megye kivételével Magyarország minden területén találunk olyan alkotókat, akik meghatározó területként a csipkekészítéssel foglalkoznak.

A legtöbb csipkekészítő Budapest után Pest megyében él – 42 fő, ezt követi Komárom-Esztergom és Zala megye 23-23 fővel.

A települések közül – ahol a legtöbb csipkekészítő él – Zalaegerszeg vezeti a mezőnyt, ahol számuk 16 fő, ezt követi Kiskunhalas 15 fővel és Debrecen 14 fővel. Valamennyi városban régóta működő műhelyek vannak.

A csipkekészítésnek belső specializálódása nem alakult ki, alkotónként változik, hogy a varrott vagy a vert csipkét, vagy éppen a szél illetve a betétcsipkét készíti szívesebben az alkotó.

A csipkések 10%-a a választott szakmáján kívül főleg hímzéssel, viseltkészítéssel foglalkozik, de találunk közöttük ékszerkészítőt is.

Ezen a szakterületen jellemző családi forma, hogy az anya átadja mesterségbeli tudását lányának, bár számuk elenyésző – 3 család –, továbbá egy házaspár is csipkekészítéssel foglalkozik. Érdekesség, hogy a jellemzően női tevékenységet 11 férfi is végzi az országban.

A csipkések közül 37 fő rendelkezik szakmai elismeréssel, ez az alkotók 13%-a. 36 fő szerezte meg a Népi iparművész címet, 4 főnek van Népművészet Ifjú Mestere kitüntetése és 1 főnek Népművészet Mestere díja. (Az alkotók egy része több elismeréssel is rendelkezik).

Faműves

Számuk 308 településen 663 fő, a legtöbb alkotó faművességgel foglalkozik. A települések 70 % a-ban egy alkotó tevékenykedik.

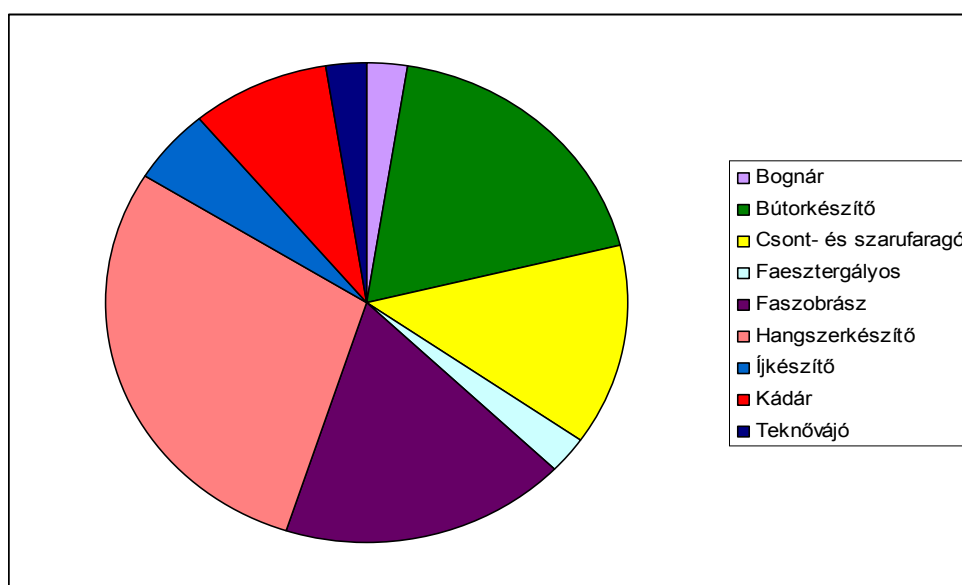
A térképen látható, hogy Magyarország térszerkezetében eloszlásuk egyenlőtlen, viszont nincs olyan megye, ahol ne élneek faművesek.

A legtöbb ezen a területen dolgozó alkotó Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található – 71 fő, ezt követi Hajdú-Bihar és Pest megye 56-54 fővel. A legkevesebb fával foglalkozó Nógrád megyében él – 1 fő.

A települések közül – ahol a legtöbb faműves dolgozik – Budapest után Mohács vezet a mezőnyt 27 fő, ezt követi Debrecen 22 fő, Miskolc és Békéscsaba 1615 fő. A mohácsi faművesek jelentős része busómaszk faragó. Meg kell jegyezni, hogy a Mohácsi Busójárás felkerült a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Listájára.

A faművesek szakmai tagozódása

A fával foglalkozó alkotók között régen jelentős specializáció valósult meg, amely ma is megtalálható, bár a szakmát művelők közül a legtöbben általános faművesnek tartják magukat, arányuk 82 %, a maradék 18% szakma szerinti megoszlását mutatja a grafikon.

A fások között 34 hangszerkészítő van, akik elsősorban citerákat készítenek, főleg Csongrád és Fejér megyében.

A népi bútorkészítők száma 22 fő, megyénként 1 esetleg 2 fő. A faszobrászok többsége Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében él, számuk 21 fő. Csont- és szarufaragók száma mindössze 16 fő. Érdeemes még kiemelni a bognár és kádár mesterséggel foglalkozókat, akiknek a száma összesen 13 fő, ők főleg Zala és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében tevékenykednek. Valószínűsíthető, hogy ez a két mesterségbeli tudás eladható lenne a munkaerő piacon. A jellemzően férfiszakmában az alkotók 8%-a nő.

Az alkotók 10%-a a faművességen kívül főleg fajáték készítéssel foglalkozik, de találunk közöttük, vesszőfonót, tökkarcolót, szálasanyag készítőt, fém-, és bőrművest illetve népzenezt, ez utóbbiak hangszerkészítéssel foglalkoznak

A szakterületen 84 családtag van, döntő többségük olyan családban él ahol a család többi tagja más szakterülettel foglalkozik, főleg, hímzők, szövők, csipkekészítők. Jellemző családi forma, hogy az apa átadja mesterségbeli tudását a fiának, 10 ilyen családot számláltam meg a regisztrált alkotók között.

A faművesek közül 176 fő rendelkezik szakmai elismeréssel, ez az alkotók 26 %-a. 164 fő szerezte meg a Népi iparművész címet, 28 főnek van Népművészet Ifjú Mestere kitüntetés és 32 fő rendelkezik Népművészet Mestere díjjal. (Az alkotók egy része több elismeréssel is rendelkezik).

Fazekas

Számuk 459 fő,- a harmadik legnépesebb szakterület -, 210 településen élnek. A települések 65%-ában 1 alkotó tevékenykedik.

A lakóhelyük Magyarország térszerkezetében egyenlőtlen, de nincs olyan megye, ahol ne élneek fazekasok.

A legtöbb fazekas Budapest után Pest megyében lakik – 53 fő, ezt követi Hajdú-Bihar és Csongrád megye 34-34 fővel. A legkevesebb agyaggal foglalkozó alkotó Nógrád megyében él – 2 fő.

A települések közül Budapest után Hódmezővásárhely vezeti a mezőnyt – 11 fő, ezt követi Debrecen, Szeged, Mezőtúr, Szekszárd 10-10 fővel. Hódmezővásárhely és Mezőtúr régi fazekas központ volt.

A fazekasok közül mindössze 9 fő specializálódott cserépkályhaszem korongozására és 5 fő készít fajansz edényeket. A korábban elsősorban férfiak által végzett tevékenységben, ma a nők aránya 62%.

Az alkotók 10%-a a fazekasságon kívül másodszakmaként többféle népi kézműves mesterséget választott. Jellemzőséget nem lehet felfedezni közöttük, megtalálható az etnográfus, a faműves, a szálasanyag-, a hímes tojás-, mézeskalács-, nemez-, hangszer- stb. készítő és a kályhás is.

A szakterületen 60 családtag van, az összes alkotó 13%-a. Jellemző családforma, hogy a házaspár együtt dolgozik – 26 fő –, többségükben vállalkozók. Két teljes család is van a fazekasok között, ahol a szülők mellett a gyerekek is ezzel a mesterséggel foglalkoznak, de előfordul más családokban is, hogy a szülő átörökíti mesterségbeli tudását a gyermekeire.

A fazekasok közül 149 fő rendelkezik szakmai elismeréssel, ez az alkotók 30%-a. 140 fő megszerezte a Népi iparművész címet, 30 főnek van Népművészet Ifjú Mestere kitüntetése és 15 fő rendelkezik Népművészet Mestere díjjal. (Az alkotók egy része több elismeréssel is rendelkezik).

Fémműves

Számuk 139 fő, 82 településen élnek. A települések 67%-ában 1 alkotó tevékenykedik.

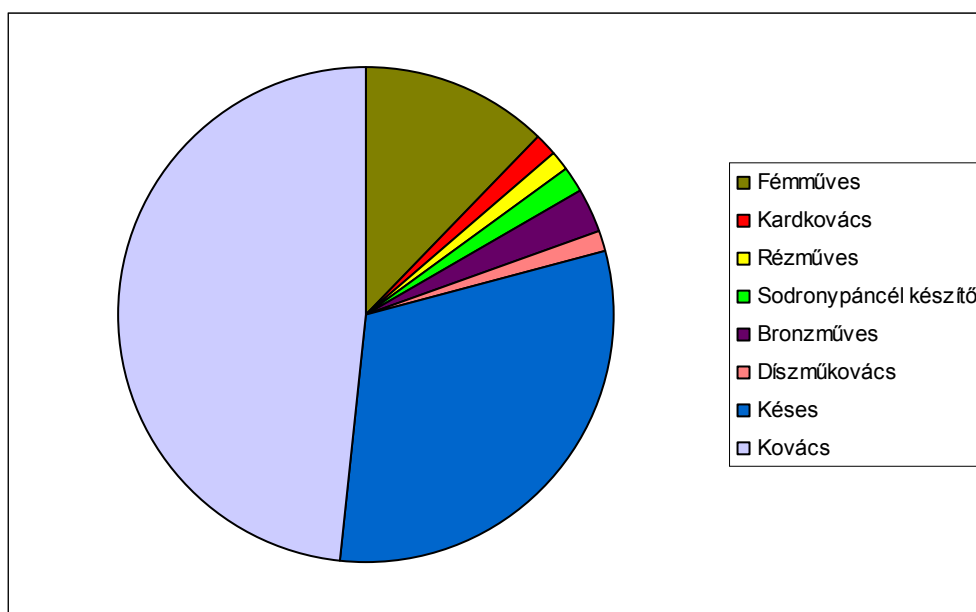
A térképen látható, hogy eloszlásuk egyenlőtlen, fehér folt Komárom-Esztergom megye, ahol nem él ezzel a tevékenységgel foglalkozó alkotó.

A legtöbb fémműves Hajdú-Bihar megyében dolgozik – 22 fő, ezt követi Fejér és Pest megye 13-11 fő. A legkevesebb fémmel foglalkozó alkotó Heves megyében él – 1 fő.

A települések közül Debrecen vezeti a mezőnyt – 10 fő, ezt követi Kecskemét – 6 fő, Nyíregyháza és Hajdúböszörmény 4-4 fővel

A fémmel foglalkozó alkotók között jelentős a specializálódás. Meghatározó a kovácsok aránya, a teljes fémműves szakterület 48%-át jelentik, őket követik 30%-os aránnyal a kések és 12%-kal az általános fémművesek. A többi fémmel foglalkozó szakág – bronzműves, díszműkovács, kardkovács, rézműves, sodronypáncél készítő azonos arányban vannak jelen, számuk Magyarországon a regisztrált alkotók között 2-2 fő.

A jellemzően férfiak által művelt szakterületen 6% a nők aránya, ők késkészítéssel foglalkoznak

A fémmel foglalkozó alkotók más kézművességet nem művelnek, ennek okát abban lehet keresni, hogy e mesterségek, teljes embert igényelnek, nagy műhelyre van szükség, a szerszám- és eszközigénye magas.

Ezen a szakterületen 25 családtagot találunk, döntő többségében a fémművesek családtagjai más szakterületen dolgoznak. Jellemző családi forma, hogy az apa átadja mesterségbeli tudását a fiának 10 fő 2 házaspár kések készítésével foglalkozik.

A fémművesek közül 45 fő rendelkezik szakmai elismeréssel, ez az alkotók 32%-a. 42 fő megszerezte a Népi iparművész címet, 6 főnek van Népművészet Ifjú Mestere kitüntetés és 3 fő rendelkezik Népművészet Mestere díjjal. (Az alkotók egy része több elismeréssel is rendelkezik).

Hímes tojás készítő

Számuk 86 fő, – a második legkevesebb alkotót tömörítő szakterület - 56 településen élnek. A települések 69%-ában egy alkotó tevékenykedik.

A legtöbb tojásdíszítő Budapesten és Somogy megyében él – 9-9 fő ezt követi Baranya és Zala megye 8-8 fő.

A települések közül Budapest után Mezőkövesd vezet a mezőnyt 4 fővel, ezt követi Budaörs, Bába, Kaposvár és Székesfehérvár 3- 3 fővel

Az alkotók 98%-a az írókázott és karcolt tojásdíszítéssel foglalkozik, mindössze három alkotó specializálódott a tojáspatkolásra, ez utóbbiakat férfiak készítik. A tojásdíszítő területen mindössze 7 férfi dolgozik.

Az alkotók 14%-a a választott mesterségen kívül másodszakmaként mézeskalács, illetve népi ékszerkészítést és szalaszanyag fonást választott.

A szakterületen 9 családtag van, az összes alkotó 10%-a. Közülük 1 házaspárt és 2 családnál szülő-gyermek átörökítést találtam, a többi családtag más mesterséggel foglalkozik.

A tojásírók közül 36 fő rendelkezik szakmai elismeréssel, ez az alkotók 42%-a. 33 fő szerezt meg a Népi iparművész címet, 7 főnek van Népművészet Ifjú Mestere kitüntetés és 1 fő rendelkezik Népművészet Mestere díjjal. (Az alkotók egy része több elismeréssel is rendelkezik).

Hímző

Számuk 661 fő, - a második legnépesebb szakterület - 219 településen élnek. A települések 57%-ában egy alkotó tevékenykedik.

A legtöbb hímző Borsod-Abaúj-Zemplén megyében él – 146 fő, ezt követi Békés és Bács-Kiskun megye 71-60 fővel. A három megyében él a hímzők 42%-a. Ennél a szakterületnél markánsan jelenik meg a személyiség hatása. Mind a három megyében nagy tudással, kiváló pedagógiai érzéssel rendelkező alkotókat lehet találni.

A legkevesebb hímző Nógrád megyében él – 1 fő, Vas megyében 4 fő, Komárom-Esztergom és Fejér megyében 7-7 fő.

A települések közül Tállya vezet a mezőnyt 32 fő, ezt követi, Miskolc, Mezőkövesd, Békéscsaba 26-28 fővel. A településen hosszú évek óta működnek műhelyek a háttérben. A mezőkövesdi matyó hímzés felkerült a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Listájára is.

A hímzők belső specializálódása minimális, az alkotók közül mindössze 13 fő specializálódott szúrártét készítésre, közülük 2 fő Heves a többi Hajdú-Bihar megyében él.

Az alkotók 11%-a a hímzés mellett többféle mesterséggel is foglalkozik, döntő többségük csipkekészítést, szövést és viseletvarrást választott másodszakmaként, de megtalálható a népi ékszerkészítés, a hímes tojás írás, a szalaszanyag készítés is.

Ezen szakterületen a 43 családtagot találunk, ez az összes alkotók 6%-a. Jellemző családforma, hogy az anya átadja mesterségbeli tudását a lányának –10 fő. A családok közt egy házaspár is található. A jellemzően nők által végzett tevékenységben 10 férfi is dolgozik.

A hímezők közül 152 fő rendelkezik szakmai elismeréssel, ez az alkotók 23%-a. 144 fő szerezte meg a Népi iparművész címet, 17 főnek van Népművészet Ifjú Mestere kitüntetés és 22 fő rendelkezik Népművészet Mestere díjjal. (Az alkotók egy része több elismeréssel is rendelkezik).

Mézeskalács készítő

Számuk 114 fő, 70 településen élnek. A települések 77%-ában 1 alkotó tevékenykedik.

A legtöbb mézeskalácsos Békés illetve Hajdú-Bihar megyében és Budapesten él 14-14 fő, a legkevesebb mézesbábost Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom és Vas megyében találunk 1-1 fő.

A települések közül Budapest után Békéscsaba vezet a mezőnyt 8 fővel, ezt követi, Debrecen és Székesfehérvár 6-5 fővel.

A szakterület belső specializálódása minimális, az alkotók közül mindössze 5 fő foglalkozik grillázskészítéssel.

Az alkotók 16%-a a mézeskalács készítés mellett elsősorban tojásíró és gyertyamártó, de a másodszakmák között megtalálható a fazekasság, a szövés, a papírmerítés és a néprajzi képeslap készítés is.

Ezen szakterületen 23 családtag van, ami az összes alkotó 20%-a. Jellemző családforma a házaspár illetve a teljes család, többségüknek ez a kenyérkereső foglalkozásuk is - 12 fő -, gyakori még, hogy a szülő átadja mesterségbeli tudását a gyermekének, bár számuk elenyésző – 4 fő. A mézeskalács készítő 82%-a nő.

A mézeskalács készítő 16 fő rendelkezik szakmai elismeréssel, ez az alkotók 14%-a. 15 fő megszerezte a Népi iparművész címet, 3 főnek van Népművészet Ifjú Mestere kitüntetés és 1 fő rendelkezik Népművészet Mestere díjjal. (Az alkotók egy része több elismeréssel is rendelkezik).

Nemezkesztő

Számuk 77 fő – ezen a szakterületen dolgozik a legkevesebb alkotó. Ennek oka, hogy ez a legfiatalabb elismert szakma, oktatása csak nem régen kezdődött el. A szakma művelői 46 településen élnek. A települések 69%-ában egy alkotó tevékenykedik.

A legtöbb nemez Hajdú-Bihar és Bács-Kiskun megyében él 11-8 fő. Nincs alkotó Budapesten, Heves, Nógrád, Tolna és Vas megyében.

A települések közül Kecskemét vezet a mezőnyt – 5 fő, ezt követi, Szeged – 4 fő.

A szakterület belső szakmai specializációja minimális, az alkotók közül mindössze 5 fő választotta a kalap-, és 5 fő a nemezruha készítést

Az alkotók 14%-a a nemezelés mellett elsősorban bőrművességgel és szövéssel foglalkozik, de a másodszakmák között megtalálható a népi ékszerkészítés, a szálanyag fonás és a hálókészítés is.

Ezen szakterületen 13 családtag van, az összes alkotó 17 %-a. Jellemző családforma, hogy a házaspár, illetve a teljes család, együtt dolgozik, többségüknek ez a kenyérkereső foglalkozása – 9 fő. A nemezkészítők 75%-a nő.

A nemezesek közül 16 fő rendelkezik szakmai elismeréssel, ez az alkotók 21%-a. 8 fő szerezte meg a Népi iparművész címet, 8 főnek van Népművészet Ifjú Mestere kitüntetés és 3 fő rendelkezik Népművészet Mestere díjjal. (Az alkotók egy része több elismeréssel is rendelkezik).

Népi bőrműves

Számuk 225 fő, 114 településen élnek. A települések 71%-ában 1 alkotó tevékenykedik.

A térképen látható, hogy Magyarország térszerkezetében eloszlásuk egyenlőtlen. Vas megye fehér folt, nincs egy olyan alkotó sem, aki meghatározó területként a bőrművességgel foglalkozna.

A legtöbb bőrműves Budapest után Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében él – 23 fő, ezt követi Hajdú-Bihar és Csongrád megye 22-18 fővel, a legkevesebb Nógrád megyében él – 1 fő.

A települések közül Szeged vezet a mezőnyt 11 fő, ezt követi Debrecen és Papos 9-7 fő. (Papos 823 fős település Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.)

A bőrrel foglalkozó alkotók között régen jelentős specializáció valósult meg, amely még ma is megtalálható, bár a szakmát művelők közül a legtöbben általános bőrművesnek tartják magukat.

Magyarországon, amikor a lovassport újkori reneszánszát éli, mindössze 21 nyerges – szíjgyártó mester dolgozik. A lábbelit – papucs, bocskor, saru, csizma, cipő – készítőik száma is kevés – 17 fő. A regisztrált mesterek között 6 szücsmester van.

Az alkotók 10%-a a népi bőrművességen kívül faművességgel, fazekassággal, szűrhimzéssel, viseletkészítéssel foglalkozik, de találunk közöttük íj- és hangszerkészítőket is.

Ezen a szakterületen 6 családot találtunk, ahol a férj és feleség együtt dolgozik, ők ebből a tevékenységből próbálnak megélni. A bőrművesek 58%-a férfi.

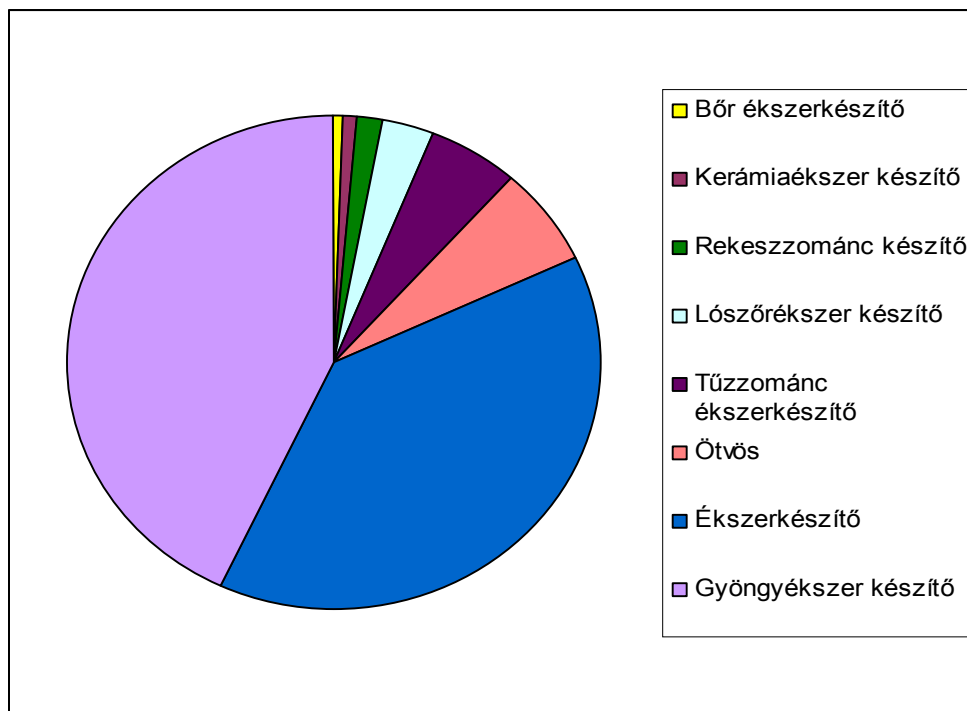
A bőrművesek közül 35 fő szerezte meg a Népi iparművész címet, 14 főnek van Népművészet Ifjú Mestere kitüntetés és 4 fő rendelkezik Népművészet Mestere díjjal. Az alkotók 18%-ának van szakmai elismerése.

Népi ékszerkészítő

Számuk 301 fő, 117 településen élnek. A települések 64%-ában 1 alkotó tevékenykedik.

A legtöbb ékszerkészítő Budapest után Pest megyében él – 43 fő, ezt követi Borsod-Abaúj-Zemplén megye – 27 fő. A legkevesebb alkotó Győr-Moson-Sopron, és Vas megyében dolgozik 1-1 fő.

A települések közül Budapest után Miskolc illetve Szeged vezet a mezőnyt 15-13 fő, ezt követi Debrecen, Szeged és Törökszentmiklós 11-10 fővel.

A népi ékszerrel foglalkozó alkotók között meghatározó a gyöngyfüző, gyöngyszövő – 43%. Az általános ékszerkészítők aránya 39%, bár tapasztalatból tudjuk, hogy ezek zöme szintén gyöngyfüző. Az alkotók 18%-a a grafikonon látható szakmák között oszlik meg. Az ötvösök és a tűzzománc ékszerkészítők száma az országban 19-17 fő, a lószőrészter és a rekeszománc készítőik száma 9-5 fő és a maradék 2-2 fő készít bőr- és kerámiaésztert.

Az alkotók 12%-a a népi ékszerkészítésen kívül főleg szövással, hímzéssel és népi játék készítésével foglalkozik, de találunk közöttük pártakészítőt, üvegfestőt gyertyakészítőt és nemezelőt is.

A szakterületen egy családot találtam, ahol a házaspár együtt készít ékszert. Jellemző családi forma, hogy a család egyik tagja ékszerkészítéssel foglalkozik, a másik tagja pedig fa-, fémművességgel illetve egyéb népi kézműves mesterséggel. Gyakori még, hogy az anyák átadják mesterségbeli tudását a lányuknak, bár számuk minimális – 10 fő. A népi ékszerkészítőknek 9%-a férfi, akik alapvetően ötvösök és tűzzománc ékszereket készítenek.

A népi ékszerkészítők közül 43 fő rendelkezik szakmai elismeréssel, ez az alkotók 14%-a. 43 fő megszerezte a Népi iparművész címet, 10 főnek van Népművészet Ifjú Mestere kitüntetés és 1 fő rendelkezik Népművészet Mestere díjjal. (Az alkotók egy része több elismeréssel is rendelkezik).

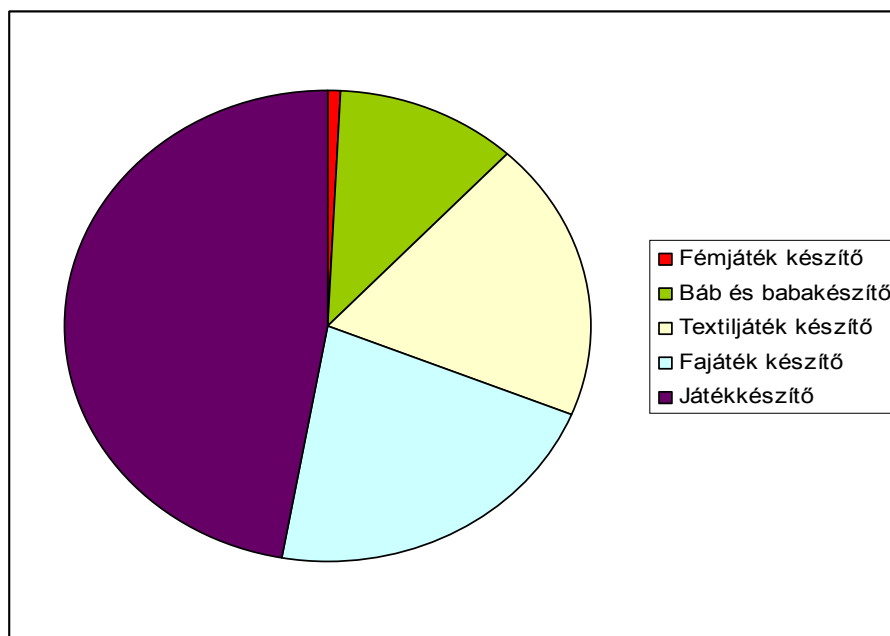
Népi játékkészítő

Számuk 125 fő, 61 településen élnek. A települések 60%-ában 1 alkotó tevékenykedik.

A térképen látható, hogy Magyarország térszerkezetében eloszlásuk egyenlőtlen, Komárom-Esztergom, Vas és Veszprém megyében nincs egyetlen népi játékkészítő sem.

A legtöbb játékkészítő Pest megyében él – 19 fő, ezt követi Budapest és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 17-17 fő. A legkevesebb alkotó Bács-Kiskun, Győr-Moson- Sopron, Nógrád megyében dolgozik 1-1 fő.

A települések közül Budapest után Nyíregyháza vezet a mezőnyt – 12 fő, ezt követi Törökszentmiklós, Berettyóújfalu és Szeged 5-5 fővel.

A népi játékkal foglalkozó alkotók között meghatározó az általános játékkészítő – 59 fő.(47%), ezt követi a fajáték – 27fővel (22%), majd a textilkészítő 24 fővel, ha ehhez hozzáadjuk a báb és babakészítőt, akkor a textillel foglalkozók a teljes alkotói kör 30%-t teszik ki. A maradék 1%-ot a fémjáték készítők alkotják. A területen dolgozó férfiak aránya 29%, akik kivétel nélkül fajáték készítésével foglalkoznak.

Az alkotók 8%-a a népi játékkészítésen kívül szövással, bőrművességgel, csipkekészítéssel, faművességgel és gyékényfonással foglalkozik.

Az ékszerkészítők között 30 családtagot találunk, ez az összes alkotó 24%-a. Jellemző családforma, a házaspár, illetve a teljes család - 22 fő

A terület alkotói közül 7 fő rendelkezik szakmai elismeréssel, ez az összes alkotó 6%- a. 6 fő megszerezte a Népi iparművész címet, 1 főnek van Népművészet Ifjú Mestere kitüntetésé és 1 fő rendelkezik Népművészet Mestere díjjal. (Az alkotók egy része több elismeréssel is rendelkezik).

Régi ritka mesterségek

Számuk 144 fő, 74 településen élnek. A települések 62%-ában 1 alkotó tevékenykedik.

Magyarország térszerkezetében eloszlásuk egyenlőtlen, Nógrád megyében nincs egyetlen régi ritka mesterséget művelő sem

A területen dolgozó legtöbb alkotó Pest megyében él – 19 fő, ezt követi Budapest és Borsod-Abaúj-Zemplén megye 18-10 fő. A legkevesebb alkotó Somogy, Tolna, Vas és Veszprém megyében van 2-2 fő.

A települések közül Budapest után Nyíregyháza vezeti a mezőnyt – 7 fő, ezt követi Baja, Szeged 6-6 fővel, s a sort folytatja Harta, Mezőkövesd és Miskolc 5-4 fővel.

A régi ritka mesterségekhez tartozó szakmák:

Sorszám	Szakma	Művelők száma (fő)
1	Halászháló-készítő	1
2	Ostorkészítő	1
3	Pingáló	1
4	Seprűkötő	1
5	Ikonfestő	2
6	Pintér	2
7	Pipakészítő	2
8	Szappanfőző	2
9	Tányérfestő	2
10	Gyapjufeldolgozó	3
11	Tetőfedő-nádazó, fazsindely, zsúptető készítő	3
12	Paszománykészítő	4
13	Könyvkötő	5
14	Kötélverő	5
15	Papírmérintő	5
16	Porcelánfestő	6
17	Textiltervező	6
18	Növényi alapú textilfestő	7
19	Festett bútorkészítő	8
20	Gyertyakészítő	11
21	Kékfestő	11
22	Cserépkályha- és kemencekészítő	14
23	Üvegműves	16
24	Régi ritka mesterségek - általános	26
	Összesen	144

A szakterülethez tartozó szakmák száma 23. Látható, hogy a szakmák döntő többségében az alkotók száma országosan a 10 főt sem éri el, kivételt jelent a cserépkályha- és kemenceépítő, a gyertyaöntő és készítő, a kékfestő és az üvegműves, de ezeknél sem haladja meg a 20 főt. Utánpótlás hiányában az adott szakmai tudás, feledésbe merül.

Az ezen a területen dolgozó alkotók közül 48%-a férfi, akik főleg a festett bútor készítésével, díszítésével foglalkoznak, illetve kályha és kemenceépítők.

Az alkotók 9%-a a választott mesterségén kívül csipkekészítéssel, szövéssel, faművességgel, fazekassággal, gyöngyfűzéssel, hímes tojás írással, hímzéssel, szálanyag fonással és viseletkészítéssel is foglalkozik.

A szakterületen 33 családtag van, ez az összes alkotó 23 %-a. Jellemző családforma, a házaspár, illetve a teljes család

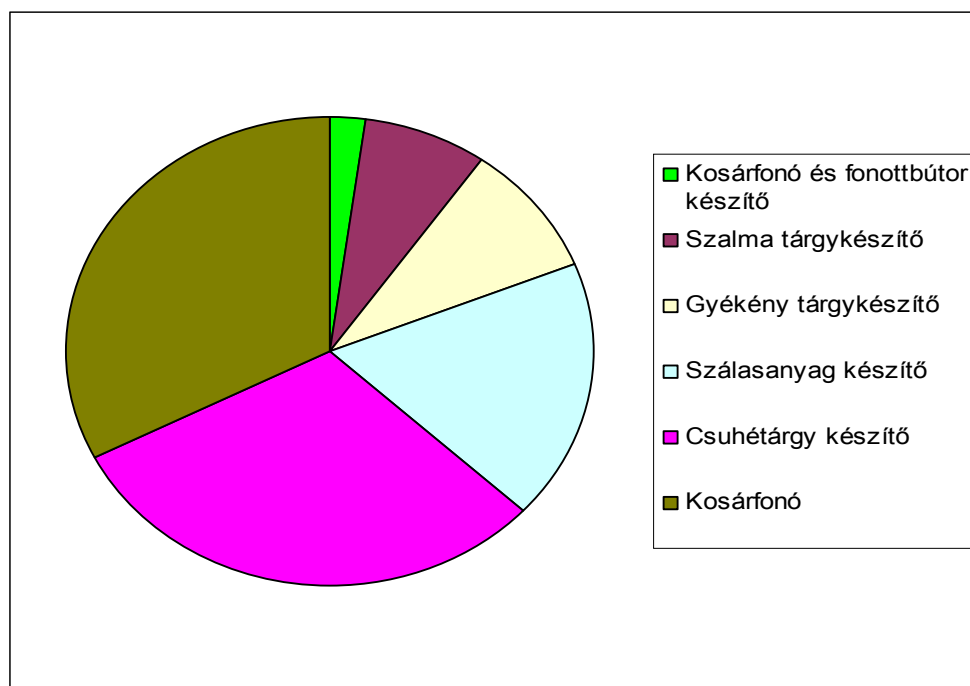
A régi ritka mesterségekkel foglalkozók közül 32 fő rendelkezik szakmai elismeréssel, ez az alkotók 22%-a. 29 fő megszerezte a Népi iparművész címet, 7 főnek van Népművészet Ifjú Mestere kitüntetés és 3 fő rendelkezik Népművészet Mestere díjjal. (Az alkotók egy része több elismeréssel is rendelkezik).

Szálasanyag készítő

Számuk 322 fő, 165 településen élnek. A települések 63%-ában 1 alkotó tevékenykedik.

A legtöbb szálasanyag készítő Hajdú-Bihar megyében él – 33 fő, ezt követi Békés, Csongrád és Pest megye 30-23 fővel, a legkevesebb alkotó Somogy megyében dolgozik – 1 fő.

A települések közül Budapest után Szeged vezet a mezőnyt –19 fő, ezt követi Tokod és Törökszentmiklós 13-10 fővel.

A szakterületen alkotók között meghatározó a kosárfonó és a fonottbútor készítő – összesen 112 fő, ez az alkotók 35%-a. Ezt követi a csuhétárgy készítő – 98 fő. A gyékénnyel foglalkozók, száma 30 fő, a sort a szalmafonók zárják, számuk 24 fő. A szálas anyaggal foglalkozók 76%-a nő. A területen dolgozó 76 férfi elsősorban kosárfonó, fonottbútor készítő és gyékényes.

Az alkotók 10%-a a választott mesterségen kívül egyéb népi kézműves mesterséggel is foglalkozik., jellemzősége nem lehetett találni.

A szakterületen 52 családtag tevékenykedik az összes alkotó 16%-a. Jellemző a házaspár - 12 fő -, illetve a szülőgyermek átörökítés – 18 fő

A szálásanyag fonók közül 63 fő rendelkezik szakmai elismeréssel, ez az alkotók 19%-a. 58 fő megszerezte a Népi iparművész címet, 11 főnek van Népművészet Ifjú Mestere kitüntetés és 4 fő rendelkezik Népművészet Mestere díjjal. (Az alkotók egy része több elismeréssel is rendelkezik).

Szövő

Számuk 366 fő, 151 településen élnek. A települések 64%-ában 1 alkotó tevékenykedik.

A regisztrált népi kézművesek között Nógrád és Vas megyében nincs szövő. A legtöbb szövéssel foglalkozó alkotó Hajdú-Bihar megyében él – 49 fő, ezt követi Budapest és Zala megye 41- 33 fővel, valamint Jász-Nagykun-Szolnok és Békés megye 28-28 fővel. A legkevesebb alkotó Baranya megyében dolgozik – 9 fő.

A települések közül Budapest után Debrecen vezet a mezőnyt – 24 fő, ezt követi Szolnok, Kaposvár, Heves 16- 13 fővel.

Az alkotók 88%-a szőnyegszövő és 12%-a vászonszövés, takácsmesterséggel foglalkozik. Tapasztalati tény alapján tudjuk, hogy az arány nem pontos, hiszen ennél többen szőnek vásznat, de tevékenységükben a szőnyegszövés a meghatározóbb.

A szakterületen 12%-a a választott mesterségen kívül elsősorban hímzéssel, csipkeveréssel és nemezeléssel foglalkozik, de találunk közöttük szálásanyag-, mézeskalács-, népi ékszerkészítőt, bőrművest, gyertyaöntőt és tutyikészítőt is.

A szövősöknél 52 családtag van, ez az összes alkotó 13%-a. Jellemző a házaspár – 14 fő – illetve a szülő-gyermek átörökítés – 8 fő. A szövők 90%-a nő.

Az alkotók közül 86 fő rendelkezik szakmai elismeréssel, ez az alkotók 25%-a. 86 fő megszerezte a Népi iparművész címet, 23 főnek van Népművészet Ifjú Mestere kitüntetés és 15 fő rendelkezik Népművészet Mestere díjjal. (Az alkotók egy része több elismeréssel is rendelkezik).

Viseletkészítő

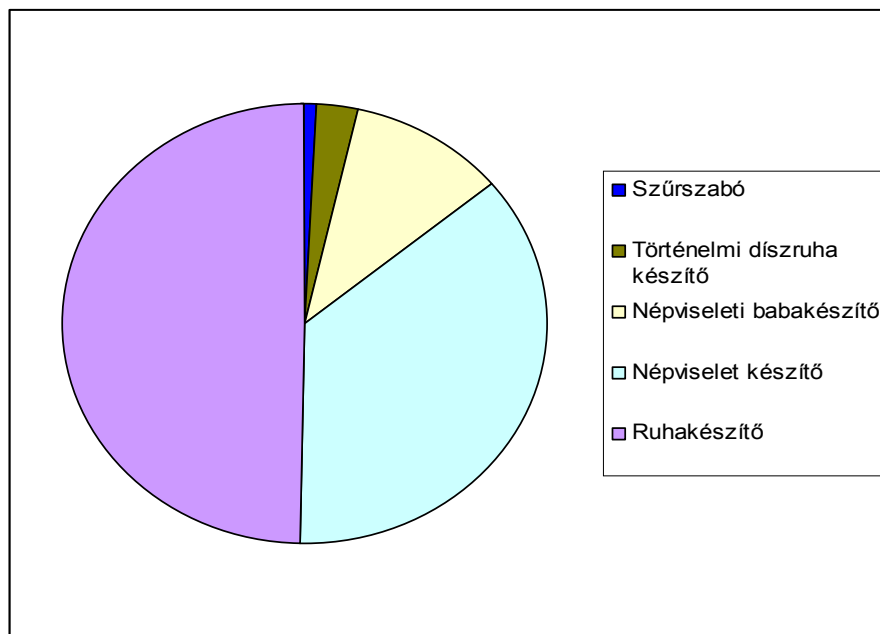
Számuk 141 fő, 78 településen élnek. A települések 76%-ában 1 alkotó tevékenykedik.

Komárom-Esztergom és Veszprém megye kivételével minden megyében vannak viselet- illetve népi szabású ruhakészítők.

A legtöbb viseletkészítő Budapest után Pest megyében él – 20 fő, ezt követi Hajdú-Bihar és Borsod-Abaúj-Zemplén megye 16-10 fővel. A legkevesebb alkotó Csongrád és Vas megyében él – 1-1 fő.

A települések közül Budapest után Debrecen, Miskolc, Pécs vezet a mezőnyt 4-4 fővel, ezt követi Keszthely, Nyíregyháza, Derecske, Mezőkövesd és Mohács 3-3 fővel.

Az alkotók 50%-a ruhakészítő, 36%-a népviselet készítő, 10%-a népviseleti babakészítő 3%-a foglalkozik történelmi díszruhakészítéssel és 1%-a szűrszabó.

Az alkotók 26%-a a választott mesterségen kívül másodszakmaként elsősorban hímzést, csipkeverést, nemezelést választott, továbbá találunk közöttük viselettörténészt, textiltervezőt, paszománykészítőt is.

A viseletkészítőknél a családtagok száma 14 fő, az összes alkotó 10%-a. Valamennyi alkotó családtagja más mesterséget művel. A viselettel foglalkozó alkotók 87%-a nő.

A terület alkotói közül 29 fő rendelkezik szakmai elismeréssel, ez az alkotók 21%-a. 24fő megkapta a Népi iparművész címet, 9 főnek van Népművészet Ifjú Mestere kitüntetésére és 6 fő rendelkezik Népművészet Mestere díjjal. (Az alkotók egy része több elismeréssel is rendelkezik).

Összegzés

Az elemzés 4122 alkotóra terjed ki, akik Magyarország 862 településén élnek.

A legtöbb kézműves Budapesten, Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar és Pest megyében él, a legkevesebb Nógrád, Győr-Moson-Sopron és Vas megyében. A megyék közötti eltérés okai között feltételezhetően a szervezettség és a személyiségek szerepe a meghatározó.

Tapasztalati adatok alapján tudjuk, hogy a népi kézművességgel foglalkozó alkotók zöme középkorú, de inkább idős ember. A legnagyobb gondot az utánpótlás jelenti.

Az alkotók 66%-a nő. A fa- és fémművesség kifejezetten férfiszakma, a csipke-, a hímes tojás-, a mézeskalács-, a népi ékszerkészítés, a hímzés és a szövés nevezhető női szakmáknak, a többi szakterületen – változó arányban – mind a két nem képviselteti magát.

A népi kézművesek 13%-a – 527 fő – 243 családhoz tartozik. Találunk azonos vagy éppen különböző mesterséget művelő házaspárokat, de gyakran előfordul, hogy a szülők átörökítik mesterségbeli tudásukat a gyermekiknek. A legtöbb családtag a faműveseknél, a fazeka-

soknál, a szövösöknél és a szálanyag készítőknél fordul elő, a legkevesebbet a bőrműveseknél, a viselet-, és a hímes tojás készítőknél találunk.

Az elkészült alkotások minőségi fokmérője, ha alkotója Népi iparművész, Népművészet Ifjú Mestere illetve Népművészet Mestere elismeréssel rendelkezik. Az elemzett alkotók 23%-a rendelkezik a felsorolt elismerések valamelyikével, amely a településeken arányosan oszlik el. Az alkotók egy része több elismeréssel is rendelkezik.

Az alkotók 80%-a a NESZ tagszervezeteihez tartozik, amelyek minden megyében megtalálhatóak. Kimutatható tény – a stratégia szempontjából egyik kitörési pont lehet – hogy, azokon a településeken, ahol a NESZ tagszervezetei működnek, vagyis van szervezet, van közösség, az alkotók száma az azonos lakosság számú településekhez viszonyítva magas.

A tárgyalkotó népművészetben 15 nagy területet lehet megkülönböztetni, ezek többsége több szakmát is felölel. Az alkotók között a legnagyobb arányban faművesek és hímzők vannak, a további sorrend: fazekas, szövő, szálanyag-, népi ékszer-, csipkekészítő, népi bőrműves, régi ritka mesterségeket művelők, viseletkészítők, fémművesek, népi játékkészítők és mézeskalács készítők. A sort a hímes tojás- és a nemezkészítők zárják.

A szakterületeken belül további specializáció található a faműveseknél, a népi bőrműveseknél, az ékszer-, játék-, viselet-, szálanyag készítőknél, és a régi ritka mesterséget művelőknél.

A fémművek kivételével, változó arányban – 8-16% – a főtevékenységként művelt terület mellett, az alkotó más szakmával is foglalkozik. A legmagasabb arány a viseletkészítőknél van – 26%.

A népi kézművesség a városokban él tovább, a falvak ez irányú sajátos értékei összezsugorodtak, vagy eltűntek. A jelenség többek között azzal magyarázható, hogy a különböző kormányok művelődéspolitikája és az ehhez társuló támogatási rendszer nem kezelte megkülönböztetetten az identitást erősítő népművészetet, s e terület az ott élőkben nem képviselt helyi értéket.

A regisztrált és ez alapján elemzett alkotók száma Magyarország lakóinak 0,0004%-a. Az adat olyan kicsi, hogy számítási hibának is elkönnyvelhető, ugyanakkor ez a maroknyi embercsoport óriási anyagi és szellemi erőfeszítést tesz, sok esetben „Don Quijote” harcot folytat, hogy a Kárpát-medencében élő magyar és a Magyarországon élő nemzetiségek népi kézműves kultúrája megmaradjon.

Bár a népi kézműves szakterületek az összes magyarországi település 27%-ban jelen vannak, ha az egyes szakterületeket külön-külön vizsgáljuk, rá kell döbbedni arra, – ezt a térképek jól mutatják – hogy a szövők, szálanyag készítők, fazekasok, hímzők, faművesek kivételével a többi szakterületeken dolgozó alkotók nagyon kevés számú településen élnek.

Tudjuk, hogy kevés emberről van szó, hogy kevés település életében vagyunk jelen, éppen ezért Kodály Zoltán intelme legyen szemünk előtt:

„A nép életéből lassan, de kérlelhetetlenül irtja a hagyományt maga az élet. Ezzel szembeállni, egy természetes folyamat elé gátat vetni hiába való törekvés volna. Most a művelt rétegen a sor, hogy felkarolja, megőrizze, hogy élete cselekvő részévé tegye”

PÁL MIKLÓSNÉ

Település	Megye	Csipkekészítő	Népi bőrműves	Faműves	Fazekas	Fémműves	Himző	Mézeskalács készítő	Nemezkészítő	Népi ékszerkészítő	Népi játékkészítő	Régi ritka mesterségek	Szálasanyag készítő	Szövő	Hímes tojás készítő	Visletkészítő	Összesen
Bagod	Zala	1		1													2
Baj	Komárom-Esztergom	1												1			2
Baja	Bács-Kiskun		1	2	1		2	1		2		6		1		1	17
Bajna	Komárom-Esztergom		1														1
Bak	Zala	1		1										2			4
Bakonszeg	Hajdú-Bihar				2									2			4
Bakonybél	Veszprém		1	2													3
Bakonycsernye	Fejér			1									1				2
Bakonynána	Veszprém				2							2					4
Balassagyarmat	Nógrád	1															1
Balástya	Csongrád									1							1
Balatonakarattya	Veszprém			1													1
Balatonalmádi	Veszprém			2	2		4			2				1			11
Balatonboglár	Somogy			1	1		1										3
Balatonbozsok	Fejér															1	1
Balatoncsicsó	Veszprém				1												1
Balatonendréd	Somogy	1															1
Balatonfőkajár	Veszprém			1	1												2
Balatonfüred	Veszprém	1			2		1							3			7
Balatonfüzfő	Veszprém				2		2			1			1				6
Balatongyörök	Zala														2	1	3
Balatonkeresztúr	Somogy						1	1							1		3
Balatonlelle	Somogy			3													3
Balatonszabadi	Somogy				1												1
Balatonszárszó	Somogy											1					1
Balatonszemes	Somogy				1												1
Balatonszőlős	Veszprém							1									1
Balinka	Fejér					2											2
Ballószög	Bács-Kiskun			1				1				1					3
Balmazújváros	Hajdú-Bihar			1					3				2	1			7
Bánd	Veszprém				2					1							3
Bánhorváti	Bács-Kiskun								1								1
Bánkút	Békés													1			1
Baracska	Fejér	1															1
Baranyajenő	Baranya		1		1												2
Barbacs	Győr-Moson-Sopron												1				1
Bárdudvarnok	Somogy								1							1	2
Báta	Tolna						2								3	1	6
Bátaszék	Tolna													1			1

Település	Megye	Csipkekészítő	Népi bőrműves	Faműves	Fazekas	Fémműves	Hímző	Mézeskalács készítő	Nemezkészítő	Népi ékszerkészítő	Népi játékkészítő	Régi ritka mesterségek	Szálanyag készítő	Szövő	Hímés tojás készítő	Viseletkészítő	Összesen
Dunakeszi	Pest	2			1					3							6
Dunapataj	Bács-Kiskun						1										1
Dunaszentgyörgy	Tolna			1													1
Dunaújváros	Fejér		1	1	1	2	2			1	1	1					10
Dunavarsány	Pest											1					1
Ebes	Hajdú-Bihar		1	1								1					3
Edelény	Borsod-Aba- új-Zemplén						1										1
Eger	Heves	2	4	10	2		4	2		6	3	2		2		2	39
Egerszalók	Heves											1					1
Egyek	Hajdú-Bihar		1														1
Ellend	Baranya			1													1
Emőd	Borsod-Aba- új-Zemplén			1													1
Encs	Borsod-Aba- új-Zemplén						1										1
Enying	Fejér		2		1												3
Ercsi	Pest	1		1													2
Érd	Pest	3	2	1	3	3	2			1	1						16
Erdőbénye	Borsod-Aba- új-Zemplén			7			4										11
Erdőhorváti	Borsod-Aba- új-Zemplén				1					1		2					4
Erdőkertes	Pest				2									1			3
Érsekcsanád	Bács-Kiskun megye					2											2
Erzsébet	Baranya			1									1				2
Esztár	Hajdú-Bihar						1										1
Esztergom	Komárom- Esztergom	2	1	1				1							1		6
Etyek	Fejér		1		2									1			4
Fehérgyarmat	Szabolcs- Szatmár- Bereg		1														1
Fehérvárcsurgó	Fejér												1				1
Felcsút	Fejér												1				1
Felgyő	Csongrád												1				1
Felsőjánosfa	Vas	1			2												3
Felsőörs	Veszprém			1													1
Felsőpakony	Pest		1							1							2
Felsőpetény	Nógrád					1											1
Felsőtárkány	Heves			3	1						1						5
Felsőtelekes	Borsod-Aba- új-Zemplén	1															1
Felsőzsolca	Borsod- Abaúj- Zemplén									1							1

Település	Megye	Csipkekészítő	Népi bőrműves	Faműves	Fazekas	Fémműves	Hímző	Mézeskalács készítő	Nemezkészítő	Népi ékszerkészítő	Népi játékkészítő	Régi ritka mesterségek	Szálasanyag készítő	Szövő	Hímés tojás készítő	Visletkészítő	Összesen
Gyula	Békés	2	1	4	1		2					1	3	3		2	19
Gyüre	Szabolcs-Szatmár-Bereg												1				1
Gyűrűs	Zala			1													1
Hagyárosbörönd	Zala			1													1
Hajdúbagos	Hajdú-Bihar			2									1				3
Hajdúböszörmény	Hajdú-Bihar		1	2	1	4				1			3	1		2	15
Hajdúhadház	Hajdú-Bihar													1		1	2
Hajdúnánás	Hajdú-Bihar			2		1							2			2	7
Hajdúsámson	Hajdú-Bihar				1		1										2
Hajdúszoboszló	Hajdú-Bihar	3	4	6	2	3	3		3			1	3	4			32
Hajmáskér	Veszprém								1							1	2
Hajós	Bács-Kiskun				2												2
Halásztelek	Pest									2							2
Harkány	Baranya			1													1
Harsány	Borsod-Aba-új-Zemplén			2		1							1				4
Hárskút	Veszprém				1												1
Harta	Bács-Kiskun						1					5					6
Hásságy	Baranya			1													1
Hegyhátszentpéter	Vas											1					1
Hegykő	Győr-Mosón-Sopron			1													1
Hejce	Borsod-Aba-új-Zemplén			1						1							2
Hejőbába	Borsod-Aba-új-Zemplén						1										1
Hejőkeresztúr	Borsod-Aba-új-Zemplén	1															1
Hencida	Hajdú-Bihar						2						2				4
Hercegekút	Borsod-Aba-új-Zemplén		1														1
Herend	Heves				1			1									2
Hernádkércs	Borsod-Aba-új-Zemplén						1										1
Hernádnémeti	Borsod-Aba-új-Zemplén								1								1
Hetényegyháza	Bács-Kiskun			2													2
Heves	Heves			3	1		5				1		1	13		2	26
Hevesvezekény	Heves										1						1
Hévíz	Zala				1		3					1		1		1	7
Hévizgyörk	Pest									1			1				2
Hidas	Baranya			1										1			2
Hidasnémeti	Borsod-Aba-új-Zemplén													1			1
Hodász	Szabolcs-Szatmár-										1						1

Település	Megye	Csipkekészítő	Népi bőrműves	Faműves	Fazekas	Fémműves	Hímző	Mézeskalács készítő	Nemezkészítő	Népi ékszerkészítő	Népi játékkészítő	Régi ritka mesterségek	Szálásanyag készítő	Szövő	Hímestojás készítő	Viseletkészítő	Összesen
Kisdombegyház	Békés						8										8
Kisecset	Nógrád							1									1
Kisgyőr	Borsod-Aba- új-Zemplén		3	10										4			17
Kisigmánd	Komárom- Esztergom	1															1
Kiskinizs	Borsod-Aba- új-Zemplén						3							1			4
Kiskőrös	Bács-Kiskun							1	1								2
Kiskunfélegyháza	Bács-Kiskun		1							1			1				3
Kiskunhalas	Bács-Kiskun	15	1	1			2	1						1		2	23
Kiskunmajsa	Bács-Kiskun							1								2	3
Kisléta	Szabolcs- Szatmár- Bereg										1						1
Kislőd	Veszprém			1													1
Kismaros- Borzönyliget	Pest					1											1
Kisnána	Heves			1													1
Kistarcsa	Pest			1							1		1				3
Kistelek	Csongrád		2		2			1		1							6
Kisújszállás	Jász-Nagy- kun-Szolnok	1											1				2
Kisvárd	Szabolcs- Szatmár- Bereg			1													1
Kiszombor	Csongrád		1														1
Kisszékely	Tolna						1										1
Kocs	Komárom- Esztergom			1													1
Kocsola	Tolna			1													1
Komádi	Hajdú-Bihar			2			1										3
Komárom	Komárom- Esztergom	2	1		2		2		1	2							10
Komló	Baranya		1				1										2
Kondoros	Békés			1													1
Konyár	Hajdú-Bihar				1												1
Kópháza	Győr-Mosón- Sopron			1													1
Kosd	Pest												2				2
Kótaj	Szabolcs- Szatmár- Bereg						1										1
Kovácsszénája	Baranya				1												1
Kömlőd	Komárom- Esztergom				1												1
Körmend	Vas			2		2				1							5
Köröshegy	Somogy					1											1
Körösladány	Békés												1	1			2

Település	Megye	Csipkekészítő	Népi bőrműves	Faműves	Fazekas	Fémműves	Hímző	Mézeskalács készítő	Nemezkészítő	Népi ékszerkészítő	Népi játékkészítő	Régi ritka mesterségek	Szálanyag készítő	Szövő	Hímes tojás készítő	Viseletkészítő	Összesen
Máriaalom	Komárom-Esztergom											1					1
Máriakálnok	Győr-Mosón-Sopron													1			1
Máriakéménd	Baranya												1				1
Márokpapi	Szabolcs-Szatmár-Bereg			1													1
Maroslele	Csongrád			1													1
Mártély	Csongrád			1													1
Martfű	Jász-Nagykun-Szolnok		3				1	1									5
Martonvásár	Fejér												1				1
Mátészalka	Szabolcs-Szatmár-Bereg		5	10	6	2				3		1	1	1			29
Mátraballa	Heves						1										1
Mátraderecske	Heves			1									1	6			8
Mátrafüred	Heves						1									1	2
Mecseknádasd	Baranya			1	1												2
Medina	Tolna			2									2	1			5
Megyehíd	Vas					1											1
Mende	Pest	1								1							2
Mesztegnyő	Somogy			1													1
Mezőberény	Békés	2	1	1	1		4					1	1	2		1	14
Mezőfalva	Fejér									1							1
Mezőkeresztes	Borsod-Abaúj-Zemplén			1													1
Mezőkovácsháza	Békés		1		1		3							2			7
Mezőkövesd	Borsod-Abaúj-Zemplén			1	2		27	2		2		4	3	2	4	3	50
Mezőörs	Győr-Mosón-Sopron						1										1
Mezőtárkány	Heves	1															1
Mezőtúr	Jász-Nagykun-Szolnok			3	10					1				1			15
Mezőzombor	Borsod-Abaúj-Zemplén						1										1
Mikepércs	Hajdú-Bihar															1	1
Milejszeg	Zala					1											1
Mindszent	Csongrád			2						1							3
Mindszentgodisa	Baranya							1									1
Miske	Bács-Kiskun			1													1
Miskolc	Borsod-Abaúj-Zemplén	4	5	16	6	3	28	2	2	15	3	4	2	2		4	96
Mogyoród	Pest					1											1
Moha	Fejér			2													2
Mohács	Baranya		1	27	6	3						1	1			3	42

Település	Megye	Csipkekészítő	Népi bőrműves	Faműves	Fazekas	Fémműves	Hímző	Mézeskalács készítő	Nemezkészítő	Népi ékszerkészítő	Népi játékkészítő	Régi ritka mesterségek	Szálasanyag készítő	Szövő	Hímés tojás készítő	Viseletkészítő	Összesen
Petneháza	Szabolcs-Szatmár-Bereg			1													1
Petőfiszállás	Bács-Kiskun												1				1
Pilisborosjenő	Pest	1				1											2
Piliscsaba	Pest				1		2				1						4
Pilisjászfalu	Pest				1												1
Pilismarót	Komárom-Esztergom													2			2
Pilisvörösvár	Pest								1			1					2
Pilisszentkereszt	Pest				1												1
Pilisszentlászló	Pest			2								1					3
Pincehely	Tolna														1		1
Pocsaj	Hajdú-Bihar		1					1									2
Pócsmegyer	Pest	1	1														2
Pogány	Baranya		2														2
Pókaszeptek	Zala						1										1
Polgár	Hajdú-Bihar						1										1
Polgárdi	Fejér			1			1									1	3
Pomáz	Pest	2		1	1					1				1		1	7
Porcsalma	Szabolcs-Szatmár-Bereg						1										1
Poroszló	Heves		1										1				2
Pörböly	Tolna									1							1
Pusztaderics	Zala	1															1
Pusztaföldvár	Békés		1				1										2
Pusztamérges	Csongrád			1													1
Pusztaszer	Csongrád	1															1
Pusztavacs	Pest			1													1
Pusztavám	Fejér					1											1
Putnok	Borsod-Aba-új-Zemplén														1		1
Püspökladány	Hajdú-Bihar			2			1									1	4
Rábapatona	Győr-Mosón-Sopron				2										1		3
Rábcakapi	Győr-Mosón-Sopron										1						1
Rácalmás	Fejér						1										1
Ráckeve	Pest	1															1
Rákóczi falva	Jász-Nagykun-Szolnok					1					2						3
Rátka	Borsod-Aba-új-Zemplén															1	1
Recsk	Heves						2										2
Regöly	Tolna													1			1

Település	Megye	Csipkekészítő	Népi bőrműves	Faműves	Fazekas	Fémműves	Hímző	Mézeskalács készítő	Nemezkészítő	Népi ékszerkészítő	Népi játékkészítő	Régi ritka mesterségek	Szálasanyag készítő	Szövő	Hímés tojás készítő	Visletkészítő	Összesen
Solt	Bács-Kiskun				1									1			2
Soltszentimre	Bács-Kiskun			1													1
Solymár	Pest	1								3			2			1	7
Som	Somogy						1										1
Somlójenő	Veszprém				1												1
Somogyszob	Somogy			2													2
Somogyvár	Somogy													1			1
Soponya	Fejér											2					2
Sopron	Győr-Mosón-Sopron	1	1	1	1		2					1		8			15
Sorkifalud	Vas				1												1
Sóstófürdő	Szabolcs-Szatmár-Bereg			1	1								2	1			5
Sóstóhegy	Szabolcs-Szatmár-Bereg		1					1									2
Söjtör	Zala						2								1		3
Söpte	Vas				1												1
Söréd	Fejér			1								1					2
Sukoró	Fejér			1													1
Sümeg	Veszprém						1										1
Süttő	Komárom-Esztergom	2															2
Szabadbattyány	Fejér			1		1							1	1			4
Szabadegyháza	Fejér		1							1							2
Szabadhidvég	Fejér															1	1
Szabadkígyós	Békés			1													1
Szabolcs	Szabolcs-Szatmár-Bereg				1												1
Szada	Pest		1		1		1										3
Szajol	Jász-Nagykun-Szolnok				1												1
Szalmár	Bács-Kiskun						1										1
Szakoly	Szabolcs-Szatmár-Bereg		2														2
Szálka	Tolna			1													1
Szápár	Veszprém					1											1
Szár	Fejér							1									1
Szárliget	Fejér				1												1
Szarvas	Békés		1	3			2	1		2			4				13
Szatina	Baranya				2												2
Szatymaz	Csongrád				1												1
Százhalombatta	Pest	1	1	1	1		1					1				2	8

Település	Megye	Csipkekészítő	Népi bőrműves	Faműves	Fazekas	Fémműves	Hímző	Mézeskalács készítő	Nemezkészítő	Népi ékszerkészítő	Népi játékkészítő	Régi ritka mesterségek	Szálanyag készítő	Szövő	Hímés tojás készítő	Viseletkészítő	Összesen
Szécsény	Nógrád	5				1		2					2				10
Szeged	Csongrád	4	11	6	10	1	14	3	4	11	5	6	19	10		1	105
Szeghalom	Csongrád			2	1				1				2				6
Szegvár	Csongrád				1												1
Székely	Szabolcs-Szatmár-Bereg			1													1
Székesfehérvár	Fejér	7	3	10	7		2	5	1	7	3	3	2	11	3	1	65
Szekszárd	Tolna	3	3	2	10	2	5	3		2			3	1			34
Szellő	Baranya				1												1
Szendehely	Nógrád												1				1
Szena	Somogy								1								1
Szentantalfa	Veszprém				1												1
Szentendre	Pest	3	1	1	8					2	1	1					17
Szentes	Csongrád			1	3			1		1		2		1			9
Szentgál	Somogy	1		2													3
Szentgyörgyvölgy	Zala				1												1
Szentistván	Borsod-Aba-új-Zemplén						1										1
Szentkirály	Bács-Kiskun			1													1
Szentkirályszabadja	Veszprém													1			1
Szentlászló	Baranya										2		4				6
Szentlőrinc	Baranya									1							1
Szentpéterfa	Vas					1											1
Szentpéterszeg	Hajdú-Bihar													1			1
Szepetnek	Zala			2							1			1			4
Szerencs	Borsod-Aba-új-Zemplén			2	1		8										11
Szigetbecse	Pest													1			1
Szigetszentmárton	Pest				1												1
Szigetszentmiklós	Pest	3			1			1		1							6
Szigetújfalu	Pest			4													4
Szigetvár	Baranya							1		2		1	2				6
Szikszó	Borsod-Aba-új-Zemplén			2													2
Szilsárkány	Győr-Mosón-Sopron			1													1
Szilvásvár	Heves														1		1
Szirmabesenyő	Borsod-Aba-új-Zemplén				1		1										2
Szolnok	Jász-Nagykun-Szolnok	5	6	12	4		2	1		8	2	2	3	16		1	62
Szombathely	Vas	1		6	1								3		1		12
Szomor	Komárom-Esztergom						1										1
Szorosad	Somogy														1		1

Település	Megye	Csipkekészítő	Népi bőrműves	Faműves	Fazekas	Fémműves	Hímző	Mézeskalács készítő	Nemezkészítő	Népi ékszerkészítő	Népi játékkészítő	Régi ritka mesterségek	Szálanyag készítő	Szövő	Hímés tojás készítő	Viseletkészítő	Összesen
Sződliget	Pest								1								1
Szúcs	Heves									1							1
Szuhakálló	Borsod-Aba- új-Zemplén		1														1
Szügy	Nógrád			1	1								1				3
Táborfalva	Pest			1													1
Tác	Fejér												1				1
Tahitótfalu	Pest		1		2		1					1	1				6
Takácsi	Veszprém															1	1
Tákos	Szabolcs- Szatmár- Bereg						1										1
Taksony	Pest			1													1
Taktaharkány	Borsod- Abaúj- Zemplén						4						1				5
Taktaszada	Borsod- Abaúj- Zemplén						1										1
Tállya	Borsod-Aba- új-Zemplén		3	7			32										42
Tamási	Tolna			1			1						1	1			4
Tápióbicske	Pest									2							2
Tápiószecső	Pest	1															1
Tápiószele	Pest			1													1
Tápiószőlős	Pest									1							1
Táplánszentkereszt	Vas			1													1
Tapolca	Veszprém		1											1			2
Tarcal	Borsod-Aba- új-Zemplén			1			3										4
Tard	Borsod-Aba- új-Zemplén						4										4
Tarján	Komárom- Esztergom	1															1
Tarnaméra	Heves						1										1
Tarnaszentmiklós	Heves						2										2
Tárnok	Pest	2		3						1		3	1				10
Tarpa	Pest			1			1										2
Tass	Bács-Kiskun								1								1
Tata	Komárom- Esztergom			4	2							1					7
Tatabánya	Komárom- Esztergom	7		2	1		1			1				2			14
Telekgerendás	Békés	1										2					3
Telki	Pest														1	1	2
Tengelic	Tolna												1				1
Terény	Nógrád	2															2
Tevel	Tolna													1			1

Település	Megye	Csipkekészítő	Népi bőrműves	Faműves	Fazekas	Fémműves	Hímző	Mézeskalács készítő	Nemezkészítő	Népi ékszerkészítő	Népi játékkészítő	Régi ritka mesterségek	Szálasanyag készítő	Szövő	Hímés tojás készítő	Viseletkészítő	Összesen
Tiborszállás	Szabolcs-Szatmár-Bereg	4															4
Tihany	Veszprém							1									1
Tímár	Szabolcs-Szatmár-Bereg		1	1									4				6
Tinnye	Pest								1				1			2	4
Tiszaalpár	Bács-Kiskun											1	3				4
Tiszabercel	Szabolcs-Szatmár-Bereg						1										1
Tiszabura	Jász-Nagykun-Szolnok													1			1
Tiszadada	Szabolcs-Szatmár-Bereg				1								1				2
Tiszadob	Szabolcs-Szatmár-Bereg					1											1
Tiszadorogma	Borsod-Abaúj-Zemplén	1															1
Tiszaeszlár	Szabolcs-Szatmár-Bereg					2	1										3
Tiszaföldvár	Jász-Nagykun-Szolnok						1										1
Tiszafüred	Jász-Nagykun-Szolnok		2		5	1											8
Tizsakécske	Bács-Kiskun						1	1				2					4
Tiszalök	Szabolcs-Szatmár-Bereg				1												1
Tiszaluc	Borsod-Abaúj-Zemplén		2	1													3
Tiszatelek	Szabolcs-Szatmár-Bereg										1						1
Tiszaújváros	Borsod-Abaúj-Zemplén			1			1			1			2			1	6
Tiszavalk	Borsod-Abaúj-Zemplén												1				1
Tiszavárkony	Jász-Nagykun-Szolnok		1	3		2							2	2			10
Tiszavasvári	Szabolcs-Szatmár-Bereg			5				1									6
Tokaj	Borsod-Abaúj-Zemplén					1											1
Tokod	Komárom-Esztergom			1									13				14
Tolna	Tolna				1							2	2	1			6
Tolnanémedi	Tolna									1							1
Tompa	Bács-Kiskun						1										1
Tordas	Fejér						1					1					2

Település	Megye	Csipkekészítő	Népi bőrműves	Faműves	Fazekas	Fémműves	Hímző	Mézeskalács készítő	Nemezkészítő	Népi ékszerkészítő	Népi játékkészítő	Régi ritka mesterségek	Szálasanyag készítő	Szövő	Hímés tojás készítő	Viseletkészítő	Összesen
Torony	Vas			1													1
Tószeg	Jász-Nagykunszolnok			1									1	1			3
Tótkomlós	Békés					1	1							1			3
Tótszentmárton	Zala			1													1
Tótvázsony	Veszprém	1															1
Tök	Pest			1	1					1							3
Tököl	Pest	1								1							2
Tömörkény	Csongrád			1													1
Törökbálint	Pest					1											1
Törökkoppány	Somogy			1												1	2
Törökszentmiklós	Jász-Nagykunszolnok		2		3		1	2	1	10	5		10	2	1		37
Törtel	Pest												1				1
Tunyogmatolcs	Szabolcs-Szatmár-Bereg					1											1
Tura	Pest						1				1			1		1	4
Túrkeve	Jász-Nagykunszolnok						2						1				3
Tuzsér	Szabolcs-Szatmár-Bereg			1													1
Türje	Zala				1												1
Tüskevár	Veszprém				1												1
Udvard	Baranya			1													1
Újkígyós	Békés							1									1
Újszász	Jász-Nagykunszolnok						6										6
Újszentiván	Csongrád			1									1	1			3
Újtelek	Bács-Kiskun						1										1
Újudvar	Zala													1			1
Uszód	Bács-Kiskun						1									1	2
Üllés	Csongrád			2			2			1			2	2			9
Üllő	Pest													1			1
Üröm	Pest				2							1					3
Vác	Pest		1	6	1	1				2		1					12
Vadna	Borsod-Abaúj-Zemplén													1			1
Vámosújfalú	Borsod-Abaúj-Zemplén			1													1
Váncsod	Hajdú-Bihar				1												1
Vanyarc	Nógrád														2		2
Váralja	Tolna			1						2							3
Váraszó	Heves												1				1
Várdomb	Tolna				1								1				2

Település	Megye	Csipkekészítő	Népi bőrműves	Faműves	Fazekas	Féműves	Hímző	Mézeskalács készítő	Nemezkészítő	Népi ékszerkészítő	Népi játékkészítő	Régi ritka mesterségek	Szálasanyag készítő	Szövő	Hímés tojás készítő	Visletkészítő	Összesen
Zalaszentbalázs	Zala					1											1
Zalaszentgrót	Zala			1		1		1					1		1		5
Zalaszentiván	Zala			1													1
Zalavég	Zala			1													1
Zamárdi	Somogy				1												1
Zámoly	Fejér			3													3
Závod	Tolna													1			1
Zengővárkony	Baranya			1	1						1			2			5
Zirc	Veszprém			1	2	1											4
Zubogy	Borsod-Aba- új-Zemplén					1											1
Zsámbék	Pest				3								1				4
Zselickisfalud	Somogy													1			1
Zselickislak	Somogy			1													1
Zselicszentpál	Somogy			1													1
Zsombó	Csongrád				1												1
		279	225	663	459	139	661	114	77	301	125	144	322	386	86	141	4122

2.2.1 Népi kézművességgel foglalkozó intézmények, szervezetek Magyarországon

A népi kézművesség területével többféle intézménytípus és szervezet foglalkozik ma Magyarországon. Ezen intézmények, szervezetek a következők: csúcs-intézmény a Hagyományok Háza, mint az ágazattal foglalkozó minisztérium háttérintézménye. Az intézmények sorába a közművelődési, közgyűjteményi, oktatási intézmények tartoznak. A szervezetek közé a civilszféra különböző megjelenéseit soroljuk: egyesületek, alapítványok, egyéb szervezetek pl. a LEADER szervezetek, itt tartjuk számon azokat az egyéni/társas vállalkozókat, egyéni alkotókat, akik a „köz” számára látogatható műhelyeket, galériákat hoztak létre és tartanak fenn, mintegy működő intézményként.

A mellékletben közölt intézményi kataszter elkészítése ezen intézmények, szervezetek megszólításával történt. A felmérés módszere a kérdőíves megkeresés volt, mely a különböző intézménytípusokra, szervezetekre más-más tartalommal készült el, de valamennyi rákérdezett az alapvető fenntartói, gazdasági, tárgyi, személyi feltételekre, és a működés jellegzetességeire.

A kérdőív vonatkozott továbbá a rendelkezésre álló épületre, annak műszaki felszereltségére, infrastruktúrájára, gondjaira, fejlesztési elképzeléseire is.

Megkérdezett, ill. statisztikai jelentés alapján felmért intézmények, szervezetek:

- NESZ tagszervezetei (51 és maga a NESZ)
- Népi Kézműves Alkotóházak Országos Egyesületének tagjai (24)
- Kézművességgel foglalkozó képzők (17)
- Közművelődési statisztikában szereplő adatközlő intézmények, szervezetek
- (az országos közművelődési statisztikában 2991 jelentő volt a 2011-es évben,
- ennek csak kis hányada foglalkozik kézművességgel, így 443 jelentőnél működik valamilyen tárgyalkotó kör, ez nem egészen 15 % -ot jelent).
- Közgyűjteményi 2011. évi statisztikában szereplő múzeumi adatközlő intézmények, szervezetek (732)

A kérdőív a következő intézményi, szervezeti formákra, kategóriákra készült el és próbált információhoz jutni: népi kézműves civil szervezet, népi kézművességet oktató képző intézmény és szervezet, népi kézműves alkotóház, nyitottműhely, műhelygaléria, speciális népi kézműves gyűjtemény.

Szükséges volt a fenti kategóriák fogalmának meghatározása, hiszen csak így kaphatunk egyértelmű, értékelhető válaszokat munkánkhoz.

- népi kézműves civil szervezet: azon szervezeteket értjük ez alatt, amelyek döntően a népi kézművességgel foglalkoznak

- képző intézmény és szervezet: azok az intézmények, szervezetek, amelyek az OKJ-ban szereplő népi kézműves szakmákban végeznek iskolarendszerű és/vagy felnőttképzési tevékenységet, továbbképzést
- népi kézműves alkotóház: a tárgyalgó népművészet színterei, ahol a magyar nyelvterület hagyományos népi kultúrájának, hagyományainak továbbéltetése, komplex bemutatása, közvetítése, oktatása, fejlesztése folyik intézményi, civilszervezeti, egyéni és egyéb fenntartási formákban. Ezek a helyek biztosítják mindehhez a szellemi hátteret és a személyi feltételeket, iskolákat, közművelődési színtereket, alkotóközösségeket hozhatnak létre és működtethetnek.
- nyitottműhely: látogatható, mesterség bemutatásra, csoportok foglalkoztatására alkalmas kézműves tevékenységet folytató műhely, mely intézmény, szervezet vagy magánszemély fenntartásában működik, esetlegesen üzlettel is rendelkezik (többnyire bejelentkezés alapján látogathatóak)
- műhelygaléria: intézmény, szervezet vagy magánszemély fenntartásában működő olyan létesítmény, amelyben nyitott műhellyel és hozzá kapcsolódó gyűjteménnyel is esetlegesen üzlettel is rendelkezik (többnyire bejelentkezés alapján látogathatóak)
- speciális népi kézműves gyűjtemény: olyan állami vagy magán fenntartásban működő gyűjtemény, mely a népi kézművesség valamely speciális területét/területeit mutatja be.

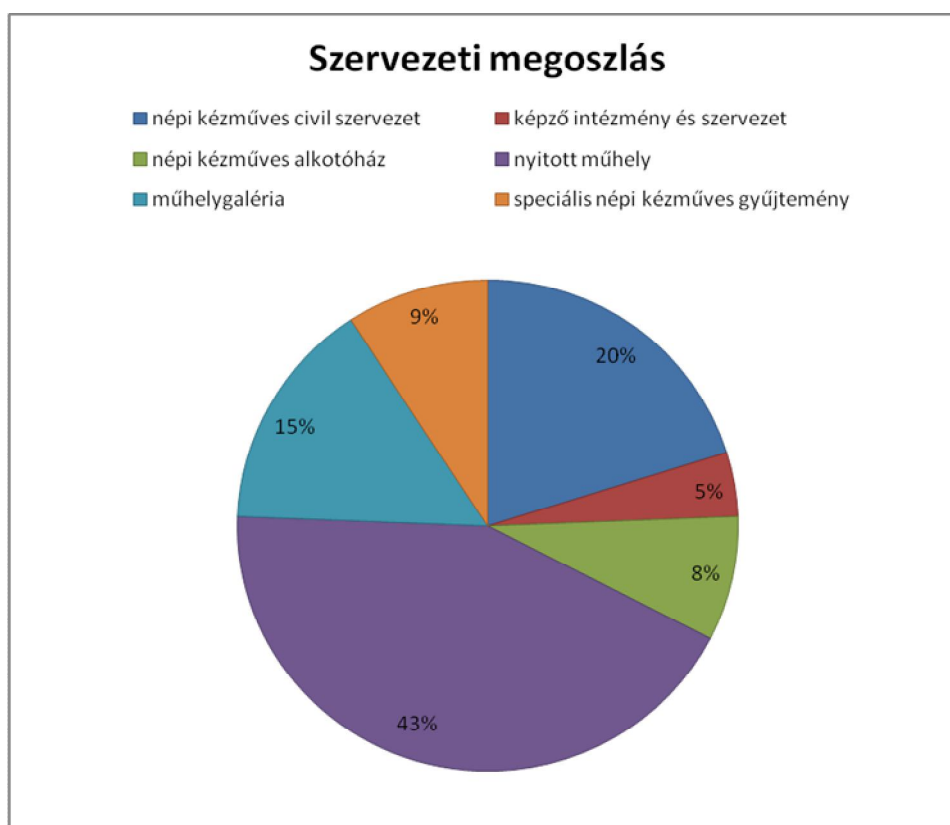
Az összegzés alapjául szolgáló kérdőíves felmérés nem teljes körű. Ez következik a megkérdezettek válaszadási arányából, valamint abból a tényből, hogy ezeket a szervezeteket/intézményeket ebben a formában még senki nem gyűjtötte össze, nem voltak e tekintetben használható nyilvántartások. Ez alól kivételt képez a NESZ és az alkotóházi egyesület alapszerveinek/tagságának nyilvántartása, mely naprakész adatokat tartalmazott. Az ezzel kapcsolatos fentebb leírt megkérdezetti kör, bár sok ismerettel rendelkezik, de a válaszadásban, mint említettük nem teljes körűen vett részt és nem minden kérdésre adott választ. Mindezek figyelembe vételével az elkészült kataszter jó kiindulási alap lehet, de annak továbbfejlesztése, állandó gondozása, az adatok állandó változásának követése fontos feladat lesz a továbbiakban. Javasoljuk e feladattal az alkotóházi országos szervezet megbízását, hisz épp e körben igyekszik tevékenységét kifejteni. Továbbá az elkészült kataszter a közművelődésben (művelődési házak, IKSZT-k), esetlegesen a múzeumi rendszerben (főként a tájházaknál, melyről külön fejezet szól) létező kézműves műhelyeket nem tartalmazza, mivel ezek többnyire nem nyitott műhelyek, hanem az intézmények kereteiben működő szakköri jellegű közösségek működésének helyei. Ez alól kivétel az a néhány műhelyrendszer (Azaum Almásfüzitő, Fafaragó műhelygaléria Vásárosnamény, Napsugár Gyermekeház Szolnok), amelyek a nagyközönség számára folyamatosan látogathatóak. További feltáró munka szükséges tehát a közművelődéshez, múzeumi rendszerhez köthető műhelyek felmérésére. Jó kiindulási alapot nyújt ehhez az éves közművelődési statisztika, melynek alapján a továbbiakban bővebb elemzést is olvashatunk e témában.

Az intézmények, szervezetek jellemzői

A beérkezett, ill. az internet felhasználásával szerzett és összegzett információk alapján jelen állapot szerint, a kategóriánkénti szervezeti megoszlás a következőket mutatja:

- népi kézműves civil szervezet: 81
- képző intézmény és szervezet: 17
- népi kézműves alkotóház: 33
- nyitottműhely: 173
- műhelygaléria: 61
- speciális népi kézműves gyűjtemény: 37

Ez összesen 402 népi kézművességgel foglalkozó intézményt, szervezetet jelent, mely a mellékelt kataszterben azonosításra került. Az 1. ábra ezen intézmények/szervezetek megoszlásának arányát mutatja be úgy, hogy a felmérés eredményét tekintjük 100%-nak. A továbbiakban ezt az adatsort vesszük alapul, valamint az elemzéshez elkészült térkép is ezt az állapotot mutatja be.

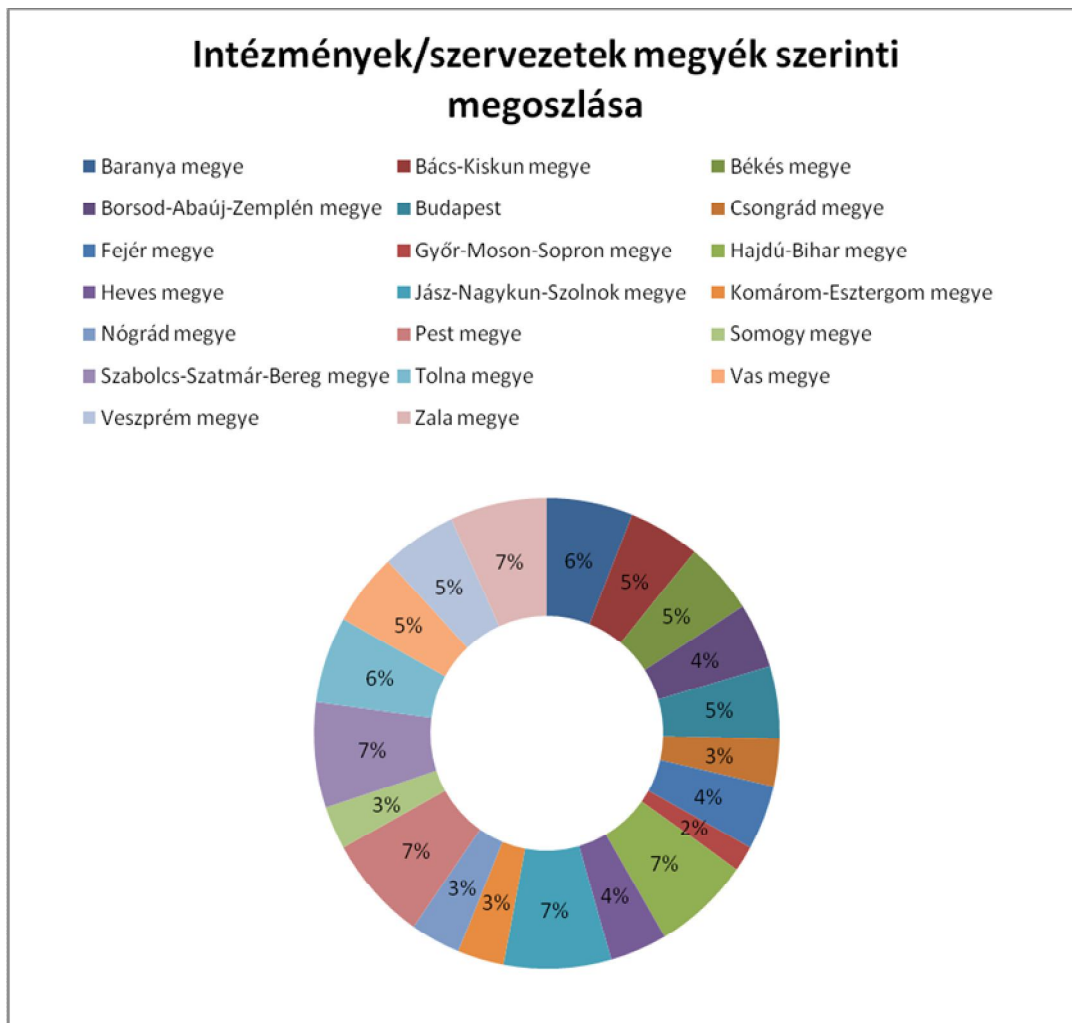

1. ábra

Területi elhelyezkedésüket vizsgálva az intézmények és szervezetek mennyiségi eltéréseket mutatnak. Az ország területén az elkészült kataszter alapján kimutatható, hogy a rögzített intézmények/szervezetek 214 településen helyezkednek el. Az intézmények, szervezetek elhelyezkedését mutató térkép alapján megállapíthatjuk, hogy az ország minden területén ta-

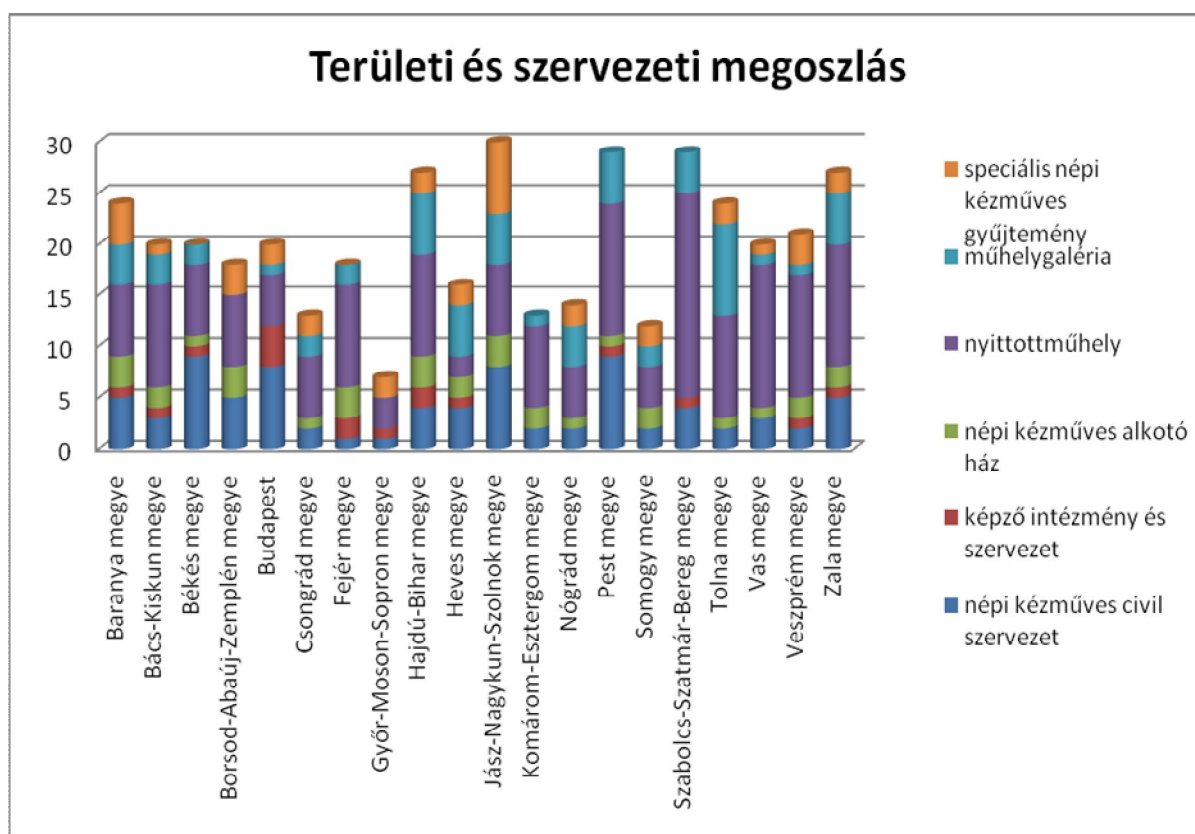
lálkozunk a kézművesség valamely intézményi/szervezeti típusával, de ezek megoszlása egyenetlenségeket mutat. Ezt szemlélteti a 2. ábra is, mely megyék szerinti felbontásban közöl adatokat.

A legtöbb intézmény/szervezet Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar, Pest, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Zala megyékben található. A legkisebb számban Győr-Moson-Sopron megyében találunk ilyeneket. Mindezen adatok itt is arra engednek következtetni, hogy azokban a megyékben, ahol évtizedek óta meghatározó szervezetek/intézmények/egyének irányítják a munkát, ott szélesebb intézményi és szervezeti háttérrel tudtak maguk mögé sorakoztatni. Ezzel tudatosan építve, szélesítve az e területen folyó tevékenységet, jelentős értéket hozva létre, mind az alkotás terén, mind pedig annak tartalmi, szakmai háttérének feltárásában, rögzítésében, továbbfejlesztésében, oktatásában, vagyis tovább örökítésében. Mindezek csak úgy valósulhattak meg, hogy egy széles közösségi erő állt és áll az intézmények és főként a szervezetek mögött, melyet a közös cél, közös gondolkodásmód tart össze és erősít. A továbbiakban is szükséges és ajánlott erre a közösségi erőre támaszkodni, mely már létezik és arra vár, hogy kiteljesedhessen, amennyiben értő fülekre talál jelenlegi helyzetük. Nem mindig újat kell építenünk, hanem használni kell, fejleszteni a meglévőt, hiszen ez sokkal kevesebb erőt, energiát és anyagi ráfordítást igényel, mint a nulláról indulás.

2. ábra

Mindezen egyenetlenségeket még inkább érzékeltetni tudjuk a 3. ábra segítségével, mely a területi és szervezeti megoszlást együttesen mutatja be. Mint látjuk nagy mennyiségi eltéréseket is tapasztalhatunk, ha csak a két szélső példát vesszük, Jász-Nagykun-Szolnok megye és Győr-Moson-Sopron megye között 5-szörös eltérést tapasztalhatunk az előbbi megye javára. Az okokat keresve bizonyára nem a múltban kell keresni, hiszen a Rábaköz, a Szigetköz, a Hanság, a Fertő-tó vidéke nagy hagyományokkal rendelkező területek. Az okokat a közelmúltban kell keresnünk, van-e olyan szervezet, intézmény, egyén, mely a kultúrának ezt a területét szívügyének tekinti. Ezek a körülmények e megyében nem túl szerencsésen alakultak, sem az intézményi, sem a szervezeti támogatottság nem megfelelő. Bizonyára meg lehetne keresni azokat a partnereket, akik ebben tudnának segíteni.

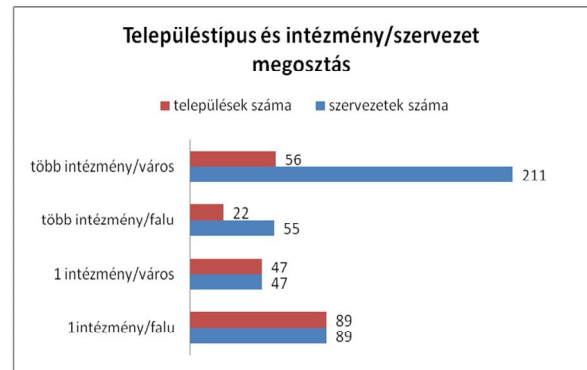
3. ábra

Összesen 214 településen rögzítettünk a fenti kategóriák valamelyikében 402 intézményt/szervezetet, melyeket működésük helye szerint vizsgálva - falu, város - azt állapíthatjuk meg, hogy az intézmények/szervezetek 64 %-a városokban tömörül. (4. ábra) Továbbá megállapíthatjuk, hogy 136 településen (ebből 89 falu, 47 város) 1 intézmény/szervezet működik, tehát összesen 136, míg a maradék 78 településen, (ebből 56 város, 22 falu) működik az intézmények/ szervezetek többsége, összesen 266. (5. ábra)

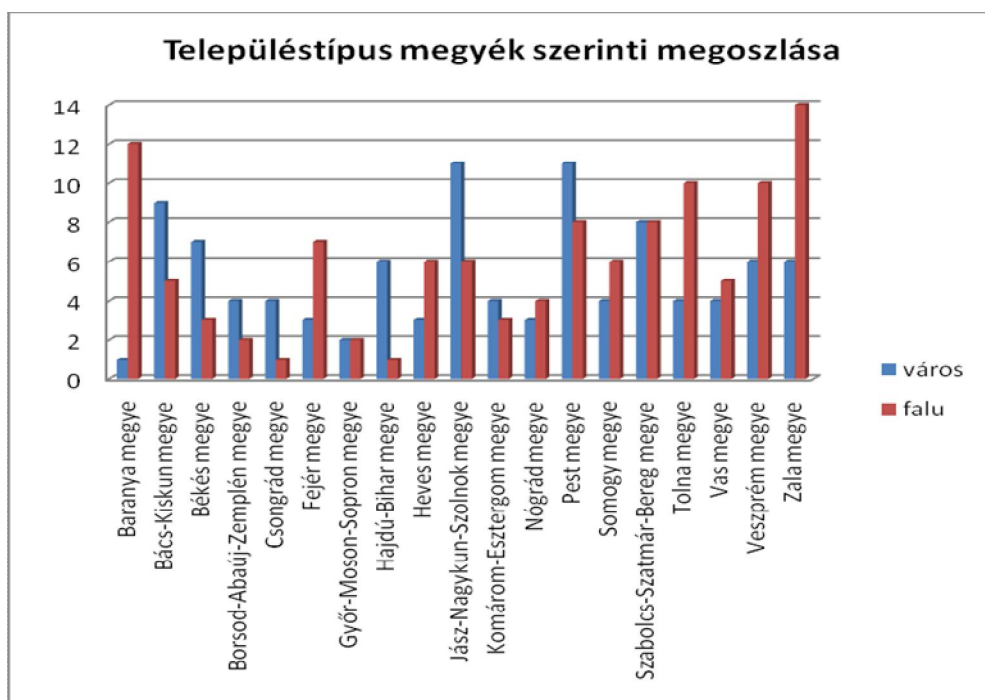
4. ábra

5. ábra

Mindez térképre vetítve is érdekes képet mutat, miszerint (lásd a térképmelléklet) megállapítható, hogy nem mindenütt a megyeszékhelyeken összpontosulnak az intézmények/szervezetek, hanem felfedezhetünk olyan települési gócpontokat, amelyek egy-egy régi nagy hagyománnyal bíró településen jelentős számú intézményt/szervezetet mutatnak. Ez jelzi a helyi hagyományra épülést, ezáltal annak továbbélését, továbbvitelét. Így például Magyarszombatfán 9, Nádudvaron és Mezőkövesden 8-8 tevékenységet kifejtő intézményt/szervezetet rögzítettünk.

Érdekes megfigyelni még a 6. ábra alapján a település típus és terület összefüggéseit. A Dunától nyugatra eső megyékben többnyire a falvakban találjuk nagyobb számban a kataszterben felmért intézményeket/szervezeteket, míg a keletre eső területeken a városok dominanciáját tapasztalhatjuk. Ez összefüggésben van a magyar természeti környezet jellegzetességeivel, az ebből adódó évszázadok alatt kialakult településrendszer jellegzetességeivel, valamint a XX. századi társadalmi életmódváltozással, mely a falu-város viszonyát erősen megváltoztatta.

6. ábra

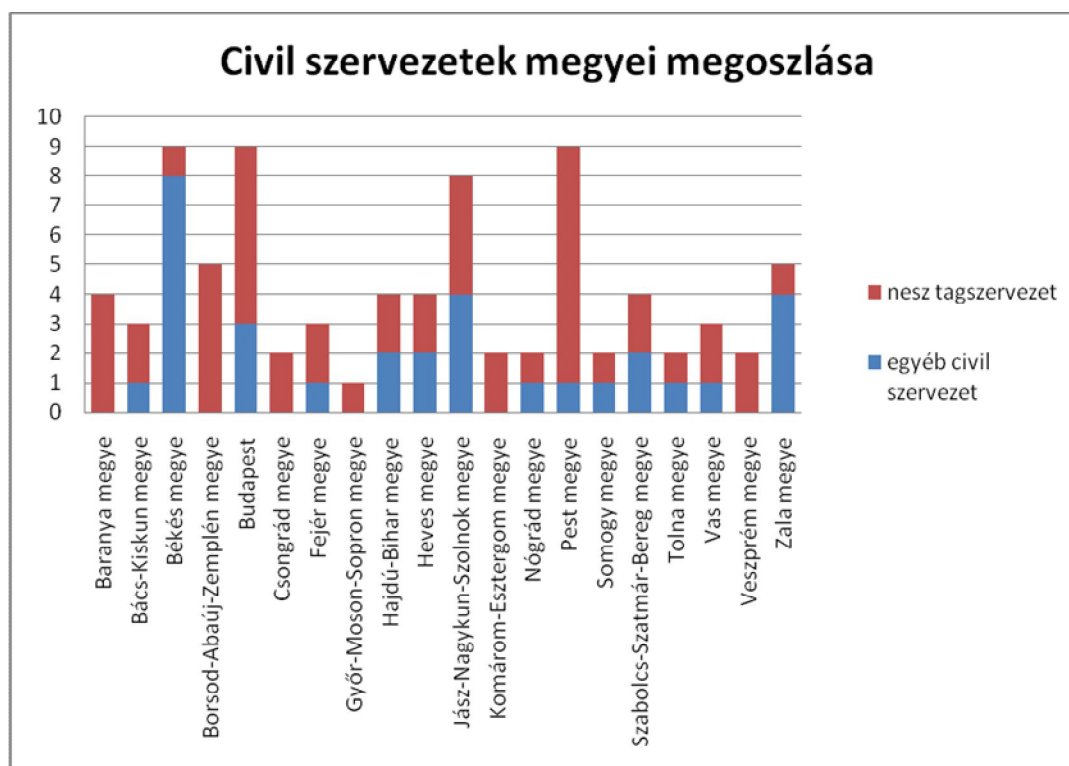
Közösségi színterek, szervezetek és a fenntartás, működtetés tapasztalatai

Az előzőekben ismertettek intézmény/szervezet típusok jellegzetességeit a fenntartó és a működésük szempontjából is vizsgáltuk, ennek tapasztalatait ismertetjük a következőkben.

a./ népi kézműves civil szervezetek

Az elkészült kataszterben összesen 83 civil szervezet szerepel, melyek területi elhelyezkedésüket tekintve a 7. ábrán található országos megoszlást mutatják. Csak azokat a szervezeteket gyűjtöttük össze, melyek a kézművességgel vagy annak egy-egy területével foglalkoznak. E szervezetek létrehozói: maguk a kézművesek és szakmai csoportosulásaik, valamely intézmény vagy intézményi kör, magánember. A civil szervezetek közül 51 szervezet (63%) a NESZ tagszervezeteként működik.

A NESZ tagszervezeteiről pontos adatok állnak rendelkezésre, erről külön részletes elemzés készült. A többi szervezet működési feltételeiről (személyi, tárgyi, anyagi) kevés adattal rendelkezünk, melyek nem általánosíthatóak. Annyit azonban megállapíthatunk, hogy e szervezetek között találunk épülethez, gyűjteményhez, kézműves szakághoz, településhez, valamely földrajzi, néprajzi tájegységhez, megyéhez kötődő, és országos hatókörű szervezeteket egyaránt. Közülük vannak, amelyek rendelkeznek saját épülettel, műhellyel, ezek becsült aránya 25% körüli. Vannak e szervezetekben működtetésében kisközösségek (szakkörök, klubok) is. Pontos adataink azonban nincsenek. Azt azonban a rendelkezésre álló adatokból tudjuk, hogy hasonló feltételekről, működési tapasztalatokról, problémákról adtak számot, mint a NESZ alapszervezetei. A NESZ szervezeteiről készült elemzésrészt, tehát tekinthetjük a népi kézműves civil szervezetekre is vonatkozó, országosan jellemző képnek.

7. ábra

b./ képző intézmények/szervezetek

A képzés területén az iskolarendszerű és felnőttképzés egyaránt jelen van. Számszerűsége tekintve nagyon szűk azon intézmények, szervezetek száma, összesen 17, ahol találkozhatunk az OKJ-ban jelenlévő Népi kézműves szakmák oktatásával, illetve felnőttképzési tevékenységgel. (Lásd 1. táblázat.)

A képzők közül 3 alapítványi formában működik, 9 iskola állami fenntartású, a többi képző saját fenntartásban működik, ami azt jelenti, hogy a hallgatóktól befolyt tandíjából tartja fenn magát. Finanszírozását tekintve az iskolarendszerű képzés és a művészeti alapképzés az állami fejkvóta felhasználásával működik, a felnőttképzés a képzésben résztvevők tandíjából, esetlegesen pályázati pénzekből, az akkreditált pedagógus továbbképzés pedig részben az ehhez rendelt normatív támogatásból (melyet az oktatási intézmény kiegészíthet), valamint a képzésben résztvevő pedagógus tandíjából működik.

A 150/2012. (VII.6.) kormányrendelet értelmében az új OKJ rendszere a népi kézműves szakképesítéseket – nem kevés harc árán - a kulturális és nemzeti örökségvédelmi szakképesítések közé sorolta a következők szerint: alapfokú rész-szakképesítés kosárfonó; népi kézműves középfokú szakképesítés: faműves és játékkészítő, csipkekészítő, kézi és gépi hímző, fazekas, kosárfonó és fonott bútorkészítő, szőnyegszövő, takács, szalma,- csuhé,- gyékény tárgykészítő, népi bőrműves, nemezkészítő. Ráépülésként a felső-középfokú Népi játék és kismesterségek oktatója szakképesítés szerepel, mely feltételezi egy középfokú kézműves szakképesítés meglétét, valamint a Hagyományok Háza által akkreditált Népi játszóház vezetői tanfolyami végzettség meglétét. A szakképzésben történt mostani változás az első fontos lépés annak érdekében, hogy e szakmák létét ne csupán a piaci igény határozza meg, hiszen ez a tudás kulturális örökségünk része, önazonosságunk meghatározó szegmense.

Iskolarendszerű képzés 11 iskolában van jelen (Baja, Békéscsaba, Budapest Esély, Népi Mesterségek, Debrecen, Fót, Győr, Hatvan, Nádudvar, Pécs, Pétfürdő). Ebből két iskolában speciális szakképzés folyik, Pécsen és Pétfürdőn. A többi helyszínen csak iskolarendszeren kívül és változó intenzitással folyik képzési tevékenység. Egyedül Békéscsabán van jelen együtt a művészeti alapképzési, az iskola rendszerű OKJ-s képzési és a felnőttképzési tevékenység.

képző megnevezése	megye	település	képzés jellege
Jelky András Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium	Bács-Kiskun	Baja	OKJ gépi- kézi hímző
Kézműves Szakiskola és Alapfokú Művészeti iskola	Békés	Békéscsaba	OKJ népi kézműves szakmák, felnőttképzés, alapfokú művészeti népi kézműves képzés
Dr. Kresz Mária Alapítvány	Budapest	Budapest	felnőtt képzés
Hagyományok Háza	Budapest	Budapest	felnőtt képzés
Esély Kövessi Erzsébet Szakképző Iskola és Gimnázium,	Budapest	Budapest	OKJ népi kézműves szakmák
Népi Mesterségek és Művészetek Szakközépiskolája	Budapest	Budapest	felnőtt képzés
Könnnyűipari Szakközép- és Szakiskola	Hajdú-Bihar	Debrecen	OKJ kézi gépi hímző
Fóti Népművészeti Szakközép- Szakiskola és Gimnázium	Pest	Fót	OKJ textilműves-kézi szövő keramikus-fazekas
Marcalvárosi Főigazgatóság Kovács Margit Szakképző Iskola	Győr-Moson-Sopron	Győr	OKJ népi kézműves szakmák
Grassalkovich Szakközépiskola, Szakiskola és Felnőttek Általános Iskolája	Heves	Hatvan	OKJ kosárfonó
Ady Endre ÁMK Népi Kismesterségek Szakiskolája	Hajdú-Bihar	Nádudvar	OKJ népi kézműves
Népművészeti Szabadiskola	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Nyíregyháza	felnőtt képzés
Világ Világossága Alapítvány BINOK	Baranya	Pécs	speciális szakiskolai képzés
Kolping Katolikus Szakiskola, Speciális Szakiskola és Kollégium	Veszprém	Pétfürdő	speciális szakiskolai képzés
Gébárti Kézművesek Háza/Zala Megyei Népművészeti Egyesület	Zala	Zalaegerszeg	felnőtt képzés

1. táblázat

Ide tartozik még az alapfokú művészetoktatás helyzete, melynek a képzés szerves részévé kellene válnia, de ezt megakadályozza a 27/1998 (VI. 10.) MKM rendelet, ugyanis a moz-

galom nagynevű alkotói nem vehetnek részt az oktatásban, mivel e rendelet rajztanári végzettséghez köti az oktatók körét. Ezzel a lehetőséget el is vették a mozgalomtól, a népi kézművesség kiszorult e képzésből, pedig itt lehetne megragadni a siker és élményadással az utánpótlás nevelésének elkezdését, ahol még befogadóként nincsenek előítéletek. E területen mindenképpen fontos teendőink vannak!

A képzésnél kell említést tennünk arról, hogy a tárgyalt intézmények/szervezetek egy része foglalkozik a kézművesség területén továbbképzési tevékenységgel, de e képzések nem, vagy csak elvétve adnak valamilyen állam által elismert végzettséget. Formájuk megvalósulhat előadások, gyakorlati foglalkozások, táborok stb. alkalmával. Szerepük mégis fontos, mert egy-egy szakterületen a résztvevők szakmai tudásának gyarapításában, szemléletének formálásában, a közösségérzet kialakításában óriási jelentőségük van.

Amiről még feltétlenül szólni kell, az a felsőfokú oktatás helyzete. Míg a népzene, néptánc szakterületen megoldott a felsőfokú képzés, addig tárgyi anyanyelvünk, a kézművesség területén ezt nem mondhatjuk el. Bár az első lépés itt is megtörtént, hosszas egyeztetések után Szombathelyen elindult a főiskolai képzés kísérleti évfolyama.

c./ népi kézműves alkotóházak

A 70-es 80-as években (de a későbbi időszakban is) a kézműves mozgalom által megépített népi kézműves alkotóházak (Tokaj, Velem, Gébárt, Tiszavárkony, Székesfehérvár) széles társadalmi összefogással jöttek létre. Az első Tokaj volt, a Tisza és a Bodrog találkozása által behatárolt félszigeten, 1978 és 1979 nyarán. A ház tervezője és a munkálatok vezetője Makovecz Imre építész volt. Az építés résztvevői a Fiala Népművészek Stúdiójának tagjai. Akkor Makovecz Imre úgy fogalmazott, hogy "A tokaji házepítésnek előre tudott célja és értelme a közösség". És valóban, ezek a házak, a népi kézműves kultúra „helyei” lettek, mert kell egy hely felkiáltással, körük alkotók, alkotó közösségek, majd civil szervezetek gyűltek, melyek létrejötte, megalakulása nagy hatással volt a mozgalom további alakulására. A tokaji kísérletet követte a Velemi Faragóház és Műhely komplexum megépítése 1979-80-ban, majd a Zalaegerszegi Gébárti alkotóház létrehozása 1981-82-ben. A közösségek kialakulásában mind az építési munka, mint az azt követő, a házak berendezése, „felöltöztetése”, a népművészek minden szakágában dolgozó alkotóit össze tudta fogni, hiszen a közösen, közös céllal végzett munka mindig is jelentős közösségépítő erővel bírt. Nem véletlen, hogy épp ebben az időszakban jöttek létre azok az egyesületek is, melyek aztán a megyei alkotók összefogásának feladatát vették vállukra és megkezdődött ezen szervezetek beépülése a társadalomba. Nem kis érdem, tehát, hogy ez a kézműves közösség a közművelődés területén országosan második szakmai érdekvédelmi hálózatként jelent meg.

Az azóta eltelt időszak, főként a rendszerváltás óta, nem kedvezett e létrejött intézményeknek. Működésük, működtetésük egyre nehezebb körülmények közé került. Az állami és vidékfejlesztési támogatással épült közösségi házak, de az egyéni kézműves műhelyek közül jónéhány mára megszűnt, vagy működtetési zavarokkal küzd, néhány példaértékűen működő ház kivételével. Elmondhatjuk, hogy 2010-től teljesen az önkormányzati, ill. civilszervezeti szféra (nem tudjuk lesz-e itt is lehetőség és erő, az új civil törvény nem kedvez a szervezetek-

nek) működtetésére szorultak a házak. A nyilvántartás jelenlegi állapota szerinti a 33 alkotóház a fenntartó tekintetében a 8. ábrán látható arányokat mutatja.

8. ábra

Az állam kivonult a támogatásból olyannyira, hogy 2010-ben már az egyetlen, a Tenger-tánc II. A népművészeti, a hagyományos népi kézműves értékeket megtartó és bemutató alkotóházak, nyitott műhelyek infrastrukturális és eszközfejlesztése c. pályázati lehetőség sem került kiírásra, vagy helyette más hasonló sem. Ez volt az egyetlen olyan pályázati lehetőség, amely az állagmegóvást, esetenkénti eszközfejlesztést tett lehetővé számukra. Azt tudni kell, hogy ezek az alkotóházak, műhelyek ma már a kézműves oktatás központjai, és ezt a feladatot egyre nehezebb teljesíteni támogatás nélkül. Az állagmegóvás pedig állami támogatás nélkül nem tud működni, mert sem az önkormányzatok, sem a civil szervezetek nincsenek olyan anyagi helyzetben, hogy ezt a feladatot kellő szinten fel tudják vállalni. Tehát ez nem folytatható gyakorlat, mert a feladat, amit ezek a házak működésük során ellátnak, túlmutatnak a helyi kisserőségen, regionális, országos, sőt nemzetközi feladatokat is teljesítenek, képzéseket folytatnak. Helyei, feltárói, továbbadó életet, fejlesztői a hagyományos magyar kultúrának.

Épp ez a helyzet hozta létre a 2010-ben a Gébárti Kézművesek Háza által elindított konferencia sorozat hozadékaként, közös felkiáltással az alkotóházak érdekvédelme érdekében a Népi Kézműves Alkotóházak Országos Egyesületét. Az egyesület megfogalmazta legfőbb céljait: A kézműves alkotóházakat, műhelygalériákat és műhelyeket működtető jogi- és természetes személyek érdekeinek képviselője és összehangolása. A közösségek által kezdeményezett és már létrehozott kézműves alkotóházak és nyitott műhelyek, műhelygalériák megőrzésének, működtetésének, fenntartásának, fejlesztésének elősegítése, új alkotóházak, műhelyek létrehozásának szakmai támogatása. A közös funkció mentén működő hálózatuk kialakítása, mely a közművelődésben, a turizmus, idegenforgalom területén megerősítheti ezen in-

tézmények szerepvállalását. A hagyományok őrzését felvállaló és azt népszerűsítő kézműves alkotóházak, műhelygalériák és műhelyek nagyobb nyilvánosságának elősegítése. A kézműves alkotóházak, műhelygalériák és műhelyek jellemzőit tartalmazó adatbázis létrehozása és rendszeres karbantartása, létezésükkel és tevékenységükkel kapcsolatos információk folyamatos publikálása. Így itt válik érthetővé az intézményi/szervezeti regiszterrel kapcsolatosan az előzőekben leírt javaslat, hogy a szervezet ezt az adatbázist kezelni tudná.

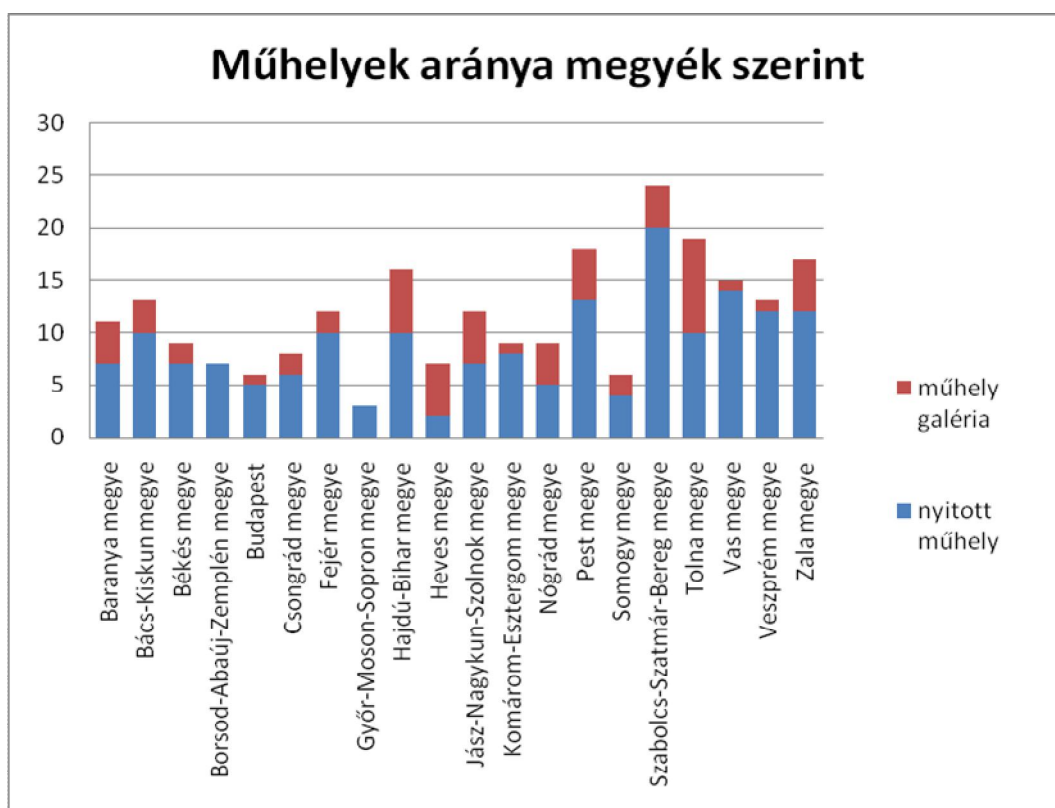
Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a készülő közművelődés politikai koncepció sem számol e házakkal, műhelyekkel, sőt a koncepcióból úgy tűnik, ilyenek nem is léteznek, hiszen az ifjúsággal foglalkozó fejezetben, mint cél jelenik meg – itt is csak zárójelben – az alkotóházak építése. Nagy kár lenne, ha hagynánk a már meglévőket bezárni, hiszen a feladat ellátásra alkalmasak, és a nulláról újra indulni, mikor a gazdasági helyzetet tekintve, úgy gondoljuk nem mindegy, hogy meglévő helyeket hozunk helyzetbe, és működésüket segítve használjuk ki lehetőségeit (esetlegesen bővítjük a meglévők sorát), vagy új beruházással terheljük a költségvetési sorainkat, holott ezeket az összegeket tartalmi, infrastrukturális fejlesztésekre lehetne inkább fordítani.

d./ nyitott műhelyek

Meghatározásuk szerint olyan „intézményesült” helyei a kézművességnek, mely látogatható, mesterség bemutatásra, kisebb csoportok foglalkoztatására alkalmas kézműves tevékenységet folytató műhely, mely intézmény, szervezet vagy magánszemély fenntartásában működik, esetlegesen üzlet is kapcsolódik hozzá. Ezek a nyitott műhelyek többnyire bejelentkezés alapján látogathatóak, hiszen a bennük folyó munka többnyire a fenntartást szolgálja, estelegesen az ott zajló értékesítésen keresztül is.

A nyitott műhelyek döntő többségét mesterek működtetik, tartják fenn. A regiszterben a 167 nyitott műhelyből mindössze 7 olyan van, amelyet önkormányzat tart fenn, 6 olyan, amelyet részben tart fenn az önkormányzat, részben a mester, és 1, amelyet civil szervezet tart fenn.

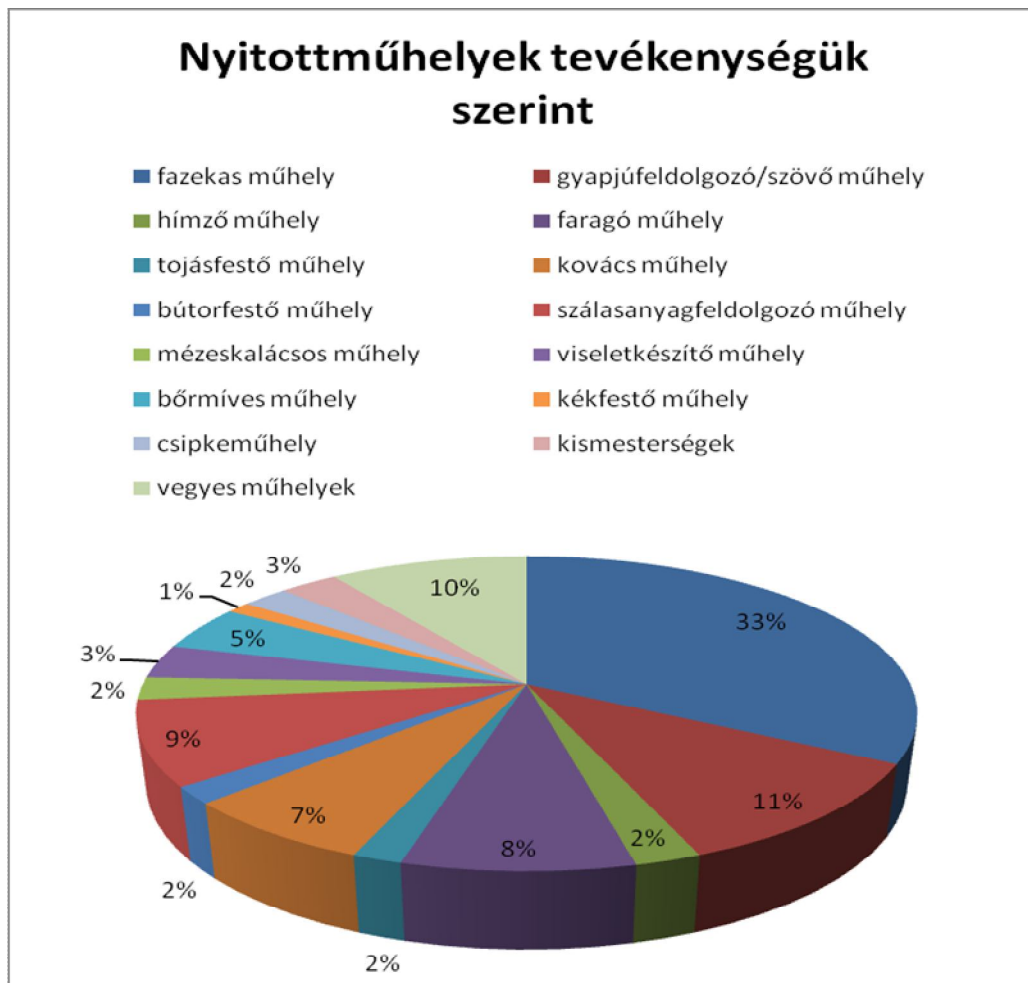
A műhelyek területi megoszlását mutatja be a 9. ábra, melyen kézzel jelöltük a nyitott műhelyeket. Legtöbb nyitott műhely Szabolcs-Szatmár-Bereg, Vas, Pest, Veszprém és Zala megyékben van. Pest kivételével valamennyi megye köthető egy-egy régi néprajzi tájegységhez, amely azt mutatja, hogy a hagyományos mesterségek átörökítése eredményes volt. Pest megyében pedig valószínűleg központi földrajzi elhelyezkedése miatt alakult ki nagyobb számú nyitott műhely.

9. ábra

A műhelyek tevékenységük szerint érdekes képet mutatnak. Mint azt a 10. ábrán látjuk, legnagyobb arányban a fazekas műhelyek vannak jelen, ez az összes műhely 1/3 része. Ezt követi a gyapjúfeldolgozó, szövő műhelyek aránya, de ez csak a fazekasműhelyekének harmadát teszi ki számszerűen. (Az említett műhelyek sorába soroltuk a gyapjú feldolgozásával foglalkozókat, a gyapjú és vászonszövő műhelyeket.) Ezt követik azok a műhelyek, ahol többféle tevékenység van, ezeket többnyire családok működtetik, ahol más-más mesterséggel foglalkoznak a család tagjai. Viszonylag magas még a szálanyagfeldolgozó műhelyek aránya, ide soroljuk a szalma, csuhé, gyékény megmunkálásával foglalkozókat, majd a fa és fém-megmunkálók követik a sort. Ha összehasonlítást teszünk az egyéni alkotók szakmák szerinti megoszlása között, egész más eredményt kapunk: ott legtöbben vannak a hímzők, a faművesek, a szövők, csipkekészítők és csak ez után jönnek a fazekasok. A különbözőséget talán az okozhatja, hogy a látványosabb mesterségeknél könnyebb működtetni egy műhelyt, vonzóbb lehet a látogatók számára.

10. ábra

e./ műhelygalériák

Meghatározása szerint, olyan intézmény, szervezet vagy magánszemély fenntartásában működő létesítmény, amely nyitott műhellyel és hozzá kapcsolódó gyűjteménnyel, esetleg üzlettel is rendelkezik. A gyűjtemény szolgálhat saját munkák kiállítás szerű bemutatására, vagy a családi tevékenység szakmai folytonosságának, vagy régi gyűjtött tárgyak bemutatására. Többnyire ezek a helyek is bejelentkezés alapján látogathatóak.

A műhelygalériák döntő többségét is mesterek működtetik, tartják fenn, mint ahogy a nyitott műhelyeknél is tapasztaltuk. A regiszterben a 61 műhelygalériából mindössze 2 olyan van, amelyet önkormányzat tart fenn és 3, amelyet civil szervezet. A többi magánkézben, esetlegesen vállalkozásként működik.

A műhelygalériák területi megoszlását is bemutatja a 9. ábra, melyen vörössel jelöltük a műhelygalériákat. Előfordulásuk leggyakoribb Tolna, Hajdú-Bihar, Heves, Pest, Jász-Nagykun-Szolnok és Zala megyékben. Itt is megállapíthatjuk, hogy Pest megye kivételével valamennyi megye köthető egy-egy régi néprajzi tájegységhez, amely azt mutatja, hogy a hagyományos mesterségek átörökítése eredményes volt. Pest megyében pedig valószínűleg központi földrajzi elhelyezkedése miatt alakult ki nagyobb számú műhelygaléria.

11. ábra

A műhelygalériák tevékenységük szerint, mint azt a 11. ábra mutatja, legnagyobb arányban fazekassággal foglalkoznak, az összes műhelynek több mint 1/4 részét teszik ki. Ezt követi a faművesség, majd azok a műhelygalériák, ahol többféle tevékenység van, ezeket többnyire szintén családok működtetik, ahol más-más mesterséggel foglalkoznak a család tagjai. Viszonylag magas még a szálasanyagfeldolgozó műhelyek aránya, a többi mesterség szinte azonos arányban van jelen.

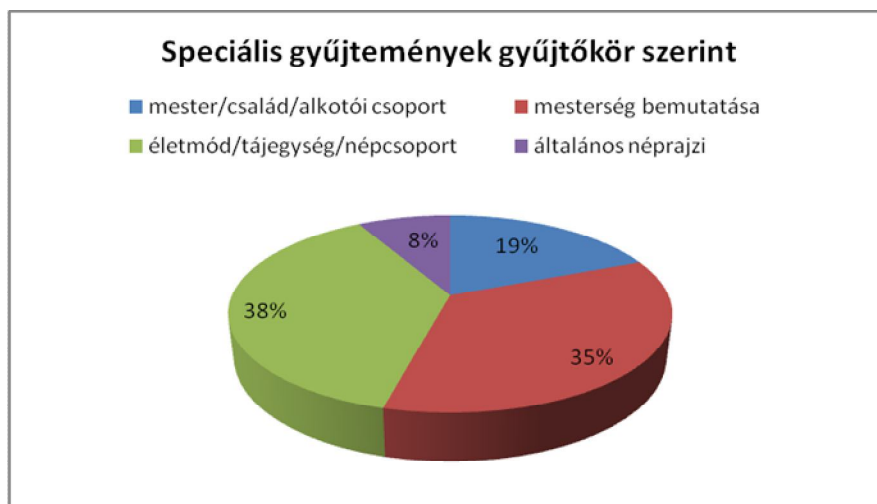
f./ speciális népi kézműves gyűjtemények

Meghatározása szerint, olyan állami vagy magán fenntartásban működő gyűjtemény, mely a népi kézművesség valamely speciális területét/területeit mutatja be. E gyűjtemények többnyire a múzeumi rendszer kereteiben működnek, de találunk magán működtetésű gyűjteményeket, ez a regisztráltak valamivel több, mint 1/4 részét teszi ki. A 12. ábra mutatja be arányukat.

12. ábra

E speciális gyűjtemények gyűjtőkörüket tekintve lehetnek egy mester/család/alkotói csoport tevékenységét bemutató kiállítóhelyek, vagy egy mesterséget mutatnak be, vagy életmód/tájegységet/népcsoportot, vagy általános néprajzi gyűjtőkörük van. Ezek arányát a 13. ábra mutatja be.

13. ábra

Összegzés

Mert kell egy hely felkiáltással létrejöttek az alkotóházak: Tokaj, Velem, Gébárt stb., hogy csak az elsőt említsük. Aztán létrejöttek az iskolák, melyek ugyanúgy helyei ugyanannak a mozgalomnak. Létrejöttek az egyéni műhelyek is. Ugyanazt műveljük, különböző helyeken. Ennek feltérképezése, naprakész információk adásával sürgető feladattá vált.

A most regisztrált adatok szerint országos szinten legalább 402 azon intézmények/szervezetek száma, amelyek a népi tárgykultúra, a kézművesség területén valamilyen tevékenységet fejtenek ki. Hozzá kell tennünk, hogy a közművelődési, az oktatási rendszerben előforduló tevékenység nem került számszerűleg a regiszterbe. Fontos feladatunk lesz e nyilvántartás bővítése, folyamatos gondozása, hogy minél jobban tükrözze a valóságot.

PROKNÉ TIRNER GYÖNGYI

2.2.2 *Az alkotói terület, az intézményi terület összevetése a néprajz csoportok, kistájak szerinti lehatárolással*

Intézményi terület

1. Nagytájak: A néprajzi szakirodalom szerint Magyarország négy nagy tájra bontható: Dunántúl, Alföld, Felföld, Erdély.

2. Etnográfiai csoportok: „Egy-egy etnográfiai csoport olyan sziget a magyarság egészében, amely jellegzetes elemekkel különül el a szomszédaitól. A megkülönböztető elemek alakulnak, változnak, mint ahogy a népi kultúra egésze sem valami megmerevedett egység.”⁷⁷

3. Néprajzi csoportok: A néprajzi csoport: „Egy népen belüli alegység, amelyet sajátos történeti hagyománya, kultúrája, életmódja, társadalmi szervezete vagy nyelve környezetétől elkülöníti. Egy nyelvterület egésze nem osztható fel úgy, hogy azt a néprajzi csoportok hálózata teljesen lefedje, számottevő vidékek maradnak, ahol elkülöníthető sajátosságok egyáltalán nem jelentkeznek.”⁷⁸

4. Néprajzi tájak, kistájak: „a földrajzi tényező szabja meg a határt, amikor egy hegység, egy lápvidék, egy folyóvölgy, egy szőlőtermelő terület népessége tartozik együvé.”⁷⁹

.A mai megyék természetesen legtöbbször nem azonosak a kistájakkal, néprajzi csoportok elhelyezkedésével. Ezért a kistájak bemutatásánál minden alkalommal jelezzük a mai megyét/ megyéket.

5. A ma élő népi kézműveseink mit örökítenek át a hagyományból, mi tekinthető hagyománynak?

Amit ma a népi kézművességben hagyományként kezelünk annak egy része

5/a. A paraszti közösségekben mint háziipari termék ismert, ezeket saját használatukra készítették, vagy

5/b. Specialistáknál rendelték meg falusi-mezővárosi lakosok.

5/c. Hagyományként kezeljük a városoknak a 17 század óta céhekbe szerveződött kézművesei termékeit.

5/d. Hagyománynak tekintjük a honfoglalás kori illetve a honfoglalás előtti korokból, régészeti anyagból, utalásokból ismert nemez és ötvös munkákat, amelyeket a magyarok használtak.

5/e. Hagyományként kezeljük még a népművészet legújabb stílusában készült tárgyakat is, amelyeket a háziipari szövetkezetek gyűjtöttek fel és alkalmaztak tervezéseik során.

77 Magyar Néprajzi Lexikon. Akadémiai Kiadó, Bp, 1981 4. kötet. 7. l. Barabás Jenő szócikke

78 Balassa Iván-Ortutay Gyula: Magyar Néprajz Corvina, Bp. 1980- 27. l.

79 . u.a. 18 l.

Nagytáj: Dunántúl

Kistáj: Göcsej és Hetés

Magyarország Dél-nyugati csücske, a mai Zala megye területén, az Őrségtől délre. Megyei központ: Zalaegerszeg. A népi kultúrára a szláv hatás jellemző. Sok a kistelepülés, kevés a város.

Hagyományok: Az erdővel borított tájon a fa megmunkálásával sokan foglalkoztak. Házaikat, szerszámaikat, bútoraikat az itt lakók maguk készítették.

Építészetben jellegzetes hagyomány a fából készült házak cefrára faragott és festett oromzata.

Viseletben, a régi stílus érvényesül - kevés díszítést alkalmaznak, sokáig használták a házi készítésű alapanyagokat. Bundát, bekecset, szürdölmányt, kisszűrt, ködmönt készítettek és viseltek. Ma 5 alkotó foglalkozik ezzel a kismesterséggel, ami kevésnek számít az értékes hagyományhoz képest.

Szövésben: Az alapanyag a len volt, később váltotta ezt fel a pamut alapanyag. Takács szöttesek maradtak meg, amit specialisták készítettek. A háziiparban a sávolyos szövés volt a jellemző.

Ma létszámukat tekintve is sok a szövéssel foglalkozó, 33 fő. Mivel a 70-80-as években indult el náluk ennek a kézműves mesterségnek a visszatérése, először a gyapjúszövés is ismerkedtek a városi lányok, asszonyok. Az itteni intézmények, civil szervezet szervezte ezeket a tanfolyamokat..

Értékes hagyomány Göcsejben a fazekasság. Tűzálló anyagból készítettek főző és sütő edényeket, amelyeket a fazekasok maguk juttattak el a vásárlóhoz, mivel kevés város volt a térségben, ahol vásárokat szerveztek volna.

Ma már sok másféle anyagból készülnek az edényeink, de ismét divatos lett a fazekas edényben történő sütés-főzés, ezért van kereslet ez iránt a tárgyféleség iránt. A sajátos adottságok ellenére 15 fő dolgozik a mesterséggel, ami a mai érdeklődés miatt lehetne jóval több is.

A helyi civil szervezet és a falumúzeum évente országos fazekas vásárt rendez, ahol nemcsak a helyieket, hanem az ország legjobb fazekasait is meghívják a sokszínűség biztosítása céljából.

A helyi fazekasoknak lehetősége van egész évben forgalmazni, /vásárok, üzletek/ és műhelyükben is árusíthatnak.

Faművesség: A sok erdő lehetőséget adott a faépítkezésre, a fa tárgyak és bútorok készítésére. A helyi civil szervezet alkotóháza tervezésénél és a kivitelezésben a göcseji és a őrségi faépítészetet nagymértékben visszaidézik, a hagyományokra építve létesítették alkotóházukat. Épületük példaértékű a népi kézművesek előtt.

Ma a faművességgel 9 fő foglalkozik kevésnek mondható az alapanyag és a hagyomány nyújtotta lehetőségekhez képest.

Tojásdíszítés: a katolikus helyeken mindenütt díszítettek tojást, Húsvétkor szentelmény, ajándék volt. Református településein nem volt nagy hagyománya.

Ma Zalában 8 fő foglalkozik tojásdíszítéssel.

Szálasanyag: szalma-vessző-gyékény, csuhé anyagokkal való foglalkozás vízjárta területeken jellemző, használták tárgy készítésére, elsősorban tároló edényeknek és építő anyagként.

Ma 9 személy foglalkozik vele, a nagyobb településeken, a városokban, ahol játszóházi foglalkozásokon 10-14 féle kismesterséggel foglalkoznak.

Régi ritka mesterségek: a zsuptető és a fazsindely készítő mesterségnek van hagyománya Göcsejben, a népi építészet egyik jellemzője e két anyag tetőfedésre való használata. Az alapanyag megszerzése nem okoz gondot.

Ma ezzel a mesterséggel a helyi alkotók foglalkoznak, folytatják a hagyományt, felhasználják egyes, hagyományos építésű épületek fedésére.

Játékkészítés: a hagyományban mindenütt jellemző volt a természetes anyagokból való játékkészítés, a gyermekek és a felnőttek körében egyaránt. Cél olyan, természetes anyagú játékok készítése, amelyekkel hagyományos, legtöbbször mozgásos játékok játszhatók (pl. szőrlabda, fa pörgettyűk stb.). A játék típusa elsősorban a fellelhető alapanyagtól függött.

Ma 8 ember foglalkozik ezzel Göcsejben elsősorban a városokban, ahol a játszóházak működnek.

Népi ékszer: a hagyományban az öltözetek kiegészítője volt népi ékszer. Göcsejben a viseletekre és minden népművészeti tárgyra az egyszerűség, a kevéssé díszítettség a jellemző nem találunk a hagyományukban népi ékszert.

Ma ennek ellenére 10 személy van, aki ezzel foglalkozik. Itt is jellemző, hogy a játszóházakban szívesen foglalkoznak gyönggyel, tanítják a gyerekeket erre a ma igen divatos népi kézműves mesterségre. Valószínű, hogy ma az országszerte ismert formákat, fűzési módokat használják az ékszerek készítésénél.

Nemez készítés: a nemez készítés a népművészet virágkora előtti időkben volt jellegzetes kézműves tevékenység a magyarságnál. Ezért a néprajzi tájak jellegzetes kézművességei között nem találjuk.

Napjainkban: A nemez készítés Göcsejben egy 20. század végi közös alkotómunka során indult meg, és vált országosan is példaértékűvé. A nemez tárgyak, elsősorban a nagyméretű darabok több ember közös munkája eredményeként hozhatók létre. A Zala megyei Népművészeti Egyesület ilyen tevékenységbe fogott és létrehozta több nagyméretű nemez sátrat és más nemez textíliákat. Sajátos módon ma már csak 1 személy van, aki ezzel foglalkozik

Mézeskalács: Német és osztrák közvetítéssel érkezett a mézeskalácsos mesterség hozzánk, kapcsolata a gyertyamártással a méz-viasz miatt egyértelmű. A kolostorokban készültek először a mézes sütemények, a receptek titkosak voltak. Céhes iparrá alakult.

Ma szinte minden háztartásban készítenek mézest. A vásárok népszerű terméke. 13 alkotó foglalkozik a süteménykészítéssel Göcsejben.

Hímzés: Hagyományuk szerény, mivel sem a viseletet sem az ágyi ruhát nem díszítették gazdagon. A férfi és a női ingeken, vállkendőkön, rékliken elhelyezett fehér lyukhímzéses, apró elemekből álló díszítmény említésre méltó.

Ma a hímzéssel 34 fő foglalkozik, ez legnépesebb kézműves csoport a kistájon. Ez a kiváló szervező munkára, a civil szervezet, a közművelődési és közgyűjteményi intézmény jó együttműködésére utal.

Fémművesség: Ide a késes, a kovács, a rézműves mesterségek tartoznak. A késes mesterségnek hagyománya volt itt, a "vendek" foglalkoztak ezzel.

Ma a helyi hagyományokat a kovácsművességben folytatják, a civil szervezet alkotóházában létesítettek kovácsműhelyt is. Itt használati tárgyak, főzőbogrács stb., valamint az épületeknél alkalmazott vasalatok készülnek.

Kovácsműhely van még a 5 helyen Göcsejben.

Bőrművesség: Az állattartó helyeken, elsősorban a marha és a ló tartásnál van hagyománya a bőr feldolgozásnak. Göcsejben nincs erős hagyománya.

Ma 5 fő foglalkozik a bőrös szakma különböző ágazataival.

Csipkekészítés: Göcsejben nincs hagyománya a viselet dísztelensége miatt.

Ma ennek ellenére 20 fő foglalkozik csipkekészítéssel, annak különböző technikáival. Oka, hogy olyan személyiség kezdett foglalkozni a mesterséggel, aki kitűnő alkotó és jó szervező erőt is képvisel, akit a civil szervezet támogat.

Tojásdíszítés: A kistájon 8 fő foglalkozik ezzel a kismesterséggel

Összefoglalva: Annak ellenére, hogy hagyományban nem annyira gazdag a kistáj, ma mennyiségileg és minőségileg is a leggazdagabbak a népi kismesterségekkel való alkotói foglalkozás területén.

Ennek oka a kimagasló szervező munka, a döntéshozók pozitív szemlélete, hozzáállása, és az, hogy helyenként jó kereseti lehetőség lett a népi kézművesség. /pl. fazekasság, faművesség/

Intézményi ellátottság: Göcsejben több nyitott műhely, műhelygaléria, alkotóház van a fazekasok részvételével.

Népi kézműves civil szervezet 5, iskola rendszerű oktatás 1, alkotóház 2, nyitott műhely 11, műhelygaléria 5, speciális kézműves gyűjtemény nincs.

Kistáj: Őrség:

18 falu, a Zala és a Kerka folyó közötti völgyben. A nyugati határszél, a mai Vas megye déli területe. Hagyományaira jellemző földrajzi fekvése miatt az erős osztrák-német hatás, a területen sok a fenyőerdő. Jelentős állatállomány, gyors polgárosodás jellemezte. Hagyományaiban sok a megőrzött régiség.

A téma miatt jelentős települések: Magyarszombatfa, Velemér, Gödörháza.

A Szombathelyen több kézműves mesterséggel, így csipke, bőrműves, mézeskalács, fazekasság és faművesség mesterségekkel foglalkoznak.

A hagyományban: Gazdag faállománya miatt gerendaházat építettek, fa eszközök faragásából is sokan megéltek. Sok faluban gölöncsérkedtek, fazekaskodtak Edényeik díszítettek, főző és sütőedények voltak.

Ma: Jelentősebb mennyiségben faművesek vannak, 10 fő, akiknek nagy szerepük volt a 70-es évek végén elkezdődött alkotóház építési mozgalomban. Velem az első olyan „kaláka munkában” amatőr alkotók, faművesek közreműködésével elkészült alkotóház, amely egy új népművészeti szemlélet kibontakozásának a helye volt Magyarországon. Az ország minden részéből érkeztek faművesek, bútorosok, kapu-kerítésépítők, hídépítők, utcabútor építők.

A faművesek mellett a ház berendezési tárgyait nyári táborok alkalmával készítették a szövők, a hímzők, a fazekasok, kovácsok az ország minden részéből. Évtizedekig példa volt a civil közösségekben a velemi alkotóház és az ott megvalósított táborok. Az építkezések és a működtetés folyamatosága azonban megszakadt, a helyiek már nem tudják olyan módon fenntartani a házat, mit virágkorában.

2 fémműves dolgozik Őrségben, tojásfestő 9 fő, mézeskalácsos 1.

Ma fazekasok Magyarszombatfán, Szentgyörgyvölgyön, Veleméren, Óriszentpéterben, Felsőjánosfán 7 műhelyt működtetnek, ami jelentős szám. Köszönhető ez a hajdani magyarszombatfai fazekas szövetkezetnek is.

Vas megyében az intézményi ellátottság: Népi kézműves civil szervezet 3, iskola rendszerű oktatás nincs, alkotóház 1, nyitott műhely14, műhelygaléria 1. speciális gyűjtemény 1.

Sopronban 7 féle mesterséggel foglalkoznak, a vidéken legnagyobb számban faművesek élnek és dolgoznak.

Kistáj: Rábaköz

Győr-Moson Sopron megye jelentős települései Mosonmagyaróvár, Csorna, Kapuvár.

Népi kézműves hagyományai a hímzés és a viselet területén jelentősek. A korán polgárosodott, gazdag kereskedő városokban és a termékeny mezőgazdasági területeken a viselet vált igazán ismertté, gazdag díszítményeivel, csipkedíszzeivel. Kezdetben len- majd kendervászronra dolgoztak, a díszítményt a lepedővégekre szőrfonallal varrták, szabadrajzú és szálszámolásos technikával.

Ma 6 hímzéssel foglalkozó alkotót ismerünk, viseletvarrással nem foglalkozik senki sem. A nem elég hatékony közművelődési-civil szervező munka eredménye az, hogy nem használják ki az értékes hagyományait.

Kistáj: Szigetköz

Mai Győr-Moson-Sopron megye területén van. Legnagyobb városa Győr, Mosonmagyaróvár.

Ismerjük a késes hagyományt, amellyel ma nem foglalkoznak. A kistájnak egyebek között nem jelentős a népi kézműves hagyománya, ennek ellenére itt 11 féle kismesterség van jelen. Ennek magyarázata a Kovács Margit Művészeti Szakiskola, ahol a népművészetnek kiemelt jelentősége van.

Intézményi ellátottság Győr-Moson- Sopron megyében

Civil szervezet 1, iskolarendszerű képzés 1, nyitott műhely 4, speciális kézműves gyűjtemény 2

Kistáj: Balatonfelvidék

A mai Veszprém megye területén, annak déli részét foglalja el a Balatonfelvidék, a Bakony hegységgel. Jelentősebb települései: Pápa, Mór, Veszprém, Balatonfüred, Balatonalmádi, Veszprém, Sümeg. Városlőd.

E terület igen gazdag népi kézműves hagyományokban. A pásztorkodás igen jelentős tevékenység volt a területen valamint az erő borította területeken a faművesség virágzott. A pásztorok viselete közül a bakonyi szűr ismert. A hazai kékfestő mesterség bölcsője és egyetlen múzeuma valamint a hóálló agyag egyik jelentős bányászata van ezen a területen.

A Balaton környékén igen sok kézműves alkotó él, a gazdag népi kézműves hagyományra és az idegenforgalomra építik tevékenységüket.

Jó létszámú a szövessel foglalkozóké, de nincs egyetlen viseletvarró sem a kistájon.

A hímzők alkotnak nagyobb csoportot, 16 fővel.

A faművességnek, ezen belül a bútorművességnek volt még hagyománya, jelenleg 5 faműves dolgozik.

Fazekassággal 5 alkotó foglalkozik.

Kevés a mézeskalácsos, a tojásfestő, a szálás anyaggal foglalkozó, a fémműves.

Nem jelöli a térképünk a régi-ritka mesterséget sem a kékfestő múzeum ellenére.

Ezen a területen vannak még a fejlesztésnek lehetőségei a népművészettel foglalkozó intézményeknek, civil szervezetek számára, annak ellenére, hogy mennyiségileg kiemelkedő az itt élő alkotók száma. A közművelődésben dolgozó szakemberek, a megyei intézmény vezetőjének szerepe a szakterület gondozásában kimagasló.

Intézményi ellátottság: Népi kézművességgel foglalkozó civil szervezet 2, iskolarendszerű képzés 1, alkotóház 1, nyitott műhely 12, műhelygaléria 1, speciális gyűjtemény 1

Kistáj: Külső- és Belső-Somogy, Nagyberek, Zselicség

A mai Somogy megye területén a Balaton déli része a déli határvidékig tartozik ide.

Belső Somogyban Csököly és vidéke, Buzsák és környéke, a Kapos mente, Külső Somogy és Koppány mente népművészeti hagyományai jelentősek.

Nagyobb települései: Kaposvár, Nagyatád, ahol hímző fonalgártással foglalkoztak évtizedekig, ők látták el hímzőfonallal az országot, a Balaton melléki fürdővárosok.

A hagyományra jellemző: Csököly vidékén jelentős a fehér gyászviselet, a jellegzetes fejviselet és a színes bőrruhák. A len termelés miatt ez volt a szövés legfőbb alapanyaga.

Hímző hagyománya a karádi lyukhímzés, amely a Kapos mentén és a Koppány völgyében ismert, és a férfiring elején használtak, a buzsáki hímzés, amelyre háziipari szövetkezetet is szerveztek az itt élő arisztokrata családok nő tagjai. Jelentős a somogyi szűr hímzés hagyománya is.

Pásztorművészete is rendkívüli hagyományokkal bír. Pásztor faragásban, karcolt, spanyolozott, fa és csont sótartók, tükrösök, ivó poharak tekintetében a leggazdagabb magyar megye Somogy.

Ma kevés a hímző, 6 fő. Ennek oka lehet a nem elég hatékony szervező munka, a civil szervezet hatékonyságának hiánya.

Ma területen a legtöbben szőnek, 14 fő. Ennek oka a jelentős, feldolgozott hagyomány és a nagyhatású, jelentékeny alkotó tevékenysége, aki országos sikereket ért el alkotóműhelyével.

Faművességük, pásztorművészeti alkotótevékenységük annak ellenére nem kiemelkedő, hogy itt hirdetik még évtizedek óta az id. Kapoly Antal a Népművészet Mestere emlékére szervezett országos pályázatokat.

Jelentős a tojásdíszítők száma, 9 fő.

Kaposváron, mint a legnagyobb városban 11 féle népi kismesterséggel foglalkoznak.

Intézményi ellátottság: Népi kézművességgel foglalkozó civil szervezet 2, iskolarendszerű képzés nincs, alkotóház 2, nyitott műhely 3, műhelygaléria 1, speciális gyűjtemény 2.

Kistáj: Zselicség, Ormánság, Drávaszög

A mai Baranya megye területén vannak ezek a kistájak, erős sváb és délszláv hatás érvénysül. Jelentős települései Pécs, valamint Pécsvárad, Zengővárkony, Komló, Szigetvár, Mohács.

Jelentős hagyomány az ormánsági és a hosszúhetényi szövés. A rokonságuk a Sárközzel ismert. Az Ormánságban a kender mellett hosszú ideig megmaradt a len szövés, mindkét területen korán elkezdték a pamut alkalmazását is. Jellegzetes mintájuk a darázslépés. Magyarországon kevés helyen, de itt jellemző a gyapjú felhasználása, is, amiből szoknyát, kötényt, takarót, szőnyeget szőttek.

Jelenleg 9 fő foglalkozik szövéssel ezen a vidéken, ami a jelentős hagyományhoz képest kevés.

Az erdőkből gazdag területen a faművességben az ácsolt láda, szökröny, szuszék az egyik itt ismert értékes hagyomány. Ma faművességgel 8 fő foglalkozik, ez is kevésnek mondható. Emeli a faművesek létszámát a Mohácson dolgozó busó maszk készítő nagy száma. Ők elsősorban az idegenforgalomban hasznosítják tudásukat.

Viseletvarróként 4 fő tevékenykedik, ami az országos helyzetenél jobb.

Zengővárkonyban működik a tojás múzeum és a szalmamúzeum.

Az elsőként említett intézmény helyi, a sárközivel rokon tojásokból valamint 190 országból mutat be díszített tojásokat. A nemzetközi szalmagyűjtemény is idegenforgalmi látványosság, nem a helyi hagyományokra épül.

Óbánya, Mercseknádasd jelentős fazekas központ volt, német fazekasok lakták, akik az itt bányászható hőálló agyagból főző és sütő edényeket készítettek. Ma az erre épülő helyi fazekasok létszáma nem jelentős.

Az országosan is igen értékes népi kézműves hagyományok, a soknemzetiségű terület színes öröksége valamint a terület kiemelkedő idegenforgalma véleményem szerint több kézművest el tudna tartani.

A jelzett helyzetet a közgyűjtemények, közművelődési intézmények, a civil szervezetek nem elég hathatós munkájának tulajdonítom. Pécssett, mint a kultúra egykori európai fővárosában, 14 féle népi kézműves tevékenységgel foglalkoznak, lévén hosszú ideig művészeti, népművészettel is foglalkozó szakközépiskola és néprajzi tanszék az egyetemen.

A népi kézművességgel foglalkozó intézmények: A területen 6 civil szervezet, felnőttképzés 1 helyen, alkotóház 33 helyen, nyitott műhely 3 helyen, műhely galéria 4 helyen speciális kézműves gyűjtemény 4 helyen található.

Kistáj: Sárköz

A mai Tolna megye egy kicsi, de annál jelentősebb területe, ismert okok miatt rendkívül gazdag a népi kézműves hagyományokban. Sárközt öntudatos polgárai a református vallás egyik fellegvárává tették.

A hagyományban legfontosabb a viseletvarrás, és az ebből következő hímzés, szövés, népi ékszer mint népi kismesterség. Jelentős a fazekashagyománya is. Viseletére a 19. századtól már jellemző, hogy minden eleme gyári anyagból készült, egyedül a főkötő kapott kézi díszítést.

Az itteni párta fémszálás bevonatú 5-7-9 tagolású, kiálló dudorokkal. Neve tülkös vagy csücskös párta. A főkötő fátylas, díszíti a bíborvég. A férfi és a női ing is rövid, melyet széles övvel fognak össze. Rövid szoknya a női viselet, a szoknya elöl nyitott, széleit feltűzik.

A hímzeshagyományt a főkötőkön, /bíborvég/ jegykendőkön, ingeken, pártákon, kendőkön, férfiingeken találjuk meg. A halottas párnát szőrhímzéssel díszítették. A kislányok nyakbodrot és gyöngyöt hordtak a nyakukba. A férfiak az 1900-as években fehér szűrt és hímzett subát viseltek.

Ma a gazdag hagyományokhoz képest kevés a viseletvarró. A hímző művészet a főkötőkön, bíborvégeken alakult ki és virágzott. Megjelent még a hímzés a férfiingen, a jegykendőn, a párnákon. Itt a halottas párnát gyapjúval hímezték, de legtöbbször a halottal együtt eltemették, ezért kevés eredeti darab maradt meg. Ma a hímzők száma az országos átlag alatt van.

Szövőművészetük hagyományai igen erősek. A legfinomabb vásznat lenből szőtték. Ebből az anyagból készült a nevezetes bodros vászon is. Később a pamut majd a kenderszövés vált általánossá. A színes szőttesük piros csikozású. Az így készült abroszt batyuba kötötték, magukra terítették, teherviseléshez is használták.

A sárközi népművészeti szövetkezet jelentős hagyományőrző tevékenységet végzett fennállásáig. Ma a szövők 13 településen dolgoznak.

A tojásfestés: a katolikus településeken, Bátán viasszal írták a tojást, több szint használtak. Ma Bátán 3 fő foglalkozik ezzel a mesterséggel.

A sárközi fazekasság a Dunántúl legegységesebb és legszínesebb fazekas kultúrája, központja Mórág. A legrégebb edény alapszíne fehér volt, de később vált népszerűbbé a fekete és a vörös alap. Tálás munkák és bokályok készültek legnagyobb számban.

Ma fazekassággal 10 fő foglalkozik.

A népi ékszerkészítés, gyöngyfüzés az erős hagyomány (a sárközi gyöngygallér a magyar népművészetben egyedülálló) 7 fő foglalkozik ezzel a mesterséggel, ami nagyon kevés hazai viszonylatban, annak ellenére, hogy a helyi civil szervezet országos tábor, pályázatot hirdet évek óta a hazai gyöngyfüzők számára.

Szálasanyag feldolgozással 5 helyen találkoztam. Többféle kézműves mesterséggel foglalkoznak Szekszárdon 10, Decsen 5, a megyéhez tartozó Bonyhádon 7, Tamásiban 4 félével.

A jelentős, országosan is egyedülálló örökölt népi hagyományaihoz képest vannak napjainkban mennyiségileg fejleszhető területek: gyöngyfüzés, szövés, hímzés, fazekasság.

Intézményi ellátottság: Népi kézműves civil szervezet 2, iskolarendszerű képzés nincs, alkotóház 1, nyitott műhely 10, műhelygaléria 9, speciális gyűjtemény 2.

Sióagárd: A Sárköz szomszédságában, közepes nagyságú falu, amely egyedülálló népviseletéről és hímző művészetéről nevezetes. A régebbi darabokon lyukhímzés, szabadrajzú hímzés és fehérhímzés található. Ma ez a hímzés természet utánzásával, színpompájával a kalocsaira emlékeztet.

Ma egy gazdag magángyűjtemény őrzi a sióagárdi viseletek és hímzések legnemesebb hagyományait.

Kistáj: Mezőföld

A Duna, a Velencei tó, Fejér megyei Sárrét és a Sió határolta sík terület. Fejér és Tolna megye területén elhelyezkedő néprajzi kistáj. Délszláv majd jelentős német betelepülők élnek itt a magyarok mellett. A hazai summások /matyók/ jelentős részét itt foglalkoztatták. Városai Sárbogárd, Enyig, Cece, Dunaföldvár. Annak ellenére, hogy a Dunántúlon van ez a kistáj, népi műveltsége inkább alföldi jellegzetességeket mutat.

Sárbogárdon 5 féle, Dunaújvárosban 8 féle kézműves mesterséggel foglalkoznak. A fémművességgel 7 településen, összesen 13 fő dolgozik. Tojásdíszító 3 fő, mézeskalácsos 5 fő, 7 fő hímző dolgozik, fazekassággal 4 településen találkozhatunk.

A főváros közelsége, a jó szervezőmunka eredménye az, hogy a kevés hagyománnyal rendelkező kistájon is jelentékeny a népi kultúra mai őrzőinek száma.

Intézményi ellátottság: Népi kézműves civil szervezet 1, iskolarendszerű képzés 2, alkotóház 3, nyitott műhely 9, műhelygaléria 2, speciális gyűjtemény nincs.

Komárom-Esztergom megye területe

Bányavidék, jelentős dunai a hajózás miatt a kereskedelme, malomipara.

Hagyománya a szálasanyag feldolgozás, a faművesség (komáromi láda), a fazekasság, ami az itt található tűzálló agyag bányászatára épül.

Jelentős települései Csákvár, Csákberény, Komárom, Tata, Tatabánya, itt 6 féle, Esztergomban 5 féle Nyergesújfaluban 5 féle, Etyeken 3 féle mesterséggel foglalkoznak.

Szálasanyag feldolgozással 13 fő foglalkozik, kiemelkedők a dorogi alkotók. A csipkekészítésben 23 alkotó tevékenykedik, ez Pest után a legtöbb alkotót magáénak tudható táj. A csipkekészítés elterjesztése egy helyi alkotónak köszönhető, aki rendkívül felkészülten és elhivatottan, iskola rendszerű képzéssel is adta tovább ismereteit, szerzett elkötelezett híveket a csipkekészítésnek.

A csipkekészítéshez hasonló a szövés elterjedése a tájon. Etyek település egy tehetséges és elkötelezett szövő asszony munkássága által vált a gyapjúszövés iskolájává és nagyhatású műhelyévé az 1980-as években.

Fazekassággal 7 helyen foglalkoznak.

A térségben dolgozó civil szervezet, egy-egy elkötelezett alkotóművész, a közgyűjteményi és a közművelődési intézménnyel együtt igen erőteljes értékmentő munkát végez a népi kézművesség területén.

Intézményi ellátottság: Népi kézműves civil szervezet 2, iskolarendszerű oktatás nincs, alkotóház 2, nyitott műhely 7. műhelygaléria 1, speciális gyűjtemény 1.

Nagytáj: Felföld

Kistáj: Palócföld – egyes kutatók (Filep Antal) szerint helyesebb a Felföld elnevezés.

A Garam folyótól Borsod megye közepéig terjedő igen jelentős kiterjedésű terület. Lakói a palócok, a nógrádi és a hevesi vagy nyugati és keleti palócok. Egyes kutatók a Gömör vidéket is ide sorolják. A Mátraalja magyarjai Parád és Bodony környékén, a barkók Borsod-Nógrád, Gömör és Heves határvidékén élők, a Karancsalja a Karancs hegy körül megtalálható néhány falu.

Az itteni, egymáshoz közeli falvak viselete rendkívüli módon különböző

A szlovák hatás érezhető a népi kultúrában. Szinte minden népi kézműves területen igen jelentős hagyománnyal rendelkeznek. Így jelentős a szövés, a hímzés, a viselet, a fazekasság, kender feldolgozás, a faművesség, a pásztorművészet.

Hímzés hagyományai az úri hímzéshez állnak igen közel. A szálvonásos, vagdalásos csipkés szélű lepedőszélek jelenti a legrégebbi rétegeket. Abaújon a fehérhímzések és a színes szőrhímzések, szabadrajzú vagy keresztzemes hímzések jelenti a hagyományt.

Borsodban és Hevesen a keresztzemes, Nógrádban a fehérhímzés volt ismert. Legújabbban a virág és bimbóhímzés terjedt el, amely rokon a kalocsaival, a sióagárdival.

Ma szakmák közül legtöbben a hímzők vannak, közel 100 fő.

Szövésben a hagyományok jelentősek, ezeknek éltetésével, nemes feldolgozásával rendkívül magas színvonalon foglalkozik, napjainkban már egyedül a Hevesi Háziipari Szövetkezet.

Ma a szövők, csak Hevesen 13 főt számlálnak.

Faműves hagyományai a bútór művészetben csúcsosodnak- szuszék, ácsolt, keményfa láda, a faragott támlás pad. A pástorfáragások közül a csanak, a borotvatok, a gyufa és a só-tartók, ostornyelek, juhász kampók. .

Ma a faművesek közül a kádármesterséggel foglalkozók jelenti a kuriózumot és az egyik kitörési pontot a területen.

Fazekasság: A Felföld legjelentősebb háziipara és kiviteli áruja a tűzálló és a mázas cserép. Ez a terület ma Szlovákiához tartozik. Ma a fazekasok, a szálás anyaggal dolgozók száma nem jelentékeny.

A viseletvarrók, 10 fővel jelentékeny létszámot képviselnek épp úgy, mint a 27 fő ékszerkészítők. A többi mesterséghez képest kevés a nemezes és a tojásfestő.

Ma Szécsény, Salgótarján, Eger, Heves, Bodony, Mátraderecske köré csoportosulnak a kézművesek. Egerben 11féle mesterséggel, Hevesen, 7féle mesterséggel, Szécsényben 4féle mesterséggel foglalkoznak.

A közgyűjteményben dolgozók és a civil szervezet jó együttműködése során a gazdag hagyományt sikeresen tartják életben és tovább is fejlesztik. Ma kiemelkedő minőségben a viseletvarrók, a hímzők, a szövők, a faművesek dolgoznak. A „Palóc Út” elnevezésű project, amelyet nagy önkormányzati, intézményi összefogással valósítanak meg évek óta, bemutatja, hogy az idegenforgalomban mennyire fontos és kihasználható a nép kézművesség.

Intézményi ellátottság a hevesi részen:

Civil szervezet 4, iskolarendszerű oktatás 1, alkotóház 2, nyitott műhely 2, műhelygaléria 3, speciális gyűjtemény nincs.

A nógrádi részen: Népi kézműves civilszervezet 2, iskolarendszerű képzés nincs, nyitott műhely 4, műhelygaléria 4, speciális gyűjtemény 1.

Kazinbarcikán a legsokszínűbb a népi kézműves tevékenység. 12féle kézműves mesterséggel foglalkoznak. Ez a kiemelkedő szám az itt élő, aktív, elkötelezett alkotó tevékenységét dicséri.

Kistáj: Tokaj-Hegyalja

A Zemplén hegység és a mai B.A.Z. megye keleti része. Jelentős települései Szerencs, Sárospatak, Tokaj, Tállya, Miskolc, Kisgyőr. A kistáj lakosságát története során sokféle hatás érte: Kereskedelme révén görög, szerb, orosz, lengyel, szlovák, és német kultúra volt rá hatással. Az Észak-magyarországi protestantizmus központja Sárospatak.

Mindezek befolyásolták a népi kézművesség virágzását és sokszínűségét a területen.

Hímzés hagyományai, faművessége, fazekassága jelentős. Miskolcon jelentős hagyomány gubakészítés, fazekasság, faművesség. Itt 14féle, a többi településen 3-3féle mesterséggel foglalkoznak.

Néhány kézműves szakma művelői közül itt élnek a legtöbben. Ilyen a hímzés, 146 fő, a faművesség 71 fő, népi ékszer, 27 fő. A régi ritka mesterségeket 18 fő űzi, viseletvarrással 10 fő foglalkozik. A hímzők nagy száma köszönhető annak az évtized óta kiemelkedő szakmai és szervező munkának, amelyet egy ott élő alkotónak köszönhet a hímző mozgalom.

A nagy kiterjedésű területen több civil szervezet és kiemelkedően jól dolgozó közgyűjtemény van, ezek sikeresen együttműködnek. Kisgyőrben az évtizedek óta megszervezett nyári fafaragó tábor alkotói formálták a csodálatosan tájba illesztett építészetet, köztereket, utcabútorokat.

Évtizedek óta több országos szakmai tábornak, képzésnek, továbbképzésnek a helyszíne Tokaj-Hegyalja, ami sokat segít az ott élő alkotóknak is.

Intézményi ellátottság:

Népi kézműves civil szervezet 5, iskola rendszerű képzés nincs, alkotóház 2, nyitott műhely 7, műhelygaléria nincs, speciális gyűjtemény 1.

Mezőcsát: A Közép Tisza vidéki fazekasság egyik kiemelkedő központja, a legkiérleltebb és legváltozatosabb stílust található itt meg, amely inkább Miskolchoz köti mint Debrecenhez.

20 mester volt ismert a szakirodalom szerint, „közülük 13-nak a stílusát is meg lehet határozni.”⁸⁰

„A kézműves népművészek elhelyezkedése” térképen Mezőcsát nincs bejelölve. Ez azt mutatja, hogy napjainkban ott nincs fazekas tevékenység, nem él ott alkotó.

Kistáj: Matyó föld

A Felföld és az Alföld határán 3 település tartozik ide: Mezőkövesd, Tard, Szentistván.

A kistáj népművészete a 19. századra virágzott ki és vált ismertté férfi és női viselete, hímzése, tojásdíszítés, faművészete, fazekassága (elsősorban festett tányérai), valamint a régi ritka mesterségek gyűjtőnév alá sorolt mesterségek (pl. bútorfestés).

Jelentős hagyománya a férfiviselet, a 12 szélből szabott gatyá, amelyet gazdagon díszítettek, a férfing, amelynek ujját is szertelenül díszítették, a férfi ködmönök fémpikkelyekkel, paszománnyal ékesített változatai.

A női viselet legérzékenyebb része a ködmön, kuzsuk. A bundát a szücsök színesen hímezték majd gyapjúval és selyemmel fekete hímzést tettek rá.

A női öltözet hosszúszoknyás volt legfeljebb egy vagy két alsószoknyát viseltek, vonala így gótikus jelleget kapott.

A matyó viselet legnagyobb értéke az a mennyiségileg és minőségileg jelentős hímző munka, amelyet belefektettek.

Hímzés hagyománya: a vászon lepedőre varrott díszítmény, a keresztzemes, a subrikálás és a borsókálás, majd a szabadrajzú hímzések, végül a szücsök tömött mintás matyórózsás stílusa.

A szövetkezeti időkben sok kiváló hímző asszony tervezte és varrta a viseleteket és a lakástextileket, a Népművészet Mestere címet is számosan kiérdemelték.

A hímzésben, viseletvarrásban hagyományokat a szövetkezeti értékek átmentésével tudja életben tartani és meg is újítani a civil szervezet és a közgyűjteményi intézmény.

Ma a hímzők létszáma 26 fő, országosan kiemelkedő.

A kicsi területhez képest jelentős a tojásdíszítők száma, 4 fő. A régi ritka mesterségekkel itt 5 fő foglalkozik, elsősorban bútorfestéssel. Napjainkban Mezőkövesden, a Hadas városrészben 10 féle mesterséggel foglalkoznak.

⁸⁰ Csupor István Csuporné Angyal Zsuzsa: Fazekaskönyv Bp. 1998 156. l.

Itt szívós munkával elérték, hogy a néptánc, a népzene, a díszítőművészet és a népi építészet megmaradt emlékei egy városrészben megtartva nagyszerű idegenforgalmi értéket képviselnek.

Intézményi ellátottságot nem tudunk kimutatni, a felmérés megyei szinteken készült. A matyók B.A.Z. megyéhez tartoznak

Nagytáj: Alföld

Kistáj: Jászság

A Tisza jobb oldalán, Jász-Nagykun-Szolnok megye északi területe a Jászság, a Kiskunságtól Északra.

Városai, jelentős települései: Jászberény, Jászapáti, Jászárokszállás, Jászfákóhalma.

Sajátos története, területi és jogi önállóságért küzdött, majd elvesztette,- lakóinál erős „mi tudatot” alakított. Katolikus vallásával eltér a környező területektől. Ez tette hagyományait különlegessé.

Hagyománya: viselet, amely az alföldi hosszúszoknyás viselet, de a palócéval is rokonságot mutat. Jászberény szűcsközpont volt. Ködmönt, subát viseltek a férfiak, hímezve, és viselték a szűrt is.

A ködmön itt női viselet, ami a Jászságtól nyugatra már nem volt ismert.

Városai közül 2 település foglalkoznak szövessel, hímzők 7 településen élnek és dolgoznak, fazekasok, fáművesek, viseletvarrók tevékenykednek, kis számban.

Hagyományaik több lehetőséget kínálnak a jelenleg felhasználatnál.

Kistáj: Nagykunság

Jász-Nagykun-Szolnok megye területén, a Tiszántúl középső részén, a Tisza középső folyásán, a Hortobágy mellett levő táj. Ma Szolnok, Karcag, Kisújszállás, Kunhegyes, Dévaványa, Törökszentmiklós, Mezőtúr, Tiszafüred települések tartoznak ide. Földműves, állattartó népének paraszt polgári kultúrája rokonságban van a Hajdúsággal, a Jászsággal. A pusztai állattartás miatt a pásztorművészet kiemelkedő volt.

A népművészetében a keleti hatások érvényesültek.

Hagyományos öltözetük a házi szövessel előállított bő ujjú férfiing, a bőr nadrág, a daku ködmön. Szűrt is viseltek, hímezték és rátéttel is díszítették. A nők hamar letették az aranyos pártát, a selyem főkötőket, a piros kordován csizmát és a főzött bocskort.

Hagyományos kismestersége a fazekasság, a hajdani szövetkezetben számos mai alkotó tanulta mesterséget, akik az országos élvonalba tartoznak. Vonatkozik ez elsősorban Karcagra és Mezőtúrra. Ma itt 10 fő foglalkozik a mesterséggel. Fazekas szövetkezet és szakmunkás-képzés valamint jelentős műhelyek voltak pl. Kántor Sándoré, ahol a Közép-Tiszavidék fazekas hagyományait követik. A jelentős mester kiemelkedő alkotókat nevelt, ma több, ott élő alkotó a Népművészet mestere címmel büszkélkedhet.

Ma jelentősebb számban dolgoznak szövők, 28 fő, hímzők 7 településen, viseletvarrók 2 településen, szálanyaggyártással 3 településen foglalkoznak, népi ékszerkészítők közül a törökszentmiklósiaknál 10 fő dolgozik. Itt a sokféle népi kismesterséggel való foglalkozás, a helyi hagyományok őrzése a civil szervezetnek köszönhető, amely hosszú évek óta folyamatosan dolgozik.

Szolnokon 12 féle kismesterséggel, Törökszentmiklóson 10, Karcagon 9 féle kézműves mesterséggel foglalkoznak, Kunhegyesen, Mezőtúron 5-5 féle mesterség él.

A jelentős hagyományokkal bíró kistáj napjainkban is gazdag népi kézművességet tudhat magáénak. Civil szervezetei, múzeumi elkötelezett hívei a mai népi kézművesség támogatásának.

Intézményi ellátottság: Jász-Nagykun Szolnok megye területén:

Népi kézműves civil szervezet 8. iskolarendszerű képzés nincs, alkotóház 2, nyitott műhely 7, műhelygaléria 6, speciális gyűjtemény 7.

Kistáj: Kiskunság

A mai Bács-Kiskun megye területén élnek a kiskunok. Mezővárosaiban polgárius műveltségű lakók éltek, egyes városai református, mások római katolikus vallásúak.

A hagyományban jelentős szerepe van a hímzésnek, a csipkének, a fémművességnek, ezen belül a késes mesterségnek.

A népi kézművesség területén kiemelkedő hagyománnyal bír Kiskunhalas, itt a csipkekészítés mellett másik 7 kismesterséggel is foglalkoznak, Baja 9 kismesterséget él, Kerekgyházán 7, Kecskeméten 15 féle, vagyis minden ismert kismesterséggel foglalkoznak.

A város nemezművességben kiemelkedő, 5 fő foglalkozik ezzel, köszönhetően az évtizedekkel ezelőtt itt letelepedett házaspárnak. Az országban itt működik egyetlenként a játék-múzeum.

Legtöbben hímeznek, 60 főre tehető a számuk. Ez a hajdan erős és sikeres, sok asszonynak munkát adó háziipari szövetkezet hagyományainak is köszönhető. Kiskunhalason közel 15 csipkekészítő alkotó dolgozik, ezzel másodikok az országban, a fémművességben belül a késes mesterséggel 6 fő foglalkozik. Fazekassággal, szövéssel, faművességgel is találkozhatunk a kistájon.

Intézményi ellátottság:

Bács-Kiskun megyében népi kézműves civil szervezet 3 működik, iskola rendszerű képzés

1 helyen, alkotóház 2, nyitott műhely 9, műhelygaléria 2, speciális kézműves gyűjtemény 1.

A Kiskunság értékes hagyományait méltó módon ápolják a civil szervezetek, együttműködve a közgyűjteményekkel, közművelődési intézményekkel.

Kalocsa:

A jobbágyfelszabadítás, a vizek lecsapolása, a vízrendezés volt a feltétele annak az anyagi felemelkedésnek, amely az igényesebb edényekre, ruhákra, bútorra költés lehetőségét megadta az ittenieknek.

Hagyományuk a festett bútorművesség, a fazekasság, tálás és korsós mesterség, a hímzés.

Ezt elsősorban női ingeken alkalmazták. Jellemző volt a két színnel varrás, a likvarrás, a slingelés.

Az 1920-as években indul meg a színesedés, és a „riselős” díszítmény elterjedése.

Napjainkban, a szövetkezet felbomlása után jóval megcsappant a hímzők száma.

Kalocsán 7 féle népi kézműves tevékenység folyik a hímzés mellett

Békés

Kistáj: Kissárrét

Délalföld, a Körösök vidéke ez a táj. Szlovák és német betelepülők, a román határvidék közelsége érvényesül a népi kultúrában ezért soknemzetiségű tájnak mondják. Jelentős városai Békéscsaba, itt 13 féle kézműves tevékenységgel, Mezőberényben 9 félével, Mezőkovácsházán, Gyulán 9 félével, Orosházán 6, Békésszentandrásán 8 félével foglalkoznak.

A döntően mezőgazdasági jellegű területen a hímzés, a szálasanyag és a szövés hagyományai erősek, de jelentős volt bőrművesség valamint bútorművessége, amely rokonságot mutat a debreceni festett faragott bútorstílussal és a hódmezővásárhelyivel.

Szöttes hagyományait a mai igényekhez alakítva iparművészeti szinten őrzik.

Szálas anyag hagyományai elsősorban a vessző feldolgozásban mutatkoznak, Békésen háziipari szövetkezet működött évtizedeken át, nevezetes volt a békésszentandrásai szövő üzem is. Fazekas hagyományai nem jelentősek.

Az ország hímzői közül itt élnek a legtöbben, 71-en, köszönhetően egy kiváló alkotónak, aki hímzők sokaságát tanítja, képezi feldogozva és újrafogalmazva a helyi magyar, valamint szlovák, román hímzés hagyományokat. Hímzés, szöttes és viselet kultúrájukat a két-évente megrendezett országos textiles pályázatokon népszerűsítik, és megteremtik az országos összehasonlítási lehetőségeket is.

Szálasanyag feldolgozással 30 fő dolgozik, mézeskalácsossággal 7 fő, szövással 28 fő foglalkozik 15 fő a faműves mesterséget űzi.

A hajdan háziipari szövetkezetek, a mai kézműves szakiskola, a jelentős erőt képviselő civil szervezet a közgyűjteményi és közművelődési intézmény együttműködése eredményeként a hagyományok magas színvonalú éltetése jellemzi a területen élőket.

Intézményi ellátottság:

Népi kézműves civil szervezet 8, iskolarendszerű képzés 1 helyen, alkotóház 1, nyitott műhely 6, műhelygaléria és speciális kézműves gyűjtemény nincs.

Csongrád megye

Központja Szeged.

Kézműves hagyománya a gyékényszövés, szíjgyártás, tímár mesterség szücsmesterség, papucsos mesterség. Az itteni asszonyok a szövés-fonás mesterséggel elég korán felhagytak, ruháikhoz bolti kelméket használtak fel, sőt piacon vásárolták a kész ruhákat és a kiegészítőket. Az itteniek viseltek ködmönt, subát is.

A papucsosok gombkötők, paplanosok mesterségét a török hozta városba.

A szegedi polgár asszonyok szívesen viselték a kékfestőt, hozzá papucsot.

Csongrád megye: a Tisza alsó folyása mentén, az ország déli táján helyezkedik el, fő települései Szeged, Makó, Csongrád, Szentés Hódmezővásárhely. Mezőgazdasági foglalkozásból gazdag polgárosodó réteg alakult ki, akik igényes kézművességet tartottak fenn.

Hagyományában a fazekasságnak Hódmezővásárhelyen volt a legjelentősebb központja, ahol szövetkezeti keretekben kiváló szakmai munkafolyt. Az ott nevelkedett alkotók munkáival számos országos pályázaton lehet találkozni. Ma 10 féle más kézműves mesterséggel is foglalkoznak az itt élők. Szegeden, mint a megye fővárosában 14 féle, vagyis szinte valamennyi ismert népi kézműves mesterséggel foglalkoznak.

Hódmezővásárhelyen 34 fazekas él, Szegeden 11. Bőrműves 22 fő dolgozik a területen, köszönhetően a hagyományos szíjgyártó mesterségben tevékenykedőknek. Népi ékszert 13 fő készít. Viseletvarró 1 fő van.

A vásárhelyi hímzés hagyományát 7 településen folytatják.

A rangos hagyományokat – hímzésben, papucskészítésben – lehetne erőteljesebben követni, folytatni.

Intézményi ellátottság:

Népi kézműves szervezet 1, iskolarendszerű képzés nincs, alkotóház, nyitott műhely 8, műhelygaléria 2, speciális gyűjtemény nincs.

Néprajzi táj: Hajdúság

Néprajzi csoport: hajdúk. Elhelyezkedésük a Tiszántúl középső részén. Eredetileg 6 szabadalmas város, tágabb értelemben Hajdúvárosok és Debrecen.

A témának megfelelő értelmezésben Hajdú-Bihar megyei hagyományairól szólunk, amely magába foglalja a határon inneni bihari részt és a Hortobágyot is.

Debrecen, mint a Tiszántúl reformátusainak központja, iskolaváros, kulturális központ, nagy hatást gyakorolt az egész Tiszántúlra. Hagyományait a 17. században alapított céhes iparai, a Hortobágy közelsége, ahol a pásztorművészet virágzott- valamint a hajdani háziipari szövetkezetek határozzák meg.

Céhekbe szerveződött kézműves iparok: Faművesség /asztalosság, festett bútor is/ faze-kasság, késes mesterség, csatos-fésűs mesterség, mézeskalácsosság, paszománykészítés, tímármesterség, csizmadia mesterség, kalaposság, szűrszabó mesterség.

Szövetkezetek: szövő, szűrrátétes mesterségek. A Hortobágyi pásztorművészet hagyatéka: ostorkészítés, faművesség, szaru-csont megmunkálás.

Jelentős települések a téma vonatkozásában: Debrecen, a megyeszékhely, itt 15 féle, minden ma ismert és használt kézműves mesterséggel foglalkoznak, Berettyóújfaluban, a bihari táj központjában 10 félével, Derecskén 9 félével, Hajdúszoboszlón 10 félével, Hajdúböszörményben 8 félével, Balmazújvárosban 4 félével, Nádudvarion 7 félével, Hajdúnánáson 4 félével.

A kézművesség céhes formában működött Debrecenben és a vidéki filiákban, ez lehetőséget adott ahhoz, hogy az utódok megmentsék és fenntartsák azokat a kézműves mesterségeket, amelyekre igény van. Hatással volt és van az erdélyi népi kultúra is, amellyel folyamatos kapcsolata volt és van a táj népi kézműveseinek.

Szakmánként: a csipkekészítést egy, a kiskunságból a 80-es években idetelepedett hölgy alapozta meg. Ma a 3. helyen vannak létszám tekintetében az országban.

Létszám vonatkozásában a faművesek a második helyen vannak, köszönhetően a közművelődési intézmény 1980-as évekbeli alkotóház építő programjainak, amely mozgósította az érdeklődőket, képzéseket szervezett.

A fazekasok között a 3. helyen áll a megye. Itt a fekete kerámia hazájában a debreceni hagyományok szunnyadtak közel 100 évig, ennek felélesztése a közművelődés, a civil szervezetek és a múzeumi szakma érdeme.

A fémművességgel a debreceni késes céh továbbélését biztosítják, itt dolgozik a legtöbb fémműves az országban.

A hímzők jelentős erőt képviselnek a területen, de országosan nincsenek kiemelkedő helyen, mennyiségileg. Fenntartják azonban a helyi hagyományokat az új stílusú paraszti hímzéseket és a pásztorvilágban alkalmazottakat is. Országosan jelentős a szűrhimzés, a szűrrátét készítés.

A mézeskalácsosságot a híres debreceni mézes készítését több család vállalja, a nemezes mesterségben első a megye, a pásztorkalap készítésben országosan egyedülálló. A bőrművészetben jelentős hagyományokkal bírnak, elsősorban a szíjgyártásban, jelenleg már csak 22 fő foglalkozik ebben a sok szakmát összefoglaló bőrműves mesterségben.

A szövés hagyományát, amely a környékbeli falvak vászonszövő hagyományaira épült az 1960-70-es években alapított Debreceni Háziipari Szövetkezet, itt is egy kiváló alkotó alapozta meg. A művészeti vezető áldozatos gyűjtő, feldolgozó munkájára is épült az amatőr mozgalom, amely a közművelődési intézmény műhelyében erősödött meg. Jelenleg ezen a területen él és alkot a legtöbb szövő országosan.

A viseletvarrásban a 2. legtöbb alkotó itt tevékenykedik, annak ellenére, hogy paraszti hagyomány itt nem volt fellelhető. A pásztorok szűrét, gubáját, bundáját tekinthetjük hagyománynak. Erre építenek a varrók.

A szálanyaggyártással foglalkozók között országosan a legtöbben itt élnek, a Sárrét gazdag hagyományt jelent, de a 8-09-es években Erdélyből áttelepült szakember hozta vissza a kosárfonást, és azóta az iskola rendszerű oktatás segítségével sok szakembert képeztek.

Egyes mesterségekben voltak „szünetek”, ilyen a fazekasság, a szálal anyag feldolgozás, a festett bútorkészítés, de a közművelődési-közgyűjteményi intézmények és a civil szervezetek összefogásából minden kézműves hagyománnyal foglalkoznak, és magas szinten művelik.

Iskolarendszerű oktatás, felnőttképzés, a közművelődés, a közgyűjtemény és a civil szervezetek együttműködése, nagy oktató-alkotó egyéniségek szerepe jelentős. Néhány mesterségnél van jelentősége az idegenforgalomnak /fazeasság, Nádudvar/ amely serkentően hat.

A mai alkotók közül már több mester ki tudott alakítani bemutatótermet, műhelygalériát, ami segítheti népi kézművesség idegenforgalomba való bekapcsolását.

Intézményi ellátottság: Népi kézműves civil szervezet 4, iskolarendszerű képzés 2, alkotóház 1, nyitott műhely10, műhelygaléria 1 speciális kézműves gyűjtemény 1.

Kistáj: Nyírség, Tiszahát, Szatmár

Észak-Tiszántúl, a Tisza, a Hortobágy és a Hajdúság, a Sárét, az Érmellék, az Ecsedi láp határolja. Ukrán, (ruszin) német, szlovák /tírpák/ bevándorlók színesítik a magyar lakosságot.

A jelenlegi Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területe. Jelentős városok: Nyíregyháza, Nagykálló, Mátészalka, Nyírbátor. A téma szempontjából jelentős Paszab. Paraszti kultúrájának hagyományai a szakirodalomban meglehetősen feltáratlanok.

Jelenleg jelentős szövés, Paszabon háziipari szövetkezet működött, a faművesség, a bőrművesség, a keresztzemes hímzés Beregből.

Faszobrászatban 21 fő tevékenykedik, köszönhetően a közművelődési, közgyűjteményi, civil összefogásnak, amelynek eredménye a rendszeresen megszervezett nyári alkotótáborok, fesztiválok.

A fémművességben jó helyet foglal el a megye, 4 fő dolgozik, az itt élő jelentős alkotó-szervező egyéniségnek köszönhetően.

Kiemelkedő a bőrművesek száma, 23-as létszámmal a második helyen vannak országosan.

Játékkészítő 17 fő, ez is jelentős szám országos viszonylatban. Ismeretes, hogy a Kiss Áron Játéktársaság tagja a helyi civil szervezet, ez a szakmai kapcsolat erősíti a helyi alkotókat.

A régi ritka mesterségek gyűjtő név alatt igen sokféle kismesterségről van szó:

Halászháló készítő, ostorkészítő, pingáló, seprűkötő, ikonfestő, pintér, pipakészítő, szappanfőző, tányérfestő, gyapjúfeldolgozó, tetőfedő-nádazó, faszindely készítő, zsúptető készítő, paszományos, könyvkötő, papírmerítő, kötélverő, porcelánfestő, textiltervező, növényi alapú textílfestő, festett bútorkészítő, gyertyakészítő, kékfestő, cserépkályha és kemence-készítő, üveg műves

A Nyíregyházán 15féle népi kézműves tevékenységgel foglalkoznak, az ott élők.

Hagyományaiknál jóval gazdagabban éltetik a népi mesterségeket. Élénkítő szerepe van a Sóstói Skanzennek, amely gyakran ad a helyi kézműveseknek feladatot, lehetőséget a kézműves bemutatók tartására.

Intézményi ellátottság:

Népi kézműves civil szervezet 4, iskolarendszerű képzés 1, nyitott műhely 14, műhelygaléria 2, speciális kézműves gyűjtemény nincs.

Pest megye, Budapest

A nagy kiterjedésű terület az ország legnépesebb megyéje, városainak felsorolására nincs lehetőség.

A hagyomány feltérképezésének módja, hogy a megyét határoló kistájak örökségét figyeljük meg és a továbbéltetést keressük.

Keleten a Jász, és a Nagykun vidék, Délen a Kiskun, Északon a Palócföld, Nyugaton a Mezőföld és a Komárom-Esztergom megye kistájai hagyományait kereshetjük.

A hagyományban fellelhető még Buda és Pest jelentős céhes kultúrája is.

Szakmánként:

A csipkekészítés: a legtöbb alkotó itt él. 42 fő, fazekasságban is az első a terület, 53 fő, fémművességben 11 fő, megelőzi Hajdú és Komárom, tojásdíszítés: Budapesten élnek leg többben 9 fő, mézeskalács készítőknél három területen egyforma létszámban vannak: Békés, Hajdú és Budapest, 14-14 fővel. Nemezkészítésben nincsenek versenyben, nincs alkotó sem a megyében sem a fővárosban. Bőrműves Budapesten él a legtöbb. Népi ékszerkészítéssel is itt foglalkoznak leg többben, 43 fő. Népi játékkészítő Budapesten és Pest megyében van leg több 17-19 fő. A régi ritka mesterség gyűjtőnévvel illetett kézműves csoportból is Pest megyében és Budapesten élnek leg többben, 19-en. A szálal anyag feldolgozók közül 3. helyen áll Pest megye 23 fővel, a szövők közül a második helyen áll Budapest, 41 fővel. Viseletvarróknál Budapest és Pest megye vezet, 20 fővel.

A főváros és Pest megye kiemelkedő számadatainak okai:

Jó gazdálkodás a hagyományokkal, az oktatás intézmények, a közművelődési-közgyűjteményi intézmények és a civil szervezetek eredményes összefogása, valamint idegenforgalom, az értékesítési lehetőségek megléte, a tehetséges szakemberek feladat vállalása.

Intézményi ellátottság:

Pest megyében népi kézműves civil szervezet 9, iskolarendszerű képzés 1, alkotóház 8, nyitott műhely 10, műhelygaléria 5, speciális népi kézműves gyűjtemény nincs.

Budapesten: népi kézműves civil szervezet 8, iskolarendszerű képzés 4, alkotóház nincs, nyitott műhely 2, speciális gyűjtemény 1.

Összegzés:

A dolgozat célja, hogy az összegyűjtött adatokból fényt derítsen arra, van-e ok-okozati összefüggés a gazdag népi kézműves hagyományú kistájak és a ma ott élő népi kézművesek között mennyiségileg, szakmánként. Jól sáfárkodnak-e a kulturális örökséggel, milyen eszközeik vannak ehhez. Ha nem, milyen kihasználatlan lehetőségek vannak még előttük.

1.Összességében megállapítható hogy Magyarország területén rendkívül sokszínű, gazdag, még élő hagyomány van a népi kézművesség területén.

2.A népművészet virágkorában a népi kézműves szakmákat erősen meghatározták az alapanyag beszerzési-megtalálhatósági lehetőségek. Tűzálló agyaggal csak néhány helyen dolgoztak, mert az országnak csak néhány vidékén volt ilyen, a szálalanyag felhasználás a vízjárta területeken volt elterjedt.

Ma már ez nem érvényesül. Minden természetes anyaghoz hozzá jut az alkotó, amellyel dolgozni akar, legyen az bárhol az országban vagy a határokon kívül is.

3. Minden kistájón élő alkotónak elsőrendű kötelessége a helyi hagyományok anyanyelvi szintű ismerete, új tárgyaikkal is a helyi hagyományokra kell építeni és így megfelelni a mai kihívásoknak. Csak használható tárgyakat szabad készíteni, a dísz tárgykészítést nem támogatja a mai ízlésvilágunk.

Ezért a hagyományt sok esetben úgy tudják életben tartani az alkotók, ha megváltoztatják a tárgy eredeti funkcióját, alkalmazzák azt a mai világhoz. Példa: A debreceni kerámia soha nem került volna a 20-21. századi családok közelébe, ha ma is díszedényeket készítenének ebben a stílusban. Ezért készülnek ma étkezési garnitúrák, tálaló edények, tároló edények debreceni stílusban. A szúrrátét készítés a lakástextil után ismét visszakerült az öltözetre, de ma már női kosztüموket, kabátokat díszít, nem a férfiak felsőruháját, a szúrt, amelyet ma igen kevesen viselnek.

4. Ahol nincs karakteres hagyomány, más tájak kultúrájához fordulnak, ami nehezebb feladatot ad.

Ebben segítenek a közgyűjtemények, a közművelődési és közoktatási szakemberek, a civil szervezetek.

5. A népi kézművességben a művészi, szakmai továbblépést nehezíti, hogy nincs felsőfokú képzés a szakmákban, igazán magas szintre csak önképzéssel juthat el az alkotó.

6. Nincs teljes ok-okozati összefüggés a gazdag népi kézműves hagyomány és a mai alkotók mennyisége között. A hagyományok feltárásában, a hozzáférhetőségben a közgyűjtemény, a közművelődés, az oktatási intézmények, a kereskedelem és a turizmus részvétele elengedhetetlen. A kulturális turizmus lehetőséget ad az alkotóknak, ösztönzi az eladható, és minőségi tárgyak készítését.

Látható ez azokon a területeken, ahol ez jól szervezett (pl. a Palóc Út „intézmény”)

7. Vannak elfeledett mesterségek egyes kistájakon, amelyek még gazdag lehetőségeket kínálnak a kézműveseknek. A faművességben: vásárhelyi, békési, sárközi, debreceni festett bútor, komáromi láda, baranyai láda, hímzésben és bőrművességben együtt: szücs hímzések országosan, kerámiában Tolna megyében a mórágyi fazekasság, a mezőcsáti fazekasság, stb.

A nálunk jellemző igen gazdag népi kézművesség léte, fennmaradása és továbbépítése a mindenkori hatalmi szféra függvénye.

Ha nincs erkölcsi és anyagi támogatottság, ez a gazdagság hamar elszorvad, visszaépíteni már nem lehet.

Intézményi ellátottság: országosan 80 civil szervezet van, amely népi kézműves tevékenységgel foglalkozik. Iskolarendszerű képzés (felnőtt és gyermek-ifjúsági) 17, alkotóház 32 működik hazánkban, nyitott műhely 154, műhelygaléria 59, speciális népi kézműves gyűjtemény 25.

HUBERT ERZSÉBET

2.2.3 *Falusi és agroturizmus komplexitása*

Falusi turizmus és a kézművesség

Alapvetés

A több évtizedes oktatói és előadói gyakorlatom során mindég szeretem tisztázni a fogalmakat, hogy azonos nevezőről indulhassunk.

Idegenforgalom – az ominózus „Fremdenkehr“- német szó tükörfordítása, amit napjainkban az angol „Tourism“ kifejezésből kiindulva legtöbbször turizmusnak neveznek. Valóban a gazdasági fogalmi megközelítés oldaláról teljesen mindegy az elnevezés, de szociológiai oldalról megkülönböztetve nem egészen azonos.

A fogalom fejlődéstörténete közel 100 évre tekint vissza. Guyer Freuler 1905-beni megfogalmazása szerint: „Az idegenforgalom modern értelemben az újkor jelensége, amely a gyógyulás és a levegőváltóztatás megnövekedett szükségletén, a tájszépségek iránt felébredt és ápolt érzésen, a szabad természet iránti örömmön és élvezeten nyugodva, a kereskedelem, ipar fejlődése és a szállítóeszközök tökéletesedése által lehetővé tesz a különböző népek és az emberi társadalom körei közt egy szélesebb körű érintkezést.”

A legutolsó gazdasági fogalmi meghatározás 1989-ben Hágában születet. A WTO - Interparlamentáris Unió konferenciáján. Ez az eddigi legtagabb értelmezés:”a turizmus alatt egyrészt az ember állandó életvitelén és munkarendjén (lakás és munkahely) kívüli valamilyeni helyváltoztatását és tevékenységét értjük, bár mi legyen azok konkrét indítéka, időtartama és célterülete. S turizmus másrészt az ezzel kapcsolatos igények kielégítésére létrehozott anyagi-technikai és szervezeti feltételek, valamint szolgáltatások együttese. Két formája a hivatás-turizmus és a szabadidő-turizmus.”

A hivatás-turizmus a foglalkozással kapcsolatos helyváltoztatások során végzett szakmai és szabadidő tevékenységek együttese. A szabadidő-turizmus az állandó lakáson kívül szabadidőben végzett és szabadon választott tevékenységek összessége, amelyek az ember változatlanság iránti szükségletiből erednek.

Ez a megfogalmazás az „idegeneken” (külföldi és belföldi turisták) kívül a helyi lakosság, helyben jelentkező szabadidő szükségleteinek kielégíthetőségét is beemelte a fogalomba. Miszerint – gondolom – abban mindenki egyetért, hogy az országnak és minden településnek érdeke, hogy minél több külföldi turista jöjjön és költsön a más országban megkeresett pénzből. Ugyancsak érdeke minden településnek, hogy hozzá a belföldi turisták is jöjjenek és költsenek más településen megkeresett jövedelmükből. Most jön a svédcsavar, miszerint minden településnek az is érdeke, hogy saját lakossága szabadidős szükségleteiket, - ha van hol? – saját településükön elégítsék ki, s így a jövedelmük ezen, része is a település vállalkozásainál és egyéb helyi intézményeinél jelentkezzenek a többletbevételként.

Ez optimizmusra ad okot, mert minden a turizmus szükségletek érdekében megvalósított, helyi, minőséget jelentő beruházás a helyi lakosságnak is érdeke. Azt hiszem ez fordítva is igaz. A turizmus gazdasági jelentősége vitathatatlan!

Meggyőződésünk és ezt szakmai, tudományos igényű vizsgálatok is alátámasztják⁸¹, hogy Magyarország meghatározó vidéki turizmusának egyik fő szegmense a falusi turizmus. Szerepe a turizmus vidéki térségekre kiterjedő fejlesztésében, a helyi szereplők összefogásában, a minőségi fejlesztésekben igen jelentős. A falusi turizmus támogatására létrejött helyi és kistérségi szerveződésekben a vendégfogadók mellett, a helyi önkormányzatok, kereskedelmi és vendéglátó vállalkozások, programszervezők, helyi termék előállítók, kézművesek és helyi kulturális örökség ápolók egyaránt megjelennek. Ez a szervezetrendszer alkotja a vidéki turizmus leghatékonyabb hálózatát a megyékben és országosan is. Működésük szervezői és irányítói az egyes megyei szervezetei a falusi turizmusnak.

A falusi turizmus – vidéki turizmus tématerületen működő szervezetek szereplői komplex tevékenységükkel a helyben (vidéken) élők életminőségét szolgálják megteremtve számukra a turizmus kínálati oldalára való bekerülés és a direktértékesítés lehetőségét. A turisták pozitív élményeinek szerzését segítik elő minősített⁸² szálláshelykínálatukkal, illetve védjeggyel rendelkező, széles körű szolgáltatásaikkal (helyi termékek kínálata, falusi vendégszolgálat, bor- és pálinkakóstoltatás, kézműves foglalkozások, állatsimogatás, kerékpárkölsönzés, sportszerkölsönzés, lovaglasi, horgászati lehetőség, illat és aromaterápiák, gyógynövénytúrák, helybeni direkt értékesítés, stb.) és vendégszerető, barátságos vendégfogadóikkal. A falusi turizmus az ország területileg legkiterjedtebb kínálata, amely a helyben élők gazdasági aktivitását is fokozza, kiegészítő jövedelmekkel segíti helyben maradásukat. Sikeres példákat ott látunk a vidék turisztikai fejlődésére, ahol összefogással, koordinált marketing és termékfejlesztési munkával teremtik meg az esélyt a piacra jutásra. Ebben játszhatnak meghatározó szerepet a falusi turizmus klaszterek. A falusi turizmus megyei szervezetei széles merítésű helyi termék előállítói adatbázissal rendelkeznek. Tagjaik között jelentős számban találunk kistermelőket, őstermelőket és kézműveseket egyaránt. Ezen résztvevők bevonása a turisztikai kínálatfejlesztésbe további esélyeket kínál számukra termékeik megismertetésében és értékesítésében.

2010 óta a falusi turizmusban tevékenykedők a különböző jogszabályi változások hatására a vállalkozások irányába mozdultak el, így jelentős számban bővült megyei szervezeteinkben a vállalkozások száma. Kimondható, hogy a hazai rurális területek gazdasági fejlesztésében fontos szereplővé léptek elő a falusi turizmussal, helyi termékek előállításával és szolgáltatások nyújtásával foglalkozó vállalkozások, amelyek összefogott piacra vitelében és marketingjében a falusi turizmus klasztereknek régióként jelentős szerepük lehet.

---

81 Aubert A. – Csapó J. – Pirkhoffer E. – Puczko L. – Szabó G. 2010: Complex Spatial Delimitation Methods of Tourism Destinations in South Transdanubia, Földrajzi Értesítő. 2010/3.

Szabó G. 2006: A vidéki turizmus Magyarországon. In.: Aubert A. (szerk.) Magyarország idegenforgalma. Szakkönyv és atlasz. Cartographia Kiadó Bp. pp. 38-41

82 Nemzeti Termék Védjegy 2011-től; Dél-Dunántúli „Ökoporta” Védjegy 2010-től.

A Nemzeti Vidékstratégiában a Darányi Ignác tervben több helyen is nevesítve van a Helyi gazdaságfejlesztés, komplex területén a Vidéki turizmus, falusi vendéglátás program. Ennek megvalósítását klaszterszerveződések nagymértékben elősegíthetik.

Falusi- és agroturizmus összetevői

A fenti alapvetés után rátérve a falusi és agroturizmus komplex jelenségére, röviden nézzük ezek megfogalmazását.

Az Európai Unió felfogás szerint rurális turizmus egy komplex, sokoldalú tevékenység, nem csupán a mezőgazdaságon alapuló turizmus. Beletartoznak a farmon alapuló üdülési formák, de ide tartoznak a különleges természethez kapcsolódó üdülési formák is, az ökoturizmus, természetjárás, sziklamászás, lovaglás, kaland, sport és egészséges életmód turizmus, vadászat és horgászat, tanulmányi utazás, művészet és kulturális örökség turizmus, és bizonyos területeken az etnikai alapú turizmus. Létezik ugyanakkor egy átfogó érdeklődés a kevésbé specializált rurális turizmusformák iránt. Ezek, amelyek a fő üdüléssel kapcsolatban legfőbb követelményként a békét, a csendet, a pihenést biztosító vidéki környezetet fogalmazzák meg.

A mi megfogalmazásunk szerint az agroturizmus a szabadidő eltöltésének az a módja, amely elsősorban a mezőgazdaságban tartozó növénytermesztés, élelmiszer feldolgozás, erdőgazdaság, vadgazdálkodás, halgazdálkodás körébe tartozó turisztikai javak igénybevételére, ill. azok hasznosítására épül.

A FATOSZ fogalom szerint: a hazai lakosság és a külföldi vendégek, turisták szabadidő szükségleteinek, vidéki, falusi környezetben való, minél szélesebb körű kielégítéséhez nélkülözhetetlen, minőségi infrastruktúra és sajátos szolgáltatások kialakítása, fenntartása, prezentálása, a természet és a környezet egyidejű megóvása, valamint a helyi lakosság, intézményeinek és a helyi vállalkozások összefogása, életkörülményeinek javítása a vidéki (falusi) turizmusban szolgáltatást nyújtók szakmai együttműködése mellett.

A falusi és agroturizmus egy komplex, sokoldalú tevékenység halmaza, termék láncolat. Beletartoznak a falusi portákon a nyugalmat, a csendet, a pihenést biztosító vidéki környezetben való speciális üdülési formák mellett a különleges természethez kapcsolódó üdülési formák is, az ökoturizmus, a természetjárás, a sziklamászás, a lovaglás, a kaland, a sport és az egészséges életmód turizmus, a vadászat és a horgászat, a művészet és a kulturális örökség turizmus. Bizonyos területeken az etnikai alapú turizmus is megjelenik.

A vidéki (falusi) turizmus fő vonzerőiként a természet közelsége, a még élő tradíciók (tárgyi, szellemi, kulturális, valamint termelési hagyományok), a vidéki életmód, a családias milió, az emberi kapcsolatok emelhetők ki. Mindezek azonban nem egy meghatározott turizmus-változat alapját jelentik, hanem a sokszínű, táj-egységként, településenként, de akár vendég-fogadóként is eltérő kínálat, a falusi turizmus számos típusának, specializálódásának kialakulásához nyújt kiváló lehetőséget.

Az elmúlt 20 év fejlődés állomásai

Visszatekintve a falusi turizmusunk eltelt 20 évére, megállapíthatjuk, hogy egy hatalmas utat tettünk meg. A kezdeti falusi szálláshely szolgáltatással kezdtük. Az önálló szervezet létrehozásának igénye megfogalmazódott az I. Falusi Turizmus konferencián, Hőgyészen 1993-ban. Ezt követően 1994-ben a budapesti főiskolán megalakult az országos szövetség a FTOSZ. Mindjárt az elején felvettük a kapcsolatot az EUROGITES-sel. Az európai tapasztalatok alapján megalkottuk 1994-ben a napraforgós minősítő rendszerünket, aminek használható követelményrendszerét magáévá tette a 110/1997. Korm. rendeletében az akkori kormányzat, megszabva ezzel a falusi szálláshelyek létesítési és működtetési követelményeit. A FTOSZ tagság megyénként is szerveződött, létrehozva különböző falusi turizmus helyi és megyei egyesületeit.

Szakmai ismereteink, tapasztalataink bővültek, s fokozatosan fordultunk, és ismertük fel a környezet, falvak állapota, ápoltsága, megjelenésének, tisztaságának fontosságát. A szállásnyújtás mellett először a reggeliztetés, majd hallgatólagosan a vendégek étkeztetése is megindult.

A tagság és a tevékenység népszerűségének növekedésével 2001-ben átszerveztük szövetségünket, beemelve az agráriumszolgáltatásokat, önállósítva a megyei szervezeteinket, Falusi- és Agroturizmus Országos Szövetségé váltunk (FATOSZ).

A fokozatosan növekvő vendégszámmal együtt, egyre jobban éreztük, hogy bővíteni kell a szolgáltatási palettát. Hadisorba kell állítani azokat a vidéki falusi szolgáltatás lehetőségeket, amihez tulajdonképpen megvannak a magyar vidéken, falvainkban a szunnyadó tárgyi és szellemi adottságok. Ezek főbb csoportjai a következők:

Helyi hagyományok és ezek csoportjai

- Történelmi, néprajzi, népi, nemzetiségi hagyományok
  - Etnikumok, nemzetiségek!

Az év ünnepeihez, a gazdálkodáshoz kapcsolódók

Téli ünnepkör: karácsony, szilveszter, újév, farsang

Tavaszi ünnepkör: húsvét, pünkösd, majálisok

- Őszi ünnepkör: betakarítás utáni búcsú, szüret, disznótor, vadászat
- Emberi élet sorsfordító ünnepei (pl. lakodalom)

Folklór (angol eredetű) = teljes szellemi néphagyomány. Szűkebb értelemben: mondások, színjátékok, népmesék, népköltészet

Néprajzi, népművészeti összefüggésben: népzene, néptánc, népi díszítő művészet, a nép egyéb tárgyi alkotó művészete

Népművészeti, kézműves hagyományok:

Kézműipar = minden olyan tevékenység, amelyet döntő részben kézzel, több száz éve kialakult szerszámokkal és egyszerű gépekkel végeznek.

Fazekasság, szövés-fonás, hímzés, fafaragás, egyéb kismesterségek (pl. kovács, kékfestő, mézeskalácsos), népviseleti

Gasztronómiai programok elsősorban a háznál, ház körül

- Sütés – főzés a szabadban (nyársalás, bográcsos, rostélyon sütés)

- főzés a vendégek bevonásával
- főzőiskola

Egészségmegőrző programok

- Legnépszerűbb formái:
  - Gyalogtúrák
    - Erdei tornapályák
    - Kugli, teke, bowling
    - Lovaglás
  - Vízi sportok
  - Tenisz, tollaslabda
  - Mini kosárlabda, röplabda, asztalitenisz
  - Barlangtúrák, hegymászás
  - Gyógyhelyek, gyógy- és termálfürdők

Játékok, (mindenki szeret játszani) Két nagy csoportja van:

Teremjátékok Játékeszköz nélkül (pl. Kukutyin királya, névjegy-játék, mi lesz a vége, Amerikából jöttem, szkander)

Szerrel végzett játékok (pl. labdafogó, palackpecázás, marokkó, darts, stb.) Táblás játékok (pl. malom, sakk, dáma)

Játékkészítés, mint játék (pl. csutkababa, gesztenyebábuk, papírsárkány, tojásfestés)

Udvari játékok Célzó játékok (pl. patkódobás, freesby, lengőteke, golyójátékok)

Sportszerű népi játékok (pl. kanászkapós, méta, bige, paprikázás, adj király katonát, karikázás, kelj-fel-Jancsi, csőszjáték, stb.)

Labdajátékok

Ütővel: tollas, asztalitenisz, tenisz

Ütő nélkül: pl. röplabda, lábtenisz, kispálya, stb

Szabadtéri sportlehetőségek

- Íjászat
- Vadászat
- Horgászat
- Lovas sportok, lovas programok

Természetjárás

Gyalogtúra

Kerékpártúra

- Vízi túra
- Téli sportok (pl. sí, szánkó, fakutya, korcsolya)
  - Téli játékok (pl. hóemberépítés, hócsata)

- a. Helyi népi, építészeti, kulturális értékek, örökségek bemutatása
- b. Falusi élet- és munkakultúrához kapcsolódó hagyományok bemutatása
- c. Falusi vendégasztal szolgáltatás
- d. Helyi gazdálkodási módok, termelési szokások bemutatása
- e. Saját előállítású népművészeti és kézműves termék értékesítése

f. Az a-e pontokhoz kapcsolódó rendezvények szervezése

Ez a sokféle szabadidő eltöltési, élmény szerzési lehetőség szükségessé tette mindezen szolgáltatások jogi háttérének biztosítását. Több éves lobby tevékenységünk eredményeként megszületett a 136/2007. Korm. rendelet Falusi és agroturisztikai szolgáltató tevékenységről, amely jelentősen bővítette a falusi turizmusban nyújtható szolgáltatások körét:

Ez a lehetőség sajnos csak két évig élt, mivel a 239/2009. Korm. rendelettel hatályát veszítette.

Azért ez a kormányrendelet – rövid élete ellenére – megindította a helyi termékek előállításának és értékesítésének a kezdeti lépéseit. Ebben a fejlődési folyamatban a LEADER mozgalom, az alulról jövő és a helyi adottságokra épülő fejlesztési elképzeléseket, helyi stratégiába megfogalmazó törekvések is szerepet játszottak. A HACCS stratégiák $\frac{3}{4}$ -ben a falusi turizmusfejlesztések szerepeltek. Az EMVA alapból nyert, európai vidékfejlesztési támogatások a magyar vidékfejlesztési program III. tengelyében meghirdetett a falusi turizmus és azt támogató pályázatok segítették a fejlesztéseket.

Kialakult szervezet, működő hálózat: a FATOSZ

Magyarországban csipkerózsika álmából a 80-as évek végén kezdett éledezni a falusi turizmus. A Hőgyészen 1993-ban megtartott I. Országos Falusi Turizmus Konferencia után Budapesten 1994-ben megalakult a Falusi Turizmus Országos Szövetsége (FTOSZ). A Szövetség haladéktalanul belépett az Eurogites-be is. A pár év alatt az ország különböző megyéiben és régióiban megnövekedett tagságot, valamint az átalakulásban lévő agráriumhoz kapcsolódó falusi turizmust már nem lehetett tovább közvetlenül Budapestről irányítani, ezért a Szövetség 2001-től átalakult megyei szervezeteinek szövetségévé - Falusi – és Agroturizmus Országos Szövetsége (FATOSZ) néven. Ma már nyugodtan kijelenthetjük, hogy az ország bármely részén is működő falusi turisztikai szolgáltatók többsége tag valamely megyei szervezetünkben.

Minden megyében működik tagszervezet. Különösen élén is sikeres munka folyik megyékben. A megyei hálózatokon keresztül tartjuk össze a mindösszesen 1800 regisztrált tagunkat. A megyei szervezetek a saját tagokkal való kapcsolattartás mellett a megyék és régiók, elsősorban a vidékfejlesztésben, turizmusban, agráriumban, természetvédelemben, kulturális ügyekben érdekelt szervezetekkel is kiépítették kapcsolataikat. A megyei szervezetek azonban komoly pénzügyi gondokkal küzdenek, a megyei önkormányzatok egyre inkább kivonultak a finanszírozásból. A tagdíjak helyben maradó része nem elegendő a koordinációhoz, érdekvédelmi és marketing feladatok ellátásához szükséges személyi és tárgyi feltételek biztosításához. Az önkéntes munka és az adományok nem tudják a pénzügyi hiányt kompenzálni. Emiatt szervezetünk alacsony hatékonysággal működnek.

A Szövetség eddigi tevékenységének is köszönhető, hogy a falusi és agroturizmus tevékenység elfogadottá vált és beépült a magyar vidék „szövetébe”.

A FATOSZ előkészítette és megszervezte a falusi szálláshelyek minősítését. Kiképezte a minősítőket, a falusi turisztikai tanácsadókat.

A FATOSZ vidékfejlesztéssel és falusi turizmussal foglalkozó szolgáltatók számára szakmai útmutatásokat, jogszabálygyűjteményt és egyéb ismereteket tartalmazó honlapot tart fenn a www.fatosz.eu oldalon.

A FATOSZ évente katalógust jelentetett meg és működteti, és klaszterszerűen tovább fejleszti az on-line szállás- és programkeresésre is alkalmas www.falusiturizmus.hu honlapot.

A FATOSZ kiterjedt kapcsolatrendszerrel rendelkezik. Részt vesz a NTB, több helyi TDM-ben, az ÚMVP Monitoring Bizottságában, Leader HACS-ok vezetésében. Együttműködést folytat hazai és nemzetközi szervezetekkel. Stratégiai partnerünként tartjuk számon az alábbi szervezeteket:

- Magyar TDM Szövetség
- Szövetség az Élő Tiszáért Egyesület
- Ökotárs Alapítvány
- Magyar Biokultúra Szövetség
- Muharay Elemér Népművészeti Szövetség
- Folklorfesztiválok Magyarországi Szövetsége
- Értelmi Fogyatékosok Társadalmi Alapítványa
- Magyar Kerékpáros Klub
- Tourinform Irodák Szövetsége
- Magyar Borutak Szövetsége
- Magyarországi Tájházak Szövetsége
- Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre
- Szellemi Kulturális örökség Igazgatóság
- Tájak, Korok, Múzeumok Egyesület
- Kis-közép és Agrárvállalkozók Országos Szolgáltató Egyesülete
- Hegyközségek Nemzeti Tanácsa
- Magyar Lovas Turisztikai Közhasznú Szövetség
- Magyarországi Ifjúsági Szállások Szövetsége
- Magyar Campingek Szakmai Szövetsége
- Sárközy Péter Alapítvány a Biokultúráért
- Nordic Walking Akadémia
- Népművészeti Egyesületek Szövetsége
- Magyar Vendéglátók Ipartestülete
- Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat
- Magyar Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet
- Magyar Nemzeti Üdülési Alapítvány
- Nógrádi Geopark Egyesület
- Kárpát-medencei, Civilek Együttműködési Tanácskozás (CET)
- Farm- és Falusi Turizmus Európai Szövetsége (EUROGITÉS)
- Vidéki-Ökológiai és Kulturális Turizmus Szövetsége (ANTREC, Románia)

- The Health Tourism Cluster of Vojvodina, Magyarakanizsa
- Beregszászi Információs Iroda
- MILVUS Polgári Társulás (Szlovákia)

A FATOSZ a Király utcában működő marketing (Tan-Tourinform) irodáját, kezdetben a még önálló Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskola segítségével hozta létre, s jelenleg is a BGF. KVI. karának segítségével üzemelteti. A Tan-Tourinform Iroda évről-évre eredményesebben, hatékonyan végzi a belföldi turizmusban egyre jelentősebb szerepet betöltő falusi és agroturizmus marketing tevékenységét.

Együttműködési, szervezői készségünket, törekvéseinket jól példázta egy több Szövetséggel való összefogás eredményeként kiadott „Élményporta lépten – nyomon” országos térkép. A FATOSZ vállalva a koordinációt, összefogott a Magyar Biokultúra Szövetséggel, a Magyar Lovas Turisztikai Szövetséggel, a Népművészeti Egyesületek Szövetségével, a Magyar Természetbarát Szövetséggel, a Magyar Kerékpárosok Klubjával az országos lefedettség jelentő térkép kiadására. Jól láthat a térképből, hogy a legsűrűbb lefedettséggel a Dunántúlon és Észak Magyarországon van.

A mi és kézműves térképen egyaránt látszik, hogy a kézművesek túlnyomórészt a 5000 fő feletti településeken, inkább városokban találhatóak és az őket képviselő kézműves szervezetek is a városokban találhatóak: Szolnok, Szeged, Törökszentmiklós, Zalaegerszeg, Békéscsaba, Győr stb. Ezen nem lehet csodálkozni mivel kézművesek portékáikat a mezővárosokban, vásárokon, piacokon, értékesítették, ezért a városokba tömörültek, itt éltek. Ezen a területen változás állt be. A gépkocsi használat elterjedésével ma már kisebb falvakban is megtalálhatják számításaikat a kézművességből megélni akarók. A több lábbon állás ésszerűsége is megteremti annak lehetőségét, hogy a kézművesek műhelybemutatókon kívül, saját vendégházzal, vagy szobákkal is rendelkezzenek, azaz fogadjanak vendégeket.

A kézművesekre jellemző a kézműves családok kialakulása, apáról fiúra szálló mesterségek átadása, a kézműves műhelyek megöröklése, a kibővült család új tagjainak bevonása a mesterségre, adott munkafolyamat végzése 1 családra bízva pl. asszonyok a díszítést. A kézművesség az egész család számára megélhetést nyújtott és főállásban végezték és végzik. Amelyik kézműves nem tud megélni belőle, az másik mesterséget is kitanult pl. mézeskalácsos, fazekas, szövő. Nem pártolnak át másik szakmára, inkább még egy kézműves mesterséget kitanulnak. Sok helyen 1 városban számtalan kézműves, kézműves családok kialakulása pl. Nádudvar, Magyarszombatfa stb.

Idegenforgalmi és Kulturális, Vidéki-falusi Érdekképviseleti Ernyőhálózat (IKUVÉH)

Mint ahogy már előzetesen jeleztük a FATOSZ vezetése felismerte, hogy a falusi turizmus programkínálatának növelése és az egyes részterületek szakmai megalapozottságának érdekében fontos az együttműködés azokkal a civil szervezetekkel, amelyek a vidéki élet valamely szegmensének érdekeiért, szakmai fejlődéséért dolgoznak. Így már 2003-tól kezdve megkötött együttműködési szerződések, és a közös munka képezte a 2007-ben elnyert TÁMOP pályázat alapját és adta meg annak lehetőségét, hogy a falu idegenforgalmát elősegíteni képes szervezetekkel szorosabb és tartós együttműködés alakulhasson ki, a helyi és térségi komplex turisztikai termék megvalósítása érdekében, központi és helyi szinteken egyaránt.

A Falusi és Agroturizmus Országos Szövetség kezdeményezésére, a pályázatban résztvevő, Konzorciumi tagok közösen szervezeteik érdekeit összefogva (összeadva), érdekképviseleti együttműködést hoztak létre mind országos, mind megyei szinteken.

A Konzorcium által létrehozott „Idegenforgalmi és Kulturális, Vidéki-falusi Érdekképviseleti Ernyőhálózat” működésének segítségével megteremtődött annak lehetősége, hogy a konzorcium tagjainak helyi képviselői, illetve a helyi gazdasági, közigazgatási és társadalmi szervezetek, vállalkozások egy új szoros partnerség keretében dönthessenek térségük turizmusának működéséről, fejlődéséről, jövőjéről és így bizonyos értelemben saját sorsuk „kovácsai” lehessenek. (TDM alapgondolata.)

A résztvevő szervezetek listája

- Magyarország Ifjúsági Szállások Szövetsége
- Magyar Lovas Turisztikai Szövetség
- Kis-, Közép-, és Agrárvállalkozók Országos Szolgáltató Egyesülete
- Magyar Kerékpáros Érdekvédelmi, Szabadidősport és Turisztikai Szolgáltató Klub
- Magyar Borutak Szövetsége
- Hegyközségek Nemzeti Tanácsa
- Muharaj Elemér Népművészeti Szövetség
- Magyar Kempingek Szakmai Szövetsége
- Folklorfesztiválok Magyarországi Szövetsége
- Sárközy Péter Alapítvány a Biokultúráért
- Magyar Biokultúra Szövetség
- Tourinform Szövetség
- Értelmi Sérültek Szolgáló Társadalmi Szervezetek és Alapítványok
- Kis Duna-melletti Civil Szervezetek Szövetsége.

Sajnos két partner szervezet (Népművészeti Egyesületek Szövetsége, Magyar Természetbarát Szövetség) nem csatlakozott a konzorciumhoz, mondván, hogy önállóan, egyedül pályáznak. – Sikertelenek voltak)

Elmondhatjuk, hogy nem volt könnyű a pályázat követelményeinek megfelelni. Az összefogás, az ígéretek betartása nehezen megy még. Különösen a megyei szereplők egy része nem érzi fontosnak az összefogást és annak erejét. Mindezek ellenére a FATOSZ elismertsége tovább erősödött és partnerek 80 %-val ma is jók a kapcsolatok. A 2010 év tavaszán megtartott záróeseményen a konzorcium tagjainak döntő többsége, közös szándéknyilatkozatban szögezte le, hogy „az elmúlt 18 hónapos sikeres együttműködés tapasztalatai és eredményeire tekintettel kijelentjük, hogy a jövőben is, egymást segítve, együtt kívánunk működni.” Sajnos az együttműködés pályázati folytatására nem adtak lehetőséget. Ennek ellenére a többséggel együttműködünk, sőt még további civil szervezetekkel és vállalkozásokkal működünk együtt.

Helyi termékek jelentősége

A falusi/vidéki turizmus fejlődésével, és az idő múlásával a helyi termékek iránt növekedni kezdett a kereslet. A helyi termék előállításban a borágazat játszotta a vezető szerepet, s járt elő jó példával. Borvidékeink jelentős részében a borászok borutakba szerveződve a direkt értékesítik boraikat. A helyi kistermelésnek és értékesítésnek az 52/2010 FVM, majd ezt kiegészítő és módosító 4/2010. VM. rendeletek, megteremtették a jogi lehetőségét.

Egyre inkább felértékelődnek az egyes tájegységek. Nálunk is bevezetésre kerül a táj – termőtáj – kultúrtáj fogalma és tartalma. Ugyancsak felerősödik a hagyományok ápolása, kialakul az örökségvédelem szemlélete és lassan a gyakorlata is.

Az Európai Bizottság támogatásával az EU-ban 1992-ben elindult az Euroterroirs (Európa vidékei) program, aminek lényege, hogy az élelmiszer minőségét újszerű módon megközelítve, a számszerűsített kémiai, fizikai paraméterek mellett, a termékhez kötődő hagyományokat, tájat és kultúrát is a termék fontos minőségi jellemzőjének tekinti. Az európai gyűjteménybe való bekerülés feltételei hasonlóak az eredetvédelemre és a hagyományos különleges tulajdonságokra vonatkozó rendeletben rögzítettekkel. A magyar gyűjtemény létrehozásának jogi hátterét az 1998-tól hatályos EU-komfoerm rendelet biztosította. Az 1/1998. (I.12.) FM rendelet értelmében a hagyományos különleges tulajdonság, az élelmiszerhez felhasználást hagyományos nyersanyagból, hagyományos előállítási módból és összetételből tevődik össze és ennek tanúsítását az FVM látja el. Így született meg 2001-ben a magyar „Hagyományok – Ízek – Régiók” (HÍR) gyűjtemény, amely 300 hagyományos és tájjellegű élelmiszert tartalmaz.

Minden bizonnyal a HÍR gyűjtemény is szerepet játszik a Hungaricum törvény megalkotásában, a magyar nemzeti örökség piramis felállításában.

Hagyományaink és kulturális örökségünk a falusi turizmusban

Hagyományaink, kulturális örökségeink megóvása, ahol lehet azok újraélesztése, mind társadalmi, azon belül gazdasági, mind egyéni életünk minőségében, valamint a falusi turizmus vonzerőinek összetételében meghatározó jelentőségű.

A település, a térség, a táj elődeink által kialakított életvitelét, hagyományai, kultúráját ápolni kell. Gyökerek nélkül nem lehet élni, azokat ápolni kell! Ez a mi, ma élő emberek felelősége, a jelenben és a jövőben is. Olyan idegenforgalmi szolgáltatásokat kell létrehozni, kínálni, amelyek az adott tájat nem károsítják, s amelyeket a helyi lakosok is igénybe vehetnek, s amelyek a lokálpatriotizmusból eredő felelősség érzetüket is növeli.

Teljes mértékben igaza van Dr. Andrásfalvy Bertalan professzor, akadémikus úrnak, amikor egyik konferenciánkon így fogalmazott: „A hagyományok a mi gyökereink”. A néphagyományok több évszázad tapasztalatait jelentik, s a kultúra mellett megélhetési lehetőségekről is szólnak. Az emberi élet tradícióit, szabályait meg kell őrizni és fel kell eleveníteni. A helyi hagyományokat ápolni kell, amelyek segítenek abban, hogy újra együtt éljünk a természettel, olyan formában, ahogy az elődeink tették. A hagyományaink felelevenítése a munkakultúra, a gazdálkodási- és életmódok, helyi kultúra, helyi élet, segít helyben maradni, ott

élni ahol születtünk, miközben a vidéki turizmus számára különleges vonzerőket tudunk felvonultatni.

A Budapesti Gazdasági Főiskola, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi karán 2011. év őszén megtartott kétnapos turizmus konferencia a két napig tartó szekcióülésen elhangzottakat összegezve, le szögezhetjük, hogy: a falusi/vidéki turizmus, a falusi vendégfogadó készség és alkalmasság fejlesztése az ország gazdasági érdeke. De az élhető, szerethető falu azonban emberekből, falusi közösségekből áll, akiknek életminősége, gazdaság-, táj- és környezetformáló képessége, szépérzéke, ízlése, műveltsége és szórakozása mind meghatározója annak, hogy szívesen megy-e az ember a falura, illetve vidékre.

A faluközösségek összetartó erejét legjobban a gyökerek, a helyi szokásrend, a helyi folklór, a népművészet századok alatt szinte észrevétlenül kialakult tulajdonságai alakítják. A népviselet, a helyi textilek; a hímzés, a szövés, a hagyományos használati tárgyak, a helyi mesterek által készített cserépedények, a faragott vagy festett bútorok, a dalok és a táncok éppúgy jellemzői egy tájnak, mint a természeti környezet vagy az építészeti arculat.

Ezért tartjuk fontosnak, a terület szakembereinek, a gazdaságban, a vendéglátásban és kultúrában dolgozóknak az együttműködését.

Szükség van a több szektorhoz, másféle gazdasági szabályok között működő területek, állami intézmények, vállalkozók, civilközösségek munkájának összehangolására. A törvényalkotástól, a pályázati kiírásokig, a helyi feladatok meghatározásától a rendezvényekig, a térségben lakók együttműködésére van szükség, hogy egységben, összehangolva és egymást ösztönözve fejlődjön a magyar vidék, maradjon meg a hagyomány, és virágozzon a falusi/vidéki turizmus!

A tárgyi alkotó népművészet a népi kultúra szerves része; azaz a folklór egyik megjelenési formája. Az a tevékenységforma, amely tárgyakat állít elő, s főként a falusi mesteremberek által készített, apáról fiúra áthagyományozódott, általunk formált tárgyak sokasága, amely az ún. „nép”-nek az alkotókészséget, a viselkedését, szokását, s tárgyi környezetét mutatja be, időben változó módon. A hagyomány tisztelet mellett természetesen mindig jelen van (volt) a tevékenységben a változás igénye, a formázók, a használók új szemlélete. Ez azt jelenti, hogy az újabb nemzedékek törekvéseit mindig a régihez ötvözték (ötvözik), igazítják. Ez általában véve megmutatás útján terjedt, ma tanulható.

A tárgyi kultúra azt jelenti, hogy az alkotószellemű emberek saját örömeik, igényeik szolgálatába állított használati eszközöket és dísz tárgyakat készítettek. A tárgyak mindennapjaink szerves tartozékai, részei voltak. Berendezési tárgyaikat: az ágyakat, a szekrényeket, az asztalokat, a székeket, a terítőket, a tálakat, a kosarakat maguknak alkották; faragták, szőtték, fonták és korongozták. A nép tárgyi kultúrája, szokás világa még ma is feltűnően gazdag és színes.

Könnyen belátható, hogy a tárgyi környezetnek, mint látványnak és élethelyzetnek a vendéglátásban igen fontos jelentéstartalma van. Például a konyhai berendezéseknek, az ott használatos tárgyaknak a gasztronómiai élvezethez is közük van. A vidéki, paraszti, falusi környezetben (miliőben) eltöltött hétfégi pihenés, üdülés felejthetetlen élményt jelenthet.

Milyen népművészeti és kézműves hagyományok erősítik a falusi turizmus vonzóerőit?

Elsősorban a fazekasságot kell említeni, melynek nagy hagyományai vannak Magyarországon. A fazekasok termékei között kiemelkednek a tűzálló edények.

A korongozás alapanyaga a megfelelő agyag, amit vízzel masszává gyúrnak, s majd a felhasználáskor vagy korongozással, vagy formába öntéssel készíteneik. A korongozásnál a massa forog és a mester keze formázza. Az így megformázott, vagy a formában megszikkadt tárgyakat polcokra, állványokra helyezik, száradni, hogy onnan a kemencébe helyezték be égetésre, majd mázzal bevonva újra égetik. A máz felvitelekor mintákat is kaphatnak a tárgyak. Ezek díszítések, írókázások, karcolások, vésések vagy festések lehetnek. A mai fazekasok tűzálló tálakat, tányérokat, falítálat, poharakat, kancsókat, köcsögöket, szilkéket, butelkákat, gyertyatartókat, hamutálat, különböző méretű tálkákat, tálakat, kuglófformákat, kérés és teás csészéket, és különböző apróbb tárgyakat, stb. készíteneik leginkább.

Híres fazekas központok vannak: pl. nádudvari, túri, karcagi, tiszafüredi, baranyai, örségi, mezőcsáti, stb.

Ezzel a cserép tárgyakkal, még ma is, szinte az egész falusi vendéglátásunkat kialakíthatjuk, stílusossá tehetjük. A mesterek pedig szívesen fogadják a műhelyeikben az ódalátogatókat.

A szövés, hímzés a kézművesség, a népi textilművészet két nagy ága. Napjainkban is nagy a jelentősége.

A szövőmunkák fő központja a Sárköz, ahol a lentermelés otthonos volt. Itt is beszélhetünk más jelentős központokról, mint pl.: a baranyai, hevesi, palóc, cigándi, stb. Örömmel állapítható meg, hogy szőtteseknél, a hímzéseknél nagyobb változatosságok nem történtek. Lakástextileket egyre többen használják. A népviselet is terjedőben van, de inkább alkalmakkor. Fontos, hogy a falusi turizmusban tevékenykedők ismerjék településükön, illetve a térségükben a szövással, hímzéssel foglalkozó asszonyokat, kézműveseket, hogy egyrészt ajánlhassák őket, másrészt, hogy a tőlük beszerzett szőttesekkel, hímzett terítőkkel, falvédőkkel díszíthessék szobáikat.

A fafaragás is a legősibb kismesterségek egyike. A fafaragók a bútorokat, a tálásokat, tékákat és egyéb mindennapos használati tárgyakat készíteneik. Egyes házak külső faszerkezetén, vagy kapuján is találkozni remekművekkel. pl. Székelykapu.

Más, egyéb kismesterségeknél is érdemes odafigyelni, mert kézműves termékeik újra divatba hozhatók. Kovácsoltvas dolgok, a késfestők, a mézeskalácsosok, fonott bútorkészítők, a kosárfonók, stb. Az általuk előállított használati tárgyak és dísz tárgyak, a vendégházak felszerelésében jelentős szerepet játszhatnak. Mintegy jó példáját nyújtják annak, hogy ezek a tárgyak szépek és használhatók. Így több vendégben megszületik a vágy ezek megvásárlására. Ezt a vágyat csak tovább fokozhatjuk, ha a kézműves műhelyekbe el is visszük, illetve elküldjük vendégeinket. Egy-egy műhelylátogatás nagy élmény a városi ember számára. Az alábbiakban tekintsük át a kézművesség sokszínűségét. Szinte mindent előállítottak régen, amire vidékemen falvakban, vagy mezővárosokban szükség volt.

A kézműves szakmák rendszerezése

Élelmiszer-előállítás

malmok

molnármesterség, vízimalmok, szélmalomok

pékmesterség, sütődék, mézeskalács-készítés

mészáros és hentes

olajütés

Fémművesség

kovácsok, cigánykovácsok, lakatosok, bádogosok

rézművesek, bronzművesek

üstök és kolompok, csengők készítői

drótozó és foltozómunkák készítői

késesek, köszörűsök

Bőr- és lábbeli-készítés

tímár, varga, csizmadia mesterség

Szíjgyártók

szíjgyártók, bőrdíszművesek, nyereg mesterek

Szűcsmunka

paraszti bőrkikészítés, szűcsmesterség, bőrruha-készítés

A kender, len és a gyapjú feldolgozása

feldolgozó telepek, háziszóttas készítés, kötélverők

Textil feldolgozás

Szabók, szűrszabók,

gubások, varróasszonyok,

hímzők

kékfestők

Fafeldolgozás

faszerszám és szekérekészítés

donga és talpfaragók, zsindelemetszők

teknővályók, kapu- és fejf faragók

faszénégetés

ács mesterség, faház készítés

kádármesterség, kerékgyártás

faesztergályos és csutorásmesterség, kanálfaragás

Növényi nyersanyagok feldolgozása

vesszőfonás, gyékénymunka, szalmakötés

kukoricahaj, seprűcirok, nád és sás feldolgozás

Bútorművesség

ácsolt ládák, székek készítői

asztalosok

bútorfestők

Agyagművesség

fazekasmunka, korsósmunka,
tálasmunka, fehéredényes munka

Egyéb mesterségek

kályhás mesterség
sármunka, vályogvetés
kőfejtés, kőfaragás
papírmunka, diszítóművészetek, gyertyaöntés
könyvkötészet, tojásfestés-, pingálás

Nekünk szoros kapcsolatokat kell kiépíteni a tájházakkal, a népművészeti szövetkezetekkel, kézművesekkel, népi iparművészekkel.

Napraforgós Nemzeti Tanúsító Védjegy

Változó világunkban a kereslet minőségi áruk, szolgáltatások felé fordult. Éppen ezért fontos, hogy a falusi szállásadók, mind a szállásnyújtásban, mind egyéb szolgáltatásaikban a minőségre helyezték a hangsúlyt. Ezt célozza a Napraforgós minősítő rendszer, ami már lassan két évtizedre tekinthet vissza.

A FATOSZ 1994-ben kidolgozott napraforgós szálláshely minősítő rendszerét, többször kis mértékben módosítottuk, csiszoltuk. Mint ahogy előzőekben említettem, a mi rendszerünket vette át a 110/1997. Korm. rendelet az akkori kormányzat, önminősítést előírva. A mi tagjaink közül 2010-ben több mint 1400 falusi szállásadó rendelkezett napraforgós FATOSZ minősítéssel. Ez a civil, szakmai minősítő rendszer egyedüli volt a különböző kereskedelmi szálláshelyek esetében.

Így mikor a 239/2009. Korm. rendelet a kereskedelmi szálláshelyek üzemeltetési engedély megszerzésének kérdéskörét rendezte, jelezte, hogy a minősítés kérdését külön kívánják meghatározni. Ennek előkészítése során, még 2009-ben az Önkormányzati Minisztérium – akkor oda tartozott a turizmus – a FATOSZT kérte fel a falusi szálláshelyek Nemzeti Tanúsító Védjegy rendszerének kidolgozására. Természetesen ezt vállalva, saját rendszerünket, továbbfejlesztettük a minőségi és a komplexebb követelmények irányába, s még lógónkat is átengedtük, hogy minél zökkenő mentesebben lehessen, bevezetni az új rendszert. Ami 2011. szeptember 1-vel meg is történt. A FATOSZ továbbra is a minősítés operatív lebonyolítója, nyilvántartója és az éves ellenőrzések is az ő feladata lesz.

A védjegy szabályzati rendszer kidolgozása során az alábbi szempontokra koncentráltunk.

A falusi és agroturizmusról is – mint minden turizmusról – mindenkor egy adott helyen, térségben, megvalósuló jelenségről beszélhetünk csak. Itt is, vagy talán itt még fokozottabban van jelentősége a tájnak, a természeti adottságoknak, amit természetesen az ember által létesített építmények, a kézműves- és agrártevékenységek kiegészítenek. Ezek együtt jelentik a fogadóhelyet és környezetét, ami vitathatatlanul alapvető jelentőségű a turizmus vonzerői között. Ezen a téren sokat számít a földrajzi fekvés, a táj adottságai, domborzata, talajösszetéte-

le, flórája és faunája, természetes vizei, különleges természeti adottságai, a települések, falvak, lakóépületeik, esetleges különleges történelmi építményeik, kastélyaik, templomaik, az agráriumba beépülő tanyák, s mindezek környezete. Külön említenünk kell a falvak, települések megközelíthetőségét is. Ez is nagyon fontos, hogy mindenki számára elérhető legyen.

Ugyancsak fontos tényező, s egyben vonzerő is, maga a falusi szállást adó épület is. Nem véletlen, hogy a falusi szálláshelyek napraforgós minősítő kritériumában külön is hangsúlyt fektetünk az épület formájára, stílusára, megjelenésére, és állapotára. Felértékelendő a népi építészet és a falusi hagyományokat megvalósító épületforma.

A vendégszobák, lakrészek és a vendégházak belső tagoltsága, felszereltsége is komoly szerepet tölt be a minősítési rendszerben. Külön hangsúlyt kap a vizesblokk, a konyha, étkező, valamint az egységes, ízléses, stílusos berendezés.

A vendégelszállásolás tárgyi feltételei után növekvő hangsúlyt kaptak a szolgáltatások. Az étkezési, parkolási és a szabadban való pihenési lehetőségek mellett, a saját, a helyi és térségi programlehetőségekre is az eddigiektől nagyobb hangsúlyt kell fektetni.

A falusi szállásadóknál a személyi felkészültség, hozzáállás, kommunikációs készség és az összefogás szükségességének felismerése, a helyi, vagy a megyei, falusi turizmus szervezetbe való tagság alapkövetelmény lett.

A napraforgós minősítő rendszer újdonsága, hogy a falusi szálláshelyek alap követelményének növelése mellett bevezetésre került – éppen a falusi és agroturizmus komplexitása miatt – a falusi szálláshelyek fakultatív kínálatának – minősítéstől függő – követelményrendszere.

A fakultatív szolgáltatási követelményrendszer, a turisták szükségleteihez, valamint vidéken, falvakban nyújtható szolgáltatásokhoz igazodnak az alábbi csoportosításban:

- gasztronómiai szolgáltatások
- szórakoztató játékok
- gyermekbarát szolgáltatások
- tanya, vagy biogazdaság
- gyümölcsöskert – fűszerkert
- egyéb hasznos konyhai gépek
- szabadtéri sporteszközök és játékok
- vidéki-falusi aktív turizmus eszköze
- relaxációs eszközös
- egyéb szolgáltatások hosszú sora, Pl. kézműves bemutatók

A minősítés új követelményei egy minőségi fejlődést indítottak meg, s lehetővé tették a falusi szállásadó tevékenységeken belül a specializálódás beindulását.

Így lehetővé vált, hogy a falusi vendéglátó porták két-három speciális kínálatra szakosodjanak:

- a) Aktív üdülés a falusi portán (kerékpár, horgászat, vadászat, természetjárás)
- b) Egészségporta
- c) Üdülés bébi- és gyermekbarát vendégházban
- d) Üdülés lovas tanyán (lovaglás, kocsikázás)
- e) Üdülés kerekesszékes és mozgáskorlátozottakat fogadó vendégházban

- f) Falusi életmód ifjúsági porta (agráriskola, csoportok vendégháza)
- g) Üdülés boros gazdánál
- h) Bioporta / Ökoporta
- i) Hagyomány/örökség porta
- j) A „falusi vendégasztal” vendégfogadó porta

A Nemzeti Tanúsító Védjegy rendszer működtetésében a FATOSZ-nak továbbra is jelentős szerepe van!

Megyei és országos szintű összefogás

A FATOSZ nagyon fontosnak tarja, hogy a megyei szervezetei elismertetésben és működésben erősödjenek, ahol szükséges aktivizálódjanak, s minél szélesebb körben biztosítsák tagjaik érdekképviseletét, miközben megyénkben a falusi turizmus szálláshely minősítéseket, a Nemzeti Tanúsító Védjegy pályázatok helyszíni ellenőrzését is eredményesen elvégezzék.

A FATOSZ a turizmusban érdekelt térségi összefogásának fontosságát szem előtt tartva, elvállalja a vidék idegenforgalmában érdekelt szervezetek együttműködésének megyei és országos szintű klaszterrendszerű megszervezését, és a kapcsolatok fenntartását. Aktívan szerepet vállal a Leader HACS-okban, a TDM-ben és a szerveződő országos turizmus Klaszterben, egyaránt.

A kapcsolattartást és a nélkülözhetetlen – elsősorban - belföldi turizmus fejlesztését célul kitűző, az agrárium és a falusi turizmus helyi termékeit és kínálatait összefogó, széleskörűen koordináló, hatékony piacra vivő közösségi marketing centrum, illetve hálózat működtetését a FATOSZ megfelelő állami támogatás segítségével vállalja.

A fenti cél mielőbbi elérése végett egy közös marketing tevékenység megvalósítására törekszünk partnereinkkel. Ezt a célt szolgálja az a szándéknyilatkozat, amit most szeretnénk partnereinkkel egyeztetni, aláíratni, hogy megkezdhessük a közös munkát szervezni.

DR. CSIZMADIA LÁSZLÓ

2.3.1 *Jelenlegi jogi, gazdasági problémák jegyzéke*

Adójogi, számviteli problémák, javaslatok

A jelenlegi szabályozás szerint a tevékenységet megkezdő őstermelők legalább a minimálbér összege utáni járulékterhet fizetik, amely jelenleg 40.920 Ft/hó. A járulékterhet akkor is kötelesek megfizetni, ha a termelés szezonalitása miatt bevételük a járulékfizetési határidőig nem keletkezett, sőt még az azt követő hónapokban sem fog keletkezni. Ez a szabályozás így életszerűtlen és átgondolásra érdemes.

A munkahelyvédelmi akciótervben azoknak a hátrányos helyzetű csoportoknak munkához, jövedelemhez jutását célozzák meg, amelyek az egyes szociális juttatásokra (álláskeresői járadék, gyermekgondozási díj, gyermekgondozási segély) már nem jogosultak.

Javaslat: T/7955. számú „a munkahelyvédelmi akciótervben foglaltak megvalósítása érdekében szükséges egyes törvények módosításáról” szóló törvényjavaslat 4.§-ában javasolt foglalkoztatói kedvezményeket a kezdő őstermelőkre, egyéni adószámos kézművesekre és turisztikai szolgáltatókra is kiterjesztik. Ebben az esetben az őstermelőket a jelenleg érvényben lévő, kötelező minimálbér összegére vonatkoztatott 40.920 Ft/hó fizetendő járulékterhekből legalább 13.485 Ft/hó járulékkedvezmény illetné meg.

Megjegyzendő, hogy a pályakezdő őstermelőnek, önfoglalkoztató kézművesnek, turisztikai szolgáltatónak, aki a saját munkáltatója, még ez a 27.435 Ft járulékbefizetési kötelezettség is életszerűtlen, kérjük az induló önfoglalkoztatók járulékbefizetési kötelezettségének további kedvezménnyel való segítését.

Az őstermelői, egyéni adószámmal végzett kézműves, turisztikai tevékenységből származó jövedelemszerzés korlátozás nélkül összeegyeztethető az álláskeresői járadékban, gyermekgondozási díjban, gyermekgondozási segélyben, gyermeknevelési támogatásban részesülő személyek otthon végezhető tevékenységével. Ez idő alatt helyzetüket, életkilátásaikat átgondolva lehetőséget kapnának egy pozitív jövőkép felállítására, az őstermelői, egyéni adószámmal végzett kézműves, turisztikai tevékenység megkezdésére, úgy hogy a kezdeti bevételhiányos időszakot hitelek igénybe vétele nélkül áthidalhatják, az azonnali járulékfizetési kötelezettség szorításából megmenekülnek.

Ebben az esetben az álláskeresői járadékban, gyermekgondozási díjban, gyermekgondozási segélyben, gyermeknevelési támogatásban részesülő személy úgy válhat őstermelővé, egyéni adószámmal rendelkező kézművessé, turisztikai szolgáltatóvá, hogy a részére folyósított ellátás mellett kezdheti meg tevékenységét, a fent említett ellátások bármelyikére való jogosultságát, biztosított jogviszonyát nem veszíti el, az ellátás időtartalma alatt a járulékfizetési kötelezettségek alól mentesül.

A kiegészítő mezőgazdasági tevékenységet végzőket (kézművesség, hagyományápoló rendezvények, falusi turizmus, vendéglátás...) és kistermelőket nem gazdasági szereplőként, hanem a „szociális önfoglalkoztatás” szereplőiként kellene megközelíteni a jogalkotás legkülönbözőbb területein.

Az az őstermelői, kiegészítő tevékenységet végző természetes személy, aki az alap- és kiegészítő jövedelmeit tekintve nem éri el a létminimum (összjövedelem/fő) és termelése önköltségét fedező összeget, az létfenntartása veszélyeztetése nélkül nem képes a közteherviselésre.

A családi gazdaságok közös őstermelői igazolvánnyal az alábbi mezőgazdasági és kiegészítő tevékenységeket folytathatják az 1994. évi LV. tv. (Földtörvény) 3.§ 4. pontja szerint:

(k) mezőgazdasági tevékenység: növénytermesztés, kertészet, állattenyésztés, halászat, haltenyésztés, szaporító anyagtermesztés, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás, vegyes gazdálkodás;

l) kiegészítő tevékenység: falusi és agroturizmus, kézművesipari tevékenység, fűrészáru-feldolgozás, elsődleges élelmiszer-feldolgozás, a mezőgazdasági tevékenység során keletkezett melléktermékek, növényi és állati eredetű hulladék hasznosítása, nem élelmiszer célú feldolgozása, valamint az ezekből a termékekből keletkezett termékek közvetlen termelői értékesítése, mezőgazdasági szolgáltatás.

Javasoljuk, hogy az Szja tv (1995. évi CXVII. Törvény). 6. sz. mellékletét terjesszék ki az őstermelők tevékenységét kiegészítő (228/1996. (XII. 26.) Korm. rendelet a mezőgazdasági őstermelői igazolványról) azon tevékenységekre, így a falusi és agroturizmusra, kézműipari tevékenységekre, amelyeket a családi gazdaságok számára, közös őstermelői igazolvánnyal, kiegészítő tevékenységként az 1994. évi LV. Tv. (Földtörvény) megenged. Javasoljuk, hogy az egyszemélyes őstermelő szintén folytathasson ilyen jellegű kiegészítő tevékenységeket.

Ha viszont a kézműipari tevékenység nem preferálódik külön, akkor fenti eset teljesülésekor a kézművesek jelentős része kvázi-őstermelővé fog válni, hogy ezen kedvezményekkel élni tudjon.

Több népi iparművészettel foglalkozó kézműves a korábbi törvény adta lehetőségekkel élve nyugdíjasként, vagy egészségügyi okokból járadékosként 2012.január 01-én azzal szembesült, hogy a korábban szerzett jogosultságai változtak, e naptól kezdve, ha rendelkezett vállalkozással amivel a járandóságát csekély mértékben kiegészítette fizetnie kell a középfokú minimálbér 112 %-a után 27 %-os szociális hozzájárulási adót, és a 150 %-a után pedig 8.5 %-os egészségbiztosítási járulékot, ha van jövedelme, ha nincs.

Erre nem hívták fel előre kellőképpen a figyelmet, így sajnos sokan nem tudták időben megszüntetni a vállalkozásukat / visszaadni a vállalkozói igazolványt, vagy szüneteltetését bejelenteni/ előfordult több esetben sajnos, hogy a fizetendő 60-75 ezer forintot egyéb jövedelem nem lévén az érkező nyugdíjból, járadékból kellett rendezniük.

Néhány esetben az is előfordult, hogy a kézműves, hogy tevékenységét legalizálja miután a vállalkozói igazolványát visszaadta, a NAV-tól kért úgynevezett 7-es adószámot, (adószámot magánszemély) de azt megtagadták, hogy az a kért tevékenységekre nem adható ki, az ilyen intézkedésekkel a tisztességes kézműves embereket bekényszerítene a feketegazdaságba.

A kistermelői tevékenységi forma és kézművesség kormányzati támogatása életbevágóan fontos a vidéki lakosság ellátására, jövedelemszerző tevékenységének segítésére, a háztáji, házi munkába való visszavezetésére, a kereskedelmi tévécsatornák függőségéből történő kiszabadítására, sőt mentálhigiénés állapotának javítására, jó közérzetének kialakítására. A kistermelők által előállított minőségi élelmiszerek és kézműves termékek nagy hozzáadott értékkel, magas munkaórással készülnek, alkotóiknak sikerélményt jelentenek.

Ezen termékek előállításának legfőbb akadálya az ÁFA. A falusi turizmushoz hasonlóan, ezen termékek árban a kistermelő, a kézműves mindössze saját, alacsonyan árazott munkabéréért tudja eladni. Egy aprólékosan gyűjtött, nagy élőmunka igényű feldolgozott csipkebogyó lekvár esetében ez az órabér talán még a kétszáz forintot sem éri el, az így előállított termék azonban már nem bírja el az ÁFA-t, mert árban nem lesz versenyképes. A különleges alapanyagból készült, feldolgozott termékek, pl. juhsajt, szürkemarha kolbász ára eleve magas, ezek sem bírják el az ÁFA-t. Ha a fenti termékek ÁFA nélkül előállított termelői árára ÁFA rakódik, a bolti forgalomban eladhatatlanok lesznek.

NGM válasz: áfa kulcsának csökkentése (nem mellékesen megjegyezve, hogy az előállító személye szerinti áfakulcs differenciálás nem összeegyeztethető a közösségi áfa szabályozással),

A 2007. évi CXXVII. Törvény. (ÁFA törvény) VI. fejezet 85. paragrafusa a tevékenység közérdekű jellegére tekintettel mentes az adó alól az n./ pont szerint:

a népművészeti, népi iparművészeti és iparművészeti termékek kiállításának, vásárának és bemutatójának szervezése, rendezése és az ahhoz szorosan kapcsolódó, jogszabály által meghatározott minősítés szerint zsűri számmal ellátott, egyedi meghatározott példányszámban, nem ipari gyártástechnológiával előállított népművészeti, népi iparművészeti és iparművészeti termék értékesítése, amelyet közszolgáltató vagy népi iparművész minősítéssel rendelkező személy, szervezet ilyen minőségében teljesít.

Javasoljuk, hogy a kistermelők által előállított minőségi kézműves élelmiszerek⁸³ és kézműves termékek ÁFA kulcsa 5% legyen. Javasoljuk, hogy a zsűrizett, nemzeti tanúsító védjegyes termékek ÁFA kulcsa 0 % legyen. Nincsen már 0%-os áfa (eu-s szabály, ha jól tudom), csak tevékenységre adott adókedvezmény. Azt kell tehát kérni, hogy a tanúsító védjegyes termék készítése és értékesítése adómentes legyen, szemben a jelenlegi torzán megfogalmazott szabállyal, melyben a.n) a népművészeti, népi iparművészeti és iparművészeti termékek kiállításának, vásárának és bemutatójának szervezése, rendezése és az ahhoz szorosan kapcsolódó, jogszabály által meghatározott minősítés szerint zsűriszámmal ellátott, egyedi vagy meghatározott példányszámban, nem ipari gyártástechnológiával előállított népművészeti, népi iparművészeti és iparművészeti termék értékesítése, amelyet közszolgáltató vagy népi iparművész minősítéssel rendelkező személy, szervezet - ilyen minőségében - teljesít (mentes az adó alól, azaz Áfa mentes)

NGM válasz: felvetik, hogy a zsűrizett, nemzeti tanúsító védjegyes termékek Áfa kulcsa 0 % legyen.

---

83 <http://www.elotisza.hu/jogsegely/2011/05/17/78-szervezet-is-kiall-az-elelmiszer-afa-csokkent-es-mellett>

A zsűrizett termékekkel kapcsolatban az Áfa tv. 85.§ (1). bekezdésének nj pontjában foglaltakra kell figyelemmel lenni, az ott meghatározott feltételekkel a népművészeti, népi iparművészeti termékek kiállításokhoz, vásárokhöz kapcsolódó értékesítése adómentes, így a beszerezési áfáját az előállító nem helyezheti levonásba. Ezen rendelkezés a közösségi Áfa-irányelv rendelkezéseit ülteti át, ehelyett a levonási joggal járó adómentesség nem írható elő az érintett értékesítésekre.

Javaslat: a tevékenység közérdekű jellegére tekintettel mentes az adó alól az n./ pont szerint: a zsűrizett népi iparművészeti termékek előállítása és a piacrajutása, az előállítás képzése közérdek. A népművészeti, népi iparművészeti és iparművészeti termékek kiállításának, vásárának és bemutatójának szervezése, rendezése valamint a tájbolt/szakkbolt, házi értékesítés és az ahhoz szorosan kapcsolódó, jogszabály által meghatározott minősítés szerint zsűri számmal ellátott, egyedi meghatározott példányszámban, nem ipari gyártástechnológiával előállított népművészeti, népi iparművészeti és iparművészeti termék értékesítése, amelyet közszolgáltató vagy népi iparművész minősítéssel rendelkező személy, szervezet ilyen minőségében teljesít.

A szervezetre meg kell alkotni minősítést! Lásd: népi iparművész minősítéssel rendelkező személy, szervezet

Érthető és elfogadható az a törekvés, hogy vidékfejlesztési, általános mentálhigiénés, stb. szempontok miatt minél szélesebb kör foglalkozzon akármilyen alkotó tevékenységgel szemben a TV, kocsma, stb. elfoglaltsággal, de kulturális, népművészeti szempontokból továbbra is létfontosságúnak tartom a minőségi kézműves alkotások kiemeltségét, különben elborít mindent az igénytelen, bár kézműves módon készült giccstömeg, ezért minimum a nem zsűrizett kézműves termékekre az adókedvezmény korlátozódjon kizárólag a készítő általi értékesítésre.

További pontosítást igényel, mikor tekinthetjük kézművesnek a terméket, ki dönti el, hogyan ellenőrizhető stb. Mert amúgy biztosra vehető a nagykereskedésekben fillérekért megvásárolható keleti kézműves-tömegcikk megjelenése, vásárokon adókedvezménnyel történő értékesítése, ami rövid időn belül a kedvezmény megvonását fogja jelenteni, s ugyanott vagyunk, ahonnan indultunk. Ezért – mint jól működő rendszer – továbbra is feltételnek támasztanám a zsűrizést annak enyhébb formájában: ld. ajándéktárgy kategória.

Tekintettel arra, hogy jelenleg a kistermelői minőségi kézműves élelmiszer előállítás volumene csekély, s általában nem ÁFA-körös, ez az ÁFA-kedvezmény viszonylag kisszámú termelőt érintene, hosszútávon minden bizonnyal a kistermelői tevékenység fejlődését segítené elő. Üzenet értéke azonban felbecsülhetetlen lenne: a kormányzat támogatja az egészséges, minőségi, nagy hozzáadott értékkel készülő, kézműves élelmiszereket a magyar lakosság szolgálatára és a magyar vidék felemelkedésére.

A magyar lakosság rendszerváltást követő, kedvezőtlen irányba fordult fogyasztási szokásai következtében rendkívül szűk kör tekinthető tudatos vásárlónak. Ezzel párhuzamosan a hagyományos piacok plázákká építése, esetleges eltüntetése kiszorította a generációváltás következtében amúgy is egyre csekélyebb számú őstermelői, kistermelői kört a közvetlen értékesítésből. A kistermelői értékesítés érdekképviselője és gyakorlati szervezése egyre inkább a civil szervezetek feladatává vált. A nonprofit jellegű értékesítés / rövid ellátási láncot

működtető civil szervezetek két komoly számviteli problémával néznek szembe. Az egyik, hogy alaptevékenységük mellett felvállalt ilyen irányú gazdasági tevékenységük nem haladhatja meg az összbevételük 10%-át. A másik, hogy az 5 millió forintos bevételi értékhatár elérése esetén elvesztik alanyi adómentes státuszukat, és ÁFA-körbe kerülnek. Ez alapvetően nem a civil szervezetet érinti kedvezőtlenül, hiszen neki általában ÁFA-körbe tartozó termelése, illetve szolgáltatása nincs, hanem a kistermelőt, mivel az általa ÁFA-mentesen előállított, nagy hozzáadott értékű, minőségi, kézműves élelmiszerre vagy kézműves termékekre hirtelen közel 30%-os többlet költség rakódik ÁFA formájában. Ez a teher elviselhetetlen, ellehetetleníti a tájboltok, gazdaboltok, gazdapolcok, dobozrendszerek non-profit alapú üzemeltetőit, a beszállító kistermelőket és nem utolsósorban eltántorítja a vevőket az egészséges, minőségi, kézműves élelmiszerektől és kézműves termékektől.

Más EU tagországokhoz hasonlóan⁸⁴ érdemes ösztönzőket bevezetni a közvetlen kereskedelem és rövid ellátási lánc ösztönzése érdekében, hiszen hazánkban is életszerűtlen az őstermelői, kistermelői mennyiségek közvetlen értékesítés során pl. néhány szem tojás, néhány kg meggy eladásakor nyugtát irogatni, különösen akkor, ha tudjuk, hogy az őstermelőnek 600.000Ft bevételi értékhatárig nem kell személyi jövedelemadó bevallást tennie, 4 millió Ft bevételig személyi jövedelemadó mentes, a személyi jövedelemadó bevallásban bevételére vonatkozóan csupán nyilatkozattételi kötelezettsége van. Kutatások, civil szervezeti tapasztalatok alapján ezt a jövedelemhatárt még egy kisebb méretű családi gazdaság is nehezen éri el, nemhogy egy egyedi őstermelő, kistermelő. Továbbá átgondolásra érdemes az, hogy még a legkisebb mennyiség, akár egyetlen barackfa termésének piaci értékesítése esetén is őstermelői regisztrációra, számlaképesítésre van szükség, ezáltal a családoknál keletkező kis mennyiségű felesleg nem talál utat a magyar lakossághoz, szegényszemre ott rothad a fán, a kertekben.

Javasoljuk, hogy nonprofit jellegű értékesítés, rövid ellátási lánc (pl. tájboltok, gazdaboltok, gazdapolcok, dobozrendszerek) útján értékesített, kistermelők által előállított minőségi kézműves élelmiszerek és kézműves termékek esetén az 5 millió forintos bevételi értékhatárt elérő, e föltött alanyi adómentes státuszukat emiatt elvesztő, tehát ÁFA-körbe kerülő adóalanyok, illetve az ilyen termékek árusítását vállaló egyéb adóalanyok is választhassák, az általános forgalmi adóról szóló 2007. évi CXXVII. törvény második rész XVI. Fejezet 1. alfejezetében taglalt, a Visszonteladóra vonatkozó különös szabályok alkalmazását.

Tehát az ÁFA alanyi mentes kistermelőktől és kézművesektől értékesítésre átvett áruk esetében értékesítéskor az általuk alkalmazott árrés után számolják és fizessék meg az ÁFA-t.

Továbbá javasoljuk az őstermelő, kistermelő, kézműves - végfogyasztó közötti piaci értékesítés során a számlaadási/nyugtaadási kötelezettség eltörlésének lehetőségét megvizsgálni.

NGM válasz: az alanyi mentes kistermelőktől és kézművesektől értékesítésre átvett áruk esetében értékesítéskor az általuk alkalmazott árrés után számolják és fizessék meg az Áfa-t. Az Áfa tv. visszonteladókra vonatkozó rendelkezései megfelelnek a közösségi Áfa Irányelv rendelkezéseinek, ezek a különös szabályok csak az ott meghatározott termékörre

84 <http://www.elotisza.hu/jogsegely/2011/10/24/nemzetkozi-osszehasonlitas>

alkalmazhatóak, attól eltérő termékek értékesítésére nem alkalmazható árrésadózás. (Ez hol van a termékkör leírás?)

Javasoljuk, hogy az egyes kedvezmények érvényesítésekor előnyt jelentő ösztönzők illessék meg azokat a magas hozzáadott értékű termékeket és szolgáltatásokat előállítókat, akik országos szakmai szervezetek tagjai, nemzeti tanúsító védjegyek jogos használói (Falusi minősített porta; Magyar Termék; HÍR; UNESCO Szellemi és Kulturális Örökség; minősített biotermelő; Népművészet Ifjú Mestere és a Népművészet Mestere, Népi Iparművész). Pozitív lista készítése ajánlott.

NGM válasz: előnyt jelentő ösztönzők illessék meg azokat a magas hozzáadott értékű termékeket és szolgáltatásokat előállítókat, akik országos szakmai szervezetek tagjai, nemzeti tanúsító védjegyek jogos használói (Falusi minősített porta; Magyar Termék; HÍR; UNESCO Szellemi és Kulturális Örökség; minősített biotermelő; Népművészet Ifjú Mestere és a Népművészet Mestere, Népi Iparművész). E felvetéssel ebben az általánosságban természetesen egyetértünk, azonban jelezzük, hogy ezen célok legkevésbé az adózás eszközrendszerével érhetőek el, tekintettel az adó, mint szabályozási eszköz erősen normatív jellegére. E körben várjuk további, konkrét javaslatokat.

T/7954. számú „a kisadózó vállalkozások tételes adójáról és a kisvállalati adóról” szóló törvényjavaslat 29. és 31.§-a szerinti javaslatok értelmezésünk szerint azt jelentik, hogy a kisadózói tételes adó hatálya alá tartozó vállalkozótól megrendelt áru vagy szolgáltatás alapján kiállított számla nem állítható be az általános szabályok szerint adózó vállalkozás könyvelésébe ELISMERT KÖLTSÉGKÉNT a társasági adó, és az Szja. szempontjából, függően attól, hogy melyik hatálya alá tartozik. Ez hátrányos helyzetbe fogja hozni a kisadózói tételes adót választókat, mert az általános szabályok szerint adózó vállalkozások kerülni fogják, hogy kisadózó vállalkozóktól árut vagy szolgáltatást rendeljenek meg, mivel számukra ez a költség adóalap növelő tétel lesz. Ez azt fogja eredményezni, hogy a kisadózó vállalkozói adót választók kizárólag lakossági megrendelésre fognak dolgozni, a beszállítói, alvállalkozói körből kimaradnak.

Nem javasoljuk a T/7954. számú „a kisadózó vállalkozások tételes adójáról és a kisvállalati adóról” szóló törvényjavaslat 29. és 31.§-a szerinti javaslatoknak a törvénybe kerülését.

NGM válasz: Egyetértünk azzal a javaslatokkal- és kezdeményezzük a megfelelő módosítás benyújtását – hogy a kisadózó vállalkozások által kibocsátott számla értékét a számlát befogadó egyéni, illetve társas vállalkozás költségként elszámolhassa.

A 7-es adószám problematikái (jövedelem kiegészítés)...

A 7-es adószámú kézműves jellemzően kicsi értékesítési volumennel, kiegészítő, vagy rosszabb esetben kizárólagos jövedelmének legalizálására használja a 7-es adószámot, mivel nincs más lehetőség a semmi és a vállalkozóvá válás között. Vállalkozóvá válni nem tud, mert "Az az őstermelői, kiegészítő tevékenységet végző természetes személy, aki az alap- és kiegészítő jövedelmeit tekintve nem éri el a létminimum (összjövedelem/fő) és termelése önköltségét fedező összeget, az létfenntartása veszélyeztetése nélkül nem képes a közteherviselésre.

7-es adószámmal működni viszont kockázatos a dolog, mert:

„üzletszerűen (ellenérték fejében, nyereség-és vagyonszerzés céljából, rendszeresen folytatott termelő vagy szolgáltató tevékenység) végzett önálló tevékenységhez ki kell váltani

az egyéni vállalkozói engedélyt, az egyéni vállalkozóról és az egyéni cégről szóló, 2009. évi CXV. törvény szerint.”

A rendszeresség nincs definiálva, kizárólag az ellenőrző hivatal jóindulatán múlik, mit tekint annak. Ezt a NAV-nál is megerősítették szóban.

A jogszabály szerint a 7-es adószám nem rendszeres és szellemi tevékenységre használható, mint pl: óraadó tanár, előadó művész, ingatlan bérbeadás, adótanácsadás, ügynöki tevékenység.

Ha mégis vállalja a kézműves a kockázatot, akkor a következő gondokkal kell szembenézzen:

- ha kézműves alkotást értékesít pl. 1000 Ft-ért, nyugtát állít ki róla és 1000 Ft után fizeti a fizetni valókat. (ez még rendben is lenne)
- ha a kistermelő, vendégasztal szolgáltató kézműves foglalkozást tart és számlát ad 1000 Ft-ról, akkor nyilatkoznia kell a ktg hányadról és az szja-ról, a kifizető levon tőle 16% szja-t, 10% nyugdíjat, 7 % egbizt-ot, ha van 36 órát meghaladó munkaviszonya, akkor 4%-ot. A kifizető ezen kívül fizet még 27% szochót. Igazolást ad a számlaadónak, havonta adatot szolgáltat a NAV-nak.
- ha nem magánszemélynek ad el portékát, kiállít 1000 Ft-ról számlát, nyilatkozik szja-ról, ktg hányadról, adóelőleget vonnak tőle, így, bár a számlán 1000 Ft szerepel, de csak $(1000 - \text{ktg}) \times 0,84$ Ft-ot kap kézbe. A kifizető fizet még utána 27% szochót az adóelőleg-alap számításba vett értékére, de ez esetben nem kell járulékokat vonni tőle. Azt majd a kézműves számolja ki és fizeti be. Minden ilyen számláról a vásárlónak (cég, intézmény) havonta bevallást kell nyújtani a NAV-nak.
- egyes intézmények (állami, önkormányzat?)- tudomásom szerint - 1000 Ft-ért vásárol portékát, de nekik nem kell nyilatkoztatni, levonni stb.

Ezek után a 7-es adószámú számlagubanccal a kézműves a tapasztalatok szerint rendre elesik a viszonteladóktól, foglalkozástartástól, megrendelésektől, sőt még a könyvelője sem akarja vállalni a buktatókkal teli munkát. Ha jobb híján vásárban próbálna jövedelemre szert tenni, akkor meg ott a rendszeres jövedelemszerző tevékenység veszélye.

Azaz: vásárbani értékesítésre nem lehet(ne) használni, viszonteladói értékesítésre bonyolult és a viszonteladók is kerülnek, céges megrendelésre szintén. Marad a magánszemélynek háztól való eladás, ami oly elenyésző, hogy ez nem fogja sem a vidéket, sem a népművészetet fejleszteni. Tehát jelenleg a szabályok olyanok, amik ellehetetlenítik a tárgyalkotó népművészetet, a termelői, hagyományörző szolgáltatásokat, így az elsorvad.

Az a tapasztalat, hogy visszaadják a 7-es adószámot és nem alkotnak (max hobbiból maguknak), vagy valamely családtag nevében számláznak, ha van rá lehetőség. Ez néha megtehető, de rendszert nem lehet belőle csinálni, tehát hosszabb távon ez sem segít.

Néhány esetben az is előfordult, hogy a kézműves, hogy tevékenységét legalizálja miután a vállalkozói igazolványát visszaadta, a NAV-tól kért úgynevezett 7-es adószámot,(adószámú magánszemély) de azt megtagadták, hogy az a kért tevékenységre nem adható ki, az ilyen intézkedésekkel a tisztességes kézműves embereket bekényszerítene a feketegazdaságba.

A jelenleg ha nem magánszemélynek történik az értékesítés a kifizetőt komoly adminisztráció terheli, neki kell külön-külön nyilvántartani és levonni a számlából az járulékokat és az SZJA t és a NAV felé bevallani / 10%nyugdíj, 3% PEB, a 4% TEB és a 1.5 munkaerő piaci járulékot és a felbruttósított összeg után a 16% .

Munkáltatói közteherként a vásárolt termék vagy szolgáltatás után meg kell, hogy fizesse a 27% szociális hozzájárulási adót és a 1.5% szakképzési hozzájárulást./ ez csak évi 600.000,- Ft felett igaz!

Ilyen bürokrácia után kétszer is fontolóra veszi vásároljon e terméket, vagy szolgáltatást népi kézművestől. Az ide vonatkozó jogszabály:

Az Szja-tv. 3§-ának 30. pontja szerint ingó vagyontárgynak minősül az ingatlanak nem minősülő dolog.

Az Szja-tv. 58.§-ának (2) bekezdése szerint ingó vagyontárgy átruházásából származó bevétel minden olyan bevétel, amelyet a magánszemély az átruházásra tekintettel megszerez, ilyennek minősül különösen az eladási ár, tehát cég és az adószámos magánszemély között megvalósult áruvásárlás, áruértékesítés tekintetében az Szja-tv. ingó vagyontárgy átruházásából származó jövedelemre irányadó szabályait kell figyelembe venni, mint ilyen elkülönülten adózó jövedelemnek minősül, amely után az adót a magánszemélynek kell az adóbevallásban megállapítani, és az adóbevallás benyújtására előírt határidőig megfizetni. Amennyiben az értékesítés gazdasági tevékenység 3§ 46.pont keretében történik, a megállapított jövedelem önálló tevékenységből származó jövedelemnek minősül, ezzel azonban nem a jövedelem megállapításának módja változik, hanem annak adóztatása, a magánszemély ez esetben sem köteles negyedévente adóelőleget fizetnie, elegendő a személyi jövedelemadót az 53-as nyomtatványon bevallani, majd határidőre megfizetni. Mindezt azonban csak 600.000,-Ft összeghatárig teheti meg, eddig az összeghatárig nincs évközben tenni valója, ez összeghatár felett a fejezet elején jelzett fizetési kötelezettség terheli.

Az értékesítőnek minden esetben nyilatkoznia kell, hogy ezt az összeghatárt nem lépte át. A kifizető bizonytalan, nem ismeri az idevonatkozó jogszabályt inkább elutasítja az adószámos magánszemélyt.

Vannak áfa mentes tevékenységeink (államilag elismert fazekas képzés és népi játszóházvezetői tanfolyam) és vannak ÁFA köteles tevékenységeink (pl. egyéb csoportos foglalkozások: szakkör, tanóra kiegészítő foglalkozás, szakkönyv-és alapanyag árusítás stb.). (Erre vonatkozólag kért a Dr. Kresz Mária Alapítvány (Fazekas Központ) NAV-tól állásfoglalást is, ami sajnos nem hozott pozitív változást. EREDMÉNYE? TARTALMA?)

A zsűrizett alkotások ÁFA-mentessége nem hatékony, a kézművesek körében szerintem nagyon kevesen tartoznak ÁFA-körbe.

Áfa törvény 85 § N bekezdésének NAV általi értelmezése.

Javaslat: A NITT zsűri-szám nem az alkotót, a tárgyat minősíti, tehát a tárgy részesülhet ÁFA mentességben független hogy annak előállítója egyéni, vagy közösségi alkotó.

A tevékenység lehet adómentes, a tárgy maga nem. A vonatkozó paragrafust kell az Áfa tv-ben javítani!

Javaslat: a tevékenység közérdekű jellegére tekintettel mentes az adó alól az n./ pont szerint: a zsűrizett népi iparművészeti termékek előállítása és a piacra jutása, az előállítás képzése közérdek. A népművészeti, népi iparművészeti és iparművészeti termékek kiállításának, vásárának és bemutatójának szervezése, rendezése valamint a tájbolt/szakkbolt, házi értékesítés és az ahhoz szorosan kapcsolódó, jogszabály által meghatározott minősítés szerint zsűri számmal ellátott, egyedi meghatározott példányszámban, nem ipari gyártástechnológiával előállított népművészeti, népi iparművészeti és iparművészeti termék értékesítése, amelyet közszolgáltató vagy népi iparművész minősítéssel rendelkező személy, szervezet ilyen minőségében teljesít.

A népművészeti szövetkezetet a profitorientált vállalkozásokhoz sorolják. A Szövetkezeti Trv. nem alkalmas a tagsági termékek piacrasegítésére adójogi és számviteli problémák miatt.

A tag áfa mentes értékesítését a Szövetkezet nem viheti tovább, mint jogi forma. Az együttes értékesítés is csak számlaképes tagság vehet igénybe, de elveszítve az egyéni kedvezményeit.

Javaslat:

Kitűnő minta lehet a speciális német polgári jogi társulás, a gazdasági ügyviteli egyesület. Az egyesület működésének lelke az ú.n. „átfutó számlán” történő könyvelés, mely szerint a gazdálkodásból származó bevétel és költség nem az egyesület, hanem az egyesületi tag számláján jelennek meg. (Ehhez talán a hazai számviteli törvényt is módosítani kell.) Az átfutó számlán történő könyvelés igen sok előnnyel jár. A társulás átlátható, a termék árbevétele rögtön a tag számlájára kerül. Továbbá a társulás rezsije igen alacsony, hiszen nincs eltartandó „vízfej”, a társulás lényegében véve csak könyvel, értékesít és beszerez. Mivel a társulásnak gazdálkodásból sem bevétele, sem költsége nincs, a nyeresége nulla, így a társasági adófizetés alól automatikusan mentesül, azaz non-profit elvű. A tagok pedig az ágazati kedvezmények szerint adóznak. Ha a tagok egymásnak nyújtanak szolgáltatást, az forgalmi adó mentes, mivel egy vállalkozáson belül nincs forgalmi adó fizetési kötelezettség. Ez azon tagok számára fontos körülmény, akik nem tartoznak az ÁFA-körbe. Végül megemlítendő, hogy a közösség a többi vállalkozóhoz képest kétszeres mértékű géptámogatásra jogosult. (Ez esetben a gép a társulás tulajdonává válik.) A társulás működési költségeit az általa közvetített szolgáltatások után szedett díjból fedezi. Végül meg kell említeni azt is, hogy a gazdasági ügyviteli egyesület csődbe sem mehet, hiszen mint non-profit gazdálkodó, nem kerülhet veszteséges pozícióba.

A társulás lehetséges feladatai:

- segítségnyújtás a tagok éves tervének elkészítéséhez, valamint a támogatási kérelmek begyűjtése;
- anyagbeszerzés a tag nevében és számlájára (a nagy tételben történő vásárlás olcsóbb);
- közös értékesítés (piacképes tétel) a tag nevében és számlájára;
- az egymásnak nyújtott szolgáltatás költségének nyilvántartása;
- beruházások nyilvántartása tagonként;
- közösségi géppark működtetése;

- adótanácsadás és ügyintézés;
- közreműködés a földhivatali nyilvántartások rendezésében;
- havi elszámolás tagok felé; valamint
- évente közgyűlés szervezése.

A Népi Iparművészeti Vásárokon történő értékesítés esetén több esetben a közterületen történő árusítás szabályai szerint történik az ellenőrzés a népművészeket összetévesztik a vatacukor árusokkal, 210/2009.(IX.29) Kormány rendelet 24§ (1) bekezdés, a 2005.évi CLXIV törvény 3 § (1) bekezdés szerint a rendezvény megkezdése előtt 3 munkanappal a tevékenységet be kell jelenteni az illetékes jegyzőnél, minden esetben új vásárlók könyvet kell vásárolni és alkalmanként 3.000,-Ft illetékbélyeget kell leróni a hitelesítésért, ez a törvény betarthatatlan, mivel 3 nappal előtte nem biztos, hogy mindenki külön több száz kilométerről fel tud utazni mondjuk Budapestre, vagy ha felutazott és nem mehet fel az ügyintézőhöz, mert már sok ügyfél várakozik, a következő napon pedig nincs ügyfélfogadás és az előre történő bejelentés szabályait már meg is sértettük, így fordulhatott elő, hogy a 2012. évi Vörösmarty téri Karácsonyi Vásáron a résztvevők 95 %-át megbüntette az V. kerületi Szabálysértési hatóság 20.000-tól 50.000,-Ff-ig terjedően, amit fellebbezést követően a Pesti Központi Kerületi Bíróság két hónap multán elengedett.

Megoldás: Piacon, vásáron történő értékesítés esetén NEM KELL a kereskedelmi tev. helye szerint jegyző engedélye, igazolása! Lásd. 210/2009. 2§.a.) Egyszer kell a tev. Kezdetén a helyi jegyzőtől egy igazolás.

Nem kell a rendezvény megkezdése előtt (nincs ilyen a 24. § (1)-ben) bejelenteni 3 munkanappal! Külön engedélyről az 57/2010 rendelkezik, de a kistermelők és nem élelmiszerek nem tartoznak bele.

Nem kell vásárlók könyve! Nem üzletben (üzleten kívüli) folytatott ker. tev.!

12. § (1) Közterületi értékesítés keretében - a (2) bekezdésben meghatározott eltéréssel - az 5. mellékletben meghatározott termékek forgalmazhatóak.

(2) Közterületi értékesítés keretében a húsvéti, karácsonyi és szilveszteri ünnepeken, valamint évente egy alkalommal, kizárólag az adott ünnepen és az azt megelőző 20 napban, az 5. mellékletben meghatározott termékeken túl az adott ünneppel, illetve az adott alkalomhoz kapcsolódó helyi hagyománnyal összefüggő termékek, továbbá nemesfém-ből készült ékszerek, díszműáruk és egyéb tárgyak forgalmazhatóak.

A 2005.évi CLXIV.tv. a kereskedelmi tevékenységről szól.

A népi kézművesre ez a szabály vonatkozik, ha napi nyitvatartási időben, napi rendszerességgel értékesíti termékét még akkor is ha naponta csak egy vevője van. Mivel ellenérték fejében értékesíti a terméket ez kereskedelemnek minősül, és ez a törvény vonatkozik rá. Bizonyos termékek (felsorolni!) értékesítése még a kereskedői szakképesítést és pénztárgép üzembe helyezését és vásárlók könyvét ir elő a bejelentési kötelezettség mellett.

Csak ezeknél kell: 210/2009: 3. melléklet:

3. melléklet a 210/2009. (IX. 29.) Korm. rendelethez

A kizárólag üzletben forgalmazható termékek

1. dohánytermékek;
2. a kémiai biztonságról szóló törvény szerinti veszélyes anyagok és készítmények;
3. az egyes festékek, lakkok és járművek javító fényezésére szolgáló termékek szerves oldószer tartalmának szabályozásáról szóló kormányrendelet hatálya alá tartozó termékek;
4. állatgyógyászati készítmények és hatóanyagaik;
5. fegyver, lőszer, robbanó- és robbantószer, gázspray, pirotechnikai termék, a polgári célú pirotechnikai tevékenységek felügyeletéről szóló kormányrendelet szerinti játékos pirotechnikai termékek, valamint a kis és a közepes tűzijáték termékek kivételével, az ott meghatározott feltételekkel;
6. növényvédőszeresek és hatóanyagaik;
7. nem veszélyes hulladék;
8. „A” és „B” tűzveszélyességi osztályba sorolt anyag, kivéve a Jöt. szerinti tüzelőolaj, propán vagy propán-bután gáz és az üzemanyag.

Foglalkoztatáspolitikai problémák, javaslatok

A vidéken gazdasági és társadalmi probléma is az elöregedés, és a fiatalok elvándorlása. Ez hangsúlyosan jelenik meg problémaként a kézműves hagyományokat, amúgy az állami feladatot is átvállaló alkotók viszonylatában.

A munkahelyvédelmi akciótervben foglaltak megvalósítása érdekében szükséges egyes törvények módosításáról” szóló törvényjavaslat 4.§-ában tervezett 25 éves korhatárhoz kötött kedvezmény eredményeként a munkáltató abban lesz érdekelt, hogy az aktuális korhatár kedvezménynek megfelelő fiatalabb korosztályból újraválasztva olcsóbb és alacsonyabb szak-képzettségű munkaerőt vegyen fel. Ehhez az elváráshoz igazodva a fiatal munkavállaló nem lesz ösztönözve 18 és 25 éves kora között továbbtanulásra, magasabb szintű szaktudás megszerzésére.

Javasoljuk, hogy a T/7955. számú „a munkahelyvédelmi akciótervben foglaltak megvalósítása érdekében szükséges egyes törvények módosításáról” szóló törvényjavaslat 4.§-ában a 25 év alatti, és az 55 év feletti foglalkoztatott után igénybe vehető adókedvezmény javaslat tekintetében módosítsák a kedvezmény igénybevehetőségének határait. Javasoljuk, hogy a kedvezmény igénybe vehető legyen (a 25 év alatti korosztály helyett) az iskola (bármelyik legmagasabb végzettség) befejezését követő 3.-5. évet megelőző életkorban lévő foglalkoztatott után. Az 55 helyett 50 éves korhatárt javasolunk bevezetni a járulékfizetési kedvezmény igénybevétele tekintetében. A felső korhatár 50 évre módosítását azért tarjuk indokoltnak, mert a 800/2008/EK bizottsági rendelet 2. cikk 18. pontja alapján hátrányos helyzetű munkavállalónak az 50 év feletti személy tekintendő. Véleményünk szerint ezt a hazai munkaerő piaci tapasztalatok is alátámasztják.

NGM válasz: az 55 év kedvezményre jogosító korhatár 50 évre csökkentése hozzávetőleg félmillió fővel növelné a kedvezményezett kört, amely jelenleg nem vállalható.

Támogatáspolitikai

Ne a pályázó besorolása, hanem a pályázati téma, a cél döntse el a támogatás intenzitását. A vidékfejlesztés alapvetően a falvakat támogatja, egy kisváros civil szervezeteként eleve nem is pályázhatunk- tevékenységünk ugyanakkor abszolút a „vidék” kultúrájának megőrzése, fejlesztése- lehet-e ezen változtatni?

Megoldás: Fejes István, LEADER tervezés EMVA...

„További javaslat a 30 e fő alatti kisvárosok bevonása a vidékfejlesztési programba, hiszen tapasztaljuk, hogy sok esetben például egy kisvárosi vállalkozás és egy falusi vállalkozás között minimális különbségek vannak (ellentétben egy nagyvárosi vállalkozással), mégsem tudunk azonos fejlődési lehetőségeket adni a vidéki kisvárosok lakóinak, mert a jelenlegi vidékfejlesztési pályázatok nagy részéből kizárjuk őket.”

EMVA: COM(2011) 627 AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS RENDELETE az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról

Javaslat kiaknázni a EU-s lehetőségeket:

„Ösztönözni kell a mezőgazdaság, a vidéki térségekben folytatott fenntartható és felelősségteljes idegenforgalmi tevékenységek előmozdításán alapuló vidéki turizmus, valamint a természeti és a kulturális örökség területét egyidejűleg felölelő projekteket, továbbá a megújuló energiaforrások terén végrehajtandó beruházásokat.”

„Lehetővé kell tenni, hogy az egyetlen gazdasági szereplő által végrehajtott projektek is finanszírozhatók legyenek ezen intézkedés keretében, azzal a feltétellel, hogy az adott gazdasági szereplő az így elért eredményeket közzéteszi, megvalósítva ezáltal az új gyakorlatok, folyamatok vagy termékek terjesztésének célját.

Az együttműködés típusok szélesebb skálájának és a kedvezményezettek kisebb és nagyobb gazdasági szereplőket egyaránt magában foglaló, szélesebb körének támogatása hozzájárulhat a vidékfejlesztési politika célkitűzéseinek teljesítéséhez.

A kis gazdasági szereplők számára a közös munkafolyamatok szervezéséhez és az eszközök és erőforrások megosztásához nyújtott támogatás révén lehetővé kell tenni e gazdasági szereplők számára, hogy kis méretük ellenére gazdaságilag életképesek legyenek. Az ellátási lánc szereplői közötti horizontális és vertikális együttműködéshez, valamint a helyi kontextusban megvalósítandó promóciós tevékenységekhez nyújtott támogatásnak elő kell mozdítania a rövid ellátási láncok, a helyi piacok és a helyi élelmiszerláncok gazdaságilag ésszerű fejlődését.

Indokolt úgy rendelkezni, hogy ezeken a különböző területeken a támogatás nyújtása különböző formákban történjék. A klaszterek és a hálózatok különösen nagy jelentőséggel bírnak a szakértelem megosztása, valamint az új és specializált szakértelem, szolgáltatások és termékek létrehozása szempontjából. A LEADER megközelítés keretében létrejövő partnerektől és stratégiáktól eltérően ezeket a partnereket és stratégiákat egyetlen ágazatra és/vagy viszonylag specifikus fejlesztési célokra – ideértve a fent említetteket is – lehetne korlátozni. Indokolt továbbá, hogy szakmaközi szervezetek is támogathatók legyenek ezen intézkedés keretében. A támogatás időtartamát célszerű hét évre korlátozni;

Meg kell határozni bizonyos közös, valamennyi beruházásra érvényes szabályokat. E közös szabályoknak meg kell határozniuk a beruházási kiadásnak tekinthető kiadástípusokat, és biztosítaniuk kell, hogy csak olyan beruházások részesüljenek támogatásban, amelyek új értéket teremtenek a mezőgazdaságban. Annak érdekében, hogy figyelembe lehessen venni az egyes konkrét beruházástípusokhoz – például a használt berendezések vásárlásához vagy az egyszerű pótló beruházásokhoz – kapcsolódó sajátosságokat, gondoskodva egyszersmind az EMVA-ból származó források hatékony felhasználásáról is.

20. cikk

A mezőgazdasági üzemek és a vállalkozások fejlesztése

1. Az ezen intézkedés keretében nyújtott támogatás a következőkre terjed ki:

(a) a vállalkozás beindításához nyújtott támogatás:

ii. vidéki térségekben folytatandó nem mezőgazdasági tevékenységekhez;

A támogatás azon mezőgazdasági termelőknek, illetve a mezőgazdasági háztartás azon tagjainak ítéltető oda, akik tevékenységi körüket nem mezőgazdasági tevékenységekkel bővítik; a szóban forgó támogatásban részesülhetnek ezenkívül a vidéki térségekben működő nem mezőgazdasági mikro-, kis- és közép-vállalkozások is.

(b) nem mezőgazdasági tevékenységekre irányuló beruházások;

A támogatás a vidéki térségekben működő nem mezőgazdasági mikro-, kis- és közép-vállalkozásoknak, valamint mezőgazdasági termelőknek és mezőgazdasági háztartások tagjainak ítéltető oda.

A mezőgazdasági munkavállalók kivételével bármely természetes vagy jogi személy, illetve természetes vagy jogi személyek bármely csoportja mezőgazdasági háztartás tagjának minősülhet, a nemzeti jog által a csoport és annak tagjai számára biztosított jogállástól függetlenül. Amennyiben a mezőgazdasági háztartás valamely tagja jogi személy vagy jogi személyek csoportja, az adott tagnak a támogatás kérelmezésének időpontjában mezőgazdasági tevékenységet kell folytatnia a mezőgazdasági üzemben.

„Mikro-, kis- és közép-vállalkozások (a továbbiakban: kkv-k)”: a 2003/361/EK bizottsági ajánlás²⁵ szerinti mikro-, kis- és közép-vállalkozások;

(2003/361/EK: a vállalkozás „gazdálkodó tevékenységet folytató jogalany, jogi formájától függetlenül” Ily módon a rendszeres gazdasági tevékenységet folytató önfoglalkoztatók, családi vállalkozások, személyegyesítő társaságok és társulások tekinthetők vállalkozásoknak. A mikro-, kis és közép-vállalkozások kategóriája olyan vállalkozásokból áll, amelyek 250 főnél kevesebbet foglalkoztatnak, és vagy éves forgalmuk nem haladja meg az 50 millió eurót, vagy éves mérlegfőösszegük nem haladja meg a 43 millió eurót. A kisvállalkozások olyan vállalkozások, amelyek 50 főnél kevesebb személyt foglalkoztatnak, és amelyek éves forgalma vagy éves mérlegfőösszege nem haladja meg a 10 millió eurót. A mikrovállalkozások olyan vállalkozások, amelyek 10 főnél kevesebb embert foglalkoztatnak, s amelyek éves forgalma vagy éves mérlegfőösszege nem haladja meg a 2 millió eurót. Létszám: éves munkaerőegységben (EME)

TEMATIKUS ALPROGRAMKÉNT, magasabb támogatási intenzitással: „rövid ellátási lánc”: az együttműködés, a helyi gazdasági fejlesztés, valamint a termelők és a fogyasztók

közötti szoros földrajzi és társadalmi kapcsolatok iránt elkötelezett, korlátozott számú gazdasági szereplő által alkotott ellátási lánc;

36. cikk

Együttműködés

(a) együttműködésre irányuló megközelítések az uniós mezőgazdaság, élelmiszerlánc és erdészeti ágazat különböző szereplői, valamint egyéb olyan szereplők – többek között szakmaközi szervezetek – között, akik, hozzájárulnak a vidékfejlesztési politika célkitűzéseinek és prioritásainak megvalósításához;

(b) klaszterek és hálózatok kiépítése;

(a) kísérleti projektek;

(b) új termékek, gyakorlatok, folyamatok és technológiák kifejlesztése a mezőgazdasági, az élelmiszer-ipari és az erdészeti ágazatban;

(c) kis gazdasági szereplők között a közös munkafolyamatok megszervezése, illetve az eszközök és a források megosztása terén folytatott együttműködés;

(d) horizontális és vertikális együttműködés az ellátási lánc szereplői között a rövid ellátási láncok és a helyi piacok támogatására szolgáló logisztikai platformok létrehozása érdekében;

(e) a rövid ellátási láncok és a helyi piacok fejlesztésével kapcsolatos, helyi kontextusban végrehajtott promóciós tevékenységek;

(f) az éghajlatváltozás mérséklése vagy az ahhoz való alkalmazkodás céljából végrehajtott közös fellépések;

(g) környezetvédelmi projektekre és alkalmazásban lévő környezetvédelmi gyakorlatokra irányuló kollektív megközelítések;

(h) horizontális és vertikális együttműködés az ellátási lánc szereplői között az élelmiszer- és az energiatermelésben, valamint az ipari folyamatokban való felhasználásra szánt biomassa fenntartható termelése terén;

A munkavégzés, áruk, szolgáltatások, földterület, illetve ingatlan formájában nyújtott természetbeni hozzájárulások, amelyek esetében nem történt számlákkal vagy azokkal azonos bizonyító erejű dokumentumokkal alátámasztott készpénzes fizetés, támogathatóak lehetnek, feltéve, hogy a(z) [CSF/2012]/EU rendelet 59. cikkében foglalt feltételek teljesülnek.

Szakmai jogi problémák

a.) Gyermekekjáték (38/2011. (X. 5.) NGM rendelet a gyermekjátékok biztonságáról)

A rendelet hatálya alól ki kell venni a kézműves termékeket. Azokra egy a kistermelői rendelethez hasonló könnyített jogszabály szükséges.

b.) A játékgyártás (bármilyen) a 358/2008-as rendelet szerint TELEPPHELY bejelentés köteles!

A rendelet hatálya alól ki kell venni a kézműves mikrovállalkozásokat.

Szappangyártók...: (40/2001. (XI. 23.) EüM rendelet a kozmetikai termékek biztonságáról, gyártási, forgalmazási feltételeiről és közegészségügyi ellenőrzéséről)

A rendelet hatálya alól ki kell venni a kézműves termékeket. Azokra egy a kistermelői rendeletehöz hasonló könnyített jogszabály szükséges.

3.) gyógynövényes termékek:10/1987. (VIII. 19.) EüM rendelet a gyógyszernek nem minősülő gyógyhatású anyagok és készítmények nyilvántartásáról és forgalomba hozataláról¹
Az Európai Parlament és a Tanács 2004/24/EK irányelve (2004. március 31.)

az emberi felhasználásra szánt gyógyszerek közösségi kódexéről szóló 2001/83/EK irányelvnek a hagyományos növényi gyógyszerek tekintetében történő módosításáról.

Ez az EU-s jog csak a 2001/83/EK rendeletet pontjait módosítja, HATÁLYÁT nem! Márpedig a 2001/83/EK rendeletet hatálya szerint (II. Cím 2.cikk) Ennek az irányelvnek a rendelkezéseit a tagállamokban történő forgalmazásra szánt, iparilag előállított, emberi felhasználásra szánt gyógyszerekre kell alkalmazni. (This Directive shall apply to medicinal products for human use intended to be placed on the market in Member States and either prepared industrially or manufactured by a method involving an industrial process.)

A 10/1987. (VIII. 19.) EüM rendelet hatálya alól ki kell venni a kézműves termékeket. Azokra egy a kistermelői rendeletehöz hasonló könnyített jogszabály szükséges.

A hagyomány által már biztonságát bizonyított magánlakóházi, kézműves termékek (külső és belső használatú) kerülhessenek ki a hazai életszerűtlen, Egészségügyi hatósági engedélyeztetési és dokumentáció eljárása alól (EU-s hivatkozási jog hiányában), és vidékfejlesztési, kistermelői, kézműves szabályozás alá kerülhessenek, hivatkozva a 852/2004 EK rendeletre és annak II. melléklet III. fejezetére, illetve más tagországi példákra. Ezen biztonságos termékek, és kisléptékű termék-előállítás, értékesítés esetén hatályát vesztené (csak az ipari előállítás esetén maradna hatályban) a 10/1987. (VIII. 19.) EüM rendelet

ESETTANULMÁNYOK:

a vizsgálat állami intézménynél 20-40000 Ft, magánlaborokban ennek a többszöröse.

OÉTI bejelentés: egyszer 28 000 Ft-ot, amiért átnézték a termékinformációs dokumentációt, és 12 000 Ft-ot az OÉTI számára.

Önkormányzati bejelentés (kozmetikumok gyártása és csomagolása bejelentés köteles tevékenység): 4400 Ft illetékköteles.

Dél-Alföld:

OÉTI, ÁNTSZ kívánalmak, nincs erőm belefogni, illetve félúton feladni az egészet a teljesíthetlenségek okán, amikor már anyagilag is belemásztam esetleg.

Vannak hasonló sorsú szappanos, kencés ismerőseim, őket is az engedélyeztetés anyagi része akadályozza leginkább.

Gyógynövényes, drogista kereskedői okj-s végzettségem van, őstermelői igazolványom, utána jártam, milyen folyamaton kell végigverekednem magam, hogy a termékeimet forgalmazhassam, már az első két levél után feladtam. Magam termelem, a bio gyógynövényeimet, ill. teremnek is maguktól, mivel önellátásra szervezzük a tanyánkat, a lehetséges legegyszerűbb anyagokat szeretném használni, ez egy nagyon nehéz terep, mert minden alapanyagot nem tudok megtermelni, még pl. méhviasz, fenyőgyantát, lanolinunk, nincs, és a

szőlőmagolajat is veszem, disznósírt a szomszédtól veszem, engedélyezési folyamatot szörnyű még olvasni is.

A mézeskalács készítőik ajándéktárgyat értékesítenek. (nem kistermelő, mert nem a saját termelte alapanyagból állít elő terméket) élelmiszeripari vállalkozókénti terheket és az ÜZEM létrehozást nem bírja el.

Javaslat a kézművesek MAGÁN-LAKÓHÁZI előállítás engedélyezése, üzlet és üzem kötelelem nélkül.

A 358/2008. Kormányrendelet foglalkozik a tevékenység bejelentése és a telepengedélyezési eljárás szabályozásáról. A korábbi többször módosított 80/1999(VI:11) Kormányrendelet helyett már valamivel kedvezőbb.

Ez a kormányrendelet feltehetően a nagy ipari üzemek létesítésére vonatkozik, felsorolja a tevékenységeket, a folyamatos enyhítés ellenére tartalmaz anomáliákat.

Szerencsére a hímző és csipkeverő műhely esetében nincs semmi kötelezettség.

Bizonyos tevékenység bejelentés köteles az illetékes jegyzőnél, ilyenek pl.: a háztartási kerámia gyártása, a textilszövés, egyéb fa, parafatermék és fonott áru gyártása.

Telephelyengedély köteles többek között: a fémmegmunkálás, a szőnyeggyártás, a nemesfémgyártás, pl.: ha valaki nem csak textilt sző, hanem szőnyeget is rá a telephely engedélyezési eljárás vár.

A jogalkalmazót a törvény betűje érdekli, nem az, hogy nem gyárat szeretne az illető indítani csak egy műhelyt.

A telephely engedélyezési eljárás bonyolult, szükségesek hozzá a következő szakvélemények:

- Építésügyi használatbavételi engedély
- Közegészségügyi szakvélemény
- Környezethatósági szakhatósági engedély
- Rendőrhatósági hozzájárulás
- Tűzvédelmi szakhatósági hozzájárulás
- Vízügyi szakhatósági hozzájárulás
- Tűzvédelmi érintésvédelmi jegyzőkönyv
- Érintésvédelmi jegyzőkönyv
- Villámvédelmi szakhatósági szakvélemény
- Munkavédelmi állásfoglalás
- Zajmérési szakvélemény

Ez egy hosszú folyamat és nem utolsó sorban 500.000,-Ft és 1,200.000-Ft közzé tehető az ára, ami egy akármilyen jól működő kézműves vállalkozás számára is megfizethetetlen.

Ez egy hosszú folyamat és nem utolsó sorban 500.000,-Ft és 1,200.000-Ft közzé tehető az ára, ami egy akármilyen jól működő kézműves vállalkozás számára is megfizethetetlen.

Javaslat a 358/2008. Kormányrendelet hatálya alól kivenni a kistermelői, háztáji, kézműves mikrovállalkozásokat (pozitív lista, ha kell)

Módosítás hivatkozási alapja a 852/2004 EK rendelet II. melléklete III. fejezete (Mozgó és/vagy ideiglenes előállító- és forgalmazó helyekre – mint pl. sátrak, árusítóhelyek, mozgó-

árusok járművei – elsődlegesen magánlakóházként használt, de forgalomba hozatal céljából élelmiszerek rendszeres készítésére használt helyiségekre, valamint árusító automatákra vonatkozó követelmények) alapján az élelmiszerekre (eü. Szempontból kockázatosabb, mint a szőnyeg) is lehetővé tesz az EU:

COM 2000/438 Európai Unió közlemény, mely a rugalmasság elvének rögzítése mellett a helyi piacot kiszolgáló, kis kapacitású feldolgozókra vonatkozóan kinyilvánítja, hogy azoknak nem szükséges az élelmiszer-előállító helyekre vonatkozó valamennyi előírásnak megfelelniük, de a rájuk vonatkozó speciális szabályok nem veszélyeztethetik az élelmiszerbiztonságot.

852/2004 EK az élelmiszer-higiéniáról:

9. preambulom: A közösségi szabályokat nem kell alkalmazni sem a magáncélú házi felhasználásra szánt elsődleges termelésre, sem pedig a magáncélú házi fogyasztást célzó házi élelmiszerkészítésre, kezelésre vagy tárolásra. Ezenkívül azokat csak a vállalkozásokra kellene alkalmazni, amelyek fogalma feltételezi a tevékenységek bizonyos folyamatosságát, valamint a szervezetség bizonyos fokát.

„10. preambulom: „Abban az esetben azonban, ha az alaptermékeket az azokat előállító élelmiszer-ipari vállalkozó kis mennyiségben közvetlenül a végső felhasználónak vagy a helyi kiskereskedelmi egységnek szállítja, helyénvaló a közegészségügyet a nemzeti joggal védeni, különösen a termelő és a fogyasztó szoros kapcsolata miatt...”

16. preambulom: „A rugalmasság alkalmas arra, hogy lehetővé tegye a hagyományos módszerek folyamatos használatát az élelmiszerek termelésének, feldolgozásának vagy forgalmazásának bármely szakaszában, valamint a létesítmények szerkezeti követelményeivel kapcsolatban (...)”

Az általánosan előírt higiéniai szabályok nemzeti kiigazítását lehetővé teszi a rendelet 852/2004. EK 13. cikk (3) bekezdése, amely nemzeti szabályozás céljaként a (4) bekezdés a hagyományos módszerek folyamatos használatának lehetővé tételét az élelmiszer, előállításának, feldolgozásának vagy forgalmazásának bármely szakaszában

A HACCP (kritikus szabályozási pontok) elveken alapuló eljárás bevezetésére és fenntartására irányuló követelményt a 852/2004/EK rendelet preambulomának (15) bekezdése írja elő:

„(15) A HACCP-re vonatkozó követelményeknek figyelembe kell venniük a Codex Alimentarius-ban szereplő alapelveket. Megfelelő rugalmasságot kell biztosítaniuk, hogy minden helyzetben alkalmazhatóak legyenek, a kisvállalkozásokat is beleértve. Különösen azt szükséges felismerni, hogy bizonyos élelmiszer-ipari vállalkozásokban nem lehetséges a kritikus szabályozási pontok meghatározása, és egyes esetekben a helyes higiéniai gyakorlat a kritikus szabályozási pontok felügyeletének helyébe léphet. A „kritikus határértékek” megállapításának követelménye ehhez hasonlóan nem jelenti azt, hogy minden esetben számszerű határérték rögzítésére van szükség. Ezen felül a dokumentumok megőrzésére vonatkozó követelménynek megfelelően rugalmasnak kell lennie, hogy ne hártson indokolatlan terhet a mikrovállalkozásokra.”

A 852/2004 EK rendelet alkalmazására az Európai Bizottság Egészségügyi és Fogyasztóvédelmi Főigazgatósága által kiadott útmutató:

3.8. pontja szerint: (a 9. preambulum alapján) Az olyan műveletek, mint az élelmiszereknek a magánszemélyek által végzett alkalmi kezelése, elkészítése, tárolása és felszolgálása olyan eseményeken, mint templomi, iskolai vagy községi rendezvények nem tartoznak a rendelet hatálya alá. A „vállalkozás” kifejezést az „élelmiszeripari vállalkozás” fogalom meghatározása magában foglalja [az általános élelmiszerjogi jogszabály (178/2002/EK rendelet) 3. cikkének (2) bekezdésével összhangban az „élelmiszeripari vállalkozásnak” „vállalkozásnak” kell lennie]. Olyasvalaki, aki alkalmanként vagy kis volumenben kezel, készít, tárol vagy szolgál fel élelmiszert (pl. templom, iskola vagy községi rendezvények és más olyan helyzetek, mint az egyéni önkéntesek bevonásával szervezett jótékonyági összejövetelek, ahol az élelmiszereket alkalmanként készítik) nem tekinthetők „vállalkozásnak” és ennél fogva azokra nem alkalmazandók a közösségi higiéniai jogszabályok követelményei.

5.2. pontja szerint: „A tagállamokban élelmiszert olyan régóta meglévő hagyományokkal összhangban is gyárthatnak, amelyek már bizonyították biztonságosságukat, annak ellenére, hogy nem mindig vannak teljesen összhangban a rendelet bizonyos technikai követelményeivel. A rendelet elismeri, hogy szükség van az ilyen hagyományos termelési módszerek fenntartására, amelyek Európa kulturális sokszínűségét igazolják, és ilyen módon biztosítják az élelmiszeripari vállalkozások által igényelt rugalmasságot.”

Szakképzés, képzés, oktatás, szakkör

Szaktanuló felvétele jelenleg két módon lehetséges

- tanulószervezővel
- együttműködési megállapodással

A tanulószervező a gyakorlati oktatási helynek és a tanulónak (törvényes képviselőjének) a gyakorlati képzés céljából megkötött írásos megállapodása.

A tanulószervező úgy jön létre, hogy a gyakorlati oktatási hely a tanulóval- a beiskolázást megelőzően – tanulószervezőt köt. Ennek során írásba kell foglalni azt a megállapodásukat, hogy a képzési idő során milyen feltételek mellett, milyen időtartamban, melyik településen, milyen juttatások biztosításával stb. történik a gyakorlati oktatás.

Megjegyzés: Ez a képzési forma a jövő kívánatos formája, az úgynevezett duális képzési forma. (az elméleti oktatás a szakképző iskolákban, a gyakorlati oktatás üzemekben, vállalkozásoknál, vagy vállalkozóknál történik.

Ki köthet tanulószervezőt:

a./ Az a gyakorlati oktatási hely (műhely) aki a tanulószervező-kötési igényét a tagsága szerinti illetékes gazdasági kamarának- a beiskolázást megelőző év december 31-ig bejelentette, illetve ezt követően a kamara kezdeményezte.

b./ Az a tanuló, aki tanköteles korát /16 év/ betöltötte és az adott szakma előképzettségi és egészségügyi követelményeinek megfelelő.

A tanulót megillető pénzbeli juttatások: (Életszerű?)

A kor színvonalán álló termelési és technológiai feltételek, higiéniai követelmények, egészségügyi és munkavédelmi juttatások a tanulókat alanyi jogon illetik meg. Ezen felül kötelező ösztöndíj a vonatkozó tv. szerint.

A tanuló egyéb juttatásai:

- kedvezményes étkeztetés a gyakorlati napokon, ha a munkahelyen az étkezési lehetőség nem biztosított, az étkezési költségekhez hozzá kell járulni, ez nem lehet kevesebb, mint az adómentesen adható összeg.

- Munkaruha, védőruha, egyéni védőeszköz, tisztálkodási eszköz, a tanulót ugyanolyan juttatások illetik meg, mint az azonos munkakörben foglalkoztatott felnőtt dolgozókat. A munkaruha kihordási ideje 2 év, a munkaruha tisztántartása a tanuló kötelessége.

- A biztonságos és egészséges munkafeltételekhez hozzátartozik a tanuló részére megkötött felelősségbiztosítás, mint kötelező juttatás, ez nem azonos az iskolai balesetbiztosítással. Ugyancsak kötelező a tanulókat üzemorvosi ellátásban részesíteni a felnőtt dolgozókkal azonos mértékben és időszakonként. Ez sem azonos az iskolaorvossal.

- Útiköltség térítés is jár a tanulónak akkor, ha a változó munkahely, az évközi és záróvizsgák más-más helyen vannak és az utazását a kedvezményes tanulóbérlettel nem tudja megoldani.

Ezek a juttatások a gyakorlati oktatásban résztvevő tanulók részére – mint kötelező minimum – járnak. Nem zárja ki a jogszabály annak lehetőségét, hogy a tanuló ennél többféle és nagyobb értékű támogatást is kaphasson.

Együttműködési megállapodás:

Ha a szakképző iskola a gyakorlati képzést szervező, de ennek a feltételeivel csak részben rendelkezik és a feltételekről más szakképző iskolával együttműködve sem tud gondoskodni, akkor a gazdálkodó szervezettel kell megállapodnia a gyakorlati képzési feladatok ellátására vonatkozó együttműködésben. A szakképző iskolának ugyancsak együttműködési megállapodást kell kötnie a gazdálkodó szervezettel akkor is, ha a gyakorlati képzést szervező a teljes képzési idő alatt a gazdálkodó szervezet.

A gazdálkodó szervezethnél folyó gyakorlati képzés felügyeletét és a képzésre vonatkozó rendelkezések megtartásának ellenőrzését az illetékes területi gazdasági kamara- a feltételek biztosítása mellett- a szakképző iskola közreműködésével látja el.

Ha a szakképesítés nem tartozik egyik gazdasági kamara hatáskörébe sem, a gyakorlati képzés felügyeletéről a szakképző iskola gondoskodik.

A gyakorlati képzést szervező eltérő megállapodás hiányában – köteles a gyakorlati képzés követelményeire való felkészítéshez, továbbá a gyakorlati vizsgához szükséges tárgyi eszközöket és a személyi feltételeket biztosítani.

SZABADKAI ANDREA, G. FEKETE ÉVA,
DEBRECZENI JÁNOS, PONGRÁCZ ZOLTÁN

2.3.2 A közösségi szinterek tárgyi és személyi feltételei, tevékenység elemzés, problémafeltárás

A kézművességhez köthető közösségi szinterek kataszterbe rendezése megtörtént, e szinterek tárgyi, személyi feltételeinek adottságait és tevékenységüket segítette feltárni a már leírt kérdőíves felmérési módszer. A kérdőívvel az alkotóházakat, iskolákat értük el. A nyitott műhelyek, a műhelygalériák és a speciális gyűjtemények működéséről, nincsenek értékelhető adataink, de mint közösségi szinterek, problémáik összeegyeztethetők az alkotóháznál tapasztaltakkal. Külön fejezetben elemeztük a közművelődési szinterek, a tájházak működésének jellemzőit, valamint a civilszervezeteket.

a./ Alkotóházak

Az előző fejezetben érintettük a népi kézműves alkotóházak létrejöttének körülményeit, több mint 30 évre visszatekintő múltját. Ha az idevezető utat nézzük, ez még régebbre nyúlik vissza, ugyanis a 60 években meginduló „díszítőművészeti mozgalom” (az akkori szóhasználattal élve), majd annak 70-es évekbeli kiszélesedése, a Fiala Népművészek Stúdiójának megalkadása vezetett el ahhoz a gondolathoz, hogy kellenek olyan helyek, ahol a „tárgyalkotó népművészet” (mai szóhasználattal élve) megfelelő terepet kap a kibontakozásra. Ennek eredményeként széles társadalmi összefogással és felbecsülhetetlen értékű önkéntes munkával épültek fel az első alkotóházak. (Azok a népművészek, alkotók, akik felépítették ezeket a házakat, most kemény pénzt fizetnek a használatáért.)

Működésük, működtetésük akkor az önkormányzatok, vagy önkormányzati intézmények feladata volt, tehát az állami szerepvállalás 100%-ban volt jelen. Ezen nem azt kell érteni, hogy mindent ez a pénzügyi forrás biztosított, de azt mindenképpen, hogy a működés, állagmegóvás biztosított volt. A 80-as 90-es években megjelentek azok a civil szervezetek, amelyek a háttérben segítették a tartalmi munkát, sok esetben már a működéshez is hozzájárulva. Aztán a 90-es évek 2. felétől egyre inkább eltolódott a működtetés az állami feladattól a civilek, nonprofit kft-k, magánszemélyek irányába. Ezt jól mutatja a 2.2.1. fejezet 8. ábrája, melyből kiderül, hogy e művelődési szinterek fenntartásában az állam csak 21%-ban van jelen.

A pénzügyi feltételrendszer változásában is megfigyelhető ez a folyamat. Az állami/önkormányzati támogatás, már ahol van ilyen, évről-évre csökken, miközben az üzemeltetés költségei egyre emelkednek. Az épületek pályázatokkal ugyan létrehozhatóak, azonban az eszközök működtetésére nincs sem pályázati, sem egyéb más lehetőség.

Az állami támogatások először a pályázat révén kerültek kiegészítésre, illetve ezzel lehetett pótolni a hiányzó pénzeszközöket. Majd megjelentek a szponzori támogatások, a magán-tőke bevonásának lehetősége, és az önkéntes munka. Valamennyi felsorolt forrás instabil, esetleges, tendenciáját tekintve egyre csökkenő. A művelődés minden területén ez jellemző,

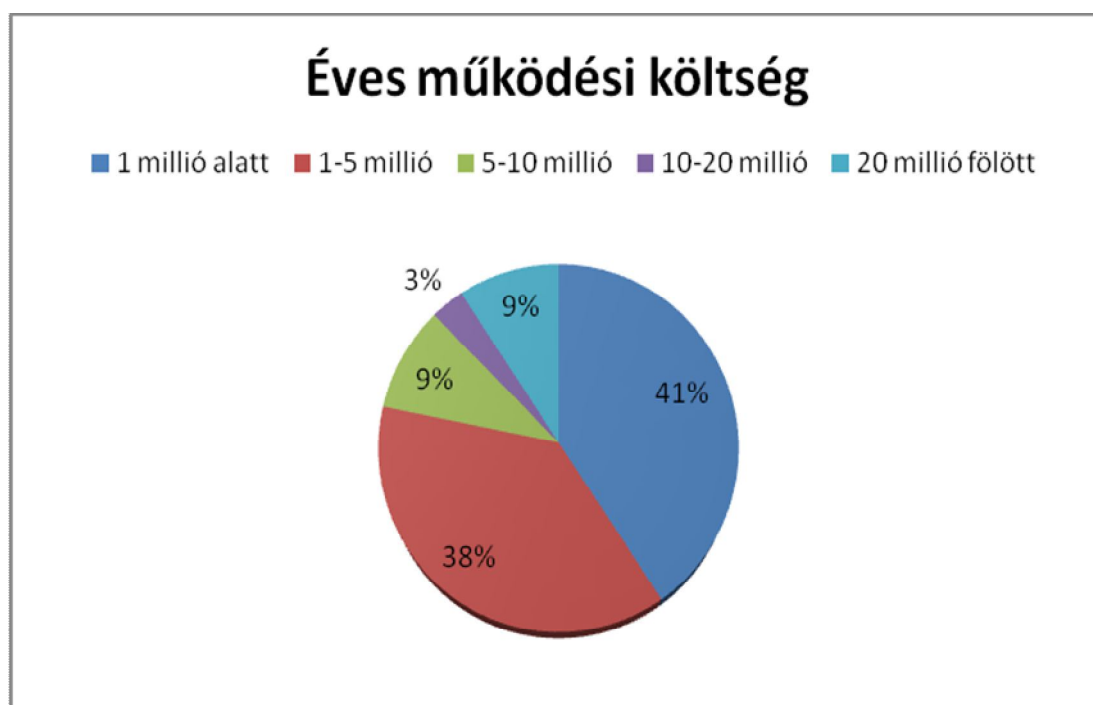
ráadásul más szférák is ezekre a támogatásokra szorulnak, és az a helyzet állt elő, amit egy szóval jól ki lehet fejezni: sok az eszkimó, kevés a foka. Ez az alkotóházak esetében annyira igaz, hogy 2009-ben lehetett utoljára pályázati forráshoz jutni infrastruktúra, állagmegóvásra, netán fejlesztésre és eszközvásárlásra. Épp ez a helyzet indította el az érdekvédelmi civil szervezet létrehozását e területen.

Pénzügyi feltételek

Az alkotóházak éves költségeinek nagyságrendjéről tájékoztat az 1. ábra. Egy ingatlan fenntartásáról, sőt működtetéséről van szó, melynek vannak állandó, kötelezően kifizetendő költségei és vannak a használat során keletkező költségek. Megdöbbentő az adat, miszerint az alkotóházak 41%-a 1 millió Ft-nál kevesebb összeggel gazdálkodhat. Ezért alakult ki az a helyzet, hogy többnyire szezonálisan tudnak működni a házak, mert fűtésre, világításra egyéb költségekre nincs fedezet.

Ennél is nagyobb probléma, hogy a szakmai programok is pályázatfüggőek, így nem lehet pontosan tervezni, időben megjelenni a médiákban. Az egyre szűkülő költségvetés azt is jelenti, hogy a szakmai programok megvalósítására esetlegesen csak akkor nyílik lehetőség, ha a pályázati forrás, szponzoráció, önkéntes munka együttesen jelenik meg a működés során. Ugyanakkor a szolgáltatások „piacosodása” is elkerülhetetlen, piaci alapokon kell működtetni mindent, ez pedig nem kedvez a látogatottságnak, hiszen a közönség, a fogyasztók zsebe is egyre szűkül. Nem beszélve azokról az alkotókról, akik felépítették a házakat, hogy legyen a szakmai munkavégzéshez hely, most szinte kiszorulnak és keményen fizetnek a használatért, holott a működés tartalmi részét ők tudják biztosítani. A hazai pályázati források további szűkülésével is számolni kell, mert az önrész kötelezettség miatt a forrásszegény házak nem tudnak támogatáshoz jutni. A lehetőségek között még említenünk kell az EU-s pályázatokat, melyekre csak azok tudnak pályázni, akik kellően erősek anyagilag és előre tudják finanszírozni a költségeket. Néhány példát ismerünk csak e vonatkozásban. (Heves, Berettyóújfalu, Varsány) A hitelfelvételre pedig azért van kevés példa, mert a pályázat megvalósulását ugyan elősegítheti e pénzügyi lehetőség, de a hitel kamatát nem tudják kigazdálkodni a szervezetek, ezért eltekintenek e lehetőségtől.

Az intézmények nagyarányú összevonása miatt a pályázatokon való részvétel nehézkes és körülményes, az intézmény egységek egymás elől veszik el a pályázási lehetőséget. Egy kisebb intézményegységnek eleve kisebb az esélye, hogy pályázhasson.

1. ábra

Személyi feltételek

6 intézmény foglalkoztat főállású alkalmazottat, ezek száma 8 fő (ebből 2 fő pályázatkoordinátorként a pályázat lezárásáig van jelen, a többi alkalmazott művelődésszervező), a részfoglalkozású alkalmazottak száma 6 intézménynél szintén 8 fő (ebből 4 fő népművész, a többi takarító, egyéb alkalmazott). Ezek az adatok 22 intézményt érintenek. A magánkézben működő 11 háznál ezek az adatok nem relevánsak.

A személyi feltételek terén, mint azt a fentebbi adatokból látjuk, nagyon kevés a főállású és részmunkaidős alkalmazottak száma. Ez párosul azzal, hogy nem mindig a munkaterületnek megfelelő végzettségű az alkalmazott munkatárs. Nagy gond, hogy kevés olyan munkatárs dolgozik az intézményekben, aki profi pályázatíró, menedzser típusú gondolkodással bír, netán jogi ismeretekkel rendelkezik. Nagy szüksége lenne ezekre a szervezeteknek, intézményeknek egyaránt. A beérkezett adatlapok szinte mindegyikén szerepelt ez az észrevétel, megfontolandó, hogy az induló felsőfokú képzésben e területekre is gondoljanak a képzési program felépítése során. Fontos feladat az önkéntes munka körüli jogi szabályozás megismertetése, annak lehetőségeivel való élés megtanulása. Bár sokan jelezték, hogy rengeteg önkéntes munka van minden szervezet/intézmény mögött (mely inkább a hagyományos értelemben vett „társadalmi munkát” takarja), ennek dokumentálása rendszerint nem történik meg. Mindezek a problémák a pénzügyi feltételek szűkösségére is visszavezethetőek (lásd 1. ábra).

Technikai feltételek

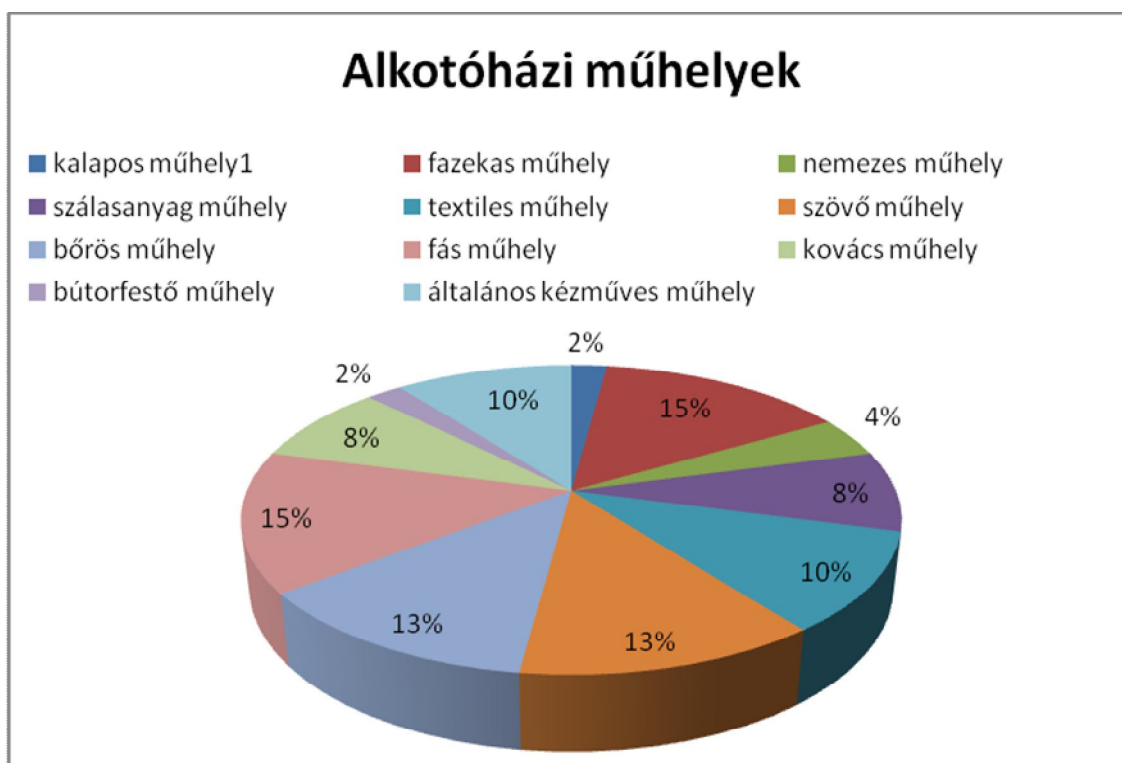
A beérkezett adatok alapján erősen hiányos a technikai ellátottság, a minimálisan elvárható irodatechnikai eszközpark többnyire rendelkezésre áll, ugyanez nem mondható el az oktatás-technikai eszközök tekintetében, hangosítással pedig csak 1 alkotóház rendelkezik. A rendezvények szervezéséhez, lebonyolításához szükséges technikai háttér, akár audiovizuális, han-

gosító, fény berendezések, rendezvénysátrak stb. hiánya általános jelenség. Hiányoznak a műhelyek, a megfelelő foglalkoztató termék, kiállító terek, árusításra alkalmas terek, szociális kiszolgáló helyiségek, és nem utolsósorban a raktározásra szolgáló megfelelő helyiségek, ez szinte sehol nem megoldott. A műhelyek felszerelése a használat során elavul, amortizálódik, nincs lehetőség pótlásra, esetleg új eszközök, gépek vásárlására.

A fejlesztési elképzeléseknél, pályázatoknál sok helyen problémát jelentenek a rendezetlen tulajdonviszonyok mind a területre, mind az épületekre vonatkozóan. Problémákat látunk az épületek működési engedélyének megléte körül is. Mindezek pedig kizáró okok a nemzeti pályázatoknál.

Működési feltételek

Az alkotóházak működési jellegüket tekintve nagy eltéréseket mutatnak. Egész éves folyamatos munka főállású dolgozókkal egyedülállóan a zalaegerszegi Gébárti Kézművesek Házában folyik. Az alkotóházak többsége szezonálisan vagy alkalomszerűen működik, éppen a nehézkes anyagi körülmények miatt. Eltérést mutatnak a felszereltség tekintetében is a házak. A klasszikus értelemben vett alkotóház műhelyekkel, közösségi térrel, szociális helyiségekkel rendelkezik. E tekintetben vannak olyan alkotóházak, amelyek nem tartanak fenn műhelyeket, viszont közösségi rendezvények szervezésére kiválóan alkalmasak, saját rendezvényeik vannak, mesterség bemutatókat, játszóházakat szerveznek. Jelen ismereteink szerint a 2. ábra mutatja be, hogy az alkotóházak milyen szakmai műhelyeket működtetnek. Ezek a műhelyek eszközökkel felszerelt, alkotásra alkalmas helyek. Összesen 43 ilyen műhelyről tudunk.

2. ábra

Az alkotóházak tevékenysége

A népi kézműves alkotóházak a hagyományos tárgykultúra, a hagyományos népi mesterségek oktatásának, továbbadásának, kutatásának, dokumentálásának, bemutatásának helyei, az ezzel foglalkozó alkotók és minden más érdeklődő számára. Közösségek létrehozásának, működtetésének, közösségi programok szervezésének helyei.

A beérkező adatok alapján a következő tevékenységekkel találkozunk leggyakrabban:

- mesterség bemutatók és játszóházak az alkotóházakban, de külső helyszíneken is;
- táborok szervezése, melyek szakági, vagy vegyes kézműves tematikával épülnek fel;
- közösségek működtetése;
- kiállítási tevékenység, mely 1-1 mester, 1-1 szakma, 1-1 műhely, alkotócsoport, pályázati anyag, múzeumi értékű régi anyag stb. bemutatására szolgál;
- saját hagyományörző rendezvények, ahol a folklór is megjelenik a tárgyalkotás mellett;
- szakmai konferenciák szervezése;
- szakmai képzések, továbbképzések szervezése;
- pályázati tevékenység, pályázatok lebonyolítása;
- tárgyalkotók részére zsűrizés szervezése;
- kiadványozás;
- egyéb más tevékenységek;
- értékesítés (összesen 11 alkotóház jelezte, hogy állandó értékesítés folyik, ez épp harmada a regiszterben szereplő alkotóházaknak)

Az alkotóházak szervezésében a jelzett adatok alapján a következő szakköri tevékenységről tudunk:

alkotóház megnevezése	működő szakkörök	létszám
Fejér Megyei Művelődési Központ Mesterségek Háza Székesfehérvár	bőrműves	12 fő
	hímző	9 fő
	csipkeverő	10 fő
	fazekas	15 fő
	fafaragó	8 fő
	kosárfonó	20 fő
	szövő	14 fő
Keszthelyi Népművészeti Alkotóház	bőrműves	8 fő
	csipke stúdió	6 fő
	textiles	9 fő
	kéregmunka készítő	6 fő
Fehérvári Kézművesek Alkotóháza Székesfehérvár	vászonszövő	4 fő
	gyapjuszövő	8 fő
	textiles	4 fő
	bútorfestő	10 fő
Radics Galéria Alkotóház Heves	hímző	8 fő
	kézműves szakkör	8 fő
	tehetséges gyerekekért	12 fő
Bihari Alkotóház Berettyóújfalu	hímző	10 fő
	kosárfonó	12 fő
	szövő	8 fő
	fazekas	12 fő
Gébárti Kézművesek Háza Zalaegerszeg	hímző	9 fő
	fafaragó	6 fő
	csipkekészítő haladó	24 fő
	kezdő csipkés	6 fő
	fazekas haladó	10 fő
	fazekas kezdő	8 fő
	kosárfonó	20 fő
	gyöngyékszer készítő	6 fő
Diósgyőri Alkotóház	textiles	20 fő
összesen: 7 alkotóházban	31 közösség	310 fő

Társadalmi elismertség, kapcsolati tőke

A megkérdezett alkotóházak tevékenységük során partneri kapcsolatokat alakítottak ki különböző szervezetekkel. Legtöbb kapcsolat az önkormányzatokkal alakult ki az alkotóházak több mint felénél. Hatan jelezték, hogy a térség LEADER csoportjával van kapcsolatuk, helyi vagy

társégfejlesztési civil szervezettel 10 alkotóház alakított ki kapcsolatot. Konzorciumi kapcsolatokat 4 alkotóháznál találtunk, míg kulturális megállapodásról 6 helyről érkezett jelzés, turisztikai kapcsolatokkal 5 ház rendelkezik. Fontos lenne tovább lépni az együttműködések területén, hiszen egymást erősíthetnék a partnerek a feladatok megvalósítása során.

Folyton azzal találjuk magunkat szembe, hogy a kézművesség lehetőségeivel sokan élnek, függetlenül attól, hogy szakértelem párosul-e mindehhez. A mozgalom által „felnevelt” kézművesek tudását használják mindazok, akik ezt csupán üzleti alapon, haszonszerzés céljából teszik, ám ez a haszonszerzés többnyire egy irányban működik, a kézművesek kimaradnak a haszon felhasználásából. Törekedni kellene a megfelelő, akár üzleti alapú együttműködések megteremtésére, a kölcsönös haszonszerzés lehetőségének szem előtt tartásával.

Kapcsolati tőkénk hiányos, nehezen találunk partnereket a munkához, ebben szemléletváltásra van szükség. Szélesíteni kell a partneri kört, akár az iskolák, a civil szféra, de főként a gazdaság más területei felé is.

Gondolkodásunk még mindig túlságosan ragaszkodik a hagyományos tárgyi világhoz. Merítsünk a régiből, de azon túlmutató, a ma kihívásaira, szükségleteire választ adó tevékenységek, termékek létrehozása lenne sürgető feladat, egyben egy megújulási lehetőséggel el kell jutni az értékesíthető termékig. A terméket piacra kell juttatni, melyhez megfelelő üzlethálózatra van szükség. Az itt tárgyalt intézmények tudnak-e ennek helyei lenni? Mint jó példát, meg kell ismerni a Szlovák kézműves hálózatot, az U’LUV-ot, amely mintegy mintául is szolgálhat. A népművészek együtt dolgoznak a designerekkel, mintegy szemléletbeli frissességet nyújtva a kézműves termékek tervezésében, melynek előállítása a közös tervezés után már a mesterek dolga. Az elkészült termékeket a műhelyek mellett működő üzletekben meg lehet vásárolni. Így a látvány és a termék együtt „adja el” magát! Tehát az állami támogatás megjelenik a „nemzeti souvenir” előállításának, piacra kerülésének folyamatában. Persze a kifejezés nem igazán jó, mert ezen a színvonalas termékeket kell hogy értsük, nem a kommersz kínai magyar népművészetet!

Egyik legfontosabb feladatunk a tudás átadása, melyhez szükség lenne a fiatalokra, de hogyan lehet megnyerni a terület számára őket, ha nem is találkoznak ezzel a kultúrával, mert nincs megfelelő képzés, nincsenek megfelelő alkalmak, és megfelelő mennyiségű helyek s a mesterek bizony öregszenek.

PR tevékenység területén probléma, hogy nem adunk magunkról megfelelő híradást, nincs elég megjelenése a területnek. Ez nem mindig pénzügyi probléma, persze az is, hanem a kapcsolatok hiánya.

b./ Iskolák, képzők

A népi kézműves szakmák oktatása a társadalmi igények és körülmények gyökeres átalakulása után a XX. század elejétől számítva az 50-es évekig bezárólag szinte teljesen megszűnt. A következő időszakban a már emlegetett díszítőművészeti mozgalom megindulásával a 60-as években egy visszatanítási folyamat elindításának lehettünk tanúi néhány szakterületen. A Népművelési Intézet, majd a Magyar Művelődési Intézet A, B, C kategóriás szakkörvezetői képzettséget szervezett. A 70-es, 80-as években az akkor még erős megyei közművelődés is

bekapcsolódott e képzésekbe. Mindennek eredményeként néhány kézműves szakma a 80-as évek második felében bekerült az úgynevezett ágazati szakmunkás képzésbe. 1989-ben egy speciális program kidolgozásával elindult az első kísérleti évfolyam az akkori Budapesti Művelődési Központ égisze alatt, majd a következő években több vidéki város is bekapcsolódott és létrejött néhány speciális iskola. A névválasztás sajnos nem volt szerencsés, hiszen a „speciális” megjelölés akkoriban (és azóta is) a szellemileg retardált tanulók számára készült tantervi oktatást jelölte. Ez az iskolatípus népszerűségére rányomta bélyegét, valamint a fiatalok között a kézművesség társadalmi megítélésének sem tett jót, bár itt meg kell jegyezni, hogy ezzel a képzéssel a szakképzésben résztvevők azon rétege célzódott meg, akik hátrányos helyzetűknél fogva, nem tudtak bekerülni más iskolákba. Fogalmazhatjuk úgy is, hogy befogadó iskolaként működtek ezek az intézmények, melyek főként közművelődési intézményekhez kapcsolódva működtek. Mindezek a körülmények sok változáson mentek át, míg megérkezünk a 2012. évi OKJ-hez, melyben, mint kulturális és nemzeti örökségvédelmi szakképesítések jelentek meg e kézműves szakképesítések. Ez nagy előre lépés, de az ehhez megfelelő finanszírozás még nem kiforrott. A jelenleg hatályos Országos Képzési Jegyzékben számos olyan kézműves szakmát sikerült megtartani, melyek értékét nem a munkaerő piaci helyzet, a magas hallgatói létszám, a tömeges képzés vagy a belőle történő megélhetés biztonsága jellemzi, hanem elsősorban azért fontosak, mert kézműves iparos, és népi kézműves kultúránk mesterségbeli fogásait őrzik, kulturális örökségünk részei. Nagy eredménynek tartjuk ezt, mert a mesterségek kihalásával óhatatlanul olyan tudásanyag veszne el, mely tekintetében ma Magyarország nagyhatalom, ugyanakkor sok, nálunk fejlettebb európai ország óriási, pénzben is mérhető, jelentős áldozatot hoz azért, hogy az elfelejtett tudást valamilyen módon visszahozza.

Mindeközben a figyelem nem terjedt ki minden korosztály képzésére, pedig fontos lenne, hogy folyamatos lehessen kultúránk e területével való találkozás, csak így válhatna teljes értékű és elismert területévé a képzési rendszernek. Az általános iskolákban többnyire szakköri szinten jelent meg a népi kézművesség. Egy rendelettel megszűnt ez a lehetőség, és az ekkor létrejövő alapfokú művészeti képzésbe – a rendeleti szabályozás következtében – már nem tudott kellő mértékben beépülni. Az alapfokú művészeti oktatásban legalább olyan mértékben ott kellene lennie a népi kézművességnek, mint ahogyan beépült a néptánc és a népzenei oktatás. Tehát a középfokú képzés előtt a gyerekek legfeljebb csak játszóházi foglalkozások keretében találkozhatnak a kézműves szakmákkal, de ez nem tud megfelelő mértékben szemléletet, elkötelezettséget kialakítani, hiszen csak esetleges és a gyors sikerhez jutást célozza meg, ami éppen nem jellemzője a kézműves mesterségeknek. A középfokú oktatás utáni lehetőség is hiányzik a vertikumból. Míg a népzene és a néptánc be tudott illeszkedni a felsőfokú oktatás kereteibe, addig a kézműves tárgyi kultúra oktatása ebből is kimaradt. Az első kísérlet 2011 őszén indult el Szombathelyen a választható népi kézműves szakirányú képzés elindításával, melynek tapasztalatai még nem állnak rendelkezésünkre.

Nagyon jó példákat látunk másutt e kulturális terület integrálására az oktatás rendszerébe, csak egyetlen rövid példa a hanti-mansi modell, ahol már az általános iskolai művészeti képzésben kötelezően oktatják a hagyományos kézműves tevékenységeket. Ezt követően a művészeti szakközépiskolában a választható tanszakok között is megtaláljuk a különböző

szakmákat (érettségi mellett!), ahol autentikus mesterek és designerek együtt oktatják a tanulókat, 1 mesterhez maximum 5 fő tanuló tartozhat. Az úgynevezett művészeti iskolák tartományonként szerveződnek, ahol összegyűjtik azokat a tanulókat, akik a művészet valamely ága iránt érdeklődnek (zene, képző és iparművészet, táncművészet, színházművészet). Majd az érettségi után felsőfokú egyetemi művészeti képzésben is tovább folytathatják tanulmányaikat. Fantasztikus eredményeket láttunk! A mi nagyon gazdag hagyományos kultúránkból mit lehetne csinálni, megfelelő képzési rendszerrel!

Jelenleg az alábbi szakmákban folyik középfokú és felnőtt képzés:

képző megnevezése	oktatott szakmák	Iskolarendszerben	felnőttképzés
Ady Endre ÁMK Népi Kismesterségek Szakiskolája, Nádudvar	faműves, fajáték készítő	×	
	fazekas	×	
	nemezkészítő	×	
	népi bőrműves	×	
	szőnyegszövő	×	
	takács	×	
	népi játék és kismesterségek oktatója		×
Hagyományok Háza, Budapest	csipkekészítő		×
	gyékény-, csuhé-, szalmatárgy készítő		×
	kosárfonó		×
	nemezkészítő		×
	népi bőrműves		×
	szőnyegszövő		×
	népi játék és kismesterségek oktatója		×
Dr. Kresz Mária Alapítvány Budapest	fazekas		×
	népi játszóház vezető		×
Jelky András Szakközépiskola Szakiskola és Kollégium Baja	kézi és gépi hímző	×	
Kézműves Szakiskola és Alapfokú Művészeti iskola Békéscsaba	csipkekészítő		×
	takács	×	
	fazekas		×

képző megnevezése	oktatott szakmák	Iskolarend- szerben	felnoftképzés
	bőrműves	×	
	kézi és gépi hímző		×
	cserépkályha készítő	×	×
	kádár		×
	ötvös		×
	népi játszóház vezető		×
	népi játék és kismestersé- gek oktatója		×
Esély Kövessi Erzsébet Szakképző Iskola és Gimnázium, Budapest	kosárfonó és fonott bútor- készítő	×	
	szőnyegszövő	×	
Népi Mesterségek és Művészetek Szakközép- iskolája, Budapest	bőrtárgykészítő	×	
	csipkekészítő	×	
	faműves, fajáték készítő	×	
	fazekas	×	
	kosárfonó és fonott bútor- készítő	×	
	mézeskalács készítő	×	
	szíjgyártó-nyerges	×	
	szőnyegszövő	×	
	népi játszóház vezető		×
	népi játék és kismestersé- gek oktatója		×
Könnyűipari Szakközép- és Szakiskola, Deb- recen	kézi és gépi hímző	×	
Fóti Népművészeti Szakközép- Szakiskola és Gimnázium	keramikus (fazekas)	×	
	textilműves (kézi szövő)	×	
Marcalvárosi Főigazgatóság Kovács Margit Szakképző Iskola, Győr	faműves, fajáték készítő	×	
	fazekas	×	
	népi bőrműves	×	
Grassalkovich Szakközépiskola, Szakiskola és Felnőttek Általános Iskolája, Hatvan	kosárfonó és fonott bútor- készítő	×	
Népművészeti Szabadiskola, Nyíregyháza	népi játék és kismestersé- gek oktatója		×
	népi játszóház vezető		×
Világ Világossága Alapítvány BINOK, Pécs	szőnyegszövő	×	

képző megnevezése	oktatott szakmák	Iskolarendszerben	felnőttképzés
Kolping Katolikus Szakiskola, Speciális Szakiskola és Kollégium, Pétfürdő	bőrtárgykészítő	×	
Gébárti Kézművesek Háza/Zala Megyei Népművészeti Egyesület, Zalaegerszeg	népi játszóház vezető		×
	népi játék és kismesterségek oktatója		×

Pénzügyi feltételek

Az állami normatív támogatás a bérekre, járulékokra és a rezsiköltségek egy részére elegendő. A szakképzési alapból a működésre fordítható összeg aránylag kevés. Az alapanyagok beszerzésére alig van forrás. A pénzügyi feltételek romlása egyrészt a hallgatói létszám drasztikus visszaesésének, másrészt a jogszabályi változásoknak is következménye, pl. kötelező béremelés / minimál bér emelkedésének követése stb.

Az eszközök pótlására, javíttatására, vagy beruházásra új eszközök vásárlására semmilyen forrás nincs. Esetlegesen a pályázatok és többnyire utófinanszírozottak, a kisebb intézmények ezt nem tudják bonyolítani. Ezen kívül a pályázatok elbírálásnak ideje túl hosszú, nehezen tervezhető így a pénzügyi háttér.

Az óraszámok várható emelkedése drasztikusan fogja emelni a képzési időt, ezáltal a képzések díját. Ennek finanszírozására nem tudjuk honnan lesz forrás.

A felnőtt képzések támogatására alig van pályázati lehetőség, állami támogatás pedig a pedagógusképzésen kívül, egyáltalán nincs. A képzésekben résztvevők létszámának visszaesése nem (csak) az érdeklődés hiánya miatt történik, hanem célcsoportjaink anyagi helyzete miatt is.

Működési feltételek

Az oktatás területén rendelkezésre álló épületek alapterülete többnyire kevés, a műhelyek aránylag kicsik, hiányoznak a megfelelő kiszolgáló helyiségek (pl. raktár, előkészítő, stb.). Ezek hiánya megnehezíti a munkát, esetlegesen a kapacitás hiánya forrás kieséssel is jár.

A képzés területén folyó munkát megnehezíti az óriási bürokrácia, mely a képzések, tanfolyamok dokumentálásában jelentkezik. Nincs megfelelő létszám és ez financiálisan is sok fölösleges kiadással jár. Ezen kívül az adminisztratív munkával való leterheltség miatt, nem jut elég idő új programok létrehozására, tananyagfejlesztésre, amely a képzési kínálatot bővíthetné.

Társadalmi elismertség, társadalmi környezet

A kézműves képzés rendszerével kapcsolatban, több irányban is tovább kell lépünk. A mozgalom nagy erőfeszítések árán tudja felmutatni azt, ami ma a hagyományokra épülő képzések

tekintetében megvalósult, illetve ami nem tudott megvalósulni, bár a szakterületet ismerők fejében már rég megszületett.

Egyik irány a művészeti alapképzés kérdése. Ezzel kapcsolatban fogalmazott meg a szakterület, nevezetesen a Népművészeti Egyesületek Szövetsége és a Hagyományok Háza még a NEFMI részére egy levelet. Ez a 14-évesekig terjedő korosztályt célozza meg az alapképzéssel.

A másik irány a szakképzés, melyben nagy előrelépést jelent az új OKJ, de mint említettük, annak finansziális oldala még nem látható. A jelenlegi vizsgáztatási rendszer nem igazán mutatja meg a hallgatók szakmai felkészültségét, mert az értékelésben túl nagy hangsúllyal jelennek meg a különböző kompetenciák (pl. kommunikáció, megbízhatóság, felelősségtudat, elhivatottság).

Ennek koronája a felsőfokú képzés lenne, amely egyelőre gyerekcipőben jár. Az OKJ-ban szerepel ugyan a Népi játék-és kismesterségek oktatója képzés, mint ráépülés, de csak felső-középfokú szintű OKJ-s végzettséget ad. Ez pedig nem elég ahhoz, hogy akár az általános iskolákban, akár az alapfokú művészeti iskolákban, a szakiskolákban taníthassanak azok a mesterek, akik amúgy megfelelő szakmai ismerettel, tapasztalattal rendelkeznek (esetleg pedagógusok is egyben). Pedig a mozgalom és saját szorgalmuk által szakmájuk kiváló ismerői, művelői, alkotói. A pedagógus továbbképzés rendszerében történt támogatáscsökkenés miatt drasztikusan visszaesett a népi játszóházvezető tanfolyamon a hallgatói létszám, az iskolák nem tudják megfelelően finanszírozni, a pedagógusok úgyszintén nem. Kötelezettség mellé az államnak a pénzügyi fedezetről is gondoskodnia kellene. Fontos lenne mind a pedagógusképzésbe, mind az iparművészeti képzésbe beemelni ezeket az ismereteket, hiszen ezen is múlik magyarságunk kulturális örökségének megőrzése a globalizálódó világban. Segítségre, közös akaratra van szükség ez ügyben a szakmai szervezetek, minisztérium, kamarák, szakmai háttérintézmények, civilek összefogására.

Első lépésként a népi kézművesség társadalmi megítélésén kell változtatni. Több fórumon részt venni, komplex módon bemutatni tartalmát, előnyeit, a közösség megtartásában való szerepét. Költetni a PR és marketing tevékenységekre. Ez nagyban hozzájárulna képzéseink megfelelő létszámának eléréséhez. Célközönségeink bővítése szükséges, kommunikációnkat tovább kell erősíteni a külvilág felé: Facebook használatával, saját honlapon keresztül, kész sajtó anyagok kiküldésével stb. Át kell gondolni a hirdetési stratégiát, mert az írott sajtóban megjelenő apróhirdetések nem igazán hoznak eredményt.

Olyan programokat kell találnunk, amelyek a már végzett hallgatókat is visszavonzza, tovább fejlődésükhöz hozzájárul. A programok kidolgozásánál tájékozódni szükséges a célközönség igényeiről, mert csak így lehetünk eredményesek a képzések megszervezésében.

Összefoglalás

Mert kell egy hely felkiáltással létrejöttek az alkotóházak: Velem, Gébárt, Tiszavárkony stb., hogy csak az elsöket említsük. Aztán létrejöttek az iskolák, melyek ugyanúgy helyei ugyanannak a mozgalomnak. Létrejöttek az egyéni műhelyek is. Ugyanazt műveljük, különböző helyeken. Ennek feltérképezése, naprakész információk adásával sürgető feladattá vált. Egy-

értelművé, köztudottá kell tenni létüket! Nem volt könnyű megépíteni, és nem könnyű működtetni a meglévő házakat, műhelyeket, képző intézményeket. Ahol jól működik, ott a házak, műhelyek mögött erős közösségek, karizmatikus vezetők vannak.

A folytonosság azt igényli, hogy új területeken is meg kellene találni lehetőségeinket, ez a menedzseri gondolkodás fontosságát helyezi előtérbe. Az új lehetőségek (pl. vidékfejlesztés, turizmus, rekreáció, helyi érték kérdésköre, önfoglalkoztatás lehetőségei, ezzel a képzési tevékenység bővítése), melyekből ez idáig kimaradtak ezek a meglévő közösségi színterek, ill. esetlegesen jutottak szerephez, arra ösztönöznek, hogy ki kell találnunk a lehetséges új szerepünket.

Ehhez szükség lesz a jobb érdekképviselő kialakítására, ezzel együtt a döntéshozók megfelelő tájékoztatására, egyben javaslatok kidolgozására. Egy mozgalom felépített valamit, amit nem szabad elveszíteni. Nem csak az új létrehozása a cél, hanem a meglévők helyzetbe hozása! Tudomásul kell venni, hogy itt állami vagyon van szó, amelyet meg kell őrizni, fejleszteni kell, az idegenforgalom számára látvánnyá kell tenni! A művészeti alapképzésből való kizáródás a mozgalom számára döbbenetes erővel hatott. Mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a mi tevékenységünk is visszakerülhessen az alapképzésbe. Legfontosabb érvünk, a mozgalom közösségépítő ereje, mely új célokat, más életminőséget mutathat be a fiataloknak. A felsőfokú képzésben való előbbre jutás szintén ugyanilyen kardinális feladat, nem elodázható. Mindezen célokat széles társadalmi összefogással, közös erővel lehet elérni.

PROKNÉ TIRNER GYÖNGYI

2.3.2.1 Az intézmények adatai

Szervezet neve	Szervezet típusa	Megye	Isz.	Település	Cím	Telefon	E-mail	Vezető neve
Művelődési Ház Azaum Római Tábor	Nyitottműhely	Komárom- Esztergom megye	2932	Almásfüzitő	Petőfi tér 6.	34/348749 30/2983070	www.almasfuzito.m uvelodesihaz@gmail .com	Bekéné Magyar Melinda
Steig Kerámia	Műhelygaléria	Tolna megye	7148	Alsónyék	Templom u. 8.	74/493451	steigkeramia@hotmail. hu	Jaszenovics Géza
„Sártekerő” faze- kasműhely	Nyitottműhely	Zala megye	8394	Alsópáhok	Fő u. 43.	83/344064 30/4111122	cziborimi@freemail. hu	Czibor Imre
Örökség Alkotómű- hely	Nyitottműhely	Heves megye	3399	Andornaktálya	Kossuth u. 18.	20/5384242	ema- il.orkseg@orkseg. hu	Katric Krisztina
Bajai Kézműves Egyesület	Népi kézmű- ves civil szervezet	Bács- Kiskun megye	6500	Baja	Határ u. 70.	20/4242352	vassjava@fakupa.hu	Vass János
Halász szerszám készítő műhely	Nyitottműhely	Bács- Kiskun megye	6500	Baja	Lókert sor 74/a.	79/426051 20/3670560		Pencz József
Jelky András Szak- középiskola, Szak- iskola és Kollégium	Iskola	Bács- Kiskun megye	6500	Baja	Petőfi u. 1.	79/326439	iskola@jelkya- baja.sulinet.hu	Királyné Kosztér Mária
Czeglédi Bútormű- hely	Nyitottműhely	Veszprém megye	8422	Bakonyháza	Kossuth u. 77.	30/3006292 88/488197	butorfestes@gmail.c om	Czeglédi Tibor és Katalin
Varrótű Tanoda	Nyitottműhely	Veszprém megye	8220	Balatonalmádi	Veszprémi u. 11.	88/438658 20/6110242	zctoth@gmail.com	Cz.Tóth Hajnalka
Látványszövőde	Nyitottműhely	Veszprém megye	8220	Balatonalmádi	Városház tér 4.	30/2825334	kezeszovo@gmail.co m	Fodorné László Mária
Fazekasház és Galéria	Műhelygaléria	Veszprém megye	8272	Balatoncsicsó	Fő u. 16.	87/479124 70/3140270	kerartika@vazsonyk om.hu, info@csicsogaleria.c om	Schmidt Ferenc
Kájel Csipkeház	Speciális népi kézműves gyűjtemény, nyitottműhely	Somogy megye	8613	Balatonrendréd	Kossuth u. 30.	85/349653	csipkehaz.balatonen dred@museum.hu, kajelne@t-online.hu	Kájel Endréné
"Lölle" Kulturális Hagyományörző Egyesület	Népi kézmű- ves civil szervezet	Somogy megye	8638	Balatonlelle	Kossuth u. 2.	85/351844 20/3157020	lolle_elle@freemail. hu	Dolbert Ferenc
Kapoli Múzeum és Galéria	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Somogy megye	8638	Balatonlelle	Kossuth u. 35.	85/354568 20/9372801	ligetig@kapoli- muzeum.hu	Ligetig Gábor
Kalapos Népművé- szeti Alkotóház	Alkotóház	Hajdú- Bihar megye	4060	Balmazújvá- ros	Szegfű sor 1/a.	52/377336 30/5288015	mihalkgy@freemail. hu	Mihalkó Gyula
Fiaстыúk Fazekas Műhely	Nyitottműhely	Veszprém megye	8443	Bánd	Kossuth u. 25.	70/3951815	adrienn@kupa2002. hu	Szabó Adrienne
Tojásfestő műhely	Nyitottműhely	Tolna megye	7149	Báta	Fő u. 17.	74/490704 20/5286289	czenczmarietta@gm ail.com	Huszákné Czencz Marietta
Bátai Fazekasház	Nyitottműhely	Tolna megye	7149	Báta	Fő u.9.	74/490356	bfazekas@tolna.net	Szodoriané Móhr Szilvia
Kosárfonóműhely	Nyitottműhely	Vas megye	9683	Bejcgyertyá- nos	Béke u. 37.	95/411067 30/9166715	padoszol- tan@freemail.hu	Pados Zoltán
Kosárfonó műhely- galéria	Műhelygaléria	Békés megye	5630	Békés	Kossuth u. 24.	66/411237	nep.muvesz@nap- szam.hu	Kocsor Imréné
Békési Díszítőmű- vészeti Közhasznú Kulturális Egyesület	Népi kézmű- ves civil szervezet	Békés megye	5630	Békés	Széchenyi tér 4.		lu- kacs.eszter51@free mail.hu	Lukács Eszter

Szervezet neve	Szervezet típusa	Megye	Isz.	Település	Cím	Telefon	E-mail	Vezető neve
Nefelejcs Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Békés megye	5630	Békés	Szegedi Károly utca 3	30/9253933		Balog Gáborné
Kézműves Szakiskola és Alapfokú Művészeti iskola	Iskola	Békés megye	5600	Békéscsaba	Orosházi út 32.	66/325598	info@ibsen.hu	Barcsay Andrea
Fazekas Műhelygaléria	Műhelygaléria	Békés megye	5600	Békéscsaba	Dohány u. 9.	66/431346 30/6258355 30/6278181	szani6809@gmail.com	Farkas Gábor
Békés Megyei Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Békés megye	5600	Békéscsaba	Orosházi út 32.	30/2997789	info@bmne.hu	Pál Miklósné
Békés Megye Népművészetéért Alapítvány	Népi kézműves civil szervezet	Békés megye	5600	Békéscsaba	Orosházi út 32.	66/442122	info@bmne.hu	Szilágyi Menyhért
Fazekas műhely	Nyitottműhely	Békés megye	5600	Békéscsaba	Corvin u. 20/1.	30/2391672 30/3825862		Hugyecz László, Rózsa Ibolya
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Békés megye	5600	Békéscsaba	Szent Imre u. 11/2	70/6104500	bjulee@citromail.hu	Barta Julianna
Békésszentandrási Kézművesek Egyesülete	Népi kézműves civil szervezet	Békés megye	5561	Békésszentandrás	István király u. 16.			Szabó Edit
Bihari Alkotóház	Alkotóház	Hajdú-Bihar megye	4100	Berettyóújfalú	Tavaszi krt. 10	54/400146 20/5860181	nepmu93@gmail.com	Török Istvánné
Bihari Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Hajdú-Bihar megye	4100	Berettyóújfalú	Tavaszi krt. 10	30/2284738 54/402194	torokistvanne56@gmail.com, vass@ovoda3sz.t-online.hu, nepmu93@gmail.com	Török Istvánné
Népművészeti Ház és Szövődőműhely	Alkotóház	Heves megye	3243	Bodony	Kossuth u. 29.	36/444057	heveshsz@t-online.hu	Báder Miklósné
Fazekasház	Műhelygaléria	Heves megye	3243	Bodony	Kossuth út 55.	36/374054 20/4233965		Les Gábor
Szövődőház	Nyitottműhely	Komárom-Esztergom megye	2855	Bokod	Fő u. 23.			Fáncsik Zoltánné
Hoffer János Emlékház	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Baranya megye	7937	Boldogasszonyfa	Kossuth u. 24.	30/9721330		Szita Józsefné
Fazekas műhely	Nyitottműhely	Tolna megye	7150	Bonyhád	Perczel M. u. 37.,	74/453662 20/3412356	hhelga70@freemail.hu	Herbszt Helga
Cipész műhely	Nyitottműhely	Tolna megye	7150	Bonyhád	Rákóczi F. u. 9.	74/451347 20/4194346 70/3643047	info@fenyvesicipo.hu	Fenyvesi István
Dr. Kresz Mária Alapítvány	Iskola	Budapest	1163	Budapest	Cinke u. 33.	1/4071502, 20/3653815	fezekaskozpont@mail.datanet.hu	Halmai Krisztina
Hagyományok Háza	Iskola	Budapest	1011	Budapest	Corvin tér 8.	1/2256065	beszpremy.katalin@hagyomanyokhaza.hu	Beszprémy Katalin
Esély Kövessi Erzsébet Szakképző Iskola és Gimnázium,	Iskola	Budapest	1089	Budapest	Dugonics u. 17-21.	1/2842662 1/3030317	esely@neteverest.hu	kozma László
Népi Mesterségek és Művészetek Szakközépiskolája	Iskola	Budapest	1203	Budapest	Ónodi u. 14.	1/2830893 1/4215064	guzsaly1@hdsnet.hu	Petrás György
Pest-Budai Kézműves és Népművészeti Közhasznú Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Budapest	1031	Budapest	Vízimolnár u. 10. 7/69.	1/3598434, 30/6263101	tuskestunde@gmail.com	Tüskés Tünde
Hereditas Kulturális Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Budapest	1052	Budapest	Vitkovics M. u. 12.		kovacs.il@chello.hu	Kovács István László

Szervezet neve	Szervezet típusa	Megye	Isz.	Település	Cím	Telefon	E-mail	Vezető neve
Napvilág Alapítvány	Népi kézműves civil szervezet	Budapest	1122	Budapest	Határőr u. 34.	20/2120977 1/3558325	napvilag@napvilag.hu	Dr. Máthé Lajos
Dr. Kresz Mária Alapítvány	Népi kézműves civil szervezet	Budapest	1163	Budapest	Cinke u. 33.	1/4071502 20/3653815	fazekaskozpont@mail.datanet.hu, arte@freemail.hu	Halmi Krisztina
Artchaika Ősművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Budapest	1224	Budapest	Bartók Béla u. 136.	1/3622413 20/9926804	info@keramiapark.hu	Vinczéné Lőrincz Ágnes
A Magyar Kézművességért Alapítvány	Népi kézműves civil szervezet	Budapest	1054	Budapest	Kálmán I. u. 20.	1/3543146	amka@chello.hu	Gergely Imre
Kézművelők és Hagyományörzők Egyesülete	Népi kézműves civil szervezet	Budapest	1162	Budapest	Rákosi út. 224.	70/5197896	sarkadudvar@gmail.com	Trombitás Enikő
Fazakasműhely	Nyitottműhely	Budapest	1221	Budapest	Tordai út 3.	1/2279286	kamaras.kata@t-online.hu	Kamarás Kata
Hagyományok Háza. Népi Iparművészeti Múzeum Állandó Kiállítása	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Budapest	1010	Budapest	Fő u. 6.	1/2018734	szabo.zoli@hagyomanyokhaza.hu	Szabó Zoltán
Magyarországi Kovácműves Céh	Népi kézműves civil szervezet	Budapest	1051	Budapest	Hercegprímás u. 19. 3/36.	1/3026323	ceh@kovacsmivesceh.hu	Takáts Zoltán
Igen ez Műhely	Nyitottműhely	Budapest	1091	Budapest	Üllői u. 21.	20/9928279	ginannani@gmail.com	Vidák Anna
Ceglédi Alkotók Egyesülete	Népi kézműves civil szervezet	Pest megye	2700	Cegléd	Ilona u. 5.	53/312647 30/3567550	luag@freemail.hu	Détáriné Lukács Ágnes
Kovács és csuhéfonó műhely	Nyitottműhely	Veszprém megye	8474	Csabrendek	Rákóczi utca 31.	20/2806565 70/4315956	csiktamas1100@gmail.com bardonreka@gmail.com	Csik Tamás és Csikné Bardón Réka
Fazekas műhely	Műhelygaléria	Fejér megye	8073	Csákberény	Orondi szőlőhegy 1545 Hrsz.	30/9280188	orond1545@gmail.com	Szmola Edina
Fazekas műhely	Nyitottműhely	Fejér megye	8083	Csákvár	Vörösmaty u. 8.	30/5769474	simon.dorart@gmail.com	Simon Dóra
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Fejér megye	8083	Csákvár	Szent István u. 7	20/5672173		Kodolányi Borbála
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Fejér megye	8083	Csákvár	Szent István u. 3-5	20/5122570		Lönhárd Edit
Szt. Vendel Nemezház	Alkotóház	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5064	Csataszög	Külterület 017/3 hrsz.	30/3719756	info@nemezeles.hu	Pócsainé Müller Elza
Fafaragó műhelygaléria	Műhelygaléria	Bács-Kiskun megye	2713	Csemő	Bogdán iskola dűlő 15.	53/707691		Orisek Ferenc
Csipkeház és Bemutatóterem	Műhelygaléria	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5465	Cserkeszölő	Szabadság u. 2/A.	56/310637 20/3608562	info@csipkehaz.hu	Révész Márta
Faműves Ház	Műhelygaléria	Baranya megye	7673	Cserkút	Rákóczi u. 7.	30/2247559	hajdazsig@gmail.com	Hajda György Zsigmond
Fafaragóműhely	Nyitottműhely	Zala megye	8372	Cserszegtomaj	Barát u. 119.	83/310454 30/2711007	berezky21@t-online.hu	Berezky Csaba
"Mézes-Mázás Angyalvár" - fazekas és mézeskalács műhelygaléria	Műhelygaléria	Fejér megye	8074	Csókakó	Vértesi út 14.	20/3861602	csangyalzsuzsa@gmail.com	Csuporné Angyal Zsuzsa
Fafaragó Bemutató Műhely	Nyitottműhely	Somogy megye	7555	Csokonyavisonta	Xantus J. u. 80.	82/475091		Oláh Lajos

Szervezet neve	Szervezet típusa	Megye	Isz.	Település	Cím	Telefon	E-mail	Vezető neve
Fafaragó és játékkészítő Kézműves és Vendégház	Műhelygaléria	Csongrád megye	6640	Csongrád	Dankó P. u. 30.	30/3938040	tisza.kezmuveshaz@gmail.com	Tisza Sándor
Dél Magyarországi Alkotók Népművészeti Egyesülete 2004.	Népi kézműves civil szervezet	Csongrád megye	6640	Csongrád	Gr. Apponyi A. u. 13.	30/3103969	j.tarjanyi@vnet.hu, dane2004@invitel.hu	Tarjányi József
Faműves Műhely	Nyitottműhely	Csongrád megye	6640	Csongrád	Csáki Gy. U. 1.	63/471468 30/4051598		Lekrinszki Mátvás
Fafaragó Tanya	Nyitottműhely	Csongrád megye	6640	Csongrád	Tanya 244.	63/471342 30/3415529	fafarago@csongrad.hu	Simmer Sándor
Kézműves Alkotóház	Alkotóház	Csongrád megye	6640	Csongrád	Öregvár u. 34.	63/570325	csongrad@tourinform.hu	
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Győr-Moson-Sopron megye	9300	Csorna	Kórház u. 8.	30/5894540		Angyán Csilla
Csorvás Népművészetért Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Békés megye	5920	Csorvás	Rákóczi u. 5.	30/4949153	hudakjozsefne@mail.globonet.hu	Hudák Józsefné
Hudák Család Kéziszövő és Varró Műhelye	Nyitottműhely	Békés megye	5920	Csorvás	Tanya 183	66/258176 30/4949153	juliahudakne@citromail.hu, hudakjozsefne@globonet.hu	Hudák Józsefné
Kisgyerek Alapítvány Tájház és Kézműves Műhely	Alkotóház	Pest megye	2370	Dabas	Lakos dr. u. 27.	20/9334666	sente.krisztina@tajhaz.eu,	Szente Krisztina
Dabas és Térsége Kézműves Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Pest megye	2370	Dabas	Lakos dr. u. 27.	20/9334666	sente.krisztina@tajhaz.eu, fulemule@monornet.hu	Szente Krisztina
Radics Mézeskalácsos Műhely	Műhelygaléria	Hajdú-Bihar megye	4033	Debrecen	Alvinczi u. 5.	52/345348 20/9420739 20/3341881	info@radicsmezeskalacs.hu	Radics László, Radics Zoltán
Hajdú-Bihar Megyei Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Hajdú-Bihar megye	4026	Debrecen	Vendég u. 28.	54/480730 30/2635448	huberte@t-online.hu	Hubert Erzsébet
Kézműves Alapítvány	Népi kézműves civil szervezet	Hajdú-Bihar megye	4026	Debrecen	Nagy Gál István u. 6.	52/321260 30/3667774	info@kezmuvesalapitvany.hu	Hunyadi Sándor
Tímárház	Nyitottműhely	Hajdú-Bihar megye	4024	Debrecen	Nagy Gál István u. 6.	52/321260	timarhaz@debreceni.muvkozpont.hu	Mátrai Nagy Andrea
Kovácsműhely	Nyitottműhely	Hajdú-Bihar megye	4002	Debrecen	Fancsika 170/b.	52/470217 30/9833785	jozsef.molnar@tuzikovacs.hu	Molnár József
Kovácsműhely	Nyitottműhely	Hajdú-Bihar megye	4033	Debrecen	Bálint pap u. 13.	52/314292, 30/2396206	bestcomp@t-online.hu	Molnár Péter
Könnyűipari Szakközép- és Szakiskola	Iskola	Hajdú-Bihar megye	4027	Debrecen	Sétakert u. 1-3.	52/503833	igazgato@konnyuipari.hu	Pécsi Beáta
Kádár Műhely	Nyitottműhely	Hajdú-Bihar megye	4225	Debrecen-Józsa	Sillye G. U. 43.	52/386138 30/9281714	buglyo.peter@bbcooper.hu	Buglyó Péter
Gyöngyműhely,	Műhelygaléria	Tolna megye	7144	Decs	Öreg u. 6., Kossuth u. 36. kiállítóhely	74/496853 20/2386440	nazso@tolna.net	Nagy Zoltánné
Babamúzeum és műhely	Műhelygaléria	Tolna megye	7144	Decs	Kossuth u.8.	74/495734		Farkasné Pál Bözsi
Gyöngyműhely	Nyitottműhely	Tolna megye	7144	Decs	Jókai u. 2.	74/496579		Dömötör Erzsébet
Bogár tanya, néprajzi magángyűjtemény	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Tolna megye	7144	Decs	Szülőhegy u. 52-54.	74/413177 30/8520890		Bogár Éva

Szervezet neve	Szervezet típusa	Megye	Isz.	Település	Cím	Telefon	E-mail	Vezető neve
Kovácsműhely	Nyitottműhely	Veszprém megye	8460	Devecser	Hársfa u. 28.	88/223904 20/9156413	parazsszaki@gmail.com	Németh Szabolcs
Dobozi Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Békés megye	5624	Doboz	Hunyadi u.1.	66/268299	muvelodesihaz@doboz.hu	Hidvégi Julianna
Csuhás műhely	Nyitottműhely	Veszprém megye	8416	Dudar	Telekítő u.12.	88/487604 30/5602452	tas896@vnet.hu	Pappné Rátcz Ildikó
Sütő Levente Lehel Műhelye	Műhelygaléria	Pest megye	2092	Dunakeszi	Széchenyi u. 181.	23/454293 70/2036664	sutoleventelehel@gmail.com	Sütő Levente Lehel
Csontfáragó Műhelygaléria	Műhelygaléria	Heves megye	3300	Eger	Kolozsvári u. 20/A.	36/324863		Boros József
Heves Megyei Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Heves megye	3300	Eger	Knézich K. u. 8.	36/320536 20/9892656	feherjanosne@freemail.hu	Fehér Jánosné
Viselkedéskészítő Műhely,	Nyitottműhely	Heves megye	3300	Eger	Gyóni G. u. 31.	36/414173		Erdész Judit Mária
Cserepes Csűr	Nyitottműhely	Fejér megye	8130	Enying	Rákoczi u. 18	30/2543055	info@cserepes.hu	Kató Balázs
Szj és nyeregkészítő műhely	Nyitottműhely	Fejér megye	8130	Enying	Arany J. u. 10.	30/2812768	fodorsaddler@gmail.com	Fodor Balázs, Fodorné Máté Rita
"Nyitott Műhely"	Nyitottműhely	Komárom-Esztergom megye	2500	Esztergom	Lázár V. u. 21/a.	33/400880 20/9758860		
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Vas megye		Felsőjánosfa	Szénégető u. 1.	94/426037 30/2031163	k.erika.fazekas@freemail.hu	Gácsiné Kovács Erika
Gyöngystúdió	Műhelygaléria	Pest megye	2363	Felsőpakony	Zrinyi u. 54.	29/317116	fehersasfeszek@gmail.com	Fehér Anna
Börműves Műhely	Nyitottműhely	Pest megye	2363	Felsőpakony		30/6454462	info@leatherwork.hu	Dobos Krisztina
Fóti Népművészeti Szakközép- Szakiskola és Gimnázium	Iskola	Pest megye	2153	Fót	Vörösmarty tér 2.	27/359607	fot@freemail.hu	Kaudersné Madarász Zsuzsanna
Fazekas műhely	Nyitottműhely	Pest megye	2151	Fót	József Attila u. 82	70/3484859	kisilona61@gmail.com	Kis Ilona
Galgamácsai Hagyományörző Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Pest megye	2183	Galgamácsa	Kéri u. 29.	20/3880656 1/2212893	gulyasmagdolna@freemail.hu	Gulyás Magdolna
Zsigri-ház	Nyitottműhely	Pest megye	2183	Galgamácsa	Kéri u. 29.	20/3880656	gulyasmagdolna@freemail.hu	Gulyás Magdolna
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Tolna megye	7134	Gerjen	Vajda I. m18.	75/337231	evakozak@tolna.net	Kozák Éva
Kosbor Kézműves Műhely	Népi kézműves civil szervezet	Pest megye	2230	Gyömrő	gr. Teleki u. 46.	70/2417471	samuszter@t-online.hu	Munkácsy Gábor
Marcalvárosi Főigazgatóság Kovács Margit Szakképző Iskola	Iskola	Győr-Moson-Sopron megye	9024	Győr	Répece u. 2.	96/428033 20/2624393	kovacs margit@amk.gyor.sulinet.hu	Horváth Ágota
Kisalföldi Népművészek Egyesülete	Népi kézműves civil szervezet	Győr-Moson-Sopron megye	9025	Győr	Lazaret u. 10.	96/322123 70/5283467	erdelyigabi@yahoo.com	Erdélyiné Horváth Gabriella
Győri Kétfestő Műhely	Nyitottműhely	Győr-Moson-Sopron megye	9025	Győr	Festő u. 20.	96/335206 20/3564774	gyorikek festo@hotmail.com	Gerencsérné Tóth Ildikó
Hagyományörző Faműves Gyűjtemény és Műhely	Műhelygaléria	Zala megye	8992	Hagyásbörönd	Fő u. 3.	30/6858620	famuvesek@freemail.hu	Czudar Éva
Aranyszalma Alkotóház és Galéria	Alkotóház	Hajdú-Bihar megye	4080	Hajdúnánás	Jókai út 12.	20/2299131		Reszeginé Nagy Mária

Szervezet neve	Szervezet típusa	Megye	Isz.	Település	Cím	Telefon	E-mail	Vezető neve
Helytörténeti Gyűjtemény, Szalmaműzeum	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Hajdú-Bihar megye	4080	Hajdúnánás	Bocskai u. 13.	30/3670033		Darócziné Bordás Andrea
Kovácsműhely	Nyitottműhely	Hajdú-Bihar megye	4080	Hajdúnánás	Bessenyei u. 7.	20/9332294		Kéki Zsolt
Gazdaház	Műhelygaléria	Hajdú-Bihar megye	4200	Hajdúszoboszló	Vasvári P. u. 40.	52/359119	gazdahaz.hajduszoboszlo@gmail.com	Vaskó Istvánné
Gyapjusház	Műhelygaléria	Hajdú-Bihar megye	4200	Hajdúszoboszló	Korpos u. 6.	20/4542203	gyapjushaz@gmail.com	Dezsóné Borbély Emma
Szoboszlói Gazdaház Közhasznú Alapítvány	Népi kézműves civil szervezet	Hajdú-Bihar megye	4200	Hajdúszoboszló	Vasvári P. u. 40.	52/359119	gazdahaz.hajduszoboszlo@gmail.com	Vaskó Istvánné
Magyar Gyöngy Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Pest megye	2314	Halásztelek	Dózsa Gy. U. 21.	24/4512115 70/2733649	katigyongy@citroma.hu	Ganevnyé Székely Katalin
Bútorfestő Műhely	Nyitottműhely	Bács-Kiskun megye	6326	Harta	Kossuth u. 79.	78/407148	sphmharta@gmail.com	Schneider Péter és Péterné
Fafaragó bemutatóműhely	Műhelygaléria	Baranya megye	7745	Hásságy	Ady E. u. 9.	69/358038	szenkeresztifarago@gmail.com	Szentkereszt István
Grassalkovich Szakközépiskola, Szakiskola és Felnőttek Általános Iskolája	Iskola	Heves megye	3000	Hatvan	Csaba Vezér u. 6.	37/540104	gasz@mailbox.hu	Tircsi Erika Bernadett
Hevesi Kézműves Udvar, Radics Kúria	Műhelygaléria	Heves megye	3360	Heves	Kossuth L. u. 26-28.	36/346811 30/4940044	heveshsz@t-online.hu	Pataki Miklósné
Csillagvirág Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Heves megye	3360	Heves	Kossuth L. u. 28.	36/346838, 30/4940044	heveshsz@t-online.hu	Pataki Miklósné
Hagyományos Értékek Megőrzéséért Alapítvány	Népi kézműves civil szervezet	Heves megye	3360	Heves	Kossuth u. 26-28.	36/346838 30/9638602	heveshsz@t-online.hu	Báder Miklósné
Barakonyi Kerámia Műhely	Nyitottműhely	Zala megye	8380	Hévíz	Dr. Babócsay u. 98.	83/341998, 20/9711728	info@barakonyi-keramia.hu	Barakonyi István
Belvárosi Fazekasház	Műhelygaléria	Csongrád megye	6800	Hódmezővásárhely	Lánc u. 3.	62/533024 70/5107004	keramix@freemail.hu, fazekas@vnet.hu	Ambrus Sándor
Fazekas műhely	Nyitottműhely	Csongrád megye	6800	Hódmezővásárhely	Révai u. 24.	62/221952 30/2392688	forrokeramia@freemail.hu	Forró István és Ágoston Mária
Fazekas műhely	Nyitottműhely	Csongrád megye	6800	Hódmezővásárhely	Eke u. 41.	62/244441 20/5300901	szenasikeramia@t-online.hu	Szénási János
Fazekasház	Nyitottműhely	Nógrád megye	3176	Hollókő	Petőfi u. 4.	32/379252 30/9245052	tarevare@citromail.hu, tarevare@freemail.hu	Régi László
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Nógrád megye	3176	Hollókő	Petőfi u. 7.	32/380063 70/4567116 70/3376988		Bercsényi Péter
Kézművesporta	Nyitottműhely	Nógrád megye	3176	Hollókő	Kossuth u. 53.	20/5697525	tundekiss@freemail.hu	Kiss Tünde
Pajtakert-Szövőház	Nyitottműhely	Nógrád megye	3176	Hollókő	Kossuth u. 46.	32/379273 30/2891946		Ispánné Péter Éva
Himző műhely	Nyitottműhely	Bács-Kiskun megye	6341	Homokmégy	Sport u. 6.	30/5457652		Romsics Lászlóné
Kézműves Udvar	Nyitottműhely	Hajdú-Bihar megye	4071	Hortobágy	Petőfi tér 13.	52/589321 52/958000 30/3034922	kezmuvesudvar@hnp.hu	Lisztes László
Balogh Mihály fafaragó műhelygalériája	Műhelygaléria	Zala megye	8991	Hottó	Szabadság tér 4.	92/370380	zsuzsanna0627@freemail.hu	Balogh Mihály

Szervezet neve	Szervezet típusa	Megye	Isz.	Település	Cím	Telefon	E-mail	Vezető neve
Csipkemúzeum	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Győr-Moson-Sopron megye	9361	Hövej	Fő u. 54.	96/255196	polghiv.hovej@t-online.hu	
Höveji hímzések állandó kiállítása	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Győr-Moson-Sopron megye	9361	Hövej	Fő u. 27.	99/381153 20/9254547	info@szigethyistvanne.hu	Szigethy Istvánné
Jász Múzeum	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5100	Jászberény	Táncsics M- u. 5.	57/502610	jaszmuzem@invitel.hu	Hortiné dr. Bathó Edit
Rokolya Varró és Látványműhely	Nyitottműhely	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5100	Jászberény	Külsőpelyh espart u. 18.	20/3553346	tajti.erszebet@jaszsa-rok.hu	Tajti Erzsébet
Fazekas Alkotóház	Alkotóház	Bács-Kiskun megye	6300	Kalocsa	Kunszt J. u. 4.	78/465259 70/4305404	info@fazekasmester.hu	Kovács László
Hímző műhely (FERDINÁND ÉS TÁRSA Kft)	Nyitottműhely	Bács-Kiskun megye	6300	Kalocsa	Damjanich u. 2/a.	30/2156184		Bolvári Ferdinánd
Hímző és kerámia műhely (PANITA Bt.)	Nyitottműhely	Bács-Kiskun megye	6300	Kalocsa	Kubinszky u 5.	30/6065663		Bolvári Andrásné
Somogy Megyei Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Somogy megye	7400	Kaposvár	Egyenesi u. 83	82/414384 30/3851181	go-zo@kabelnet.hu	Gosztonyi Zoltán
Motolla Szövetség	Nyitottműhely	Somogy megye	7400	Kaposvár	Somssich u. 18.	20/5344697	csapoangela@gmail.com	Csapó Angéla
Mezei Ottó fazekas műhelye	Nyitottműhely	Baranya megye	7333	Kárász	Kültelek 5.	72/420080		Mezei Ottó
Nagykunsági Népművészek Egyesülete	Népi kézműves civil szervezet	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5300	Karcag	Kálvin u. 4.	30/2292258	nmmiklos@freemail.hu	Dr. Nagy Molnár Miklós
Kovács műhely	Nyitottműhely	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5300	Karcag	Varró u. 21/b.	59/313369		Tóth István
Györffy István Nagykun Múzeum, Kántor Sándor Fazekas Emlékház és Nagykunsági Tájház	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5300	Karcag	Kálvin u. 4.	59/312087	karcagimuzeum@gmail.com	Dr. Nagy Molnár Miklós
Sajómenti Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3700	Kazincbarcika	Dózsa Gy. u. 49.	20/5147847	ezakata@citromail.hu	Elzenwa Katalin
Egressy Béni Könyvtár, Kulturális és Sport Központ Csipkeműhelye	Nyitottműhely	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3700	Kazincbarcika	Dózsa Gy. u. 49.	48/310116	egressy@mail.matav.hu	Neszádeliné Kállai Mária
Kovácsműhely	Nyitottműhely	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3700	Kazincbarcika	Pincesor 16.	48/410379 20/5709457		Fülöp Tibor
Duna-Tisza Közi Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Bács-Kiskun megye	6000	Kecskemét	Serfőző u. 19.	76/327203	dunatiszakozoi@gmail.com	Berei Andrea

Szervezet neve	Szervezet típusa	Megye	Isz.	Település	Cím	Telefon	E-mail	Vezető neve
Népi Iparművészeti Gyűjtemény	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Bács-Kiskun megye	6000	Kecskemét	Serfőző u. 19.	76/327203 30/9756710	nim01@citromail.hu	Kriskóné Dávid Mária
Horváthné Gellért Erzsébet fazekas műhelye	Nyitottműhely	Zala megye	8784	Kehidakustány	Hunyadi u. 16.	83/334118 30/4998115		Horváthné Gellért Erzsébet
Népművészeti Alkotóház	Alkotóház	Zala megye	8360	Keszthely	Sopron u. 7.	30/2206117	zmna1990@citromail.hu	Molnárné Riskó Erzsébet
Kályhás műhely	Nyitottműhely	Baranya megye		Keszű	Petőfi Sándor u. 172	30/3320180	schultakos@maolbox.hu	Schulteisz Ákos
Bükkaljai Mesterek Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3557	Kisgyőr	Dózsa Gy. U. 27.	46/476280 70/9446293	faluhasz@borsodweb.hu	Paranai Józsefné
Fafaragó műhely, nyitottgaléria	Műhelygaléria	Bács-Kiskun megye	6100	Kiskunfélegyháza	Oskola u. 4/a.	76/467939		Faragó József
Bene Ircsi Fonodája	Nyitottműhely	Bács-Kiskun megye	6100	Kiskunfélegyháza	Sas u. 5.	30/6450075	beneircs@gmail.com	Bene Ágostonné
Szjgyártó műhely	Nyitottműhely	Csongrád megye	6760	Kistelek	Árpád u. 9.	62/259542 20/9413413	gyifko@invitel.hu	Gyifkó Gyula
Szalma-és Csuhefőnök Baráti Társasága Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5310	Kisújszállás	Deák F. u. 6.	20/9749169	szaber@enternet.hu	Szabó Katinika
Tanyavilág Kulturális Egyesület.	Népi kézműves civil szervezet	Bács-Kiskun megye	6421	Kisszállás	V. körzet 46.	20/4127115	sacro12@t-online.hu	Mikó Piroska
Komárom-Esztergom Megyei Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Komárom-Esztergom megye	2921	Komárom	Bokréta u. 7.	2063551768	anna.nyikus@gmail.com	Nyikus Anna
Fafaragó Műhely	Nyitottműhely	Békés megye	5553	Kondoros	Rákóczi u. 61.	66/388181 30/8574309		Balogh Zsigmond
Mézeskalácsos Műhely	Nyitottműhely	Vas megye		Kőszeg	Kelcz A. u. 13.	94/325097 20/9685865		Neumeister Gyuláné
Kulcsi Kézműves Alkotóház	Alkotóház	Fejér megye	2458	Kulcs	Császártanya	30/6005765	kemencekulcs@gmail.com	Molnárné Lukács Anita
Kulcsi Kemencés Kézműves Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Fejér megye	2458	Kulcs	Kossuth I. u. 77.	30/6005765	kemencekulcs@gmail.com	Molnárné Lukács Anita
Fafaragó galéria és néprajzi magángyűjtemény	Műhelygaléria	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5340	Kunhegyes	Arany J. u. 69.	59/326067	cuppali@citromail.hu	Czupp Pál
Csenged Hagymányórzó és Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5440	Kunszentmárton	Újvilág u. 22.	56/705131 70/3812374	06703812374@vodafone.hu	Ország László
Helytörténeti Gyűjtemény	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5440	Kunszentmárton	Kerületi háza u. 6.	56/461518	muzeumatomlocben@t-online.hu	Pusztai Gabriella
Tojásfestő műhelye	Nyitottműhely	Bács-Kiskun megye	6065	Lakitelek	Kiss J. u. 2.	76/448747 20/2097027	szelesnekasailona@gmail.com	Szelesné Kása Ilona
Hetési szőtesműhely	Nyitottműhely	Zala megye	8960	Lenti	Zöldmező u. 11.	92/354777 30/9105674		Hácskó Imréné
Kosárfonó műhely	Nyitottműhely	Zala megye	8960	Lenti	Mihályfai u. 55.	30/8581562		Dulics Margit

Szervezet neve	Szervezet típusa	Megye	Isz.	Település	Cím	Telefon	E-mail	Vezető neve
Letenyei Fafaragó Műhely Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Zala megye	8868	Letenye	Szabadság tér 2.	20/9311647	boaendre@freemail.hu	Boa Endre
Magyarlukafai Néprajzi Műhely	Alkotóház	Baranya megye	7925	Magyarlukafa	Fő u. 44.	73/554051, 70/2517174	lovaskata@freemail.hu	Lovas Kata
Kaptár Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Baranya megye	7925	Magyarlukafa	Fő u. 44.	73/554051 70/2517174	lovaskata@freemail.hu	Lovas Kata
Tájház és Alkotóház Magyarpolány	Alkotóház	Veszprém megye	8449	Magyarpolány	Petőfi S. u. 4.	88/503820 30/6204919	hivatal@magyarpolany.hu	
Albert Kerámia	Műhelygaléria	Vas megye	9946	Magyar-szombatfa	Fő u. 21/b.	94/444022 30/6009881	info@albertkeramia.hu	Albert Attila, ifj., Albert Attila
Czúgh-Porta	Nyitottműhely	Vas megye	9946	Magyar-szombatfa	Fő u. 21.	94/444189		Nyakasné Czúgh Zsuzsanna
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Vas megye	9946	Magyar-szombatfa	Fő u. 65.	94/444033		Tóth János
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Vas megye	9946	Magyar-szombatfa	Fő u. 20/a.	94/444196 30/9132737	csekejanos@uw.hu	Cseke János
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Vas megye	9946	Magyar-szombatfa	Gödörházi u. 10.	94/444029 30/3810551	vorosferenc@indamail.hu	Vörös Ferenc
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Vas megye	9946	Magyar-szombatfa	Fő u. 44.	94/444207 30/3270093		Vörös Gábor
Familia Kerámia	Nyitottműhely	Vas megye	9946	Magyar-szombatfa	Fő u. 93/b.	94/444221 30/3785955	keramiabt@vipmail.hu	Pappné Cservék Gizella
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Vas megye	9946	Magyar-szombatfa	Fő u. 18/b.	94/444293		Tóth Ferenc
Czúgh János Emlékszoba	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Vas megye	9946	Magyar-szombatfa	Fő u. 28.	30/3521032		Czúgh Mária
Fazekasműhely	Műhelygaléria	Somogy megye	8700	Marcali	Rózsa u. 49.	85/314226 20/5926360	nepiiparmuvesz@harangozorita.hu	Harangozó Rita
Mézeskalácsos Kézművesház	Nyitottműhely	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5435	Martfű	Mártírok u. 1.	20/9150508	edit.hidvegi@t-online.hu	Juhászné Hidvégi Edit
Szatmár Néptánc és Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4700	Mátészalka	Budai Nagy Antal u. 29.	44/313954 3069566965	akicko@freemail.hu	Dr. Balogh László
Népművészeti Ház	Alkotóház	Heves megye	3246	Mátraderecske	Deák F. u. 1.	36/476719	heveshsz@t-online.hu	Báder Miklósné
Palóc Néprajzi magángyűjtemény	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Heves megye	3232	Mátrafüred	Pálosvörös marty u.2.	37/320137 20/5403281	info@palocbakabak.hu	Lovászné Juhász Rita
Palóc Néprajzi magángyűjteményért Alapítvány	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Heves megye	3232	Mátrafüred	Pálosvörös marty u.2.	37/320137 20/5403281	info@palocbakabak.hu	Lovászné Juhász Rita
Siogyöngye Kézműves Alkotóház	Alkotóház	Tolna megye	7057	Medina	Kossuth u. 71.	230/395471 5,70/543672 8	nincs	Godóné Varga Piroska
Szövőműhely	Nyitottműhely	Békés megye	5650	Mezőberény	Luther tér 12-13.	20/9567817	info@berenyitextil.hu	Debreczeni János
Népi Művészetek Háza és Táncpajta	Alkotóház	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3400	Mezőkövesd	Kisjankó Bori u. 5-7.	49/411686 30/2287119	info@matyofolk.hu	Berecz Lászlóné
Matyó Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3400	Mezőkövesd	Kisjankó Bori u. 5.	49/411686 30/2287119	info@matyofolk.hu	Berecz Lászlóné

Szervezet neve	Szervezet típusa	Megye	Isz.	Település	Cím	Telefon	E-mail	Vezető neve
Bútorfestő Műhely	Nyitottműhely	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3400	Mezőkövesd	Kisjankó Bori u. 8-10.	49/500288 20/3679698	koszab@t-online.hu	Kovács Szabolcs
Fazekas Műhely	Nyitottműhely	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3400	Mezőkövesd	Kisjankó Bori u. 39.	49/311595 70/3194397	feher_tibor57@t-online.hu	Fehér Tibor
Játékház	Nyitottműhely	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3400	Mezőkövesd	Mogyoróköz 4.	49/312623 20/2622731	nincs	Lukácsné Lengyel Erzsébet
Mézeskalácsos ház	Nyitottműhely	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3400	Mezőkövesd	Kisjankó Bori u. 6.	49/411686 70/2300138	mezeskalacsostajhaz@gmail.com	Pető Anna
Szövőház	Nyitottműhely	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3400	Mezőkövesd	Kisjankó Bori u. 30.	49/311082		Tábori Aranka
Badár Emlékszoba és Fazekas Alkotóház	Műhelygaléria	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5400	Mezőtúr	Sugár u. 28.	56/550637 20/2436405		Derecskei Magdolna
Túri Fazekas Múzeum	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5400	Mezőtúr	Bajcsy-Zs. U. 41.	56/350174	fazekasmuzeum@gmail.com	Pusztai Zsolt
Diósgyőri Kézműves Alkotóház	Alkotóház	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3534	Miskolc	Nagy Lajos király u. 18-20.	46/400419 30/2065019	fmne@kezmuvesekhaza.hu, forraymarian@gmail.com .datanet.hu	Molnárné Forray Marianna
Fügedi Márta Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3534	Miskolc	Nagy Lajos király u. 18-20.	46/400419 30/2065019	fmne@kezmuvesekhaza.hu, forraymarian@gmail.com .datanet.hu	Molnárné Forray Marianna
Lézerpont Látványtár	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3531	Miskolc	Győri kapu 57.	46/428111	informacio@lezerpont.hu	Barna György
Bocskoros és tímár műhely	Nyitottműhely	Baranya megye	7700	Mohács	Felső-Dunasor u. 24.	20/9124381	farkasgyorgy@bocskoros.hu	Farkas György
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Fejér megye	8060	Mór	Szt István tér 4.	30/2419365	valyogkovats@gmail.com	Kováts Judit
Kovácsműhely	Nyitottműhely	Fejér megye	8060	Mór	Szt István tér 4.	30/2582756	diostibi@freemail.hu	Diós Tibor
Nádudvari Kézműves Szakiskola	Iskola	Hajdú-Bihar megye	4181	Nádudvar	Kossuth u. 7.	54/480730 20/5919462	szakiskola@adyamk.hu	Dr. Takácsné Baranyai Etelka
Fazekasműhely	Műhelygaléria	Hajdú-Bihar megye	4181	Nádudvar	Fő u. 152.	54/480569 30/4813441	info@nadudvarifazekas.hu	Fazekas Ferenc
Fazekasház	Műhelygaléria	Hajdú-Bihar megye	4181	Nádudvar	Fő u. 64.	54/480562 20/4231850	istvan_fazekas@freemail.hu	Fazekas István, ifj. Fazekas István
Nádudvari Fazekasház	Műhelygaléria	Hajdú-Bihar megye	4181	Nádudvar	Fő u. 159.	54/480425 30/9680940	info@nadudvarifazekashaz.hu	Fazekas Lajos
Nádudvari Kosárfonóműhely	Nyitottműhely	Hajdú-Bihar megye	4181	Nádudvar	Deák F. u. 33.	20/3742067	balogkarcsi@gmail.com	Balogh Károly
Fehér Gólya Kézműves Udvar és Vendégház	Nyitottműhely	Hajdú-Bihar megye	4181	Nádudvar	Petőfi u. 19.	54/480222, 30/2329544	pava2000@fehergolya.hu	Pavluskané Sulyok Júlia

Szervezet neve	Szervezet típusa	Megye	Isz.	Település	Cím	Telefon	E-mail	Vezető neve
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Hajdú-Bihar megye	4181	Nádudvar	Völgyalj u. 16.	54/480185 30/3694716	dobine.vass.j@frakta.l.hu	Dobiné Vass Júlia
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Hajdú-Bihar megye	4181	Nádudvar	Miklós u. 37	30/3407468	knagyzsolt@nadudvarikemencesedenyek.hu	K. Nagy Zsolt
Nagydorogi Kézi-munka ésHagyományörző Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Tolna megye	7044	Nagydorog	Kossuth u. 81.		jakuci@enternet.hu	Máté Jánosné
Nagykállói Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4320	Nagykálló	Táncsics u. 28.	42/263161 20/9851150	felegyhazine@freemail.hu	Félegyházi Józsefné
Duna-Tisza közti Egyesület Alkotóháza	Alkotóház	Bács-Kiskun megye	2750	Nagykőrös	Csíkvár dűlő 6.	20/5635770	dunatiszakozi@gmail.com	Berei Andrea
Szalmakötő műhely	Nyitottműhely	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5065	Nagykőrű	Dózsa Gy. U. 2/a.	30/5772182		Gregor Balázs
Régi Mesterségeket Felelevenítő Közhasznú Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Baranya megye	7731	Nagypall	Szabadság u. 26.	72/466713 30/34418006	berces.a@freemail.hu	Bérczes Attiláné
Fafaragó és szövő műhely	Műhelygaléria	Tolna megye	7186	Nagyvejke	Fő u. 63.	74/483703	nincs	Beréti István
Fazekas Műhely	Nyitottműhely	Somogy megye	8738	Nemesvid	Ady u. 41.	70/2327501	bogdan.klara@freemail.hu	Bogdán Klára
Fábriné Solymosi Hedvig fazekas műhelygaléria	Műhelygaléria	Zala megye	8948	Nova	Fő u. 42.	92/377094		Fábriné Solymosi Hedvig
Népművészeti Szabadiskola	Iskola	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4400	Nyíregyháza	Arany J. u. 33.	30/4485500	aranyka-pu.puskasne@gmail.com	Dr. Puskásné Oláh Júlia
Aranykapu Bemutató Terem	Műhelygaléria	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4400	Nyíregyháza	Toldi u. 23	42/310893 42/796141 30/4485500	aranyka-pu.puskasne@gmail.com	Dr. Puskásné Oláh Júlia
Népművészeti Egyesület Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szervezete	Népi kézműves civil szervezet	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4400	Nyíregyháza	Zrínyi u. 8-10.	30/968-3450	ica.vajda@gmail.com	Vajda László
Aranykapu Népművészeti Egyesület Közhasznú Szervezet	Népi kézműves civil szervezet	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4400	Nyíregyháza	Arany J. u. 33.	42/310893 42/796141 30/4485500	aranyka-pu.puskasne@gmail.com	Dr. Puskásné Oláh Júlia
Fa- és textiljáték műhely	Nyitottműhely	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4400	Nyíregyháza	Sólyom u. 34/b.	42/430607 20/8248040	amik@upcmail.hu	Ámik Jánosné
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4400	Nyíregyháza	Ószőlő u. 12.	42/438009 30/9036409	juditgyarmati@freemail.hu	Endrédiné Gyarmati Judit
Csipkeműhely	Nyitottműhely	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4400	Nyíregyháza	Ószőlő u. 73. II/53.	30/508-8764	estokju@gmail.com	Estók Judit
Vászonszövő műhely	Nyitottműhely	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4400	Nyíregyháza	Hajnal u.8.	42/342-614, 20/2052064	hegyi.svajc@gmail.com	Hegyí Jenőné

Szervezet neve	Szervezet típusa	Megye	Isz.	Település	Cím	Telefon	E-mail	Vezető neve
Viseletkészítő, zsinórozó műhely	Nyitottműhely	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4400	Nyíregyháza	Rozsnyó u. 16.	42/342751 30/4181610	nemetgabci@freemail.hu	Németh Gabriella
Kovács- és bőrműves műhely	Nyitottműhely	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4400	Nyíregyháza	Bártfa u. 4.	70/5508663	gyulapajer@t-online.hu	Pájer Gyula, Pájerné Rádi Mariann
Textiltervező műhely	Nyitottműhely	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4400	Nyíregyháza	Korányi F. u. 209.	42/447195 30/4550589	henspergercecilia@gmail.com	Tamásné Hensperger Cecília
Textiljáték készítő műhely	Nyitottműhely	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4400	Nyíregyháza	Lobogó u. 2.	42/802726 20/9652458	vinnaiilona33@gmail.com	Vinnai Ilona
Faműves Műhely	Nyitottműhely	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4551	Nyíregyháza-Oros	Meggyes u. 62.	42/4810870	faragas.andras@gmail.com	Kiss András
Kosárfonó és fonottbútorkészítő műhely	Nyitottműhely	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4461	Nyírtelek	Laktanya köz 1.	42/210444 20/9394874	kosarfonas@freemail.hu	Fehér Mihály
Fazekas Műhely	Nyitottműhely	Baranya megye	7695	Óbánya	Fő u. 64/1.	72/463076		Keszler István
Fazekas Kiállítás	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Baranya megye	7695	Óbánya	Fő u. 70.	72/463108 72/463494 30/3484230	helytorteneti.obanya@museum.hu	
Orfűi Kézműves Egyesület Alkotóháza	Alkotóház	Baranya megye	7677	Orfű	Hrsz:540/2. Malom Múzeum	30/9790555	egerszegi.a@gmail.com	Egerszegi Andrea
Szalmafonó nyitottgaléria	Műhelygaléria	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5451	Öcsöd	Lenin u. 3.	56/310139 70/2131698	bemar@freemail.hu	Bencsik Márta
Népi Mesterségek Műhelye Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Vas megye	9941	Óriszentpéter	Városszer 95.	94/428509 30/3974921	nepimestermuhely@gmail.com	Erdélyiné Horváth Terézia
Fazekasno.hu	Nyitottműhely	Vas megye	9941	Óriszentpéter	Kovács szer 72.	70/3379142	katty@vipmail.hu	Róka Katalin
Zsohát -Porta	Nyitottműhely	Vas megye	9941	Óriszentpéter	Kovácsszer 70.	94/428208 70/3379140	zsohargyula@vipmail.hu	Zsohár Gyula
Lőrincz Textiles Műhely	Nyitottműhely	Veszprém megye	8500	Pápa	Korona u. 3.	89/322771	info@keziszoves.hu	Lőrincz Péter
Győry Néprajzi Gyűjtemény	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Veszprém megye	8500	Pápa	Fő tér 23.	89/312086	esterhazykastely@papa.hu	
Bőrműves műhely	Nyitottműhely	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4338	Papos	Dózsa Gy. u. 4.	30/4073349	pacsabi@yahoo.com	Pankotai Csaba
Kosárfonó Műhelygaléria	Műhelygaléria	Heves megye	3240	Parád	Sziget u. 6.	36/364481		Baji Imréné
Paszabi Szóttés Népművészeti Ház	Műhelygaléria	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4475	Paszab	Fő u. 58.	42/204793 20/5292018	paszabiszottes@freemail.hu	Vattai Jánosné
Patcai Kézműves Alkotóház	Alkotóház	Somogy megye	7477	Patca	Fő u. 43.	30/6789941		Rostás Klára
Csillagbojtár fafaragó és hagyományörző műhely	Nyitottműhely	Pest megye	2071	Páty	Burgondia u. 13/B.	20/4586644	csillagbojtargmail.com	Plés Péter

Szervezet neve	Szervezet típusa	Megye	Isz.	Település	Cím	Telefon	E-mail	Vezető neve
Cuharé Községi és Alkotóház	Alkotóház	Baranya megye	7631	Pécs	Nagyposta völgyalsó út 33.	72-440244 30/5484628	horvath.agota.pecs@gmail.com	Horváth Ágota
Orfűi Kézműves Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Baranya megye	7624	Pécs	Zichy Gy. U. 27/A.	30/9478316, 30/979-0555	egerszegi.a@gmail.com	Egerszegi Andrea
Kézművesek Baranyai Egyesülete	Népi kézműves civil szervezet	Baranya megye	7631	Pécs	Kispostavölgy u. 58.	72/440244, 30/548-4628	hagonya@gmail.com	Horváth Ágota
Horváth Ágota fazekas műhelye	Nyitottműhely	Baranya megye	7631	Pécs	Kispostavölgy 58. (88)	72/440244 30/5484-628	horvath.agota.pecs@gmail.com	Horváth Ágota
Gyapjúfonó műhely	Nyitottműhely	Baranya megye	7629	Pécs	Zsolnay Vilmos u. 62.	30/3608526	gulyasgyapju@yahoo.com	Gulyás Árpád
Világ Világossága Alapítvány BINOK	Iskola	Baranya megye	7635	Pécs	Bálicsi u. 29.	72/310299	binok@vva.hu	dr. Sebestyén Ibolya
Bőrműves Műterem	Műhelygaléria	Baranya megye	7621	Pécs	Rákóczi u. 5-7.	72/240020 20/4475278	info@gyike.hu	Terényi Gyöngy
Kolping Katolikus Szakiskola, Speciális Szakiskolabás Kollégium	Iskola	Veszprém megye	8105	Pétfürdő	Hősök tere 10.	88/476211	kolping@kolpingpet.hu	Fodor Tamás
Kovácsműhely	Nyitottműhely	Pest megye	2097	Pilisborosjenő	Szt. Donát u. 35.	26/336299 20/3478837	takats.zoltan1@t-online.hu	Takáts Zoltán
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Győr-Moson-Sopron megye	9142	Rábapatonna	Rózsa F. u. 12.	96/743652	fazekas@freemail.hu	Káldi Károly
Palóc Galéria	Műhelygaléria	Heves megye	7629	Recsk	Kossuth u. 118.	36/478444	heveshsz@t-online.hu	Báder Miklósné
Palóc viseletek	Műhelygaléria	Nógrád megye	3104	Salgótarján	Nagymező u. 44.	30/6395986	bocsieva@upcmail.hu	Bocsi Éva
Paszománykészítő Műhely	Nyitottműhely	Vas megye	9600	Sárvár	Katona J. u. 1.	70/5526152	drhajdu@airplanet.hu	dr. Hajdú Tamás
Bőrműves műhely és bemutatóterem	Műhelygaléria	Tolna megye	7081	Simontornya	Petőfi u. 12.	74/486241	konyvistvan@freemail.hu	Könyvsné Szabó Éva
Hímzőmúzeum és műhely,	Műhelygaléria	Tolna megye	7171	Sióagárd	Leányvár	74/315550 30/2294293	himzesmuzeum@marginpince.hu	Vargáné Kovács Veronika
Tolna Megyei Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Tolna megye	7171	Sióagárd	Zrínyi u. 31.	74/501077 20/946-5617	komjathiagi@tolna.net, komi@tmamk.hu	Komjáthi Tamásné
Csuhéműhely	Nyitottműhely	Tolna megye	7171	Sióagárd	Zrínyi u. 5.	20/3528305	sajka@freemail.hu	Dr.Say Istvánné
Gyertyakészítő műhely és méhészet	Nyitottműhely	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4481	Sóstóhegy	Csalogány u. 10.	42/475456 20/5473770		Chrenkó Mihályné
Kézműves ház	nyitottműhelyek	Fejér megye	2432	Szabadegyháza	Szabadság tér	30/6396376 20/2605735		Schmitsek Józsefné (kerémia), Pószter Józsefné (szövés)
Népi Mesterségek Pest Megyei Egyesülete	Népi kézműves civil szervezet	Pest megye	2111	Szada	Dózsa Gy. U. 9.	28/405446 20/69117212	dulaieva@gmail.com	Dulai Sándorné
Szápári Kovácsműhely	Nyitottműhely	Veszprém megye	8423	Szápár	Kossuth u. 59..	88/486084 30/6051542		Kohus László
Sárarany Szalmapor-ta	Nyitottműhely	Békés megye	5540	Szarvas	Ezüstszőlők III.kk.350.	20/5241827 20/5120549	szalmaporta@gmail.com	Maczkó család
Szarvasi Kézműves Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Békés megye	5540	Szarvas	Kossuth tér 3.	70/2316708		Kugyeláné Décesi Mónika

Szervezet neve	Szervezet típusa	Megye	Isz.	Település	Cím	Telefon	E-mail	Vezető neve
Palóc Népművészeti és Házipari Szövetkezet	Műhelygaléria	Nógrád megye	3170	Szécsény	Rákóczi út 65.	20/9886277	reznil@freemail.hu	Reznicsék Sándor
Kézművesház	Műhelygaléria	Nógrád megye	3170	Szécsény	Ady Endre út 4.	70/9841912	dolfi56@freemail.hu	Török János
Mézeskalács Házikó	Műhelygaléria	Nógrád megye	3170	Szécsény	Bajcsy-Zs. U. 18.	32/371011		Takács Béla
Palócföldi Népi Iparművészek Egyesülete	Népi kézműves civil szervezet	Nógrád megye	3170	Szécsény	Attila u. 31/A.	70/9841912	dolfi56@freemail.hu	Török János
Napsugaras Dél-Tisza Mentí Kulturális Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Csongrád megye	6753	Szeged	Budai Nagy Antal u. 20-22..	20/9413413	napsugaras7@gmail.com	Gyífkó Gyula
Gyékényes műhely	Nyitottműhely	Csongrád megye	6753	Szeged	Budai Nagy Antal u. 20-22..	62/548235	hellero.muvhaz@int.ritek.hu	Török Gizella
Fehérvári Kézművesek Háza	Alkotóház	Fejér megye	8000	Székesfehérvár	Rác u. 27.	20/2592952	kezmuvesek@gmail.com, pongraczz@gmail.com	Pongrácz Zoltán
Mesterségek Háza.	Alkotóház	Fejér megye	8000	Székesfehérvár	Rác u. 20.	22/313175	gabrielakomendo@fejermmk.hu	Komendó Gabriella
Fehérvári Kézművesek Egyesülete	Népi kézműves civil szervezet	Fejér megye	8000	Székesfehérvár	Oskola u. 3.	20/3539755 70/3270202	kezmuvesek@gmail.com, pongraczz@gmail.com	Szenczi Jánosné
Fejér Megyei Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Fejér megye	8000	Székesfehérvár	III. Béla király tér 1.	22/313175 70/3785053	fejerm.nepmuvesz@gmail.com, molnarneanetta@gmail.com	Molnárné Tamás Anetta
Népi játszóház és fafaragó porta	Műhelygaléria	Tolna megye	7100	Szekszárd	Bátaszéki u.40.	30/2711710	famuvesseg@famuvesseg.hu	Törő György, Töttösi Attila
Szjgyártóműhely	Nyitottműhely	Tolna megye	7100	Szekszárd	Széchenyi u. 16.	74/316206 74/315225	nepp.denes@szjgyarto.hu	Nepp Dénes
Szövőműhely	Nyitottműhely	Tolna megye	7100	Szekszárd	Porkoláb-völgy	74/501077 20/9465617	komjathiagi@tolna.net, komi@tmamk.hu	Komjáthi Tamásné
Petrits Mézeskalácsos, Gyertyaöntő és Cukorkakészítő Múzeum	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Tolna megye	7100	Szekszárd	Munkácsy u. 9/b.	74/512110 20/9510687	petrits@mezeskalacs.hu	Petrits József
Örökség Kézművesház	Alkotóház	Somogy megye	7477	Szena	Kossuth u. 26.	30/2716620		Orosz Adél
Nivegy-völgyi Fazekas Emlékműhely	Nyitottműhely	Fejér megye	8272	Szentantalfa	Templom u. 5..	87/479640 30/5627819	emlekmuhely@gmail.com	Nagy Lászlóné
Kósa Reneszánsz Kerámia Stúdió	Műhelygaléria	Pest megye	2000	Szentendre	Bükkös part 34.	30/919-5490	ko-sa@kosareneszansz.hu	Kósa Klára
Börműves műhely	Nyitottműhely	Pest megye	2000	Szentendre	Kovács László u.67.	30/3978032	a.lepizsan@chello.hu	Lepizsán Attila
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Zala megye	8975	Szentgyörgyvölgy	Vörösmarty u. 33.	92/351762, 30/5473334		Csótár Rezső
Csuhé- és Fajátékkészítő Bemutatóműhely	Nyitottműhely	Baranya megye	7936	Szentlászló	Kossuth u. 106.	73/354217 20/5399995	laszlo@altisk-szentlaszlo.sulinet.hu	Horváth Antónia, Horváth László,
Fafaragó műhely	Nyitottműhely	Zala megye	8861	Szepetnek	Királyi P. u. 5.	93/381247 30/2583690	endru82@freemail.hu	Németh Ferenc
Fafaragó Műhelygaléria	Műhelygaléria	Pest megye	2319	Szigetújfalu	Szőlő u. 9.	24/463175 70/4596618	gabinemes65@gmail.com	Nemes Ferenc
Kaczár Tanya	Nyitottműhely	Pest megye	2624	Szokolya	Hunyadi u.23.	27/385415 20/3740267	kacartanya@freemail.hu	Lénárt István

Szervezet neve	Szervezet típusa	Megye	Isz.	Település	Cím	Telefon	E-mail	Vezető neve
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5000	Szolnok	Czakó E. u. 3. I/15.	56/423985 30/6279905	kenyeresne@t-online.hu	Kenyeres Sándorné
Szt. Lucia Kézműves Céh és Népi- és Iparművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5000	Szolnok	Hild tér 1.	20/3929512	abanovak@abanovak.hu	Molnár Mariann
Napsugár Gyermekek Háza Nyitott Műhelye	Nyitottműhely	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5000	Szolnok	Baross u. 56.	56/410521 20/3675788	napsugargyermekekha@gmail.com	Lászlóné Nagy Ilona
Damjanich János Múzeum	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5000	Szolnok	Kossuth tér 4.	56/510155	muzeum@djm-hu	Dr. Horváth László
Velemi Stúdió Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Vas megye	9700	Szombathely	Kodály Z. u. 18.	94/4558370 30/62985186	tarodil@gmail.com	Taródi Lajos
Vas Megyei Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Vas megye	9700	Szombathely	Ady E. u. 5.	30/4007319	gumi8@freemail.hu	Belencsák Mihály
Csuta-baba Műhely	Nyitottműhely	Fejér megye	8121	Tác	Széchenyi u. 18.	20/9889344	julis58@citromail.hu	Gelencsér Julianna
Tojásfestő és karcoló műhely	Nyitottműhely	Veszprém megye	8541	Takácsi	Vörösmarty u. 13.	30/7198407	ildi.folk@yahoo.com	Bakó Ildikó
Hegyaljai Alkotóház	Alkotóház	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3907	Tállya	Gesztenyesor u. 2.	47/398131	derineagi@gmail.com	Dériné Érsek Ágnes
Hegyaljai Mesterek Népművészeti Egyesülete	Népi kézműves civil szervezet	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3907	Tállya	Rákóczi u. 13.	70/7036291 46/380-929	derineagi@gmail.com	Dériné Érsek Ágnes
Iharos Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Pest megye	2461	Tárnok	Ősz u. 28.	23/389121 30/62343887	ament.eve@t-online.hu	Ament Éva
Fafaragó műhelygaléria	Műhelygaléria	Komárom-Esztergom megye	2890	Tata	Széchenyi u. 28.			
Csiszár fazekasműhely	Nyitottműhely	Komárom-Esztergom megye	2890	Tata	Eötvös u. 36.	34/380356	csiszar-tata@uw.hu	Csiszár József
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Komárom-Esztergom megye	2890	Tata	Révai u. 10.	34/382850 20/4610481	veghpot@actel.hu	Végh Ákos
Magyar Csipkekészítők Egyesülete	Népi kézműves civil szervezet	Komárom-Esztergom megye	2800	Tatabánya	Bánhidai ltp. 402. I/7.	34/311665 30/4178100	vincemari@t-online.hu	Nagy Vincéné
Puskin Csipkeműhely	Nyitottműhely	Komárom-Esztergom megye	2800	Tatabánya	Kossuth u. 22.	30/4178100	vincemari@t-online.hu	Nagy Vincéné
Magyar Csipkekészítők Egyesülete Csipke műhelye	Nyitottműhely	Komárom-Esztergom megye	2800	Tatabánya	Gellért tér 4.	30/4178100	vincemari@t-online.hu	Nagy Vincéné
Fafaragó Bemutató Műhely	Nyitottműhely	Tolna megye	7054	Tengelic	Petőfi u. 112.	74/432135		Móricz József

Szervezet neve	Szervezet típusa	Megye	Isz.	Település	Cím	Telefon	E-mail	Vezető neve
Hunnia Csipkeműzeum	Speciális népi kézműves gyűjtemény, nyitottműhely	Nógrád megye	2696	Terény	Arany János u. 70.	20/5190927	hunnia@csipkemuzem.com, fay.tornoczky.judit@gmail.com	Fáyiné Tornóczky Judit
Kosárfonó műhely	Nyitottműhely	Bács-Kiskun megye	6066	Tiszaalpár	Deák F. u. 33.	76/424497 30/5072064		Kanalas János
Csuhé és szalmafonó műhely	Nyitottműhely	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4455	Tiszadada	Ifjúság u. 6.	1/4052407 30/5466991	harsanyinee@freemail.hu	Harsányi Tiborné
Fazekas és tojásfestő műhely	Nyitottműhely	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4455	Tiszadada	Nagy u. 9.	43/240534 30/3069902 20/5693305	monika@citromail.hu, probus@citromail.hu	Kovácsné Botrágyi Mónika, Kovács Géza
Kovácsműhely	Műhelygaléria	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4464	Tiszaeszlár	Arad u. 34.	42/277144 30/3714953	vajdalaszlo@freemail.hu	Vajda László
Bőrös Alkotóház	Alkotóház	Jász-Nagykunszolnok megye	5350	Tiszafüred	Ady u. 45.	59/353501	alkotohaz@freemail.hu	Horváth Tibor
Fazekas Műhely és Kiállítás	Műhelygaléria	Jász-Nagykunszolnok megye	5350	Tiszafüred	Belsőkertror u. 4/a.	59/351483 70/3219253	szucskeramia@externet.hu	Szücs Imre
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Jász-Nagykunszolnok megye	5350	Tiszafüred	Szőlősi u. 27.	59/353538 70/5214460	torokzsoka@freemail.hu	Nagné Török Zsóka
Kiss Pál Múzeum	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Jász-Nagykunszolnok megye	5350	Tiszafüred	Tariczky sétány 6.	59/352106	kisspalmuz@freemail.hu	Dr. Vadász István
Kovács Képfestőműhely	Nyitottműhely	Bács-Kiskun megye	6060	Tiszakécske	Körösi u. 9.	76/441132	info@kekfestokovacs.hu	Kovács Miklós
Népművészeti Alkotóház	Alkotóház	Jász-Nagykunszolnok megye	5092	Tiszavárkony	Endre király út 121.	56/436052 30/4053342	kenyeresne@t-online.hu	Kenyeres Sándorné
Faragóház	Nyitottműhely	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4440	Tiszavasvári	Schönherz u. 11.	20/3386123	kalapalo@freemail.hu	Kovács Béla
Tokodi Alkotóház	Alkotóház	Komárom-Esztergom megye	2531	Tokod	Zrinyi u.3-4.	33/469011 30/5722665	radovicsgina@gmail.com	Radovics Georgina
Robotka Kézművesház	Alkotóház	Komárom-Esztergom megye	2531	Tokod	Flórián u. 20.	33/468668		Robotka László
Tolnai Képfestő Műhely és Múzeum	Műhelygaléria	Tolna megye	7130	Tolna	Kossuth u.21.	30/6914033	kekfesto@gmail.com	Nagy Mária
Tótkomlói Evangélikus Mesterségek Háza	Alkotóház	Békés megye	5940	Tótkomlós	Mezőhegyesi út 11.	20/8228682	karaszandi@freemail.hu	Karasz Róbert Jánosné
Fafaragó Műhely Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Zala megye	8865	Tótszentmárton	Alkotmány u. 29.	93/383432 30/3945277	istvan.radnai@freemail.hu	Radnai István

Szervezet neve	Szervezet típusa	Megye	Isz.	Település	Cím	Telefon	E-mail	Vezető neve
Kovácsműhely	Nyitottműhely	Pest megye	2045	Törökbálint	Katona J. u. 20.	30/8638912	jimbeam13@t-online.hu	Benkő Attila
Apáról Fiúra Népművészeti és Kézműves Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5200	Törökszentmiklós	Széchenyi u. 134.	30/4028383 30/6316860	aparolfiura.nke@t-online.hu	Forgácsné Molnár Anett
Kézműves Örökség Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5200	Törökszentmiklós	Petőfi S. u. 58/a.	30/3980208	guzsaly1@t-online.hu	Molnár Jánosné
Szálasanyagfeldolgozó műhely	Nyitottműhely	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5200	Törökszentmiklós	Batthyány u. 133.	56/394331 20/5169915	gelimari@freemail.hu	Gelencsér Mária
Finta Múzeum	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5420	Türkeve	Attila u. 1.	56/361183 20/4450429	mustkeve@enternet.hu, fintamuzeum@gmail.com	Kapás János Zsolt
Fazekas műhely	Nyitottműhely	Zala megye	8796	Türje	Cseresznyeszer u. 15.	83/356069 30/2440436	stekliilona52@gmail.com	Stekli Ilona
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Veszprém megye	8477	Tüskevár	Kossuth u. 26.	88/259501	fazekas54@invitel.hu	Tóth Gergely
Dunakanyar Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Pest megye	2600	Vác	Dr. Csányi L. krt. 63.	27/316411 20/4426294	konczianna@bio-kosar.hu	Konczi Anna
Tradíció Céh Alapítvány	Népi kézműves civil szervezet	Pest megye	2600	Vác	Kisgombás dűlő 2.	30/9896593	klucsar.bandit@freemail.hu	Klucsár András
Fazekas műhelygaléria	Műhelygaléria	Tolna megye	7146	Várdomb	Kossuth u. 14.	74/430326 30/9011911	racs.robert@t-online.hu	Rács Róbert
Varsányi Kézműves Porta	Alkotóház	Nógrád megye	3178	Varsány	Kossuth u. 2.	30/2997948	nogradtur@gmail.com	Pintérné Kanyó Judit
Nógrád Megyei Kézműves Műhely Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Nógrád megye	3178	Varsány	Kossuth u. 2.	32/370777 30/8119951	nogradtur@gmail.com	Pintér László
Fafaragó Galéria Kőlcsey ÁMK	Műhelygaléria	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	4804	Vásárosnamény	Damjanich u. 34.	45/471414		Gál Szabolcs
Velemi Népművészeti Alkotóház	Alkotóház	Vas megye	9726	Velem	Rákóczi F. u. 92.	94/360432 20/9726190	velem@kulturista.hu	Gregus Zsuzsanna
Habán kerámiaműhely	Nyitottműhely	Vas megye		Velemér	Fő u. 32.	30/2335774	haban@freemail.hu	Dávid Éva
Tiszafa Faműves Műhely	Nyitottműhely	Fejér megye	8200	Veszprém	Erzsébet sétány 1.	70/5280225	Szabó István	
Veszprém Megyei Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet	Veszprém megye	8200	Veszprém	Komakút tér 3.	30/9795147 2065775505	detti.tenk@eohungaria.com, mjudit@dez.sulinet.hu	Czefernekné Tenk Bernadett
Veszprémi Kézműves Műhely	Népi kézműves civil szervezet	Veszprém megye	8200	Veszprém	Mikszáth K. u. 38.	88/426167 20/8031757	hollo.eva@chello.hu	L. Holló Éva
Fazekas műhely	Nyitottműhely	Veszprém megye	8200	Veszprém	Aranyoskút u. 16/a.	20/3362209	szabo.eva@gmail.com	Szabó Éva
Szolnoki Kézműves Körért és a Tisza Mente Népművészetéért Alapítvány	Népi kézműves civil szervezet	Jász-Nagykun-Szolnok megye	5093	Vezseny	Rákóczi u. 28.	56/459119 30/4829261	tiszavolgy@freemail.hu	Deák Péter

Szervezet neve	Szervezet típusa	Megye	Isz.	Település	Cím	Telefon	E-mail	Vezető neve
Kézművesház	Nyitottműhely	Zala megye	8971	Zalabaksa	Rákóczi u. 109.	92/374410 20/5188962	csaszarerzsi@freema il.hu, hotvathotto.art@gma il.com	Horváth Ottó és Horváthné Császár Erzsébet
Zala Megyei Népművészeti Egyesület	Népi kézműves civil szervezet és iskola	Zala megye	8900	Zalaegerszeg	Gébárti u. 144.	92/312744 3062566711	skrabut.eva@freema il.hu, gebart@invitel.hu	Skrabut Éva
Zala Megye Népművészetéért Alapítvány	Népi kézműves civil szervezet	Zala megye	8900	Zalaegerszeg	Gébárti u. 144.	92/312744 20/2601429	erisko@gmail.com, andrea.pozvai@gmai l.com	Molnárné Riskó Erzsébet
Népi Kézműves Alkotóházak Országos Egyesülete	Népi kézműves civil szervezet	Zala megye	8900	Zalaegerszeg	Gébárti-tó 0737 hrsz.	92/312744 20/5568086	prok.gyongyi@gmai l.com	Prokné Timer Gyöngyi
Gébárti Kézművesek Háza	Alkotóház	Zala megye	8900	Zalaegerszeg	Gébárti-tó 0737 hrsz.	92/312744 20/5568086	prok.gyongyi@gmai l.com	Prokné Timer Gyöngyi
Fazekasműhely	Nyitottműhely	Zala megye	8900	Zalaegerszeg	Gébárti-tó 0737 hrsz.	30/3640099	csutit@gmail.com	Csuti Tibor
Gébárti Kézművesek Háza	Iskola	Zala megye	8900	Zalaegerszeg	Gébárti-tó 0737 hrsz.	92/312744 20/5568086	prok.gyongyi@gmai l.com	Prokné Timer Gyöngyi
"Akantusz" kovácsműhely	Nyitottműhely	Zala megye	8772	Zalaszentbalázs	Pusztatető u. 27.	93/391020 20/9531601	akantusz@t- online.hu	Takács István
Hagyományörző tüzi kovács és mézeskalácsos műhely	Nyitottműhely	Zala megye	8790	Zalaszentgrót	Béke u. 33.	83/361370 30/8258690 30/2731431	csizsu54@gmail.co m	Csiszár Tiborné és Tibor
Míves Tojás Gyűjtemény Múzeális Intézmény	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Baranya megye	7720	Zengővárkony	Kossuth L. u. 6.	72/466605	tojas@museum.hu	Nienhaus Rózsa
Szalma-Kincs-Tár Gyűjtemény	Speciális népi kézműves gyűjtemény	Baranya megye	7720	Zengővárkony	Arany J. u. 69.	72/466571	tuskestunde@gmai l.com	Tüskés Tünde
Fazekasműhely	Műhelygaléria	Pest megye	2072	Zsámbék	Ady E. u. 12.	23/341363	bangoaliz@gmail.co m	Bangó Aliz
Cserepeskert Fazekasház	Nyitottműhely	Pest megye	2072	Zsámbék	Etyeki u. 12	23/340279	cserepeskert@citrom ail.hu	Zombori László
Kovácsműhely	Nyitottműhely	Pest megye	2072	Zsámbék	Ótemplom domb, Farkas villa		szombathy@mail.d atanet.hu	Szombathy Gábor

2.3.2.2 *Népművészet a közösségi művelődésben*

A Hagyományok Háza

A Hagyományok Háza a Kárpát-medencei néphagyomány ápolására és továbbéltetésére létrehozott nemzeti intézmény, melyet a Nemzeti Kulturális Örökség minisztere 2001. január elsején alapított. A Hagyományok Háza szolgáltató központ, melynek közművelődéssel foglalkozó szervezeti egysége a Népművészeti Módszertani Műhely a hagyományos paraszti kultúrát (elsősorban a kézművességet, néptáncot, népzene, népköltészetet) közvetíti a mai kor embere számára is élhető műveltségként.

Tevékenységei a népi kézművességen belül:

- tanfolyami oktatás, ezen belül OKJ felnőttképzés, akkreditált tanfolyamok, Képzők képzője típusú szakágankénti továbbképzések, mesterkurzusok szervezése, tananyagok, módszertanok, módszertani segédanyagok kidolgozása, szakkörök, táborok szervezése
- szakmai konferenciák szervezése
- országos szakági pályázatok lebonyolítása, kiállítások rendezése
- szakmai kiadványok készítése
- a kortárs népi kézművesek alkotásainak minősítése, zsűrizése. A zsűrizés szempontrendszerének a szakemberek, az alkotók, valamint a kor kihívásainak megfelelő igény szerinti folyamatos alakítása
- Népi Iparművész cím odaítélése
- a Magyar Népi Iparművészeti Múzeum működtetése – alkotók, alkotócsoportok részére bemutatkozási lehetőség biztosítása kiállítások és ahhoz kapcsolódó előadások, szakmai bemutatók segítségével
- ismeretterjesztés, első sorban gyermekek számára szervezett népismereti, kézműves és folklór programok
- kapcsolattartás kormányzati szervekkel a hagyományőrző tevékenység népszerűsítése, hiteles továbbadása érdekében
- kapcsolattartás a szakmai civil szervezetekkel
- közművelődési intézmények, tevékenységek az ország területén

A népművészettel kapcsolatos körök, klubok, a népdalkörök, a tánccsoportok, a népi tárgyalgó csoportok, stb., hagyományosan a közművelődési tevékenységrendszer meghatározó részét alkották. A népi kultúra értékeinek őrzése, újraértelmezése, újra felfedezése, a szellemi és tárgyi örökség átadása, elérhetővé tétele az új generációk számára mindig a közösségi művelődés kiemelt feladatai közé tartozott.

A népi kultúra értékeinek különféle kultúrpolitikai értelmezésektől függetlenül a népművészeti tevékenységek gyakorlása mindenkor identitásépítő, illetve erősítő hatású volt.

A népművészet több jelentős népszerűségi hullámhegyén túl folyamatosan a kedvelt és gyakori tevékenységfajták közé tartozott.

Ezek a formák népszerűek a közművelődési intézményrendszer minden faktora számára. Elfogadott, népszerű tevékenység a „fogyasztók”, a lakosság részéről. Szakmai körben is kedvelt programtípusról van szó, és a fenntartói (önkormányzat, állami, stb.) oldal támogatása, elismerése is konstans.

A Magyar Művelődési Intézet évente elemzi a közművelődési statisztikai adatállományt. Az adatállomány az OSAP rendszerében kerül gyűjtésre. (A statisztikai kérdőívek címe: Jelentés a közművelődési tevékenységet folytató szervezetek működéséről, nyilvántartási száma: 1438.) Kis ingadozással, folyamatosan háromezernél (négyezret még soha nem érte el) több a jelentő szervezetek, intézmények száma az országban. A pályázati előírások miatt a jelentési fegyelem folyamatosan javul. 2009-ben tértek át a digitális jelentési módra, akkor visszaesett az adatszolgáltatók száma, de 2010-ben újra háromezer felé emelkedett.

A települések 67%-ról (2010.) érkeztek adatlapok. Joggal feltételezhető tehát, hogy a valóságban a kép, még a statisztika által kimutatott adatoknál gazdagabb aktivitást mutat.

Az alábbiakban néhány, a népművészeti tevékenységrendszer bemutató adatsort mutatunk be, amely alkalmas a helyzetelemzés megalapozására.

1. Alkalmak, rendezvények, kiállítások

1.1 Népművészeti kiállítások

A közművelődési statisztikai adatszolgáltatók 2011. évben 11 532 kiállításról adtak adatot, ezeket 4 388 218 érdeklődő látogató tekintette meg. Az összes, különféle típusú kiállítás 10%-a volt népművészeti tematikájú. Az összes kiállítás látogatóinak 12%-a vett részt ezeken a népművészeti kiállításokon. A legtöbb kiállítás (170 db) Budapesten került megrendezésre, kiemelkedően magas a népművészeti kiállítások száma Tolna megyében (101 db). Nógrád, Vas megyékben volt az átlagnál lényegesen alacsonyabb a népművészeti kiállítások száma. Ez azért is szembeötlő, mert mindkét megyének gazdag népművészeti hagyománya van.

Az átlagnál magasabb látogatószámmal keresték fel a népművészeti kiállításokat Békés, Hajdú-Bihar megyékben, illetve Budapesten. A legkevesebb számú látogatóval Nógrád, Vas és Csongrád megye számolhatott.

Népművészeti kiállítások, 2011.

Megye	Alkalmak (db)	Látogatók (fő)
Bács-Kiskun	42	34 250
Baranya	62	17 929
Békés	71	67 349
Borsod-Abaúj- Zemplén	59	24 011
Budapest	170	75 571
Csongrád	31	9 305
Fejér	58	18 861
Győr- Moson- Sopron	37	13 399
Hajdú-Bihar	72	52 716
Heves	36	21 741
Jász-Nagykun-Szolnok	70	34 180
Komárom-Esztergom	29	10 122
Nógrád	21	8 427
Pest	85	28 700
Somogy	35	15 793
Szabolcs	44	17 462
Tolna	101	14 657
Vas	29	9 014
Veszprém	84	22 678
Zala	90	36 510
Összesen	1226	532 675

1.2 Népművészeti események

Az összes művészeti esemény (30 030 db) 12%-a volt népművészeti, népszerűségüket jól mutatja, hogy az összes művészeti esemény látogatóinak 40%-a népművészeti eseményen volt jelen.

A népművészeti események száma Budapesten, Veszprém megyében kiemelkedően magas, meghaladja a négyszázat.

A legkevesebb számú népművészeti esemény Győr-Moson-Sopron és Nógrád megyében volt.

A látogatók száma Budapesten, illetve Tolna megyében volt kiemelkedően magas. Az országos átlag alatt volt számuk Komárom-Esztergomban, Győr-Moson-Sopron megyékben.

Népművészeti események, 2011.

Megye	Alkalmak (db)	Látogatók (fő)
Bács-Kiskun	355	74 094
Baranya	157	168 278
Békés	141	105 201
Borsod-Abaúj-Zemplén	243	151 982
Budapest	414	914 696
Csongrád	89	34 124
Fejér	158	170 523
Győr-Moson-Sopron	50	11 839
Hajdú- Bihar	172	88 793
Heves	134	87 567
Jász-Nagykun-Szolnok	259	35 722
Komárom-Esztergom	67	13 341
Nógrád	44	25 222
Pest	269	81 302
Somogy	172	36 854
Szabolcs	97	31 742
Tolna	257	252 453
Vas	92	47 288
Veszprém	412	68 424
Zala	125	28 997
Összesen	3707	2 428 442

A népművészeti kiállítások, rendezvények és ezek látogatói számának alakulását tekintve, a 2010-es és 2011-es adatsorokat vetettük össze. A kiállítások száma ebben az időszakban 6%-kal emelkedett. A kiállításokon megforduló emberek száma nem jelentős mértékben, 5%-kal csökkent. A emelkedést láthatunk azonban a rendezvények látogatóinak számában. 25%-kal magasabb a rendezvények rendezvények száma 2011-ben 3%-kal volt magasabb, mint a meg-

előző évben. Jelentős látogatóinak száma, mint a megelőző évben. Extrém magas emelkedés látható Tolna megyében, ötszörösére emelkedett a rendezvények látogatóinak száma, de Budapesten is 30%-os növekedést látunk. (A statisztikai adatszolgáltatói feyelem örvendetes növekedésén túl, néhány a rendszerben újonnan felbukkanó országos, budapesti székhelyű ernyőszervezet megjelenésére kell felhívunk a figyelmet, amelyek jelentései feltételezhetően göngyölített adatokat is tartalmaznak.)

Megye	2010.				2011.			
	Népműv. kiáll		Népműv. rend		Népműv. kiáll		Népműv. rend	
	alkalom	látogatók	alkalom	látogatók	alkalom	látogatók	alkalom	látogatók
Bács-Kiskun	66	36264	128	49309	42	34 250	355	74 094
Baranya	76	18235	211	178556	62	17 929	157	168 278
Békés	83	120109	109	89997	71	67 349	141	105 201
Borsod-Abaúj-Zemplén	58	17134	209	108446	59	24 011	243	151 982
Budapest	70	54782	714	698338	170	75 571	414	914 696
Csongrád	36	7053	135	156887	31	9 305	89	34 124
Fejér	69	19841	317	20374	58	18 861	158	170 523
Győr-Moson-Sopron	45	13925	50	13039	37	13 399	50	11 839
Hajdú-Bihar	63	46168	113	72051	72	52 716	172	88 793
Heves	42	55196	97	76458	36	21 741	134	87 567
Jász-Nagykun-Szolnok	51	21129	181	34024	70	34 180	259	35 722
Komárom-Esztergom	28	6387	46	10784	29	10 122	67	13 341
Nógrád	20	4794	47	36806	21	8 427	44	25 222
Pest	155	32418	271	71728	85	28 700	269	81 302
Somogy	23	15071	135	63860	35	15 793	172	36 854
Szabolcs-Szatmár-Bereg	42	14774	62	13783	44	17 462	97	31 742
Tolna	59	21337	163	55070	101	14 657	257	252 453
Vas	34	7771	133	61800	29	9 014	92	47 288
Veszprém	73	15249	307	90745	84	22 678	412	68 424
Zala	53	31781	138	45773	90	36 510	125	28 997
Total	1146	559418	3566	1947828	1226	532 675	3707	2 428 442

2. Rendszeres formák

A közösségi művelődésben mindig kitüntetett szerepe volt azoknak a tevékenységeknek, amelyek állandóak, rendszeresnek tekinthetők. Az alábbi táblák olyan közösségek adatait foglalják össze, amely csoportokban a népművészet adja meg az összejövetelek fő témáját.

2.1 Hangszeres népzenei csoport

Az országban, 2011-ben 566 db hangszeres népzenei csoport működött. 6153 ember zenélt együtt, rendszeresen. 13243 alkalommal voltak együtt a népzenei csoportok, 3739 esetben volt lehetőségük bemutatni tudásukat. Budapesten zenéltek a legtöbben népzenei csoportban, az összes népzenei csoporttag majd fele budapesti. Magas a pest megyei és a bács-kiskun megyei zenészek száma is, három száz fő felett zenélnék együtt ezekben a megyékben. A hangszeresek között jelentős a fiatalok (29 fő alatti) száma (37,4%). A zenészek fele az aktív, felnőtt generációból került ki (30-59 éves), ami azért különösen figyelemre méltó, mert ezt a korosztályt lehet a közművelődés számára legnehezebben aktivizálni.

Hangszeres népzenei csoport, 2011.

Megye	Közösségek száma	Tagok éves átlagos száma					Foglalkozások száma	Bemutatók száma
		15 év alatti	15-29 éves	30-59 éves	60 év fölötti	Összesen		
Bács	38	77	53	108	84	322	1 204	419
Baranya	11	65	50	12	5	132	397	75
Békés	10	12	35	24	23	94	345	84
Borsod	16	62	25	58	12	157	714	151
Budapest	271	224	505	2 194	197	3 120	2 684	700
Csongrád	19	27	53	78	23	181	668	190
Fejér	10	34	25	34	4	97	402	198
Győr	16	104	68	70	15	257	878	125
Hajdú	21	37	28	104	83	252	773	223
Heves	11	31	18	21	9	79	345	118
Jász	19	27	45	47	16	135	1 023	154
Komárom	9	0	68	64	9	141	334	113
Nógrád	4	2	8	4	1	15	117	18
Pest	35	103	112	100	63	378	920	263
Somogy	10	38	31	63	7	139	250	102
Szabolcs	5	6	11	79	38	134	209	79
Tolna	8	37	4	8	4	53	257	47
Vas	25	51	89	63	8	211	873	406
Veszprém	12	30	40	49	13	132	369	114
Zala	16	45	23	42	14	124	481	160
	566	1012	1291	3222	628	6153	13 243	3739

2.2 Népdalkör, pávakör

2079 népdalkör működött 2011-ben, az éneklő közösségek száma jóval magasabb, mint a hangszereseké, majdnem négyszeres a számuk. 39 842 ember jár össze rendszeresen népdalokat énekelni, foglalkozni a népi énekléssel. Arányaiban kevesebb fiatal van közöttük, mint a

hangszerek között (20%). 13674 fő hatvan év feletti ember énekel együtt rendszeresen. Több mint hatvanezer alkalommal énekeltek együtt, ennyi foglalkozást tartották. 17506 alkalommal mutatkoztak be közönség előtt.

Kiemelkedően magas a budapesti népdalkörök száma (1304). (Feltételezhető, hogy ebben az adatban is szerepelnek az ernyőszervezet által jelentett országos adatok is.) Veszprém, Pest, Békés megye a legaktívabb a népdalkörök működésében.

Népdalkör, pávakör, 2011.

Megye	Közös- ségek száma	Tagok éves átlagos száma					Foglalko- zások száma	Bemutat- kozások száma
		15 év alatti	15-29 éves	30-59 éves	60 év fölötti	Összesen		
Bács	56	116	94	248	627	1 085	1 838	588
Baranya	35	145	89	154	231	619	1 074	236
Békés	80	6	43	187	914	1 150	1 785	469
Borsod	43	7	15	275	429	726	1 738	473
Budapest	1 304	1 200	5 501	14 263	4 522	25 486	34 340	7 030
Csongrád	22	5	23	108	269	405	829	241
Fejér	26	4	13	128	294	439	966	220
Győr	19	32	18	150	166	366	641	134
Hajdú	44	36	37	285	440	798	1 718	3 978
Heves	48	40	21	188	506	755	1 946	526
Jász	43	60	21	159	436	676	1 359	355
Komárom	23	7	13	127	274	421	947	250
Nógrád	23	10	38	109	177	334	676	209
Pest	80	31	52	412	753	1 248	2 564	729
Somogy	25	19	43	171	258	491	609	174
Szabolcs	17	0	3	52	212	267	632	135
Tolna	30	10	39	154	300	503	1 223	268
Vas	27	38	36	101	118	293	750	220
Veszprém	81	74	76	463	2 378	2 991	2 624	668
Zala	53	48	53	318	370	789	2 085	603
	2079	1888	6228	18052	13674	39 842	60 344	17506

2.3 Néptáncgyűttes

57 232 fő táncolt Magyarország településein, a különféle együttesekben a közművelődési rendszer keretein belül. Ez a legnépszerűbb tevékenységfajta a népművészeti tevékenységek között. Többen táncolnak, mint ahányan összesen énekelnek, vagy zenélnek. (Bár az éneklő csoportok száma magasabb a táncosoknál, de a táncscsoportok nagyobb létszámmal működnek. A táncosok 63%-a 15 év alatti gyermek. Értelemszerűen közöttük kisebb a hatvan év felettiek aránya. 62 585 alkalommal táncoltak együtt ezek a közösségek. Tízezer fölött van a fellépéseik száma. Budapesten és Pest megyében volt a legtöbb néptáncgyűttes a vizsgált

időszakban (544-149). Bács-Kiskun, Baranya és Veszprém megye működtetett még kiemelkedően magas számú táncsoportot.

Néptáncgyűttes, 2011.

Megye	Közös-ségek száma	Tagok éves átlagos száma					Foglalko-zások száma	Bemutat-kozások száma
		15 év alatti	15-29 éves	30-59 éves	60 év fölöt-ti	Összesen		
Bács	117	1 260	676	476	67	2 479	3 789	656
Baranya	93	1 286	437	286	33	2 042	4 207	627
Békés	78	491	398	174	259	1 322	2 521	464
Borsod	51	545	391	165	20	1 121	2 068	360
Budapest	544	18 474	5 546	1 410	145	25 575	3 671	649
Csongrád	45	900	462	119	4	1 485	3 112	342
Fejér	86	845	513	339	74	1 771	4 106	702
Győr	42	697	309	122	38	1 166	2 809	337
Hajdú	72	1 509	585	256	38	2 388	4 398	826
Heves	67	777	384	291	17	1 469	3 009	671
Jász	77	1 303	384	250	56	1 993	4 236	752
Komá-rom	42	667	282	150	25	1 124	1 564	300
Nógrád	31	377	257	99	6	739	1 392	291
Pest	149	3 013	1 006	601	188	4 808	7 599	979
Somogy	50	575	331	217	70	1 193	1 982	495
Szabolcs	23	155	288	110	9	562	824	212
Tolna	75	1 286	625	255	7	2 173	3 355	699
Vas	29	216	224	121	0	561	1 420	339
Veszp-rém	95	885	405	348	417	2 055	3 952	888
Zala	65	697	262	224	23	1 206	2 571	521
	1831	35 958	13765	6013	1496	57 232	62 585	11110

2.4 Hagyományőrző együttes

513 hagyományőrző együttes működött 2011-ben. Számuk megyénként igen eltérő, Komárom-Esztergom megyében mindössze ötöt jeleztek az adatszolgáltatók. Bács-Kiskun, Pest megye, Tolna megye esetében 40 felett volt a számuk. 14004 fő vett részt ebben a tevékenységben, 65%-uk harminc év feletti. 13054 alkalommal jöttek össze a hagyományőrzés ügye miatt ezek a csoportok.

Hagyományörző egyesületek, 2011.

Megye	Közös- ségek száma	Tagok éves átlagos száma					Foglal- kozások száma	Bemu- tatkozás ok szá- ma
		15 év alatti	15-29 éves	30-59 éves	60 év fölötti	Össze- sen		
Bács	43	195	99	183	101	578	956	232
Baranya	23	259	172	140	21	592	768	272
Békés	22	2	4	3	133	142	244	44
Borsod	12	25	83	101	66	275	637	189
Budapest	151	815	841	690	1 341	3 687	690	787
Csongrád	6	26	27	74	71	198	335	47
Fejér	9	15	57	85	23	180	355	94
Győr	6	59	77	77	35	248	279	55
Hajdú	18	43	61	165	87	356	786	190
Heves	20	65	38	48	146	297	673	181
Jász	13	32	56	93	76	257	374	115
Komárom	5	10	7	16	24	57	137	48
Nógrád	21	61	47	126	99	333	616	214
Pest	50	170	259	449	439	1 317	2 091	397
Somogy	18	44	127	162	116	449	602	123
Szabolcs	15	45	57	40	40	182	588	73
Tolna	43	296	449	294	88	1 127	1 804	386
Vas	8	37	87	69	20	213	269	119
Veszprém	17	5	46	461	2 816	3 328	452	67
Zala	13	16	31	69	72	188	398	166
	513	2220	2625	3345	5814	14004	13054	3799

2.5 Tárgyalkotó népművészeti csoportok

Az utóbbi évtizedben a különféle népművészettel kapcsolatos aktivitások közül a tárgyalkotó tevékenységek estek vissza a legnagyobb mértékben. Az összes tárgyalkotó tevékenységet összefoglaló tábla sorai szerint 863 népművészeti csoport dolgozott 2011-ben. A legtöbb Budapest, Baranyában, Fejérben, Jász-Nagykun-Szolnokban, illetve Pest megyében. 14415 ember vett részt ebben a munkában, kedvtelésben országosan. Harminc százalékuk volt 15 év alatti, hasonlóan harminc százalék a harminc és hatvan körüli korosztályból került ki. 22863 foglalkozás vettek részt. 2469 bemutatkozási lehetőségre nyílt alkalmuk.

Tárgyalkotó népművészeti csoportok összesen, 2011.

Megye	Közös- ségek száma	Tagok éves átlagos száma					Foglalkozások száma	Bemutakozá- sok száma
		15 év alatti	15-29 éves	30-59 éves	60 év fölötti	Összesen		
Bács	33	170	74	115	63	422	1 077	75
Baranya	61	559	127	308	152	1 146	1 166	132
Békés	57	285	117	298	230	930	2 136	211
Borsod	45	168	32	193	211	604	1 250	110
Budapest	69	1 240	493	1 047	381	3 161	1 867	63
Csongrád	24	55	43	137	91	326	1 154	150
Fejér	60	123	63	279	174	639	1 803	158
Győr	22	38	8	85	123	254	619	47
Hajdú	43	145	56	294	292	787	1 310	132
Heves	25	74	34	55	95	258	591	46
Jász	62	274	53	240	306	873	1 448	238
Komárom	37	131	93	116	257	597	773	170
Nógrád	23	66	22	72	83	243	298	39
Pest	81	413	209	383	203	1 208	1 755	165
Somogy	21	23	80	111	74	288	551	54
Szabolcs	25	63	44	94	157	358	479	211
Tolna	41	101	78	263	156	598	962	83
Vas	42	96	40	200	172	508	1 191	83
Veszprém	40	131	71	207	129	538	987	108
Zala	52	131	94	255	197	677	1 446	194
	863	4286	1831	4752	3546	14415	22 863	2469

3. Összevetve a népművészeti aktivitásokat a különféle művészeti ágak aktivitásával

Az évtized adatsorait elemezve, szinte mindenhol az aktívan működő csoportok tagságának növekedését láthatjuk, de legalább is stagnálását. Így van ez a népi előadó-művészeti kategóriák esetében is.

A népművészeti, hangszeres csoportok tagjainak száma 4%-kal emelkedett, a néptáncgyűttek stabilan tartják a taglétszámukat. A népdalkörök, pávakörök tagsága 44%-kal növekedett. A legnagyobb emelkedés a hagyományörző együtteseknél (85%) és egyéb népi előadó-művészet kategóriájában látható (78%).

A népi tárgyalkotás esetében inkább a stagnálás és a csökkenés jellemző. A fazekas körök tagsága 68%-ra esett vissza. A fonható szálás technikákat művelők tagságuk majd felét veszítették el.

A fafaragás, textil csoportban sikerült megőrizni a tagokat. A bőrművesek száma 11%-kal emelkedett a vizsgált időszakban.

Összességében azonban a népi tárgyalkotók száma 2001-ről 2010-re 58%-ra esett vissza.

Taglétszám a különböző művészeti ágak esetén, 2001 és 2010.

	2001 (fő)	2010 (fő)	2010/2001 (%)
Színjátzó-, drámacsoport, vers- és prózamondó csoport	14 301	25 459	178
Bábcsoport	1 723	1 397	81
Klasszikus- és moderntáncsoport, társastánc	39 571	68 805	174
Képző- és iparművészeti csoport	7 242	7 212	100
Fotó-, film-, videocsoport	3 518	10 055	286
Kórus, énekkar	13 930	22 034	158
Könnyűzenei együttes	2 283	3 930	172
Komolyzenei együttes (szimfonikus, fúvós, kamara, egyéb)	4 860	6 972	143
Egyéb amatőr művészeti csoport	10 063	13 118	130
Művészeti csoportok összesen	97 491	158 982	163
Hangszeres népzenei csoport	3 165	3 278	104
Népdalkör, pávakör	12 519	18 034	144
Néptáncgyüttes	29 415	29 462	100
Hagyományőrző együttes	7 513	13 903	185
Egyéb népi előadó-művészet	2 305	4 097	178
Népi előadó-művészet összesen	54 917	68 774	125
Fazekas	2 288	1 553	68
Faragó (kéreg, fa, szaru, csont, népibútor-készítés, egyéb)	590	599	102
Bőrműves	257	285	111
Fonható szálás anyagmegmunkálók (vessző, csuhé, gyékény, szalma)	1 978	1 069	54
Textil (szövés, nemezelés, csipkeverő, hímző)	5 445	5 704	105
Egyéb komplex népi tárgyalkotó csoportok	13 264	4 497	34
Népi tárgyalkotó összesen	23 822	13 707	58

Összefoglalásként néhány adat, megállapítás kiemelve:

- a népdalkörök, a tánc csoportok, a népi tárgyalkotó csoportok, stb., hagyományosan a közművelődési tevékenységrendszer meghatározó részét alkották
- ezek a formák népszerűek a közművelődési intézményrendszer minden aktora számára
- az összes, különféle típusú kiállítás 10%-a volt népművészeti tematikájú
- az összes művészeti esemény látogatóinak 40%-a népművészeti eseményen volt jelen
- 2011-ben 566 db hangszeres népzenei csoport működött. 6153 ember zenélt együtt, rendszeresen

- 2079 népdalkör működött, 39 842 ember jár össze rendszeresen népdalokat énekelni
- 57 232 fő táncolt Magyarország településein, a különféle együttesekben a közművelődési rendszer keretein belül, ez a legnépszerűbb tevékenységfajta a népművészeti tevékenységek között
- 513 hagyományőrző együttes működött
- 863 népművészeti tárgyalkotó csoport alkotott
- a népművészeti profilú tevékenység a közösségi művelődés egyik legdinamikusabb, legnépszerűbb komponense

MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET

2.3.2.3 ***Közösségi szinterek, kapcsolati lehetőségek a LEADER szervezetekkel, IKSZT-kel, tárgyi és személyi feltételek, tevékenységelemzés, problémafeltárás, marketingről, jelenlétről***

LEADER meghatározása, LEADER helye a vidékpolitikában, Helyi Vidékfejlesztési Akciócsoportok feladata, szerepe.

LEADER (francia betűszó: Liaison Entre Actions pour le Developpement de l'Economie Rurale) = Közösségi kezdeményezés a vidéki gazdaság fejlesztéséért.

Az Európai Közösség által 1991-ben életre hívott vidékfejlesztési program lényege, hogy egy adott, földrajzilag egy településcsoporthoz tartozó területen, a térség vállalkozásai, civil szervezetei, önkormányzatai létrehoznak egy fejlesztési közösséget, egy ún. LEADER Helyi Akciócsoportot (HACS). Az akciócsoport számba veszi a térség adottságait, szükségleteit, és elkészíti az ún. Helyi Vidékfejlesztési Stratégiát (HVS). A program Irányító Hatósága a stratégiához fejlesztési forrásokat rendel. Az akciócsoport a kidolgozott stratégia végrehajtása érdekében pályázatokat ír ki, amelyek támogatásáról helyben dönt.

A Magyarországon felhasználható Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap 2007-2013 között felhasználható agrár-és vidékfejlesztési forrásait az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (UMVP) rögzíti, amelynek négy tengelye van. A III. és IV. tengely biztosítja azokat a forrásokat, amelyek felhasználásában a helyi akciócsoportok és munkaszervezeteik közreműködnek.

Az UMVP tengelyek, és a hozzákapcsolódó támogatási jogcímek:

III. tengely: Falumegújítás és fejlesztés; Vidéki örökség megőrzése; Mikro-vállalkozások fejlesztése; Turisztikai tevékenységek fejlesztése.

IV. tengely: LEADER

A jelenlegi UMVP program, benne a LEADER program 2008-ban indult, megvalósítása 2013-ig tart.

A LEADER olyan vidékfejlesztési program, eszköz és módszer, amelynek működését jól körülhatárolható alapelvek határozzák meg:

- *területi lefedettség* (egy adott földrajzi területhez tartozó települések tartoznak az akciócsoporthoz);
- *partnerség* (A helyi akciócsoportokat a helyi önkormányzatok, vállalkozók, társadalmi szervezetek és magánszemélyek partnersége alkotja. Ebben az együttműködési rendszerben készül el a helyi vidékfejlesztési stratégia (HVS), és közösen történik a megvalósítás);
- *innováció* (célokban, módszerekben, megoldási lehetőségekben)
- *hálózat és együttműködés* (a szeplők, a térségek között, a jó példák bemutatása, és megvalósítása)

- *szubszidiaritás* (a döntések az érintettekhez legközelebbi szinten, azok együttműködésével jönnek létre, így a célok megfogalmazása, a pályázatok kiírása, és a támogatások odaítélése)
- *integrált intézkedések* (a tervezésben, a megvalósításban).

A LEADER nemzetközi és hazai tapasztalata azt bizonyítja, hogy azok az akciócsoportok eredményesek, amelyek a LEADER módszer alkalmazásával készítették el a helyi stratégiájukat (HVS), széles partnerségben dolgoztak, követték az alulról építkezés elvét, és törekedtek a minél szélesebb, és működőképesebb hálózatok kialakítására.

Magyarországon 2008 októberéig 96 Helyi Akciócsoport (HACS) alakult, többségében egyesületi formában. Ezek a szervezetek lefedték az ország vidékfejlesztésben érintett, az UMVP forrásaiból támogatott teljes területét. Jelenleg ez a létszám már változott, a folyamatos átalakulások következtében. A települések száma a helyi akciócsoportokban átlagosan 13, de a szóródás elég nagy (3-48 település).

Az ÁSZ 2012 augusztusában készült jelentése szerint: „2011. év végéig az UMVP-ben a vidéki élet minőségének és a vidéki gazdaság diverzifikálásának, valamint a LEADER- megközelítésű intézkedésének a megvalósítására rendelkezésre álló 207,2 milliárd Ft 59,7 %-a történt kötelezettségvállalás”*.

A pályázatok folyamatosan, több lépcsőben kerülnek kiírásra.

Kézművesség megjelenése a Helyi Vidékfejlesztési Stratégiákban, célterületekben, pályázatokban

A felhasznált, és a még rendelkezésre álló források összegét ismerve megállapítható, hogy még soha nem lehetett ekkora összeget felhasználni Magyarországon a vidéki térségek fejlesztésére, a hagyományok ápolására, a helyi értékek megmentésére, mint az UMVP forrásoknak köszönhetően.

A vidékfejlesztési programokban, így a LEADER-ben is, több programelem mentén jelent meg illetve jelenik meg a népi kézművesség:

A HVS megfogalmazása. Abban az esetben, ha az adott térségben működött olyan civil szervezet, amelynek céljai között szerepelt a helyi kézművesek együttműködésének segítése, érdekképviselése, vagy dolgozott a térségben olyan kézműves, aki részt kívánt venni az akciócsoport munkájában és felvállalta a stratégia megalkotásában való részvételt, akkor a kézművesség markánsan megjelent a helyi programban, a célkitűzések rendszerében, majd pedig a pályázatokban. (példák: 36 Jó Palóc Egyesület tagjaként Kulturális és Környezeti Értékvédő Egyesület, Zala Termálvölgye Egyesület tagjaként a Zalakanyar Vendégváró és Kézműves Egyesület)

UMVP pályázatok

UMVP III. tengely

Falumegújítás és a Vidéki örökség megőrzése jogcímhez kapcsolódva számtalan kézműves tevékenységet felvállaló pályázat kaphatott támogatást pl. tájházak, bemutatóhelyek, hagyományörző épületek, múzeumok, kultúrpaták felújítása, bővítése, kialakítása stb. 100%-os támogatási aránnyal adhattak be pályázatot önkormányzatok, civil szervezetek, egyházak. (Vidéki örökség megőrzése: (példa: Kazár, Hagyományok Portája kialakítása)

A mikroállkozások fejlesztése jogcímhez kapcsolódva lehetett pályázni helyi termék, kézműves termék előállítását segítő fejlesztéseket támogatására, 60-65 %-os támogatással.

Turisztikai tevékenységek ösztönzése jogcím, az agroturisztikai szolgáltató tevékenység keretében „a helyi, vagy saját népművészeti, néprajzi, kézműves, építészeti és kulturális értékek, örökségek, termékek bemutatása” vagy a „falusi élethez, környezethez és munkakultúrához kapcsolódó hagyományok, tevékenységek bemutatása” céllal lehetett pályázni 60-65%-os támogatással. (Vadlány vendégház kialakítása, Nagygörbő)

Arra vonatkozóan nincs adat, hogy a III. tengely keretében beadott, majd támogatást kapott pályázatokból hány van olyan, amely valóban a kézművesség fejlesztését, bemutatását, népszerűsítését vállalta fel.

A kézműves tevékenység az UMVP pályázaton belül talán a legjobban a LEADER programokhoz kapcsolódik, abban az esetben, ha ezt az adott akciócsoport a helyi stratégiájában megfogalmazta. Ez a kapcsolódás lehetett közösségi célú fejlesztés pl. egy Örökség Ház, Kézműves Ház kialakítása. Lehetett vállalkozási alapú fejlesztés, pl. nagy értékű eszközök beszerzése, vagy bemutatóterem kialakítása. Megvalósulhattak helyi rendezvények, falunapok, fesztiválok. Szerveződhetnek szakmai találkozók, együttműködések, képzések, és hasonló programok. (példák: Vértes-Gerece Vidékfejlesztési Közösség területén a „Mesterkezek program keretében vállalkozó és civil pályázatok; Vécs: alkotóház, amelyben kézműves képzések valósulnak meg iskolásoknak felnőtteknek, Nemesrádó Hagyományörző Kézműves Ház, Szinergia Egyesület- négy baranyai településen gasztrofesztivál és kézműves mustra, Polgárdi Kézműves fesztivál, stb.)

A LEADER pályázatok körében sem áll rendelkezésre olyan elemzés, kimutatás, amelyből kiderülhet, hogy hány akciócsoport stratégiájában, és célterületében szerepel a kézművesség (a célterület az az egység, amelynek megvalósítására a pályázatokat kiírták)

A 96 HACS összesen 828 célterületet fogalmazott meg, amelyből 15 olyan található, amely a kézművesség támogatását tűzte ki célul. (képzés, bemutatóhely építés, rendezvény-szervezés, helyi termék előállítás stb.)

Néhány példa a LEADER-ben megfogalmazott célterületekből:

- Gazdaságélénkítő oktatás, hagyományos tevékenységek továbbadását szolgáló képzések támogatása.
- A hagyományos kézműves szakmák továbbvitelének támogatása, a hagyományörző tevékenységek továbbvitelét, hagyományos népi mesterségek, művészetek bemutatását, elsajátítását szolgáló táborok szervezése.
- Kézműves műhelyek fejlesztése.

- A gazdaságélénkítést elősegítő képzések, a hagyományos mesterségek, illetve kézműves tevékenységek körébe tartozó képzések, valamint a népszerűsítéshez kapcsolódó rendezvényszervezés támogatása
- Hagyományos mesterségek képzésének megvalósítása.
- Kulturális örökséget, népi hagyományokat megőrző kismesterségek támogatása, viseletek, hangszerek beszerzése, felújítása.
- Hagyományos kézműves mesterségek, palóc ételek "főzőiskola", számítástechnikai, vállalkozói ismeretek alapjai, falusi vendéglátó képzés, önismereti képzések.
- A térségben hagyományokkal rendelkező kézműves- és hagyományőrző képzés megvalósítása. Támogatható a képzésekhez szorosan kapcsolódó kis értékű eszköz beszerzés.
- A gazdaságélénkítést elősegítő képzések, a hagyományos mesterségek, illetve kézműves tevékenységek körébe tartozó képzések, valamint a népszerűsítéshez kapcsolódó rendezvényszervezés támogatása
- Rendszeres rendezvények, fesztiválok - gasztronómiai, kulturális kézműves bemutatók támogatása
- Mesterkezek Program keretében házi-és kézműipari termékek előállítására, a hagyományos kismesterségek technológiájának fejlesztése, valamint a tevékenység folytatásához szükséges műhely, bemutató és árusító tér fejlesztése, interaktív bemutatók tartásához szükséges eszközfejlesztés támogatása a cél.
- Hagyományos és népi mesterségek képzése, szakmai tudás- és képességfejlesztés
(saját gyűjtés, 2012.)

A 828 célterület megfogalmazásban 69 a helyi termék előállításához, bemutatásához, népszerűsítéséhez is kapcsolódik, amelyek többsége tartalmazza/tartalmazhatja a kézműves tevékenységet is.

24 olyan célterületi megfogalmazás létezik, amely mindkettő tevékenységre kiterjedhet.

További érdekesség, hogy a helyi védjegy létrehozása 17-szer jelenik meg a célterületekben.

A fenti gyűjtés alapján megállapítható, hogy a LEADER pályázati kiírások kb. 10-13%-a tartalmaz kézművességhez tartozó elemet.

Arra vonatkozóan nem érhető el adat, hogy a megfogalmazott célterületek megvalósítására hány pályázat került benyújtásra, hány kapott támogató határozatot, és hány valósult meg.

Az UMVP támogatásokról kritikaként azt is meg kell állapítani, hogy ezek a pályázatok Magyarországon ma a legnehezebb, legbonyolultabb, legbürokratikusabb rendszerűek. Hiánypótlásra sincs lehetőség, amely miatt a kérelmek 40-50%-a elutasításra kerül. Pedig már a kiírások rendszere sem egyszerű, mivel ezek a pályázatok alapvetően agrár-beruházási szemléletűek, amelyek nehezen kezelik a rugalmasabb, ember léptékűbb, sőt jellegű programokat, rendezvényeket, képzéseket.

Kapcsolódó programok

A LEADER-nek köszönhetően az elmúlt 2-4 évben számtalan olyan vidékfejlesztési program valósult meg pl. képzés, szakmai rendezvény, kulturális program, fesztivál, falunap, amely partnerségben szerveződött a helyi kézművesekkel. Ennek köszönhetően megnőtt a száma a helyi kézműves bemutatóknak, kiállításoknak, vásároknak, szakmai rendezvényeknek. A népszerűségét tovább növelte azoknak az országos konferenciáknak, találkozóknak a száma, amely alkalmat teremtett a helyi kézművesek bemutatkozására. pl. LEADER EXPO, amelynek egyik a célja a kézművesség, helyi termékek bemutatása/bemutatkozása volt. Ugyanakkor ezeken a rendezvényeken, kiállításokon való megjelenést számtalan jogi, szervezési akadály nehezítette, vagy tette lehetetlenné (előzetes árajánlatok adásának kötelezettsége, ahol a megvalósítás sokszor csak egy év múlva történhet meg, továbbá a megvalósításban külön problémát jelentett, a NAV tevékenység szerinti megjelenés, amelyben nem kapcsolható össze a bemutatás, az ismertetés, és az esetleges értékesítés stb.)

Összességében megállapítható, hogy az elmúlt években a magyarországi vidékfejlesztési programok pozitív hatással voltak a kézműves hagyományok újraélesztésére, javult a termékek bemutathatósága, ismertsége. Ennek ellenére még mindig a népi kézművesség alulreprezentált a vidékfejlesztési támogatások, fejlesztések területén. Ennek elsősorban a jövőre vonatkozóan lehetnek kedvezőtlen hatásai azzal, hogy nincs kellő mértékben megalapozva a kézművesség (elmaradtak a fejlesztések), a népi kismesterségek tudása nem került át a fiatalok körébe (kevés a képzés), és nem jöttek létre azok a minőségi termékek, amelyek megfelelnek a mai kor elvárásainak.

A vidékfejlesztési programokhoz kapcsolódó kézművesség nehézségei:

- Kevés azoknak a civil szervezeteknek a száma, amelyek jogi személyként, érdekérvényesítőként is jelen vannak a térségekben így aktívan részt vehettek a HVS tervezésben.
- Kevés azoknak a főállású szakembereknek a száma, akiknek feladata lenne a kézművesség, népi kismesterségek népszerűsítése, a programok szervezése.
- Kevés azoknak a népi kézműveséget bemutató alkotó házaknak, tájházaknak a száma, amelyek állandó jelleggel nyitva tartanak, ahol megismerhetőek, tanulhatóak a különböző mesterségek.
- Kevés azoknak a helyi kézműves vállalkozóknak a száma, akik "számlaképesek" így tagjai lehetnek a helyi akciócsoportoknak, és részt tudnak venni a vidékfejlesztési tervezési folyamatokban, vagy pályázatokat tudnak beadni,
- A kézművesség, tipikusan mikrovállalkozás, amelyre jellemző a tőkeszegénység, a családi vállalkozáson belüli működés, a kisléptékű fejlesztési igény, amelyet az eu-s pályázati rendszerek nehezen kezelnek.
- Túl bürokratikus az UMVP pályázati rendszer, amelyet a tőkeszegény vállalkozások nem tudnak teljesíteni (nincs pénzük pályázatíróra), ezeknek a vállalkozásoknak a többsége csak kisebb támogatást igényelne, de ez a támogatás összege nincs arányban a bürokráciával és az 5 éves fenntarthatósági elvárással.

- A kézművesség sajátossága, hogy egyedi, ezért nehezen beilleszthető a MVH-s pályázati rendszerbe.
- A kapcsolódó programokon való megjelenés nehézkes, rugalmatlan, bürokratikus pl. a bemutató nem kombinálható a képzéssel, az értékesítéssel stb.

LEADER pozitív hatásai:

- Megnőtt a térségben a helyi és még élő hagyományok feltárásának, megismerésének igénye.
- Először volt arra lehetőség, hogy a kézművesség önállóan, vagy kapcsolt elemként jelenjen meg a térségi komplex fejlesztési programban. (HVS).
- Gondolati és támogatási szinten is megjelent a népi kézművesség fejlesztése.
- Erősödött a turisztikai programcsomagokhoz való kapcsolódás, a kulturális turizmus keretében való megjelenés.
- Megnőtt az igény arra, hogy ne csak „termék előállítás” legyen fontos, hanem olyan magas minőségű, eladható termék szülessen, amelyre kereslet van.
- Megnőtt azoknak a száma, akik a jogszabályi és a pályázati elvárásoknak megfelelően számlaképpé váltak.
- Nőtt a bemutatathatóság, bővült a lehetőség az értékesítésre.

A mai vidékfejlesztési programokban való részvétel kellő alapot, tapasztalatot adott ahhoz, hogy a népi kézművesség és a helyi termék előállítás a jövőben minél nagyobb hangsúlyt kaphasson a vidéki térségek életminőségének javításában.

GUITPRECHTNÉ MOLNÁR ERZSÉBET

2.4 Népi kézműves értékek – A mesterségek helyzete

2.4.1.1 *A bőrműves mesterségek helyzetelemzése*

A bőrös szakág igen sok egymástól független bőrfeldolgozó szakmából áll. Úgy mint a szíjgyártók és nyergesek, a bőrművesek, (népi bőrművesek, bőrtárgykészítők), bőrdíszművesek, szűcsök, tímárok, és a lábbeli készítőik (cipész, csizmadia, bocskoros), könyvkötő.

Az utánpótlásról

Szinte minden bőrös szakterületen van érdeklődés és utánpótlás is, de az igényes minőségi portéka értékesítése egyre nehezebb a magas alapanyag árak, az egyre emelkedő vásári helypénzek, no és a válság miatt csökkenő kereslet következtében.

A jelenlegi jogszabályi háttér nem segíti a szakmák hagyományos módon való elsajátítását mesterek mellett. A magas járulékok nem teszik lehetővé a szakmák mestereknél történő, hagyományos módon való tanulását. A jelenlegi képzésben igen sok az anomália.

Az oktatásról

Iskolarendszerben, és iskolarendszeren kívüli oktatás is folyik, de nem minden bőrös szakmában. Bázisnak tekinthető a Népi bőrműves szakma, mely több szakmát fog egybe: kisebb, nagyobb bőrtárgyak, táskák, mellények, sapkák, övek, kesztyűk, lábbelik készítőit képezi.

A felnőttképzésben 2 év a képzési idő. Ezután szükséges önképzéssel, vagy megfelelő mester megkeresésével az egyes területekre specializálódni, tovább tanulni.

A szíjgyártó szakma a 2012-es OKJ-ba érthetetlen módon nem került bele! Holott a szíjgyártó mesterség alapszakmája a nyerges mesterségnek. Jelenleg csak ez utóbbi szerepel az OKJ-ban önállóan, felnőttképzés keretében, 400 órában oktatható. Azonban az alap, a szíjgyártó szakma nélkül nem lehetséges a nyerges oktatása. Ez két, egymásra épülő szakma, melyek iránt jelenleg egyre növekvő igény tapasztalható (egészségügyi és sportlovaglás), ezért sürgős megoldást igényel a leírt anomália.

A bőrtárgy-készítő a könnyűipari bőrdíszműves szakma rész-szakképesítéseként került a 2012-es OKJ-be, mely speciális szakiskolákban is oktatható. Egyszerű bőrtárgyak kézműves készítésére képez.

Ebben az évben indult utoljára a bőrművesség nappali tagozaton, Budapesten, a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolában és a Modell Divatiskolában. Jövőre már egyik képzési helyen sem indítható ez a szakma, holott az utóbbi helyen 2007-ben alakították ki az új 5 éves képzési formát.

A Modell Divatiskolában a 2011/12 tanév egy jó metszete volt a képzésben zajló ötletelésnek, ugyanis az elmúlt években bevezetett új képzések variációinak teljes skálája jelen volt. Ebben az évben volt olyan évfolyam ahol a 2+3 év, míg másik évfolyamon a 2+2 év és egy harmadikon a 3 év alatti képzésben volt tanulható a bőrdíszműves szakma. Vajon azo-

nos szakmai felkészültséggel lép ki az életbe az a tanuló, aki 3 évig tanulta a szakmáját, mint az, aki 5 évig?

A végzettsége a papírforma szerint azonos lesz, de a tudása közel sem.

A 2013-14-es tanévben pedig az új OKJ képzési rendszerében a 3 éves képzés alatt a bőrdíszműves tanulóknak 3 szakmát kell majd elsajátítani! Bőrdíszműves, bőrtárgykészítő és kesztyűs is lesz egyszerre egy tanulóból. Ami a valóságban azt jelenti, egyik szakmát sem sajátítja el kellő mélységben.

Sajnos ez a tömörített forma szakmaiság rovására megy.

Három ilyen teljesen különböző alapanyagból, különböző szerszámokkal, és technológiákkal dolgozó szakmát nem lehet 3 év alatt elsajátítani. Ez a képzési forma nem ad használható szaktudást, hanem mindegyik szakmából csak egy csipetnyit, s ez nem lesz elegendő önálló alkotó munkához, illetve egy önálló vállalkozás beindításához.

Javasoljuk az OKJ-ből kikerült bőrműves és szíjgyártó szakmák visszaállítását, a szakmák összevonásának megszüntetését.

Szükség lenne a gyors intézkedésre, addig, amíg még vannak szakembereink és szakoktatóink.

Fontos lenne beindítani minden megyeszékhelyen a népi kézműves mesterségek oktatását mind az iskolarendszerű, mind a felnőttképzésben.

A szűcsmesterség területén az elmúlt 10 évben nem volt se nappali tagozaton iskolarendszerű-, se a felnőttképzésben oktatás. Egy magániskola akkreditáltatta a felnőttképzési programját, így tíz év után idén ősszel 12 hallgató vizsgázott a szűcsmesterségből. Megjegyzem nem a népi (magyar) szűcsmesterséget, hanem a német szűcs-séget tanulták.

A népi szűcsmesterség képzése jelenleg sincs megoldva. Holott ennek a szakmának óriási hagyományai vannak idehaza, és külföldön is lenne kereslet a minőségi szűcs termékekre.

A lábbeli készítőik képzése is megoldatlan; nincs se iskolarendszerű, se felnőttképzés ezen a területen. Az OKJ-s rendszerben jelenleg csak a cipőkészítés oktatható.

Az utolsó szegedi papucsos néhány éve elhunyt, nem maradt folytatója a szakmájának.

Az utolsó bocskoros mohácson él és dolgozik, nincsenek tanítványai.

A jelenleg működő csizmadiák szakmai tudásának iskolarendszerben történő átadása sem megoldott.

A cipőboltok tele vannak lábbelinek látszó tárgyakkal, melyek rossz minőségű alapanyagból, „korszerű” technológiával készülnek (tehát javíthatatlanok) és a szavatossági időn belül széthullanak.

A vásárokon kapható, cipészek és csizmadiák által készített lábbelik ezzel szemben valódi, jó minőségű alapanyagból, hagyományos eljárással készülnek, tartósak és esztétikusak.

Nagyon fontos lenne újraindítani a képzést mind a cipész, mind a csizmadia szakmában, míg vannak szakemberek, akiktől lehet tanulni. Ne vesszen el az Ő tudásuk.

Kapcsolódás az egyesületekhez

Tapasztalatom az, hogy van erre is arra is példa, de a bőrműves szakágakban dolgozó mesterek túlnyomó többsége a lakóhelyéhez közel eső Népművészeti Egyesületekbe, vagy szakmai

szervezetekbe tömörül. Az alapanyagok és a szerszámok beszerzési lehetőségeinek nehézségei miatt relatíve nagy az összetartás a szakemberek között.

A vásárokon egyre magasabb a helypénz, ha az alkotó egyénileg vesz részt. Ha egyesülettel vásárolnak a készítők, akkor nem terheli őket a helypénz. A vásározással járó terhek és feladatok megoszlanak a tagok között, (a sátor és installáció szállítása, felállítása, berendezése, árusítás és bemutatás egyidejűleg, sátorontás, pakolás... stb.)

Ha közösen állítják ki a sátor (a pult) kínálatát, akkor az így sokkal színesebb és vonzóbb lehet, mintha csak egyféle mesterség árúját tennék ki. Tehát az eladás szempontjából is előnyös az egyesületi megjelenés.

A végére hagytam, de nem utolsósorban fontos a közösségi élmény a tapasztalatok kicserélése a különböző mesterségbeli kézművesek között.

Az árutermelés

Az árutermelés jellemző a bőrműves szakágak mindegyikében. A nehézséget a jó minőségű alapanyagok beszerzése jelenti. Kevés a hazai bőrkikészítő műhely és kisüzem.

A hazai bőrgyárak bezártak már évekkal ezelőtt. Így nagyobb mennyiségű, azonos minőségű bőr beszerzése hazai előállítóktól szinte lehetetlen. A bőr rendkívül drága alapanyag. A kereskedők által forgalmazott külföldi előállítású bőr is nagyon drága., és az utánrendelés is igen nehézkes, gyakran lehetetlen.

Márpedig a jó minőségű alapanyag elengedhetetlen a minőségi bőrtermékek előállításához. Ehhez járul a magas szakmai tudás, az egyéni ötletek, és a kivitel gondossága. Mindezek alapvető előfeltételei a jó minőségű kézműves portékának. Az árutermelés önmagában nem minőséget rontó tényező. Nagy szériát éppen az alapanyag sajátossága miatt (nincs két teljesen egyforma bőr, ahogy két teljesen egyforma ujjlenyomat sincs!) nem lehet készíteni.

Jelenleg a válság miatt a kézműves termékek piaca is beszűkült. Így csak kiváló minőségű termékkel lehet talpon maradni.

A bőrművesek nagy része úgy gondolkodik, hogy vásárra kisebb méretű, és egyszerűbb, sorozatban is előállítható termékeket visz, melyeket olcsón tud kínálni. Az a tapasztalat, hogy ez a tendencia együtt jár a minőség romlásával.

Mesterségbemutatók, rendezvények

Igen, jellemző a rendezvényeken való mesterségbemutató a bőrműves szakágakban is. Látványos, a nézőket elkápráztató egy-egy szakmai fogás bemutatása a vásári forgatagban. A laikus számára gyakran megdöbbentő élmény, hogy gépek nélkül, pusztán egyszerű kézi szerszámokkal milyen igényes és tartós használati tárgyakat lehet létrehozni.

Tapasztalatom, hogy sokan egy-egy mesterségbemutató után határozzák el, hogy egy-egy tanfolyamon maguk is megtanulják a látott szakmát.

Támogatandónak, előremutató kezdeményezésnek tartom rendezvényeken a mesterségbemutatók beiktatását.

Mester-tanítvány viszony

A mester-tanítvány kapcsolatban igen nagy jelentősége van a mester szellemi kisugárzásának. Ez a tanulási folyamat során elkerülhetetlen.

Valamikor az inas évek után, a legények vándoroltak egyik műhelyből, a másikba, hogy a különböző mesterek fogásait is eltanulják, míg végül a mesterremek elkészítésével fejezték be tanulmányaikat. Mire elkészítették a vizsgaremeket, addigra szintetizálódott bennük a különböző mesterek mellett szerzett tudás. Akkor váltak igazi kész mesterekké, amikor már nem álltak a mesterük hatása alatt, hanem kifejlesztették saját egyéni stílusukat, munkamódszerüket. Még a nagyon kötött méretekkel és technikával dolgozó szíjgyártó szakmában is van lehetőség az egyéni megoldásokra. Igen gyakori volt régen a családi átörökítés. A szíjgyártó, a cipész, a bocskoros szakmákban ma is ismerünk ilyen második, sőt harmadik generációs mestereket.

A mai jogszabályok és a hatalmas járulékterhek nem teszik lehetővé a mesterek számára tanulók alkalmazását. Pedig ez lehetne a bőrműves szakmák elsajátításának leghatékonyabb módja. A jogszabályok megváltoztatásával, a járulék fizetési terhek csökkentésével lehetne javítani ezen a helyzeten.

Bőrműves vállalkozások

A bőrműves szakágakban csak igen csekély számban vannak vállalkozások. Ezek egy része kényszer szülte vállalkozás. A magas járulék terheket nagyon nehéz kitermelni az időigényes, és drága alapanyagból dolgozó mestereknek. A korábbi években még létező, de mára már eltörölt szellemi termékek adókedvezménye valamelyest enyhített ezen a helyzeten korábban.

Nem méltányos az a gyakorlat, hogy azonos elbírálás alá esik a Hungarikumot előállító kézműves mester a fröccsöntő kisiparossal.

Létezik, de igen csekély számú műhely, ahol több generáció dolgozik együtt ugyanabban a szakmában. A mai jogszabályok és piaci lehetőségek mellett ilyen társas vállalkozások beindítása ma komoly tőkét feltételez és rendkívül kockázatos.

Probléma az is, hogy a mai törvények szerint tanulókat fogadó műhelyeknek ki kell termelniük a tanulók teljes ellátását, ruházatát, biztosítását és díjazását is. Emiatt nincs olyan műhely ahol, a tanulókat részesítenék előnyben, és alkalmaznák, a már végzett szakemberek helyett!

A piac jelenleg beszűkült, de nem szabad erre a nehéz helyzetre alapozni.

Már vannak biztató jelek arra, hogy az emberek többsége megcsömörlött a rossz minőségű bővítől.

A jövőben egyre nagyobb teret kap majd a jó minőségű portéka. Ehhez azonban jól képzett szakemberekre lesz szükség. A jövő szakembereit most kell kiképezni.

Problémák

Az évek óta folyó átszervezésben kivérezttek a szakmák. Megszűntek képzési helyek, és a jól működő tanműhelyek, elmentek a szakoktatók, szakemberek. Meg kell állítani ezt a káros folyamatot.

Az elmúlt évtizedekben megszűntek a bőrös kisvállalkozások, szövetkezetek. Így a szakmába frissen kikerülteknek nincs hol elhelyezkedniük, emiatt gyakran kényszer vállalkozóként próbálnak helytállni.

A jelenlegi képzési formákban nincs elegendő idő a szakmák elsajátítására.

Ahhoz, hogy valaki önálló alkotóvá váljék, szükség van elegendő időre a képzésben.

A szakmai tantárgyakon kívül népművészeti-, néprajzi-, rajzi-, számítástechnikai- és idegennyelv ismeretre. Ezen ismeretek nélkül nagyon nehéz versenyképes terméket előállítani, és a piacon érvényesülni.

A szakmák összevonásának az az átka, hogy így egyik szakmát sem tanulja meg úgy a diák, hogy azután önállóan művelhesse. Így az iskolában eltöltött 3 év elvesztegetett idő, ha csak önképzéssel nem folytatja tanulmányait a végzett tanuló.

Ahhoz, hogy a képzés jól működjön, feltétlenül szükséges lenne a gyártó cégek tanműhely rendszerének visszaállítására. Továbbá az ipar által kiválasztott, oktatást vállaló szakembereknek a pedagógiai képzésére.

A mai helyzet szerint ugyanis az iskolai tanműhelyben csak pedagógiai végzettséggel lehet szakmai gyakorlatot tartani, míg a kinti munkahelyeken ugyanehhez a szakmai végzettségen kívül pedagógiai végzettségre nincs szükség. Miért? Mi a különbség?

Szükséges a most megszüntetett szakmák képzésének újraindítására, ha nem akarjuk, hogy nyomtalanul kivesszenek.

Valahogy elfelejtjük, hogy a jelen bizony csak pillanatkép, és hogy ha mi magunk nem teremtjük meg a jövő mestereit, akkor elvész a múltunk, a történelmünk, az identitásunk nemcsak egy darabja, de a maga teljessége is.

Itt Európa közepén egy olyan tudás birtokosai vagyunk még egy páran, akik képesek a múlt tudományát és technikáit reprodukálni, kétkezi tisztességes munkával, de ezt már nem értéként, hanem feleslegként kezeli a mai társadalom, és a gazdasági megszorításokra hivatkozva pusztít, pedig elég lenne kitekinteni a környező országokba, és kiderülne, hogy kincseket dobálunk egy rohanó vonat ablakából a semmi közepébe. Miért nem becsüljük meg szellemi kincseinket?

A bőrműves szakágakban magas szakmai színvonalú, kiváló minőségű áru előállítása csak a képzés színvonalának helyreállításával biztosítható a jövőben is.

Most még élnek, megvannak a szakoktatók, a mesteremberek.

A gyógy-és a sportlovaglás manapság reneszánszát éli, melyhez nélkülözhetetlenek a hazai előállítású lószerszámok. Nagyon szomorú lenne, ha ebből is importra szorulnánk.

Hazánkban a szíjgyártó szakma nagy hagyományokkal rendelkezik.

Vissza kell állítani szakképzésbe a szíjgyártó szakmát, mely alapja a nyerges szakmának, nélküle ugyanis az bajosan oktatható.

A kézműves tevékenység emberségre nevel, lelket nemesít.

Szükséges:

- a szakmai tantárgyak (elmélet és gyakorlat) óraszámának emelése a szakképzésben,
- a szakmák összevonásának megszüntetése,
- a régi szakmák becsületének helyreállítása az oktatásban,

- a tervezést segítő tantárgyak megtartása (ahol még nincs) a bevezetése: népművészet, néprajz, rajz, szakrajz, művészettörténet
- a közismereti órák számának megtartása, tekintettel az informatikára és az idegennyelv-oktatásra
- célzott támogatást adni a még meglévő műhelyeknek, hogy inasokat alkalmazhassanak
- külföldi tanulmányutak, támogatása, ösztöndíjak létesítése
- alkotói pályázatok meghirdetése
- szakmai konferenciák szervezése
- a külföldi vásárokon, rendezvényeken való megjelenés támogatása
- a határon túli népművészeti egyesületekkel való kapcsolatok megerősítése
- a népművészeti egyesületek kezelésében lévő alkotóházakban lehetőséget biztosítani a frissen végzetteknek az alkotó munkára
- a közösségi műhelyek létrehozásának, fenntartásának támogatása jogszabályok megváltoztatásával
- a vándorlás támogatása a szakmatanulásban
- támogatni a hazai alapanyaggyártást az importtal szemben
- a hazai szerszámkészítés fellendítése

A szakmai színvonalról

A bőrműves termékek piacán kétirányú folyamat van egyszerre jelen. A termékek színvonalának javulása mellett egy sematizálódási folyamat is látható. Az elmúlt években az egész bőrműves szakmára jellemző a szakmai színvonal leépülése (tisztelet a kivételnek). Főleg a kereslet miatt tapasztalható ez, mert a jelenlegi gazdasági helyzetben a vásárlóerő gyengülése miatt inkább az olcsó termékek iránt van fizetőképes kereslet.

A minőségi termékek eladása nagyon nehéz, bár sok igényes látogató csodálja meg a termékeket a vásárokon, akiknek nem áll módjukban megvásárolni azokat. Így a mester csak biztatást, dicséretet, és jó szót kap az alkotásaira.

Az a mester, aki nem hajlandó lejjebb adni a színvonalból, nagyon nehéz helyzetben van. De azért akad ilyen is szép számban.

A zsúrizett termékek áfájának eltörlése is sokat segíthet az bolti értékesítésben.

Azok, akik másodállásban készítenek termékeket, megengedhetik maguknak, hogy kiállításokra, bemutatókra alkossanak, de az ő számuk nagyon csekély.

A forgalmazott termékek többsége bár igényes anyagválasztásában, és kivitelében, ám közhelyessé vált tárgytipusaival unalmassá teszi a kínálatot.

Jellemző a bevált formák alkalmazása, és variálása, melyet egy részről magyaráz az előképekhez való igazodás, másrészt a tervezési képességek hiányosságaira utal. Nagy szükség lenne új, funkcionális, mai igényekre kimunkált bőrtárgyakra.

A szakmai továbbképzésben fontos szerepet játszik a Hagyományok Háza, melynek szervezésében szakmai előadások segítik az érdeklődő mestereket.. Az országosan meghirde-

tett szakmai találkozók után kötetlen szakmai eszmecserékre, a tapasztalatok kicserélésére is van lehetőség.

Fontos szerepet tölt be sikeresen a nyaranta megrendezésre kerülő Országos Bőrműves Alkotótábor, ahol a résztvevők a bőrművesség egy-egy speciális területének elméleti és gyakorlati megismerése mellett a tervezés folyamatában is kipróbálhatják magukat.

Rendkívüli igény van a végzett tanítványok körében Tudásfrissítő jellegű kurzusok beindítására országszerte.

Kívánatos lenne emellett a tervezés-modellzés területét megcélzó gyakorlatorientált továbbképzéseket szervezni, iparművészek, dizájnerek bevonásával.

A zsűrizés rendszerének tervezett megújítása is komoly segítséget jelenthet az alkotóknak, amennyiben sikerül az egységes szempontokat érvényesíteni a vidéki zsűrik alkalmával is. Fontos, hogy csak az adott szakmához tartozó szakemberek zsűrizhessenek. A zsűri döntését alátámasztó részletes, szöveges indoklás segíti az alkotót a továbbfejlődésben.

További teendők, elérendő célok

A kézműves tevékenység által a diákok a tudásukat szerteágazóan gyarapíthatják, önálló alkotókká tudatosan gondolkodó, felelősséget vállalni kész, környezettudatos állampolgárrá válhatnak. A népi kézművesség helyzete az alapanyag ellátás kapcsán szorosan összekapcsolódik a vidékstratégiával.

A vidék megtartó képességének növelése érdekében:

- a vidékstratégia részeként újra ki kell építeni az állattartás háztáji rendszerét.
- Fontos a háztáji kisgazdaságok támogatása a megfelelő jogszabályi háttérrel, mely a hús- és tejhaszon mellett a bőrműves mesterségek alapanyagát is szolgáltatja. (marha-, kecske-, juhbőr) Ugyanilyen fontos ösztönözni a gazdákat az állattartás melléktermékeként keletkező nyersbőr értékesítésére. Így hazai nyersanyaghoz jutnak a nyersbőrfeldolgozó mesterségek: szűcs, tímár (jelenleg nincs képzésük).
- ha vannak bőrfeldolgozó műhelyek, kisüzemek, akkor van alapanyag ellátása a bőrműves szakmáknak, és van hol elhelyezkedni a diákoknak szakmai gyakorlaton, illetve a tanulmányok befejezése után.
- A kellégyártó szakmák megtartása is fontos: fémkellék gyártó iparosokra, kereskedőkre is szükség van a kínálat színesítésére.
- Ez a rendszer egy egymásra épülő struktúrát ad, melyben az állattartástól a bőrkikészítésen, szerszámkészítésen át a készből feldolgozásig igen sok szakma képviselői jelen vannak.
- A művészpiacok támogatása, a rövid értékesítési lánc kialakítása a kézműves termékek esetében is.
- A hazai előállítású jó minőségű alapanyagokból színvonalas kézműves termékek készülhetnek, melyek hozzájárulnak a környezettudatos gondolkodásmód kialakításához.
- A tartós, esztétikus tárgyak vásárlásával a fogyasztók életminősége javul, és kevesebb környezetszennyező hulladék keletkezik.

- Ha a leendő bőrművesek látják szakmájuk kifutását, ha van háttérpar (alapanyag-, szerszám- és kellékellátás), akkor van perspektíva előttük, mely ösztönzőleg hathat rájuk.
- Önálló, felelősségteljesen gondolkodó állampolgárokká válnak. Ez lehet a legfőbb cél.

TERÉNYI GYÖNGY

2.4.1.2 *A csipkekészítő mesterség helyzetelemzése*

Az utánpótlásról

Divat ma kézzel készített alkotásokat létrehozni, saját készítésű ajándékokat adni. Rengeteg lehetőség van a kreatív és barkács alapanyagok és hozzávalók beszerzéséhez, országszerte komoly bolthálózat működik ennek az igénynek a kiszolgálására. Ezek a gyorsan, bárki által elkészíthető, szaktudást nem igénylő, de gyors sikerélményt adó ajándéktárgyak. Van viszont egy olyan réteg, aki szívesen áldoz időt és energiát a mives, értékes, maradandó tárgyak létrehozására.

A csipkekészítés tekintetében abban a kedvező helyzetben vagyunk, hogy ez a mesterség is újabb felvirágzását éli. Évről évre egyre több azoknak a csipkekészítőknek a száma, akik szeretnének megismerkedni ezzel a tevékenységgel. Visszatekintve 15-20 évre, mindössze néhány idős csipkeverő volt az országban, akik még a Háziipari Szövetkezetek bedolgozóiként mentek nyugdíjba és tevékenységüket saját célra utána is folytatták. A mai életkort tekintve általában 35-40 éves kortól számíthatjuk az érdeklődők egyik fő csoportját, akik gyermekeik felcseperedése után szép és hasznos elfoglaltságot keresnek a mindennapi munka után. A másik fő csoport, akik nyugdíjas éveikre készülve szeretnének otthon végezhető értelmes tevékenységet választani. Általános tapasztalat, hogy amíg a 8-12 éves gyermekek bevonhatók, az azt követő korosztály nehezebben motiválható.

A mesterség oktatása

Jelenleg OKJ képzési jegyzékben szereplő szakma, az országban 2 helyen, Budapesten és Békéscsabán működik Csipkekészítő szakképzés önköltséges, felnőttképzés formájában. Ezen kívül az ország számos területén működnek olyan szakkörök, klubok, stúdiók, ahol a tevékenység elsajátítható, mint pl. Zalaegerszegen, Budapesten, Békéscsabán, Nagykállóban, Szolnokon, Alsóörsön, Karcagon, stb. A képzésre mindenképpen nagy szükség van, mert a technikát átadták ugyan a valamikori bedolgozók, de a textilművesség egészében való gondolkodásmódot és a csipke, ezen belüli elhelyezkedését a Mátray Magdolna által kidolgozott oktatási tananyag tette a helyére. Ez azt jelentette a szakmának, hogy amíg a valamikori bedolgozók a csipkeverő technika megtanításával a 20-as, 30-as, 40-es évek vitrin – és asztalterítőit készítették újra, addig a csipkekészítő szakképzés vissza tudott nyúlni a 19-20. század fordulójáig, illetve az azelőtti időszakig, ahol a népi, sőt az úri, a főúri és az egyházi kultúránk része volt. A szakképzés nagy előnye még, hogy nem csak a csipkeverést, hanem a magyar kultúra valamennyi csipkefajtáját oktatja. A szervezett táborok, (pl. Csipkekészítők Országos Egyesülete, Békés Megyei Népművészeti Egyesület évtizedek óta szervez csipke tábort) továbbképzések, (Bábolna, Mátray Ház és Terényben Fáy Judit – magánszervezésben, NESZ-hez kötődően a Békés Megyei Népművészeti Egyesület és a Magyar Csipkekészítők Egyesülete, és nagyon kedveltek voltak a NESZ Szakmai Bizottságának továbbképzései). A konferenciák is jó alkalmat adnak egy-egy technika megismeréséhez, feldolgozásához. Az ilyen jellegű táborok száma évről évre szaporodik. Ez egyik oldalról tekintve nagyon pozitív, hiszen még ismertebbé válik a műfaj, másik oldalról nézve jó lenne szabályozni, hogy ki és mit

taníthat. Sajnos előforduló jelenség, hogy külföldi divathullámokat követve, a mi kultúránktól teljesen idegen alkotások születnek egy-egy ilyen táborban. Ennek azok a kezdők látják kárát, akik tapogatóznak még, keresik a szakmai kapcsolatokat és nem a mi csipkehagyatékunkat feldolgozva vallják idővel magukat csipkekészítőnek.

Az alkotók kapcsolódása egyesületekhez

A csipkekészítők jelentős része a NESZ valamelyik tagszervezetéhez, illetve több NESZ egyesülethez is tartozik. Többen a megyei egyesületüknek is, és mellette a Magyar Csipkekészítők Egyesületének is tagjai. A NESZ-hez tartozik a Magyar Csipkekészítők Egyesülete is – melyet Mátray Magdolna alapított –, nagyon jó a szakmai összefogásra, a tagok továbbképzéseinek szervezésére, a csipkés társadalom szakmai színvonalának emelésére. Előnye és hátránya egyaránt, hogy a tagok között nagy a fizikai távolság. Előny, hiszen az ország valamennyi részét összefogja, hátrány egy-egy közös rendezvény nehezen megszervezhető. A megyei egyesületek viszont a helyi programokat, a rendszeresebb kapcsolattartást tudják biztosítani tagjaiknak. Fontos ez azért is, mert egy vegyes mesterségű, de helyileg közel azonos lakóhelyű egyesület tagjai egy-egy rendezvényen szélesebb tevékenységi palettán tudnak bemutatkozni.

Az egyéni, elszigetelten tevékenykedő csipkekészítők száma egyre csökken, ennek oka, hogy ez a réteg még a csipkebedolgozók köréből tevődött össze. Ezek az asszonyok többen otthon tevékenykedtek a háziipari szövetkezetek megszűnése után is, de koruk, egészségi állapotuk már nem engedi meg, hogy bekapcsolódjanak a szakmai élet vérkeringésébe.

A kezdő csipkekészítők előbb-utóbb beintegrálódnak a NESZ tagszervezeti életébe. Ennek elsődleges oka, hogy az információkhoz könnyebben hozzájutnak, majd folyamatosan válnak aktív egyesületi tagokká.

Az árutermelésről

Az árutermelés általában nem jellemző, az értékesítés inkább megrendelés alapján történik. Oka, hogy a kézi csipkék nagyon lassan készülő termékek, ezért áruk sem az olcsó kategóriába tartozik. Szabad értékesítése nem könnyű, hiszen méret, stílus, színállás mind akkor jó, ha egy adott környezetbe van tervezve. A megrendelők abból a társadalmi rétegből kerülnek ki, akik ragaszkodnak az értékes, minőségi alapanyagból készült, igényes lakberendezési tárgyakhoz, kiegészítőkhöz. Vannak próbálkozások, melyek egy-egy vásáron meg is jelennek, mint sorozatgyártott termékek, de ezek nem a mívés csipkékhöz tartoznak. Minőségi problémák vetődnek fel ezen termékek egy részével kapcsolatban.

Ami viszont nagyon pozitív, hogy a csipkekészítők is találnak folyamatos pályázati lehetőségeket, ami alkotásra serkenti a mestereket. Ezek a pályázatok általában kiállításokkal zárulnak – így ez nagyon jó reklám egy-egy megrendeléshez.

Folyamatos árutermelés Kiskunhalason van, ahol bár iparművészeti csipkéket készítenek, de kézműves technológiával. Ez a Csipkeház is csak jelentős támogatással tud fennmaradni.

Mesterségbemutatók, rendezvények

Országszerte jellemző, hogy egyik fesztivál a másikat éri. Szerencsére egyre több rendezvényszervező él a lehetőséggel, hogy népi mesterembereket hívjon mesterség bemutatót tartani. A fesztivál résztvevői szívesen látogatják ezeket a standokat. Mivel a csipkeverés egy különösen látványos és ismertségét tekintve már a kihalás veszélyéből „feltámasztott” mesterség, így ennek igen nagy a látogatottsága. Különösen pozitív lehetőség ez azért is, mivel a látogatók legalább 90 százaléka nem ismeri a tevékenységet sem, és magát a csipkéket sem, tehát a népi kultúra ezen ágának megismerése céljából is jó, hogy ott vagyunk. Az előbbi tényekből adódóan, és a rendezvények célközönségét figyelembe véve, hozzáadva, hogy a csipke nem egy olcsó kategóriájú vásárfia, ezeken a rendezvényeken az értékesítés nagyon minimálisnak mondható. A rendezvényszervezők különböző feltételekkel keresik fel az alkotókat, ez nyilván a pénzforrások függvénye.

Természetesen a helyi iskolákat, óvodákat, mikrokörnyezeti rendezvényeket szakmaszeretből szolgálja ki a mester.

A nagy rendezvényeken viszont minden évben akad olyan érdeklődő, aki bevonható a megtanulás folyamatába akár egy-egy tábor, vagy tanfolyami formában. Talán éppen a mesterség bemutatók nagy száma indította el azt a folyamatot, hogy mára a csipkekészítők száma évről évre nő. Az országosan nyilvántartott népi mesterek között a csipkekészítők száma az első 5 szakmában benne van.

Mesterek és tanítványok

A csipkekészítés területén szerencsére volt egy olyan markáns, meghatározó személy, mint Mátray Magdolna, ilyet kevés szakma tudhat magáénak. Tanítása során nem csak a technikát, hanem azt a szellemiséget is át tudta adni tanítványainak, amely a csipkekészítés alapelveit jelenti ma. Természetesen vannak mesterek, oktatók, szakkörvezetők, akik jelentősen meghatározzák egy-egy csipkés csoport tevékenységének fő irányvonalát. Gyakori, hogy a mester csoportjához csatlakozik a tanítvány, még akkor is, ha földrajzi távolság van közöttük. Többször előfordul, hogy a tanítványból is egy csipkés csoport vezetője lesz, de a mester, az oktató akkor is ott áll a háttérben, akihez tanácsért, szakmai fogásért lehet fordulni.

A családi átörökítés is jellemző, többen tanultak szülőitől, nagyszülőitől, rokontól. Ez jellemző volt a bedolgozói időszakból is, mert a kisgyermek szinte akaratlanul is elsajátította a technikát. Érdekes adat, hogy a családból hozott tudást többen egészítették ki az OKJ tanfolyammal. Ennek valószínűsíthető oka, hogy olyan csipketechnikával találta szemben magát, ami több volt, mint amit otthon meg tudott tanulni.

Inasok vállalásának fő akadálya, hogy nincsenek öfenntartó műhelyek.

Műhelyek és vállalkozások

Kiskunhalason a Csipkeházban – ahol nem népi kézművesség, de kézi csipkekészítés folyik – ott jelenleg kilencen vannak, akik napi nyolc órában, a Halasi Csipke Közalapítvány kereteiben kenyérkereső foglalkozásként varrják a halasi csipkét.

Szakterületünkön többségében főállás mellett fenntartott másodállású vállalkozások vannak. Többen próbálkoztak önálló, látogatható műhellyel, de ezek nem voltak önállóan

működtethetők anyagi okok miatt, mint pl. Cserkeszőlőn Révész Márta Csipke bemutató terme. Jelenleg működő magánkézben lévő ilyen jellegű bemutató és oktató hely a Hunnia Csipkemúzeum Terényben.

Problémák

Az alapanyagok minősége és beszerzése már nem jelent problémát, mert egyre több vállalkozás foglalkozik a minőségi alapanyagok és kellékek beszerzésével, árusításával. A csipkék értékesítése nehéz, amióta bezártak a háziipari szövetkezetek népművészeti boltjai. A jelenlegi népművészeti boltok kínálatát gyakran az eladók sem ismerik, és az árukészletük is a keleti olcsó, gyorsan értékesíthető, minőséginek nem mondható termékekből áll. Ezeket a tárgyakat viszi haza a turista, mint magyar terméket. A minőségi, komoly munkákra igényes megrendelő és a készítő optimális esetben találkozik valamelyik vásárban, vagy internet útján.

A jelenlegi adószabályok és a befizetendő járulékok nagyon megnehezítik a vállalkozás működtetését. Munkavállalóként, mellékállású vállalkozásban a személyi jövedelemadót és kisebb kiadást jelentő járulékokat kell megfizetni, amely megfizethető, viszont a napi 8-10 órai munka után kevesebb idő és energia marad a csipkekészítésre. Egy óra alatt átlagosan 3-4 cm csipkét lehet elkészíteni, ebből nem lehet egy vállalkozást fenntartani. Amennyiben pedig magánszemélyes adószámot vált ki, akkor a bevétel jelentős részét kell különböző címeken befizetni. Ezek a költségek gyakorlatilag kitermelhetetlenek. Amennyiben nincsen adószám, akkor nem lehet részt venni különböző vásárokon sem, mert nem számlaképes. Az APEH szerint a magánszemélyes eladások nem alkalmazhatóak vásárokon, rendezvényeken.

A népi kismesterségek továbbélésének és működtetésének segítésére kezdeményezni kellene kedvezőbb adó- és járulékszabályok bevezetését az önfoglalkoztatás elősegítésére.

A szakmai színvonalról

A pályázati anyagokon, kiállításokon, szakmai bemutatkozások alkalmával a szakmai színvonal folyamatos, fokozatos emelkedése érzékelhető. Ez elsősorban a tanfolyami oktatásnak, a szakmai táboroknak, csipkés rendezvényeken való oktatásnak, konferenciáknak köszönhető. A tapasztalat azt mutatja, hogy a pályázati anyagok között egyre több a nívós darab. A silány minőségű munkák és készítőik lemorzsolódtak, vagy tovább képezték magukat szakmailag, hogy tudják követni a kihívásokat.

A másik része az alkotóknak a nyugat európai modern, figurális csipkéket utánozva kér helyet magának a magyar népi kultúra asztalánál. Sajnálatos módon nekik is vannak követőik, akik számára ők is tarthatnak helyi képzéseket, táborokat. Nehéz egy útkereső kezdő csipkekészítőnek megtalálni a helyes utat. Ezen jó lenne változtatni, szakmai felügyeletet biztosítani, ami most elindult a NESZ Szakmai Bizottságok részéről.

TÓTHNÉ KISS SZILVIA

2.4.1.3 *A faművesség helyzete*

A faművesség területén az alkotók nagy többsége az idősebb korosztályból kerül ki. Kijelenthetem, hogy a terület alkotói elöregedőben vannak. Ok az iskola rendszerű képzés az ország területén 3-4 központba folyik. E területen alkotók maguk is nagyrészt önképzéses úton sajátították el a szakmát. Maga a faművesség több régi ma már kihalófélben lévő szakterületet ölel fel. Magába foglalja az asztalos, bognár, kádár, pintér, ács, és paraszti kultúrában-háziiparban űzött mesterségeket pl. ácsolt láda, zsindelykészítő, kapufaragó, pásztorművészeti tárgykészítő csont és szaruműves tevékenységet és stb. Fiatalok körében az érdeklődés jelen van, de nem mindig jutnak, olyan környezetbe ahol ismereteiket bővíthetnék e-területen.

Az ország területén más és más az utánpótlás helyzete. Jelenleg a megyei Népművészeti Egyesületekben folynak képzések. Változó létszámba vannak fiatalabb korosztályból érdeklődők e-szakterületekre. Akkreditáció hiányában nem minden megyei szervezet képes ilyen oktatásra. Szervezett képzés Békés Megyére jellemző. Szakiskolai képzés tudomásom szerint Nádudvaron, Debrecenben, Budapesten érhető el. Ez a helyzet nem elégíti ki a felmerülő igényeket. Itt van nagy jelentősége a megyei területeken hiánypótlást végző Népművészeti egyesületeknek és városi közművelődési intézményeknek. Az amatőr művészeti tevékenységet ápoló intézmények faragó szakköreinek meghatározó szerepe van az utánpótlás nevelésében. Nagyon fontos feladat a képzési formák kialakítása és intézményi feltételek megteremtése. Színvonalas szakmai anyag létre hozása akár szakköri tematikai rendszer kidolgozásával. A jelenleg az országba Népművészet Mestere Címmel rendelkező alkotók szakmai potenciálja nagyon fontos tudást őriz. A Mester címmel rendelkező alkotók nagy része is autodidakta módon képezve magát jutott el ehhez a tudás szinthez. Ennek a korcsoportnak tagjai vettek részt az ország területén mai napig működő alkotóházak és képzési központok megteremtésében, pl.: Tokaj, Velem, Zalaegerszeg Gébárt, Keszthely Kézműves ház, stb. és személyes ki-sugárzásuk következtében csoportosulnak köréjük az érdeklődő fiatalabb alkotók.

Az alkotók zömmel Egyesületek körében tömörülnek. Faművesség területén nagy létszámú Zala Megye, Szabolcs Szatmár Megye, Békés megye, Borsod megye, Jász Nagykanizsa Megye, Hajdú Bihar Megye, minden megyében fellelhetők alkotók több-kevesebb számban. NESZ felmérése alapján Zala Megye 38 fő faművessel az első helyen áll. Ezt követi Szabolcs Szatmár Megye 35 fővel, Békés Megye 30 fővel és így tovább csökkenő számban követik a többi megyék. Természetes, hogy ezek a számok nem fedik, a valós alkotói létszámot hisz számosan egyénileg végzik alkotó tevékenységüket. Sokkal inkább tükrözik azt az igényt, ami a közösséghez tartozás révén nyújtható segítséget jelent tevékenységükben. Sok alkotó saját örömeire fő kereső tevékenység mellett végzi a faművességet. Ezek köréből kerül ki a legtöbb NIO zsűri előtt megméretett alkotás. Nagyrészt aktívan részt vesznek közösségi tevékenységben is alkotótáborok, helyi alkotóházak létrehozásába fenntartásába, szakköri tevékenységbe, szakmai bemutatókba. Nagyon sok egyéni alkotóval találkozhatunk az országba, akik nem tartoznak semmilyen szakmai közösséghez. Rájuk nem jellemző, hogy munkáikat zsűri előtt megméressék. Ezen alkotók körében láthatók zömmel stílus és korre-

redésbe készült alkotások. A közízlés formálása szempontjából ez az alkotói réteg jelenti a problémát.

A ma kialakulóban lévő termelői kézműves piacokon a fent említett alkotók jelentik a potenciális vásárolói réteget. Kialakult egy áruterelői réteg, akik nem a minőségi és esztétikai szempontok alapján készíti termékeit. Számukra a gyorsan nagy mennyiségbe jól eladható tömegáru előállítás a cél. Mindezek a célok rontják, a hagyományos módon kézműves technológiával magas esztétikai igényel készített alkotások használati tárgyak versenyképességét. A piacokon megjelenő áru csak annyiban kézműves termék, hogy ennek nevezik. Elvértve jelenik meg egy-egy anyagában funkciójába esetlegesen díszítésébe mívesen megmunkált tárgy e-körbe. Ide sorolhatók a minden szakmai tudás igénye nélkül készült különféle táblaképek is. Nem is szólva a legkülönfélébb formában megjelenő ízléstelen kínáló vájt tálak egy vagy többszörös megjelenéséről. Ezek a tárgyak kéziszerszámmal nem találkoztak kialakításuk során.

Az országban több olyan rendezvény zajlik múzeumokban művelődési intézmények szervezésében vagy falunapokon ahol jelen vannak mesterség bemutatót tartó alkotók. A céltermészetesen az, hogy az ide látogató közönség megismerhesse egy-egy alkotó folyamat részleteit. Esetenként egyszerűbb munkafolyamatot kipróbálhasson. Saját magam és feleségem rendszeresen veszünk részt ilyen bemutatókon. Három éve a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum rendezvényein ismertettük meg mesterségünket. A fafaragással és vert csipke készítésébe nyernek betekintést az érdeklődők. Minden alkalommal egy kis kamara kiállításal mutatjuk meg azokat a tárgyakat, kisbútor, szaru és csontfaragás karcolás, konyhai használati tárgyak, kéregmunkák, pásztorfaragások. Képeken nagyobb méretű alkotásokat kapuk, emlékoszlopok, sírjelek. Ugyanígy a vert csipkéről is. Lehetőséget adunk arra, önmaguk is kipróbálhassák pl. fafaragást. Előkészített faanyagból kulestartó medált faraghatnak a bátrabbak ékmetszéses technikával. A személyes találkozás az anyaggal és a munkafolyamat nehézsége meglepi a próbálkozókat ennek ellenére a többség elkészíti saját medálját és nagy örömmel viszi magával sok esetben első próbálkozását. Az elkészült munkát felületkezelés után magukkal vihetik. Tapasztalatok azt mutatják, hogy nagy érdeklődéssel ismerkednek a számukra ismeretlen alkotó folyamattal. Meglepően sok fiatal család ül le a faragás mellé és akár húsz-harminc percig is dolgozik. Mindeközben tájékoztatást kapnak a különféle tárgyakról, szerszámokról és díszítési módokról is. Próbapárnán a csipkeverést is megtapasztalhatják. Természetesen nem csak Szentendrén mutatkozunk be. Keszthelyi Festetics kastélyban is többször ismertettük mesterségünket Zala Megye Népművészetéért Alapítvány Keszthelyi Alkotóházában turisztikai idejébe önként vállalt nyílt napokon szintén bemutatózunk, itt külföldi érdeklődők is megpróbálkoztak a faragással. Természetes, hogy többen is részt vesznek ilyen vagy hasonló bemutatókon az ország más megyéiben is. Nagyon fontos a közönséggel való találkozás mivel itt teremődik élő kapcsolat az alkotóval. A hagyományos népművészeti alkotás megismerése felkeltheti az igényt annak mélyebb elsajátítására. Az utóbbi évek tapasztalata, hogy a szervező intézmények anyagi lehetőségének szűkülése miatt nehézségek adódnak a bemutatók finanszírozása terén. Így nem látom biztosítottnak e társadalmilag fontos terület további értékteremtő szerepét. Egyre több olyan megkeresés érkezik melybe a szervező ingyenes eladási lehetőségért cserébe kéri a mesterség bemutatót. Természetesen, aki

nem eladási szándékkal kíván megjelenni eleve, kiesik ebből a körből. Nem is beszélve arról, hogy e rendezvényeknek nem a vásárszervezés a fő célja sokkal inkább az ismeret terjesztés vagy ünnepi esemény színesebbé színvonalasabbá tétele. Vásárra járó alkotói kör eleve nem bemutatózási akarattal vesz részt egy rendezvényen mivel az eladási szándék megvalósítása a cél. Az is tény, hogy vásárlás mellett egy személy nem is tud bemutatót tartani mivel figyelmét mindkét esetben teljes mértékben leköti az éppen végzett tevékenység. Vagy a vásárlóval foglalkozik vagy bemutatózik. Ez egyértelműen azt jelenti, ha nem kap, lehetőséget egy intézmény vagy közösség a finanszírozás terén a feladat ellátására úgy egyre inkább elmaradnak, megszűnnek ezek az alkalmak. A pályázatok keretében nyerhető pénzforrások bizonytalansága eleve nem teszi lehetővé az előre gondolkozást és tervezést e területen.

Valamilyen mértékben az egész ország területén érvényesül egy-egy szakmai és közösségteremtésben kiemelkedő egyéniség. Általában e személyek körül jöttek létre alkotóházak szakkörök, stúdiók, amatőr csoportosulások. Az így kialakult közösségek mind a mai napig mondhatjuk, folyamatos tevékenységet végeznek. Nagyon sok alkotótábor köszönhető ezeknek az alkotóknak. Neveket nem szeretnék felsorolni mivel ezt a teljesség igényével nem, tudom megtenni. Saját példámon és megyében elért eredmények ismertetésével tudom alátámasztani tapasztalataimat. Magam is részt vettem az ország különféle területein alkotóházak építésében stúdiók munkájában. Tokaj, Velem, Budapest FNS, így szerevezve meg azt a tudást és ismeretanyagot, amivel ma rendelkezem, a zalaegerszegi Gébárti tónál épült megyei kézműves ház. Hosszú évek munkájával lakóhelyemen is sikerült kézműves alkotóházat létrehozni, ahol kézműves tevékenységet végző csoportok kaptak helyet. Hetvenes évek végén Nyolcvanas években nyolc éven keresztül vezettem a Megyei Művelődési Intézet szervezésében a Megyei Fafaragó Stúdiót. Zala Megyében, ebben az időszakban teljesedett ki a fafaragással foglalkozók összefogása önképzése. Jó alkalom volt a velünk együtt élő Népművészet Mestereitől közvetlen tanulás ismeret szerzése együtt gondolkodása a hogyan tovább dologról. Többek között ennek is köszönhető a Megyei Népművészeti Egyesület megalakítása. A képzés fontossága innen datálódik természetes volt mindenki számára. Mindezt egy állami intézményrendszer koordinálta és szervezte biztosítva a helyszínt az ismeretet nyújtó szakembereket. Szinte napi kapcsolat jött létre az alkotók és a Stúdió közt. Alkotók körében beindult a minősítési igény. Egyre többen zsűriztették munkáikat a NIT szakembereinek tanácsait felhasználva. Ennek köszönhető a Fafaragó Népi Iparművészek magas száma a megyébe. Mindezek mellett kisebb régiós alkotókörök is létrejöttek megyeszerte. Helyi viszonylatban Keszthelyen először ifjúsági szakkört majd felnőtt alkotókört is szerveztem. Mindkét csoport a mai napig működik a Goldmark Károly Művelődési Központ kereteibe. Helyileg a keszthelyi kézműves házba. Az ifjúsági csoport tagjai közül sokan már a felnőtt alkotókör tagjai és szép számban választanak faipari szakmát is maguknak. A felnőtt kör korosztályi megoszlásban a húsz évestől a nyolcvan évesig bezárólag oszlik meg. A Faragókör tagjai közül az elmúlt évtizedekbe öten érték el a Népi Iparművész címet. Jól tükrözi ez a folyamatosság lényegét a közösség erejét az egyéni alkotói kiteljesedés lehetőségét. Csoportos kiállításokon való bemutatkozások pályázatokon szerzett díjak fémjelzik a Faragókör tagjait. Cserszegtomaji iskolába is már 17 éve tartok faragó szakkört tanórán kívüli formába heti két órába. Tapasztalatom itt is azt mutatja, hogy a faragással megismerkedett gyerekek szívesen választják, pl.: az asztalos

szakmát. Térségünkben ez irányú képzésre az elmúlt időszakban volt lehetőség és munkalehetőség is. Természetesen napjainkra már ez nem érvényes. Megfelelő szakmai tudással rendelkező Mester körül mindenképpen kialakulhat egy őt követő közösség. Nagy szakmai elkötelezettség kell ahhoz, hogy minimális jövedelem mellett valaki ezt felvállalja a civil szféra keretein belül. Mindez családi támogatás nélkül nem is valósítható meg. Sajátos helyzeténél fogva Keszthely a vidéki értelmiség képzésében a Festeticsek által alapított agrárképzést végző egyetemi város. Így a Faragókörbe is megjelennek itt tanuló érdeklődő diákok. Tanulmányaik befejeztével elkerülnek a városból. Ennek ellenére kapcsolatomban nem szakad meg velük. Emiatt, telefonon konzultálunk, időnként személyesen keresnek fel szakmai tanácsért. Sokuknál a családalapítás és a munka megakasztja az alkotói folyamatot esetleg idősebb korban térnek vissza a faragáshoz. Van rá példa, hogy családon belül folytatódik a szakma átadása, de nem jellemző nagy számba. Főleg az asztalos képzés terén lenne jelentősége e terület megismerésének. A jelenlegi képzési rendszerben nincs lehetőség inasok vállalására több okból is. Az alkotók többsége nem képesített szakember ez eleve kizárja, hogy inas képzésbe részt vegyen. Törvényi feltételek nem teszik lehetővé, hogy az autodidakta módon kitanult ismereteket szakiskolai keretben átadhassák mestereink. Másik ok, hogy kevesen végzik tevékenységüket főállásban vagy vállalkozásba. Összegzés képen megállapíthatom e területen még jellemzően a szakköri tevékenység adja az utánpótlás derékhadát.

Megállapítható, hogy főállású vállalkozóként ezen a területen kevesen vannak jelen. Jellemzően a bútorkészítők köréből kerülnek ki, akik ezt a működési formát választják. Az Iparművész címet elért alkotók zöme szellemi szabadfoglalkozásuként tevékenykedik. Van egy olyan alkotói réteg, akik őstermelői formák kereteiben keresik a lehetőséget. Az idősebb korosztály nyugdíjasként vagy kiegészítő tevékenységként nyugdíj mellett dolgozik. A fentiekből következik, hogy nagyobb méretű üzemi termelői munka nem jellemzi ezt a területet. Általában önfoglalkoztatás folyik, adandó nagyobb munkánál időszakonként egy-egy kiegészítővel dolgoznak. A kézműves termékek előállítására magas élőmunka igénye miatt drága előállítást tesz lehetővé. Ebből következően piaci szerepe egy szűk szegmensben jelenik meg. Ez magába hordja, hogy nem nyújt biztos megélhetést az e területen alkotóknak és így nem lehet megalapozott jól működő vállalkozást erre építeni. Éppen ezért a több lábbon állás jellemzi ezt az alkotói kört. Elmondható, hogy nagylétszámú foglalkoztató üzemi formában működő vállalkozások nincsenek a területen. A faművességgel foglalkozók összlétszámához viszonyítva úgy 10-14% tevékenykedik főállású vállalkozóként.

Problémák jegyzéke:

Minőségi alapanyag beszerzése napjainkban megoldott. Ami a kézművesség területén nehézséget jelent a nagyon magas faanyag árak miatti árfelhajtó erő az elkészült alkotásoknál. A magas árak szűkítik a keresletet.

Kézműves tevékenységet végző vállalkozásokat a verseny szféra szabályai szerinti terhek jellemzik. Ezen költségek kitermelése napjainkba szinte lehetetlen. Ugyanez jellemzi a kiegészítő tevékenységbe dolgozó vállalkozást is. Olyan jogszabályi feltételek megteremtése lenne szükséges, mint ami több nyugat európai országra jellemző. Pozitív diszkriminációval kezeli ezt a területet adózás, járulékfizetés, alacsony ÁFA kör. A területen alkotók száma nem

befolyásolja az ország összköltségvetési számait. Ugyanakkor személyes megélhetésük és a kihalófélben lévő szakmák értékek megmaradásának feltételeit meg lehetne teremteni.

Népművészet Mesterei esetében, aki aktív tevékenységet folytat szintén jellemzően a piaci törvények szerint tevékenykedhet és értékesítheti alkotásait. Minden téren ugyanazok a terhek nehezednek rá mintha a versenyszféra területén tevékenykedne.

Példaképp felsorolom, hogy nyugdíj mellet kiegészítő tevékenységbe dolgozó egyéni vállalkozó milyen terheket kell, kitermeljen és befizessen. Könyvelői költség, bank számlavezetés, helyi iparüzési adó, személyi jövedelemadó, havi egészségügyi szolgáltatási járulás, egészségügyi és nyugdíjjárulék befizetés. Mindebből természetesen következik, hogy miért okoz nehézséget a faműves terület alkotóinak léte és fennmaradása. Mindezen befizetései után kérheti a kereső tevékenységet folytató nyugdíjas a fél %-os nyugdíjemelést éves szinten.

Rendezvényszervező intézményeknek jogszabályi nehézségek akadályozzák pl. útiköltség elszámolását a felkért alkotók részére. Fontos feltétel a számlaképes vállalkozás megléte. A magánszemélyes számlakibocsátás az intézmények nehezen kezelik problémás a kifizetőnek és kibocsátónak is.

Fontos lenne a Népi Iparművész címet elérők számára a cím mellé egy olyan jogosítvány kiadása, amely a fent felsoroltakat orvosolná lehetővé téve a kézművesek számára az elviselhető közterhek kialakítását. Annál inkább mivel az alkotók nagy része vidéken tevékenykedik. Hasonló módon, mint ahogy az őstermelői kör részére biztosított jogszabályi és pénzügyi szabályozásba foglalt kritériumok alapján.

A szakmai színvonal megőrzése sok nehézséget hordoz magába. Jelenleg egyre inkább piacosodó vásári irányzat van előre törőbe. Jellemzően sok tucatáru jelenik meg és ezt készítőik nem minősítetik termékeiket. Az elmúlt több mint 30 év alatt elért eredmények, ami nagyfokú minőségi fejlődést teremtett meg a faművesség területén most hanyatlóban van. Sajnálatos módon jelen van egy olyan irányzat is, ami az úgy nevezett repülőtéren népművészet irányába tereli az alkotók nagy részét. Ez nem szerencsés mivel értékes filléres árut ezen a területen nem lehet előállítani. Itt van kiemelkedő szerepe a Hagyományok Háza szakembereinek, hogy ezt a tendenciát jobb irányba fordítsa.

Felkel vetni a zsúrizás problémáit is. A közelmúltban változott törvényi szabályok a zsúrizási költség növekedésével jártak. Ez az alkotók körében nem okozott osztatlan örömet. Abba az irányba viszi el kézműveseket, hogy felesleges zsúriztatni úgy is értékesíthetők a termékek minősítés nélkül. Ugyanakkor a területen tevékenységet végzők minőségi hagyományba gyökerező népművészetünket megmutató alkotások silányulhatnak piaci áruvá. Ezért hangsúlyozottan kell jogszabályi keretekben a kézművesek számára egy kedvezőbb pénzügyi adózási környezetet teremteni. Ez esetben nem válik hiábavalóvá a zsúrizás, sem mert védjeggyé válhatna a zsúri általi minősítés. A védjegy megjelenhetne az alkotásokon tájékoztatva a vásárlót arról, hogy értékes hagyományokba gyökerező ma is használható tárgyat vásárol.

Természetesen vannak jó példák is csak jóval kisebb mértékben találkozunk velük. Kiemelt szerep juthat a közmédiáknak is a jó példák bemutatása terén. Nem ártana a különféle vidéket bemutató műsorok keretében nem csak a gasztronómia és borkultúra értékeit bemutatni. Helyet kaphatna itt a helyi magas szinten dolgozó kézműves Iparművészek és Mesterek bemutatása is. Mindez segíthetné a szakmai munka magasabb szintre emelését további alko-

tókedvre serkentve a fával foglalkozó mestereket. Jó látni az ország különböző pontjain bemutatkozó alkotók munkáit kiállításokon, pályázatokon. Jó esetben a Facebook oldalakon találkozhatunk ezekkel is. Remélhetően az újra megrendezésre került Zalaegerszegi Országos Fafaragó Konferencia ismét betöltheti azt a szerepet, amit a 70-es évek végén Miskolc jelentett a fás mozgalmon belül. Hasznosak lehetnek a tematikusan meghirdetett pályázatok, így egy-egy terület nagyobb hangsúllyal mutatkozhat meg. Országos kiállítások helyett régiós rendezvények keretében rendezett kiállításoknak látok lehetőséget. A szállítási költségterhek el lehetetlenítik az alkotókat a nagy távolságra eső bemutatkozás terén.

Meg kell említeni a jelenlegi mecenatúra nem igazán, preferálja ezt a területet. Az országos pályázati rendszer kereteiben nagyon nehéz előre elképzelt feladatokra, irányokra finanszírozást nyerni. Minisztériális szinten lenne szükség egy olyan forrás rendszer megteremtésére ahol intézményi keretben a szakirányú feladathoz a forrást is hozzárendelné függetlenül attól, hogy állami intézmény vagy civil szféra a feladat megvalósítója.

BERECZKY CSABA

2.4.1.4 *A népi kézművesség fazekas szakágának elemzése*

A népi kézművesség (és azon belül a fazekasság) a népművészeti alkotásokkal együtt jelenti azt az alapot, amely a tárgyi anyanyelvünket adja, és amelynek megőrzése, a mindennapi élet tárgyi világába történő átmentése mindennél fontosabb feladat. Ahogy a népzene és a néptánc területén világraszóló sikerekkel büszkélkedhetünk, úgy mód volna ezeket a tiszta forrásokat a tárgykultúrában is felhasználni, beilleszteni napjaink környezetébe, szervesen és értékörző módon. Ha ezt nem tesszük meg, nemzeti kultúrán egy jelentős területe tűnhet el, vagy szegényedhet el, amellyel nem csak mi, hanem egész Európa veszít.

A népi kézművesség különböző szakágai nagyon különböző mértékben vannak kitéve a globalizáció hatásainak, mégpedig elsősorban a műhelyek felszereltsége, a ráfordított anyagi javak és energia, valamint a lehetséges piacok miatt. Míg vannak olyan szakterületek, ahol a szükséges felszerelés nem, vagy csak kisebb mértékben jelent komoly anyagi beruházást, más területeket ez annál érzékenyebben érint. Ezek közé sorolható többek között (a teljesség igénye nélkül) a bútorművesség, a kovácmesterség, és természetesen a fazekasság is. Ugyanakkor a fazekasság terén – még a céhes világban kialakult klasszikus műhelymunka miatt – talán nagyobb a foglalkoztatottak száma, hiszen egy-egy műhely már a 18-19. században is gyakran (a közvetlen családtagokkal együtt) 10-15 embert tartott el, és ez napjainkban is hasonlóképpen működhetne, ha sikerülne ezt törvényi úton is biztosítani.

1. A fazekasság terén szerencsére megfelelő az utánpótlás, a szakma tanulható a népi kézműves OKJ szakma keretein belül, és az országos pályázatok is bizonyítják, hogy sok tehetséges fiatal bontogatja a szárnyait. Bár a fazekas szakmában sok az idősebb, kiváló mester, más területekkel szemben egyáltalán nem mondható, hogy ez a mesterség elöregedne. Ugyanakkor nagy szükség volna a képzés továbbgondolására, a szakmai továbbképzés biztosítására, mert éppen azoknak nem ad elegendő segítséget a kezdeti években, akik tényleg hivatásul választanák.

2. Ugyanakkor gondot jelent, hogy az eddigi képzési rendszerben csak kétéves képzési idő állt a tanulni vágyók rendelkezésére a mesterség alapjainak az elsajátítására, a törvényi előírások szerint, és csak az általános iskolát végzetteknek a szakmatanulására adtak több időt, ennek egy részét azonban elvitték a közismereti tárgyak. Véleményem szerint a hároméves képzési idő mindenképpen szükséges, és ezt még ki kellene egészíteni a képzési idő lejártja után megpályázható 1-3 éves ösztöndíj rendszerével.

Jelenleg információim szerint hat helyen lehet fazekas képzésben részt venni, Békéscsabán, Budapesten két helyen, Nádudvaron, Fóton, Győrben és Sárospatakon. Ugyanakkor olyan régi, patinás, kitűnő képzőhelyek estek ki a sorból (végleg vagy időlegesen), mint Mezőtúr, Hódmezővásárhely, Karcag, Zalaegerszeg, Kaposvár stb. Az eddigi tapasztalatok alapján ennyi képzőhely elegendő lenne az utánpótlás biztosítására, még úgy is, hogy ismereteink szerint nagyjából a szakmát végzettek egytizede fogja azt később is művelni. (Ugyanakkor úgy kellene ezt felfogni, mint a méltán világhírű magyar zeneoktatást: nem biztos, hogy mindenki, aki mondjuk egy zeneiskolában hegedülni tanul, hegedűművésszé válik, de egészen

más lesz a zenéhez való hozzáállása, mint annak, aki nem tanult muzsikálni.) Ez a képzési forma – kiegészítésekkel – mindenképpen biztosítani tudja a szükséges utánpótlást.

Az iskolai rendszerben történő tanulás esetében azonban nagyon sok olyan gond mutatható ki, amelynek megoldása jelenleg eléggé nehezen elképzelhető. A képzési idő alatt (még hároméves időtartam esetén is) csak a szakma alapjait lehet lefektetni, megtanítani, és nagy szükség volna arra, hogy a képzési idő letelte, a vizsga után megfelelő szakmai gyakorlatra tehessen szert a szakmunkás. Iskolai rendszerben ez nem megoldható, hiszen a tanműhelyek szűkös volta miatt minden helyre szüksége van az iskolának, így külsősöknek nem tud gyakorlásra sem időt, sem helyet biztosítani, éppen akkor, amikor a szakmát szerzett fiatalnak arra a legnagyobb szüksége volna. Az elméletben megszerzett tudást csak sok gyakorlás mellett lehetne készségszintűvé fejleszteni, az iskolákban erre nincsen mód. Ha sikerül is a jelöltnek a szakmában maradni, azt többnyire olyan egyszerű feladatok formájában teheti meg, amelyet egy betanított munkás is el tudna végezni, és amelyhez semmi szükség az ő magasabb szintű tudására. Sok esetben ráadásul nem is fazekas műhelyben, hanem az agyagművéség más területén, keramikusnál talál munkát, amely nem segíti a fazekas szakma magasabb szintű elsajátításában.

Elképzeléseink szerint ezt a problémát oldhatná meg az említett népi kézműves ösztöndíj, amely pályázat útján lenne elnyerhető, 1, 2, vagy 3 évre, és az ellenőrzött, a befogadó műhelyek listájára felvett mesterek keze alatt úgy végezhetne munkát (és egyben tovább mélyíthetné tudását), hogy nem nyomná a megélhetés gondja, a fogadó fazekas mester pedig kompenzációt kapna az ösztöndíjból. (Ehhez persze az is szükséges volna, hogy a pályázó mindig egy mesterrel együtt adná be kérelmét.) Ez mindenképpen nagyban segítené a fiatalokat, hogy ne hagyják el a pályát idő előtt. (Hasonló ösztöndíj ismert a művészettörténészeknél, az ún. Széchényi-ösztöndíj, ahol a végzett hallgató és egy intézmény pályázik közösen.) A tehetséggondozás tehát sokat segíthetne abban, hogy a legjobb képességekkel rendelkező fiatalok megmaradhassanak a szakmában.

Itt kell megjegyezni ugyanakkor, hogy az 1990-es években felvetődött, az egykori céhes gyakorlat mintájára kialakítandó vándorlásokat, mint elképzelést ma már sok szempontból problémásnak érzem, elsősorban azért, mert az agyagművéség terén már a környező országokban is kevés olyan műhelyt, iskolát vagy képzési lehetőséget ismerünk, amely a Kárpát-medence fazekas hagyományait érdemben kiegészítené vagy segítené. Bár a magyar fazekaság a közös európai alapokból fejlődött ki, de rendkívüli formai, technológiai és stílusbeli változatossága belső fejlődés eredményeként alakult ki, és ezt érdemben aligha lehetne mondjuk német, svájci, brit vagy más, teljesen eltérő utat választó helyszíneken tanulmányozni vagy tanulni. Ezért inkább a hazai lehetőségekben (esetleg a szomszédos országok magyarok lakta vidékeinek műhelyeinek látogatásában) látom a kiutat.

3. Jelenlegi ismereteink szerint ma Magyarországon közel négyszázötven-ötszáz fazekas dolgozik. A pontos szám csak egy nagyon alapos felmérés után véglegesíthető, hiszen jelenleg a fazekasok nagyon sokféle formában működnek. Vannak, akik ipart váltottak ki, vannak, akik 7-es adószámmal rendelkező, szabad szellemi foglalkozást üzőként dolgozott, míg mások egyéni vállalkozóként, vagy csoportos vállalkozásban (Kft., Betéti Társaság stb.) próbálnak megélni, nem egyszer kényszervállalkozóként. Ez elsősorban a jövőbeni gazdasági alapo-

zás szempontjából jelenthet problémát, hiszen a népi iparművészek lehetséges adómentessége éppen ennek a (kényszer)vállalkozói rétegnek nem járható út, a költségelszámolás lehetetlensége miatt. Egy olyan, sok befektetést igénylő területen, mint a fazekas, ez elég nehezen áthidalható.

Elmondható, hogy a jelenleg dolgozó fazekasok jelentős többsége valamilyen egyesület vagy szervezet színeiben próbál boldogulni. A statisztika szerint 378-an tagjai a Népművészeti Egyesületek Szövetsége valamelyik tagszervezetének, és ha ehhez hozzávesszük, hogy ezen felül sokan tagjai a Kereskedelmi- és Iparkamarának (vagy annak is), akkor elmondható: viszonylag kevesen vállalják fel az egyéni boldogulás útját.

Nem megoldott ugyanakkor, hogy egy-egy családi műhelyben dolgozók esetében – éppen a zsűrizés sajátos helyzetéből adódóan – sokszor csak a műhely vezető mester ismert és elismert, és a vele egy életen át együtt dolgozó családtag (feleség, gyermek stb.) kimarad a sikerekből.

4. Az a fajta árutermelés, amely az 1970-1980-as évek népművészeti és háziipari szövetkezeteit jellemezte, ma nincsen jelen. A szövetkezeti bolthálózat felszámolásával javarészt az ezt kiszolgáló népművészeti szövetkezeteknek is befellegzett, megfelelő piac és értékesítési lehetőségek híján. Ezek a szövetkezetek korábban kisüzemként működtek, amelyben manu-fakturális jelleggel elkülönültek az egyes munkafázisok, és részben a hazai piacokra, részben exportra hatalmas mennyiségű népművészeti tárgyat állítottak elő. Ez a folyamat ma nincs jelen, inkább a korábbi, méltán világhírű magyar kézműves hagyományokat éltetik tovább az alkotók, egy kicsit a mának és a jövőnek dolgozva. Ugyanakkor természetesen kár, hogy a korábbi, a szövetkezetekben felhalmozott hatalmas szellemi kapacitás ennyire elenyészett!

Az egykori bolthálózat újraépítésére nincsen mód, mivel rengeteg pénzbe kerülne, bár kétségtelenül volna rá némi igény, a mai piaci helyzet azonban ennek az elképzelésnek nem kedvez. Ez tehát eléggé nehezen járható út. Az egykori szövetkezeti munkában ugyanakkor nemcsak az értékesítés, hanem az anyagbeszerzés területén is rengeteg segítséget kaptak az alkotók, amely ma nagyon hiányzik. Nem sírjuk vissza teljes egészében a szövetkezeti bolthálózatot, ma inkább a nyitott műhelyek, valamint a műhelygalériák irányában történt elmozdulás, jelenleg 250-nél több ilyen megoldást ismerünk az országban, és célszerű volna ezek helyzetbe hozásával, támogatásával is helyben maradásra bírni a kézműveseket, hiszen ők potenciális lehetőségeket jelentenek a turizmus, és az ehhez kapcsolódó vendégvárás-vendéglátás területén is! És akkor egy fazekas már nemcsak önfoglalkoztató lenne, és nem csupán a családtagjainak adna megélhetést, de – a kiegészítő területek révén – még további több tucatnyi embernek!

Mindenképpen szükséges volna ezeken a területeken belül a nagyobb mérvű együttműködés, sőt, együttgondolkodás is, amellyel a törvényi háttérrel is biztosítani lehetne. Ha elfogadjuk azt, hogy a kézművesek helyben tartásával a foglalkoztatottság is javítható, akkor ennek meg kellene jelennie a törvényhozásban is. (Támogatások, kedvezmények, pályázati lehetőségek biztosítása a szakterület problémáinak – elsősorban a tőkehiány - ismeretében, stb.) A kézműves fazekas – az ipari termelésnél lényegesen nagyobb – hozzáadott értékkel állít elő olyan, magas művészi értékű, a hagyományokhoz kapcsolódó, azokból építkező, azokat újra-fogalmazó egyedi vagy kis szériás tárgyakat, amelyekben megjelenik a Kárpát-medence tradí-

cióinak legjava. Ha ezt a tevékenységet nem támogatjuk, a farkastörvények szerint halálra lesz ítélve.

A műhelygalériák, a nyitott műhelyek rendszere megfelelő szervezésben tovább vihető, akár vidéken, akár mondjuk Budapesten a Fő utcában tervezett Mesterségek Utcájában.

5. A fazekasok közül meglehetősen nagy számban – az év során akár több százan is – szívesen vállalnak bemutatókat, akár műhelyükben, akár vásárokon, rendezvényeken. A korongozás a népművészeti, hagyományörző rendezvények egyik sikeres bemutatója szokott lenni, különösen, ha ez interaktív lehetőséggel – a „korongoltatással” – találkozik. A közönség mindig nagyon szereti ezeket az alkalmakat, és szívesen ki is próbálja. Ugyanakkor a vásárszervezés terén jelentkeznek olyan problémák, amelyeket mindenképpen meg kéne oldani. A „kézműves”, „népművészeti”, „hagyományörző” jelzöt vásárok esetében nem egyszer nagyon vegyes összképű, sokszor nem is a megjelölt terület mestereit megcélzó, és megalázó feltételeket kínáló szabadtéri rendezvények esetében is használják. Ezekon gyakran vagy nagyon magas, kigazdálkodhatatlan részvételi díjat kérnek, vagy az ott árusító kézművestől elvárják a bemutatózást is, ami egy személyben egyértelműen nem megvalósítható. Ez a kérdéskör azonban más gondokkal együtt jelenik meg, így az árusításra, a vállalkozásra vonatkozó törvények betartása és betartatása is nehéz.

6. A hagyományos mester-tanítvány viszony a fazekasságban szerencsére sokszor tetten érhető, és nem csak a családi műhelyek esetében. A legfőbb problémát itt az inasok vállalása terén látjuk, amely a korábbi oktatási rendszerben sem volt megoldott, de a jelenlegi módosítások, a modulus rendszerben történő szakképzés esetében sem kivitelezhető maradéktalanul. Ma már viszonylag kevés a hagyományos családi műhely, amelyeknél azok engedélyeztetése is problémákat okoz. A turizmus, a vendégvárás szempontjából nagyon jó lenne, ha ezt a fazekasok régi, őseiktől örökölt, különös hangulatú műhelyekben tehetnék meg, ezek azonban aligha feleltethetők meg a nagyon szigorú európai szabályozásnak. (Sem méreteik, sem a vendégfogadáshoz szükséges háromféle – férfi, női és mozgáskorlátozott - mosdó biztosítása nem lehetséges, így ezek a műhelyek vagy kiesnek a látogathatóak köréből, vagy csak kuriózumként, mintegy tájházként, hangulatos kiállításokként tehető ez meg. Miközben a kézműves mesternek egy másik műhelyt kell építenie, ahol dolgozni fog tudni, és amelyhez megszerezhetőek a szükséges engedélyek.) Mindenképpen újragondolható, hogy az örökség-szakmák esetében ezekben a korlátozásokban mennyire lehetségesek engedmények, vagy esetleg felmentés adható ilyen esetben a szabályozás alól. Akár úgy, mint az oldtimer járművek esetében.

Ezzel összefügg bizonyos mértékben az inasok vállalása is. Jelenleg a szakma oktatása tanműhelyekben történik, viszonylag kevésszer fordul elő a fazekas képzésben, hogy valaki magánműhelyben, vagy családi műhelyben sajátítaná el a szakmát. Tapasztalataim szerint – 15 éven keresztül vizsgáztattam fazekasokat vizsgálónökként részt véve a vizsgabizottságokban – ez a képzési forma azért nem működött, mert (a személyiségi jogok, a szabad műhelyválasztás joga miatt) nem biztosítható, hogy valaki a képzési idő alatt mindvégig egy műhelyben tanuljon. Mivel a mester csak nagyon korlátozott támogatást kap a tanuló után, ráadásul egy csomó törvényi szabályozásnak kell megfelelnie, így nagyon kevesen vállalnak csak inast. Ráadásul a képzési rendszerben még az iskolákban is csak megfelelő végzettséggel le-

het valaki oktató, így gyakran éppen a legjobbak nem adhatják át tudásukat a következő generációnak. Az első évben az inas ugyanakkor jórészt csak teher, a termelésbe be nem vonható anélkül, hogy a tanulása hátrányt ne szenvedne. Egy év után, amikor pedig már használható valamire, gyakran másik műhelybe csábítják át különböző ígéretekkel. Így a képzési idő nehezebbik felét vállaló mester kárt szenved, a tanuló pedig – tapasztalataim szerint – nem tanulja meg igazán a mesterség alapjait.

7. Mint már fentebb is említettem, a fazekas szakterület nagyon előreszaladt az újítások terén, és igen sok elgondolkoztató nívum jelentkezett a körükben. Ez több területen is elmondható. A technológiában bekövetkezett változásokat némileg a kényszer szülte, hiszen a korábbi nyersanyagellátó helyek, és főleg az alapanyagot biztosító bányák, üzemek és gyárak bezártak, így nem egyszer most külfönből származó anyagokkal kénytelenek a mesterek dolgozni. Ennek következtében azonban a technológiai fegyelem a mostani nyersanyagokra vonatkozóan biztosítható, nagyobb módosításokra itt nem nagyon van szükség.

A tűzálló sütő- és főzőedények miatt nem egy fazekas átállt a magas égetési hőfokú agyagokra, és az ezekhez használható mázakra, amely lényegesen jobb adottságokat biztosít az elkészülő terméknek. Ez természetesen vállalkozó szellemű alkotókat kíván, és egyben megerősítette a fazekas műhelyek egy részében a műhelymunkát is. A már említett vállalkozási formák (az egyéni vállalkozó mellett nagyon sokan csoportos vállalkozásban próbálkoznak a megélhetés biztosításával) megjelenésével egy-egy műhely – munkahely is, gyakran dolgoznak benne a családtagok és segítő családtagok, de sokszor külső munkaerőket is alkalmaznak hosszabb-rövidebb ideig.

Németországban a közelmúltban szigorítottak a hagyományos kézműves műhely kategórián, amely most már csak családtagokkal működhet, különben elveszíti speciális besorolását. Nálunk a családi műhelyek nehézségei és háttérbe szorulása miatt ez a szigorítás értelmetlen lenne, viszont ha a hagyományörző örökség-szakmák esetében a képzési rendszerben (akár egy ösztöndíj rendszerben) a befogadó műhelyeknek is referenciákat kellene szereznie, ez a képzési forma is működtethető lenne.

Az utóbbi években – nem egyszer uniós támogatással – több olyan elképzelés is született, amely a kézműves munkában átképzéssel, vagy betanítás révén munkanélküliekkel kívánna megoldani egy sereg munkafázist, ezzel kapcsolatban azonban bennem erős kétségek fogalmazódnak meg. A népi kézművesség (fazekasság) olyan kézműves alkotó tevékenység, amelyben a kézügyességen túl a sok év alatt elsajátított szakmai hozzáértés, rutin is komoly szerepet játszik, a művészi készségek mellett, akkor mennyire megengedhető, hogy ezt a munkát alacsonyabb szinten felkészített (segéd)munkások végezzék? Ne feledjük: a népi kézművesség egyrészt valóban manuális tudást igényel, másrészt azonban – éppen a tervezések, a hagyományok felhasználásában az újrafogalmazások és aktualitások nagyon bonyolult feladatai miatt, – művészi alkotó folyamat, nem pusztán gyártott termék!

Ha már a mai fazekasoktól elvárja a vásárló közönség, hogy technológiai kivitelében tökéletes, az iparművészekéhez hasonló hibátlan előállítás legyen a mérvadó, akkor ezeknek a kézműves, sok hozzáadott értéket és kézimunkát igénylő tárgyakkal az ára is igazodjon az iparművészeti alkotásokéhoz! Ebben az esetben sokkal több műhely lesz képes a kézműves alkotóknak megélhetést biztosítani, sőt nem csak nekik! Részfeladatokra többen tudnának

segítőket, munkaerőket alkalmazni, ami az országos foglalkoztatottságban is megjelenne. Ezeknek a népi iparművészeti tárgyakkal a szakmai elismerése, megbecsülése többek között megfelelő márkavédjegy (például a pávás matrica) jogszerű használatával is növelhető, amire nagyon nagy szükség volna!

8. A fazekasság terén – és egyben az összes népi kézműves mesterség esetében – problémát jelent, hogy már a képzésben nincs meg a teljes egymásra épülés, hiszen a középszint után hiányzik a szakterület felsőfokú oktatása, és ennek hiányában a terület egésze hiányt szenved. A fazekasságban nem, csak keramikusként lehet felsőfokú (egyetemi) végzettséget szerezni, ami a jelenlegi struktúrában alapvető hátrányt jelent, hiszen már az oktatók képzése esetében csak akkor lehet valakinek ilyen végzettséget szerezni, ha más területről rendelkezik felsőfokú végzettséggel. Ez egyben nem kevés kiváló fazekast zár ki a tényleges oktatásból.

Tisztában vagyunk vele, hogy ilyen irányú felsőfokú képzési intézmény létrehozására nincs lehetőség, és arra is igen kevés az esély, hogy mondjuk a Moholy Nagy Egyetem felvállalja a népi kézműves örökség szakmák oktatását, így maradnak az áttételes megoldások, és az olyan képzések, mint amelyet Szombathelyen indítottak. Ez azonban nem helyettesítheti a népi kézműves szakmák felsőfokú oktatását.

Más művészeti területekkel szemben a fazekasságban nincs lehetőség mestervizsga letételére sem, ami legalább valamilyen érzékelhető szakmai rangot jelentene, és ennek megteremtésére is kevés az esély. Nagy szükség lenne ugyanakkor a 2. pontban már jelzett ösztöndíjrendszerre, amely az örökség-szakmák esetében éppen a tanulóidő rövidegét tudná ellensúlyozni, és esetleg a képzésben jelentkező anomáliát (a hagyományos műhelyek bevonását az oktatásba) is megoldhatná képzési szerződések alkalmazásával.

Az alapanyagok biztosítása megfelelő lenne, itt a civil szervezetek, szakmai egyesületek sok segítséget nyújthatnak a tagjaiknak, mind a nyersanyagok beszerzésében, mind a termékek megismertetésében. Önálló internetes honlap építése, frissítése és működtetése a legtöbb kézműves alkotónak felülmúlja a képességeit és lehetőségeit, és nem is elvárható, hogy értsen hozzá. Ez különböző összefogások révén (egyesületek, önkormányzat, civil szervezetek stb.) azonban megoldható, ami a mai vásárlási szokások ismeretében óriási segítséget jelent.

A fazekasság esetében problémát okoz, hogy egy valamirevaló, használható műhely kialakítása (az engedélyek beszerzésével és az energia biztosításával együtt) legkevesebb 3,5-5 millió forintba kerül, amelyhez a fazekasoknak többnyire nincs megfelelő tőkájük. Ha hitelt vesznek fel, akkor idejekorán belekényszerülnek a termelésbe, a könnyen eladható, divatos, sokszor giccses (és legkevesbé sem a népművészet formanyelvéből építkező) tárgyak készítésébe, az azonnali megtérülés, a részletfizetés kényszere miatt. A pályakezdő fiatal, akinek nagy szüksége volna még műhelyek látogatására, ismert mesterektől való tanulásra és rengeteg gyakorlásra, éppen a legfontosabb időszakban kényszerül más területre átlépni, vagy a könnyebb utat választani. Meggyőződésem, hogy az ilyen kényszerpályák már eddig is sok tehetséges fiatal elkallódását eredményezték, és megfelelő háttér kidolgozása nélkül a jövőben is sokan el fognak veszni a népi kézművesség számára, ha időben nem teszünk ellenlépéseket.

Az anyagbeszerzések terén korábban a szövetkezeti mozgalom sok gondot levett az alkotók válláról, most azonban ez inkább csak lazább szövetben és nem bedolgozói rendszerben képzelhető el. Nem arra volna szükség, hogy megint egy országos bedolgozói hálózatot hoz-

zunk létre újra, hanem sokkal inkább arra, hogy a megélhetést helyben maradás esetén is biztosítva lássa a kézműves alkotó, a fazekas. Ez egyben munkahelyek tucatjainak a lehetőségével jár együtt, a turizmus, a falusi vendéglátás és egyéb területek révén. A megfelelő kulturális kínálat révén azonban – mint amilyen például a *Palóc út*-nak nevezett programajánló – olyan széles és ezek alapján nagyon változatos és érdekes utak szervezhetők, amelyek teljes mértékben alkalmazkodnak a résztvevők igényeihez, ugyanakkor az adott vidék nagyon gazdag kulturális lehetőségeiről tájékoztatják a látogatókat, a folklór programoktól a kézműves műhelyek látogatását keresztül egészen a borkóstolásig. És főképpen: a helyben dolgozó kézműveseknek bemutatkozási és értékesítési alkalmakat biztosítanak.

Úgy vélem, a fazekasság esetében törvények módosítására nem igazán van szükség, a kormányrendeletek közül legfeljebb a telephelyre vonatkozókat kellene átnézni (80/1999. (VI. 11.) Korm. a telepengedély alapján gyakorolható ipari és szolgáltató tevékenységekről, valamint a telepengedélyezés rendjéről, valamint az 58/2003. (IV. 24.) Korm. rendelettel módosított 80/1999. (VI. 11.) Korm. a telepengedély alapján gyakorolható ipari és szolgáltató tevékenységekről, valamint a telepengedélyezés rendjéről, illetve az alábbiakat: 358/2008. (XII.31.) Korm. rendelet: telepengedélyezés rendje, bejelentés szabályai, 2004. évi CXL. tv. a közigazgatási hatósági eljárásról, 2009. évi LXXVI. tv. a szolgáltatási tevékenység megkezdésének és folytatásának általános szabályairól, 2005. évi CLXIV. tv. a kereskedelmi tevékenységről (ha a műhelyben a termelésen kívül eladás/forgalmazás is történik!), valamint egységesen a népi kézműves szakma oktatására vonatkozó jogszabályokat, amennyiben azt több szakterület igényli.

9. Véleményem szerint a fazekasság terén a szakmai színvonal igen magas, egy sereg, a többi területre nem jellemző, de sokszor kikényszerített újításon már túl vagyunk. Az előírások miatt a legfontosabb területeken már megtörtént a váltás, így az ólomtartalmú mázak kiváltása ólommentes mázakkal, a mérgező adalékanyagok lecserélése szintestekkel, valamint az agyagok módosítása (elsősorban a tűzálló edények miatt), ugyanakkor ez a látszólagos előny kétségtelen veszteségekkel is járt, egyes technológiák eltűnésével vagy háttérbe szorulásával, valamint a színskála szegényedésével. Az országos fazekas szakági pályázatokon és az Élő népművészet kiállításon megjelenő alkotások is egyértelműen bizonyítják ugyanakkor, hogy a fazekas szakma jó úton halad, és mindenképpen eredménynek mondható, hogy a legtöbb alkotónál meghatározó már a technológiai fegyelem, amely nélkül magas színvonalú munka nem lehetséges.

Az utóbbi években azonban jelentkezett egy olyan probléma is, amely korábban nem létezett. Több mai fiatal alkotó az Internetet forrásként használja, és ez számtalan kérdést felvet. Sokan ugyanis kényelemből vagy tájékozatlanságból már nem a népművészet eredeti forrásanyagához fordul, hanem sokszor a világhálóra feltett munkákból merít. Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy az eredeti forrásanyag, a Kárpát-medence rendkívül változatos fazekasságának emlékényaga kimeríthetetlen, és semmi mással nem helyettesíthető. A motívumgyűjtés szükségességét éppen a világhálóról merített előképek kapcsán kell említanünk, hiszen ezek a „koppintások” nem egyszer szerzői jogi kérdéseket is felvetnek. Amíg a hagyományok újraforgalmazása az eredeti tárgyak felhasználásával jól járható út, a már valaki által feldolgozott

és úgy használt minták másolása a plágium kérdéskörét is érintheti, és így visszaszorítandó jelenség.

A másik kérdés szintén sokszor feltehető, hiszen kézműves vásárokon is megjelentek már a Kínában alacsony költséggel előállított, kézműves jelleget idéző tárgyak, amelyek a mai alkotóknak nagyon komoly konkurenciát jelent, amellyel egyszerűen képtelenek versenyezni azok leszorított árrese miatt. Mondani sem kell, hogy az így előállított tárgyak révén mennyi munkalehetőséget veszünk, amelyeket talán sohasem tudunk már visszaszerezni. Ráadásul a ténylegesen minőségi kézműves tárgyakat előállító alkotókat is méltatlan helyzetbe hozza, hiszen olcsó, sokszorosított termékekkel kellene állnia a lépést.

Ide tartozik az öntés, mint technika kérdésköre is, amelyet Németországban például már szabályoztak. Ott meghatározták, hogy egy kézműves vásáron részt vevő alkotó (és nem viszonteladó, kereskedő!) árujában milyen százalékban fordulhat elő sokszorosított, öntött (és így lényegesen alacsonyabb előállítási költséggel rendelkező) munka.

A harmadik: a fiatal fazekasok – sokszor megélhetési kényszerből – a könnyebb utat választják, azaz divatos, a hagyományokat még hírből sem ismerő, de eladható tárgyak készítését vállalják fel, amelynek révén éppen a tradicionális díszítő technikák és motívumkincs szorul háttérbe. És ez gyakran együtt jár azzal is, hogy valójában meg sem tanulnak díszíteni. Ezt erősíti, hogy egyre jobban terjed Magyarországon a *raku* égetés technikája is, amely a távolkeleti agyagművességben jól ismert, és az angol Bernard Leach keramikus révén az 1930-as évektől az egész angol nyelvterületen elterjedt. Ez az égetés közbeni hirtelen lehűtés és redukálás révén varázslatos látványú, fémeket idéző felületeket hoz létre anélkül, hogy valaki megtanulná a magyar fazekasság hagyományos díszítő technikáját és mintakincsét, és komoly veszélyforrást jelent a hagyományörzés terén.

Mindenképpen hangsúlyozni szeretném ugyanakkor, hogy ezek a kérdések elsősorban a pályakezdőknél jelentenek veszélyeket. Nyugodtan elmondhatjuk, hogy ma Magyarországon a fazekasok a legtöbb tekintetben megfelelnek az elvárásoknak, a kihívásoknak, és a kezük alól kikerülő termékek magas művészi színvonalon megfogalmazott, valóban használható, és egyben a hagyományokat őrző tárgyak, amelyek bizonyítják, hogy kézműveseinket nem véletlenül sorolják a világ élvonalába!

CSUPOR ISTVÁN

2.4.1.5 *A kézműves fémművességek helyzete*

Kézművességen ebben a dolgozatban azoknak a szakembereknek a tevékenységét értem, akik hagyományos kézi technikával, hivatásszerűen, kisműhelyben vagy kisüzemben, erős szakmai elkötelezettséggel űzik mesterségüket. Közülük is azokat, akik munkásságukban esztétikai értékteremtésre, művességre, minőségre, netán művészi színvonalra törekszenek. A fémmegmunkálás területén elsősorban a vasműves kovácsok és lakatosok, igen kis számban a rézművesek, szinte csak a lehetőség szintjén említhető bádogosok között találunk ilyeneket.

Külön kezelendő az örvendetesen nagyszámú művelőt felvonultató, rendkívül magas színvonalon teljesítő, erősen specializálódott késes mesterség, hiszen csak részben fémművesség, igen sok, a fémekkel egyenértékű kiegészítő anyaggal dolgozik. Annak ellenére, hogy a jelenkori fémes kézművességek között kétségtelenül a késes szakma rendelkezik a legtöbb kiváló mesterrel, mégis dolgozatomban elsősorban a kovácsokkal foglalkozom, mert tevékenységi körük összehasonlíthatatlanul szélesebb, a mindennapi életben és környezetkultúráinkban nagyobb teret elfoglaló, mint az egyetlen tárgykörrel foglalkozó késeseké, vagy bármelyik másik fémművességé.

A rézművesség lehetne még az a szakma, amelyik a kovácsolással összevethető jelentőséggel rendelkezne, akár az építészetben, belsőépítészetben, akár a lakáskultúrában. A szomorú helyzet azonban az, hogy ez a mesterség gyakorlatilag kihaltnak tekinthető. Kivételt képez az épületbádogos szakmával rokon ága, a főleg műemlékvédelemben feladatokhoz jutó szakterület. Még itt is inkább az ipari módszerekkel előállított tetőfedő termékek jutnak főszerephez, igaz, jó kézműves szakember is alig akad, hamarosan egy se lesz. Másik kivétel a főleg öntéssel előállított, kisebb méretű használati és dísz tárgyakat készítő, árutermelő mesteremberek kis csoportja. Talán 4-5 mesterről van szó, ők is inkább vásárokon eladható, nagyrészt ajándéktárgynak tekinthető munkákkal foglalkoznak, nagyobb igényű, egy adott épületen vagy belső térben meghatározó jelentőségű feladatra nem igen vállalkoznak. Igaz, ilyen megbízásokkal nem is halmozzák el őket. A rézművességről írottak hatványozottan igazak a díszműbádogos szakmára, említést szinte csak szép múltja miatt érdemel, pedig a fentebb már említett műemléki munkáknál nagy szükség lenne rá. Mindezen szakmákra, és a kovács, valamint a díszműlakatos szakmára is igaz, hogy szervezett, jól működő szakképzés jelenleg az országban nincs. A rézművesség és a késes mesterség még az OKJ-ból is hiányzik, a szakképzés feltámasztására még elvi lehetőség sincs. Ezek a fémműves szakmák csak valami csoda folytán, megszállott fanatikusok erőfeszítései nyomán maradhatnak meg, családi hagyomány, önképzés, önkéntes, magánjellegű mester-tanítvány kapcsolatok útján. Ez még a kovácsolásra is igaz, bár itt némileg reménytelibb a helyzet. Művelőinek száma lényegesen meghaladja a két kézen megszámolható rézművesekét, de ha szigorúan csak azokat vesszük számba, akik az első két mondatban leírtaknak megfelelnek, az országos létszám valahol 50-70 fő körül van. Ha egy kissé megengedőbbek vagyunk, és azokat is ideszámítjuk, akik nem hivatásszerűen foglalkoznak a kovácsolással, de szaktudásuk, szakmai teljesítményük alapján „profinak” tekinthetők, a szám akkor sem éri el a százat. Ez a létszám, és a mestereknél, valamint a kovács-

csokat összefogó szervezetnél (Magyarországi Kovácsmíves Céh) évenként jelentkező 5-10 fiatalember, akik szeretnék a szakmát elsajátítani, reményt ad arra, hogy a mesterség a közeljövőben még nem tűnik el. Sajnos közülük csak a legkitartóbbakból és szerencsésekből lesznek kovácsok, mert az a 3-4 szakképző intézmény, ahol kovács szakképzés folyt, éppen a legutóbbi években hagyott fel ezzel. Az egyetlen megmaradt intézmény (a gödi piarista szakiskola) csapnivaló színvonalon, tisztázatlan keretek között (szerkezeti lakatos bizonyítványt ad, díszműkovács képzést ígér) működik. A kovácsceh próbálkozott felnőttképzési formában OKJ tanfolyamot indítani, kevés jelentkező miatt sikertelenül, így járt a Békéscsabai Népművészeti Egyesület kísérlete is.

Éppen napjainkban éljük át azt a pillanatot, amikor a kovácsmesterség fennmaradása is néhány minden nehézséget legyűrő fanatikus kitartásán múlik. Pedig a jelen helyzet még nem tűnik menthetetlennek. A mesterség művelőinek korösszetétele nem elöregedett, például a kovácsceh tagságánál az idősebb, (50-70 éves) közép, (30-50éves) és fiatal (20-30éves) korcsoport szinte kiegyenlített arányú. A mesterek között szép számmal vannak olyanok, akik szívesen foglalkoznának utánpótlás neveléssel.

A jelenlegi fiatal mesterek nagyrészt hagyományos mester-inas kapcsolatban nevelkedve, gyakran családi kötelékben szerezték szaktudásukat. Ez az út ma is járható lenne, de az a lehetőség hiányzik, hogy az így megszerzett szaktudást hivatalos szakképesítés igazolja. Mindez érvényes a késes mesterségre is, megtévezve a már említett súlyos akadállyal, hogy a késes szakma hiányzik az OKJ-ból.

Ennek ellenére az a különös helyzet állt elő, hogy szinte a késesség reneszánszáról beszélhetünk. Mint korábban már említettem, művelőinek számát tekintve a legnépesebb fémesszakma, az általános szakmai színvonala pedig egészen kiemelkedő.

Különösen örvendetes, hogy nagyon magas a fiatalok részaránya. Nagy részük önképzéssel, az idősebb mesterekhez eljárva, szakmai barátságokat ápolva szerezte meg tudását. Hogy ez a kötetlen, szabályozatlan forma ilyen szakmai fellendülést eredményezett, szinte megmagyarázhatatlan. Nagy szerepe lehet ebben annak, hogy a kések gyűjtése világszerte terjedő divattá vált, talán inkább egyfajta kultusszá, amihez a kések megszállottainak mozgalmi kapcsolódnak. Mindemellett azért senki se gondoljon valami hatalmas tömegre, amikor a magas művelői létszámról beszélek, országosan mintegy 150 főről lehet szó.

Természetesen ezek szakmai teljesítménye sem egyenletes, hozzávetőleg egy negyed-részük az, akik a többiekét is maguk után húzó, kitűnő eredményeket produkálják. A sors finitora, hogy ez a virágzás éppen egy olyan szakterületen következett be, amelyik sajátosságainál fogva viszonylag csekély hatással bír az életünkre általában. Természetesen ezzel semmi lekicsinylőt nem szeretnék a késes mesterségről mondani, inkább csak a kovácsceh céhmestereként irigységgel vegyes szomorúsággal állapítom meg, hogy a kovács mesterség ilyen reneszánszát egyáltalán nem tapasztalhatjuk. Pedig azt hiszem, vitathatatlanul a kovácsolás rendelkezik potenciálisan a legnagyobb lehetőségekkel a fémművességek közül.

Az a tény, hogy minden fémművesség belőle nőtt ki, hogy a vaskovácsok máig megőrizték a többi fémmel, és a lakatossággal kapcsolatos tudásukat is, történelmi kapcsolata az építészettel hatalmas felhasználói területet jelenthetne, az élet szinte minden színterén, lakáskultúrától a szakrális terekig, utcától a kertekig. A szomorú valóság viszont az, hogy a mai, kö-

zösségi építészet egyáltalán nem számol a kovácművességgel. A kovácsok a számukra legfontosabb feladatokat jelentő építészeti munkákat szinte kizárólag magán megbízóktól remélhetnek, többnyire nem túl színvonalas épületeknél, általában nem nagyon igényes, ízlésében múltba tekintő megrendelőktől. Csak a kovács kitartásán, önbecsülésén, meggyőző erején és kompromisszum képességén, ritka szerencsés esetben a tulajdonos, esetleg a tervező kultúráltságán múlik, hogy néha mégis létrejön értékes kovácsoltvas alkotás.

Itt kell megemlítenem egy, a mesterséget erősen sújtó jelenséget, a barkácsáruházakat, vaskereskedéseket elárasztó, nagyipari módszerekkel gyártott, úgynevezett kovácsoltvas félkész termékeket. Ezekből minimális szaktudással bárki könnyedén összeállíthat a közizlésnek megfelelő, a neobarokk stílusvilágát lerontott formában felidéző munkákat. Ezek leginkább a XX. század első felében virágzó műlakatos ipar kommerszebb alkotásaira hasonlítanak, sokkal alacsonyabb szakmai színvonalon. Ezek az „iparosok” gyakorlatilag letarolják a lehetséges piacot, dömpingáruikkal tönkreteszik igényességre törekvő társaikat. Az olyan megrendelő, aki felismeri a talmi tucatmunka és a valódi kovácműves alkotás közti különbséget, és anyagi ereje is van e különbség megfizetésére, rendkívül ritka. Ebben a helyzetben különösen elszomorító, hogy a fentebb jellemzett munkákkal ma népi iparművész címet lehet szerezni.

Az építészet és a kovácsoltvas kapcsolatának felélesztésére a Magyarországi Kovácműves Céh 2007-ben kiállítást rendezett a Magyar Építőművészek Szövetsége budapesti székházában. Ezen a kiállításon a céh 17 tagja mellett olyan, tiszteletbeli tagok is részt vettek, akik a jelenkori magyar kovácművészet legnagyobbjai, mint Lehotczky János, Seregi György, Pölöskei József. A tárlaton, elsősorban fotók segítségével, bemutattuk az elmúlt kb. 20 év épületszerkezeti kovácsoltvas alkotásainak legjavát, legnagyobb bánatunkra minden visszhang nélkül.

Ennél valamivel jobb a helyzet a kovácsolás egyéb területein. Talán részben azért is, mert az építészetből lassan kiszorulnak, a kovácsok egyre több új területre merészkednek, a lakberendezésben például a bútorkészítés merész példáival találkozhatunk. A kisebb berendezési tárgyak készítésénél jóval kevesebb akadályt kell elhárítani, sokkal kisebb a kockázat, a közönség is befogadóbb új formák, gondolatok iránt, mint az építészetnél.

Az ilyen munkák létrehozásakor szabadabban mozoghat az alkotó, bátrabban követheti saját elképzeléseit. Sokszor nem megrendelésre dolgozik, hanem a majdani értékesítés reményében. Erre lehetőséget a kézműves vásárok és hasonló rendezvények kínálnak, ahol a kovácsok gyakran szakmai bemutatókat is tartanak. A jelenleg működő kovácsok mintegy negyede, 15-20 fő, több- kevesebb rendszerességgel vesz részt ilyeneken, általában ők e bemutatók „sztárjai”, hiszen a tűz, az izzó vas, a csengő üllő vonzza a közönséget. Ezek az alkalmak a közvetlen eladásokon túl, fontosak a kapcsolatteremtésben, megrendelések szerzésében, de a mesterség népszerűsítésében is. Ugyanakkor nagy veszélyt is rejtenek magukban, a kovács könnyen olcsó mutatványossá válhat. Sokan minimális szaktudással vállalkoznak „bemutatózásra”, még az olyan nagytekintélyű rendezvényeken is, mint a Mesterségek Ünnepe, bőven találkozhatunk „parasztvakítással”. Még a kifejezetten szakmai rendezvényeken, országos és nemzetközi kovácstalálkozókon, a kovácsceh által rendezetteken is gyakori a minősíthetetlenül alacsony teljesítmény. Ennek oka részben a már kifejtett szakképzési helyzet, részben az az önmagában nem kárhóztatható jelenség, hogy mesterség és művészet határa elmosódik. A

kovácsolással foglalkozók között is sok az igazi szaktudást nélkülöző önjelölt művész, ennél nagyobb baj, hogy a szakmai fórumok, kiállítási, verseny, rendezvény és egyéb zsűrik gyakran díjazzák őket! Határozott irányzatként van jelen a kovácművészetben (mint a művészet más területein is) a geg, a látványosnak szánt, szakmailag értékelhetetlen ötletelés, meghökkeneni kívánó eredetieskedés. Ez talán összefügg korunk egyik általános problémájával, miszerint nem korszerű hosszú évek elmélyült tanulmányait és gyakorlatát igénylő dolgokkal foglalkozni, elég a gyors sikert hozó felszínen maradni. Jellemző korunkra, hogy még az olyan nagy odaadást, erőfeszítést igénylő mesterségben is, mint a kovácsolás, lábra kaphatott ez a tendencia. Szerencsére azért uralkodónak ezt semmiképpen nem mondhatjuk, akár a céh tagjainak, akár a céhen kívüli kovácsoknak a munkásságát nézzük, szép számmal találunk igazi szakembereket és tehetséges alkotókat.

A kovácsok egyik nagy problémája, hogy jellemzően nem egyedül űzhető szakma. Jól ismert a mondás: „egy kovács nem kovács, két kovács fél kovács, három kovács egy kovács”, ami annyit tesz, hogy a kívánatos az lenne, hogy egy műhelyben legalább hárman dolgozzanak együtt. Ezzel szemben a helyzet az, hogy a kovácsok legalább fele egyedül dolgozik, legjobb esetben alkalmi segítőkre számítva. Sokszor ez a kényszerű helyzet is a könnyebb megoldások felé hajtja őket.

Mindössze négy olyan műhelyről tudunk, ahol a legalább három ember megvan, ezek mindegyike többgenerációs családi műhely. Az egyedül dolgozóknál kialakult szokás az egy-egy munkára, több-kevesebb rendszerességgel való összefogás, a közellakóknál összejárás, néha részmunkák szétosztása. Ebben nagy szerepe van a céhben kialakult jó kapcsolatoknak.

A kovácsok munkajogi szempontból nagyjából három egyenlő létszámú csoportra oszthatók, önálló és társas vállalkozók, szellemi szabadfoglalkozásúak, és alkalmazottak. Mindössze két olyan műhelyről tudunk, ahol az apán és fián kívül alkalmazott is dolgozik, ezek kft. formájában működnek. A szellemi szabadfoglalkozásúak mind egyedül dolgoznak, két- három volt közöttük, akik amíg a beiskolázási lehetőségek léteztek, tanulókat vállaltak. Ez a fajta utánpótlás nevelés ma már csak hivatalos formák nélkül, a szakképesítés megszerzésének reménye nélkül folyik egy-két helyen. A szabad foglalkozásúak fő gondja, hogy az úgynevezett „7-tel kezdődő” adószámmal rendelkezők számláit a vele járó adó és járulék terhek miatt a megbízók egyre nehezebben fogadják el, sok megbízástól emiatt esnek el.

Az alkalmazottak csoportját sajnos nem úgy kell érteni, hogy kovácssegédként dolgoznak egy-egy mesternél, bár, mint említettem két ilyen esetről is tudunk. Az alkalmazottak nagy része kézműves hivatásától függetlenül, egzisztenciális kényszer hatására vállal munkát valamilyen cégnél, általában nem kovácsként, hanem hegesztő, lakatos, karbantartó, vagy valami teljesen más minőségben.

Sokszor ez egyáltalán nincs összefüggésben az illető kézművesi kvalitásaival, néha a legkiválóbbak kényszerülnek feladni önállóságukat, miközben a gyengébb képességű, de jobb üzletember szaktársuk nagyszerűen boldogul. Ez a jelenség éppen napjainkban erősödött fel, csak ebben az évben hat nagytehetségű és tudású, fiatal és középgenerációs kovácsról tudok, aki így vagy úgy, de feladta a mesterséget, félő, hogy nem egy közülük végleg.

Talán nem kell ecsetelnem, hogy ez mekkora vérvesztés a korábban már leirt körülmények között.

Sajnos a hanyatló tendenciák nem csak az egyéni pályák lehetőségeit tekintve jelentkeznek, ugyanez elmondható a szakmai közösségekről, egyesületekről is. Az alapvető ok nyilvánvalóan az általános gazdasági válság, de azt hiszem még e válság közepette is lehetne lényegesen többet tenni a helyzet javításáért, ha igaz az az állítás, hogy a kézművesség valami különleges érték.

Visszatérve a szakmai szervezetekre, jelenleg a kovácsok és a késesek céhe is a pusztta fennmaradásért küzd, talán a késesek helyzete jobb, mint azt az idén is sikeresen megrendezett székesfehérvári fesztiváljuk mutatta. A Kovácsmíves Céh ezzel szemben idén már egyetlen jelentősebb rendezvényt sem tudott létrehozni. Fennállásának 20 évfordulóját csak a születési helyén, Nyíregyházán működő népművészeti egyesület nagyvonalú vendéglátásának köszönhetően, egy szerény kamara-kiállítással tudta megünnepelni. Mindez annak fényében szomorú, hogy működésének első 18 évében töretlen fejlődést mutatott.

A kezdeti évek regionális jelentőségű, városi önkormányzatok támogatásával rendezett kovácstalálkozóinak után évről évre nagyobb hatású, országos, majd nemzetközi rendezvényeket szervezett, nagyszabású kiállításokat, mesterkurzusokat, továbbképző szaktáborokat rendezett. 2007-ben Uniós támogatással 3×1 hónapos szakmailag nagyon értékes továbbképzést szerveztünk 15 résztvevővel, 2008, 2009-ben több részes, összesen több mint 5 órás, dokumentum-oktató filmet készítettünk a Norvég Civil Alap támogatásával. Az utóbbi két év azonban brutális törést hozott, a támogatások elapadtak, pályázati lehetőségek beszűkültek, a tagok egzisztenciális gondjai növekedésével aktivitásuk csökkent, tervezett programjaink sora meghiúsultak. Jelenleg a túlélésre játszva, az első évek működési formájához visszatérve, baráti társaságként egymás műhelyeit látogatva, esetenként kisebb továbbképző táborokat rendezve próbáljuk egyben tartani a céhet.

A sok gond és baj ecsetelése után jó lenne valami pozitívval zárni ezt az írást. A legszébb élményt és reményt több mint 40 éves kovács pályafutásom alatt számomra azok a fiatalok jelentették és jelentik, akik minden nehézséget legyőzve kitartottak választott mesterségük, a kovácsolás mellett, és szemem láttára váltak kiváló szakemberré. Közülük néhányat saját tanítványaimnak nevezhetek. Csak abban bízhatok, hogy a most jelentkezők között is lesznek, akik a minden korábbinál nehezebb úton is kitapossák saját ösvényeiket, és talán abban is valamennyire, hogy azok is tesznek majd valamit a feltételek javítására, akiknek erre lehetőség adatik.

TAKÁTS ZOLTÁN

2.4.1.6 *A hímestojás írás*

A hímestojás írás – mellette természetesen a karcolt tojás készítés is – soha nem volt önálló megélhetési forma, sőt nem is tekintették valódi mesterségnek, bár kétségtelen, hogy egy-egy közösségben mindig volt elismert, ügyes kezű tojásíró asszony. Művelői eredetileg csupán a húsvéti időszakban – kiemelt nap a nagypéntek – folytatták tevékenységüket. Az alapanyag kizárólag főtt tojás volt, mely elfogyasztásra is került. Rika esetben őriztek csak meg pár darabot pl. mintának, esetleg szerelmi ajándékként.

Napjainkra megváltozott az alapanyag – általános a kifűjt tojás – és a funkció is módosult, felerősödött az ajándék és dísz tárgy jelleg. (Itt érdemes megemlíteni, hogy nem szerencsés, ha a húsvéti ünnepkörön kívül más ünnepkörbe is bekényszerítésre kerülne a hímes tojás, mivel jelképisége egyértelműen csak a Húsvéhoz köti!)

A készítési idő kötöttsége is fellazult, szinte az év bármely szakában készülnek hímes tojások. Ez a folyamat a mesterség elsajátítása, valamint az értékesítés szempontjából kedvezőnek tekinthető, ha maga a hímes tojás „visszatalál” az eredeti időszakához.

1. Szerencsésnek mondható a hímestojás készítés helyzete, mivel szinte minden korosztály képviselteti magát az alkotók között. A szakmai bemutatókon való részvétel és az alapfogások elsajátítása után – mivel minimális az eszközigény – az érdeklődők gyakran folytatják otthon is a tevékenységet. Saját írókával, mintalapok segítségével, esetleg saját gyűjtéssel könnyen válhatnak olyan alkotókká, akik már nem csak alkalomszerűen, hanem akár eladásra is készítenek hímeseket. A népi iparművészeti zsűrizéseken, a kecskeméti Népi Mesterségek Művészete Pályázaton, az IPOSZ pályázatain valamint még jó néhány megmérettetésen (erre jó példa a székesfehérvári tojaspályázat!) mindig szép számmal vannak jelen a tojásírók és tojáskarcolók. Az alkotók sorában számos népi iparművész (jelenleg 46 alkotó viseli ezt a címet), Népművészet Ifjú Mester és Népművészet Mestere is van.

Fémrátétes tojások

Kevesen készítenek napjainkban, döntően kovács mesterremeknek számító *vasalt* vagy *patkolt tojást*. Készítése és felhasználása független a húsvéti időszaktól, eredetileg e különleges tárgyban egyesült a tojás és a vas mágikus erejére vonatkozó hiedelem.

Mivel az eredeti tárgyak díszítményei (patkó, sarkantyú, kovácsszerszámok kicsinyített másai, égitestek) és a felerősítésüket szolgáló, visszahajlított végű szegek kovácsoltvasból készültek kívánatos lenne ezen alapanyag megtartása. Nem szerencsés a puhafém (pl. ólom) mint díszítmény és a gombostű, mint rögzítő alkalmazása.

Külön említést érdemel az eredetileg a Felvidéken elterjedt *drótos tojás*, melynek hagyományos technikáját napjainkban a Dél-Alföldön élő szlovákok ápolják. A háztartási edények javításával foglalkozó vándoriparosok – drótos-tótok – kereset kiegészítésként készítettek ilyen sajátos tárgyakat. A kifűjt natúr, vagy festett tojáshéjra készül, szerkesztési megoldásaiban leginkább a hálókötésre és csipkemoatívumokra emlékeztető, vékony dróttal befont tojás eredetileg és napjainkban is döntően dísz tárgy. Fontos a befonásra használt drót színének

és átmérőjének helyes megválasztása, valamint a kialakított minta egyenletessége, harmóniája.

2. A tojásírás tanulása hagyományos környezetben húsvét előtt zajlott több vidéken is oly módon, hogy a kislányok önállóan, saját írókával, édesanyjuk, vagy a tojásíró asszony által „rámázott” (a minta fő vonalainak megírása) tojáson a „petyekelést” (pozitív-negatív mintakiemelést pöttyök segítségével) végezték el, így elsajátítva a biztos írókakezelést és megismerve a mintakincset. Később a mintavonalakkal is próbálkoztak, melynek feltétele a forró viasszal való ügyes bánásmód. Ez a módszer minden további gond nélkül alkalmazható az oktatásnál. Könnyebb a biztos vonalvezetés elsajátítása egyszerűbb, akár szabadrajzú minták segítségével.

Mivel a viasszal történő tojásírásnak az eszközigénye szerénynek mondható, így a tevékenység elsajátítása sem ütközik különösebb bonyodalomba. Az alapok biztos tudása után, kellő szorgalommal szép eredmények érhetőek el. A meglévő oktatási formák kellő alapot adnak ahhoz, hogy aki szeretné művelni ezt a mesterséget megkaphassa a szükséges ismereteket.

3. Szinte minden népművészeti egyesületben alkotnak tojásírók, az egyesületek rendezvényein aktívan részt vesznek, gyakran vállalnak mesterségbemutatókat is.

Sajnos 2011-ben felbomlott a zengővárkonyi központtal több éven át szépen működő *Tojásdíszítők Nemzetközi Társasága*, de szerencsére a szintén zengővárkonyi *Míves Tojás Gyűjtemény* gondosan átgondolt, látványos kiállítóhellyel látogatható.

Több kiadványban is megszólították már a hímes tojás készítőket, de ezek gyakran csak egyéni próbálkozások (pl. *Hímes Hírlevél*).

Természetesen vannak alkotók, akik semmilyen formában sem kapcsolódnak egyesületekhez, szakmai szervezetekhez, hanem egyénileg próbálnak boldogulni. Az ilyen alkotók bemutatkozására ad teret pl. a budapesti Néprajzi Múzeum, ahol minden évben megrendezésre kerül a húsvéti tojásvásár.

4. Döntően a húsvét előtti időszakban jelenik meg árutermelésként a tojásírás, de természetesen ez igaz a karcolással díszített tojásokra is. Ebben az időszakban jóval nagyobb a kereslet, mint az év bármely más időszakában és ilyenkor készülnek az igényes munkák mellett kimondottan ajándéktárgynak szánt „tömegáru”. Ezekre a tojásokra jellemző a viszonylag egyszerű mintakincs és az egy színnel történő festés.

Itt érdemes megemlíteni, hogy az írott tojások mintakincsének nagyon nagy százaléka gyimesi eredetű. (Majdnem minden tojásíró, ha csak nem egy jellegzetes tojásdíszítő vidék szülötte, ezzel a mintakincessel ismerkedik meg legelőször.) Mivel az eredeti gyimesi írott tojás egyszínű és a mintakincs tartalmaz egyszerű mintákat, szinte kézenfekvő, hogy a „tömegáru” is ilyen tojás legyen. Fontos lenne, akár csak kis darabszámban is a vásárokon más, kevésbé ismert, jellegzetes tájegységek hímeseit is bemutatni, még ha adott esetben a több színnel történő festés nagyobb kihívást is jelent az alkotó számára.

5. Főleg tavasszal, a húsvéti időszakot megelőzően gyakori a különféle rendezvényeken történő tojásírás bemutató. Ilyenkor a viasszal történő tojásírás mellett – bár jóval kisebb arányban – helyet kap a karcolással történő tojásdíszítés bemutatása is. A bemutatók mellett gyakran lehetőség van a látottak kipróbálására, valamint a készítéshez szükséges eszközök és

alapanyagok beszerzésére. A húsvéti vásárokon kívül nagyobb rendezvényeken pl. Országos Táncháztalálkozó, Mesterségek Ünnepe; is van lehetőség a tojásírás megtekintésére és természetesen kipróbálására is. Ezek a rendezvények minden bizonnyal hozzájárulnak ahhoz, hogy a hagyományos tojásírás gyakorlata és egyben az értékesítés is ne csak a húsvéti időszakra korlátozódjon.

6. Hagyományos közegben érezhető volt egy-egy ügyes tojásíró asszony áldásos hatása, próbálták mintáit átvenni, vagy ha ez nem sikerült felkérték a tojásírásra és így válhatott ismertebbé tudása. Napjainkban a családi átöröklésre vannak szép példák, de sokkal jellemzőbb az önállóan, családi előzmények nélküli, gyakran egy-egy mesterség bemutatón szerzett élmények hatására történő mesterségtanulás. A tojásírás, tojáskarcolás gyakorlatát ismerve „inas” vállalása nem indokolt.

7. A tojásírás és tojáskarcolás jellemzően – még ha árutermelés is kapcsolódhat hozzá – kiegészítő jövedelemforrásnak számít. A tojásírók és karcolók szabadidejükben, vagy nyugdíjasként üzik tevékenységüket. Nem jellemző a csak díszített tojásra épülő vállalkozás, gyakran kiegészül egyéb tevékenységgel pl. mézeskalács készítés.

A mesterség jellemzője az egy személyes alkotási forma, valódi műhelyekről nem beszélhetünk, így több embert foglalkoztató műhely sem fordul elő.

8. Az alapanyag (tojáshéj) beszerzése nem jelent gondot, kisebb mennyiségben az alkotók is elő tudják állítani, nagyobb mennyiség pedig lehetőség van a vásárlásra, kimondottan e alapanyag értékesítésével foglalkozó vállalkozóktól. Legkeresettebb termék a tyúktojás, de igény szerint beszerezhető minden különösebb gond nélkül kacs és libatojás is. Ami itt problémát jelenthet, az a tojás belsejének eltávolításához szükséges lyuk nagysága és elhelyezkedése a tojás felületén. A túl nagy lyuk díszítés utáni elfedése az esztétikum rovására lehet, túl kicsi lyuk (ez döntően az alkotó által előállított kisebb mennyiségnél fordul elő!) pedig gátolhatja a felfüggesztést, ami gyakran előforduló vásárlói igény. Fontos, hogy a lyuk (függetlenül attól, hogy egy vagy két lyukon került sor a tojás belsejének eltávolítására!) mindig a tojás csúcsának közepén (illetve az aljának is a közepén) helyezkedjen el, hogy a mintaszerkezetet semmiféleképpen ne zavarja.

A tojások színezésére bőséges a kimondottan tojáshoz való festékválaszték, melyeknek nagy előnye, hogy mindig (természetesen azonos színű tojáshéj esetében) azonos szín érhető el, mely megrendelésre történő értékesítés esetén fontos szempont. A természetes, növényi festőlevelek ugyan szép, meleg színeket produkálnak, de problémát jelent, hogy ritkán sikerül az azonos szín ismétlése.

Az írott tojás készítéséhez szükséges viasz beszerzése szinte korlátlanul megoldható, a méhészeti szakboltokban bőséges a készlet.

Fontos az értékesítésnél az esztétikus és a tojás törékenységét ellensúlyozó, kellően erős csomagolás. Átlátszó, műanyag tojástartók minden tojásméretre készülnek, tömegesen vásárolhatóak. Néhány alkotó papírdobozkában – gyakran az alkotó nevének és címének feltüntetésével „reklámfelület”-ként – értékesíti hímeseit, bár ebben az esetben csak egy-egy tojás elhelyezésére van mód.

Gyakran felmerülő probléma a hímes tojás esetleges felfüggesztésének milyensége. A magyar hagyományban – lévén főtt tojást díszítettek – ez a gond nem merült fel, így egységes

megoldás sem született. Kifűjt tojás esetén fontos a függesztést szolgáló fonál vagy keskeny szalag tojással harmonizáló színe és rögzítésének biztonságos, szükség esetén oldható módja.

9. Az írott tojás mintakincse az idők folyamán gyakran bővült különféle egyéb népművészeti területek pl. hímzés, szövés; mintakincsével, de ez a hagyományos közegben egy lassú folyamat volt és így az új minta szervesen beépülhetett a meglévő díszítménykincsbe. Napjainkban gyakori a tojáson idegennek tűnő, gyakran egyéni ötlettől vezérelt minták megjelenése, melyeknek kiszűrése indokolt. Nem szerencsés egy-egy minta feldolgozás nélküli átvétele, szükséges a minták tojásra való átfogalmazása.

Szintén problémát jelent a jellegzetes tojásdíszítési módokon (írott és karcolt tojás) belüli mintaátvétel, mivel nem szerencsés pl. egy írókázott mintát karcolással megjeleníteni, vagy fordítva, kerülendő a karcolt díszítmények viasszal történő megírása.

Érdemes külön foglalkozni a tojások alapszínével, mivel hagyományosan magyar nyelvterületen a hímes tojáshoz olyannyira kötődött a piros szín, hogy a nem piros színű húsvéti tojásnak is „pirostojás” volt az elnevezése. A növényi festőlevekkel történő színezés szép eredményeket hoz, hátránya, hogy nem mindig sikerül azonos szín elérése. A nyugati, főleg német vásárlók körében igen kedvelt kék szín nem tartozik a magyar hagyományhoz, így kérdés marad mennyire tartható a hagyomány és mennyire fontos a jó eladhatóság.

CSÁKÁNYI ZOLTÁN

2.4.1.7 *A hímzés*

Életkori összetétel, utánpótlás

Az összes kézműves szakma közül talán a hímzés az, amelyre a leginkább jellemző az elöregedés. Ez látszik a különböző továbbképzéseken, konferenciákon, szakmai alkalmakon, a résztvevők nagy része időskorú, kevés a fiatal, míg ha bármelyik más szakágat nézzük pl. gyöngyfűzés, szövés, stb. ott sokkal több fiatal alkotóval találkozunk.

Az elöregedés legfőbb oka, hogy az iskolai oktatásban nem fordítanak kellő figyelmet a hímzés tanítására. Míg egyes foglalkozásokon megismerkednek például a szövés alapjaival, az agyagozással, gyöngyfűzéssel stb. addig a hímzés nem kerül előtérbe az iskolai alkalmak során.

A népi játszóházvezetői foglalkozás keretében is szinte minden kézműves szakmával megismerkednek a résztvevők, de a hímzés itt sem kerül előtérbe.

Az iskolai foglalkozásokon nem a gyermekek érdeklődésének hiánya az oka, hanem az, hogy az iskolában tanító pedagógusok nem tudják megmutatni a fiataloknak az alapvető öltés-technikákat sem. Arra kellene talán nagyobb figyelmet fordítani, hogy a pedagógusok képzése során a technika, a rajz vagy akár a hon és népismereti tárgyat tanítók körében figyelmet fordítsanak arra, hogy a pedagógusok elsajátítsák a népi kézművesség, s ezen belül a hímzés alapjait is.

A javaslat az lenne, hogy a játszóházvezetői képzésbe is kerüljön beépítésre a hímzés alapjainak ismerete, valamint, hogy a fent említett tantárgyakat tanítók vegyenek részt a játszóházvezetői képzéseken, kézműves táborokban stb. így megismerkednének a hímzéssel, s emellett a népi kézművesség alapjaival is, s lehetőségük lenne ezt az iskolákban továbbadni a fiataloknak is.

A média, az újságok, a divat napjainkban nagyon felkapottá tette a hímzést (különösen a kalocsait, matyót), s a fiataloknak igénye lenne arra, hogy megtanulják ezt a szakmát, s maguknak is el tudjanak készíteni kisebb-nagyobb hímzéseket akár ruhadarabra, akár egyéb használati tárgyra is.

Az elöregedés legnagyobb problémájának tehát azt tartom, hogy a fiatalok körében nem kezdődik el a tanítás már a legkisebb korban, illetve ahol el is kezdik ezt, ott olyan dolgokat készítenek, melyben a gyermekeknek nincs sikerélményük.

Oktatás, képzés

Ha valaki rendelkezik alapokkal a hímzés területén, akkor nyílik lehetőség a mesterség területén a továbbfejlődésre, egyéni alkotások tervezésére és létrehozására. Ha van családi vagy iskolai háttér, akkor sokkal, nagyobb eséllyel kapcsolódik be az egyén az alapok elsajátításába, valamint a későbbi továbbfejlődésnek is nagyobb esélye van.

Szerencsére vannak az országban olyan szakiskolák (Baja, Debrecen), ahol a hímzést iskolai keretek között oktatják, így biztosított az, hogy a fiatalok alapokat kapnak a mesterség elsajátításához.

Békéscsabán a Kézműves Szakiskolában több más kézműves szakma mellett szerencsére a kézi és gépi hímzést is oktatjuk iskolarendszeren kívüli felnőttképzés keretében, így itt is lehetőség nyílik az érdeklődőknek a szakma elsajátítására. A felnőttképzés keretében az lenne a legfontosabb, hogy az itt végzett hallgatók az iskola befejezése után visszatérve saját környezetükbe továbbadják a megszerzett ismereteiket.

Iskola rendszerű oktatás, felnőttképzés

A legnagyobb gond az oktatás területén, hogy a felnőttképzés keretében nincs olyan intézmény, aki átvállalná a hallgatók képzésének költségeit, tapasztalatunk, hogy sokkal többen kapcsolódnának be a képzésbe amennyiben nem önköltséges alapon kellene ezen részt venniük. S nyilván ha több hallgatót tudnánk megtanítani a hímzés mesterségére, több olyan képzett szakember lenne, aki környezetében a hímzés gyakorlati tudománya mellett, néprajzi, és elméleti ismereteit is tovább tudná adni az arra érdeklődőknek.

Az OKJ-s képzéseknél szintén nagyot lendítene még az a jelentkezéseken, ha a korábbi évekhez hasonlóan ismételten részesülhetnének valamilyen utazási kedvezményben a résztvevők. Sokan, akik még be tudnák vállalni azt, hogy a képzési díjukat kifizetik, a magas utazási költség miatt mégis le kell, hogy mondjanak a képzéseken való részvételről.

A népi kézműves szakmákat az országban egyre kevesebb helyen oktatják, s szinte már nincs is olyan iskola, ahol minden szakmára lenne annyi jelentkező, hogy csoportot tudnának indítani. Így egy-egy hallgatónak gyakran több száz kilométert kell utaznia ahhoz, hogy az általa választott, szívéhez közelálló mesterséget elsajátítsa.

A művészeti alapiskoláknál problémát jelent az új jogszabály, hogy a szakmát, csak rajztanár taníthatja. Ez egyes tananyagegységeknél érhető is (pl. rajzolás, festés, mintázás), de a szakmai ismereteket továbbra is szakembernek kell oktatnia. Így nagyon sok alapiskolában megszűnt a hímzés, s más kézműves szakmák oktatása is. Megoldás lehetne még az is, hogy a rajztanároknak biztosítsanak lehetőséget az egyes szakmákon belüli továbbtanulásra, úgy hogy ennek a finanszírozási rendszerére is legyen megoldás az iskolák részéről valamilyen formában.

Kisebb települési rendezvényeken, falunapokon gyakran megjelennek olyan termékek is, melyek minőségükben nem képviselik a tradicionális magyar népművészetet. Itt lenne nagy jelentősége a képzéseknek, továbbképzéseknek, ha lehetőségük nyílna az adott településen, szakkörön való részvételre, ezek a munkák sokkal inkább kiszűrhetőek lennének.

Továbbképzések

A továbbképzések területén is találunk alkalmakat, ilyen például az országos hímző tábor, ahová valamikor a szakkörök vezetőit, szakreferenseit hívták, ez nagyon jó alkalom volt a szakkörvezetők részére, minimális térítési díj mellett juthattak szakmai ismeretekhez. A továbbképzésekhez kapcsolódóan is jó megoldás lenne, ha a küldő szervezet, intézmény átvállalná a résztvevő költségeit.

Táborok

A Népművészeti Egyesületek Szövetségének tagszervezetei táborokat hirdetnek, de itt is csak egyes táborokban tartanak hímző továbbképzéseket. Ezen kívül azok egyesületek, ahol szívükön viselik a hímzés jövőjét ott maguk is évről-évre néhány alkalomból álló, egy-egy tájegységet felölelő továbbképzést hirdetnek, s tartanak igény szerint.

Szakkörök

A 70-es években, amikor még szakkörvezetői képzéseket szerveztek közel 90 jelentkező volt a képzésre, csak egy megyéből, ma egy OKJ-s képzésen 15-en vannak az egész országból, s az éves továbbképzéseken résztvevők száma is alig éri el az 50 főt.

Jó lenne, ha ez a rendszer visszaállna, aki nem akarja a szakmát megtanulni, nem szeretne OKJ-s végzettséget szerezni, annak is lehetősége nyílna arra, hogy szakkört vezessen. Ez a falvakban különösen jó lenne, sokan félnek a vizsgától, illetve attól, hogy az összes átfogó szakmai ismeretet megtanulják.

Menedzsertudást adó szakmai képzésekre is szükség lenne, ahol a résztvevők, a gyakorlati ismeretek mellett közösségépítési, csoportkoordinációs ismereteket is megtanulhatnának.

Szerencsés dolog, hogy sokan annyira megszerették a kézi hímzést és az egyes területek hímzéseit, hogy a képzések befejezésével saját maguk körül kisebb alkotócsoportokat, szakkört hoznak létre, így az egyes kistelepüléseken, vidékeken tovább örökítik a hímzés mesteriségét. Ezen csoportoknak kellene az a támogatás, amely még több fiatalnak, hátrányos helyzetű felnőtteknek tennék lehetővé a csoport munkájába való bekapcsolódást.

Ha ezen a területen, akár egy intézmény, akár egy anyagi háttér biztosítva lenne minimális eszközigénye miatt sokkal több szakkör működhetne az ország kis falvaiban, településein is.

A 70-es években mikor a népi kézművesség, de különösen a kézi hímzés a mostanihoz hasonló reneszánszát élte pl. Békés megyében közel 40 szakkör is működött, ma viszont sajnálatosan ezek száma alig 10-re tehető. Ez egy kiragadott példa, de országosan is ez a tendencia észlelhető.

Lehetőségek a területen

Bár vannak ezen a területen képzések, továbbképzések ezek száma mégis nagyon kevés ahhoz, hogy a szakma fiatalodjon. Ezeken a képzéseken is legfőképpen az idősebb korosztályok képviselői vesznek részt, kevés a fiatal.

A felsorolt lehetőségek nagyon fontosak, és további alkalmak is nagyon szükségesek lennének, a fiatalok csak akkor tudnának megismerkedni ezzel a mesterséggel.

A fiatalok csak abban az esetben tudnának bekapcsolódni, amennyiben lehetőség nyílna olyan ifjúsági táborok, szakmai továbbképzések megszervezésére, ahol a fiatalok térítésmentesen tudnának részt venni, s így lehetőségük nyílna a részvételre.

Az a fiatal, aki megtapasztalja azt, hogy van tehetsége, sikerélménye ezen a területen, az a későbbiekben biztosan megkeresi azokat a képzési, továbbképzési lehetőségeket ahol a tudását gyarapítani tudja.

Alkotók kapcsolódása szervezetekhez

A hímzés körében azt tapasztaljuk, hogy a minőségi munkát végző alkotók mindegyike kivétel nélkül valamilyen egyesülethez kapcsolódik. Azok körében akik rendszeresen zsűriztetnek, rendszeresen részt vesznek szakmai megmérettetéseken nem is tudni olyan alkotóról aki ne kapcsolódna valamilyen szervezethez, vagy ha szervezethez nem is, de valamilyen alkotócsoportnak mindenképpen a tagja. Egyéni alkotókról, akik nagy sikereket értek volna ezen a területen nem rendelkezünk információkkal.

A felmérések alapján pl. Mesterségek Ünnepe, az tapasztalható, hogy a NESZ 54 tag-szervezetéből csak 17 olyan egyesület van, ahol a hímzést képviselik, s sajnos nagyon kevés számú alkotással, annak ellenére, hogy az egyesületekhez kapcsolódó hímző alkotók száma ma Magyarországon 484 fő.

Arra vonatkozóan nincs adatunk, hogy az országban egyénileg hányan próbálnak hímzéssel boldogulni, az ő számukra lenne a legfontosabb a segítségnyújtás, melyet a szakbizottság úgy próbál megoldani, hogy felmérést készít az országban működő szakkörökről. Ezen a területen sajnos a lista még nagyon hiányos. Az egyéni alkotókhöz sajnos csak ilyen formában tudunk eljutni, így tudunk nekik segítséget adni abban, hogy munkájuk a technikai kivitelezés mellett szakmailag is megfelelő legyen.

Árutermelés

Az árutermelés ezen a szakterületen nem jellemző, ha igen csak az automatával történő gépi hímzés területén, ahol a hímzés előre megadott minták alapján történik. Legtöbbször ezeknek a mintáknak nincs köze a népművészethez, a népi hímzésekhez. Szerencsés helyzetnek tekinthető ebben az esetben, hogy a vállalkozóvá válásukhoz kötelezővé teszik a kézi és gépi hímző képzés elvégzését. Így legalább lehetőségük nyílik arra, hogy egy másfajta szemérettel találkozzanak, megismerkedjenek a népművészet, a néprajz alapjaival.

Az árutermelés hiányának másik oka, hogy ahhoz, hogy egy minőséget is képviselő munka elkészüljön, az rengeteg időt vesz igénybe, s erre a fizetőképes kereslet igen alacsony. Hímzésből eladásra ritkábban készülnek nagyobb darabok, esetlegesen csak egyedi megrendelés alapján, az elkészül alkotások inkább az ajándéktárgyak kategóriájába sorolhatóak.

A zsűrizett alkotásokból nagyon kevés azok száma, amelyet reprodukálnak, s áruként is újrահímeznek, s ezt, ahogyan a korábbiakban is említettük csak egyéni megrendelés esetén teszik meg a legtöbb esetben.

Mivel, hogy a vásárokon, rendezvényeken a kitétel az, hogy csak zsűrizett termékkel lehet megjelenni, de viszont itt nincsenek szabályozások arra, hogy az adott terméket ne árusítsák. A minőségi problémák ott jelentkeznek, hogy nincs lehetőség, nincs arra mód, hogy ezeket valaki ellenőrizze.

Államilag nem ellenőrizhetők azok az üzletek, ahol hímzéseket árusítanak, így ott nincs az a kitétel, hogy csak zsűrizett termékekkel találkozhatnak a vásárlók.

Rendezvényeken való részvétel

A leírtak alapján is elmondható, hogy a mesterség bemutatókon, rendezvényeken csak kis számban vesznek részt hímzéssel foglalkozó alkotók, annak ellenére, hogy a közönségnek lenne igénye arra, hogy találkozhasson a mesterséggel, s betekintést nyerjen a szakma rejtelmeibe.

Tapasztalatunk az, hogy azok a rendezvények ahol hímző műhelyekkel lehet találkozni, az érdeklődők nagy figyelemmel kísérik az alkotókat, kérdéseket tesznek fel, gyönyörködnek az alkotásokban. Jó lenne, ha egyes rendezvényeken lehetőség nyílna olyan bemutatkozásra ahol az egyes tájegységek a maguk komplexitásában mutatkozhatnának be.

A népművészeti bolthálózat megszűnésével a fizetőképes keresletnek nem nyílik lehetősége arra, hogy minőségi hímzéseket vásároljon, ezért is lenne fontos a rendezvényeken való megjelenések erősítése.

A mester szellemi kisugárzása

A hímzés területén a legjellemzőbb egy-egy mester szellemi kisugárzása. A legjellemzőbb az, hogy olyan területen alakulnak ki szakkörök, csoportok, ahol van olyan szakmai vezető, akiknek a résztvevők szakmai tekintélye mellett emberileg is felnéznek, fontos számukra a véleménye, el tudják fogadni az építő jellegű kritikáját. A hímzés tekintetében kivétel nélkül az figyelhető meg, hogy az egyes csoportok egy-egy elismert szakember köré tömörülnek.

A családi átörökítés a másik legfontosabb ezen a területen. Hatalmas motivációt jelent a szakma elsajátítására, ha a családtagok – szülők, nagyszülők, dédnagyszülők – között volt olyan, aki foglalkozott otthon hímzéssel. Sokan az ott látottak miatt jelentkeznek képzésekre, a példaképnek tekintett rokon fontos szerepet játszik abban, hogy akár a fiatalabb, akár a középkorú korosztály magáénak akarja tenni a hímzés mesterségét. A másik szintén fontos tényező, ha a családon kívül, valamilyen más környezetben, baráti körben, kiállítások keretében találkozhatnak a mesterséggel.

Mivel ezen a területen nagyon kevés a vállalkozók száma, így ezen a területen inasok vállalása ezen a szakterületen nem ismert.

Az automata gépek esetén valamint Kalocsán még mindig foglalkoznak a gépi hímzésekkel így az ő esetükben nyílna esetlegesen lehetőség inas alkalmazására. Viszont itt szintén a képzés fontossága lenne a lényeg, hiszen az inas munkának akkor lenne jelentősége, ha valamely képző intézményből előzetesen megszerzett szakmai ismeretekkel kerülne ki valamely vállalkozáshoz.

Vállalkozások, vállalkozó szellemű alkotók

Ezen a területen, ahogy azt már fentebb is említettük a vállalkozások száma igen csekély. Azok vannak jelentős többségben, akik nem a népművészeti motívumkinccsel foglalkoznak. Kézi hímzésből vállalkozót szinte nem is ismerünk.

Szerencsére a csekély számú hímzőkből mindig akadnak vállalkozó szellemű alkotók, akik fogékonyak az új dolgok iránt, kutatnak az adott témában, igyekeznek új funkciókat kitalálni, illetve az adott funkciónak megfelelő kompozíciót alkalmaznak, az elkészült tárgyaikon. A táji jelleg felismerhető az elkészült darabokon. Ezt bizonyítják az egyes kiállításokon szereplő alkotások (Országos Népművészeti Kiállítás – Budapest, Országos Textiles Konferencia – Békéscsaba). Főleg az utóbbi az, ahol mindig olyan pályázati kiírást fogalmazznak meg, amely ösztönzőleg hat az alkotókra, hogy újabb és újabb ötleteket találjanak, ki, újabb és újabb alkotásokban próbálják kamatoztatni tehetségüket.

A kevés számú hímzők között is kevés azoknak a száma, akiknek affinitásuk van ahhoz, hogy tervezzenek. A pályázatokon, zsűrizéseken tervezőként szinte mindig ugyanazon alkotók neveivel találkozunk a szakmai bírálók.

Nincs tudomásunk ilyen jellegű műhelyekről, az internet segítségével is csak néhány műhelyet találhatunk, de ezekről sincs tudomásunk, hogy mennyire követik a hagyományos népművészeti motívumok továbbörökítését. Ha lenne egy olyan rendszer, ahol többen foglalkoznának akár gépi akár kézi hímzéssel is lehetőség nyílna arra, hogy akár több embert foglalkoztatva is csak a hímzés tegye ki a mindennapi tevékenységüket.

Problémák a szakterületen

- Nincs olyan bolthálózat ahol az alkotók elkészült termékeiket értékesíteni tudják
- Az alapanyag beszerzése kizárólag csak a szövással foglalkozó alkotóktól lehetséges, amennyiben természetes anyagokkal kívánunk dolgozni, ezek beszerzése így nehézségekbe ütközik
- A boltokban alig találni olyan anyagokat, amelyeket a hímzéshez fel tudnak használni
- A bolti forgalomban megtalálható megfelelő minőségű eszközök, anyagok fonalak ára gyakran megfizethetetlen
- A korábban megszokott termékek sok esetben kivonásra kerülnek a piacról
- Legtöbbször a helyettesítő fonalak, már nem a korábban megszokott minőségben készülnek
- Törvényileg kellene szabályozni, hogy a népművészeti terméket árusító boltok, üzletek minőségben minden tekintetben megfelelő árukkal kereskedjenek.
- Nincs szabályozása az árusításnak, a szakemberek nincsenek jogszabályilag felhatalmazva az üzletek ellenőrzésére
- A képzéseknek nincs kialakult állami támogatási rendszere
- Alapfokú művészeti iskolák támogatási rendszerének növelése

Szakmai színvonal, tendenciák

A szakma színvonala azokon a helyeken ahol a képzések lehetősége adott, ahol lehetőség van az elkészített alkotások ellenőrzésére ott a szakmai színvonal magas tendenciát mutat. Nem

véletlen az sem, hogy aki magas színvonalú, szakmailag ellenőrzött hímzést szeretne vásárolni, az a budapesti Mesterségek Ünnepét választja erre.

Sajnos ahol ezek a feltételek nem adóttak, ott szakmai színvonalról sem beszélhetünk. Ott születnek azok az alkotások, melyeket nem kellene a nagyközönség elé tárni, ugyanazzal a technikai tudással, de sokkal nagyobb felkészültséggel értékes termékek létrehozására is képesek lennének, ha lenne kihez fordulniuk szakmai segítségért.

DR. ILLÉS KÁROLYNÉ

2.4.1.8 Mézeskalács, díszített tészták, megkülönböztetett élelmiszerek

Itt legtöbbször mézeskalácsról, mézesbábról beszélünk, de ide kell sorolni a kelt díszített kalácsokat (lakodalmas, húsvéti), „pereceket“ (kulcsos kalács), „pogácsákat“ (Erdélyben a kiszúróval formált sütemény meghatározása, mint „tordai pogácsa“), máshol puszedlit, „tallért“, de a kvircedlit, ánizssüteményt, kézi mintázóval készült kekszeket, és a „grillázst“ mint lakodalmi édességet is, további helyi, hagyományos tésztaspecialitás mellett.

Mégis a mézeskalácsról beszélek elsődlegesen, hiszen a kelt, és cukros, ill. cukor tartalmú tészták készítése a (mézeshez képest) fiatalnak mondhatók, de a cukor, mint mézet pótló édesítőszer színre lép, ezért az azzal készített tésztákat is hagyományosnak kell tekintenünk!

Minden időben megkülönböztetett élelmiszer volt. Létjogosultsága fenn áll több ezer éve, egyedi alkotásként ugyanúgy, mint a manufakturális termelésben.

Egyedülálló értékét a méz adja, ami nem csak íze, forgalmi értéke miatt van így, hanem mert a méztartalom lehetővé teszi a tésztafelület tetszetős plasztikus mintázását is.

Történeti áttekintés nélkül nem érthető meg, hogy úgy anyagában, mint stilisztikai megjelenésében oly nagy különbséget mutató mesterség ágai hogyan értelmezhetők mind hagyományosnak.

Fejlődésének követése, korszakainak vizsgálata, stílusváltozást hozó okok ismerete támpont lehet a mesterség megítéléséhez, a hagyományt követők értékeléséhez.

Mindezek után hagyományosnak tekinthető:

A kézzel formázott és mintázott tészta. (ókortól napjainkig)

Jeles alkalmakra megkülönböztetett minőségű, élelmiszer alapanyagból készített, egyedi, vagy kis szériás termék. Az alkalomhoz illő formájú, és mintájú, *minden esetben jelentősége van annak, hogy elfogyasztják! (szentelt tészták)*

Ezek hordozhattak felületükön

- tészta „mintát“
- olajos magvakat, aszalványokat
- felületük lehet fényezett (tojással „húzott“), és ez karcolással díszített (puszedlik őrzik máig)
- Eszköz segítségével, pecsételővel (pl. fából, húsvéti kalács) plasztikus mintát ad

Eszköz segítségével sokszorosított, plasztikusan mintázott tészták rómaiaktól újkorig cserépdúccal, kő dúccal, középkortól napjainkig (ahol kevesebb agyag, több fa áll rendelkezésre, főleg Európa nyugati területein) ismertebb a fa dúccal, vagy „ütőfával“ díszített mézesbáb, vagy spekulációs, kvircedli, ánizs sütemény stb.

Itt kell a *különleges alakos kalácsokról, grillázs készítményekről is megemlékezni, hiszen erre a célra készített formákra, vagy bele, egészében, vagy elemeit elkészítik, majd egybeépítik.*

Külön és hangsúlyosan kell vizsgálni a színezett tésztát!

A dúccal készített, színezett cukorral „kifestett“ bábokat. (Nürnberg)

Amiből a szakmatörténeti események folytán egyenesen eredeztethető az „eizolt“ bábok kialakulása.

Az „eizolt“, ez az előző század közepéig felfelé ívelő karriert futó stílus, a 20. sz. közepére zsákutcába jutott, ezért a hagyomány követés tekintetében feketelistára került, hiszen „kiüresedett, és igénytelen kivitelűvé“ vált.

De a korábbi források és minőségek újjáépítésre és követésre méltóak! Mára ugyan nem sok remény látszik az „ehető mézeskalácsok“ közé visszatorolni, de mint „nosztalgikus“, „retro“, de mindenképpen kultúrtörténeti jelenséget, mint vásárfia-emléktárgyat nagy figyelemmel számon kell tartani.

Írott mézestészta

Az „eizolt“ stilizált, leegyszerűsített, újra ehető változata.

A szakág művelői

A stilisztikai különbözőségek tisztázása után egy másik specialitását kell hangsúlyozni ennek a területnek, mármint azt, hogy két markánsan elkülönítendő ága van a szakmának.

Egyéni alkotó

Ő alkalmi mézesbábos, aki jellemzően „konyhai“ körülmények között készít kisszériás, vagy egyedi terméket, legtöbbször nem főállásúként, hanem jövedelem kiegészítésként, (tanul, kismama, nyugdíjas), törekszik az értékesítési lehetőségek érdekében „zsűrítetni“, hogy „vásárba kerülhessen“, a finom receptúrával elkészített mives bábjaival. Azonban nem mint élelmiszert forgalmazza (itt durva ellentmondás van), hanem, mint népi iparművészeti terméket. (a nagyon szigorú hatósági előírások megkerülése érdekében)

Kisüzem, családi vállalkozás, tradicionális, több generáció által működtetett műhelyek

A mindenkor hatósági előírásoknak megfeleltetett műhely, amelyiknek létszükséglete, hogy a hagyományokat fenntartsa, de azokat olyan minőségben kivitelezze, hogy egyensúlyban maradjon a gazdaságosság, kivitelezhetőség. Amíg a műhelyek, a hatósági előírások piacszerűkés és ízlésváltozás miatt szűkítenek vagy bővítenek, korszerűsítenek repertoárjukon, az mindenképpen a hagyomány rovására történik. Csak az utóbbi időben oldódott valamennyire a „feszültség“, nézetkülönbség a „NIT“ és a műhelyek, az egyéni alkotók, és a műhelyek között. Ennek oka az, hogy képzett cukrászoknak, és élelmiszer technikusoknak „diktálnak, a laikusok“ beszélnek esztétikáról, hagyományról, a szakmához és a követelményekhez nem értve. Korlátozzák piaci lehetőségeiket, hiszen a jelesebb rendezvényekre, nekik, mint „hagyományukat őrző, és folytató“ iparosoknak esélyük sem látszott bejutni. A dúcos „zsűrítetése“ zűrös, hiszen nem ritkán 100 éves is lehet az eszköz, amivel dolgozik, de az nem a mester szellemi terméke, az eizolt üldözött, a puszedli, pedig cukrászati termék. Így a „fürdővízzel kiöntött gyermek“, kívül reked az Őt megillető körön. Akik talpon maradtak, tisztelet és megbecsülésre méltóak, mert országos viszonylatban kevés az a műhely, ahol a mézesbábos mel-

lett gyertyakészítő műhely is fennmaradt, de a Petrits családban Szekszárdon igen. És él az ütőfás és eizolt mézes, valamint a puszedlikészítés a Kozma családban Létavértesen, a Radics családban, Debrecenben. Emellett még több helyen él együtt az eizolt és a puszedli, mint a Takács családban, Szécsényben. Elemi érdekükben tartják fenn a kínálatot, a „hagyományörzés“ korábban saját norma szerint történt, ma már alávetik magukat a NIT elvárásainak is, és tagjaik közül valaki nevére veszi a „hagyományörző“ címet. Sokszor vásárra jutás követelményeként.

Ezért külön kell választ adjak minden kérdésre mindkét ágra vonatkozóan.

1. Van-e utánpótlás, mennyire kiöregedett a szakma?

Egyéni alkotó. A zsúriztető gazdasszony *saját nevéhez* fűződő „szellemi termékével“, *minden korosztályból fel-felbukkan.* Alkalmi szereplő a piacon, lehet sem szakmai múltja, sem jövője nincs, divatot szolgál ki. Műhelyt nem alapít, sokoldalú tudást nem örökít. Egy-egy stílust képvisel, esetleges vannak követői, akik másolják, de fejlesztésre stílussteremtésre legtöbbször alkalmatlanok. Kivétel Vágó Edit, aki szintén „örömágon“ indított, de közel harminc éve, nyomában kullog az amatőr, autodidakta mézeses társadalom.

Műhely. Termelékenység függő, gazdaságtalan ágait elhagyja, mint „gyertyakészítés“ (hiszen korábban azzal együtt élő mesterség volt), vagy a dúcos marad el, vagy az eizolt, és marad a puszedli. *A műhelymunkába beletanulnak a családtagok, Ők „felülképzetté“ válnak,* hiszen többször élelmiszer technikus, többször szakmát súroló felsőfokú képzésben szereznek bizonyítványokat, *vagy külső segítők, akik betanított munkások így az utánpótlás megoldódik.* A fejlődés főleg technikai lesz, a műhely fenntarthatóságát célozza. Így a (családi) vállalkozások megfiatalodnak.

2. Milyen formában oktatható tovább a mesterség?

„A jó szándékkal kikövezett út“

A mézesbábosok státusa már a céhes világban is vitás volt. Mit is kellett tudnia, hogy azzá válhasson? Kicsit méhész, kicsit gyertyakészítő? Kicsit pék, kicsit cukrász? Kicsit népművész, kicsit iparos, kicsit korszerű, kicsit hagyományörző?

A szakma sokrétősége miatt eddig is baj volt a képzés terén, ez ma sincs máshogy. A XX. században a cukrász szakmába olvasztás látszott megoldásnak, de ezek után is az lett mézesbábos, aki örökölt, vagy vásárolt műhelyt akart továbbéltetni – ezzel jött a „szakember“ is, így az az egy fejezet, ami erről a területről szól a korai tankönyvben elégnek is bizonyult.

Ma a pék szakma egy (le)ágazása?

Vállalkozást pedig ezekkel, és e nélkül is ugyanúgy lehet indítani, ezért az intézményi képzésnek nincs is értelme.

Az egyéni alkotók pedig elszabadítva egy veszélyes lavinát, „népi iparművész“ címmel, követő kontroll nélkül „önmegvalósítanak“ autodidakta felkészültséggel („mézeskerámiájukat“ sikerrel hirdetve honlapjukon).

Oktatása iskola rendszerű képzésben esélytelennek látszik.

Ugyan végzettséghez kötött a (korábban kisiparosi, most) vállalkozási tevékenység, de semmit nem változott a helyzet, pláne a gyertyakészítés terén, mert olyan képzés nem is létezik.

A jó szándékú törekvés, miszerint felnőtt, tanfolyami rendszerben tanulható volt, és szakmunkás bizonyítványt lehetett szerezni, súlyos következményeket hozott. Növelte a szakma ágaiban dolgozók közötti feszültséget, a „gyorstalpalósok“ rontottak legalább annyit a közízlésen, mint a korábbi „eizolt“ mézeskalácsok.

Vállalkozások indulhattak konyhai feltételekkel- szemben a HCCP-nek megfeleltetett műhelyekkel, alanyi mentességgel előnyösebb árkialakítással, rugalmasabb igénykövetéssel (kisszériás termékek), eszközigény nélkül), és laza követelményeknek megfeleléssel. (Hatósági felügyeletet mellőzve.)

Először meg kell fogalmazódjon, hogy EU konform modulrendszerbe kellene-e passzírozni, ezt a sokoldalú szakmát, akkor semmilyen!

A tudatos „hivatásválasztás“, az elkötelezettség a hagyomány követése mellett elengedhetetlen, az pedig csak a felnőtt képzésben képzelhető el. Akkor ez marad a valódi „autódidakta-naiv-amatőr-népművész“ státusban, és vagy nyitnak a „képzett műhelybeliek“ a NIT követelményei elvárása felé vagy nem.

Vagy, a cukrász, pék, vagy egyéb élelmiszeripari vagy sütőipari ágazatokban, szakma egyik ágaként (mint ahogy érintőlegesen most is van) speciális területeként folytatódik az alapképzés, vagy marad az ellentmondás, és a felszínesség.

Nem képzelhető el az értékmentés alapos képzés nélkül, a hagyományőrző szándékú mesterek számára továbbképzés nélkül!

Egyedül járható útnak a felnőtt, tanfolyami rendszerben folytatott továbbképzést tartom csak. A továbbképzés tartalma, pedig a szakmatörténeti ismeretekre kell épülnön, így az garantált, hogy a képzettek birtokolják a stílusok megjelenítéséhez szükséges ismeretet, és nem ragadnak le a bájos sütikéknél, hanem *nagyobb meritési lehetőséggel élve gazdagabb felhőzattal* állnak elő.

És ezt a képzést visszamenőleg is megkövetelném, hiszen nagyon nagy sebességgel haladunk a szakadék felé!

Itt bátorodom megjegyezni, hogy a speciális továbbképzést (főként szakmatörténetet) javaslom a „zsűrőröknek“ is, hiszen az elszabadult kreativitáshoz a NIT zsűriszámokkal aszisztáltak. Míg a „becsüsök“ magas szintű sokoldalú, képzésben vesznek részt annak érdekében, hogy hozzá tudjanak szólni kor, és stílus szerint különböző műtárgyakhoz, a tanult NIT zsűrőrök, sokszor a szakterületükön kívül is mindenhez ugyanúgy értenek.

3. Az alkotók mennyire kapcsolódnak egyesületekhez, szakmai szervezetekhez?

Az egyesületek, mint NESZ tagszervezetei, helyi, turisztikai, idegenforgalmi, örökségvédelmi, hagyományőrző egyesületek tagságában ott köszönhetjük alkotóink 90%-át.

Ennek egyszerű oka van, piacszerzésre adnak esélyt. Annak pedig több oka is van, hogy az amúgy szakmainak indult szervezetek nagy része is ezek közé tagozódott be. A rendez-

vényvényeken való megjelenésnek, programokban való részvételnek kritériuma, hogy vagy egyesületi, vagy szakmai szervezet tagja legyen, aminek nem mindenhol feltétele a hiteles hagyomány őrzése.

Ennek jó hatását ismerjük, a háttérben pedig, ha palástolva is, de látszik, az az érdek, amiért az „egyesülés létrejött“. A zászlóra felfestett cél, a tudás és ismeretbővítés - a sokszor sekélyes szintű és színvonalú ismeret átadásban kimerül. A zsűriztetés, ha nem kötelezettség, akkor elmarad. A szervezeti élet vásárszezonális.

A Kamarák pedig, mint szakmai ráadásul „érdekképviseleti szervezet“ nem tudnak mit kezdeni a szórványos, sokrétű, szétszabdalt kézműves társadalommal. Ugyanarra a bázisra építi várát, vagy- önös érdekből ugyanazok a személyek, „mesterek“ fűjják a szelet a hajója vitorlájához, mint akik iparkodnak jelen lenni a hagyományt őrző társadalomban is. Itt inkább a vállalkozásban működőkről van szó, mert az amatőrök részt vesznek kiírt pályázatokon, de piaci előnyt jelentő helyzetbe nem kerülnek.

Míg az egyéni alkotók inkább hagyományőrző csoportokhoz, népművészeti egyesületekhez csatlakoznak, a műhelyek családtagjai „több lábon állva“ ahol a piaci előny reménye megvan, oda egyénként, vagy vállalkozóként beépülnek.

4. Jellemző-e a szakterületen az árutermelés és miért? Az árutermelés mennyire jelent minőségi problémákat?

Itt is külön kell választani az egyéni alkotót, és az árutermelő műhelyt.

A műhelyek nyilván az árutermelés színterei. Itt éppen az jelenti a problémát, hogy a hagyomány vagy „örizve“ van, de az örökség kétes értékű, és felülbírálat nélkül folytatják, vagy „ápolják“ de megtartva betegen. Az egyéni alkotókkal folytatott versengésben újítanak több-kevesebb sikerrel, amit a piac természetesen ugyanúgy kritika nélkül fogad.

A hatósági követelmények/élelmiszerbiztonsági szabályok,

(A Kozma család működési engedélyének kritériumai: az élelmiszer-higiéniáról szóló 852/2004/EK rendelet 6. cikke (2) bekezdésében;

- és az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletről szóló 2008. évi XLVI. törvény 23.§ (2) bekezdésében és az élelmiszerek forgalomba hozatalának, valamint előállításának engedélyezéséről, illetve bejelentéséről szóló 57/2010.(V.7.) FVM rendelete

(továbbiakban: 57/2010.(V.7.) rendelet) 9. § (1) bekezdésében foglaltakban található.)

a számviteli törvények, a munkavédelmi környezetvédelmi előírások olyan termelékenységre kényszerítik őket, amibe nem fér bele az, hogy egy 6 cm² nagyságú süteményre 5 percig szám, vagy lenmagot rakosgasson. (Az egyesületi- közösségi-társadalmi életre önkéntesen napokat áldozhasson. Szemben a nyugdíjas egyéni alkotóval.)

A zsűriszám mögé bújt egyéniek, pedig soha nem titkolták, hogy azért kell a minősítés, hogy bejussanak a piacra. Egy-egy zsűriszám mögé komoly standokat lehet ellenőrizetlen, kétes értékű portékákkal megtölteni.

5. Jellemző-e a mesterségbemutatókon, rendezvényeken való részvétel?

Kevés rendezvény az, ahol, valóban az érték bemutatásról szólnak a mesterség bemutatók, a rendezői oldalról közelítve a témát. A rendezvénynek rangot ad, ha ilyen is van, a helyszínen hangulatot adó díszlet, látogató csalogató látványosság. S minthogy ilyen teljesítéssel felmentést lehet kapni a helypénz fizetése alól, így többször felvállalják, mint amennyire eleget tesznek vállalatuknak. Jelzem, egy rangos bemutató többet ér, mint a helypénz, azaz nagyobb a kézműves vesztesége, (hangulatos installálás, drága felszerelés, drága /el pocskolt/ nyersanyag, költséges kivonulás) irreális elvárás, minthogy 8-12 órán át, rendületlenül topon lenni, sokszor több napon át.

Ebben a szakmában miért hamis egy rendezvényi bemutató?

Nem ad valódi keresztmetszetet, hiszen éppen csak a látványos pillanatokra fókuszál, pl. az írókázásra (ez a legsíkosabb terület), ezen keresztül vagy semmi kép nem alakul ki, vagy hamis. A többi stílus, mint ütőfás, eizolt technika pedig kivitelezhetetlen rendezvényi körülmények között.

A hivatásos mesterek nem szívesen mennek ilyenbe bele, tisztába vannak a felelősségükkel és a hatósági következményekkel. (itt erény, ott vétek)

A „sütike sütők“ szívesen vállalnak ilyen, (talán nem is a legjobbak) hiszen nem kockáztatnak semmit. Kedvet csinálnak boldog boldogtalannak ahhoz, amit nem kellene követni. Amúgy nyilvános helyen (nem HCCP-s konyha, porban, tömegben előállított élelmiszer nem bocsátható áruba. Ha teljesíti az elvárást, amit ki kell dobnia, drágább a helypénznél; drágább a leves, mint a hús, vagy mégis eladja?

Amit pedig érdemes lenne mutogatni, az csak műhelyben készülhet.

6. Jellemző-e egy-egy mester szellemi kisugárzása, családi átörökítés? Lehetséges-e inasok vállalása?

Természetesen itt is két szálon vizsgálódunk. Műhelyekben mindez hagyományosan megvalósul. Korábbi pontok alatt már említettem.

Az egyéni alkotók esetében igen visszás a helyzet. A jogosító „zsűriszám“ nem örökölhető, csak saját kezű munka forgalmazására jogosít, így itt nincs miről beszélni. Mivel a „melléleg“ (kiegészítő jövedelemszerző tevékenységként – pedagógus, nyugdíjas, kismama stb.) készült süteményeket, és kétes értékű téstaképeket lehet éjjel, konyha sarkában készülni itt inas-tanítványról sem beszélhetünk. A többmesterséges alkotók, mint hímző és .....(Polgár Judit) tojásíró és.....(békésmegyeiek) gyöngyfűző vagy bútorfestő és mézesbábos, pedig nem működtet folyamatosan műhelyt, így azért kizárva.

Amíg működtek a „szakiskolai képzések“ nagyobb kár keletkezett, mint érték. Alapképzés nélkül, alapos, sokoldalú gyakorlat nélkül, „gyorstalpalva“, a „jóindulattal kikövezett úton“ zsákutcába hajtotta a lelkes tanítványokat. Olyan „erős“ a mesterkövetés, (Lázár Juli, Békéscsaba), hogy egyenes út a szakadékba. A NIT zsűriszámokhoz való könnyed eljutás pedig lökés a zuhanáshoz.

Sajnos nem Bácskai Dorottya mives téstái, Vágó Edit stilizáló készsége, Szmeló Judit

míves, igényes egyszerűsége, Tárnoky Csaba igényes művészete, Sós Melitta saját kezűleg készített bábjai állnak piedesztálon!

Ugyan nem volt hiába való Rácz Ernő sokévi pedagógiai törekvése, Bércziné Csilla szakmai tanácsai, és a Mézes-Mázás Pünkösödök sem voltak hatástalanok. Kovács Ernő, Kövér György, Dénes Ildikó remek dúcaikkal felsorakoztak Harasztovits Róbert mellé.

Mégis a „sütisütők“ (bolti kiszúrókkal készült tészta, kontúrozott mintával) ülnek lóháton, a „mézeskerámiasok“ mellett. (Utóbbiak Tari Márta után szabadon). Legmarkánsabb képviselőik „népi iparművészek“.

7. Vannak-e vállalkozók és milyen arányban?

Erre a kérdésre már több pontban is választ adtam. A nagyobb létszámot adók a „sütisütők“ amatőr népművészek, rontva a renomóját, értéket felmutató alkotóknak, vállalkozásoknak.

Nem valódi értéken értékesítenek, sokszor engedélyek nélkül.

Akár melléktevékenységként, akár hivatásszerűen termelő műhelyek általánosan mindenhol megjelennek. Hagyományos műhelyek, pedig elengedhetetlenül több emberrel dolgoznak, meglehet több, csak szezonálisan beálló családdal.

8. Problémák jegyzéke

Tekintettel, hogy úgy az egyéni alkotók, mint a kisműhelyek alapanyaga bolti forgalomban kapható, így nem okozhat gondot a beszerzés. Amennyiben speciális színezékre, eszközre volna szükség, ami a sarki boltban nincs, arra pedig alkalmasak a cukrászati szakboltok.

Amíg egyiknek lehet népi iparművészeti terméket konyhasarkában előállítani, másoknak egészségügyi kiskönyv kell, HCCP- megfelelt műhellyel, mindig szakadék lesz a szakmán belül.

9. A szakmai színvonal milyen tendenciát mutat?

Minden előző pont tartalmaz ide való választ. Ha nem merítkezik a szakma korábbi forrásokból, amit megismerni kevés lehetőség van (pl. Mézes-Mázás Pünkösödön, Nemzeti Galéria Kiállításon volt utoljára rendezvényen alkalma,) nem tekinti hiteles forrásnak és biztatásnak Vágó Edit könyvét, nem képezi magát, múzeumokban, nemzetközi irodalomból, (hiszen maga a mesterség a középkortól német nyelvterületekről érkezik, lásd a szakszavakat), mert hogy a magyar szakirodalom igen kevés, nehéz és göröngyös út vár a szakágra.

Sötét képet fest a nürnbergi példa, ahol címerükön hordozzák a mézesbábos mesterséget, de ott már nincs élő ember, aki „ütőfával“ dolgozna.

Nekünk még van mit átmentenünk, hiszen minden autentikus stílus él még!

Örömteli, hogy láthatóan megnőtt az érdeklődés az ütőfák, és mintázó eszközök iránt, ezek ugyan csak kis mértékben lesznek láthatók a piacon, hiszen felerészt magánszemélyek a megrendelői, ill. amennyire szeretik látni a bábokat a vásárokon, annyira nem vásárolják!

Ennek egyszerű és két oka van: „olyan szép, hogy kár megenni“, olyan a tésztája, hogy nem „olvad azonnal a szájbán“.

Az eizolt bábok esetében bizakodó vagyok, hiszen a fiatalabb „mesterek a tradicionális“ műhelyekben több helyen felismerték a megújítás lehetőségét. De szándékuk megvalósításához biztos, hogy kell a segítség. (Mármint hogy anyagilag is megérje a fáradtságot!)

És ha a NIT zsűrizés szempont rendszere szerint ítélnék a zsűrőrök és az alkotók „minőség/színvonalának követése“ (erre voltak a látómesterek a céhes világban) meg tud valósulni, akkor egy csodálatosan gazdag kézműves kultúra él tovább!

CSUPORNÉ ANGYAL ZSUZSA

2.4.1.9 *A nemezkesztő mesterség*

Előzmények

A nemezkesztés ősi mesterség, mint a fonás és a szövés. A legrégebbi régészeti lelet 5500 éves. Európai és magyarországi újrafelfedezése az 1970-es évek végén kezdődött. A kutatásban, és elterjesztésében mi magunk is tevékenyen részt vettünk.

A mesterség bevonulása a gyermekek oktatásába

Magyarországon a Szórákaténusz Játékmúzeumban és Műhelyben kezdődött el a gyermekek alkalmi, majd rendszeres szakköri nemezoktatása. Ez a mi irányításunkkal történt. Később joggal vált ez a tevékenység a játszóházi foglalkozások, majd később a játszóház vezetői tanfolyamok részévé.

Felnőttoktatás, tanfolyamok

1982-1997 között a kecskeméti Szórákaténusz Játékmúzeum Műhelyében, minden évben két alkalommal rendeztünk nemez tanfolyamot. Az elvégzők az akkori Népművelési Intézettől vehették át okleveleiket, amit általában Borbély Jolán adott át. A ma alkotó magyarországi nemezkesztők szinte mindegyike itt kezdte tanulmányait, illetve valamilyen úton-módon tőlünk tanult.

Ugyanebben az időszakban tanítottuk a nemez készítését a Kecskeméti Óvónő és Tanítóképzőben. Mint művészeti ág, néhány tanóra erejéig bekerült az Iparművészeti Főiskola Tanárképző szakának programjába, (bevezetés a kézművességbe). Ezeken a 15 év alatt kb. 2000 fő vett részt.

A mesterség szakmai elismerésére, sok ellenállás legyőzése után az elmúlt négy évben került sor. Ekkor lett az Országos Képzési Jegyzékben hivatalosan elfogadott szakma.

A mesterség stílusbeli változásai 1979 és 2012 között

A mesterség iránti érdeklődésnek eddig két nagy korszaka volt. Az első korszak 1980 és 2000 közötti időszakra tehető. Fő jellemzője a helyi gyapjú felhasználása. A kötés és a szövés kiegészítése egy rokon, mégis kissé eltérő műfajjal, a nemezeléssel. Ebben az időszakban a tanfolyamokat látogató asszonyok főként a használati tárgyak iránt érdeklődtek. Szobai papucsot, mellényt, székpárnát akartak készíteni a maguk, és családjuk számára. Néhányuk ebben az időben még rendelkezett saját juhállománnyal.

A városi fiatalok érdeklődést mutatottak a mesterség története iránt, szívesen kutattak, utaztak.

A második korszakot egy újítás indította el a mesterségen belül. Ez a vékony, finom, ruházati célokat szolgáló nemez feltalálása volt. Ez Ausztráliában indult el, és a *Nuno* nemez megnevezést kapta. Ez a korszak 1990 és 2012 között újabb rétegeket hódított meg, és felkellette a ruhatervezők, iparművészet iránt érdeklődők figyelmét.

A korszak fő használati tárgyai: sálak, kendők, felsőrészek és szoknyák, illetve kabátok.

E korszak végére esik a nemez hímzésének, illetve festéssel és gátlónyomással történő mintázásának elterjedése. Továbbá a lakásokat díszítő faliképek, szobrok és lámpa búrák elterjedése. Megnö az érdeklődés a műfaj művészi volta iránt. Ezt az is bizonyítja, hogy a városon élő új alkotók előszeretettel nevezik magukat művészeknek.

Szakkönyvek

A mesterség elterjesztésében fontos szerepet játszottak az elmúlt 20 évben megjelent ilyen irányú szakkönyvek.

Világtalálkozók

1984-ben Kecskeméten, a Szórákaténusz Játékmúzeum és Műhelyben, megrendeztük az első Nemezművészeti Világtalálkozót, majd 1985 és 1988 között minden évben Nemezművészeti tábor rendeztünk Bugac-Székekpusztán, ahol a Közép-Ázsiából érkező népművészek adták tovább tudásukat a magyar illetve a világ minden részéből érkező érdeklődőknek. (kb. 400-500 fő) Ezzel megindult a nemezkészítés újrafelfedezése és elterjedése. 2004-ben újra világtalálkozót rendeztünk, 400 résztvevővel, (4 nagy kiállítással, 250 fő részvételével).

Címek, eredmények 2 fő Népművészet Mestere, 7 fő Népművészet Ifjú Mestere, 4 fő Népi Iparművész.

Az utánpótlásról

A nemezkészítő szakma nem öregedett el, mert az újra felfedezett mesterségnek csak 30 éves múltja van. A nemezkészítésben van utánpótlás, mivel jelenleg 4 intézményben is folyik OKJ-s képzés, ezen kívül szakkörökben és tanfolyamokon, nyári táborokban is elsajátíthatóak, a mesterség különböző elemei.

- 2006 és 2012 között 45 fő végzett mint kézműves nemezkészítő.
- A jelenlegi első és másodéves hallgatók száma felnőtt oktatásban 45 fő, átlagéletkora 35-38 év. Nappali tagozatos diák 10 fő. Jellemző, hogy a mesterség iránt, mint, ahogy az korábban is volt, főként hölgyek érdeklődnek.
- Az utánpótlás terén a kalapos mesterség okoz gondot, amely a kihalás szélén áll. Jelenleg egyetlen család foglalkozik ezzel, ahol egy mester, illetve a fia, aki mint népművészet ifjú mestere, dolgozik.

Az oktatásról

Az oktatás kapcsán felmerülő javaslatok:

- A szakköri mozgalom visszaállítása, illetve állami támogatása az ország (vidéki) művelődési házaiban.

- A középszintű képzés megerősítése gimnáziumokban és szakiskolákban. Az alap- és középfokú művészeti iskolákban tanítható legyen a népzene és néptánc mellett a tárgyalkotó népművészet is. Ehhez szükséges a jó színvonalú műhely felépítése az adott iskolában.
- Továbbképzésként, illetve szakmai szintként megfelelő az OKJ-s képzés.
- A szakképzés elvégzése után az oktatás iránt érdeklődők csak 3-5 év gyakorlati idő után kezdhessék el az oktatói tanfolyamot. Annak elvégzése után, egy év gyakorlat után válhassanak hivatalosan oktatókká.
- A *Népművészet* (benne a nemezkészítés), egyetemi szintű oktatásának megteremtése önálló intézményként. (mint a népzene oktatása a Zeneművészeti Akadémián).
- A szakirodalom kiadásának támogatása.

Alkotók és egyesületek

Az egyéni alkotók jellemzően *kapcsolódnak* szakmai szervezetekhez, alapítványhoz és egyesülethez. Feladat, hogy nemez képzésből kikerülők lehetőleg rögtön kapcsolódjanak valamilyen társadalmi, érdekvédő, szakmai szervezethez. Ilyen lehet például: a Duna-Tisza közti Népművészeti Egyesület *Nemezművészeti Alkotóközössége*, vagy beléphetnek az ország más népművészeti egyesületeibe.

Az alkotók egy kisebb része egyénileg próbál boldogulni, ők főleg eladásra készíteneek nemezeket, főként vásárokon vesznek részt.

Az árutermelés és a minőség

Árutermelés az egyesületi tagokra csak részben jellemző. Sokan csak kevés, de jó minőségű tárgyat hoznak létre és ezeket kiállításon mutatják be.

Mások próbálkoznak eladással, de általános vélekedés, hogy ez nem könnyű, csak ebből megélni nem lehet. Szükséges lenne a szervezett eladás újra szervezése, (mint a házi ipari szövetkezet volt a múltban).

Vannak olyan nemezkészítők, *(ezek többnyire nem tartoznak egyesülethez, így nem zsúriztetnek, kibújnak a minőségi felügyelet alól)*, akik az árutermelésre figyelemmel nem megfelelő minőséget hoznak létre, valamint felvásárolják a kelet-ázsiai olcsó termékeket, és mint sajátjukat adják tovább. Ezek ellen közös fellépésre van szükség.

Bemutatók, rendezvények

Az elmúlt 20 évben a minőségi igénnyel fellépő rendezvények igyekeznek lehetővé tenni bemutatók tartását. Tapasztalataink szerint ez elősegíti azt, hogy a látogatók fel tudják mérni az adott tárgy elkészítésének időigényességét, illetve az alkotók felkészültségét. A rácsodálkozó nézők egy része a későbbiekben maga is megpróbálkozik ilyen, vagy hasonló tárgyak létrehozásával. Ez elősegíti a különböző mesterségek újraéledését.

A mesterek hatása, inasrendszer

Az a néhány alkotó, aki nagy hatással van tanítványaira, az gyakran tanít, rendez munkáiból kiállításokat, és szakkönyvet ír. Mi magunk 1979 óta nagyon sok tanítványt neveltük fel, akik már szintén tanítanak.

Példaként megemlítünk néhányat közülük: Csille Márta, Pócs Judit, Kaszás Ákos, Vetró Mihály, ifj. Vidák István, Vidák Anna, Szedlák József, Farkas Turi Enikő, Kovács Turi Emese.

A mesterség családon belüli öröklődésére, egyelőre csak két példa van. A kalapos mesterségen belül a Mihalkó Zoltán, Mihalkó Gyula, ifj. Mihalkó Gyula, illetve a mi családunkban. (Nagy Mari, Vidák István, ifj. Vidák István, Vidák Anna).

Inast csak olyan család tud vállalni, ahol a munka egész évben folyamatos. Annak az oka, hogy ez ennyire ritka, az, hogy az inas tartással nő az adott család adója. Ennek megváltoztatásához jogszabályokat kell módosítani. Fontosnak tartjuk kedvezmények nyújtását, illetve adómentességet azon szakmákban, melyekből feltűnően kevés él napjainkban.

A következők megvalósítása segíthet az alkotókon: adócsökkentés, a nyilvántartások egyszerűsítése, a műhely létesítés elősegítése, piacszervezés, és teremtés. Alapanyag beszerzés elősegítése.

Vállalkozások

Vállalkozások a nemezkészítés területén elenyésző számban találhatók. Sokan *szellemi szabad foglalkozásúként vannak bejelentve, ez az un. 7-es adószám, amit (nem tudni miért, ha egyszer van), az intézmények nem fogadják el.*

A népi kézművesség terén szükség van egy teljesen új adószabályozásra, adókedvezmény bevezetésére. Olyan nemezkészítő műhely jelenleg nem létezik, amelyikben több munkást foglalkoztatnának.

A problémákról

A nemezkészítés alapanyaga a gyapjú. *Jó minőségű finom merinó gyapjú* egész Közép- és Kelet-Európában *csak nálunk található nagy mennyiségben.* A gyári feldolgozás az elmúlt 20 év során megszűnt (hazai fésűs-, fonó- és szövőgyárak, posztógyárak), ezzel együtt a hozzá kapcsolódó felvásárló, minősítő szervezetek, illetve a nagy gyapjúmosó üzemek is megszűntek. Jelenleg az európai gyapjú nagy részét dél-ázsiai kereskedők vásárolják fel, akik főként Indiába, Pakisztánba és Kínába szállítják.

Jövőbeni cél lehetne a feldolgozó ipar megerősítése, *támogatása.* A vidéki falvakban gyapjúmosó, festő, kártoló, fonó műhelyek felállítása, a helyi és a környék belüli gyapjú helyben való feldolgozása. Tanfolyamok szervezése a falusi, munka nélküli asszonyok számára, akik ebben a munkában részt tudnának venni, illetve a megtisztított gyapjú helyben való felhasználása: nemezkészítés, szövés, kötés...

- A nemeztermékek értékesítési gondjai:
- Még nem ismerik eléggé ezt a terméket.
  - Nincs a köztudatban.
  - Nincs védjeggyel ellátva.
  - Nincs állami értékesítés.
- Javasoljuk a háziipari szövetkezetek visszaállítását.
- A magyar népi kézművesség, ezen belül a nemezkészítés legyen *Hungarikum*, mivel ez a világ legrégebbi textil technikája, amelynek feltalálói a közép ázsiai pásztornépek, és ennek a szellemi és tárgyi örökségnek Európában mi magyarok vagyunk az egykori és mai örökösei és elterjesztői.
- Javasoljuk ezzel kapcsolatos tudományos kutató központ felállítását.
- Támogatás:
- adókedvezmény a népművészeti, kézműves tevékenységre.
  - Javasoljuk a *vidékfejlesztés kapcsán*, a gyapjú helyben való feldolgozását, gyapjúmosók, kártoló-fonó műhelyek létesítését.
  - A gyapjútermékek helybeni előállításának fellendítését (kötött, szőtt, nemezelt termékek).
  - Ezek megtanulására rendezett vidéki tanfolyamok kapjanak anyagi támogatást.

Szakmai színvonal

A mesterség sokat újult az elmúlt 10 évben. A szakmai színvonal még megfelelő, de a hagyománytól elszakadva megvan a veszélye annak, hogy túlzottan átveszi korunk fogyasztói társadalmának jellegzetességeit. Erősíteni kell a természet közeli gondolkodást, például a növényi festés újbóli elterjesztését.

Természetbarát gondolkodás elmélyítése, birka-legeltetés megnövelése, a rétek, és a kertek karbantartására. A nemez iskolákban és tanfolyamokon ennek a gondolkodásmódnak a terjesztése.

Összefoglalva

(Nemcsak) a nemez mesterség és művészeti ág előtt álló feladatok (jövőkép)

Az oktatás kapcsán felmerülő javaslatok:

- A szakköri mozgalom visszaállítása, illetve állami támogatása az ország (vidéki) művelődési házaiban.
- A középszintű képzés megerősítése gimnáziumokban és szakiskolákban.
- Az egyetemi szintű oktatás megteremtése önálló intézményként.

Javaslatok a szakma gyakorlása, illetve a megélhetés terén:

1990 után a nyugat-európai társadalmakhoz hasonlóan előtérbe került az a szemlélet, mely a tárgyak javítása helyett azok kidobását és újra cserélését javasolja. Ezzel egy időben

fogyatkozni kezdtek azok a mesterek, melyek a társadalomban javító, illetve új tárgyakat készítő munkát végeznek. Ennek a folyamatnak a megállításához, illetve visszafordításához meg kell erősíteni a szakmákat, az ahhoz kapcsolódó megélhetést, és megváltoztatni az általános fogyasztói szemléletet.

Az újonnan műhelyt és boltot nyitó mestereknek elő kell segíteni beruházásaik megkezdését. Célszerű volna részlegesen visszaállítani az 1990 előtt állami bolthálózatot, a népművészet terén. Erre jó példa a szomszédos Szlovákiában működő ilyen jellegű bolthálózat.

Jelenkori falusi társadalom gondjai

Érdemes lenne, Csóri Sándor szavaival élve, előtérbe helyezni a jelenkori falusi társadalom élet és munkakörülményeinek vizsgálatát. A magyar parasztság a földosztások után a 60-as években termelészövetkezetekbe lett kényszerítve, majd ezek felbomlása után 1990 elején a parasztok egy része kárpótlási jegyeit érték alatt eladta, és föld nélkülivé vált. A fiatalok faluról való elköltözése tovább folytatódott. A mai középnemzedék gyakran nincs felkészülve már arra, hogy akár csak részben is, önfenntartó legyen.

Elvesztette hitét, korábbi világvélményét, a munkához való pozitív hozzáállását. Lassan ott tartunk, hogy újra kell földet osztani, megtanítani a gazdálkodást mai módon, visszahozni a földműveléshez kapcsolódó állattartást, *a téli kiegészítő kézműves tevékenységeket*.

Így oldható meg az a cél, hogy a földterület azoké legyen, akik az adott faluban laknak, illetve akik ebből tudnak megélni. Természetesen ehhez szemléletváltásra van szükség, amit az egész társadalomnak kell segíteni. Szükség van a lakóhelyükön dolgozó kézművesek segítésére, mint az oktatás, ártermelés, és az áru értékesítése terén. Mindez megtartó erő kellene legyen, hogy a fiatalok falun maradjanak és ez az összetett tevékenység, megélhetést kellene, biztosítson a számukra.

NAGY MARI ÉS VIDÁK ISTVÁN

2.4.1.10 *Népi ékszerkészítés*

A népi ékszerkészítő szakma egy fiatal szakág a népi kézművesség területén. Mindig is jelen volt a kézműves szakmában, mint kiegészítő ág, azonban önálló mesterségként kb. 10 éve kapta meg a megillető rangját. Önálló szakbizottsággal, és folyamatosan bővülő tagsággal rendelkezik.

A népi ékszer, mint kategória 3 kiemelten nagy csoportot egyesít. A legnépesebb tábort a **gyöngyékszer készítők** képviselik. Őket követik az **ötvösök**, vagy fémékszer készítők, végül, de nem utolsó sorban ide sorolhatók a **lőszőrészeszer készítők** is. A három nagy csoporton túl minden olyan alapanyagból melyet a népművészet sajátjának tekint, készíthető ékszer, így a fások, a hímzők vagy akár a szálal anyagból dolgozók is kivehetik részüket a népi ékszerkészítésből.

A három mesterségcsoportot külön kell kezelni abból a szempontból, hogy az alkotók között nagyon kevés az átjárás egymás szakmájába. Mindhárom mesterségcsoport más alapanyagokat, más eszközöket és természetesen más eljárásokat alkalmaz a munkája során. Ebből adódóan mindhárom szakágnál más csoportot tekintünk adatközlőknek, mestereknek.

Fontos alapkövetelmény az ékszer kategóriában is, hogy az alkotások a mai kor viseleteihez is jól illeszkedjenek, használhatóak legyenek, és funkciójukat megfelelően lássák el. Előfordul, hogy a hagyományos alapanyag már nem kapható, illetve a mai ízlésvilágba harmonikusan nem illeszthető be, ilyen esetekben megengedhető a nyersanyag cseréje, amennyiben nem rugaszkodik el az általánosan használt alapanyag a minőségi és a színbeli követelményektől.

A tanulmány során – ahol szükséges – külön szempontok szerint értékelem a három szakág problémáit, törekvéseit.

Utánpótlás

A jelenleg aktív alkotók mindhárom szakágban 30 és 50 év közötti mesterek. Energikus, könnyen mozdítható, lelkes készítők. Ami a legnagyobb problémát jelenti a szakmában, mindhárom területen, az az utánpótlás kérdése. Gyöngyös területen viszonylag sok „kezdő”, tanulni vágyó alkotó keresi fel a mestereket a hagyományok elsajátítása céljából, azonban korban inkább közelebb vannak az 50-hez mint a 30-hoz. Egy-két alkotó vezet szakkört fiatalok számára, akik közül nagyon kevesen maradnak a szakma gyakorlói. A fiatalok nem gondolnak főfoglalkozásként a kézműves szakmára, elsősorban a megélhetés nehézségei miatt.

Az alkotók a szakma szeretetért üzik a mesterséget, és legtöbbször főállású munkahely mellett, szabadidejében alkot.

Oktatás

Mint minden kézműves szakma, az ékszerkészítőknél is nagyon fontos a gyakorlati tudás átadása. Iskolai oktatás kizárólag a fémékszereseknél fordul elő, akik ötvös végzettséggel vágnak bele az alkotásba. A fémműves oktatás iparművészeket képez. Az alkotók csupán szűk rétege válik népi ékszerkészítővé, kevésbé jellemző a kevert stílus előfordulása. Aki a népi ékszer motívumkincseiben elmélyed, általában megfelelő minőségben és a népi kritériumoknak megfelelően készíti az ékszereit, megtartva a hagyományos mintákat, formákat.

Az alkotók igénylik a szakmai előadásokat, melyeken betekintést nyerhetnek a hagyományos ékszereken túl a technikai fogások alkalmazásába is.

A gyöngyékszeresek és lószőrfonók képzése általában táborokban, illetve tanfolyamokon, magán úton történik.

Nincs a szakmáknak összefoglaló szakirodalma, mely egységesen elfogadható lenne. Egyéni törekvések előfordulnak, azonban ezek sosem átfogóak.

A gyöngyös szakmát újra élővé tevő két mester sajnos ez évben eltávozott közülünk. Mindkét alkotó maradandót alkotott a gyöngyös szakmában. Sokan kettejüket tekintették Mesterüknek, ugyanis a hagyományos ékszerekkel bíró területeken már jó ideje nem él adatközlő. Sajnos a két alkotó csupán az ékszereiket, a szellemiségüket és a tőlük tanult technikákat és mintakincset hagyta ránk. Ez nem kevés, azonban újra fel kell építeni a szakmában azt a tudásbázist, melyet mindenki egyformán elismer, elfogad, és biztonsággal használhat. Fontos, hogy a két alkotó hagyatékát hozzáférhető, feldolgozható formába öntsük, ezáltal tovább éltetve munkájukat, szellemiségüket és tisztelettel adózzunk életművük előtt.

Szükség lenne mindkét szakterület OKJ-s szintű tantervének kidolgozására, mely az ismeretek összegyűjtésén túl, a szakma minimum követelményeit is tartalmazná.

Veszélyesnek tartom, a képzetlen, önjelölt oktatók megjelenését a piacon. Szükséges lenne kidolgozni az oktatói jogosultság megszerzéséhez szükséges tudás mérését, esetleg valamiféle vizsgarendszert megalkotni az oktatás gyakorlásához.

Az alkotók nagy részének idejébe nem fér bele az oktatás, de - sokan elmondásuk szerint - nem is érzik magukat érettnak tudásuk átadására a jövő nemzedéknek. Ezekről eltekintve a finanszírozás megoldása is kérdéses. Az alkotók keveset áldoznak a tudás megszerzésére. Államilag finanszírozott lehetőség viszont nagyon ritkán adódik.

Egyesületek

Az alkotók szinte teljes egészében egyesületekbe tömörülve dolgoznak. Elsősorban a szervezett árusítási lehetőségek, az érdekképviselő, és a megjelenési lehetőség vonzza a készítőket az egyesületek kötelékeibe. Önállóan a piaci megjelenésre elenyésző lehetősége van egy készítőnek. A gyöngyékszereseknek van egy országos, csak gyöngyösöket tömörítő egyesületük a Magyar Gyöngy Egyesület, mely képzéseket, és rendszeres találkozókat szervez, azonban érdekképviselői szerepe elhanyagolható.

A másik két szakágnál ilyen szervezetről nincs tudomásom.

Ahhoz, hogy az ékszerkészítők sikeresek legyenek a rendezvényeken, a minőségen túl biztosítani kell a vásárlók számára a széles választékot. A választék biztosítása magában foglalja a különböző stílusok ötvözését, és olyan ékszerek megjelenését, melyet a vásárlók mindennap viselhetnek. Ezek lehetnek népies jegyeket magukon viselő zsúrizett termékek, de akár teljesen modern alapanyagokból, és modern formák szerint készült ékszerek is. A vásárok túlnyomó többségén mindkét alkotástípus előfordul.

A készítőket két csoportba oszthatók, melyek között ritkán találunk átmenetet. A kívánatos, és (szerencsére) többek által képviselt megjelenési forma úgy néz ki, hogy az alkotó egy megfelelő minőségi szinten dolgozik, számos zsúrizett terméke van már, és ezek mellett készít modern ékszereket is. A bemutatókon, vásárokon mindkét ékszertípus megtalálható, általában jól elkülöníthetően, így kiszolgálja a népi ékszereket kereső vásárlókat, és a modern ékszereket kedvelő közönséget is. Abból az aspektusból üdvöztető a két stílus egymás melletti megjelenése, mert a kizárólag modern ékszereket kedvelő/viselő érdeklődő is betekintést nyer a népi ékszerek világába, ezáltal bővül az ismerete a hagyományos kultúránkról. A modern ékszerek megvásárlásával pedig bevétele keletkezik az alkotónak.

A másik véglet a kezdő alkotó, aki nagy mennyiségben készít minőségileg kifogásolható alkotásokat, ezekből viszont sokat.

Ritkán fordul elő, hogy a készített ékszerek nagy mennyiségben forduljanak elő, ennek oka (még silány kivitel esetén is) az elkészítésre fordítandó hosszú idő. Ez értelemszerűen kizárja a tömegtermelés lehetőségét.

Az iparművész, vagy a már egy ideje zsúriztető alkotók szívesen vesznek részt a rendezvényeken, ahol a kész ékszereiken túl mesterség bemutatóval is emelik a rendezvény színvonalát. Az érdeklődő „laikusoknak” szívesen elmondják a szakma fortélyait, és a készítés menetét. Mivel a kézműves szakma sajnos közel sem elterjedt manapság, a rendezvényekre látogató közönség szívesen elidőz egy-egy érdekesebb mesterség vagy különlegesebb alkotás készítése fölött.

Vállalkozások, értékesítés

Az ékszerkészítő alkotók zöme vásárokon, népművészeti rendezvényeken értékesíti alkotásait. Újabban divatos az internetes kereskedelem. Saját web oldal használata, esetleg közvetítő portálokon keresztül (pl: Meska, Etsy) kerül sor az értékesítésre.

Vállalkozás, ami kimondottan ékszerkészítésre épülne, nincs. Elvértve akad olyan cég, melyben résztvevőként az ékszerkészítés, de a bevétel nagyobb részét az alapanyag kereskedelem teszi ki. Ezeknél a cégeknél folyik oktatói tevékenység is, mely szintén a vállalkozás bevételeit növeli.

Olyan műhely, kisvállalkozás, ahol alkalmazottat foglalkoztatnak ékszerkészítés céljából egyáltalán nem jellemző egyik szakterületen sem.

A lószőrészer készítőket közül nincs olyan, aki kizárólag ebből élne, a gyöngyösök közül egy-két alkotó foglalkozik üzletszerűen a mesterséggel, azonban csak az alapanyagokkal kiegészített kereskedelem tud megélhetéshez elegendő jövedelmet biztosítani.

A fémékszeresek között viszonylag sok alkotó főfoglalkozása az ékszerkészítés. Náluk más a helyzet a gyöngy és a lószőrösökhöz viszonyítva, ugyanis a fémékszeresek zöme ötvös végzettséggel dolgozik.

Nagy problémát jelent, hogy a vásárokon kívül az érdeklődők nem tudnak hozzájutni a kézműves termékekhez, ezek a rendezvények pedig –ahol valóban minőségi termékek kerülnek a vásárlók elé- nagyon ritkák. Ha a Tescoban értékesítenénk az elkészült tárgyainkat, előbb utóbb ahhoz a vásárlóhoz is eljutna, akinek sem lehetősége, sem ide nincs eljutni a népművészeti vásárookra. (Ez egy sarkított vélemény, de a mai világban, ha nem botlik bele a vásárló a termékbe – kivéve a tudatos vásárlót –, eszébe sem jut keresni eredeti kézműves terméket.)

Alapanyag

Mindhárom szakág anyagbeszerzése különböző. A gyöngyösök alapanyagainak széles választéka megtalálható a piacon, beszerzése nem okoz különösebb problémát. Nagyobb gond, hogy a „kezdő” művészek a silány, használhatatlan alapanyagokból kezdenek dolgozni, mert több árusítóhelyen előfordul, és árkategóriájában sokkal kedvezőbb a kívánatos, jó minőségű cseh gyöngyökhöz képest. A másik véglet az extra minőségű japán gyöngy megjelenése a piacon, mely olyan minőséget képvisel, hogy az alkotó művészi képessége sokszor hátrébe szorul, ha ezt az alapanyagot választja.

A lószőrészer alapanyagainak beszerzése a legnehezebb. Elsősorban lovászatokban, illetve vágóhidak melléktermékeiként beszerezhető a jó minőségű lószőr. Ez az alapanyag nem helyettesíthető, mivel az ékszer lényegét adja a hagyományos alapanyag. Hazánkban egyre kevesebben foglalkoznak állattartással, csak nagyüzemi tenyésztés és feldolgozóhelyek lehetnek a lelőhelyek.

Törvényi akadályok, zsúrizés

A Magyar Állam a kézműves termékekre hungarikumként, nemzeti örökségként tekint. Ezt több fórumon kinyilvánították, azonban a kézműves nem érzi ezt a megtisztelő „diszkriminációt”. Saját költségén tanulja meg a mesterséget, saját költségén zsúrizteti alkotásait, hogy idővel megfeleljen az előírt kritériumrendszernek, majd saját maga értékesíti azokat. Az adóbevallás során pedig ugyanolyan elbírálás alá esik, mint a vállalkozó aki csupán kereskedik, és nincs hozzáadott értéke a árusított termékhez.

A népművészeti terméket előállító alkotó annak ellenére, hogy egyedi, és kihaló félben lévő mesterséget űz, semmilyen kedvezményt sem kap a kereskedőkhöz képest, akik kereskedelmi céllal értékesít, nem pedig ízlésformáló, információ átadó szándékkal.

Az úgynevezett 7-es adószám a könnyítések helyett nehezített pálya, melyet manapság elkerülnek az alkotók. Megbízás esetén a befizetendő járulék nem csak az adószám használóját, de a megbízót is sújtja.

A jelenleg fennálló zsűrizési szempontrendszer biztosítja a termékek folyamatos magas minőségét. Azonban nem zárja ki, hogy a piacra kerüljenek olyan alkotások, melyek sem minőségben, sem színvilágban nem követik a népi hagyományokat. Nem is dolgozunk, hogy az összes fórumon ellenőrizzük a minőséget, de kiemelten fontos feladatnak tartom, hogy a népművészeti rendezvényeken minden szakágban szervezeten történjen a minőség ellenőrzése. Ezen túl, a szakbizottság véleményének legyen súlya, különben nem várható minőségbeli javulás.

Az alkotók szeretnék betekintést nyerni a zsűri munkájába. Javaslatként megfogalmazták, hogy időnként szakmai konzultáció keretében legyenek jó és rossz alkotásokat bemutató előadások, melyeken keresztül megismerhetik a zsűrizési szempontrendszer alkalmazását.

Színvonal

A szakbizottság és a zsűribizottság munkájának köszönhetően a szakmai színvonal folyamatosan javul. A népművészeti rendezvényeken, ahol létezik a szakági zsűri, az alkotók többsége megfogadja a jó szándékú, építő jellegű kritikát. Az alkotók nagyobb része fontosnak tartja, hogy munkái a zsűri bizottság által elismert, zsűriszámmal ellátott alkotások legyenek. A szakmai színvonal ez által javul, egyre több jó minőségű, igényes kivitelű ékszer kerül a vásárlóközönség elé.

Át kell dolgozni a Népi Iparművész Cím odaítélésének gyakorlatát. A pályázat benyújtása után szakmai zsűri döntson a Cím odaítéléséről. Ne legyen elégséges a törvényi db szám megléte, amennyiben az alkotó előmenetele, illetve munkáinak túlnyomó része alapján nem érdemes a Cím viselésére, legyen lehetőség az elutasító válasz megítélésére is. A Népi Iparművész Címre pályázó alkotó kérjen két ajánlást a pályázathoz, melyből legalább az egyik ajánló szakági mester legyen. Az ékszerkészítő szakbizottság dolgozza ki a Népi Iparművész Cím megszerzéséhez elengedhetetlenül szükséges minimum szakmai követelményrendszert (pl: tájegységi db szám, szakmai dolgozat, különböző ékszerek stb.). NESZ, Magyar Gyöngy, NIO, Hagyományok Háza

A különböző szakágak követelményeit minőségi és mennyiségi értelemben is harmonizálni kellene.

KISS GABRIELLA

2.4.1.11 *Népi- és kézműves játékkészítés*

Játékot nagyon sokféle anyagból lehet készíteni: fából, textilből, papírból, csuhéból és más szálás anyagokból, termésekből, vannak nemez és cserépjátékok is. Ez a tény önmagában hordozza azt a színességet és változatosságot, amit a hazai játékkészítők képe is mutat. A NESZ által 2011-ben végzett tagfelmérésében 67-en vallották magukat játékkészítőnek. Többségük fajátékkészítő és textiljátékkészítő, de van köztük szövő, nemezelo, és más szakmák képviselője is. Képzettségüket nézve tehát „játékkészítő” nagyon kevés van, általában egy adott mesterség képviselője, pl. egy fafaragó, vagy egy nemezelo beleszeret a játékokba, és elkezd játékokat készíteni. Iskolai végzettség szerint is nagyon változatos a kép, legtöbbször autodidakta módon képezték magukat, de van köztünk iparművész, és képzőművész is. Igazi népi játékot Czár János a népművészet mestere készít, akit mesterünknek tartunk, és aki a mai napig tanítja és készíti a paraszti élet mindennapi játékait; termésekből, szálás anyagból, fából, csuhéból. Itt kell még megemlítenünk Nagy Marit és Vidák Istvánt, akik nemzedékeket tanítottak a nemezelésre, a szálás anyagokkal való munkára, gyűjtőmunkájuk, könyveik iránymutatóak, tanfolyamjaikkal, az általuk szervezett táborokkal sok kézművest indítottak el a pályáján.

A játékkészítőknél nincs olyan egységes szakmai követelmény, mint pl. a hímzőknél, fazekasoknál, szövőknél. Az adott anyag megmunkálására vonatkozó szakmai szempontok persze meghatározóak. Nincsenek a tájegységekre jellemző sajátosságok, kivéve talán a népviseletbe öltöztetett babákat. Ezek a tényezők megnehezítik a játékok zsűriztetését is: előfordul, hogy a zsűri nem vállalják fel a tárgyakat, a játék zsűri inkább a felhasznált anyag szerinti szakmai zsűribe sorolná, a szakmai zsűri a játék zsűribe.

A játékok biztonságára nagyon szigorú EU-s szabályok vonatkoznak, amivel a készítők nincsenek többnyire tisztában, meg nehéz is betartani őket kézműves szinten. Ezt sokan úgy kerülik ki, hogy tárgyaikat nem játék, hanem ajándéktárgy kategóriába sorolják.

Oktatás, képzés

Magyarországon az állami oktatási rendszerben jelenleg nincs játékkészítő képzés. A Kisközépben (Képző és Iparművészeti Szakközépiskola) évekkel ezelőtt megszűnt a nagyon színvonalas játék szak, és az Iparművészeti Egyetemen sem oktatják. Formatervezői szakon néha vannak játék jellegű feladatok, de önálló szakként nem működik. Az OKJ-s képzésben vannak fajáték- illetve textiljátékkészítő tanfolyamok. Az alkotók többsége autodidakta módon szerzte tudását. Ezért is van különleges jelentősége a nyári táboroknak, - pl. Játék Céh alkotótábor - tanfolyamoknak, ahol egy-egy témát kiválasztva, annak a témának a szakértőjét meghívva képezhetjük tovább magunkat.

Értékesítés, vásárok, adózás

A játékkészítők nagy része valamilyen más főfoglalkozás mellett végzi a játékkészítést, csak ebből a tevékenységből nem tudnak megélni. Vannak persze, akiknek ez a főfoglalkozásuk, ők többnyire egyedül – alkalmazott nélkül - szellemi szabadfoglalkozásként, hetes adószámmal dolgoznak. Nagyon sokat dolgoznak, bizonytalan értékesítési körülmények között, legtöbbször kézműves vásárokon értékesítve tárgyaikat.

Vállalkozóként kevesen tudnak megélni, ezek többnyire kis családi vállalkozások, alkalmazott nélkül. Sajnos ez is egyre ritkább: jellemző példa a jászberényi Palócz család esete, akik évtizedekig a tipikus vásári festett fajtátékot, similabdát gyártották, élő hagyományként a falusi vásárokon értékesítve játékaikat. A Szókraténusz Játékmúzeum és Műhely támogatása nyomán a Mesterségek Ünnepeinek állandó résztvevőivé váltak. Miután más is megjelent a Várban hasonló külföldről származó, jóval olcsóbb játékokkal, ők is és sokan mások abbahagyták a játékkészítést.

Az iparművészeti minőségű magas kvalitású magyar játéktervező-készítőkre újabb és újabb csapás, hogy ötleteiket, új tárgyaikat a következő hónapra lemásolják, és már külföldről származó dömpingtermékként látják viszont. Alkotásaikat semmi sem védi. Szintén újabb csapás volt az ez évben életbe lépett járulékfizetési módosítás, ami a többszörösére emelte a vállalkozók havonta befizetendő TB járulékát.

A 2009-ben megváltozott Áfa törvény mind a népi iparművészeti tárgyak, mind az iparművészeti és képzőművészeti tárgyak tárgyi adómentességét eltörölte, így a képtárak és kis galériák, a turista központokban lévő ajándékboltok szinte egyáltalán nem forgalmaznak magyar népi iparművészek és iparművészek tárgyait. Többen ezért abbahagyták a vállalkozást. A kereskedők pedig az olcsó külföldi termékeket árulják magyar kézműves és művészeti termékként.

A rendezvények közül messze kiemelkedik a Mesterségek Ünnepe. Sokan hónapokig csak erre készülnek, ez az igazi kézműves Ünnep. Sok rendezvényszervező szeretne hasonló színvonalú kézműves vásárt rendezni, csak egy dolgot felejtnek el: a Mesterségek Ünnepe nem a kézművesnek kell helypénzt fizetni, hanem a NESZ fizeti neki a szállást, szállítást, hogy olyan színvonalon meg tudjon jelenni a Várban. Ezek a szervezők a résztvevőkkel előre kifizettetik a helypénzt – ami elérheti a több százezer forintot is – a kézművesek kockázata ilyenkor, hogy mit sikerül értékesítenie. Ez is oda vezet, hogy még a legnívósabb karácsonyi vásárokon is találkozunk oda nem illő kínai vagy máshonnan származó árukkal. Egy átlagos kézműves játékkészítő nem tudja megengedni magának, hogy ilyen vásáron részt vegyen, ha többen együtt próbálkoznak különleges erő és összefogás kell hozzá, és egyáltalán nem biztos, hogy a végén pozitív lesz a mérleg.

Az értékesítés legkézenfekvőbb formája a boltban való értékesítés lenne. Az egyszerű játékboltok nem jönnek szóba, mert itt az árak szintje és a választék, a közönség igénye a kínai (legtöbbször műanyag) játékokhoz igazodik, a mi egyedi munkaigényes játékaikkal nem tudunk – és nem is akarunk – velük versenyezni. Volt próbálkozás színvonalas kézműves játékokat árusító galéria működtetésére – Magyar utca, „Két medve” galéria – de minden jó szándék, színvonalas árukészlet, a legjobb magyar játékkészítők aktív segítő részvétele mel-

lett sajnos ez az üzlet évek kitartó próbálkozása után megszűnt. Természetesen vannak azért itt-ott kézműves, vagy múzeumi boltok, egyedi kapcsolatok ahol kapható magyar játékkészítő munkája, de a legtöbb helyen a boltos 100%-ot tesz a termelői árra, így a termék eladhatatlanná válik.

Új forma az interneten való értékesítés, ilyen webes oldal többek közt a MESKA. Itt lehet találni színvonalas játékot is, de a legdilettánsabb tárgyak özönében nehéz észrevenni.

Kapcsolódás szakmai szervezetekhez, egyesületekhez, személyiségek, események

Az alkotók többségének számára fontos a szakmai szervezetekhez, egyesületekhez való kötődés. Elsőként kell megemlíteni a Szórákaténusz Játékmúzeum és Műhelyt ahonnan sok alkotó pályája indult, az itt folyó műhelymunka sokak számára meghatározó. A múzeum igazgatója Kalmár Ágnes, aki szakmai támogatást nyújt nekünk, támogatja és figyelemmel kíséri a hazai kézműves játékkészítőket, teret ad a bemutatkozásra. A múzeum munkájával, gyűjteményével kijelöli a mércét számunkra, elméleti és gyakorlati háttérrel egyaránt biztosít.

A játékkészítők számára az egyik kulcs személyiség dr. Bánszky Pál, akinek nemcsak a Szórákaténusz létrehozásában volt fontos szerepe, de a mai napig aktívan támogatja a játékkészítés terén működő alkotókat, alkotó közösségeket.

Többen tagjai a Kiss Áron Magyar Játék Társaságnak, melynek elnöke dr. Györgyi Erzsébet, a társaság motorja, számos jó program kezdeményezője, elindítója. A társaság által szervezett pályázatok, kiállítások, konferenciák – többek közt a minden évben Győrben megrendezett Nemzetközi Babakonferencia és Babakészítési Verseny – megmérettetése inspiráló hatással van az alkotókra.

A legnagyobb seregszemle számunkra az öt évenként, a Nemzeti Erőforrás Minisztérium, a Hagyományok Háza és a NESZ által megrendezett „Élő Népművészet” kiállítás. Fontos megmérettetés a Művészi Kézműves Egyesület által minden évben szervezett „Kézműves Remek” kiállítás is.

1997-ben a Szórákaténusz Játékmúzeum és Műhelyben egy játékpályázat és kiállítás kapcsán alakult meg a Játék Céh. Ez a társaság azt tűzte ki céljául, hogy a hazai játékkészítők ne elszigetelten tevékenykedjenek, közös szellemi műhelyt és közös bemutatkozási lehetőségeket biztosítva számukra.

Tagjai közül sokan a hagyományos kézműves mesterségek művelői, a régi népi játékkultúra továbbéltetői, a Népművészet Mesterei, mások szintén ezekből a gyökerekből táplálkozva, és megújítva a mai kor formavilágához alkalmazkodva hozzák létre játékaikat. Az elmúlt 15 évben minden évben új kiállítással mutatkoztunk be, melynek sikere igazolta a kézműves játékkészítés jogosultságát. Nyári táboraink szakmai képzést, feltöltődést jelentenek a tagok számára. A Játék Céh a Duna-Tisza Közi Népművészeti Egyesület játék szakosztályaként működik, 32 tagja van.

A játékkészítők több szállal kapcsolódnak az alternatív színháshoz, utcaszínházhoz, és bábszínházakhoz is. A Néder Norbert által vezetett Ládafia bábszínház előadásaival, körhintaival a vásárok elmaradhatatlan résztvevője. Balaskó Attila grafikus, gólyalábas tűzsonglőr, és nemezművész, a győri Vaskakas bábszínház tervezője, a „Bergengócia” kalandjáték

kitalálója és megvalósítója. Mindketten rendszeresen részt vesznek alkotásaikkal játékiállításokon is.

A Figurina Animációs kisszínpad rendszeresen használ kortárs játékkészítők által tervezett és kivitelezett játékokat, bábokat. (Hendikepp, Patkánykák lázadása), de említhetjük a zsámbéki egykori rakétabázison működő alternatív nyári színházzal való együttműködést is (Wojczek, Don Juan).

Fiatalok, utánpótlás

A játékkészítők derékhadát az 50-es korosztály jelenti, de szerencsére az utóbbi években több nagyon tehetséges fiatal is csatlakozott. Ilyen például Tóth Lóránt nagyvisnyói fafaragó, aki a népművészet ifjú mestere, több sikeres egyéni kiállítást tudhat maga mögött. A Balázs testvérek Róbert és Pál szintén fafaragók, tipikus családi vállalkozás, ahol nagy mennyiségben tudják gyártani igényes fajátékaikat. A Manufaktor – marionett manufaktúra: képzőművészeti gyökerekből táplálkozva teljesen egyéni hanggal jelentkezett, kidolgozott marionettjeikkel, papírszínházukkal, újjáélesztve a többi különleges játékkal elismerést vívtak ki maguknak itthon és külföldön egyaránt.

Mint már korábban az oktatásnál részleteztem, az iskolai képzés megszűnt, OKJ-s tanfolyamok vannak. Ezt a hiányt a Játék Céh próbálja egyensúlyozni a saját eszközeivel: célul tűztük ki, hogy nyári alkotótáborunkba tehetséges fiatalokat hívunk meg, akiknek teljesen ingyenes a részvétel.

Előnyök, értékek, mesterségbemutatók, kiállítások

Mesterségbemutatókon rendszeresen vesznek részt játékkészítők. Balázs Róbert, és Béndek Tamás lábhajtós esztergagépe igazi vásári látványosság, amit a gyerekek is kipróbálhatnak. Horváth Antónia kezében csuhéból alakulnak ki az állatok, és ahogy alkotja őket, ágat, bogat, virágot, terméseket belekötve, kicsiket és nagyokat egyaránt bevonva a csuhézásba, az önmagában látványosság. A játékkészítők leleményességéből fakadóan még rajtuk kívül sokan jelentkeznek újabb és újabb ötletekkel.

A magyar kultúra képviselőiként külföldön rendezett magyar napokra is rendszeresen hívják a magyar játékkészítőket, például Horváth Antóniát, vagy Gera Klárát, aki nemezelt mese-világával bárhol a világon megállja a helyét.

Talán az eddig leírtakból is kiderült, a kézműves játékkészítés hazánkban mennyire színes és gazdag. Ez leginkább a játékkészítők által rendezett kiállításokon érzékelhető. A hagyományos népművészeti kiállításokkal ellentétben itt sokféle anyaggal, humorral, kedves-séggel találkozhat a közönség, és ami a legfontosabb: a gyerekekhez is eljut ezeknek a tárgyaknak, a természetes anyagoknak a szépsége, az alkotás öröme.

GÉMESNÉ DEÁK JÚLIA

2.4.1.12 *Régi ritka mesterségek helyzete*

Kezdetek

Szakmai Bizottságunk viszonylag rövid múltra tekint vissza, hiszen ebben a formában mindössze 2011 májusa óta működünk. Alakulásunk oka, hogy felmerült az igény néhány mesterség részéről, miszerint adott szakmához sorolandó, de az egyértelmű besorolása vitatott. Ilyen például a halászháló-kötő, aki eddig a csipkekészítőkhöz, vagy a csempe- és cserépkályha-készítő, aki eddig a fazekasokhoz tartozott. Nem kell szakembernek lenni ahhoz, hogy mindkét esetben egyértelművé váljon, a helyzet nem megoldott. Bár a halászháló-kötő is hurkolásos technikával dolgozik, mégsem tud halasi csipkét készíteni, de a kitűnő csempe- és cserépkályha-készítő sem biztos, hogy tud korongozni, miközben mindketten agyaggal dolgoznak.

Így hát a Népművészeti Egyesületek Szövetsége közgyűlése úgy döntött, feltétlen megérett az idő egy különösen ritka szakmákat összefoglaló csoport létrehozására, mely a Régi Ritka Mesterségek gyűjtőnevet kapta. A szakmai felügyeletünk és érdekképviselőnk a jelenleg következő mesterségekre terjed ki: kékfestők, papírmerítők, könyvkötők, csempe- és cserépkályha-készítők, kemenceépítők, üvegfestők, porcelánfestők, ikonfestők, bútorfestők, halászháló-kötők, lószőrfonók, gyertyakészítők, pintérek, kádárok, (cserép)pipakészítők, pipafaragók, seprükötők, kötélverők, szappanfőzők, bronzöntők, rézöntők, hintőkészítők, kalaposok, pékek, nádazók és zsindeykészítők. Természetesen a lista nem zárult le, hiszen a Népművészeti Egyesületek Szövetségébe a tagszervezeteken keresztül mindig újabb és újabb kézművesek csatlakoznak, így figyelmünk folyamatos és listánk nyitott. A felsorolt 26 mesterségből is látszik, hogy a mesterségek skálája rendkívül színes, a szakma képviselői is mesterségbeli tudásban, korban, tapasztalatban igen változatosak.

Fontos kiemelnünk, hogy a szakmai felsorolás az országra nézve nyilván nem teljes, hiszen nyilvántartott alkotóink kizárólag a Népművészeti Egyesületek Szövetsége ernyője alatt működő tagszervezetek tagjai. Nincs, vagy csak részben van tudomásunk az egyénileg alkotó és önállóan dolgozó kézművesekről, ám őket nem elemezzük jelen helyzetjelentésünkben.

Jelenlegi helyzet

A széles szakmai skálából adódóan nehéz lenne egyértelműen kijelenteni, hogy elöregedett-e a szakma. Vannak bizonyos területek: kékfestés, pipafaragó, (cserép)pipakészítő amelyekben 70 év fölött (!) van az átlagéletkor. Ám számos egyéb területen szinte kétségbeesítő a helyzet, hiszen egy-egy területen szinte kihalásra ítélt a mesterség, gyakran egyáltalán nincs utánpótlás. A kézművesség némely ága az utóbbi időkben jobban vonzza a fiatalokat, de rendszerint ez csak hullámokban jelentkezik.

A képviselők létszám szerinti szakmai megoszlása az országban

1-5 fő: halászháló-kötő, hintókészítő, kalapos, könyvkötő, lószőrfonó, seprűkötő, kötélverő, rézőntő, zsendelykészítő, bronzöntő, pintér, kádár

6-10 fő: kékfestő, gyertyakészítő, seprűkötő, nádázó, papírmerítő

11-20 fő: üvegfestő, kemenceépítő, szappanfőző

21 fő felett: bútorfestő, csempe- és cserépkályha-készítő

Mindenképp szükséges megemlíteni, hogy a létszámot jelző számok nem minden esetben a kézműves megélhetését jelentő valós vállalkozást jelentenek, mert hozzávetőleg a mesterek 40%-a az, aki valóban főállásként választja a szakmát. Mint ahogy a népi kézművesség területén, itt is jellemző, hogy sokan szabadidős tevékenységként vagy kereset-kiegészítésként gyakorolják mesterségüket. A 11 fő fölötti létszámmal bíró mesterségek az utóbbi időkben „divatosabbá” váltak, melyet korunk lakberendezési irányával és a „csináld magad!” mozgalom széles elterjedésével magyarázunk.

Utánpótlás

A 10 fő alatti mesterségekben gyakorlatilag kimondható, hogy nincs utánpótlás! Ez mindenképp szomorú helyzet, mert félő, hogy a hagyományosan is ritka mesterségek véglegesen eltűnnek, gondoljunk csak például a szitakötőre! Gyakran azért nincs utánpótlás, mert anyagilag elérhetetlen egy-egy műhely berendezése, vagy a technikai tudás megszerzése évtizedekben mérendő. A ma emberének nincs ennyi ideje.

Oktatás, képzés

A régi ritka mesterségek többsége nem oktatható hagyományos képzési keretek között, leginkább a komoly műhelyfelszerelés hiánya miatt. A ritka szakmák mesterei gyakran idősek – átlagéletkoruk 70 év –, így már életkoruknál, egészségi állapotuknál fogva sem igazán alkalmasak az oktatásra. Az is tény, hogy a fizikai erőnlétet, kitartást igénylő szakmákra szinte nincs is érdeklődő fiatal. Az egyszerűbb, kevesebb eszközt kívánó mesterségeknél természetesen jobb a helyzet, ezek a Régi Ritka Mesterségek 11 fő fölötti csoportjait fedik le. Többnyire ezekben a szakmákban említhetjük, hogy elvértve szakköri formában beszélhetünk képzésről, de sajnos, számuk egyre kevesebb. Az idősebb mesterek az inas- és vándorlegényrendszer hatékonyságát említik. Mélyebb és összetettebb tudás szerezhető általa.

Egyéni és szervezeti hovatartozás

Bár a régi, ritka mesterségek képviselői jellemzően egyszemélyes műhelyekben dolgoznak, szívesen csatlakoznak egy-egy civilszervezethez. Az egyesületi, szakmai kapcsolódás gyakran egyben az információ könnyebb megszerzését, a szakmai berkekben történő folyamatos tájékozódást jelenti. A kézművesekre amúgy is igaz, hogy a kreativitásuknál fogva nem igazán marad energiájuk, de sokszor nem is értnek a saját maguk menedzseléséhez, ezért egysze-

rűbb, ha csatlakoznak valamely egyesülethez. A csempe- és cserépkályha-készítők valamint a kemenceépítők már néhány éve felismerték, hogy az állandó kapcsolatból szakmailag is épülhetnek. Időről időre szakmai fórumokat, táborokat szerveznek, ahol a napi gondokon túl egymás szakmai fejlődését is nyomon követhetik.

Árutermelés

A változatos szakmai skálából adódóan az árutermelés és annak jellemzősége ugyan ilyen színes képet mutat. Az azonban tény, hogy e mesterségek újáru előállító szakmák, ezért a klasszikus értelemben vett árutermelés igaz, de legfeljebb manufaktúris szinten beszélhetünk áruról. Ám a manufaktúra üzemeltetése manapság nem kifizetődő állapot, ezért az értékesítés inkább kézműves vásárokon történik, annak viszont rendszerint költsége van (helypénz, szállítás stb.). A kézművesek amúgy is jobban szeretik a „portéka” meghatározást, mert kisebb mennyiségben előállított, személyesebb kapcsolatot jelent a készítőjével.

Az árutermelés minőségi problémát jellemzően nem jelent, hiszen a kézműves munkák minősége rendszerint jobb az ipari méretekben termelt árunál. Alkalmanként felmerül olyan probléma (legutóbb cserépkályha-készítésnél), mely a nagyobb cégek partner-kapcsolataiból adódik, ugyanis esetenként elvárás a különböző minőségbiztosítási jelzés (pl. ISO), márpedig a kisszériában készített árunál igen költséges az ilyen minősítés. Jó lenne, ha a Hagyományok Háza Népi Iparművészeti Osztálya által kiadott zsűri szám ezt is pótolná. Igény szerint nem pusztán esztétikai, hanem szakmai szempontból is lefedné az elkészült alkotás minőségét.

Mesterségbemutatók

A Régi Ritka Mesterségekre jellemző, hogy bemutatóval színesítenek egy-egy programot, de itt is kiemelném a kisebb eszközöket igénylő szakmákat. Lényegesen egyszerűbb például a seprűkötő alapanyagát és ülőalkalmatosságát költöztetni, mint a rézöntőét. Ám a ritka mester is szívesen kápráztatja el az érdeklődőt, ezért gyakran kifejezetten az ilyen fontosabb alkalmakra kisebb berendezést, vagy szerszámot készített, hogy egyszerűbb módon, mint a valóságban, de mégis bemutatkozhat. A komolyabb bemutatkozásnak azonban költsége is van és bizony, ha a szervező nem járul ehhez hozzá, egyre kevésbé tudja a mester maga megfinanszírozni.

A bemutatkozásoknak azonban szinte mindig nagy sikere van, mely rendszerint további lendületet adhat a kézművesnek. Aki manapság felvállalja a mesterség bemutató tartását, abban bízok, hogy a bemutató egyben reklám is és esetleg a kíváncsiságból egyszer vásárló lesz, vagy éppen a maga tartotta képzsére, szakkörre keres érdeklődőt.

Mester-tanítvány viszony

Az idős mestereket kevés kivétellel, mély tisztelettel említjük, szellemi kisugárzásuk egy életre meghatározó. Rendszerint az a kézműves, akinek valaha volt alkalma hosszabb-rövidebb

időt egy klasszikus, meghatározó mester kezei alatt dolgozni, a végsőig kitart választott szakmája mellett és alázattal végzi annak minden fázisát. A családi átörökítés egyre kevésbé jellemző, mert a piac szűkülése és a megélhetés bizonytalansága pályamódosításra kényszeríti az embereket. Lényegesen kevesebb energia ráfordítással képződnek a családi átörökítés kapcsán kialakult szakmák, mert az alkotó szinte bele születik a mesterfogások mindegyikébe. Ám a létbizonytalanság miatt akár milyen fájó, bezárnak a családi műhelyek és sokszor az érzelmi kötődés ellenére is áruba bocsájtják a régi eszközöket, berendezéseket.

Az inas-képzés a mesterek részéről kívánatos lenne, de igen költséges és nem kifizetődő. Ha a mester képi az inasát, elvárja, hogy legalábbis egy ideig az ő műhelyében dolgozzon. Ám, ha az inas vagy annak családja állja a taníttatást, egy idő után rendszerint az inas önállóan szeretne dolgozni. Ismét az anyagi problémák szabnak gátat egy lehetséges képzési formának!

Vállalkozó alkotók

A Régi Ritka Mesterségek képviselői között hozzávetőleg 40% a vállalkozások aránya, de számuk évről-évre csökken. Ennek oka ismét az anyagi bizonytalanságra vezethető vissza. Gyakran tapasztaljuk, hogy két utat járnak az alkotók: az egyik a kívánt, áhított alkotó világ – mely szinte már-már alig kap teret – a másik, az eladható portékák készítése. A kettő ugyanis sokszor egyáltalán nem fedí egymást. Bizony az is előfordul, hogy a vállalkozásból kell az alkotómunkát finanszírozni, márpedig ha a mesternek családja van, erre aligha van gyakran lehetősége. Lehetőséget adna ugyan a különböző pályázatok kihasználása is, ám a fent említett okok miatt, - miszerint a kreatív ember elveszik az adminisztráció útvesztőjében – kevesen tudják kihasználni.

A műhelyek többségére nem jellemző, hogy több embert foglalkoztatnának. Sokkal inkább a családtagok időszakos besegítésével találkozunk, így nem okoz komolyabb problémát, ha rendszertelenül érkeznek a megrendelések, vagy nincs állandó munka. Sajnos a vállalkozások csökkenésének egyik további oka a fizetési teljesítések romlása is, hiszen számos esetben nincs, vagy alig van tartaléka a kézművesnek. Gyakran az alapanyag akkor olcsóbb, ha nagyobb mennyiséget vásárol az alkotó, viszont az is jellemző, hogy az anyagnak „érnie”, száradnia kell, tehát lassabban forog a befektetett pénze, mint egy kereskedőnek.

Problémák

A mesterek alapanyag beszerzése ugyan nem egyszerű, de az idők során rendszerint kellő ismeretet, kapcsolatot szereznek ahhoz, hogy folyamatos legyen az alapanyag beszerzése. A gondok sokkal inkább az értékesítéssel vannak, hiszen az utóbbi időkben gyakorlatilag egyre szűkül a piac. Nincsenek népi iparművészeti tárgyakat árusító üzletek, a kereskedő szinte csak bizományba hajlandó átvenni az eladásra kínált portékát, a kézműves vásárok komoly befektetést igényelnek. Ráadásul az utóbbi idők gazdasági helyzete sem kedvező, tudniillik az a

társadalmi réteg, melynek igazán igénye lenne a népi iparművészeti, népművészeti termékekre, ma anyagi nehézségekkel küzd.

A törvényi jogszabályok a kézművesek szerint sajnos, egyértelműen akadályozzák az alkotómunkát, ezért egyre többen fáradnak bele az állandó küzdelembe, és inkább hátat fordítanak mesterségüknek.

Szakmai színvonal tendenciája

A szakmai színvonal - kevés kivétellel - rendszerint a mester korával fordítottan arányos. A fiatalok általában a szakma töredékét ismerik, az idősek pedig piac híján a magasabb képzettséget igénylő munkát alig végeznek.

Az általunk képviselt mesterségek közül éppen a divatosabb szakmák figyelmeztetnek arra a veszélyre, hogy a nem kellő mélységű tudás tévúthoz vezethet és a végeredmény nem az áhított megújulást, felfrissülést hozta, hanem silány, felszínes munka született. Éppen ezért minden olyan szakmai fórumra szükség van, amely lépésről-lépésre segíti az alkotót és iránymutatást ad a későbbi munkához. Az ilyen területeken komoly támaszt jelenthet akár egy jó színvonalú szakkör.

Kitűnő lehetőség egy-egy szakmai fórum is, mely akár kiállítással, akár előadásokkal ad segítséget az alkotónak.

Pozitívumként mindenképp meg kell említeni a csempe- és cserépkályha-készítők valamint a kemenceépítők összefogását, akik szakmai folyóiratot indítottak. A benne lévő írások, tudósítások, felhívások ugyan elsősorban a szakmának szólnak, a lakberendezés iránt érdeklődőknek is hasznos tanácsokat ad. Túl azon, hogy év közben tájékoztató jellegű a lap, nyaranta szakmai tábor, találkozót is szerveznek.

Bár a Régi Ritka Mesterségek leginkább egyéni alkotók, és gyakran egymástól igencsak távol álló szakmák, mégis komoly élménnyel lettünk 2012-ben gazdagabbak, hiszen a Népművészeti Egyesületek Szövetsége a Mesterségek Ünnepeán ránk bízta a kiemelt téma bemutatását. A kiállításon kevés kivétellel be is mutatkoztak az érintett mesterségek, 14 műhelyt rendeztünk be, melyekben élő munkával ismerkedhettek az érdeklődők. A programot a ritka mesterségekhez kötődő néprajz szakos egyetemi oktatók tartottak könnyed hangulatú, ám komoly témájú előadásokat.

AMENT ÉVA

2.4.1.13 *A szálasanyagok feldolgozása*

Ez a szakág a szálasanyagok fonásának kultúrája, előzmények bemutatása nélkül nehezen elemezhető. A környezet az ember számára mindig lehetőséget adott arra, hogy hasznos érték, a természetben megtalálható, gyűjthető szálasanyagok segítségével olyan kulturális, és gazdasági értékeket hozzon létre, ami segíti és megkönnyebbíti a mindennapi életet.

Vegyük mesterségek és anyagok szerint a kutatásokat és a fejlődést.

A fűz és különböző vesszők megmunkálása

A kutatások szerint legidősebb kosárféle (egy varsa kb.30000 éves). Ha kicsit közelítünk napjaink felé a római birodalomban már írásos emlékek maradtak fenn az alapanyag termesztéséről, készítéséről és a mesterség gazdaságosságáról. A középkorban a XV. századtól a fonott áruk már ipari termékként szerepeltek a piacokon. A XVIII-XIX. században Franciaországból indult ki az iparszerű kosárfonás és terjedt egész Európában. Ekkor Magyarországon már jelentkeztek a parasztspecialisták. Az árterek közelében élők számára ez megélhetési lehetőség volt és nagyon hamar hazánkban is iparráfejlődött, a tudomány a kosárfonó családokon belül apáról fiúra szállt, másrészt nagyon hamar iskolát teremtett az ágazat, nagyon hosszú ideig az ágazati képzés biztosította az utánpótlást. 1994-ben az OKJ kialakításával kerül a képezhető szakmák sorába. A kilencvenes években a szövetkezések megszűnésével az alapanyag-termesztés is és a kosárfonók tevékenysége is elég válságos helyzetbe került.

A gyékény

A régészeti kutatások nyomán a gyékény felhasználása, tárgyá alakítása főleg szövessel szintén nagyon régi mesterséget bizonyít.

A gyékényszövésnek több fontos központja alakult ki az évszázadok során így a legjelentősebbek az Alföldön de további jelentőseket találunk Erdélyben a Mezősége, a Dunántúlon, a Fertőtő vidékén. Jelentős volt a spiráltechnikával kialakított szakajtókötés. Ez a megnevezés, technika nagyon sok tárgyféléseget foglal magába, a kötések, öltések, ritmusa, formája gyékényes központként változik. A gyékénykényből készült tárgyak nagyon sokáig a Házi-ipari Szövetkezetek üzleteinek kiemelkedő alkotásai voltak.

A szalma

A szalmafonatokhoz használt alapanyag a gabona szára a szalma.

A szalma a mindennapi kenyerünket adó gabona mellékterméke. Felhasználását a paraszti gazdálkodás hívta életre. Mivel megmunkálás nélkül is hasznosítható / háztetőfedés, fűtés stb./ felhasználása néprajzi jelentőségű.

Szálas szalmából készültek az aratási jelképek koszorúk, különböző ágú fonatokból a szalmakalapok. Számtalan apró használati tárgyat készítenek a fonatokból, hogy mennyire nem művészkedésről szólt a készítés meg kell említeni a puliszka kalapot, amit a többi tárgyal

együtt a szükség hozott létre. Nagyon régóta készülnek kópicok, hombárok, szakajtók, stb. melyek a spirálfonás technikájából adódóan évszázadokat túl élnek.

A gyékény, szalma, csuhé tárgykészítő OKJ-ban megfogalmazott szakmai leírásokkal a három anyagból alakult ki a mesterség melyet a leleményesség a találékonyság, a szép iránti érzékenység hozott létre.

Az utánpótlásról

A szálasanyagok feldolgozásának területén a mesterségekben OKJ-s képzés folyik iskolarendszerben és felnőttképzésben is. Mind két formában évenként kosárfonásból kb. 25-35 fő vizsgázik, gyékény szalma és csuhé tárgykészítő szakmából évente főleg felnőttképzésben kb. 10-12 fő vizsgázik. Ez a létszám megoldaná az utánpótlást, ha mindenki a tanult szakmájában elhelyezkedne, fejlesztené magát és mesterségét. Sajnos ez nem így van, mivel jelenleg ebben az értékesítési formában ezekből, a szakmából nem lehet megélni. Bizonyítja ezt az is, hogy a szakma elöregedett.

A kosár és bútorfonás területén mintegy 20-an vannak olyanok, akik több évtizedes tapasztalattal ebből élnek és koruk szerint 50 év felettiek közé tartoznak.

5-10 fő van, aki 30-50 év közötti és megélhetésének 60-70% származik kosárfonásból.

A 30 év alattiak közül csak 2-3.

Gyékény, szalma, és csuhé tárgykészítő területen nagyon sok alkotót ismerünk, de megélhetést 2-3 alkotónak biztosít. Jelenleg legtöbben azért sajátítják el ezeket, a mesterségeket, mert kedvelik ezeket a látványos szép alkotó munkafolyamatokat. Szeretnének ebből megélni, de az első próbálkozások kudarcai miatt visszariadnak. Ezt a helyzetet javítaná a szervezetesebb munkalehetőség munkahely, értékesítés stb. Az is egy javító lehetőség lehetne, ha kicsit igényesebb környezetvédelmi előírások során a göngyölegeket /szállítóládákat, csomagolókat stb./ vesszöböl fonott termékekkel váltanák ki. Nagy probléma még a keletről érkező minőségileg nagyon silány fonott árú.

Az oktatásról

Jelenleg a szálasanyagok feldolgozását a **kosárfonó – fonott-bútorkészítő szakma a kosárfonó rész szakképesítés és a gyékény szalma csuhétárgy készítő** az Országos Képzési Jegyzékben szerepeltetett szakképesítések biztosítják.

A meglévő és folyamatban lévő szakmai programok a teljes szakmai folyamat elsajátítását a minimális gyakorlat megszerzését biztosítják.

Nagyon fontos lenne a képzőintézmények felkarolása, a szakmai biztonság helyreállítása.

A gyakorló helyek kialakítása, az inasévek megszervezése.

Alkotók és egyesületek

Az alkotók jelentős része tagja valamelyik többnyire lakóhelyükhöz közeleső területileg illetékes Népművészeti Egyesületnek.

Ezek az egyesületek, ha jól működnek nagyszerű támaszai lehetnek az alkotóknak. Sokféle tanácsadást kaphatnak (művészeti, jogi stb.) ezen kívül a közös szakmai találkozások sok értékes információ cseréjét biztosítják. Az egyesületek szívesen vesznek részt településeik rendezvényein itt lehetőség, nyílik bemutatkozásra, szakmai bemutatókra, értékesítésre. Bemutatkozásra nagyobb rendezvényeken (Mesterségek Ünnepe stb.) Akik tagjai valamelyik egyesületnek szeretik ezt a szervezeti formát. Sok alkotónak az egyesület alkotóháza, helyisége helyettesíti a műhelyt (tokodi csuhéfonók) a legnagyobb szervezet a Népművészeti Egyesületek Szövetsége és ehhez kapcsolódnak a fent említett tagszervezetek. A NESZ által kiadott alkotók szakterületenkénti névsorából készítettem egy statisztikát a lista nem teljes kb. 80%-os. 275 alkotó nevét és a szálasanyagok területén való munkálkodást tartalmazza.

47 fő adata nem használható

95 fő kosárfonó

84 fő csuhé

24 fő gyékény

25 fő szalma

Számos olyan alkotó van, aki nem tartozik hivatalosan egyik szakmai szervezethez, sem mégis nagyszerűen fényesítik a kézműves szakmai palettát. Ők mesterségükből próbálnak megélni, különböző értékesítési lehetőségeket kihasználva egyénileg próbálkoznak, zsúriztetnek.

Egyéni felméréseket végeztem piaci, vásári kosárfonóknál, többen érdeklődtek de, jó részt nem is hallottak, de nem is kívánnak egyesülethez, szakmai szervezethez tartozni. Nem zsúriztetnek és nem is érzik fontosnak.

Az árutermelésről és a minőségről

A szálasanyagok feldolgozása során zömmel értékesíthető áru keletkezik az árutermelés így, jellemző. Ezek a termékek sokszorosíthatók bármilyen mennyiségben előállíthatók, a minőség romlása nélkül. Az árutermelés nem jelent minőségi romlást, ha az a hagyománynak megfelel. A mesterek katalógusból dolgoznak mely formát, technikai megoldásokat, és méretet tartalmaz. A minőségi romlás többnyire akkor következik be, amikor a megrendelő kívánságára a hagyománytól eltérő egyedi terméket készítenek, esetleg még divatba is hozzák.

Minőségi romlás következik be a nem megfelelő anyagfelhasználás során, a technológiai és technikai hibák során. Ezen a szakterületen a mesterektől nagyon ritkán látni rosszul megoldott, vagy csúnyán kivitelezett tárgyakat.

Mesterségbemutatók, rendezvények

Az alkotók, mint mindenki, aki létrehoz valamit, szereti bemutatni, megmutatni, szívesen vesznek részt rendezvényeken, szakmai bemutatókon. Egyrészt szakmai ismertséget jelent számukra, másrészt azt az örömet, hogy bemutathat egy folyamatot mesterségéből, bemutathatja, elmesélheti hogyan születik egy tárgy. A bemutatók potenciális megrendelőkhöz jutatják, üzleti kapcsolatok születnek. A bemutatók alkalmával szerzett tapasztalatokat beépítheti a szakmai életébe.

Személyes tapasztalatom a Mesterségek Ünnepén, két éven keresztül vetélkedőt mesterségek bemutatását rendeztük a szakma legjobb mestereinek részvételével. A szakma legjobbjai szívesen vállalkoztak a megmérettetésre, igazán forró hangulatban vetélkedtek a pályatársak, egy nagyon szimpatikus riporter segítette a közönségnek bemutatni a mesterségeket. Azt nem tudtuk mérni, hogy a közönséghez mi jutott el de, a mesterek komoly ismertségre, elismerésre, egymás megismerésére tettek szert. Nagyszerű kezdeményezésnek indult és bevált ebben az évben másodszer került megrendezésre az Országos Kosárfonó Találkozó

Tiszaalpáron. A szeptemberi Mihály naphoz közeli hétvégén kerül megrendezésre, a kulturális része a Bársony Mihály emlékére rendezett tekerőlantosok, népdalkörök találkozó-jával egybekötve. A kosárfonók, akik nagyon szép számmal jelentek meg közről és távolról elhozták termékeiket kiállítás keretében mutatkozott be a résztvevők jelentős része, a rendezők alkalmi zsűrizés keretében díjakat, adtak át a kiállítóknak. Közösen értékeltük a bemutatott tárgyakat. A helyi közösségek segítségével egy hatalmas sátrat állítottak fel és mindenki nekilátott hozott vagy a kapott anyagból a kosárfonásnak az elkészült kosarakat a helyszínt biztosító óvoda kapta meg ajándékba. Előadások, beszélgetések, szelíd és kemény kritikák hangoztak el /érdekes senki nem bántódott meg/. Hihetetlen egység, közös akarat volt mindkét évben, ebben a találkozóban. A találkozót első évben teljes egészében Tiszaalpár finanszírozta ebben az évben a résztvevők a szállást maguknak, rendezték.

Mesterek és tanítványok

A szálásanyagok feldolgozásának területén egy-egy mester szellemi kisugárzása hosszú műnációt ad tanítványainak. Viszont az eltanult mozdulatok, fogások, formák előbb, utóbb egyéni elképzelés hozzáadásával vagy éppen elvételével megváltoztatva egyedi jellemzőként maradnak fenn.

Nagyon ritka a családi átörökítés/ez nem vállalkozást jelent/ kosárfonás esetében 8 családról tudok a csuhéfonás 4 család a szalmafonás 3 család. Sajnos nem jellemző, hogy a tudomány a mesterség apáról-fiúra öröklődik.

Kevés a működő állandóan üzemelő műhely, így a gyakorlati időre a mesterek nem vagy csak nagyon kevés helyen tudnak tanulókat foglalkoztatni.

Nagyon jó lenne a végzettség után szakmatámogató inas évet-éveket nyújtani, hogy eljussanak idősebb mesterekhez, hogy első kézből nyerjenek szakmai és emberi tapasztalatot.

Műhelyek és vállalkozások

Vannak családi vállalkozások ennek száma nagyon kevés, mint a fentiekben írtam, ezek min-taszerűen bár a tőkehiányosság miatt nagyon nehezen működnek. Vannak vállalkozó szellemű alkotók, de a rendelkezés lehetősége és az igények nagyon beszűkültek, bár az utóbbi időkből nagyon kicsi pozitív változások történtek. 1964-es adatok szerint a tiszalparti szövetkezet 200-250 ezer kosarat készített. Ha ezt nem is lehet így visszaállítani szövetkezéssel biztos, lehetne orvosolni. A műanyagból készített termékek elterjedésével (szállítóládák, szatyrok, kerti és fürdőhelyi bútorok, napozók, stb.) váltották fel a szálanyagok felhasználásával készült tárgyakat. Nagymértékben változtatni lehetne, ha műanyag termékeket visszaszorítanák, hiszen azok fosszibilis alapanyagokból készülnek és megsemmisítésük is környezetszennyező voltuk miatt. A műanyagból készült szállítóládák kosarak és bútorok, fonható szálanyagokból történő előállításával 2-3000 ember számára lehetne munkát biztosítani. A szükséges alapanyagot 500-800 ha. olyan területen lehetne megtermelni, amely más növény termesztésére nem alkalmas / ár-és belvízveszély. Mind ezek mellett azért is szükség volna mielőbbi intézkedésre, mert még több olyan üzem, műhely van, amelyik kevés ráfordítással termelésbe vonható. Lehetne akár a szakmai gyakorlat megszerzésére kézműves házakká alakítani ahol a végzett tanulók már mint munkaerők mesterek irányításával termelőmunkát végezhetnének.

A problémákról

Az alapanyag beszerzés területén több gond is van. A gyékényfélék és a sás jó minőségben csak tartósan víz borította területen illetve vízben élnek. Kevés a gyűjtésre alkalmas hely ugyanis többnyire magánterület és a tulajdonos engedélye szükséges a gyűjtéshez. Az öntöző-csatornában nincs víz a víztározók környéke, pedig védett területnek számítanak.

A szalma és a csuhé alapanyag csak kézi betakarítással és a hagyományos fajták termesztésével biztosítható, ezért meg kellene különböztetni a gépesített termeléssel szemben.

A kosárfonó alapanyag termesztése egyedi feltételekkel történik. A telepítés költséges, körültekintő munka sok előkészítő feladattal, mivel 25-30 év termesztésre felkészítő beruházás, amihez a termesztő kevés tőkével rendelkezik.

Támogatás, hitel felvétele is bonyolult, mert sem szántóként, sem erdőként nem támogatják.

Az évenkénti kártevők elleni védekezés költséges, de fűz termesztése arányaiban mégis jövedelmezőbb, mint pl. a búzáé.

Az értékesítési körülményeken is változtatni kellene. A meglévő lehetőségeken kívül, szükség volna a központosított beavatkozásra is. Megfelelő marketing tevékenységgel, katalógussal ellátott Termék Porta kialakítására lenne szükség, vagy központi árubemutató szervezésére, ez már egyfajta szövetkezés lehetne a piackutatásra, értékesítésre.

Nagyobb darabszámú megrendelés több készítőnek is leosztható volna.

A műanyag szállítóládák használatának korlátozásával pl. az élelmiszeriparban, zöldség, gyümölcs, csomagolt pék és hentesáru szállítására alkalmasak tisztíthatók, mutatósak, jól szál-

líthatók. A műanyag ládáknál drágábbak, de környezetbarát, esztétikus, és elhasználódásuk után megsemmisítésük nem környezet szennyező, nem kerül pénzbe, nem kíván különleges feltételeket.

A szakmai színvonal tendenciája

A szakmai színvonal emelkedést mutat. Ezt mérni lehet a pályázatokon, kiállítások és zsűrizések alkalmával, nagyobb rendezvényeken, vásárok színvonalán. Bár vannak olyan vásárok, ahol megjelenik az olcsó, oda nem illő keleti áru. A szálanyagok feldolgozásával foglalkozó szakmák az utóbbi években komoly megújuláson mentek, illetve mennek most is keresztül. A törekvésekben megfogalmazódik, hogy a ma emberének szánják tárgyaikat, alapanyag, technika, és formai kialakításban is. A 2009-ben a Mesterségek Ünnepe-n megrendezett „Egy gyékényen árulunk” kiállítás megrendezése óta ezek a szakmák valóban egy gyékényen árulnak. Sokat segít komoly szakmai fórum lett a Hagyományok Háza „Egy gyékényen árulunk” előadássorozata már két évadot ért meg, nagyon fontos szakmai fórummá vált. Tiszaalpáron a kosárfonó találkozók, az aratóversenyek, és díszek fonása és sorolhatnám a kezdeményezéseket, fontos lenne ezeket észrevenni, melléállni társadalmilag, gazdaságilag, emberileg.

SZÉKELY ÉVA

2.4.1.14 *A szöves*

Az utánpótlásról

A jelenleg érvényben lévő oktatási rendszer lehetővé teszi, hogy szakiskolai keretek között 16-25 év korúak nappali képzésben szakiskolai szinten kétéves képzésben részesüljenek, mely végén bizonyítványt szerezhetnek. Országosan ezen intézmények száma 10 alatt van, évente a végzősök száma 10-15 fő között mozog.

Ezen túlmenően oktatásszervező cégek, közintézmények, civil szervezetek OKJ-s képzést indíthatnak, mely képzés időtartama változó, 10 hónaptól 1,5-2 éves képzési időtartam is előfordul. Ez esetben a résztvevők korosztálya nincs meghatározva, a képzés végén ugyanúgy vizsgáznak, és bizonyítványt szereznek a hallgatók. Így a felnőttképzés is számottevő mértékű, a kézművesség iránt érdeklődőknek lehetőségük van hétköznapi munkájuk mellett elvégezni e tanfolyamokat.

Több esetben szociális otthonok, foglalkoztatók adják a hallgatókat, akik nem feltétlenül tagjai bármelyik népművészeti egyesületnek, így létszámukról, korosztályukról, aktivitásukról nincs minden esetben adatunk. A tagszervezeteink által indított képzésben résztvevők közül a későbbiekben aktívan szövik csatlakoznak adott egyesülethez, így bekerülnek a vérkeringésbe.

Ha az oktatásban a jövőre tervezett változtatásokat törvénybe iktatják, mely szerint OKJ-s képzést csak középiskolai keretek között indíthatnak, úgy várhatóan le fog csökkenni az utánpótlás képzése. Ha a szakma iránt érdeklődők számára kevesebb helyszínen lesz lehetőség bizonyítványt szerezni, akkor azok kiesnek, akik nem tudják térben és időben összehangolni a mindennapjaikkal a képzési feltételeket, illetve nem tudják vállalni a felmerülő többletkölteket.

A tagszervezetek nyilvántartásában szereplő szövik alapadatai között nem lett feltüntetve születési adat – ám ismervé az aktívan szövik, szakmai rendezvényeken, pályázatokon, konferenciákon, országos kirakodóvásáron jelenlévő tagságot elmondható, hogy a többség középkorú. Fontos volna, hogy a képzésben részesülők találjanak maguknak egyesületet, illetve az egyesületek tudomást szerezzenek róluk, vonják be a végzetteket, legyenek motiváltak a szakmai elmélyülésre, kapjanak lehetőséget megmutatkozásra kiállításokon, pályázatokon, részt vehessenek szakmai rendezvényeken.

A végzett fiatalok, illetve a felnőttképzésben résztvevők bevonása az egyesületek szakmai tevékenységébe feltehetően javítaná az amúgy nem létező statisztikát.

A mesterség oktatása

Az utánpótlásról már részben szoltunk, a jövő évre vonatkozó jogi szabályozás befolyásolni fogja e terület lehetőségeit is.

A továbbképzésre a tagszervezetek által alulról szerveződő megyei, vagy országos szintű kezdeményezések, szakmai rendezvények nyújtanak lehetőséget, melyekre folyamatosan szükség van, ezek realizálását azonban nagyban meghatározza a pályázati feltételrendszerek (forrásteremtés) alakulása, az elmúlt évekhez képest jelentősen korlátozódtak e lehetőségek.

A korábbi évek gyakorlata, a Kézműves Akadémia előadássorozatai, a mesterkurzusok, tanulmányutak, pályázatok adott témáira való felkészítő tanfolyamok, termékfejlesztési projektek lehetőséget biztosítottak az alkotók szakmai továbbfejlődésére, ezekre továbbra is szükség van. A gazdasági helyzet válsága miatt sokan nem tudják vállalni az ezzel járó költségeket, így tapasztalható volt, hogy nem az érdektelenség, hanem a forráshiány akadályozta meg e kezdeményezéseket.

Egyéni alkotók és egyesületek

A megyei tagszervezetek látókörében szereplő aktív szövők több, mint 95 %-a egyesületi tag, néhányan kettős tagsággal is rendelkeznek. Azok létszámáról és aktivitásáról nincsenek pontos adataink, akik képzésben részesültek, de nem léptek be egyesületbe (pl. szociális otthonok lakói, speciális iskolák hallgatói, fegyházban élők stb.), vagy autodidakta módon szerezték meg tudásukat. Az elmúlt évtizedekben kiállított bizonyítványok számadatai jelzéssel szolgálhatnak róluk, kérdés, hogy ez nyilván van-e a tartva, illetve milyen százalékban hasznosítják a megszerzett tudást, szakmában maradtak-e.

Az árutermelés és a minőség

A nyilvántartásban szereplő aktív szövők egy részének szabadidős tevékenységet jelent a szövés, ez azt jelenti, hogy munka, család mellett készítik alkotásait, szakmai rendezvényeken jelen vannak, munkáik színvonalasak, jó minőségűek, de nem kereskedelmi mennyiségben állítják elő őket.

A szövők másik fele adószámos magánszemélyként számlaképes, kereset kiegészítésként munkájuk mellett vállalnak el megrendeléseket, vagy évente néhány kirakodóvásáron megjelennek termékeikkel.

A szövők elenyésző hányada próbál főfoglalkozásként megélni a kézi szövésből.

A fenti arányok egyik oka, hogy a tevékenység rendkívül időigényes, egy-egy darab elkészítésének bekerülése költségei jelentősen befolyásolják az árutermelés lehetőségeit.

A kereslet-kínálat meghatározza az eladhatóságot, természetesen a vevő csak az éppen felkínált minőségből választhat, de rossz minőségű termékért nem szívesen ad senki pénzt.

Egy szövő részére szakmai kihívás, hogy tetszetős, praktikus, minőségi terméket készítsen úgy, hogy hatékonyan, gazdaságosan állítsa azt elő, hiszen csak így nem lesz veszteséges.

Ehhez nemcsak ügyes kivitelezőnek kell lenni, hanem kreatív alkotónak is, aki hajlandó kísérletezni, nyitott az új megoldások befogadására, alkalmazására.

Jellemzően az adható el, ami vagy nagyon olcsó (a legegyszerűbb technika alkalmazásával olcsó alapanyagból, viszonylag gyorsan készülő termék), így bárki hozzájuthat, vagy

nagyon egyedi, mives alkotás, ami speciális igényeket, vagy konkrét megrendeléseket elégít ki. Ebben az esetben elengedhetetlen, hogy a kézműves magasan kvalifikált legyen, termékeit folyamatosan fejlessze, bővítse, kövesse az igényeket, a keresletet, hiszen csak így maradhat terméke eladható.

Mesterségbemutatók, rendezvények

A szövés látványos, kedvelt tevékenység, könnyen telepíthető, így a mesterség bemutatók egyik biztos pontja. Számos helyi és országos rendezvényen vesznek részt az alkotók, a visszajelzések alapján elmondható, hogy sokan szívesen szemlélik, esetleg ki is próbálják azt.

Az idősebb korosztályban gyerekkori emlékeket ébreszt, a beszélgetések során felelevenedik a nagymama szövőszéke, felismerik az eszközöket, mozdulatokat.

A fiatalok érdeklődése jelentős, pár perc összpontosított figyelem, és már rákérdeznek a lényegre, mi miért és hogyan működik, stb. Szívesen kipróbálják, ráéreznek az ízére, sokan közülük visszatérnek a legközelebbi alkalommal is.

Mester és tanítvány

A klasszikus tanulási folyamat kapcsán mindenkinek van mestere(i), aki(k)től tanult, elsajátította az alapokat, aki(k)nek útmutatásait követve eljutott egy bizonyos szintre, ami természetesen egyfajta másolást jelent a kezdeti időszakban.

Aki nem áll itt meg, hanem továbblép, saját gondolatait, mondanivalóját, ízlésvilágát fogalmazza meg, már alkotó munkát végez, előbb utóbb egyéni stílusa lesz. Ebben még mindig segítheti mestere, többéves szakmai kapcsolatok alakulhatnak így ki. Természetesen ez egy egészséges folyamat, ami mindenki számára gyümölcsöző, hiszen a mester is sokat tapasztalhat e közös „munka” során, a tanítvány számára pedig új lehetőségek nyílnak meg. Ezekre számos példa van a szövés területén is.

A családi átörökítésre, a szövés, mint tevékenység folytatására néhány esetben tudunk példát, sajnos országos szinten tíz alatt van e műhelyek száma.

A klasszikus értelemben vett inas vállalása két ok miatt nem jellemző. Egyrészt elenyésző számú kézi szövést végző műhely van az országban, másrészt az inas, mint olyan egy gyermek, aki a szakmát a mestertől ellesi, kitanulja, miközben iskolai tanulmányait is végzi. A jelenlegi jogszabály szerint 16 év alatt nem dolgozhat a gyermek, így pont az inasévek jelentős részét veszítik el. Az oktatási rendszerben egy bizonyos formában inkább a szolgáltatóiparban van jelen (fodrász, autószerelő stb.), de kidolgozott rendszere van, a középiskola szerződést köt a mesterrel adott számú tanuló befogadására, stb., ami jelen esetben nem alakult ki a szövés területén.

Műhelyek, vállalkozások

A tagszervezetek által nyilvántartott szövők közel 5 %-a vállalkozó, illetve vállalkozásának fő tevékenységi köre a szövés. Az egyéni vállalkozók általában csak önmagukat foglalkoztatják, a vállalkozások néhány embert tudnak csak alkalmazni, általában tíz alatti létszámmal működnek.

Egyetlen szövetkezet működik még az országban, ahol a kézi szövés a hímzés és a varrás mellett jelen van, ám a szövésben foglalkoztatottak létszáma az elmúlt években sajnos csökkent.

Problémák

A kézműves mesterségek közül a szövés viszonylag jó helyzetben van, művelőinek létszáma, motiváltságuk, a tevékenység színvonala megfelelő, tehát van jelene és jövője a szakágnak, nem fog kihalni.

Az alapanyag beszerzés tekintetében nincs elkényeztetve a szakma, a jó minőségű fonalak ára rendkívül magas; a beszerzési lehetőségek szűk keresztmetszetűek, csak néhány gyártó, vagy forgalmazó van jelen, számuk alig éri el országos szinten is a két tucatot; a választék behatárolt, ami jelentősen korlátozza így a tevékenységet is. A szövők egy része így olcsó alapanyagból (szabászati hulladék, stb.) dolgozik, ami szintén behatárolja a termékek körét.

A klasszikus értelemben vett kézi szövés időigényessége miatt nem képes nagy mennyiségben előállítani termékeit, kivételt képeznek azok a szövők, akik gyorsvetélős szövőszéken dolgoznak, illetve speciális, egyedi, áruik piaca már kialakult, adott.

Az értékesítési probléma másik oldala, hogy a jelenlegi fizetőképes kereslet nagyon szűk körű, illetve nem eléggé terjedt el a közfelfogásban az egyedi, műves tárgyak értékének mivolta, jelentősége, kereslete.

A közintézmények, minisztériumok, cégek, vállalatok, külkapcsolatokkal rendelkezők stb. kis része rendel (az amúgy számukra sok esetben kötelező) protokoll ajándék céljából egyedi szövött alkotásokat.

Jelentős szerepe lenne a marketingnek, az egyedi piacokra való jutásnak a szerepe, a kézműves tárgyak értékességének a köztudatban való terjesztése.

A szakmai színvonal tendenciái

A kézi szövéssel foglalkozók, és aktívan tagszervezeti szinten jelenlévők szakmai tudása megfelelő.

A továbbképzési lehetőségek biztosítására szükség volna, mivel sokan a képzésből kikerülve várják a szakmai fejlődést, továbblépést.

A stagnálás a romlásnál jobb pozíció, de nem szabad megelégedni vele. Aki alkotó emberként a kezét, eszét, szívét használja munkája során, annak elengedhetetlen, hogy mindig továbblépjen, új fejezetekkel ismerkedjen meg mestersége minél több területén.

Egy-egy országos szintű szakmai megmérettetés lehetőséget nyújt, és motiválja az alkotókat, hogy továbblépjenek, ám ehhez a szükségesek a felkészítő kurzusok, egy-egy adott témát közelebbről bemutató szakmai előadások szervezése az ország minél több pontján.

A szakmában több évtizede munkálkodók részéről sokszor felmerül a megújulás iránti igény, ezek kielégítésére alkotótáborok adnak lehetőséget, így az itt résztvevők továbblépése biztosított, ezekre minél nagyobb számban szükség van.

Az amatőr alkotóknak, kézműveseknek elengedhetetlen, hogy szoros és aktív kapcsolatban legyenek a múzeumok szakembereivel, etnográfusaival, akár helyi szinten, akár az ország minél több területére látogatva. Fontos, hogy minél több gyűjteményi anyaggal közelebbről megismerkedjenek, a szakmai tárlatvezetéssel a raktári anyag megtekintés stb. része és alapja legyen alkotótevékenységüknek.

CSAPÓ ANGÉLA

2.4.1.15 *Takácmesterség*

Az utánpótlásról

Utánpótlás sajnos nincs, azok, akik jelenleg vászonszövésessel foglalkoznak többnyire nyugdíjasként, vagy hobbiból szőnek, többnyire pályázatokra illetve zsűriztetés céljából. A népművészeti és háziipari szövetkezeti alapokon jelenleg Hevesen 10 fő foglalkozik vászonszövésessel, ebből 6 fő már nyugdíjas, szakmai ismeretekkel rendelkezik további 7 fő, akik legfeljebb pályázatokra készítenek alkotásokat, utánpótlás itt sincs. Békés megyében tevékenykedik több vászonszövő, akik zöme szintén nyugdíjkorú, szakképesítéssel többnyire rendelkeznek.

A Sárközben a háziipari szövetkezet megszűnésével szinte felére csökkent a vászonszövésessel foglalkozók száma. A szövetkezetben foglalkoztatott szövényes kereskedelmi és vállalkozási ismeretek hiányában nem folytatták a vászonszövést. A többség inkább a munkanélküliséget választotta, vagy rokkantnyugdíjba, később nyugdíjba ment. A fiatalabb korosztály más területen vállalt munkát, a szövést csak azok folytatták, akik otthonukban rendelkeztek szövényeszkével és rendszeresen saját alapanyagból a szövetkezeten kívül is pályáztak, zsűriztettek, ez korábban 6-7 főt jelentett. Sajnos mára már a sárközben csak egy-két ember foglalkozik vászonszövésessel.

Egy decsi vászonszövő a beszűkült helyi lehetőségek miatt Balatonalmádiba költözött és ott folytatja tevékenységét eredményesen, a műhelyében rendszeresen tart bemutatókat, a korábbi vevői pedig követték az új lakhelyére is.

A Hagyományok Háza által Debrecenben szervezett vászonszövő tanfolyamon is többen végeztek, de sajnos az itt végzett alkotók is megöregedtek, csak néhányan foglalkoznak még vászonszövésessel

Okai:

- hobbinak nehéz, megélni nem lehet belőle
- a befektetett szellemi és fizikai munka nincs arányban az elérhető jövedelemmel
- bár alkotómunkáról beszélünk, azonban a végzett munka nehéz fizikai tevékenység, amelynek munkarendben történő végzése csak komoly elhivatottsággal lehetséges
- az iskolákban, művelődési házakban megszűntek a szakkörök, ahol a diákok és a felnőttek ingyen vagy minimális anyagköltségért tanulhatták meg a szövés alapjait
- a vászonszövő /takács/ műhely kialakítása igen költséges ezt a legtöbb fiatal, illetve munkanélküli nem tudja finanszírozni. A befektetett pénz nagyon lassan forog vissza az alkotóhoz. Ennek okai: alacsony termelékenység, nagy alapanyag szükséglet, a kereskedelem tőkehiánya (bizományos áruátvétel)
- egy olyan kollekción (termékskálán) kialakítása, amellyel vásárokon vagy kereskedőnél meg lehet jelenni több éves tervezői munka eredménye, a közvetlen értékesítés beindítása, egy vevőkör kialakítása folyamatos és minőségi alkotó folyamatot feltételez

- komoly állami támogatás, illetve valamilyen ösztöndíj nélkül egy fiatal elindulása ebben a szakmában eredményesen nagyon nehéz.

Az oktatásról

A népi kismesterségek, különösen a takácsmesterség oktatása elengedhetetlen, hiszen ezek által tudjuk megőrizni magyarságunkat. A gyermekeknek az óvodában, iskolában találkozniuk kellene a természetes alapanyagokkal, a pamuttal, gyapjúval, kenderrel, bőrrrel, fával, stb. Be kellene nevelni őket az alkotásba a saját szintjüknek megfelelően. Manapság a gyerekek nem tudják, mi a játék, mi a türelem, az izgalommal teli várakozás, az alázat. A szövés megtanítja mindezt és persze számos más dolgot is, hiszen egy szövőnek tudnia kell jól számolni, szorozni, osztani, tudnia kell a színekkel bánni, a takácsoknak pedig nagyon finomnak, nyugodtnak kell lenni, hiszen vékony szálakkal kell dolgozni, alázattal kell fordulni a munka felé.

Tehát a legjobb megoldás a „megmentésre” ha a takácsmesterség a többi népi kismesterséggel együtt az oktatási rendszerbe kerülne beépítésre. Kézműves szakiskolákban, alkotóházakban oktatható lenne, a legcélravezetőbb már az általános iskolákban technika tantárgy keretében tanítani a többi kézműves szakággal együtt, nagyobb esély lenne az érdeklődés felkelése az utánpótlás szempontjából.

A Bukovinai Székely Szövetség Lőrincz Aladárné vezetésével 5-10 fiatal számára szövőszakkört működtet. Ennek eredménye, hogy az Élő Népművészet pályázaton a fiatalok munkája is kiállításra került a Néprajzi Múzeumban. Így sikerül átadni azt a technikai és technológiai tudást, amely a székely vászonszövés elsajátításához szükséges. Sajnos a szakorból kikerülő diákok nincsenek olyan anyagi helyzetben, hogy szövőszéket tudjanak vásárolni és a szövést szabadidős vagy vállalkozási formában tovább tudják folytatni.

OKJ jegyzékben szerepel a takács szakma, több intézmény évek óta meghirdeti, jelenleg a Békéscsabai Kézműves Szakiskolában folyik már II. évfolyamon képzés, jelenleg 12 fővel felnőtt képzés keretében, minden tanuló részére a gyakorlati foglalkozásokon külön szövőszék biztosított, a tematika felosztásra került az ország ismert szakemberei között, így témánként más- más szakembertől tanulhatnak. A vizsga 2013 nyarán lesz, a hallgatók zöme már rendelkezik saját szövőszékkel, így otthon is tudnak dolgozni a végzetek nyomán követése szakmai szempontból indokolt lenne.

A Nádudvari Kézműves Szakiskolában nappali tagozaton folyik takácsképzés két éves időtartamban. Két csoport már végzett, a jelenlegi csoportban 6 takács tanuló tanul. Az iskola szerint a fiatalok körében jelenleg a takácsmesterség iránti igény nagyobb, mint a szőnyegszövés iránt. Közös csoportban folyik a képzés, s menet közben a legügyesebbek mind a takács szakra szeretnének átiratkozni, mivel az állam csak egy szak elvégzését támogatja, ez nem könnyű döntés. A tanítványaik legszívesebben minden fajta textil szakot elvégeznének, tehát az érdeklődés a fiatalok körében töretlen, csak az anyagiak döntenek végül, hogy megengedheti-e a tanulást, vagy sem.

A Békés megyei Népművészeti Egyesület nyári táboraiban folyamatosan van továbbképzés az érdeklődők számára évenként más-más tájegység ismertetése, meghívott előadókkal.

A Fehérvári Kézművesek Egyesülete 4 éve 7 szövőszéssel indít tanfolyamokat, ez nem nyújt hivatalosan elismert képesítést, de a szakma továbbélése szempontjából ez is fontos.

A Hagyományok Háza tart minden évben mesterkurzust már szőni tudó felnőttek részére. Ez nagyon jó kezdeményezés, de sajnos az utánpótlás oktatásának problémáját nem oldja meg. Nagyon fontos lenne a vászonszövés rendszeres oktatása, mivel az egyes tájegységek olyan szellemi, kulturális tudással rendelkeznek még, amely már a közeljövőben exportképes tudásként fog megjelenni az Európai Unióban. De a vászonszövést alaposan ismerők szövők (számuk sajnos nem magas) rohamosan öregszenek és e tudás kihalásának veszélye nagy.

Alkotók és egyesületek

A jelenleg még alkotó vászonszövők zöme tagja valamelyik egyesületnek. A Nádudvaron végzett fiatalok érdekes módon nem csatlakoztak egy egyesülethez sem, inkább egyénileg boldogulnak.

A vászonszövők mindig is nyitottak voltak mind a néprajzi, mind a szakmai továbbképzéseken részt venni, a zsűriztetésen is élen járnak, jelentős számuk s szakági pályázatokon is részt vesz, ezekhez a NESZ és tagszervezeti a működő népművészeti egyesületek, valamint a Hagyományok Háza nagy segítséget jelentenek.

A Kereskedelmi és Iparkamarához is csatlakoztak a vállalkozó igazolvánnyal rendelkező vászonszövők, a szakmai segítségnyújtás régióként eltérő, sajnos a kamarai besorolásnál a takács egy kategóriába tartozik a kozmetikussal, a szobafestővel, ebből adódóan a szakmai segítségnyújtás kívánni valót hagy maga után.

Árutermelés és minőség

Árutermelés a Hevesi Háziipari Szövetkezetben, a Berényi Textil Kft-ben, a Hudák Szövőműhelyen kívül egy-két vállalkozónál szűkülő keretek között, csökkenő piaci érdeklős mellett folyik.

A minőség nem függvénye a mennyiségnek, többet jó minőségben is lehet készíteni. A vászonszövésnél arra kell nagy gondot fordítani, hogy a kész textil tükrözze a befektetett munkát, itt fontos, hogy az alapanyag, a textil és a befejező műveletek is szinkronban legyenek. A csomagolás is tükrözze a minőséget. A minőséget a változó és minősíthetetlen fonalellátás veszélyezteti jelenleg.

Mesterségbemutatók, rendezvények

A nagyobb egyesületek tagjai jelen vannak különböző mesterség bemutatásokon, a kisebb egyesületek tagjai és az egyesületekhez nem tartozók a szövőszék szállításával kapcsolatos költségeket nem tudják felvállalni, így vászonszövés mesterség bemutatót nem tartanak. A mesterség bemutatók iránt egyébként nagy az érdeklődés, sokan kérdezősködnek, kipróbálásra a

gyerekek részéről van igény. Nem teljesen reménytelen a dolog, időnként találni olyan érdeklődőt, aki meg akarja tanulni a mesterséget, ha nem is mindenki hivatalos oktatási formában, de saját maga és környezete örömeire és hasznára.

A rendezvényekkel kapcsolatban legtöbbször a Mesterségek Ünnepe és kisebb saját egyesületi rendezvényeken illetve támogatott, vagy ingyenes vásárokon, rendezvényeken vesznek csak részt. Egyéb vásárokon a magas részvételi díj miatt nagyon kevesen, csak a vállalkozási formában működő vászonszövők (takácsok) egy része tud sajnos csak megjelenni. A hetente itt-ott megrendezésre kerülő „hagyományápoló népművészeti és kézműves vásár” sem tesz jót a zsúrizett népi iparművészeti alkotásokat készítőknél.

Mesterek és tanítványok

Egy-egy mester kisugárzása meghatározó. Egy jó mester sok követőt találhat, ha megfelelő körülmények között találkozhat a tanítványokkal. Ehhez iskolák kellene, ahol van mód a mesterség bemutatására, megismertetésére. Ehhez nem elég az, hogy csak kiállításokon, vásárban árusítás közben, vagy mesterség bemutatókon találkozzon a mester az érdeklődőkkel.

A mester szellemi kisugárzása, a szakma iránti szeretete, nagy tudása, hogy elérkezzen arra a pontra, hogy ezt önzetlenül átadja, ez a legfontosabb. Pontosabban egy nagy kaput nyisson a tanítványok előtt, hogy minél előbb rátalálhassanak önmagukra, szembesüljenek saját tehetségükkel.

A hevesi szövők zöme Tompa Bélánét tarja mesterének. A családi átörökítés nem jellemző, akad, aki a nagyszülőtől leste el valamint a szakmából és azt tökéletesítette a későbbiek során. A mai munkajogi szabályok nem teszik lehetővé az inasok tartását. Olyan sok a mester költsége, adminisztrációja, hogy nem éri meg inast, tanulót tartani. (fodrász, kozmetikus szakmánál a szülőknek sok százezer forintot kell fizetniük, hogy a mester gyakorlati helyet biztosítson a tanuló számára.) A szövés nem kecsegtet olyan jövőbeli bevétellel, hogy a szülők ezt támogatnák.

Súlyosbítja a helyzetet, hogy a helyi építményadónál a korábban tanműhelyekre biztosított helyi építményadó kedvezményt eltörölték.

Műhelyek, vállalkozások

Hevesen működik a Házipari szövetkezet 4-6 fő foglalkoztatására alkalmas műhelyekkel rendelkeznek, Békés megyében két vállalkozás működik, ahol több embert foglalkoztatnak, ezen kívül néhányan rendelkeznek vállalkozói igazolvánnyal, de ők főállásuk mellett végzik tevékenységüket, adószámot magán személyként pedig azok a vászonszövők, akik egy-két darabot készítenek csak eladás céljából. A piac egyébként nagyobb arányú vászon szövés megjelenését jelenleg nem igényli.

Problémák

- A kereskedelem nem védi meg a hazai terméket a kínai, pakisztáni és egyéb távol-keleti textil termékektől, ezen termékek áraival versenyezni lehetetlen
- A turisztikafejlesztő pályázatok nem ösztönzik a helyi kézműves termékek, mint hagyományhordozó berendezési tárgyak felhasználását
- Kevés a folyamatos értékesítést vállaló szaküzlet, galéria, az eseti eladások nem teszik lehetővé a nagyobb arányú befektetést
- Alapanyag ellátás bizonytalansága. A magyar pamut és kenderfonodák megszűntek a fonalbeszerzés csak importtal oldható meg, mivel a szakma szereplői nem nagy felhasználók, így az importőr összevárja a megrendeléseket és ez komoly időbeli csúszást jelent.
- A korábbi cérnázó és festő üzemek bezártak
- a jogszabályok nem ösztönzik a minőségi kézműves tárgyak felhasználását- a zsúrizett terméket is magas ÁFA terheli, az Áfa törvény különbséget tesz a közszolgáltató által szervezett rendezvények keretében értékesített, egyéni és közösségi alkotó által előállított tárgyak között, holott a cél , a minőséget képviselő, zsúrizett tárgyak forgalmazásának ösztönzése.
- a törvényi szabályozás leginkább az adózás területén segítene, akik ebben a szakmában nemcsak saját megélhetésükért tesznek, hanem a hagyomány ápolói, átörökítői is! Megérdemelnék, hogy a zsúri számmal rendelkező alkotásaikat, amik valóban népművészeti értékek, ÁFA-mentesen vagy nagyon alacsony adókulccsal adózzanak, ez is adhatna egy kis rangot, tekintélyt a népi mesterségek ápolásának, vonzóbbá tehetné!
- Ez azért is fontos mert a magyar identitásunk úgy őrizhető meg, hogy nem hagyjuk kihalni, elsovadni azt, ami az örökségünk.
- A Népművészet Ifjú Mestere címmel rendelkező fiatal a cím elnyerését követő legalább két évig havi alkotói támogatást kaphatnának, amit vállalkozás beindítás, műhely felszerelés, bővítés céljára fordíthatnának.
- A szellemi szabadfoglalkozású kézművesek a minimálbér 10 %-á nak megfelelő összeggel teljesíthetnék a járulékfizetési kötelezettségüket. (Munkanélküli helyett egy keveset kereső, de iparkodó ember lehetne.)
- Fontos még, hogy minden esetben textiles zsúrizéskor a bizottságban legalább két hozzáértő textiles bíráljon, az sem árt, ha szőtt már életében. A legnagyobb hozzáértés és pártatlanság nagyon fontos, hogy a kezdő takácsok egy-egy ilyen zsúrizéskor hiteles és továbbmutató bírálatot kapjanak, hogy kedvüket ne szegjék.
- a korábbi rokkantsági nyugdíjasok megadóztatása a további tevékenység folytatását ellehetetlenítette.
- a bővli térhódítása megszűnne, ha visszaállítanák azt a jogszabályt, hogy közterületen csak zsúrizett termék árusítható.

A szakmai színvonal tendenciái

Az elmúlt évek országos pályázatain és kiállításain a szakmai színvonal magasra lett téve, gyönyörű munkákat láthattunk, tanulhattunk belőle. A szakmai színvonallal Magyarországon nincs különösebb probléma a még dolgozó vászonszövők magas színvonalon dolgoznak. Bizunk benne, hogy a jelenlegi helyzetben a minőséget befolyásoló gondokat (változó fonalmi-nőség) még csupán az előállító, és kevésbé a befogadó érzi.

A szakma előregedését látva, féltő minden nap kevesebben leszünk!

A szakmai képzésekbe a nagy szakmai ismeretekkel és szakmai tapasztalatokkal rendelkező alkotókat jobban be kellene vonni, ha elmulasztjuk, bizonyos szakmai ismeretek az alkotóval együtt eltűnnek.

Európa határa nyitott a távol-keleti szövött textíliák előtt, amely a már jól láthatóan a magyar szöttek-kultúra ellen hat. A vászonszövők (takácsok) meglévő magas szakmai színvonalának fenntartása mellett fontos lenne a jövő érdekében az idegennyelv-tanulás.

DEBRECZENI JÁNOS

2.4.1.16 *Viseletkészítés*

Az öltözködés révén kifejezzük a nemzeti hovatartozásunkat, amit vagy vállalunk, vagy nem. Környezetünkben egyre ritkábban találkozunk hagyományos viseletekkel, a mai fiatalság lassan a magyar tájegységek viseleteivel csak különböző rendezvényeken találkozik. A falusi turizmus egyik fő vonzerejévé vált a viselethordás, ahol még felfigyelhetünk a különböző tájegységek viseleteire. Sajnos lassan eltűnőben van, divatja múlt lesz tájegységeink viseleteit hordani. A magyar népviseletek nincsenek úgy megbecsülve, mint pl. a szomszédaink tiroli öltözete, vagy a skót nemzeti viseletek.

A magyarországi viseletek rendkívül sokszínűek. Nincs egységes magyar népviselet, helyette tájegységenként eltérő magyar népviseletek vannak. Minden falunak, közösségnek meg volt a maga viselete. Viselete alapján ismerték fel, hogy honnan származik a viselője. A viselet a maga módján egy üzenet, ami kifejez hovatartozást, rangot, életmódot, foglalkozást, alkalmat, ünnepek tiszteletét. A helyi viseletek őrizték és erősítették az identitás tudatot a helyi kisközösségekben, és megkülönböztették viselőjét a szomszéd településektől: kendőkötés, szoknya- kötény hossza, színe stb. A helyiek büszkén vállalták az általuk létrehozott viseleteket, identitásuk részévé vált. Az egyházi eseményekre felöltötték a rangjuknak megfelelő öltözetet és mindig a koruknak megfelelően öltözködtek. Tükrözte a családi állapotukat is, minden nagy ünnepnek meg volt az öltözete. Erre a szabályszerű, helyi "törvények" által uralt ruházkodásra ennek ellenére ugyanúgy hatottak a főként városból kiinduló divathullámok, csak sokkal lassabban, a közösség által megsűrve, letisztulva és szakaszosan. Ugyanakkor ebben a kötött, a csoport által irányított divatba meg volt a lehetőség az egyéniség kifejezésére is, hiszen mindenki egyénileg hímezte, díszítette öltözkését vagy a kiegészítőket.

Bizakodásra ad okot, hogy vannak olyan emberek, akik erőt éreznek magunkban, hogy ellenálljanak a divatnak, mely gyorsan változó, felülről irányított egyenruhába bújtat, és megpróbálják környezetüket egyénivé tenni. Hogy személyiségünket újra megtaláljuk egyik fontos kiinduló forrás, ha a népművészeti hagyományokhoz fordulunk. A régi népviseletek alapján saját elképzelésünk szerint a mai kor követelményeinek, elvárásainak megfelelő viseleteket, öltözeteket lehet készíteni, azt a mai korra fogalmazva. Megtartani a szabásvonalat, megőrizni a díszítést, a motívumkincs és színvilág harmóniáját, úgy hogy közben teljesen újként hasson, és kifejezze a készítő gondolatait. A megváltozott körülmények, életmód, ízlés és alapanyagok miatt azonban nem várható el, hogy a 21. század népművészete ugyanolyan legyen, mint amilyen volt régen. A hagyományos paraszti társadalom felbomlott, az ipar és az urbanizáció átalakította a társadalmi viszonyokat. Mégis most a 21. század elején nagyon fontosnak tartom, hogy minden tájegység, minden falu a saját viseletét megőrizze és azt büszkén viselni tudja, hiszen identitásunk és történelmünk része. A hagyományőrző együttesek feladata pedig, hogy hiteles viseletekben jelenjenek meg a különböző rendezvényeken, fesztiválokon, ezzel is prezentálják a vidék, a falvak, saját településük színes és változatos viseletét,

hiszen ez is megkülönbözteti őket másoktól. Sokszínű viseleteink megőrzése és új életre keltése tehet bennünket egyénivé, egyedi öltözetünk révén őrizzük meg öltözködési stílusunkat.

Csináljunk újra divatot egy – egy motívumból, régi formából, hiszen a divat lehet magyar gyökereken, tiszta forráson, népművészet hagyományain alapuló. Amit az elődeink megálmodtak azt kell nekünk életben tartani, mert csak az lehet a miénk.

Az utánpótlásról

A viseletkészítő szakma, ahogyan öregszik, úgy fiatalodik is! Megváltozott a világ a mai fiatalnak nem ugyanaz az üzenete a régi viseletnek. Másképpen gondolkodik, a 21. századnak alkot. Ez jó, biztató, van, lesz utánpótlás! Aggodalomra azért sincs ok, mert egyre több fiatal nyúl vissza a viseletek formáihoz, motívumaihoz, hiszen ismét kezd divatba jönni, hogy viseletben, hímzett ruhákban járjunk. Ez köszönhető a „Gombold Újra!” pályázatnak is, és néhány olyan véletlenszerű, ad hoc jelenségnek is, mint Nicole Kidman filmszínész magyar mintával díszített ruhában való megjelenése. Az ilyen és ehhez hasonló minták kialakíthatnak trendet, ha meg tudjuk tölteni tartalommal. Egyre több fiatal a régi viseleti kultúránkat tanulmányozva készít hagyományos és divatos öltözeteket. Olyan modern és hímzett ruhákat, melyek a 21. századnak szólnak. Friss ötletek révén újabb és újabb variánsai születnek a ma hordható viseletnek. Fontos szempont a hordhatóság és az, hogy arra a tájegységre rá lehessen ismerni, amihez nyúlt. A figyelem ismét az öltözködés felé irányul „Újra gombolva” újra gondolva, sok fiatal bátran, merészen nyúl az ősi motívumokhoz és formákhoz.

A szakma idősebb művelői elsősorban nem piacra termelnek, hanem maguknak akarnak készíteni különböző öltözeteket az alapján, amit a nyári táborok alkalmával elsajátítanak. Az idősebb korosztály elsősorban nem a trendeket követi, hanem a hagyományos szabások, varrásminták alapján készíti ruháit. A nyári táborok legfőbb részvevői is szintén ők, ahol a fiatal utánpótlás nem vagy alig képviselteti magát. Viseletkészítő nyári táborok működnek Tokajban, Magyarlukafán, Debrecenben és Békéscsabán.

A szakma utánpótlását csak úgy lehet biztosítani, ha a mesterséget iskolai órák keretében is tanítjuk. Bevisszük az iskolába és fakultatívan heti, vagy napi szinten foglalkozunk az anyaggal. Ez azért is fontos lenne, mert míg régen szinte minden nő a házkörűli textileket maga meg tudta varrni, addig sajnos ma akad, aki egy gombot sem tud felvarrni. A népművészeti alapismeretek mellett gyakorlati foglalkozás keretében az alapvető gyakorlati ismereteket is elsajátíthatnák már az általános iskolában, az utánpótlásra való nevelés már itt elkezdődhetne.

A mesterség oktatásáról

Az országban jelen pillanatban csak nyári tábor formájában tanulhatnak a fiatalok viseletvarrást. Ez nagyon kevés alkalom, hiszen legalább heti (napi) szinten kellene oktatni, tanítani a fiatalokat. A viseletvarrás egy komplex tevékenység, amit nem lehet tömbösítve, egy hét alatt megtanulni: szín- és formavilág, jó alapanyag használat, szabás-varrás, díszítmény, hímzés,

csipke, gyöngy stb. helyes alkalmazása. Ez heti (napi) szintű gyakorlást, oktatást, fejlesztést igényel. Bár a viseletkészítés, mint tudás, a kulturális örökség része, sajnos a viseletkészítés – mint szakma – nincs a képzési rendszerben.

A mesterség oktatása mellett szükség lenne etnográfusok szakmai előadásaira is, ahol a gyakorlati képzést kiegészítve elméleti oktatás folyna. Az alapos elméleti anyag megszerzése nélkül nem lehetséges a hagyományhű ruhák elkészítése, sem pedig népművészetünk továbbgondolása. Sőt, épp ellenkezőleg. Pont az ilyen ismeret nélküli „továbbgondolások” okozzák azt a sok „szörnyszülött”, ál-népművészeti terméket, amely a népi mesterségek értékeit aláásza és összemosza a giccs és a népművészet fogalmát, határait.

A viseletvarróknak először is tisztában kell lenniük az adott tájegységek viseleti darabjaival, hol és hogyan viseleték a viseleteteket, mik a jellemzői, milyen anyagokat szabad használni, milyen színeket, milyen a díszítménye az adott viseletnek, és még sorolhatnánk.

Fontos lenne ezen felül tanulmányutak szervezése, hiszen az egyén számára sokkal gazdaságosabbak az ilyen csoportos utak, és megfelelő vezető segítségével a legjobb mesterekhez juthatnának el.

Innen már csak egy újabb lépcsőfok lenne a tájegységekre szakosodott kurzusok, ahol a készítők specializálódhatnak, kiválaszthatják, melyik tájegység viseleteivel szeretnének jobban megismerkedni.

Egerben két évente kerül megrendezésre a „Viseletek régen és ma” országos népviseleti konferencia, mely hiánypótló a szakmában, hiszen a viseletkultúra megmentését szorgalmazza. Tanácskozási és találkozási lehetőséget biztosít az alkotók és a szakemberek számára. Sajnos ez csak túlélésre elegendő!

Alkotók és egyesületek

Jelen pillanatban közel 100 viseletvarrással foglalkozó tag van nyilvántartva, akik a népművészeti egyesületek tagjai. Az ő munkájukat ismerjük, róluk tudunk. Sokkal többen vannak azok, akik nem tartoznak egyesületekbe, szakmai szervezetekhez. Ez azért baj, mert ezek az alkotók gyakran nem felelnek meg az egyesületi elvárásnak, azonban áruikat ugyanúgy piacra viszik, ami rengeteget árt a viseletkészítő szakmának. Rendszerint ezen „alkotók” készítik a silány alapanyagból készített, stilizált „souvenir-ruhákat”, amik sajnos gyakran egy polcon jelennek meg az igényes munkákkal. Különösen kártékony hatása ezeknek a termékeknek az alacsony ár, amellyel nem tud konkurálni a minőségi, egyedi és egyénre szabott ruházat. Lassan kirajzolódik az a kép, melyik társadalmi réteg tart igényt a magas minőségű ruházatra, azonban az - elsősorban ismeret hiányában tudatlan – külföldi, és a kispénzű hazai réteg még mindig a kalocsai és matyó mintázatokból merítkező termékeket teszi kosarába vagy a „mű” magyaros viseleteket.

Ártermelés és minőség

A szakterületen, ha folyik, akkor elsősorban kisipari termelés folyik. Nagyrészt megrendelésre vagy nagyobb országos esetleg megyei vásárra készítenek az alkotók. Sajnos a hazai ajándék és souvenir boltokat, amelyek talán állandó felvevői lehetnének a kézműves termékeknek, még mindig nem sikerült a minőségi termékek árusítására rávenni. Ennek több oka is van. Az egyik a bizományos rendszer, amely egyáltalán nem kedvez a rendszerint egyedül, kevés terméket előállító készítőknél, és természetesen az alacsony átvételi ár. A készítő egy része inkább önálló megrendelők és visszajáró vendégek megrendeléseiből tarja fenn magát, mert a bizományos rendszer annyi többletmunkát és plusz anyagi ráfordítást igényelne, amely túlnő az alkotók által elviselhető terheken. Elsősorban Budapesten vannak előremutató próbálkozások, amelyek a minőségi, hand-made termékeket kínálják vásárlóiknak, azonban sajnos ezek a tendenciák vidéken még nem indultak el.

Mesterségbemutatók, rendezvények

A legtöbb alkotó a Mesterségek Ünnepén mutatkozik be, hiszen legtöbbjük valamelyik tagszervezethez tartozik. Azonban a viseletkészítő mesterek, ruhavarrók csak kevés rendezvényen jelennek meg, hiszen a legtöbb rendezvény alkalmatlan a viseletek, öltözetek prezentálásához. Tovább menve a viseletkészítés, mint mesterség, sem igazán alkalmas mesterségbemutatózásra, mert nem olyan látványos, mint például a csipkeverés, a korongozás, a nemezés, vagy a papírmerítés. A viseletvarró be tudja mutatni a hímzést, a subrikakészítést, a gyöngyözést, vagy éppen a varrást, azonban ezek sem nem túl interaktívak, sem nem látványosak.

Mesterek és tanítványok

Viseletvarrás területén is jó lenne, ha ismét a fiatalok elszegődnének inasnak egy-egy mesterhez, hiszen csak a jó mestertől lehet tanulni, megtanulni, ellesni a szakmát. A szakma elsajátításához nem elég heti 1 – 2 óra, hiszen elfelejti, kiesik a ritmusból és ezért, mindig újból, előről kell elkezdeni a tanulást. Fontos lenne, hogy folyamatában, napi szinten jelen legyen az inas a műhelyben, hogy ne csak tanulja, lássa, hanem legyen ideje gyakorlatban is felügyelet mellett megvalósítani a tanultakat.

Mester-tanítvány viszony lehetséges, de csak addig működik jól, amíg a tanítvány túl nem nő a mesteren. A „jó” tanítvány nem ugyanazt kell, hogy csinálja, amit a mesterétől megtanult, mert akkor csak másolati példányok születnek. A tanítványnak el kell sajátítani a mesterétől a mesterséghez szükséges alapokat - szabás-varrástudományát – de csak akkor válik jó mesterré, ha a tanultakhoz hozzá tud adni valami pluszt, amitől az alkotása egyénivé és egyedivé válik. Minden tanítványnak, alkotónak meg kell találnia a saját stílusát, ami csak rá jellemző, melyről felismerhető a készítője.

Sokan a családban tanultakat, látottakat viszik tovább, amit a nagyszüleiktől ellestek, eltanultak, később aztán azt hasznosítja.

Műhelyek és vállalkozások

A viseletvarrás szakterületén vállalkozásról nem igazán beszélhetünk. Családi vállalkozásban végezhetik a munkát, de ez már nem számottevő, hiszen a mesterség már nem tud egy-egy családot ellátni.

Bár vannak vállalkozó szellemű alkotók, akik egy-két embert foglalkoztatnak, de ezek száma is egyre fogy, és jellemzően csak alkalmanként működnek. A műhelyekre is ez jellemző. Alig akad varróműhely, hiszen nem szériában készülnek a munkák. Ahhoz, hogy ismét műhelyekbe tömörülve, alkotókat foglalkoztatni érdemes legyen, ahhoz piacot kellene teremteni, bolthálózatokat kellene kiépíteni. A kézműves most sajnos nemcsak alkotó, hanem kereskedő is, hiszen saját magának kell értékesíteni a portékákat.

Problémák

A viseletek vagy egyáltalán a modern ruhák elkészítésénél egyik legfőbb probléma a megfelelő anyagok beszerzése. A természetes alapanyagok használata eddig követelmény volt. A viselet együttesek természetes alapanyagból készültek, készülnek, ezáltal kellemes és jó a viselése télen is és nyáron is. Többféle szempontból jó: nem irritálja a bőrt, nyáron a 100 % pamut inkább hűt, mint fűt, nem izzaszt meg, mint a műszálas anyag. Sajnos azonban nagyon nehéz a jó minőségű anyagok beszerzése, hiszen megszűntek a textilgyárak. Sok anyagot külföldről kell beszerezni, ami további pluszkiadásokkal jár, ezáltal magasabb árat von maga után. Sajnos égető probléma a jó minőségű alapanyag beszerzése.

Az értékesítés – mint már korábban kitértem rá – szintén nem kedvez az alkotónak, aki termékeit egyénileg vagy közvetítő segítségével tudja eljuttatni a lehetséges vevőkhöz. Az egyéni értékesítés vagy saját műhelyből vagy vásárokon lehetséges. A vásárazás még mindig a legjobb módja az értékesítésnek, hiszen közvetlenül az alkotóhoz jut a befolyt pénz, azonban ennek is vannak hátulütői. A vásárazás sajnos nagyon megviseli az viseleteket, amik ezáltal egy idő után eladhatatlanná válnak. A vásárok által elkért sokszor irreálisan magas helypénzt alig vagy nem lehet „kiárulni”, így ezek legtöbbször veszteségesek, csupán a prezentáció miatt szükséges a részvétel rajtuk. Sajnos a vásári árusítás alkalmával legtöbbször nem tesznek elhelyezéssel kapcsolatos különbséget a cukorka árus és a népművész zsúrizett terméke között. Nem utolsó sorban megemlítendő, hogy a vásárokon nem lehet kellően igényes módon bemutatni a viseleti ruhadarabokat (próbafulke, babákon való prezentálás, koszosodás stb.) A másik értékesítési lehetőség a üzletek felé történő bizományos módszer, amit már fentebb kifejtettem.

Megfontolandó lenne egy megkülönböztető jelzés, védjegy a népművészeti termékeknél, mint például a „Kiváló Magyar Termék” akció volt az élelmiszereknél. Ez talán a laikus vásárlóknak is segítséget nyújtana az eligazodásban. A viseletkészítés hungarikumnak számít, ami különleges, egyedi, jellegzetes, csak ránk, magyarokra jellemző és felismerhető a világ számára is!

A viseletkészítés, mint mesterség, szakma is hozzájárul az országimázs építéséhez. Jó lenne, ha nagyobb megbecsülést kapna és büszkének lennénk viseleteinkre, hiszen ez megkülönböztet más nemzetől. Egyedülálló a világon a magyar népművészet, a magyar népviselet.

A szakmai színvonal tendenciái

A 21. században nagyon nehéz megítélni, hogy mi a helyes út. A régi hagyományos formákból alkotunk mai világunk számára ma hordható, viselhető ruhákat. A modern ruhákat viszont sokszor az a vád éri, hogy nem az eredetihez hű viselet. Ahhoz, hogy a fiatalok számára elfogadható legyen a tradíció, ahhoz fontos az új, modern formák megfogalmazása, alkalmazása. Így lehet megismertetni és megszerettetni a saját népművészetünket, felkelteni az érdeklődést öltözködési kultúránkra. Ahogy a világ is változott úgy népművészetünk, és a viselet sem lehet már ugyanaz, mint régen volt (kivéve a hagyományörző együttesek, néptáncosok). Viszont ahhoz, hogy megmentsünk valamit a mának, a gyökereinkkel is tisztában kell lenni. Világzenét is csak az tud jól játszani, aki az autentikus népzene alapjait megszerezte!

Bár a kézművesek fejében és kezében ott a szakmai tudás, nem mindig kreatívan, az újra nem nyitottan nyúlnak népművészetünkhöz. Pedig a népművészetet közelíteni kellene az iparművészet felé. Közös gondolkodásra van szükség, hiszen a továbbélés lehetőségének titka az együtt gondolkodás, más szemléletek, más látásmódok ütköztetése és nyitottság a világra.

A ruháknak ma is méltóképpen kell tükröznie a hagyomány szépségét, de képviselnie kell a modern kor eleganciáját is. Hogy a nemzetközi divatvilágban is felfigyeljenek ránk, fontos a természetes alapanyagon kívül a minőség, stílus, a ruha formája, jó megjelenése és az egyediség. A fiatalok figyelmét, érdeklődését az igényes öltözködés felé kell irányítani, hiszen az öltözködésnek ma is van üzenete, küldetése.

A kulturális identitás a kézművesség továbbvitele, újra gondolása a divatvilágába a fiatalokra vár.

Megváltozott a világ és megváltoztak az igények, a mai kor igényének megfelelően a régi stílusokat új életre kell kelteni. Nagy segítség ebben, hogy a magyar kormány felismerte ennek hiányosságát és 2010-ben meghirdette a „Gombold Újra! Divat a Magyar!” pályázatot, ezzel is a tradíció és kézművesség fontosságára irányítva a fiatalok figyelmét, érdeklődését. Reméljük, hogy újra lesz magyar divat!

FEHÉR JÁNOSNÉ

2.4.1.17 *Cigány hagyományos mesterségek*

Jelen írásban a hagyományos cigány mesterségeket kívántam röviden áttekinteni, ezzel útmutatást adni elsősorban azoknak, akik csak most kezdenek foglalkozni a témával. Sajnos nem számolhatok be a témát érintő friss kutatási eredményekről, a cigányok által gyakorolt kézműves mesterségek szükséges megújítását tervezett stratégiákról, mivel nem készültek ilyenek. Hiányzik ez is, mint sok minden más, amit a tudomány megkövetelne a cigány néprajz és antropológia területén. Vidékfejlesztési szempontból időszerű volna tervszerűen tenni és megbecsült munkához juttatni a mesterségüket gyakorló, azt továbbfejleszteni képes cigány kézműveseket. Ma éppen ezek az emberek figyelmeztetnek minket arra, hogy egyes mesterségek elhalnak, éppen ezért fontos feladatunk ezen a területen a feltárás, rendszerezés és a képzés. Jó alkalom a tervezésre, az átfogó kutatásra és a stratégiai tervek megvalósítására vagy éppen folytatására a kötet megjelenése. A hagyományos cigány mesterségek továbbadására nem születtek kormányzati kezdeményezések, az utánpótlásról egyéni kezdeményezések szintjén – főként a fafaragást, a kosárfonást érintve – beszélhetünk. Az alkotók egyénileg próbálnak boldogulni, lehetőség szerint beépülnek a helyi kézműves műhely munkájába vagy a megyei Népművészeti Egyesületekbe. A Roma Közösségi Házak, tanodák és civil szervezetek által szervezett kiállításokon, fesztiválokon, tanfolyamokon és nyári táborok alkalmával kapnak lehetőséget a bemutatkozásra a mesterségüket gyakorló roma kézművesek. A teljesség igénye nélkül szeretnék megemlíteni néhány intézményt, ahol megtalálhatók a hagyományos roma mesterségek tárgyai és munkaeszközei: Magyar Művelődési Intézet Roma gyűjteménye, Néprajzi Múzeum, Országos Roma Önkormányzat Múzeumi részlege, Fővárosi Roma Oktatási és Kulturális Központ, Rácz Aladár Közösségi Ház Pécs, Erkel Ferenc Múzeum Gyula, Hodászi Roma Tájház.

A történészek II. András (1205-1235) uralkodása idejére teszik a cigányok magyarországi megjelenését. Tény, hogy nem egyszerre érkeztek a cigányok az országba. Az első nagyobb csoport a 14. század elején érkezett, majd a 18.-19. században jöttek Magyarországra az un. oláh cigányok majd a beások. A kézművességhez és a szolgáltatóiparhoz köthető Indiából hozott megélhetési módjukat csak úgy tudták megőrizni, hogy alkalmazkodniuk kellett azokhoz a népekhez, akik igényt tartottak a szolgáltatásaikra. Viszonylag hamar rá kellett eszmélniük, hogy bevándorló népként a cigányoknak pontosan kijelölt helyük van a gazdasági rendszerben, a társadalmi munkamegosztásban. Sajátos ipart hoztak magukkal, ami elsősorban a falusi háztartások szükségleteit elégítették ki. Voltak közöttük kovácsok, tűzmesterek, golyóöntők, szegkovácsok, kardkovácsok, puskakészítők, fegyvercsiszárok. A romani (cigány) nyelvet beszélő csoport több fajtára, azon belül nemzeti tagolódása nyelvjárási és foglalkozásbeli jellemzőkre vezethető vissza, így például a lovári: lókereskedők, lókupecsek, colári: szőnyegkereskedők, kelderári: kézművesek, üstfoltozók, cerhári: sátorosok, csengő és harangöntők, másári: halászok, bugári: dögösök, csurári: késesek, drizári: ronggyújtással foglalkozók, gurvári: fémművesek, ökörtartással foglalkozók.

A középkori és újkori források alapján legtöbbet a fémműves cigányok mesterségéről olvashatunk. A 16. században a török hódítók által megszállt magyarországi területen (Nagyalföld, Dunántúl nagy része, Duna-Tisza-köze) élő cigányok nagy részét a hadsereg foglalkoztatta. Az állandó hadi készülődés munkát adott számukra. Ezért Zsigmond és Mátyás király uralkodása alatt egészen a 18. századig egyes cigány csoportok privilégiumokat kaptak. A hódoltsági területen kívül eső cigány kovácsok közül voltak, akik uradalmi szolgálatban álltak, mint kovácsok, fegyverkovácsok. Szolgáltatásaik miatt több földesúr igyekezett letelepíteni a kézműves szolgáltatásokat nyújtó csoportokat. Sok család a biztosabb megélhetés reményében ekkor adta fel vándorló életmódját. Az uradalmak biztosították számukra a vasat, meghatározták, hogy mit és milyen mennyiségben készítsenek, és szabott áron vették át tőlük a termékeket. A várakban is teljesítettek szolgálatot kovácsként, javítási munkák végzőiként. A feljegyzések alapján 1557-ben Perényi nádor a nagyidai vár védelmét egy ezerfős cigány csoportra bízta. A várak mellett a falvak jelentős részében cigány volt település kovácsa. A szabad királyi városokban, ha veszélyeztették a céhes kovácsok munkáját, akkor a városi rendeletek korlátozták tevékenységüket. A céhes kovácsoknak nemcsak a kontárokkal, hanem a háziipar-szerűen dolgozó cigánykovácsokkal is sok vitájuk támadt a századok során. Egy ilyen vita derített fényt arra, hogy milyen vastárgyakat készíthettek, ami nem sértette a magyar kovácsok érdekeit. Szeged város tanácsa 1723. március 1-én kelt tanácsülési határozatában mondta ki, hogy a városban megtelepült cigányok mit dolgozhatnak. Eszerint csizmákat patkolhattak, szántó vasakat élesíthettek, vasvilla ágat forraszthattak, vasvillát csinálhattak, szántóvas orrára két máriásig vasat verhettek. Nádvágó kaszát csinálhattak, sarlókat fogazhattak; iszkábákat verhettek, szőlőmetszőkést csinálhattak. Külön korlátozták azt, hogy a város adott részein hány kovács dolgozhat. A vándorló fémműves cigányok többségének nem volt műhelye. Földbevajt kohót, kecskebőrből készült fűjtatót használtak. A letelepedés után műhelyt építettek, több helyen ez a műhely az istállóban volt. A műhely felszerelése olyan volt, mint a magyaroké: fűjtató, kohó üllő, fogók, vágók, vésők és a különböző típusú kalapácsok.

Wlislocki Henrik írásaiból ismerhetjük leginkább az erdélyi aranyosó és a sátoros taxás cigányok életét, akiknek nagy része rézműves, üstműves, rostás, lakatos és késes volt. Velük kapcsolatban engedékenyebb törvényeket hozott az akkori közigazgatás. A 18. századi összeírások tanúsága szerint a cigány férfiak csaknem háromnegyede kézműves mesterséget folytatott, nagy részük valószínűleg fémműves volt. A több évszázada letelepedett cigány kovácsok és szegkovácsok jelentős része erre az időszakra már asszimilálódott. A szegkovácsok hidegen és melegen is dolgoztak. Munkáik akkor voltak kelendőek, amikor még a hajókat fából készítették. A hajók deszkáit iszkábákkal fogatták össze. Ezeket a cigányokat iszkábás cigányoknak is nevezték. Erdős Kamil feljegyzéseiből megtudhatjuk, hogy időnként cigány kovácsok látogatták meg a magyar kovácsok műhelyét, hogy ott bérleti díj ellenében dolgozhassanak. A bérleti díj mellé cigányfűrőt is készítettek a gazdának. A cigányfűrő sokkal jobb volt, mint a gyári munka, »mert a cigányfűrő tolla felül volt a legszélesebb és a hegy felé fokozatosan keskenyedett, míg a gyári fűrő középen öblösödött ki, s ezért fűrész közben imbolygott.« A műhely bérleti díjért a magyar kovács megengedte, hogy a fejlettebb eszközöket (fűjtató) igénybevevő munkához bérbe vegyék a műhelyt. A cigány kovácsok legkerekesebb munkája a cigányfűrő, amely a legkeményebb anyagokhoz is használható volt.

A törökök kiűzése után az addig hasznosnak tartott tevékenység lassan feleslegessé vált és már csak a legalantasabb munkákat bízták a cigányokra. Elkezdődött elszigetelődésük és többnyire kóbor, lusta népként írtak a cigányokról.

A felvilágosodás időszakától számos rendelet született az erőszakos asszimilációjegyében. Mária Terézia és II. József legfőbb törekvése a vándorlás felszámolása a letelepítés, és a cigányok jobbágyságba történő beolvasztása volt. Többek között betiltották a lókereskedést, a kovácsmesterség korlátozását a járások szolgabíráira bízták. A zenélést a zeneszerszámok elkobzásával tiltották meg. A szolgabírák a zenélést csak azoknak engedélyezhették, akik jobbágyok vagy mesteremberek és szükséges nem vándorló kovácsmesterséget folytattak, útlevelet is csak ilyeneknek adhattak. A rendszabályozás érdekében 1773-ban, 1179-ben és 1783-ban felmérték a cigányok – pontosabban a hatalomtól kapott újabb nevükön új magyarok, új parasztok – számát. A népszámlálás nem volt pontos mivel több vármegye ellenállt a népszámlálás végrehajtásának. Ezek az erőszakos és tiltó rendelkezések főleg a 18-19. században érkező un. oláh-cigány csoportokat – vándoriparosokat és kereskedők – érintette. Ezek a csoportok nyelvükben, szokásaikban megőrizték hagyományaikat, amelyek erős eltérést mutattak a hazánkban több évszázada megtelepült nyelvében és szokásaiban asszimilálódásra kényszerített cigányság nyelvjárásától és szokásaitól.

A 19. században a kor legrészletesebb, az egész ország területére kiterjedő cigányösszeírása (1893. január 31.) szerint a cigányok 91,48 százaléka falun élt, az állandóan letelepedettek aránya pedig 88,55 százalék volt. Az 1893. évi felmérés részletesen foglalkozik a cigányok foglalkoztatási helyzetével. A felnőtt cigány lakosság 65,58 százaléka végzett ebben az időben ipari munkát, ebből 15,3 százalék a fémmunkával foglalkozók aránya. A fémművesek közül a legtöbben kovácsok. Az ország kovácsainak 22,5 százaléka ebben a korban cigány volt. A kovácsok mellett a cigány fémművesek másik két népesebb csoportja az üstkészítők és a szegkovácsok. Csak kétharmad részük telepedett le véglegesen, a többiek részben vagy teljesen vándorló életmódot folytattak. Szegkovácsok nagyobb csoportokban az ország északi megyéiben éltek, rájuk a letelepedett életmód volt jellemző. Ma leginkább Nógrád és Pest megyében élnek. Baris János szegkovács mester szívesen emlékszik vissza arra az időszakra, amikor gödröt kellett ásni maguknak, amelyből a gödör szélére tett üllőt kényelmesen elérték, és abban állva dolgoztak naphosszat. A munkában az asszonyok és a nagyobb gyerekek is részt vettek. Hátukon cipelték a nyersanyagot és a készárut. A Baris család volt a legelső roma család Piliscsabán. A családi hagyomány szerint Baris János nagyapja az 1850-60-as években patkolókovács volt itt, és Erzsébet királynőnek is patkolt, amikor erre járt a hintóján. Baris Jánosék 13-an voltak testvérek. 1948/49-ben a Szegkovács Szövetkezetet az egyik testvér, Baris Béla alapította és ő is lett a vezetője egészen az 1970-es évek végéig, amikor nyugdíjba ment. Utána Oláh József lett a vezető. A cigány fémművesek többi csoportja: a csengőkészítők, kolompárok, bádigosok, rézművesek, késesek, köszörűsök, ha rendelkeztek is lakhellyel, munkavégzésük mozgó életformát követelt. A cigány fémművesek javító, szolgáltató tevékenységére még az 1860-as években is szükség volt a falvakban. A két világháború között nagyüzemek és vaskereskedők megrendeléseinek tettek eleget. Jellemző termékeik: stukatúr-szeg, rabitzszeg, kampósszeg, sínszög, tokszög, ács- és állványkapocs, cigányszög, fedélpépszög, fillérszög, szárnyasszeg, sarokszeg, jancsiszög, iszkábaszög, csatornabilincs,

gázcsőtartó, söllnikampó. Jelentős szerepük volt a vasútépítési munkálatoknál, talán ez is hozzájárult mesterségük fennmaradásához a 20. században. A cigány fémművesek egy része az első világháború után drótozó, foltozó munkákat vállalva járta a falvakat. Az ipar fejlődése, a nagyüzemi termelés fellendülése egyre szűkebbre szorította a cigány iparosok lehetőségeit. A gépi nagyipar kialakulásával a cigány kovácsok termékeit egyre inkább az olcsó tömegcikk helyettesítik, bár teljesen a második világháború idejéig sem tudták kiszorítani azokat. A második világháború után ugyanúgy dolgoztak a szegkovácsok, mint azelőtt. Kellott a bányának sínszeg, építkezésekhez az ácskapocs, állványkapocs, rabicszeg. Több szövetkezet alakult, a leghíresebb a nógrádmegyeri és a piliscsabai volt. A szegkovácstermékek iránti kereslet csökkenése miatt napjainkra a szövetkezetek megszűntek, tagjaik egy része vállalkozóként készíti továbbra is a hagyományos szegkovácstermékeket, de egyre többen áttérnek az egyéb kovácsoltvas termékek (dísztárgyak, kerítés, erkélyrács stb.) készítésére.

A rézműves cigányok üstöket készítettek és javítottak, kolompokat, csengőket, harangokat öntöttek, juhászcampókat, fokosokat, gyűrűket, pipaszurkálót és egyéb kisebb réztárgyat készítettek.

A német nyelvterületről érkező szintó cigányok foglalkozása a mutatványos mesterség és a hárfazene mellett máig is a késélezés, köszörülés. A köszörűsök, csakúgy, mint a drótosok, üstfoltozók, faluról falura járva, vásárokon, piacokon végezték munkájukat. Kést, bárdot, ollót éleztek, még esernyőt is javítottak. A velük nyelvi rokonságot mutató Somogy megyei vendek „slájferitika roma” szintén köszörüléssel foglalkoztak.

A történészek kutatásai azt igazolják, hogy már a 18. századi dokumentumokban találhatunk néhány adatot arról, hogy az ország északi és déli területein famunkával foglalkoztak a beások. A beások az archaikus román nyelvet beszélik, és akik között három jelentős nyelvi és néprajzi csoportot különböztetünk meg. Az 1893. évi összeírás idején Baranya és Somogy megyében a beás férfiak 20-25 százaléka foglalkozott famunkával: teknőkészítők, fakanálkészítők, orsókészítők, favágók voltak. A beások termékei: sózó-, mosogató-, dagasztó- és mosóteknők, szakajtók, fa evő-, keverő-, tejfelszedő és zsírkavaró kanalak, fatányérok, disznóvályúk, szerszámnyelek, hókotró lapátok és egyéb, a háztartáshoz szükséges faeszközök. „A régi teknővájó cigányok mindig valahol egy grófnál, egy uraságnál szegődtek el, az kijelölte nekik, hol rakhatnak gunyhót. Hogy odafojadta őket, ez azt is jelentette, hogy mindennemű zaklatástól védve voltak. Tehát a gróf védnökséget is vállalt, vagyis azt, hogy minden felelősség az övé volt.” –emlékszik vissza Orsós Jakab ismert fafaragó, író. Az uradalmi erdőkben való megtelepedést és a famegmunkálási lehetőséget erdei robotmunka ellenében engedélyezték a dél-dunántúli teknővájó cigányság csoportjai számára. Ahogy csökkent a hagyományos munka iránti igény, úgy került előtérbe a robot: a fakitermelés, favágás és egyéb erdei munkák. Pest megyében (Máriabesnyőn, Gödöllőn, Pécelen) élő beások élete hasonló volt a dunántúli teknővájókéhoz. Ahol munkájukra megrendelő akadt, megvették a fát, ott maradtak, míg a teknőket kivájták, aztán odébb vándoroltak. Nyáron faágakból épített viskókban, télen földbe vájt kunyhókban éltek.

Munkájukhoz egyszerű szerszámokat használtak: fűrész, fejszét, kaposkát, bárdot, stb. Békefi Margit 1963-as tanulmánya a magyarországi teknővájó cigányokról elsősorban a beás népcsoport munkájáról és megélhetési lehetőségeiről számol be. A tanulmány kitér arra, hogy

a beásoknak nevezett teknővájók kifejezetten hangsúlyozták, hogy magukat nem tekintik cigánynak, hanem teknős oláj, vagy a bajas, beás elnevezést használják. Fehér vászonruhájuk is megkülönböztette őket - pontosabban, lehetőséget nyújtott a megkülönböztetésre: „Mink nem jártunk olyan tarkába, mint a cigányok. Nézem őket, hát, azok az asszonyok, meg a férfiak is, csupa tarkaság, piros, sárga, zöld virágos szoknyák, meg azok a kabátok a férfiaknak. Ilyen kalap, olyan kendő, csupa cifraság, á, nem szép az. Mink, a régiek, jártunk tiszta fehérbe (...) csak úgy világított a sok fehérség, ha felöltöztünk.” Békefi Margit által kutatott beás közösség egyik csoportja a Dél-Dunántúlon, a másik Szatmár megye, Nyírábrány környékén élt. Gyakran előfordult, hogy az eladott termékért cserébe nem pénzzel, hanem főként a falusi parasz-
tok körében különböző terményekkel fizettek. Ha kanálról volt szó: egy darab szalonnát, tojást, ha több volt, akkor csirkét kaptak. Az ár vidékenként, illetve idényenként változott: „ha disznóvágás van valahol, akkor adnak húst, kolbászt, akkor többet adtak”.

Idővel az olcsóbb műanyag és fémből készített háztartási eszközök, termékek elterjedése miatt csökkent a kereslet a fából készített tárgyak iránt. A második világháború után a jellemzően famegmunkálásból magát fenntartani képes közösség nagy része felhagyott a hagyományos mesterséggel és az iparban, bányákban, a fakitermelés területén vagy a mezőgazdaságban helyezkedtek el. Az 1990-es évektől ismét megnőtt a kereslet a fából készített teknők, fakanalak, tésztaszűrők, tálak és kerti bútorok iránt. Vásárokon, kiállításokon gyakran találkozunk olyan termékekkel, alkotásokkal, amelyeket a Népi Iparművészeti Tanács és az Iparművészeti Lektorátus zsűrizett. Büszkék lehetünk azokra a mesterekre, akik vállalva származásukat munkájuk és tehetségük révén elnyerték a népi iparművészeti címet vagy a népművészet mestere rangot. Figyelemre méltó Tisza Sándor fafaragó és játékkészítő népi iparművész kezdeményezése. A mester saját ingatlanában ad nyaranta lehetőséget arra, hogy alkotótáborokban sajátítsák el a diákok a fafaragás munkafolyamatát. Vásárokon és kiállításokon ismert alkotó Farkas Béla miskolci fafaragó, népi iparművész. A Népművészeti Egyesületek Szövetsége Hagyományörző Díjban részesítette 2009-ben. Horváth Vince, Orsós Jakab, László Pál, Kosztics László munkái művészi értéket képviselnek.

A cigányzenészekről szóló legkorábbi írásos emlék egy számadáskönyvi bejegyzésből származik 1498-ból, Beatrix királyné birtokában lévő Csepel szigetéről. A 18. századi összeírások és a névanyag alapján feltételezhetjük, hogy elég jelentős volt a katonák, katonazenészek száma is a korabeli cigányság körében. A 18. század végére megsokasodik a cigányzenekarok száma a városokban, ennek okán őket a magyar hangszeres szórakoztató zenei hagyomány kiváló ismerőinek és reprezentatív képviselőinek tekintették. Az 1893-as összeírás alkalmával 17 ezer zenész cigány regisztráltak. A cigány zenészek pártfogójaként ismert Habsburg-házi uralkodó József főherceg gyakran levelezett cigány primásokkal. A cigány zenészekről számos könyv, tanulmány és cikk olvasható magyar nyelven. Külön említést érdemelnek a hangszerkészítéssel foglalkozó mesterek. A zenészekhez képest nagyon keveset tudunk róluk és szakmájukról. Rácz Pál munkásságát nemzetközi szinten elismerik a hangszerkészítéssel foglalkozó kollégái és a zenészek egyaránt. „A hangszerkészítéssel foglalkozó egykori mesterek a háború után, aztán az 1956-os forradalomkor kivándoroltak Nyugatra, és ott öregbítették a magyar hegedűkészítők hírnevét, átörökítették tanítványaiknak a magyar mesterek nagy tradícióinak 200 év alatt felhalmozott tudását” – jegyezte meg Rácz Pál egyik

vele készített riportban. Az aranykoszorús hegedűkészítő mester elmondta, hogy mára mindössze talán 10-15 világszínvonalú hegedűkészítő él hazánkban, egyre rosszabb, kilátástalabb helyzetben.

Az elmúlt két évben a média hatására ismerhette meg a közélet Szórádi Ferenc nagyvázsonyi hangszerkészítőt, aki autodidakta módon sajátította el a szakmát. A szakma mesterfó-gásait bátyjától tanulta. Munkái között főként híres olasz hangszerkészítők (Paolo Castello, Antonio Pandolfi, G. B. Morassi) hegedűit, brácsáit, bőgőit és celloit utánozza. A kisebbségi kultúra megőrzéséért végzett munkásságát a megyei közgyűlés 2010-ben oklevéllel ismerte el.

A cigány lókereskedők Mária Terézia és II. József rendelkezéseinek következményeként nem gyakorolhatták mesterségüket. Ezt az időszakot leszámítva a cigány lókereskedők és cincárok az első világháború idejéig jelentős befolyással rendelkeztek, elismert szakértőként az állami lófelvásárlási bizottságok munkájában is részt vettek. A lókereskedés az első világháború után hanyatlani kezdett, ekkorra tehető néhány közösségben a régiségkereskedésre és az autókereskedelemre való áttérés. A 20. század második felétől a vidéken élő cigány nyelvű közösség körében újra megnövekedett azoknak a száma, akik ló és szarvasmarhatartással és kereskedelemmel foglalkoztak.

A fém-, toll- és ronggyűjtés szintén a korábbi vándor, szolgáltató tevékenységek során kialakult tapasztalatokra alapozódott, mint új tevékenységi forma.

A falun élő szegényebb parasztok és cigányok között alakult ki a vályogvetés, amelyet a megrendelés helyszínén tavasztól ősziig végzett egy-egy család. A vályogvetés egyike a legnehezebb sármunkáknak, mégsem biztosított – idényjellege miatt – megfelelő megélhetést. A vályogtégla csak az 1850-1980-as évektől kezdte felváltani a vert föld falakat, a kő- és téglafal pedig még a 20. század első felében is csak a házak kisebbik hányadára volt jellemző. Leginkább az Alföldön terjedt el a vályogból való építkezés. Napszámba dolgoztak vagy darabszámba vállalták a munkát. A vályogvetéshez rendszerint a férfiak gödröt ástak, amibe szalmát, töreket és kevés sót keverték. Ha volt rá lehetőség, akkor lótrágyát tettek hozzá, hogy tartósabb legyen majd többször átkapálták a földet miközben vízzel locsolták a megfelelő keveredés miatt. Általában a nők feladata volt a vályogtégglák kivetése. Miután az egyik oldala megszáradt, megfordították, hogy a másik oldal is megszáradhasson. Az ügyesebb családok hajnaltól késő estig kb. 3000 darab vályogtégglát vetettek naponta. Az idősebb generáció tagjai visszaemlékezéseiből gyakran hallhatjuk, hogy bizony „keserves kenyérkeresési lehetőség volt ez a munka számukra”. Mindenesetre a falu és a térség számon tartotta és megbecsülte a vályogvetéshez értő családokat és idény jelleggel ugyan, de megkeresték őket ha vályogból akartak házat vagy istalót építeni, felújítani. Parasztházak padlásainak tapasztásához továbbá kemencék építéséhez is elhívták a vályogvetőket.

A kosár- és seprűkötés, kefe- és meszelőkötés és a gyékényből készített tárgyak kiegészítő jövedelemül szolgáltak sok háztartásnak. Ahol rendelkezésre áll az alapanyag, máig végzik ezeket a munkákat. Közös jellemzőjük, hogy a feldolgozandó anyagok a környezetben megtalálhatók, beszerzésük nem igényel befektetést. A környezeti adottságok miatt vessző-, gyékény- és sásfeldolgozó hagyományokkal rendelkező településeken máig megmaradtak a mesterségek helyi specialistái, akik közül sokan a cigányság köréből kerülnek ki. Forgács Sándor kosárfonó a Népművészet Ifjú Mestere elismerést 2009-ben kapta, aki szakoktatóként

tanít a Debreceni Javítóintézetben. Kakas József kisbajomi vesszőfonó nem csak használati tárgyakat, hanem maketteket is készít. Hivatását missziónak tekinti, gyakran tanít nyári táborokban, tanodákban, szívesen vesz részt a felnőttek részére szervezett oktatásban. Az utóbbi 10 évben az Európa Unió által támogatott foglalkoztatási programok kínálatában gyakran szerepelt a kosárfonás és seprűkötés a cigányokat célozva. A madzagkészítés, kötélverés, fonás-szövés és kézimunka a nők számára biztosított jövedelmet jellemzően a 20. század közepéig. A gyógynövények, gomba és csigák gyűjtése, valamint a halászat ugyancsak idényjellegű jövedelemszerzési lehetőség, amit máig folytatnak azokon a területeken, ahol ezeknek a tevékenységeknek hagyománya van. A második világháború után a zenészek és a kereskedéssel foglalkozók megélhetési lehetőségei csökkentek a legnagyobb mértékben. A zenészek, kereskedők, mutatványosok és vállalkozóvá vált szegkovácsok a családi hagyományokon alapuló összetartásnak köszönhetik az új körülményekhez való alkalmazkodás során elért sikereiket.

Bódi Zsuzsa kutatásai szerint az 1990 es évek végén a cigányság körében országosan 10 ezer főre tehető a kiegészítő tevékenységként népművészeti tárgyakat készítő és családtagjaik száma. Bódi Zsuzsa részvételével 1997-ben megalakult a Cigány Népművészek Országos Egyesülete, ami Zsuzsa halála után sajnos nem működik. Az egyesület feladatának tekintette, hogy segítséget nyújtson az eddig szűk körben tevékenykedők országos és nemzetközi szinten történő bemutatkozáshoz, vásárokon, kiállításokon való részvételükhöz. Az egyesület 15 évvel ezelőtt megfogalmazott céljai változatlanul fontosak maradtak számunkra. A rég célok újra említése és néhány újjal történő kiegészítése irányt mutató lehet a témával foglalkozó szakemberek számára.

- A cigány hagyományos mesterséget gyakorló kézművesek felkutatása és munkáik szakmai értékelése alapvető feladat.
- Lehetőséget kell adnia a helyi kismesterek vállalkozóvá válásához, illetve a már vállalkozóként dolgozók további szakmai segítése a cél.
- A mesterek számára folyamatos képzési lehetőséget kell biztosítani.
- Alakuljanak roma kézműves műhelyek, ahol inasok tanulhatnak tapasztalt mesterektől.
- Szükséges a helyi kismesterségekre vonatkozó ismeretanyag összegyűjtése, a tanórán kívüli foglalkozások tartására való felkészítés is elengedhetetlen.
- Készüljön országos gyűjtés, feltárás és dokumentálás a témában.
- A nyári alkotótáborok újra indítása hasonlóan fontos feladatot jelent.
- Az országban működő népművészeti egyesületekhez történő csatlakozás jó lehetőséget adhat a továbbfejlődéshez, felzárkózáshoz.
- Hasznos volna egy országos kiállítást rendezni a roma kézművesek termékeiből.
- Szükséges a Népművészet Mestere, a Népművészet Ifjú Mestere és a Népi Iparművész cím elnyeréséhez szükséges ismeretek megszerzésére, illetve a népi kismesterség oktatók képzésébe való bevonásuk.
- Készüljenek filmek a cigány mesterségekről úgy, hogy elősegítsék azok oktatását a felnövekvő nemzedék számára.
- Tematikus kiadványok megjelentetése segíthetik az oktatást és a szolgáltatások népszerűsítését.

Bízom benne, hogy a 2014-2020-as tervezési időszak a foglalkoztatás és a vidékfejlesztés területén pozitív változást eredményez az említett területen. A remélt támogató politikai döntés után szükséges megfogalmazni egy cselekvési tervet, amely országos szinten gyors felzárkózást jelenthet a cigány hagyományos mesterséget gyakorló mesterek számára.

RÉZMŰVES MELINDA

2.4.2 MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága

A Magyar Tudományos Akadémia 1972-ben létrejött Veszprémi Akadémiai Bizottsága (VEAB) Településtörténeti Szakbizottságának munkájában a kezdetektől részt vettek a kézművesipar történetének hazai kutatói, 1975-től a Településtörténeti (később pedig a Történettudományi) Szakbizottságon belül önállóan működő Kézművesipar-történeti Munkabizottságot alkotva. Az ország legkiválóbb tudományos szakembereit mozgósítva az eltelt évtizedek alatt jól szervezeten, komplex módon, nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő tudományos színvonalon végezték a Kárpát-medence kézművesipar-történetének kutatását. A tervszerűen folytatott adatgyűjtés, feldolgozás, a rendszeresen megtartott tanácskozások nyomán kiadványok, publikációk sora látott napvilágot. A Munkabizottság 1972 és 1999 közötti tevékenységét Szulovszky János összegezte *Az MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága publikációinak tartalommutatója. 1972-1999.* (Budapest–Veszprém, 2001) című kötetben, amely az addig megjelent összes publikációról is számot ad. Ugyanő kezdeményezte a *Kárpát-medence kézműves öröksége* honlapjának ([www.iparmuzeum.hu](http://iparmuzeum.hu)) létrehozását, amely a Munkabizottság és a 2002-ben alakult Magyar Kézművesipar-történeti Egyesület közös internetes felületként a Kárpát-medence kézművesiparának virtuális múzeumaként széles körben tette hozzáférhetővé a tudományos eredményeket. Az egyesület megszűnését követően a honlap megújult formában, Szulovszky János, Cseh Fruzsina és Nagy Krisztina szerkesztésében, a régi webfelületre mutató link (<http://iparmuzeum.hu/old/index.html>) és tartalom megőrzésével folyamatosan friss tartalmakkal feltöltve működik.

A honlapon található digitális *Szakmatörténeti Elektronikus Könyvtár*-ban (<http://iparmuzeum.hu/sztkonyvtar.php>) a fontosabb művek közül több mint harminc teljes terjedelmében olvasható, letölthető, köztük Szulovszky János említett kutatástörténeti összegzése (http://iparmuzeum.hu/kepek/szakmatorteneti_elektronikus_konyvtar/Veab_kiadvanyok_tartalommutato.pdf), illetve *A kézműves örökség, mint stratégiai eszköz. Feladatok és lehetőségek* (Plusz Könyvek, Budapest, 2010) című tanulmánya (http://iparmuzeum.hu/kepek/szakmatorteneti_elektronikus_konyvtar/Szulovszky_kezmuves_orokseg.pdf), amelyben a szerző a kézművesipar történetével foglalkozó legjelentősebb tudományos műhely nevében mintegy „röpirat”-ként már 2009 decemberében összegezte azokat a javaslatokat, amelyek elősegíthetnék a kétkezi munka, a kézműves szakmák társadalmi megbecsülésének növelését, és nem utolsósorban a valódi termelő tevékenység részarányának növekedését a magyar gazdaságban, a kisipar fejlesztése révén.

Az MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottság 1972-1999 közötti publikációit Szulovszky János tartalommutatója nyomán ismertetjük.

Az MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottság utóbbi évtizedét az MTA VEAB Iparrégészeti és Archaeometriai Munkabizottsággal közösen szervezett interdiszciplináris konferenciák jellemzik, amelyeken az anyagi kultúra egyes ágainak (pl. agyagművesség, vasművesség, állati eredetű nyersanyagok felhasználása) kutatási eredményeit összegzik a különböző tudományterületek szakértői.

Az utóbbi évtized publikációi:

X. Kézművesipartörténeti Szimpózium. (Budapest, 2001. október 29-30.) Harminc év számvetése

(Ipartörténeti Könyvtár 2.)

Szerk.: Szulovszky János.

Budapest: Nemzeti Szakképzési Intézet. 2002. 200. old

Szulovszky János: Bevezetés

Szász Zoltán: Megnyitó

Éri István: A Kézművesipartörténeti Munkabizottság előtörténete

Dóka Klára: Harminc év kutatási eredményei

Paládi-Kovács Attila: A kézművesipartörténeti kutatások és a néprajztudomány

Gyáni Gábor: A kézművesipartörténeti szimpóziumok a társadalom. és várostörténet szemszögéből

Kaposi Zoltán: A kézművesipartörténet és a gazdaságtörténet kapcsolatai az elmúlt harminc évben a szimpóziumok tükrében

Gömöri János: A kézművesipartörténet és az iparrégészet

Veres László: A kézművesség kutatásának műhelyei és eredményei Északkelet-Magyarországon

Szulovszky János: Hogyan tovább? Feladatok, lehetőségek és perspektívák

Csukovits Anita: Egy kevésbé ismert tárgycsoport a váci asztaloscéh történetéből: a koporsó

Nagy Zoltán: A régészet módszerével feltárt 19. századi agyagpipák néprajzi tanulságai

Vida Gabriella: Régészeti módszerek a kerámiatörténet-kutatásban

Buzinkay Péter: Középkori bronzmozsarak az Iparművészeti múzeumban

Hajda Gy. Zsigmond: A kézműves örökség megőrzése

Győriványi Sándor: Kézműipari technológiák a 16. századi Európában: Jost Amman fametszetei és Hans Sachs versei tükrében

Csiffáry Gergely: Üveggyártók, üveges céhek, üvegárúk

Vissi Zsuzsanna: A magyarországi céhes kézművesipar forrásai 1848 előtt

Jeney-Tóth Annamária: Vázlatok a kolozsvári iparos társadalomról az 1649. évi adókönyvek alapján

Forró Katalin: A váci céhlegények legényrendtartásai a 18. század második feléből

T. Papp Zsófia: Egy baranyai mezőváros, Siklós iparosai a 18. század végén

Rózsa Miklós: A pesti és budai cukrászok céhalakítási kísérlete és testületeik (grémiumaik) megalakulása

Gál Éva: Egy 19. századi pécsi aranyműves mester a források tükrében

Szűcs Judit: Egy csongrádi kékfestő leltára

Szulovszky János: Harminc év publikációi. Az MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága kiadványainak tartalommutatója (1972–2002)

Az agyagművesség évezredei a Kárpát-medencében

(Az anyagi kultúra a Kárpát-medencében 1.)

Szerk.: Holló Szilvia – Szulovszky János

Budapest – Veszprém: MTA VEAB Kézművesipartörténeti Munkabizottsága -
Archaeometriai és Iparrégészeti Munkabizottság, 2006. 204. old.

Szulovszky János: Előszó

Gucsi László: Rézkori és kora bronzkori kerámiákon végzett technikai megfigyelések

Csongrádyné Balogh Éva – Lakatosné Pammer Gabriella: Kerámiaégetési kísérlet a százhalombattai Régészeti Parkban

Jerem Erzsébet: Kelta fazekasközpont Sopronban (Archaeometriai és iparrégészeti vizsgálatok)

Gabler Dénes: A terra sigillata gyártása

Horváth Friderika: Római kori bennszülött kerámia

Kulcsár Valéria: Előzetes adatok az üllői szarmata fazekastelepről

Almássy Katalin – Istvánovits Eszter (Nyíregyháza, Jósa András Múzeum): Barbarikumi fazekasközpontok Dacia határán

Mersdorf Zsuzsa: Megmunkálásnyomok a IX. századi zalavári edények felületén

Gherdán Katalin – T. Bíró Katalin – Szakmány György – Tóth Mária (ELTE TTK – Magyar Nemzeti Múzeum – MTA Geokémiai Kutatólabor): Kerámiavizsgálati eredmények egy sok periódusú régészeti lelőhelyen: Vörs-Máriaasszony-sziget

Wolf Mária: Adatok a 10. századi magyarság kerámiaművességéhez

Szilágyi Veronika – Szakmány György – Wolf Mária: Az edelényi, 10. századi település kerámia leletegyüttesének archaeometria vizsgálata

Magyar Kálmán: A babócsai Nárciszos nemzetségi központ Árpád- és középkori fazekasműhelye

Vizi Márta: A kerámia feldolgozásának módszerei – egy kísérlet az ozorai várkastély leletanyaga kapcsán

Miklós Zsuzsa – Vizi Márta: Válogatás egy késő középkori fazekasműhely leletanyagából

Jeney-Tóth Annamária: Fazekasok a kora újkori Kolozsváron

P. Szalay Emőke: A debreceni fazekas céh szervezeti életének változása a XVI-XVII. században

Kemecsi Lajos: A tatai fazekasok szervezetének története

Vissi Zsuzsanna: XVIII. századi céhlevelek (korreferátum)

Nagy Molnár Miklós: Népi kerámia a nagykunságban (XVIII-XIX. század)

Knézy Judit: A parasztszoba éke: a szemeskályha Somogy megyében a XVIII-XIX. században

Kiss Emília: A gömöri agyagművesség

Szulovszky János: A gömöri agyagművesség technológiájának leírása 1892-ből

Mód László: A szentesi fazekasság a levéltári források tükrében

Szendiné Orvos Erzsébet: A debreceni fazekas ipartársulat története

Kapitány Orsolya: A habán hagyományok újraélesztése Kaposváron a Fazekas Háziipari Szövetkezetben

Csupor István: A kerámiakutatás aktuális kérdései

Az erdő és a fa régészete és néprajza

(Az anyagi kultúra a Kárpát-medencében 2.)

Szerk.: Gömöri János.

Sopron: Magyar Tudományos Akadémia VEAB Soproni Tudós Társasága, 2007. 424. old.

Bartha Dénes: Előszó

Gömöri János: Bevezetés

T. Dobosi Viola: Fás vegetáció a felső paleolitikumban

Medzihradzsky Zsófia – T. Biró Katalin: Balaton környéki erdők a holocénben

Jerem Erzsébet: Vaskori táj és erdőgazdálkodás

Morgós András: Faanyagok kormeghatározása – a dendrokronológia és a magyarországi helyzet

Kern Zoltán: Évgyűrűvizsgálatok a Déli-Bakonyban és a Balaton-felvidéken

Dávid Szilvia – Kern Zoltán: Keleti-bakonyi és geressei tölgyek dendrokronológiai és dendroökológiai vizsgálata

Sz. Jónás Ilona: A fa a középkori ember világában

Tóth J. Attila: Nyersanyagok és tradíciók a régészeti korok hajóépítészetében

Kertész Róbert – Morgós András – Nagy Dénes – Szántó Zsuzsanna: Tisza-hidak a török hódoltság korából radiokarbon és dendrokronológiai vizsgálatok tükrében

Magyar Kálmán: A középkori barcsi bödönhajó feltárása és kormeghatározása

Gömöri János: Régészeti faletek Scarbantia/Sopron városrégészeti kutatásaiból

Fehér Sándor: Fafaj meghatározás és a Soproni Múzeum régészeti faleteinek vizsgálata

Rudner Zita Edina: Faszénvizsgálatok régészeti lelőhelyeken 2. Jelentőség

Petercsák Tivadar: Erdei iparok és foglalkozások az Északi-középhegységben

Varga Éva Teréz: „Nem ecetfából való!” Jó és rossz fák a bakonybéli faeszközkészítők szögéből

Csiszár Attila: Ládakészítő központ a Sopron megyei Nagyerdő szélén

Ozsváth Gábor: Faragómolnárok, malmok, gatterek Háromszéken a 19-21. században

Szulovszky János: Faipari mesterségek Magyarországon 1892-ben

Morgós András: Régészeti faanyagok konzerválása

Varga Tamás: Nyugat-Magyarországi Egyetem, Erdőmérnöki Kar, Erdészeti, Faipari és Földmérés-történeti Gyűjtemény

Závoti József: Utószó

A vasművesség évezredei a Kárpát-medencében

(Az anyagi kultúra a Kárpát-medencében 3.)

Szerk.: Nagy Zoltán – Szulovszky János

Szombathely: Vas megyei Múzeumok Igazgatósága, 2009. 260. old.

Szulovszky János: Előszó

Gömöri János: Égi és földi kovács

Szulovszky János: *Bodgál Ferenc és a kovácsmesterség kutatása*

Kováts Tibor: Vastárgyak konzerválása és restaurálása

Hellebrandt Magdolna: Gazdasági eszközök kialakulása és értéke

Gabler Dénes: Ferrariae et ars ferraria. A vas kitermelése és feldolgozása a római korban

Kulcsár Valéria - Jakab Attila: A szarmata vasművesség nyomai Üllő 5. lelőhelyről (Pest megye)

Rácz Zsófia: Avar kori ötvös- és kovácsszerszámok

Fodor István: Árpád-kori kovácsműhely Hajdúdorogon

Kvassay Judit: Mire használhattak agyaggolyókat az Árpád-kori kovácsműhelyekben?

Horváth Antónia – Terei György: Kána falu vasleletei

Magyar Kálmán: A középkori vasművesség (kovácsművesség) somogyi emlékei I.

Spóner Péter: Lakatos céhek Északkelet-Magyarországon

Nagy Zoltán: Nyugat-dunántúli kovácsok és lakatosok jeles céhtárgyai

Sarusi Kiss Béla: Újabb adatok a murányi vasbányászatról

Domokos György: Vasfelhasználás és vasmegmunkálás a várakban a 16-17. században

H. Csukás Györgyi: Kovács-munkák a 17-19. század eleji árszabásokban

Sz. Tóth Judit: Vasművesség és népművészet

Kemecsi Lajos: Miről árulkodik egy kontóskönyv?

Szilágyi Miklós: Egy kisvárosi kovács kapcsolatrendszere (a 20. század első felében)

Szücs Judit: „Egy kovács, nem kovács...” Csongrádi és szentesi kovács életrajzok és műhely-leltárak

Majthényi György: *Mesterség és identitás. Cigány szegkovácsok küzdelme az államosító hatalommal a magyarországi szocializmusban*

Takáts Zoltán: A jelenkori magyar kovácsművességről

Knézy Judit: Iparosok számlái, elszámolásai a 18-19. században (Jászberényi példák alapján néhány kutatási szempont)

Kemecsi Lajos: Az inventáriumok alkalmazása a kovácsmesterség kutatásában

Szulovszky János: A vasművesség kutatásának válogatott bibliográfiája

Csont és bőr. Az állati eredetű nyersanyagok feldolgozásának története, régészete és néprajza

(Az anyagi kultúra a Kárpát-medencében 4.)

Szerk.: Gömöri János – Kőrösi Andrea

Budapest, 2010. 282. old.

Gömöri János: Előszó

Faragó Sándor: A vadászat, mint evolúciós katalizátor – a vad mint a létfenntartás alapja

Alice Choyke: Not the Plastic of the Past: The significance of worked osseous materials in archaeology

- Csippán Péter: Az állati nyersanyagokat feldolgozó műhelyek azonosítási lehetőségei
- Daróczi-Szabó Márta: A csont, a bőr és a mikroszkóp. Kopásnyom-tanulmányok csonteszközökön
- Tóth Zsuzsanna: Régészeti kísérletek és a kopásnyomok elemzése két csontáron
- Bácskay Erzsébet – Csongrádiné Balogh Éva: Állati csont és bőr feldolgozásának kopásnyomai őskori pattintott kőeszközökön.
- T. Dobosi Viola: Az állati eredetű nyersanyagok felhasználása az őskőkorban
- Kustár Rozália – Tugya Beáta: „Csontkorcsolyák” a késő bronzkorban
- Bárány Annamária – Hajnal Zsuzsanna: Agancsfeldolgozó műhely és csontfésűk Tiszagyenda-Lakhatom koraközépkori lelőhelyről
- Molnár Erzsébet: A tiszagyendai avar csontsíp
- Kőrösi Andrea: Szarmata és avarkori csonteszközök Felgyő-Kettőshalmon
- Gál Erika – Kovács Eszter – Kovács István – Zimborán Gábor: Kora középkori csontüllők Magyarországról: egy újabb példa az állatcsontok hasznosítására
- Kvassay Judit – Dr. Vörös István: Az Árpád-kori Kolon falu kovácsműhelyének archaeozoológiai bizonyítékai
- Magyar Kálmán: A Dél-Balaton középkori temetőiben feltárt állati eredetű bőr-és csontmellékletek rövid értékelése
- Nagy Györgyi: Az elefántcsont morfológiája, felhasználása és szimbolikája
- Kocsis László: Mire használta a római hadsereg az állati eredetű nyersanyagot a Kr. u. évszázadokban?
- Pásztókai-Szeőke Judit: Taurinae – egy papucs Taurini földjéről?
- Vörös István: Árpád-kori prémek és prémvadászok
- B. Perjés Judit: 14. századi lábbeli leletek restaurálása és készítése technikai jellemzői
- Gömöri János: Két középkori soproni tímárműhely régészeti maradványai
- Ringer István – Gál-Mlakár Zsófia – Kissné Bendeffy Márta – Horváth Antónia – Kovács István – Bartosiewicz László: 17. századi bőrfeldolgozó műhely maradványa Sárospatakon
- Petényi Sándor – Bartosiewicz László: Tímárkodással kapcsolatos adatok a Baj Öregkovács-hegyi koraújkori nemesi udvarház területén
- Szulovszky János: Csont és a bőr iparosai a dualizmus korában
- Gál Éva: Tímármesterség, tímárházak Pécsen a 18-20. században.
- Fodor Péter: Adatok a csongrádi szűcs céh történetéhez
- Szűcs Judit: A szűcsmesterség 20. századi változása egy alföldi kisvárosban, Csongrádon
- Domonkos Ottó: Csont, bőr, melléktermékek

A Veszprémben 2010. május 7-én megrendezett „*Kézműves örökség: a mának szóló múlt*” c. konferencia anyaga:

Céhládától az adatbázisig. Új utak és eredmények az ipartörténet kutatásában

(A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 26.)

Szerk.: Márkusné Vörös Hajnalka

Veszprém, 2012. 352. old.

Márkusné Vörös Hajnalka: Veszprém és a kézműves ipar-történeti kutatások

- Szulovszky János: A Digitális Céhládától a Technológiai Tudás Táráig
 Novák Veronika: Céhes iratok a szlovákiai levéltárakban
 Pál-Antal Sándor: Ipartörténeti kutatások és források Erdélyben
 Zepeczaner Jenő: Székelyudvarhelyi cégpecsétek
 Jeney-Tóth Annamária: Kézművesek a 17. századi erdélyi fejedelmek udvartartásában
 Kakucs Lajos: Bánsági céhek, céhemlékek
 Pejtin Attila: A vajdasági magyar ipartörténeti kutatások eredményei a 20. század elején
 Gyulai Éva: Szabómesterség és céhes ipar a 16–18. századi Északkelet-Magyarországon
 Dóka Klára: A Pest-Pilis-Solt megyei céhek a 18. század első évtizedeiben
 Hermann István: A pápai iparosok részvétele a város irányításában a 17. században
 Knézy Judit: Egy mezőváros céhes iratai
 Kemecsi Lajos: A hagyatéki leltárak ipartörténeti tanulságai
 T. Papp Zsófia: A pécsi kovácscéh (1749–1872)
 Gábor Ildikó: Iparosélet Kecskeméten a dualizmus korában
 Sütő István: A bútorfestő és fafaragó Sütő család népművészeti tevékenységéről és történetéről
 Domonkos Ottó: Az ipari rajziskolák mintalapjai
 Cseh Fruzsina: Újabb 20. századi források a kerékgyártó mesterség ipartörténetéhez
 Szüts István Gergely: „Az üzem vállalattörténete?”
 Czetz Balázs Egy utópia története

Zömében az MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága kutatói közreműködésével, a Munkabizottság elnöke szerkesztésében készült kézikönyvek:

A magyar kézművesipar története.

- Szerk.: Szulovszky János.
 Budapest: Kereskedelmi és Iparkamara, 2005. 487. old.
 Dr. Parragh László: Köszöntő
 Szulovszky János: Könyv születik
 Szulovszky János: A kézművesipar története iránti érdeklődés kibontakozása
 Szulovszky János: A kézművesség fogalma
 Vissi Zsuzsanna: A feudáliskor forrásai
 Bakács Bernadette – Oborni Teréz: Az erdélyi kézművesipar történetének forrásai az Erdélyi Kormányhatósági Levéltárakban
 Dóka Klára: A kapitalizmus magyarországi első időszakának forrásai (1850–1950)
 Szulovszky János: Nyomtatott források
 Szulovszky János: Képi források
 Szulovszky János: Tárgyi emlékek
 Szulovszky János: Az emlékezet tárnája
 Gömöri János: A Kárpát-medence kézművessége a magyar honfoglalás előtt
 Fodor István: A magyar kézművesség a 9–10. században
 Takács Miklós: Kézművesség az Árpád-korban

Skorka Renáta: A céhrendszer kibontakozása
 Szende László: Műhelyek, mesterségek a késő középkori és a kora újkori Magyarországon
 Buza János: Kézművesség a három részre szakadt Magyarországon
 Gerelyes Ibolya: Oszmán kézművesség
 Pásztor Emese: Oszmán-török textilmunkák a királyság és az erdélyi fejedelemség nemesi udvarházaiban
 Dóka Klára: A kézművesipar a török kiűzésétől a céhek megszüntetéséig (1686–1872)
 Szulovszky János: A kézművesipar helyzetének változásai a céhek megszüntetésétől az államosítás küszöbéig (1872–1945)
 Kaposi Zoltán: A magyarországi kézműipar változásai (1945–2000)
 Szulovszky János: A kézművesek és a szentek közössége
 Nagybákay Péter: A céhláda
 Domonkos Ottó: A legényvándorlás
 Vida Gabriella: Fazekasok, fazekasközpontok
 Sabján Tibor: Kályhás mesterség
 Veres László: Az üveg mesterei
 Szulovszky János: Bőrművesség magyar módra
 Flórián Mária: Szabók
 Hajdu Tamás: Gombkötők, paszományosok
 Méri Edina: Képfestés
 Kiss Erika: Ötvösség
 P. Szalay Emőke: Ónművesség
 Csukovits Enikő: Órák és órasmesterek a középkori Magyarországon
 Balázs György: Malmok, molnárok
 Szilágyi Miklós: A sütőiparosok
 H. Csukás Györgyi: Építőiparok
 Szulovszky János: Kéményseprők
 Nagy Zoltán: Kádármesterség
 Kemecsi Lajos: Kocsigyártás
 Kócziánné Szentpéteri Erzsébet: Hintógyártás
 Selmeczi Kovács Attila: Szappanosok, gyertyamártók és gyertyaöntők
 Szulovszky János: A borbélytól a fodrászig
 Bódi Zsuzsanna: Magyarországi cigány kézművesség
 Szulovszky János: Kézművesség a 21. században
 Juhász József: Egy iparos hitvallása
 Fontosabb irodalom
 Múzeum ajánló
 Képek jegyzéke

The History of Handicraft in Hungary.

Edited by: Szulovszky, János.

Budapest: Hungarian Chamber of Commerce and Industry, 2012. 180. old.

- Parragh, László: Foreword
- Szulovszky, János: Introduction: A Country in the Carpathian Basin
- Gömöri, János: The legacy of 9th century craftsmen in the Carpathian Basin
- Fodor, István: Hungarian crafts in the 9th and 10th centuries
- Takács, Miklós: Crafts in the Árpád era
- Skorka, Renáta: The evolution of the guild system
- Szende, László: Craftsmen and their workshops in late medieval and early modern-era
- Buza, János: Crafts in divided Ottoman-era Hungary
- Gerelyes, Ibolya: Ottoman handicrafts in Hungary
- Pásztor, Emese: Ottoman-Turkish textiles in the Royal Hungary and in Transylvania during the Ottoman era
- Szulovszky, János: From the reorganisation of the guilds to their final declines
- Szulovszky, János: Craft industries and the rise of capitalism
- Szulovszky, János: Crafts and small-scale industry between the two world war
- Kaposi, Zoltán: Small-scale industries in Hungary 1945–2000
- Szulovszky, János: Crafts in the 21st century

SZABÓ ZOLTÁN

2.4.4 *A kézművesség helye a szellemi kulturális örökség megőrzéséért életre hívott UNESCO egyezményben*

A szellemi kulturális örökség UNESCO egyezménye

Az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (a továbbiakban UNESCO) megalakulása óta számos egyezményt hozott létre a világ kulturális javainak megmentése és megőrzése érdekében. Ezek a nemzetközi jogi dokumentumok egységes szemléletű irányelveket és cselekvési stratégiákat nyújtanak. Az egyezmények végrehajtása során létrehozott kormányközi bizottságok, működési irányelvek és a reprezentációt segítő listák és regiszterek pedig a kulturális örökség megőrzésének fontosságára igyekeznek irányítani a figyelmet, és segíteni hivatottak a megfelelő nemzetközi és nemzeti szintű feladatok megvalósítását.

Ezek közül az 1972-es, közismert nevén Világörökség Egyezmény (*Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről*)⁸⁵ közvetlen előzménye a szellemi kulturális örökség iránt felmerülő érdeklődésnek.

E nemzetközi dokumentum elfogadását követő évben rendezett UNESCO ülésen már felmerült az a gondolat, hogy a világörökség egyezmény gyakorlatilag figyelmen kívül hagyja a nem tárgyasult, azaz szóban, tudásban, képességekben, szokásokban létező, és az élő közösségekhez kapcsolható kulturális gyakorlatokat, pontosabban csak az objektum vagy a kultúrtáj kialakítása, birtokbavétele során felhasznált mögöttes tudást és gyakorlatot tekinti az örökség részének, azt a gyakorlatot és tudást, amely létrehozza és fenntartja azt.

E hiányérzet továbbgondolása és az örökség fogalmának kiterjesztése eredményeként, hosszas előkészítés során, ajánlásokat és cselekvési terveket megfogalmazó számos tárgyalást és konferenciát követően 2003-ban az UNESCO közgyűlése elfogadta a Szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezményt.⁸⁶ 2012 októberéig 146 állam nyújtotta be csatlakozási szándékát, s került ezáltal az egyezményben részes államok sorába.

Mi a szellemi kulturális örökség?

A szellemi kulturális örökség alapvetően gyakorlat, tudás és tevékenység. Az egyezmény célja az *élő közösségi gyakorlatok* megőrzése, a globalizálódó-modernizálódó világban fennma-

⁸⁵ Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. Magyarországon az egyezményt az 1985. évi 21. törvényerejű rendelet hirdette ki, majd a „6/1999. (III. 31.) NKÖM rendelet a Világörökség Magyar Nemzeti Bizottságáról” szabályozta a bizottság mint a kulturális örökségért felelős miniszter tanácsadó testületének működését. A 2011. évi LXXVII. törvény az első önálló végrehajtási jogi dokumentum az egyezmény történetében.

⁸⁶ Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Magyarország a XXXVIII. kihirdető törvény megalkotását követően ratifikálta az egyezményt.

radó közösségek identitásának megerősítése, kulturális arculatuk megmutatása, ezáltal a kulturális sokszínűség kölcsönös elismerése, valamint a nem tárgyiasult és gyakran kihalással fenyegetett kifejezési formák jelentőségének tudatosítása, az ilyen örökség-elemek védelme.

Míg a kulturális világörökség esetében végső soron mindig világörökségi *helyszínről* van szó, addig a szellemi kulturális örökség esetében mindig az örökséget éltető (létrehozó, gyakorló, fenntartó, továbbadó) *közösségről*.

A szellemi kulturális örökség (angolul intangible cultural heritage, franciául patrimoine culturel immatériel) fogalma az intangible/immatériel szóval fejezi ki megfoghatatlan voltát, nem tárgyiasult jellegét. A szellemi kulturális örökség hagyományos és élő egyszerre, folyamatosan újraalkotott és szóban vagy utánnézéssel továbbadott. A szellemi kulturális tevékenység soha nem statikus, hanem olyan tudás, mely generációról generációra való vándorlás során alakul ki és létezik tovább. A szellemi kulturális örökség a közösségekben él, annak tagjai az örökség gyakorlói és hordozói, egyben ők a megőrzés letéteményesei is. Ebben az esetben tehát nem helyszínekről, rögzült vagy élettelen tárgyi emlékekről, hanem a mindennapokban élő közösségi megnyilvánulásokról van szó.

A szellemi kulturális örökség lehet szokás, ábrázolás, kifejezési forma, tudás, készség – valamint *az ezekkel összefüggő eszköz, készítmény* és kulturális színhely –, amelyet a közösségek kulturális örökségük részeként elismernek. Ez a nemzedékről nemzedékre hagyományozódó szellemi kulturális örökség, amelyet a közösségek állandóan újratemetnek, közös identitást és folytonosság érzést nyújt számukra.

A szellemi kulturális örökség többek között az alábbi területeken nyilvánul meg:

a) szóbeli hagyományok és kifejezési formák – beleértve a nyelvet, mint az örökség hordozóját, b) előadóművészetek, c) társadalmi szokások, rítusok és ünnepi események, d) a természetre és a világegyetemre vonatkozó ismeretek és gyakorlatok, e) *hagyományos kézművesség*. Ez utóbbi kategória éppen magyar kezdeményezésre került a megnyilvánulási területek közé az egyezmény szövegében.

Az UNESCO az egyezmény létrehozásával ösztönözni kívánja a szellemi kulturális örökség megőrzését, az érintett közösségek szellemi örökségének elismerését, az örökség jelentőségének tudatosítását helyi, nemzeti és nemzetközi szinten. Továbbá célja a közösségek figyelmének felhívása saját kulturális értékeik és szellemi örökségük jelentőségére, a helyi szellemi erőforrások, kapacitások megtartó erejére, identitáserősítő hatására, a megmaradásban, a jövőben betöltött szerepére. Ugyanakkor a nemzeti és nemzetközi szintű közvélemény-nyel, továbbá a különböző felelős szervekkel is igyekszik elismertetni a helyi örökség jelentőségét és a megőrzés szükségességét. Erre különböző megőrzési stratégiákat ajánl, vagy ír elő az egyezményben részes államok számára: az ilyen örökség azonosítása, számbavétele, nyilvántartása, dokumentálása, vagy az általános tervezésbe történő beépítés, az örökséggel kapcsolatos kutatások kezdeményezése, az archiválás, a hozzáférés biztosítása, az örökségi szakemberképzés, és az oktatás, ismeretterjesztés minden formájának alkalmazása, a szellemi örökség oktatási rendszerekbe történő széleskörű beépítése.

Nemzetközi lépések

Az egyezmény meghatározza azt is, milyen lépéseket tesz a világszervezet a szellemi kulturális örökség védelme érdekében nemzetközi szinten. Három nyilvántartást indított útjára 2009-ben, amelyre az egyezményhez csatlakozott részes államok adhatnak be felterjesztéseket. Ezek rövid bemutatása mellett tanulságos megvizsgálni a jegyzékeken szereplő kézműves hagyományok jellegét.

A láthatóvá tétel és a szellemi örökség jelentőségének tudatosításáért a Kormányközi Bizottság létrehozta „Az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listáját”. Eddig 213 elemet vett föl e jegyzékre, mint például a perzsa újév ünnepét, a Japánban élő ainu táncot, a romániai doina énekhagyományt, vagy a perui zaparák szájhagyományát.⁸⁷ Megfigyelhető, hogy a kézműves hagyományok jelenléte a reprezentatív listán - arányait tekintve - igen csekélynek nevezhető. A 213 örökség-elemből összesen 27 tekinthető e körbe tartozónak. A leggyakoribb a *szövés* előfordulása (5), azok közül is a *szőnyegszövés* a jellemzőbb. A textil tekintetében ezt követi a *csipke* (3), majd a *selyem* (2), és egy-egy esetben fordul elő a *gobelin*, a *batik*, a *brokát* és a *hócsalánruha* készítésének hagyománya. A famunkák közül az *ácsmesterség/faépítészet* hagyománya háromszor fordul elő, a *fajáték* készítés egy esetben. Egy *fakereszt* és egy *kőkereszt faragó* hagyomány jelenik meg a reprezentatív listán. A *papírkészítés* (2), *-metszés* (1), a hagyományos *könyvnyomtatás* (1) és *pecsétkészítés* (1) mindegyike jellemzően kínai örökség-elem. Egy esetben szerepel a listán a *mézeskalácskészítés* hagyománya. Meglepő módon az emberiség szellemi kulturális örökségét reprezentáló nyilvántartáson egyetlen esetben találkozunk hagyományos *kerámiakészítési* technikával/hagyománnyal.

A bizottság emellett létrehozta „A sürgős védelmet igénylő szellemi kulturális örökség listáját”, amelyre a valamilyen okból veszélyeztetett, például végleges eltűnéssel fenyegetett örökség elemek kerülhetnek fel, amelyek indokolt esetben anyagi támogatást is kaphatnak az erre létrehozott alapból. Mostanáig 16 elemet vettek fel a sürgős védelmet igénylő elemek listájára (például a mongol hőseposz éneklést vagy a mali-i csoportos halászati szertartást). A kézművesség tekintetében e listán is vezet a *textilkészítés* (főként szövés) (2) és *famegmunkálás* (fedeles fahíd és hajó) (2) hagyománya mellett Kína. Az öt tematikusan ide tartozó örökségelemből hármat az ázsiai ország terjesztett föl, melyből az ötödik a mozgatható fanyomóelemes *könyvnyomtatás*.

A bizottság továbbá létrehozta „A szellemi kulturális örökség védelmét célzó programok, projektek és tevékenységek” nyilvántartását. Ezek a programok az egyezmény elveinek és céljainak példaszzerű megvalósításai. E regiszterben jelenleg nyolc program található, többek között a spanyolországi iskola-múzeum pedagógiai programját.⁸⁸ Az iskolamúzeum tervében szerepel a kézműves oktatás is. Emellett egy konkrét kézműves oktatási program szerepel e nyilvántartáson: az indonéziai batikolás.

87 Ebben a sorban kapott helyet 2009-ben Magyarország felterjesztése, a mohácsi busójárás télvégi maszkos szokása is, mely így első magyarországi elemként került a reprezentatív listára. 2011-ben újabb két magyarországi örökség-elem felterjesztésére került sor: a matyó népművészet és a magyar solymászat került jelölésre a reprezentatív listára.

88 2011-ben „A táncház-módszer mint a szellemi kulturális örökség megőrzésének magyar modellje” című jelölést felvették a regiszterre.

E listák létrehozása mellett az UNESCO a Szellemi Kulturális Örökség Alap segítségével anyagilag is támogatja a legveszélyeztetettebb gyakorlatokat, továbbá a legjobb megőrzési eljárásokat, és ezek terjesztését.

A hazai megvalósítás

Magyarország 2006-ban a XXXVIII. kihirdető törvény megalkotásával lehetővé tette a dokumentum ratifikálását, melynek eredményeképpen hazánk harminckilencedikként csatlakozott az egyezményhez. A kihirdető törvény értelmében annak megvalósításáért a kulturális örökség minisztere teszi meg a megfelelő intézkedéseket, azaz az egyezmény végrehajtása a kulturális tárca hatáskörébe tartozik.

A korábban ismertetett nemzetközi védőintézkedések mellett a részes államok számára az egyezmény meghatározza a végrehajtással kapcsolatos lépéseket, feladatokat is. Az egyes országok a csatlakozással vállalják, hogy megkezdik a szellemi kulturális örökség elemek azonosítását, ezek nyilvántartásba vételét, leltárak készítését, továbbá elkötelezik magukat, hogy az örökségmegőrzést bevonják a tervezési programokba, felelős szakértői testületeket hoznak létre (Magyarország esetében a nemzeti bizottságot, örökségvédelmi szakértői rendszert, szakmai hálózatot), kutatási módszereket fejlesztenek ki a szellemi kulturális örökség megőrzése érdekében, elindítják a szellemi kulturális örökség szakértők képzését (Magyarországon egyetemi képzés, akkreditált továbbképzések formájában), biztosítják a szellemi kulturális örökséghez való hozzáférést, dokumentációs intézményeket hoznak létre a szellemi kulturális örökség számára (archívumok, adatbázisok formájában).

A feladatok között kulcsszerepe van az oktatásnak, a tudatosság erősítésének, mely manapság letéteményese lehet az örökség, a hagyomány (tovább/túl)élésének. Ezek formája lehet nyilvánosságot megcélzó oktatási, tájékoztató program, helyi tantervek és képzési programok, kapacitásépítő tevékenység és a tudásátadás iskolarendszeren kívüli módjai.

A szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezmény célja szerint a védőintézkedések részeként a részes állam a területén található szellemi kulturális örökség elemeket azonosítja és nyilvántartja. Ennek megvalósítása érdekében a kultúráért felelős miniszter felhívása alapján a Magyarországon élő közösségek, csoportok vagy egyének a saját szellemi kulturális örökségükként elismert elemeket javasolhatnak felvenni A szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékére. A jegyzék célja, hogy nyilvántartsa, és széles körben hozzáférhetővé tegye mindazon kulturális megnyilvánulásokat, amelyeket *a közösségek saját örökségükként tartanak számon és gyakorolnak napjainkban* is. A nemzeti jegyzékre történő felvételre a közösségek az előírásoknak megfelelő jelölő nyomtatvány kitöltésével tehetnek javaslatot. Emellett a kötelező dokumentáció csatolása is szükséges, amely részben archív, de főként a mai állapotokat rögzítő és bemutató fotóanyagból és filmből áll. A jelölési dokumentáció összeállítása ezáltal komoly szakmai felkészültséget és az örökség-elem sokrétű bemutatását igényli. Ebből következően a jelölés összeállításába a helyi szakmai- és civilszervezetek, valamint az érintett csoportok lehető legszélesebb körét kell bevonni. Az örökség-elemet gyakorló közösséggel előre ismertetni kell a jelölés szándékát és kérni hozzájárulását ahhoz, valamint részvételét a felterjesztés folyamatában. A szellemi örökség számbavételének itt bemu-

tatott magyarországi mechanizmusa nemzetközi viszonylatban példamutató, és kevés kivételtől eltekintve egyedülállónak számít. Az érintettek irányából kezdeményezett, de szakmailag kontrollált és segített saját örökség meghatározása, értelmezése, a megőrzésére tett lépések megtervezése mind olyan folyamat, amely az egyezmény szellemiségét messzemenőig szem előtt tartja. Az egyezménynek nem célja, hogy a számbavétel során felülről irányított módon nemzeti szimbólumokat felsorakoztató értékleltárak készüljenek.

A jelölést benyújtó közösségek a teljes jelölési anyagot az előírásnak megfelelő formában elküldik Szabadtéri Néprajzi Múzeum Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóságára. Az Igazgatóság megvizsgálja, hogy a jelölés az előírt formai kritériumoknak megfelel-e, majd két független szakértő bevonásával értékeli azt. A további feldolgozás és előkészítés után az Igazgatóság a jelöléseket eljuttatja az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság Szellemi Kulturális Örökség Szakbizottsága számára, mely a következő ülésén megvizsgálja azokat, és ennek alapján javaslatot tesz a miniszter számára, hogy mely jelöléseket vegyék fel a nemzeti jegyzékre. A nemzeti jegyzékre kerülő szellemi kulturális örökség elemek listája és teljes felterjesztési anyaga hozzáférhető a www.szellemiorokseg.hu honlapon.

Mindezt azért tartottam szükségesnek részletesen ismertetni, hogy világossá váljon a szellemi örökség magyarországi számbavételének mechanizmusa, mely egyben azt is takarja, hogy a nyilvántartásra kerülés mindenki számára nyitott, és folyamatosan zajló procedúra. A jegyzék kiépítésének jelenleg nincsenek számbeli és időbeli korlátai. Ez egyben azt is jelenti, hogy a nemzeti jegyzék jelenlegi tartalma „esetleges”, nem tervezett (és főleg nem teljes, tematikáját tekintve), azaz összetétele és bővítése azon múlik, hogy az érintett közösségek milyen módon és ütemben férnek hozzá az ezzel kapcsolatos információkhoz, továbbá hogy készen állnak-e a felterjesztés elkészítésére, és egyáltalán tudatában vannak-e örökségük létezésének, fennmaradása szükségességének, és erre rendelkezésre állnak-e a megfelelő kapacitások, illetve a közösségi akarat.

Fontos leszögezni, hogy a szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékén való szereplés nem díj vagy kitüntetés, és nem támogatás. Egy olyan inventárium, amely lehetőséget biztosít az érintett közösség saját örökségének széleskörű el- és megismertetésére, amely (jelenleg) elsősorban erkölcsi megbecsülést jelent. A jelölési dokumentációban külön fejezet foglalkozik a megőrzési stratégiák kérdésével. A felvétel egyik kritériuma az, hogy a közösség bizonyította, készen állnak a jövőbeni megőrzési tervek, és már eddig is eredményes lépéseket tett az örökség megőrzése érdekében. A munka tehát a nemzeti jegyzékre kerüléssel kezdődik, vagy legalábbis nem ér véget vele. A közösségek számára kiemelt felelősséggé válik az örökségről való gondoskodás, az állam részéről kiemelt figyelmet kell fordítani ezen örökség-elemek felé.

A szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékének tagjai 2012 szeptemberéig:

1. *Busójárás Mohácson – maszkos farsangvégi téliző szokás (2008)*
2. *A Népművészet Mestere díj kitüntetettjeinek tudása és tevékenysége (2008)*
3. *A kunsági birkapörkölt karcagi hagyománya (2009)*
4. *Élő hagyományok Kalocsa kulturális terében: hímzés, viselet, pingálás, tánc (2009)*
5. *Mezőtúri fazekasság (2009)*
6. *A magyar solymászat (2010)*

7. *A halasi csipkevarrás élő hagyománya (2010)*
8. *Matyó örökség – a hímzés, viselet folklór továbbélése (2010)*
9. *Pünkösdi templomdíszítés Mendén (2011)*
10. Tikverőzés Mohán. Maszkos, alakoskodó, farsangi szokás (2011)
11. Emmausz Bólyban. Húsvéthétfői népszokás (2011)
12. A molnárkalács borsodnádasi hagyománya (2012)
13. *Sárköz népművészete: szövés, hímzés, gyöngyfüzés, viselet (2012)*

Kurzívval emeltem ki azokat az örökség-elemeket, amelyeknek vagy önmagában, vagy részeként létezik kapcsolata a kézművességgel. Az UNESCO listához képest az önálló kézműves hagyományok tekintetében is jobbak az arányok, s ha a kapcsolódó örökség-elemeket is idevesszük, megállapíthatjuk, hogy a nemzeti jegyzéknek jelenleg több mint a fele sorolható tágabban-szorosabban a kézműves hagyományok sorába. Szinte egyértelmű a népművészeti régiók jelenléte a jegyzéken, melyek egyesével is több kézműves technikát képviselnek egyszerre. A lista e tematikus része természetesen nem teljes, már készülnek felterjesztések a palóc népművészet, és a sióagárdi viselet kapcsán. A csipke megjelenése a nemzetközi listákhoz hasonlóan jellemző és igen korai volt a halasi csipke formájában. Előkészületben van a hőveji csipke felterjesztése is. A magyarországi nyilvántartáson örvendetesen gyorsan jelent meg a fazekasság tematikája, a legnagyobb ma működő mezőtúri fazekasközpont képviselőjében. Folyamatos az érdeklődés más régiókból is, de az érintett közösségek ez esetekben még nem jutottak el a felterjesztés fázisáig. Így várat magára a nádudvari fekete kerámia és a magyarszombatfai, valamint a tatai fazekasság megjelenése a nemzeti jegyzéken. Felmerült viszont a tápéi gyékényszövés felterjesztésének gondolata.

A szakmai közös gondolkodás során többször felmerült már a magyarországi képfestés még élő képviselőinek, működő központjainak közös előterjesztése. Ehhez azonban szükséges egy mindenki által hitelesnek tartott összetartó személy vagy szervezet, amely képes összefogni a mesterség képviselőit.

Sajátos „elemé” a nemzeti jegyzéknek a Népművészet Mestereinek tudása és tevékenysége. A felvételét szakmai grémium kezdeményezte még a nemzeti jegyzék létrejöttekor. A rendszer ugyanis minden elemében megfelel az UNESCO egyezmény szellemiségének és célkitűzéseinek, emellett a jegyzékre vétel kritériumainak is. A közösségükben élő és ott kiemelkedően alkotó és tevékenykedő népművészek ugyanis már eleve ajánlás, felterjesztés útján kaphatják meg a díjat. Az 1953 óta folyamatosan adott állami elismerés szinte teljes mértékben hasonló az UNESCO által 1993-ban (!) közzétett irányelveihez, melynek értelmében minden országban alapítsák meg a „Living Human Treasure” (élő emberi értékek) díját, és alakítsák ki a díjazásnak, pénzügyi támogatásnak és a megbecsülésnek a rendszerét. A Népművészet Mestereinek jelenleg 510 elismert személye van, akik közül több mint 300-an a tárgyalkotás kategóriában kapták meg a díjat. Így elmondható, hogy a nemzeti jegyzéken végeredményben minden kézműves szakma képviselteti magát. A jegyzékre kerüléstől kezdve a mai napig folyamatosan tart a Népművészet Mesterei teljes adatbázisának elkészítése, mert az elmúlt 60 évben nem készült összesítés a díjazottokról. A tárgyalkotó mesterek anyagainak összeállításában a Népművészeti Egyesületek Szövetsége működik közre. (<http://www.nepmuveszetmesterei.hu>)

Az idei év nagy eseményeként tarthatjuk számon, hogy vélhetően sikerrel nyújtotta be Magyarország felterjesztését az UNESCO reprezentatív listájára a matyó népművészetről. Az idén decemberben Párizsban összeülő Kormányközi Bizottság fog dönteni a kérdésben, de nagy reményre adhat okot, hogy az előértékelő testület megfelelőnek találta a felterjesztést és javasolja felvenni az örökség-elemet a reprezentatív listára. Érdekes folyamat volt, ahogy a felterjesztés első változatát - amely Matyó örökség címen a népcsoport jellegzetes kultúráját írta le, amelybe beletartozik a szorosán vett népművészet mellett a viselet és a folklórhagyomány, a vallás is (mindez együtt alkotja a matyó identitást) - átdolgozásra javasolták, és kérték szűkítését egy "konkrét" örökség-*elemre*, hiszen a mostani tendenciák szerint kulturális régiót általában, mindenestül nem támogat felvenni az UNESCO. Így mérlegelni kellett, hogy az identitás összetevőiből mely elem a legjellemzőbb, és ma is gyakorolt forma, ennek eredményeként a felterjesztés címe (és természetesen tartalma) a következőképpen alakult: *Folk art of the Matyó, embroidery of a traditional community*. A reprezentatív listára kerülés esetén ez lesz az első *hímzést* képviselő örökség-elem.

A nemzeti jegyzékre kerülés tehát nem díj és pénzjutalommal járó kitüntetés. De a jegyzék „csapatába” kerülve különböző bemutatkozási lehetőségek adódnak a közösségek számára. Ez számukra láthatóan fontos esemény, mert soha nem hagyják ki ezeket a megjelenési alkalmakat. Lényeges szempont, hogy mindig kulturált körülmények között, és megfelelő kontextusban kerülnek bemutatásra.

A nemzeti jegyzékre adott évben felvett elemek ünnepélyes kihirdetésére mindenkor a Kulturális Örökség Napjai (KÖN) országos megnyitóján kerül sor. Ezután két napig a megnyitó helyszínén mutatkozhatnak be a közösségek. A legnagyobb közös bemutatkozási alkalom a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban rendezett Pünkösdi Sokadalom – Nemzetközi Szellemi Kulturális Örökség Találkozó. Ezen alkalmakkor minden közösség szigorúan a nemzeti jegyzéken szereplő elemet mutathatja be, aktív formában. Ez a kézművesek esetében - egy kivétellel- minden alkalommal bemutató és foglalkozást takar. Megfigyelhető, hogy ezeken az eseményeken a közönség számára legkedveltebb örökségek azok, amelyekbe aktívan be tud kapcsolódni, így a kézműves tevékenységek a legnépszerűbbek. A programok legnagyobb kedvence a fazekasság, ezért a mezőtúri fazekasok megállás nélkül tanítják az érdeklődőket korongolni, agyagozni, festeni. Emellett „slágernek” tekinthető a kalocsai pingálás, melyet órákig képesek művelni a közben megszállottá váló érdeklődők. Minden alkalommal nagy figyelem irányul a Népművészet Mestere díj képviselője iránt, hiszen egyedül alkotnak és ők is szívesen tartanak foglalkozást. A mesterek a Skanzen egész éves programjának vendégei, hiszen a Régimódi Vasárnapok programsorozatnak mindig egy-egy meghívott mester a kiemelt vendége. Közöttük akad, aki saját kérésére többször visszatér egy évben, mert olyan élményt jelent számára az autentikus környezetben való megmutatkozás és a látogatók érdeklődése, a velük kialakított interakció.

Összességében elmondható, hogy nagy igény van a kézművesek részéről is a bemutatkozásra, nemkülönben pedig a többi közösséggel való együttlétre. Az Igazgatóság ugyanis létrehozta a Tudatos Örökségvédő Közösségek Körét, amelynek minden, a nemzeti jegyzékre újonnan bekerült közösség tagja lesz. Ezután ők együtt önálló kis (egyre duzzadó) közösséget alkotnak, személyes és szakmai kapcsolatokat építenek ki, meghívják egymást saját rendez-

vényeikre, és kölcsönösen segítik egymást. Ezt az igazgatóság külön fórumok megrendezésével is segíti. Hagyománnyá vált például, hogy a Pünkösdi sokadalom két napját megelőző 0-ik nap a közösségi találkozó és kölcsönös bemutatkozás alkalma.

A nemzeti jegyzéken szereplő kézműves közösségek minden fórumon, kiadványban hirdetik, hogy a nemzeti jegyzék részei. Az idén átadott szellemi kulturális örökség "logótáblát" a két kézműves közösség, Mezőtúr és Kiskunhalas is kitette a saját múzeuma falára. Ennek kapcsán fontos megjegyezni, hogy a kézműves közösségek szerencsére komoly, gyakran önálló gyűjteményekkel rendelkeznek. De előfordul az is, hogy a jegyzékre kerülés hatására erősítik meg a helyi dokumentációt, például a kézműves produktumok összegyűjtése kapcsán.

Lényeges kiemelni, hogy a kézműves örökség-elemek képviselői a saját nagyrendezvényeiken már kivétel nélkül meghívták az igazgatóságot, és fontosnak tartották országos, sőt nemzetközi szinten is hirdetni, hogy a szellemi kulturális örökség „csapat” tagjai. Számukra ez nagy megerősítés, főleg abban az időszakban, amikor egyre lehetetlenebbé válik létezésük, munkájuk, vagy éppen múzeumuk sorsa.

Reményeink szerint 2013-tól (amikor éppen 10 éves lesz az UNESCO egyezmény), elindulhat egy nevesített támogatási forma azon közösségek számára, amelyek a nemzeti jegyzéken szerepelnek, segítve őket az örökségük megőrzésében.

Egy érdekes példával zárnám az összefoglalót. Mindannak ellenére, hogy a jegyzékre kerülés „csak” erkölcsi elismerést jelent a közösségek számára, büszkék rá és ragaszkodnak hozzá. A halasi csipke kapcsán felmerült - és korábban már be is került a rendszerbe – hogy Hungarikumnak nyilvánítsák. A közösséget képviselő és lelkének számító múzeum igazgatója annyit fűzött hozzá: „Mi nem Hungarikum vagyunk, hanem szellemi kulturális örökség.” Pedig a „Hungarikum Törvény” értelmében még támogatást is kaphat az az érték, amelyet a bizottság annak nyilvánít.

Lehet, hogy a kézműves hagyományok fennmaradása nem csak anyagi kérdés?

DR. CSONKA-TAKÁCS ESZTER

2.4.5 Hungarikumok, ezeken belül a népi kézművesség helye, megítélése

2008. június 9-én fogadta el az Országgyűlés dr. Medgyasszay László és dr. Simicskó István kezdeményezésével előterjesztett anyagot kisebb módosító javaslatokkal a Hungarikumok védelméről szóló (77/2008. (VI.13.) OGY határozatot. (Megjelent a Magyar Közlöny 2008. évi 87. számában.) Az országgyűlési határozat több feladatot is megjelölt a Kormány számára, de emellett társadalmi kezdeményezések sora is megmutatta a nemzeti értékek feltárása, bemutatása és megőrzése iránti igényt. Több megye – elsőként Bács-Kiskun – településeiben, kistérségeiben, majd megyei szinten is megbeszéléseken, kiállításokon, szakértői fórumokon is megjelentek és bekapcsolódtak a párbeszédbe a szellemi és tárgyi kulturális örökség alkotói, közvetítő szervezetek képviselői és a jogszabályalkotásban résztvevő helyi – megyei politikusok, országgyűlési képviselők. Több kézműves és kézműves szervezet képviselje részt vett Hungarikumok a Parlamentben három találkozásán, jelezve ezzel az értékfeltárás, -megőrzés és -teremtés iránt igényt és szükségességet.

Az országgyűlés április 2-i ülésén fogadta el A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvényt.

A törvény preambuluma kijelenti, hogy a magyar nemzeti értékek és azokon belül a hungarikumok megőrzendő és egyedülálló értékek, nemzetünk értékeit össze kell gyűjteni, dokumentálni, az értékvédelem alapjául szolgáló dokumentációt a szigorú nyilvántartás és kutathatóság szabályai szerint meg kell őrizni, az értékeket pedig ápolni, védelmezni és támogatni kell

A dokumentálás alapfeltétele a kézműves termékek létrehozásának szellemi és technológiai leírása egységes módszertanának (figyelve a szellemi kulturális örökség, valamint Magyar Termék, Kiváló Élelmiszer, a HIR, Magyar Élelmiszerkönyv kiválasztási folyamatainak, működése során kialakított eljárásokat) kidolgozása és elterjesztése. Különösen fontos, hogy ezekben az egyes termékeknel megjelenjen a földrajzi eredet szerinti sokféleségre való adaptálás lehetősége.

A magyar kultúra évezredes értékeit, a magyarság szellemi és anyagi alkotásait, ember alkotta és természet adta értékeit átfogó értéktárban kell összesíteni.

A Hungarikum törvény ugyan nem így említi, de az értékek piramis-szerű, többszintű felépítésének rendszerét az ágazati értéktárak mellett települési, táji-térségi, megyei és nemzeti szintjei alapján határozza meg. A felmenő rendszer legmagasabb szintjén lévő nemzeti értékek közül választja ki a Hungarikum Bizottság a hungarikumot, mely gyűjtőfogalom, az egységes osztályozási, besorolási és nyilvántartási rendszerben olyan megkülönböztetésre, kiemelésre méltó értéket jelöl, amely a magyarságra jellemző tulajdonságával, egyediségével, különlegességével és minőségével a magyarság csúcsteljesítménye, témánk tárgya szerint a kiváló nemzeti termék kategóriába tartozik.

A területi szemponton létrejövő értéktárak egyik forrása az ágazati értéktár, melynek létrehozásának kezdeményezése a szakszövetségek alapvető feladata és érdeke. A törvény 6 § (1) bekezdése az ágazati miniszter feladatkörébe sorolja a szakágazat nemzeti értéktárba való felvételének szabályozását és a Magyar Értéktárba való felvételét. A NESZ fontos feladata lesz a kulturális államtitkársággal való együttműködés kialakítása az ágazati – nemzeti értéktár szabályozási folyamatának kidolgozása, szakértői munkával való segítése, az ez ügyeket intéző, később létrehozandó bizottságban való szakértői részvétel biztosítása.

Hasonló feladatot kell teljesíteni a helyi, táji-térségi és megyei értéktárak kialakításánál is. A hungarikum törvény végrehajtását szabályozó kormányrendelet, miniszteri rendeletek és helyi önkormányzati rendeletek jelen időpontban még nem készültek el. E szabályozási folyamathoz a kialakult partneri egyeztetési keretek adta lehetőségekkel élni kell. Különösen fontos a szakmai tevékenységeket végző kézművesek aktivizálása a helyi rendeletek előkészítésében, véleményezésében való részvétellel.

A helyi értéktárak a második pillér, ahonnan a nemzeti értéktárba való bekerülés lehetséges. A területi elven működő értéktár kialakítása, működtetése feltételezi a kiválasztás során nyújtandó szakmai – szakértői munkát a helyi alkotók segítése, s majd az értéktárba esélyes tárgyak kiválasztásában a még nem zsűrizett alkotások esetén. Ezt minden kézműves egyesületnek és szakmai szervezetnek feladatként kell felvállalni, s együtt kell működni a szomszédos megyékben, tájegységekben működő szervezetek között az összeférhetlenségi szabályok és a személyes konfliktusok elkerülése érdekében.

Nemzeti értékeink széles körű hazai és külföldi bemutatása, megismertetése nyelvi, szellemi, kulturális, gazdasági teljesítményünk, természeti és épített értékeink elismertetése, valamint az országmárka erősítése egyaránt kiemelkedő jelentőségű

A kézműves mesterek és termékeik helyi, térségi és országos jelentőségű ünnepi alkalmakon való megjelenését a szakmai szövetség aktuális információk nyújtásával, együttes fellépéssel, tárgyi eszközökkel, (akár közös dizájn elemekkel is) támogassa. Fontos, hogy a jelenlét ne csak az ünnepi alkalmakkor történjen meg helyi és térségi szinteken, hanem az kapcsolódjon a hétköznapi életben való rendelkezésre állásban is. A minőségi munkát végző mesterek vállaljanak szerepet a köznevelésben, gyakorlati oktatásban, a szakmai képzésben, az iskolai órákat kiegészítő szabadidős foglalkozásokban. Ehhez kapjanak szervezeti segítséget a kialakuló tankerületekkel való kapcsolat felvételhez, s az érdeklődők alapvető pedagógiai ismereteket a foglalkozások megtartásához.

Javasoljuk, hogy a településre, tájra jellemző mezőgazdasági, élelmiszeripari termékek kialakult „fesztiváljai”, falunapjai mellett kapjanak ugyanilyen figyelmet az adott helyre jellemző kézműves termékek is, mivel ezek a helyi termelési kultúrához eszközeikkel szorosan kötődnek. Elérendő cél, hogy a helyi közösségek, önkormányzatok külső, nemzetközi kapcsolataikban ezeket a helyi tárgyakat népszerűsítsék, akár használatukban (pl. viselet), vagy ajándékként.

Szintén cél, hogy a kiváló helyi termékeket huzamosabb ideje előállító mesterek a más tevékenységben végzők mellett helyi elismerésben részesüljenek. A kitételeket szabályozó helyi rendelet előírásainak módosítása a személyi javaslattétel, vagy annak kezdeményezése legyen a területi kézművesek egyesületek feladata.

Indokolt felvenni a helyi megjelenés segítése érdekében az értékek települési ünnepeken való kiállítását, hétköznapiakon pedig egy-egy kiválasztott tárgy részére egész évre szóló kedvezményes, vagy térítésmentes árusításának biztosítását a helyi piacon, vásárban.

...az értékeket pedig ápolni, védelmezni és támogatni kell!

A fenti szakmai – szervezeti tevékenységek mellett a Hungarikum törvényben lehetőségként majdan rendelkezésre álló források a kézművesek részére való hozzáférhetőségét segíteni kell a nemzeti értéktárba kerülő termékek előállításához fejlesztési források, valamint alkotóik „normatív alapon”, vagy adókedvezmények általi biztosításával. A szakterületre vonatkozó speciális szabályzó rendszer kidolgozásának kezdeményezése, a munkában való részvétel az egyeztetési eljárásban biztosított módon szükséges. Segíteni kell e-mellett a helyi termékek értékévé válási folyamatát képzéssel, bemutatók szerzésével, kiadványokban való megjelentetésével. Ennek pénzügyi forráshoz való jutásának pályázati rendszerét ki kell dolgozni.

Működtetni kell az ösztönző és szakmai minősítő és ellenőrző kontroll rendszert a már kialakult értékek fenntartása érdekében folyamatos szervezeti és annak személyi feltételeinek biztosításával.

POLYÁK ALBERT

2.4.6 Magyarországi Tájházak Szövetsége – ezen belül a népi kézművesség helye, megítélése

Magyarországi Tájház Szövetség

Tájház: A népi építészet szempontjából jelentős, esetleg népi műemlékeknek minősített épületekben berendezett lakásbelsőket (esetleg műhelyeket, kezdetlegesebb ipari létesítményeket) bemutató muzeális intézmény. (1)

A tájházak vagy falumúzeumok olyan szabadtéri néprajzi gyűjtemények, amelyek a helyben összegyűjtött és megőrzött tárgyakkal az adott település vagy tájegység hagyományos tárgyi kultúráját, a népi építészet szempontjából jelentős (esetleg népi műemlékeknek minősített) épületekben berendezett lakásbelsőket, olykor a műhelyeket, a gazdasági épületeket vagy a kezdetlegesebb ipari létesítményeket mutatják be.(2)

A fenti két definíció is alátámasztja, hogy milyen szellemi és tárgyi értékekre terelődött a figyelem a múzeumfalu, tájház kifejezések köztudatban történő elterjedésével, a helyi, tájegységi tárgyi emlékek, használati tárgyak felkutatásával, összegyűjtésével.

1949-ben új műemléki törvény lépett életbe, amely elismerte a népi építészet objektumait is műemléknek, s megkezdődött az egész országra kiterjedő műemlékkutatás. A népi építészet táji sajátosságait megjelenítő épületek felkutatása maga után vonta az épületekhez kapcsolható – életmódot, társadalmi helyzetet reprezentáló – tárgyi értékek, használati eszközök gyűjtését is.

A népi műemlékek védelmének két módszere alakult ki, vagy szabadtéri néprajzi múzeumokba telepítik át az épületeket, vagy helyben megőrzik, műemlékké nyilvánítják és bemutattják. Ez utóbbiba tartoznak a tájházak. 1974-ben a Minisztertanács határozatot hozott, hogy azokat a helyben megőrzött népi műemlékeket, amelyeket másként nem tarthatnak fenn, állami tulajdonba veszik. 30 millió forintos állami támogatásnak köszönhetően országszerte tájházak, faluházak, múzeumházak, szabadtéri néprajzi múzeumok, tanyamúzeumok, honismereti tájházak, emlékházak, helytörténeti gyűjtemények alakultak, amelyek az egykori paraszti, falusi életmód emlékét őrzik. A felsorolt kifejezések közül a tájház vált elfogadottá abban az esetben, amikor a népi építészet szempontjából jelentős, esetleg népi műemléknek minősített épületekben korhűen berendezett lakásbelsőket, műhelyeket, bemutató múzeumokat találunk.

A műemléképületben kialakított tájházban nemcsak a kiállított tárgyak alkotják a kiállítást, hanem maga az épület is a múzeum szerves részének tekinthető. Egy "igazi" tájház egyszerre állít emléket az ábrázolni kívánt korszak, valamint társadalmi réteg kistájra jellemző építészeti hagyományainak, mindennapi életének, különleges esetben gazdálkodásának és mesterségbeli tudásának. A Magyarországon található tájházak rendszere igazi időutazást kínál az érdeklődőknek. A hagyományos épületekben, korhűen berendezett enteriőrök a kiegyvezést követő időszaktól, egészen az 1950-es évekig ábrázolják a paraszti kultúra változását. Megismerhetjük a különböző tájegységekre, az ott jellemző társadalmi rétegekre, nemze-

tiségekre jellemző szokásokat, életmódbeli különbségeket, betekintheünk néhány rég elfelejtett mesterség titkaiba. (1)

A tájházak rendszere Magyarországon az első kezdeményezések után az 1970-80-as években erősödött meg. A tájházak többsége a megyei múzeumi szervezet részeként és szakmai irányításával működött. Egyes megyékben a megyei múzeumok vezetésével tájházak láncolatát alakították ki, amelyek tudományosan és muzeológiai szempontból jól megalapozottan mutatták be az adott megye népi építészetének és életmódjának sajátosságait. Máshol helyi, személyes vagy közösségi indíttatásból hoztak létre tájházakat.

A rendszerváltást követően az önkormányzati törvény átalakította a múzeumi területen a tulajdonosi és működtetői viszonyokat, a tájházak jelentős számban átkerültek a helyi önkormányzatok birtokába, de magánfenntartású tájházak is létrejöttek. Az épületállomány egy része leromlott, a szakmai segítségnyújtás keretei meggyengültek. Az 1990-es évek második felétől a helyi közösségek egyre több helyütt figyeltek fel kulturális értékeikre, múltjuk őrzőire, és újabb tájház-alapítási hullám indult el. Az 1990-es évek végén a muzeális intézményi működési engedéllyel rendelkező intézmények közül mintegy 180 volt tájház, majd néhány év alatt további 50-60 tájház jött létre, kialakult a szlovák és német tájházak önálló, országos hálózata. (2)

Napjainkban 200 fölött van a muzeális intézményi működési engedéllyel rendelkező gyűjtemények, tájházi kiállítóhelyek száma, de becslések szerint 250-300 tájház működik Magyarországon, és közel 100 határon túli, magyar vonatkozású tájházzal, néprajzi gyűjteményről is tudunk. (2)

A napjainkban Magyarországon található több száz tájház tárgyi kulturális örökségünk jelentős számú emlékét őrzi. A tájházak érdekképviseletére, szakmai koordinálására alakult 2002. november 26-án a *Magyarországi Tájházak Szövetsége*.

A Magyarországi Tájházak Szövetsége tíz esztendő szakmai tevékenységében központi helyen szerepel a tájházak tudásátadó, identitásnövelő, hagyományápoló- és továbbörökítő tevékenysége. A tájház és a tárgyi örökség megőrzése együttesen szükséges. A tájház a benne lévő berendezés, a szellemi tudás, a nem tárgyi örökség, amit közvetíteni lehet és kell. (3)

Az ismeret, az információ közvetítéséhez – szellemi, szakmai, gyakorlati tudással bíró, igényesen felkészült, a tájegységet folklór és gyakorlat, valamint mesterség területén is – hiteles, képzett szakemberek szükségesek.

A kérdést, hogy mitől jó ma egy tájház, több szempontból érdemes körüljárni. Elsődleges szempont, hogy az épület – amelynek berendezése a településre és a bemutatott korszakra jellemző, szakszerű és helyből származó tárgyakkal áll – hiteles és jól karbantartott legyen. Nem elhanyagolható tényező, hogy a látogató gondozott belső és külső tereket találjon. Mindemmellett napjainkban elengedhetetlen, hogy a tájházat élettel, hiteles szakmai programokkal megtöltő helyi közösségek bekapcsolódjanak a működtetésbe. A jó tájház sohasem pusztai kiállítás, hanem ideális esetben a helyi hagyományőrző programok helye, a találkozás színtere a helyi közösség tagjai, és a helyi tudás átadásának helyszíne a fiatal generációk és az odaérkező turisták számára. (3)

A jó tájház szakmai kritériumának megvalósításához segítségre van szükségük a létesítmény működtetőinek.

A Magyarországi Tájházak Szövetsége, tagjai számára – az információk áramlását, a fejlődést, a továbblépést, a szemlélet formálását segítve – Országos Tájháztalálkozókat, szakmai fórumokat, tematikus továbbképzéseket szervez. 2012-ben X. alkalommal került megrendezésre a házigazda Hajdúböszörmény város intézményeinek közreműködésével.

A Tájháztalálkozók szakmai napjának elméleti előadásai egy-egy összefoglaló témához kapcsolódóan széles kitekintésre adnak lehetőséget, ugyanakkor a konkrét eredmények, sikerek, mások számára alkalmazható jó gyakorlatok bemutatását is szolgálják. Az egymástól tanulás lehetőségét nyújtják a szakmai nap délután programjai, amelyhez – minden alkalommal - jól kapcsolódnak a következő nap tanulmányi kirándulásához kiválasztott helyszínek. (1)

Jelen tanulmány szempontjából a kézművesség, a tárgyalkotó népművészet és a tájházak kapcsolata a körbejárando együttműködési terület.

A Magyarországi Tájházak Szövetsége (a továbbiakban: MTSZ) által felvázoltakat figyelembe véve a „jó tájház” „ideális esetben a helyi hagyományőrző programok helye, a találkozás színtere a helyi közösség tagjai számára, és a helyi tudás átadásának helyszíne”. (3)

Fontos és jogos elvárások a hagyományok megtartása, átörökítése érdekében működtetett létesítménnyel szemben.

A cél lehet az, hogy a tájház szakmai tevékenysége alapján alkalmassá váljon arra, hogy a népi iparművész- és kézműves mesterek közreműködésével nem pusztán muzeális intézmény, turisztikai helyszín, hanem a helyi kulturális értékek, a hagyományok megismerésének, átörökítésének és újraalkotásának központja legyen ez a hagyományos értékeket feltáró, összegyűjtő intézmény. A helyszíni szakmai-, mesterség bemutatók, kézműves-gyakorlatok a tudásgyarapítás és átadás sajátos lehetőségét nyújtják a résztvevőknek.

A Tájház lehetsége feladatai

- *A helyi hagyományőrző programok helyszíneként* is használni az intézményt. Nagy társadalmi és közösségi összetartó erőt, hagyományt alakíthat ki a lakosságban. Kitűnő lehetőség az identitás erősítésére.

Veszély: Esetleg nem minden eseménynek megfelelő a helyszín méretét tekintve, vagy jellegéből, környezetéből adódóan. Távolság esik a megszokott, központi helyszíntől, kicsi lesz az érdeklődés. Nem vezetődik be a mindennapi gondolkodásba.

Megoldás: Jó hirdetéssel, korszerű eszközöket is igénybevevő propagandával új szint lehet vinni a település ünneplési szokásaiba, hagyományteremtő módon nemzeti ünnepeket összekötni témához illő kiegészítő programmal. Tájházban végzett felújítás, bővítés, pályázati munka befejezésének, lezárásának ünnepi eseményével összeköthetően válik az ünnep helyszínévé. Gazdálkodás ünnepéhez, jeles napokhoz kapcsolható, stílusos centruma az eseményeknek.

- *Találkozás színtere a helyi közösség tagjai számára* amennyiben az adottságok, több helyiséges épületek lehetővé teszik a megfelelő elhelyezést, zavartalan munkavégzést. (pl.:

nyáron a napfénytől, esőtől védett szabadtéri, vagy az épületegyüttes részét képező pajtában, gazdasági épületekben)

Veszély: a településen működő civil közösségek, szervezetek rendelkeznek már működési helyszínnel, nem szívesen váltanak, távolinak, alkalmatlannak tartják a már bejáratotthoz hasonlítva. Nem akarnak, vagy nagyon nehezen fogadják el az esetleges „közösködést”, a másik szervezethez történő igazodást. Nem készek a kompromisszumokra, nincs sikerélményük az eredményes együttműködésben.

Megoldás: a lehetőségekhez mérten kialakítani a tájházi feltételeket a szervezetek működésének zavartalanabbá, minőségibbé tétele érdekében. Közös feladatok, együttműködési tervek alakítása, amelyeknek a megvalósításához jó pozíció a közös helyszín, továbbá az infrastruktúrális ellátottság kialakítása, különböző szervezeti működést segítő szolgáltatások biztosítása egységesen, a házban a otthonra talált szervezetek számára. Karbantartás, biztonság egységes kezelése, takarékosági, kényelmi szempontok figyelembevétele. Érdekelté tenni a szervezeteket a tájház működésének színvonalasabbá tételében.

- *A helyi tudás átadásának helyszíne,* a helyi tárgyi szellemi értékek bemutatásának felvállalása, a tartalom interaktív közelhozása a látogatóhoz. Ez nemes kötelessége is kell, hogy legyen a tájháznak. A legnagyobb szakmai kihívást és felelősséget ez a feladat jelenti a ház működtetői számára. Műhely/ek működtetése, foglalkozások, népi játszóházak szervezése, mesterség bemutatók, kézműves napok, előadások, kiállítások megfelelő helyszín/ek kialakításával.

Veszély: Nem kellően felkészült, ellenőrizetlen „művészi” teljesítményű – bár helyben, vagy a környéken élő köztisztelőben álló lakos – énekes, hangszeren játszó, vagy hímző, szövő, fafaragó képviseli a helyi értéket. Rossz példát közvetít, hiteltelenné válik a ház szakmaisága. A műhely feltételei nem vonzóak a kézműves mesterek számára, nem alkalmasak látogatók fogadására.

Megoldás: Kapcsolt felvétele, folyamatos együttműködés kialakítása adott megyei, vagy tájegységi szempontból legközelebb működő Népművészeti Egyesülettel, Népművészeti Alkotóházzal, akiktől a területre jellemző, hiteles, felkészült együttműködők, kézműves mesterek, népi iparművészek végezhetik a mesterségek bemutatóit és az oktatói munkát is. Ez az együttműködés garancia az esetleges termékárusítás minőségére, a zsúrizett alkotások kínálására is. Néptánc, népzene területén hasonló együttműködés kialakítása javasolt a megfelelő civil közösségekkel. A biztosabb eligazodás érdekében az országos tájházi címlista figyelembevételével a jövőben segítség lehet az együttműködő felek számára egy néprajzi tájegységi értékekre koncentrálnó kézműves mester, oktató, civil szervezet – szakma és név – címlista létrehozása.

További együttműködési lehetőségek:

- *népi kézműves játszóházak* – rendszeresen, tematikus tartalommal, ünnepi alkalmakkor, rendezvényekhez kapcsolódva, stb.
- együttműködés a környékbeli alapfokú művészetoktatási intézményekkel,

- kézműves mesterségekbe beavató szakkörök működtetése felnőtteknek, gyermekeknek,
- népi ételek – főzőiskola felnőtteknek,
- kisgazdasszony szakkör gyermekeknek (együttműködés a helyi iskolával és a technikát oktató pedagógusokkal)
- gazdálkodási szokások, hagyományok felelevenítése, oktatása, gyakorlása,
- főzéshez szükséges növények termesztése, felhasználásuk, befőzések, tartósítási módok,
- biogazdálkodási ismeretek felnőtteknek, gyermekeknek egyaránt.

Veszély: Nem jól előkészített és nem körültekintő szervezéssel, nem felkészült szakemberekkel érdektelenségbe fullad. Egyszerre több program elindításával a bőség miatt nem tudnak választani, nem megfelelő időpontban, napszakban tartják a programokat stb.

Megoldás: A célközönség helyes megválasztása, az ismeret átadásra felkért szakemberek szakmai hitelessége, Népművészeti Egyesületek mesterei, népi iparművészek, a településen elismert idős emberek (pl. lakodalomi főző, sütő asszonyok), gazdálkodásban bizonyított helyi gazdák, gazdasszonyok felkérése, együttműködés velük.

A közös munka néhány hónapos eredményét a település lakossága elé tární, (kiállítás, terménybemutató, vendéglátás étellel, táncos, zenés bemutatóval stb.) külső előadók meghívása, más településről idős mesterek meghívása, munkásságuk bemutatása, beszélgetés szakmai munkásságukról. Gyermekek hívják meg a felnőtteket, illetve felnőttek látják vendégül a gyermekeket stb.

Akadályozó tényezők

Első gondolata talán mindenkinek, hogy az anyagi, gazdasági biztonság hiánya határozza meg és talán meg is pecsételi a tájházak tartalmas, sokrétű működésének, együttműködési szándékának kibontakozását.

A pénzügyi háttér biztonsága valóban nagyon fontos – mint minden területén az életnek, a kultúrának, a gazdálkodásnak, a tanulásnak – de nem kizárólagos.

A közösségi összefogás, a közös érdek, a nyitás más szakmai területek, szakemberek felé éppen ez a közösségformáló ereje a Tájházak működtetésének, a Népművészeti Egyesületek, Népművészeti Alkotóházak értékmentő alkotói megnyilatkozásainak. A településeken létrejövő civil szerveződések, és azok összehangolt, tervszerű együttműködése hozhatja meg az ott lakók számára a megelégedettséget, a kiegyensúlyozott, jól értelmezett lokálpatrióta szellemiséget. A gyermekek bevonása ebbe az átgondolt közösségépítő, ismeretátadó munkába biztos bázisa a hagyományok fennmaradásának.

Akadályozó tényezők azért vannak, de leküzdésük, elhárításuk, kiküszöbölésük sok tényezőn múlnak és minden bizonnyal személyfüggők is.

– Nem minden tájház rendelkezik múzeumi intézményi működési engedéllyel, ez akadály- többek között - a pályázatokon történő részvételnek is.

- Kevés azoknak a pályázati lehetőségeknek a száma, amelyekben adott funkciójukkal sikeresen pályázhatnak ezek az intézmények. Kizárólag egyedül képzelik el a pályázatokon történő próbálkozást. Konzorciumukban, egy-két szervezettel való társulást elképzelhetetlennek tartanak. Sokszor nincs is meg a biztató szellemi háttér a pályázat kidolgozásához, az előírt önerő még kevésbé.

- Egy esetleges „tájház létrehozó” programot néhány ember, egy kis csoport saját titokként kezel, és úgy akar előrukkolni, ha majd már pénz van a kezükben és lehet indítani az építkezést. A remek terveket megálmodók nem gondolnak arra, hogy ötletüket a település közössége elé tárva, műemlék és tárgyi-, szellemi értékmentő álmukat megosztva a széles nyilvánossággal hamarabb akadnak segítők, jó ötlettel, szponzori lehetőségekkel hozzájárulók az álmok megvalósításához.

- A fenntartó és a működtető személye nem azonos, nehéz az egyeztetés pályázatok, programok, együttműködések alakítása, beadása esetén.

- A tájházak épületei, infrastruktúrájuk gyakran még nem kielégítő, nem alkalmas nagyobb csoportok, események befogadására. Ezekben az esetekben nem is gondolnak – a településen található más, esetleg műemlék épület, vagy - egyéb megfelelő környezet bevonására, pedig a rendezvény, a program szakmaiságát biztosító más helyszínen is megjelenhet a tájház nem csak a saját épületében.

- Gyakori, hogy az intézmény személyi ellátottsága nagyon hiányos, hiszen nincs főállású vezetője a tájháznak, vagy gondnoka van, akinek a tájház pásztorolása a 25. feladata. A ház nyitva tartása, a téli időszakban a fűtése jelent gondot. Igazi pezsgő életet tavasztól őszig tudnak szervezni.

- Megfelelő szakember gárda nem áll a tájház működtetői mögött. Az egyszerű megoldások, a pénztelenség kedvéért gyakran foglalkoztatnak helyben élő, tiszteletben álló idős embereket (hímzés, fafaragás, csuhéfonás), vagy lelkes, ám képzetlen óvoda-, ill. iskola pedagógusokat, akik a félreértelmezett „hagyományörzés” máza alatt szakmaiatlan, a tiszta értéket vakvágányra terelő ismereteket közvetítenek (só-kerámia, piritott tészta, műanyagok, hiteltelen hímző minták, meghökkentő színű hímzőfonalak alkalmazása stb.)

- Nem használják ki a településen élők számára evidenciának számító nemzetiségi kultúrák jelenlétét. Nem baj, ha egy falu közössége nem bírja el négy különböző nemzetiségi kultúrát bemutató tájház fenntartását, de abban az egyben jusson hely a települést maradék nélkül reprezentáló kisebbségeknek is. Ha folyamatos tárgyi jelenlétre nincs mód, akkor a rendezvények sorában megtalálható a helye a más nemzetek kultúráját bemutató, gyakorló alkalmaknak is. (pl. a hét egy napja a németeké, vagy a szlovákoké stb., rendszeresen működtetnek szakköröket, rendeznek kiállításokat, sajátos ünnepi, hétköznapi szokásaik bemutatására, gyakorlására is kapnak lehetőséget). Szerencsére van példa önálló, magas színvonalon működő nemzetiségi tájházakra is.

- A tájházi bemutatók többsége elsősorban az összegyűjtött, kiállított tárgyakon keresztül reprezentálja csak a település, a földrajzi tájegység gazdálkodási, megélhetési hagyományait, szokásait. A hagyományosan termelt növények, gazdálkodási formák széleskörű bemutatása, adott esetben gyakorlása, újraélesztése, a termények feldolgozásának hagyománya a település XXI. századi kuriózuma, védjegy lehetne.

Lehetne még folytatni a sort és természetesen a fentiekben felsorolt hiányosságok, akadályok mellé – biztatásul a küzdelmes munkát végzőknek - szerencsére jó példák is illeszthetők, hiszen nem tudna maga mögött több mint 200 engedéllyel bíró tájház a MTSZ, ha nem lennének eredményeik, sikereik a házakhoz kötődő civil- és település-, valamint szakmai közösségeknek.

Összességében feltétlenül kihangsúlyozandó, hogy a Magyarországi Tájházak Szövetsége, és tagszervezetei munkásságában a népi kézművességnek feltétlenül helye van, és hogy hiteles szakmai közreműködők, segítők nélkül nem szabad ezt a munkát végezni. Ehhez nagy-szerű országos, megyei népművészeti szervezetek, nagyon magas színvonalon dolgozó kézműves mesterek, népi iparművészek, képzett népi játszóház vezetők, Népi játék és kismesterségek oktatói, a néptáncot, népzene-t, népdalt kitűnően átadni tudó, hagyományban jártas és felkészült segítők készek az együttműködések megvalósítására. Talán néhány, a fentiekben felsorolt szervezettel közösen rendezett Országos találkozó hozzájárulhat, hogy a tájházak – a velük együttműködni kész népi kézműves szervezetek - a helyi kismesterségeken, a népművészet helyi produktumain keresztül a formális és informális tudásátadás egyedi formáival a vidékfejlesztés egyik motorjává váljanak, mely lehetőség szerint munkahelyeket tarthat meg és teremthet, és szerepet vállalhat a települések élhetőbbé tételében, fenntarthatóságában, és így társadalmi hatása is számottevő lehet.

F. TÓTH MÁRIA

Források:

- (1) www.tajhazszovetseg.museum.hu Magyar Tájházak Honlapja
- (2) <http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorszag%C3%A1giA1jh%C3%A1zh%C3%A1l%C3%B3zat>
- (3) http://magyarmuzeumok.hu/tema/168_mitol_jo-egy-tajhaz_dr_Bereczki_Ibolya

MELLÉKLET (1)

Magyarországi tájházak listája

Baranya megye

- Hidas – Hidas Tájház
- Kásád – Sokác Tájház
- Magyarlukafa – Tájház
- Mecseknádasd – Német Nemzeti-ségi Tájház
- Nagydobsza – Tájház, Talpasház
- Nagytótfalu – Iskolamúzeum és Tájház
- Orfű – Tájház
- Ófalu – Német Nemzetiségi Tájház
- Siklós – Parasztház

- Szentlászló – Tájház
- Zengővárkony – Tájház

Bács-Kiskun megye

- Baja – Szentistván – Bunyevác Tájház
- Császártöltés – Sváb Tájház
- Dunaegyháza – Tájház
- Kalocsa – Népművészeti Tájház
- Kiskőrös – Szlovák Tájház
- Kiskunhalas – Tájház
- Kiskunmajsa – Kenyérsütőház, Tájház
- Madaras – Tájház

- Kerekegyháza – Rendek Tanyamúzeum
- Szabadszállás – Tájház

Békés megye

- Szlovák Tájház – Szarvas
- Endrődi Tájház – Gyomaendrőd
- Békési Tájház – Békés
- Román Tájház – Kétegyháza
- Szlovák Tájház – Békéscsaba
- Szlovák Tájház – Tótkomlós
- Német tájház – Elek
- Román tájház – Elek
- Cigány tájház – Elek

Borsod-Abaúj-Zemplén megye

- Matyó Hadas Városrész – Mezőkövesd
- Duber István Pista Bácsi Tájháza – Szögliget
- Huszita-ház – Gönc
- Sváb tájház – Hercegkút
- Tájház – Tájérténeti kiállítás – Boldogkőváralja
- Ruszin Tájház – Komlóska
- Oszlai-Tájház – Cserépfalu
- Tájház – Bodrogkisfalud
- Tájház – Prügy
- Tájház – Taktaszada
- Matyó Tájház – Tard
- Füzéri Tájház – Füzér
- Mezőcsáti Tájház – Mezőcsát
- Borsodi Tájház – Edelény
- Német Nemzetiségi Tájház – Rátka
- Ónod Tájház – Ónod
- Tájház – Taktaharkány
- Barlanglakás Tájház – Cserépváralja
- Dél-Borsodi Tájház – Mezőcsát
- Jókai Mór Emlékszoba és Tájház – Tardona
- Jósvafői Tájház – Jósvafő

- Répáshutai Tájház – Répáshuta
- Tájház és Könyvtár – Arló
- Szlovák Tájház – Vágáshuta
- Szlovák Tájház – Háromhuta
- Tájház – Helytörténeti Gyűjtemény – Sajóvelezd
- Tájház – Szentistván
- Tájház – Sály
- Tájház – Csobád
- Tájház – Tiszalúc
- Tájház – barlanglakás – Szomolya
- Tájház – Megyaszó
- Tájház – Sajószentpéter
- Tájház – Bogács
- Tájház – Ricse
- Tájház - Erdőbénye

Csongrád megye

- Csongrádi Tájház – Csongrád
- Hagymás ház – Makó
- Falumúzeum – Szegvár
- Tájház – Algyő

Fejér megye

- Sárréti Tájház – Füle
- Tabajdi faluház
- Cecei Tájház – Cece
- Tájház – Sárbogárd
- Tájház – Középbogárd [1]
- Mezőföldi Tájház -Dég

Győr-Moson-Sopron megye

- Tájház – Tényő
- Horvát Tájház – Kópháza
- Helytörténeti és Néprajzi Gyűjtemény – Dör
- Tájház – Hövej
- Kiss Ferenc Emlékház – Szilsárhány
- Tájház és szabadtéri múzeum – Táp
- Porpáczy Aladár ÁMK – Fertőszéplaki Tájházak – Fertőszéplak
- Tájház – Sarród

- Tájház, pincesor – Gyarmat
- Tájház – Csapod
- Tájház – Újkér
- Tájház – Győrújbarát
- Tájház – Felpéc

Hajdú-Bihar megye

- Hajdúböszörményi Múzeum és Tájház
- Semsei Andor Múzeum – Balmazújváros
- Tímárház – Debrecen
- Hajdúdorogi Tájház – Hajdúdorog
- Hajdúnánási Tájház (Hajdú Ház és Kovácsműhely) – Hajdúnánás
- Tájház – Létavértes
- Bánki Tájház – Debrecen
- Tájház – Bakonszeg
- Tájház – Csökmő
- Tájház – Nyíradony
- Tájház – Szentpéterszeg
- Tájház – Pocsaj
- Tájház – Nagyrábé
- Tájház – Furta
- Tájház – Hosszúpályi
- Tájház – Kismarja
- Tájház – Derecske
- Tájház – Monostorpályi
- Tájház – Csökmő
- Zsellérház – Tiszacsege

Heves megye

- Tájház – Domoszló
- Népművészeti Tájház – Recsk
- Abasári Kapásház
- A Szihalmi Népi Kultúra Értékeit Bemutató Tájház – Szihalom
- Palóc tájház – Mátraderecske
- Tájház – Markaz
- Tájház – Kisköre
- Tájház – Boldog
- Tájház – Egercsehi

- Tájház – Mátraszentimre
- Tájház – Lőrinci
- Tájház – Mátraballa
- Tájház – Gyöngyöspata
- Tájház (Gazdaház) – Noszvaj
- Tájház – Markaz

Jász-Nagykun-Szolnok megye

- Nyúzó Gáspár Fazekasház – Tiszafüred
- Nagykunsági Tájház – Karcag
- Kántor Sándor Fazekasház – Karcag
- Tabáni Tájház – Szolnok
- Kossuth Tájház – Kunmadaras
- Peresi Tájház – Mezőtúr
- Tájház – Nagyiván
- Tájház – Jásztelek
- Tájház – Nagykőrű
- Tájház – Alattyán
- Tájház – Tiszabura
- Tájház – Kisújszállás

Komárom-Esztergom megye

- Szlovák Tájház – Vértesszőlős
- Szlovák Tájház- Pilisszentlélek (Esztergom)
- Szlovák Tájház – Oroszlány
- Német Nemzetiségi Tájház – Dorog

Nógrád megye

- Szlovák Nemzetiségi Tájház – Bánk
- Palóc Múzeum – Balassagyarmat
- Tájház – Dejtár
- Tájház – Terény
- Tájház – Karancslapujtő
- Tájház – Kisterenye
- Palóc Tájház – Bátorterenye
- Tájház – Kétbodony
- Tájház – Vanyarc
- Tájház – Kazár
- Tájház - Hollókő
- Falumúzeum Hollókőn

Pest megye

- Tájház – Kiskunlacháza
- Ócsai Tájház – Ócsa
- Tájház – Szada
- Tájház – Bernecebaráti
- Tájház – Vámosmikola
- Tájház – Nagybörzsöny
- Gyömrői Tájház – Gyömrő
- Nagykátai Tájház – Nagykáta
- Tájház – Kemence
- Tájház – Pilisvörösvár
- Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum
- Szerb porta, néprajzi gyűjtemény, Pomáz
- Néprajzi Ház, Dány

Somogy megye

- Zamárdi Tájház – Zamárdi
- Horvát Nemzetiségi Tájház – Lakócsa
- Karádi Tájház – Karád
- Népművészeti Tájház – Buzsák
- Sváb Tájház – Szulok
- Tájház – Balatonszentgyörgy
- Tájház – Lábod
- Tájház – Vörs

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye

- Szatmárcsekei Tájház – Szatmárcseke
- Tájház – Záhony
- Beregdaróc Tájház – Beregdaróc
- Bemutatóhely, Tájház – Fehérgyarmat
- Tájház – Tarpa
- Tájház – Kölcse
- Tájház – Csaroda

- Tájház – Tiszaeszlár

Tolna megye

- Tájház és halászház – Bába
- Német Nemzetiségi Tájház – Gyöng
- Sárközi Tájház – Decs
- Bátaszéki Tájház – Bátaszék
- Kaposmenti Tájház – Szakály
- Sióagárdi Tájház – Sióagárd
- Német Nemzetiségi Tájház – Nagymányok
- Német Nemzetiségi Tájház – Hőgyész
- Székely Tájház – Izmény

Vas megye

- Hegyhátszentpéteri Tájház – Hegyhátszentpéter
- Fazekasház – Magyarszombatfa

Veszprém megye

- Német Nemzetiségi Tájház – Városlőd
- Helytörténeti Gyűjtemény és Tájház – Várpalota
- Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Tájház – Bakonybél
- Tájház – Szentgál
- Tájház – Paloznak
- Kenesei Tájház – Balatonkenese
- Tájház – Kékkút
- Tájház – Magyarpolány
- Taposó kút – Somlóvásárhely
- Tájház és Galéria – Zánka

Zala megye

- Lakóház – Baglad
- Tájház – Galambok
- Tájház – Zalalövő

2.4.7.1 *A népi kézművesség helye, szerepe és megítélése a magyarországi fesztiválok tükrében*

„Az igazi hagyomány sohasem a múlt élethű visszaállítására törekszik, hanem arra, hogy elébe álljon annak a pusztulásnak, amit az idő, a feledékenység, a dolgok természetes halála elhoz közénk.”
(CSOÓRI SÁNDOR)

1.

Ha a magyarországi fesztivál-körképet nézzük, akkor madártávlatból úgy látszik, hogy a népi kézművesség reneszánszát éli, a fesztiválvilág igényli a népművészet és a népi kézművesség jelenlétét. Beszédesebb tény, hogy *a népművészet, néptánc, zene programjai a különböző típusú fesztiválokon 67 százalékban, a népi mesterségek 50 százalékban, a népi hagyományörzés, népszokások 49 százalékban van jelen.* (Lásd: Benedek Mariann és Stark Judit: *Fesztiválvilág. Turizmusbulletin. XIII. 3. Szám. 2009. november, 38.*) Az is igaz, hogy fesztiválszervezők előrelátóan azt az „igazi hagyományt” állítja előtérbe, amelyről Csoóri Sándor a fentiekben írt. Csakhogy az összkép korántsem ennyire derűs, ha közelebbről szemügyre vesszük, hogy ma hogyan jelenik meg a fesztiválokon a népi kézművesség, és miféle tanulságokkal szolgál ez a fesztiválszervezők, és a kézművesek számára.

Magától értetődő, hogy népművészet a nemzeti kultúra része, melynek a hagyományápolás, a tradíció-fenntartás az egyik fő célja. Nincs nemzeti kultúra a hagyomány megtartása nélkül, a közös európai kultúránk a nemzeti kultúrák folytonos, és folyamatos jelenlétén, egymásba-játszásán, és kiegészítésén alapul. A kézműves hagyományörzés célja: feléleszteni, megőrizni, használni a hagyományt, kreatív örömet szerezni régi és új generációknak egyaránt, hogy – valamelyest leporolva és persze a „modern” kor követelményeihez igazítva – az emberek (fiatalok és idősebbek egyaránt) újra élhessék, újra művelhessék, újra gyakorolhassák őseink kultúráját, szokásait, nem ritkán a *művészettel* felérő tárgyalkotási tevékenységét.

Innen nézve tehát örömdetes tény, hogy mára a turisztikai, így a fesztivál-kínálat biztos része lett a népművészet, és ezen belül a népi kézművesség hagyományainak bemutatása. Ezek a mesterségek több évszázados értéket képviselnek, amely összetéveszthetetlen eleme a nemzeti kulturális örökségünknek, és igen fontos – európai szemmértékkel is – nemzeti identitásunk szempontjából. Az idézett tanulmány adatai elsősorban azt mutatják, hogy a népi kézművesség megtalálta a helyét a magyarországi fesztiválokon, és olyan erős pozíciót ért el, amely még további előnyös kilátásokkal kecsegtet.

Mintha minden rendben volna. *Csakhogy a számadatok mögötti valóság emellett más – negatívba hajló – képet is kirajzol.*

A magas számarány ugyanis főként a megtevesztő lehet a nem szakemberek számára. A fesztiválokon ugyanis többnyire mellék- vagy epizódszerep jut a kézműves mestereknek, akik mintegy kiegészítői résztvevői a fesztiválok túlnyomó többségének. A fesztiválszervezők rajtuk keresztül próbálnak bevételhez jutni, mert amíg a fesztiválok más résztvevőit fellépését

dotálják és honorálják, addig a népi kézművesség csak a Mesterségek Ünnepén részesül ebben. Óriási probléma és hátrány, hogy a legtöbb fesztiválon a népi kézművesség – nem is csak szélsőséges esetekben – az „árokparti” kirakodóvásár szintjén jelenik meg, ez pedig visszaüt magára a népi kézművességre, annak mesteri gyakorlóira. Nem pusztán egy hagyomány, egy mesterségcsoport leértékelődése ez; a hiteles kézműves termékek értékének alá ásását is jelenti az, ha a fesztiválszervezők beengednek a fesztiválokra kontárokot és bővliárusítókat. Márpedig tapasztalati tény, hogy megteszik ezt; kényszerből, mert az állami, önkormányzati, vagy szponzori támogatás kiszámíthatatlan, másfelől, hogy a saját profitjukat növeljék. Néhol nyoma sincs a népművészet szeretetének, pusztán anyagi érdekek állnak a háttérben.

Ezért mindenekelőtt fontos lenne, ha jogszabály írná elő, hogy közterületen csak NIO vagy az iparművészeti lektorátus által zsűrizett termékeket lehessen árusítani és ezt betartatni. Így helyzetbe hoznánk, piacra segítenénk a kézműves mestereket és a távoli keleti „magyar népművészetet” háttérbe szoríthatnánk. Csak így lenne bemutatható a magyar népművészet roppant gazdagsága. Ekkor válna a fesztiválokra megjelenő minőségi, zsűrizett népi kézművesség a népi hagyományörzés védjegyévé, szemben az utóbbi időkben már-már jóformán *mindenütt* megrendezendő kirakodóvásárokon található kétes eredetű és minőségű, giccsbe fordult tárgyakkal.

Tehát az a legrosszabb a népi kézművesség szempontjából, amikor a fesztiválszervezők engedményeket tesznek a minőségben. *A silány minőségű, hamis portékákat látva a közönség joggal válik gyanakvóná, és giccsparádét felvonultató fesztivál magával ránthatja a többi is.*

Az lenne az ideális, ha minden fesztiválszervező, és minden résztvevő nemcsak önmagáért, hanem a másikért is felelne.

A jó, az ésszerű, és a perspektivikus megfontolás az – és ezt büszkén képviselheti minden résztvevő –, amikor a fesztiválszervezők valóban „tisza forrásból” merítenek, és csakis a magas szakmai követelményeket tartják egyedüli szempontként mérvadónak. A zsűrizett, jó termékek bemutatását és árusítását alapkövetelménynek kellene tekinteni a fesztiválokra.

Ez a felismerés hozzásegítene a népi kézművesség még előnyösebb megítéléséhez, még több vásárlót, látogatót vonzana, továbbá ösztönözné a mesterségek művelőit is a jobb színvonalra, hogy szebb, keresett portékákkal jelenjenek meg a közönség előtt. Ez a kézművesek részéről a fesztiválrészvétel nem elhanyagolható eleme, ám a fesztiválok többségében nem erre helyezik a hangsúlyt.

Ezért érdemes a fesztiválok programjába iktatni a mindig nagy sikert arató mesterség-bemutatókat, szabadtéri kiállításokat, játszóházakat. A mesterség bemutatók mintegy történelmi dimenzióba helyezik a hagyományt, sikere mindig biztos. Látványosságok, amelyeket igen sok látogatók vonzanak. Erre is jellemző példa a Mesterségek Ünnepé, ahol a kézművesek működő műhelyeket rendeznek be, és ott mutatják be mesterségük titkait. A vidéki, falusi kisebb fesztiválok keretében még autentikusabb programokat kínálhatnak az odalátogatóknak egy igazi, a valóságban is működő kovács-, kádár-, fafaragó-, kékfestő-műhelyben, jurtyában.

Nagyon gazdag, rendkívül széleskörű, és a mindennapi élet teljes spektrumát átöleli a magyar népi hagyomány, a magyar tárgyalkotó népművészet. *Ezt a gazdagságot kellene általánossá tenni és minél teljesebben kiaknázni a fesztiválokra.* Ehhez több odafigyelés és odaadás kellene, ne csak a pénzügyi szempontok diktáljanak a szervezésben és a lebonyolítás-

ban. Érdemes lenne kihasználni a népművészetnek, szorosabban a népi kézművességnek azt kínálkozó előnyét a kultúra egyéb területeivel szemben, hogy nemcsak bemutatni lehet a népi kézművesség által létrehozott alkotásokat, hanem interaktív módon a készítésbe a közönséget be is lehet vonni, vagyis az alkotás, a „művelés” folyamatába.

Hiába derül ki tehát Benedek Mariann és Stark Judit szerzőpárosnak a Nemzeti Kulturális Alap kutatásai alapján készített összefoglalásából, hogy „*A népművészeti, az amatőr művészeti és szórakoztató, valamint gasztronómiai fesztiválok közel felét adják a fesztiválpiacnak, ezen belül is különösen nagy arányban szerepelnek a népművészeti fesztiválok.*” (*Fesztiválvilág. Turizmusbulletin. XIII. 3. Szám. 2009. november, 35. lap*), továbbá, hogy a vizsgált fesztiválok 6000 programjában „*a népművészeti programok erős jelenléte látható, a fesztiválok kétharmadában volt több-kevesebb népművészethez kapcsolódó program*”, tennivaló bőven van.

A gondokat nem szabad elhallgatni: először is a tervezhetőség és vele karöltve a finanszírozás kérdését kell alaposan szemügyre venni. A pályázati rendszerek változékonysága és az ezzel együtt járó kiszámíthatatlanság nem teszi lehetővé legalább egy évre előre a tervezhetőséget, mert a támogatások léte roppant bizonytalanokká vált, így pedig a turisztikai vérkeringésbe, a turisztikai eseménynaptárba való bekerülése a fesztiváloknak majdhogyan nem lehetetlen. Ezért erre a labilis helyzetre a fesztiválszervezőknek minden fórumon föl kell hívni az illetékesek figyelmét, hogy változtatni kell a rossz, labilis gyakorlaton, a tervezés ideje és aktusa rendkívül fontos, ez a megvalósulás, megvalósítás egyik fő záloga.

Ne feledjük el azt sem, hogy a fesztiválok több tízezer embert mozgatnak meg, tehát egy-egy város vagy térség szállásadói, vendéglátósai, kereskedői, profitálnak ezekből a rendezvényekből, a bevételekből jó lenne pályázat, vagy támogatás formájában visszajuttatni forrásokat a rendezvényt lebonyolító szervezeteknek, pontosan azért, hogy a népi kézműveseket is valamilyen módon támogatni tudják (például kedvezményes vagy ingyenes szállással), ne szedjenek tőlük helypénzt az árusítás lehetőségéért, sőt honorálják a részvételüket. Így minden soron következő fesztivál még nivósabb lehetne, még több látogató lehetne részese egy-egy eseménynek, ahol még több kézműves juthatna majd még több jövedelemhez. Megjegyzem: egyedül a Mesterségek Ünnepe valósítja meg ezt a kézműves-támogatási, fesztivál-lebonyolítási szisztémát.

A népi kézművesség jelenléte a fesztivál-turizmusban, a falusi turizmusban új lendületet ad és a jövőben is adhat a népi kézművesség hagyományok továbbélésére. *De csak akkor, ha a minőség, az autentikusság lesz a domináns tényező.* Ennek stratégia céljá kell válnia. A népi kultúra egy volt társadalmi, gazdasági és műveltségi helyzetet tükröz. A népviseletek, népszokások a paraszti élet szigorú szabályaiba engednek betekintést az utókornak. Az „ahány ház, annyi szokás” közmondás igazsága a fesztivál-turizmusban a gazdag variációs kínálatot jelenti, amelyet együtt kell hasznosítani a fesztiválszervezőknek és az idegenforgalmi szakembereknek.

Magyarország kiaknázzható „természeti kincseinek” egyike a kulturális turizmus. Most csak felsorolásszerűen néhány gondolatot említenék: kevés olyan területe van a hagyományörzésnek, mint az a lehetőség, amely a kulturális turizmussal adódik, mely mintegy prizma, magába gyűjti egy-egy tájegység, kisközösség tradícióját, azok szokásait, és ezeket mintegy

élővé varázsolva hozzájárul a fennmaradásukhoz. A kulturális turizmus, benne a fesztiválokkal, hatékony gazdasági eszköz a területi különbségek kiegyenlítéséhez, mert ösztönzi a munkahelyek teremtését, és növeli a művelődési kínálatot. Ezzel megteremti a lehetőségét az életminőség javításának, és ennek részeként közelebb hozza egymáshoz a különböző kultúrákat. Megmozgatja a civil szervezeteket, vagyis a helyi kezdeményezések motorja lehet. *És hozzátesz az ország-képhez, mert a környezeti adottságok után a kulturális örökség az, amely leginkább befolyásolja a hazánkba látogatók érdeklődését, és választásait.* A kulturális turizmusban való aktív részvétel az ismeretszerzés, és a tanulás szinte semmivel sem helyettesíthető élményével kecsegtet, melye egész életre kihathat. A XXI. században – a turizmus világszervezetének felmérése szerint – növekszik a szabadidő aránya, és lecsengeni látszik a tömegturizmusban való puszta részvétel, és az utazó ember érdeklődését a kultúrtörténeti emlékek iránti figyelem, a hagyományokkal és a népművészettel való ismerkedés, valamint az érintetlen természeti világ felfedezése köti le. Az aktív pihenésre való megnövekedett igényt csak a kulturális turizmus képes kielégíteni.

Feladat és cél, hogy magyarországi fesztiválszervezők ezzel a jövőben jól sáfárkodjanak.

2.

Általános vélekedés szerint a kulturális, hagyományőrző fesztiválok palettáján komoly értéket képviselnek a Népművészeti Egyesületek Szövetsége és a tagszervezetei által rendezett események. Néhány -- nemzetközileg is számon tartott és elismert – példa: első helyen a Budai Várban immár 26. alkalommal megrendezésre került Mesterségek Ünnepe, a Táncháztalálkozó, melyet a NESZ társrendezőként szervez, a tél rangos eseménye, a Vörösmarty téri Karácsonyi Vásár mely a NESZ-nek és a résztvevő tagjainak köszönhetően világhírnévre tett szert.

A Mesterségek Ünnepe, a tárgyalgó magyar népművészet legnagyobb seregszemléje, mely évente augusztus 20-a körül kerül megrendezésre a Budai Várban.

Az ezerkilencszáznyolcanas évek elején merült fel – az akkor még újdonsült szervezet –, a Népművészeti Egyesület tagságban az az igény, hogy a magyar kézművességnek legyen évente egy rangos bemutatkozó fóruma Budapesten. A rendezvény ötlete a Táncháztalálkozóra hajazva fogalmazódott meg, célja pedig az volt, hogy rangos bemutatkozási, és egyúttal értékesítési lehetőséget teremtsen a tárgyalgó népi iparművészetet műkedvelőként vagy akár hivatásszerűen művelő mesterek számára. A Mesterségek Ünnepe megálmodói annak idején azért választották az ünnepi időpontot, a reprezentatív helyszínt és a kirakodóvásári formát, hogy ezzel is föl hívják a figyelmet arra, hogy a hagyományőrző tárgyalgóság a magyar kultúra integráns részét képezi, és hogy ezt Magyarországon milyen sokan, és milyen magas szinten művelik. A Mesterségek Ünnepe ötlete és megvalósítása Péterfy László szobrászművész (a Népművészeti Egyesület akkori elnöke), Makovecz Imre építész, Borbély Jolán etnográfus és Bánszky Pál művészettörténész nevéhez fűződik. Céljuk az volt, hogy a népművészet körüli állóvizet föl kavarni, ezért egy nagyobb léptékű bemutatót kívántak szervezni, ahol ez a tradicionális népi kultúra a maga teljességében jelenne meg. Arra gondoltak, hogy szerencsés lenne, ha a közönség munka közben láthatná a kézműves mestereket, hogy a

városi nézők ismerjék meg, hogyan készül például egy fazék, egy kosár, egy szőnyeg. Abban az időben még olyan erős volt a népművészeti boltok, a háziipari szövetkezetek hatása, hogy a népi iparművészek szűk körein kívül alig volt olyan ember, akinek népművészetről hallván, lelki szemei előtt ne a turizmus számára készült emléktárgyak jelentek volna meg. Keveseknek volt valamilyen elképzelése arról, hogyan lehetne a tárgyalkotó népművészetet, mint egyfajta "design-t", beilleszteni a mindennapok tárgyi kultúrájába. Azóta a Mesterségek Ünnepe minden évben bizonyítja ennek a törekvésnek a helyességét. A rendezvény megszervezése nagy úrtöltött be az akkori kulturális életben. A szervezők már a kezdet kezdetén arra gondoltak, hogy a rendezvényen együtt jelenjen meg a zene, az ének, a tánc a kézművességgel, mert ez a természetes, mint ahogy a népi hagyományban is együtt vannak. A rendezvény révén az országSZerte működő kézműves mesterek számára sikerült komoly megmérettetési lehetőséget, fórumot teremteni, ahol ügyességüket, mesterség-tudásukat bemutathatják, és egyben árusításra is lehetőséget kapnak. Másrészt a közönség, a látogató ráébredt arra, hogy mi mindent lehet kézzel, természetes anyagokból, igen egyszerű eszközökkel létrehozni. Sikerült elérni, hogy a közönség is bekapcsolódjon a munkába. Számos példát ismerünk, hogy valaki azért választott valamely kézműves mesterséget -- ha nem is feltétlenül szakmájának, de a szabadideje kreatív eltöltésére --, mert azt látta a Mesterségek Ünnepén. A Mesterségek Ünnepe több mint 900 különböző szakmát űző mestere a kéz munkájának örömét és dicséretét sugallva újra és újra kivívja a közönség elismerését, melynek eredményeként minden évben többen látogatnak el erre a kivételesen értékes rendezvényre. Ezért kell azóta is gondosan ügyelni arra, hogy csak nívós portékák kerüljenek a közönség elé. A NESZ Szakmai Bizottságai a rendezvény ideje különböző szempontok szerint minősítik, mint az eladásra kínált termékeket, mint a mesterség bemutatók színvonalát, hogy megfelelnek-e a hagyományörző kézművesség követelményeinek. A rendezvény fejlődését jelentette, hogy 1997-től kezdődően először különböző nemzetek (Hollandia, Lengyelország, Olaszország) kulturái vendégeskedtek a Mesterségek Ünnepén, a későbbiekben pedig egy-egy mesterség (kovácsmesterség, hangszerkészítés, szövés, fazekasság, játékkészítés, nemezelés, faművesség) került a fókuszba. A Mesterségek Ünnepe egyik nagy hozadéka, hogy az elmúlt 25 évben mind több rendezvényen jelenik meg a népi kézművesség, mesterség bemutatókkal, játszóházakkal. A rendezvény mintául szolgál a többi hasonló program számára, és ez komoly értéket jelent. A Mesterségek Ünnepe fontos funkciója, hogy programot, célt ad minden résztvevőnek, mivel a rendezvényre minden alkalommal komolyan fel kell készülni.

A Mesterségek Ünnepe valóban ünnep; évenkénti megrendezése biztosíték a folyamatosságra, valódi találkozási alkalom, aki pedig meghívást kap rá, valóban büszke lehet, mert ez a szakmai tekintélyt jelent a számára. A kézműves portékák bemutatója és értékesítése így önmagában is generáló jellegű: jó értelemben vett versenyt eredményez az egyes szakmák képviselői között, a látogató-vásárló számára pedig lehetőséget ad az értékorientált választásra. A Mesterségek Ünnepe napjainkban olyan egyedi kulturális esemény, amelyen a legkiválóbb magyarországi hagyományörző népművészek tárgyalkotó tevékenységét munkájuk közben tekintheti meg a közönség. A Népművészeti Egyesületek Szövetsége által felkért szakértők bírálata szavatolja a bemutatott tevékenységek és áruk értékét, valamint a minőségét.

A Mesterségek Ünnepe az élő népi kultúra bemutatkozásának legjelentősebb fóruma. A népművészet, a hagyomány funkciója természetesen a XXI. század elejére alapos változáson ment keresztül, de – mint a Mesterségek Ünnepe példája mutatja - még mindig kínál lehetőséget azoknak az embereknek, akik életük fontos részévé kívánják tenni. Ezért a maga erejétében, tisztán kell megőrizni a hagyományt, mert akkor mindig lehet meríteni belőle, meg lehet találni benne az önkifejezés formáit, vagyis az emberek mindennapi életéhez kapcsolódó tartalmat.

A Népművészeti Egyesületek Szövetsége tagjai körében végzett kutatások eredményei, a kézművesek helyzetelemzése

Részlet a Szent István Egyetem Gazdaság – és Társadalomtudományi Kar marketing szakos hallgatóinak felméréséből, mely tanulmány 410 fő válaszadó adataiból készült.

A felmérés jellemző kérdései:

- *Jár-e más rendezvényekre?*
- *Van-e otthon boltja, üzlete vagy egyéb értékesítési lehetőség?*
- *Van-e valamilyen kereskedő, aki értékesíti a termékét?*
- *Milyen rendezvényeken szokott részt venni?*
- *Melyik rendezvény legszínvonalasabb Ön szerint?*
- *A helyár és a bevétel hogyan viszonyul a rendezvény színvonalához?*
- *Milyen csatornán értékesít?*
- *Üzletpolitikája hogyan alakul?(piacra hogyan jut, van-e felvásárló, idegenforgalmi helyeken bejut-e a turisztikai forgalomba, milyen csatornákon)?*
- *Miért fontos a Mesterségek Ünnepén való részvétel?*

Milyen rendezvényeken vesz részt?

NESZ által szervezett rendezvények

Nem	Igen	Nem válaszolt
14 (7,9%)	160 (89,9%)	4 (2,2 %)

A megkérdezettek 90%-a részt vesz a NESZ által szervezett rendezvényeken. A válaszolók 1/3-a konkrét rendezvényeket is felsorolt, melyek közül a legtöbben (majdnem mindenki) részt szokott venni a Mesterségek Ünnepén. Más rendezvényeket is megjelöltek, legtöbben a Táncháztalálkozót említették és a Karácsonyi Vásár követi a sorrendet. Jelentős azoknak a száma is, akik szinte minden rendezvényükön részt vesznek.

Más országos rendezvények

Nem	Igen	Nem válaszolt
55 (30,9%)	119 (66,9%)	4 (2,2 %)

A megkérdezettek kb. 2/3-a szokott részt venni más országos rendezvényeken, majdnem minden második válaszadó nevezet meg ilyen rendezvényeket. A legtöbbet említett rendezvények: Művészetek Völgye; Győr – és Szombathelyi rendezvények.

Külföldi rendezvények

Nem	Igen	Nem válaszolt
134 (75,3%)	40 (22,5%)	4 (2,2 %)

A válaszadók mindössze 22,5%-a vesz részt külföldi rendezvényeken, a legtöbben Németországban, de népszerű: Anglia, Hollandia, Ausztria és Franciaország is.

Az értékesítés csatornája

Saját bolt/üzlet

Nem	Igen
140 (78,7%)	38 (21,3%)

Kereskedőn keresztül

Nem	Igen
91 (51,1%)	87 (48,9%)

Vásárok

Nem	Igen
42 (23,6%)	136 (76,4%)

Rendezvények

Nem	Igen
46 (25,8%)	132 (74,2%)

A legtöbben (76,4%) vásárokon értékesítik termékeiket, a rendezvények szerepe is hasonló, ahol az összes megkérdezett arányában 74,2% ezt az értékesítési csatornát is használja. A kereskedőn keresztül értékesítés is jelentős szerepet tölt be a 48,9%-os aránnyal. Mindössze az összes válaszadónak 21,3%-a rendelkezik saját üzlettel vagy bolttal.

Egyéb

A válaszolók kb. 20%-a megjelölte az egyéb értékesítési csatornát is, pl.: baráti, ismeretségi kör; műhely megrendelések; otthon; é terjedőben van az internet használata is a termékek értékesítésére.

Miért fontos a Mesterségek Ünnepén való részvétel?

Reklám

Nem	Igen	Nem válaszolt
77 (43,3%)	99 (55,6%)	2 (1,1 %)

Presztízs

Nem	Igen	Nem válaszolt
85 (47,8%)	91 (51,1)	2 (1,1 %)

Kapcsolatok

Nem	Igen	Nem válaszolt
34 (19,1%)	142 (79,8%)	2 (1,1 %)

Jövedelem

Nem	Igen	Nem válaszolt
53 (29,8%)	128 (69,1%)	2 (1,1 %)

A legtöbb megkérdezettnek (majdnem 80%) a kapcsolatok kialakítása miatt fontos, hogy részt vegyen a Mesterségek Ünnepén. Fontossági sorrendben a jövedelem áll a második helyen (69,1%) majd ezt követi a reklám (55,6%) és utána a presztízs (51,1%)

Részlet az Inbox Bt. által készített feltáró jellegű kutatás eredményéről, mely feltárás az alábbi csoportosítás szerint történt:

- Az alkotók szocio-demográfiai beazonosítása
- Az alkotók szakmai munkássága és egyesületük jellemzése
- Az alkotók, egyesületük és NESZ viszonyának értelmezése

A válaszadók száma a NESZ tagjainak köréből 415 fő.

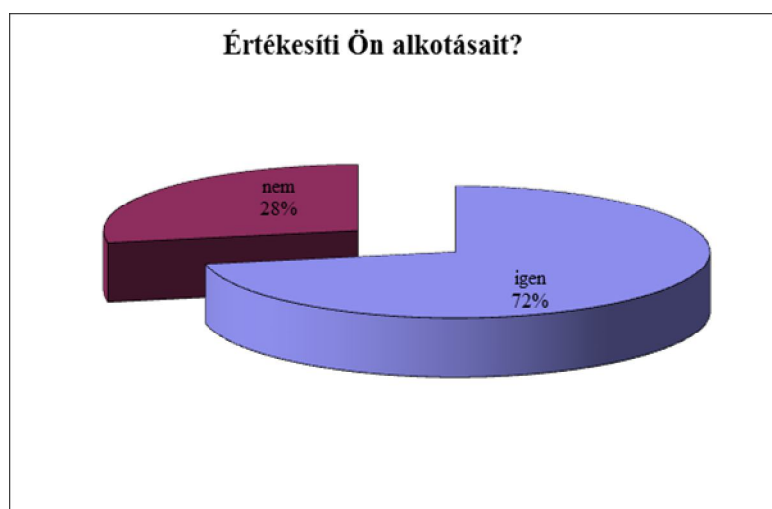
A válaszok alapján, nagyon alacsony azok száma, 18%, akik mesterségüket professzionális szinten üzik, abból a szempontból, hogy ez jelenti számukra a megélhetést is egyben. Az a trend körvonalazódik, hogy az adott mesterséget, inkább a szakma szeretete miatt üzik a válaszadók, hiszen 46%-uk egyáltalán nem rendelkezik jövedelemmel, vagy csak elhanyagolható mértékben az adott szakma gyakorlásából.

Huszonöt különböző mesterséggel foglalkoznak azok, akik teljes mértékben meg tudnak élni mesterségükből. Legtöbben a fazekasságból tudnak megélni, 21 válaszadó, melyet a tetőfedők követnek (9-en). A fával foglalkozó mesterek között szintén sok kerül ki, aki biztos megélhetését szakmája gyakorlásából nyeri: 12-en fafaragók, 8-an faművesek és 5-en faszob-

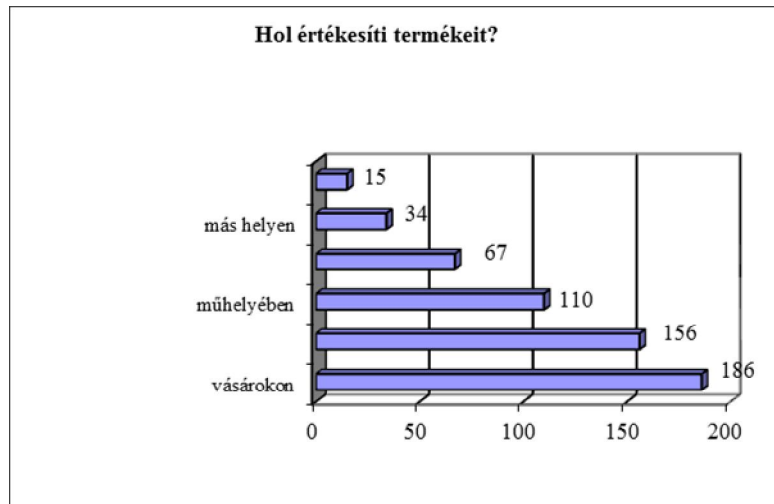
rászok. A kovács mesterégből és a népi játékkészítésből további 5-en biztosítják fenntartásukat. További megélhetést biztosító mesterségek: bőrműves (4-en), csipkekészítő, cserépkályha készítő, csizmadia, kosárfonó, mézeskalács készítő, nemezkészítő, népi hangszer készítő, népi ékszerkészítő, szíjgyártó, vászonszövő, gyapjúsző, viseletkészítő, festett bútorkészítő, hímes tojás festő, hímező, kékfestő és késes.

A fenti mesterségeket alapvetően két részre oszthatjuk: az elsőbe tartoznak a hagyományos falusi élethez szükséges mesterségek, mint pl. kovács, cserépkályha-készítő, gyapjúsző; a második kategóriába pedig azon hagyományos mesterségek melynek végtermékei ma a városi lakosság körében igen keresettek, reneszánszukat élik, mint pl. festett bútorkészítő, népi ékszerkészítő, népi játékkészítő stb.

Életkori megoszlásaik alapján elsősorban a 40 év felettek gyakorolják professzionális szinten mesterségüket, a fiatalabbak inkább hobby szintjén űzik, nem ebből származik a napi megélhetésük. Ez utóbbi csoport 75%-a azonban ha tehetné kizárólag a mesterségével foglalkozna a válaszok alapján. Az összes megkérdezett egyötöde válaszolta csak, 21%-uk hogyha megtehetné, akkor sem foglalkozna kizárólag a mesterségével, ami azt jelzi, hogyha nagyobb kereslet lenne a mesterségük termékei iránt, akkor a szakemberek közel 80%-a kizárólag csak ezzel foglalkozna.

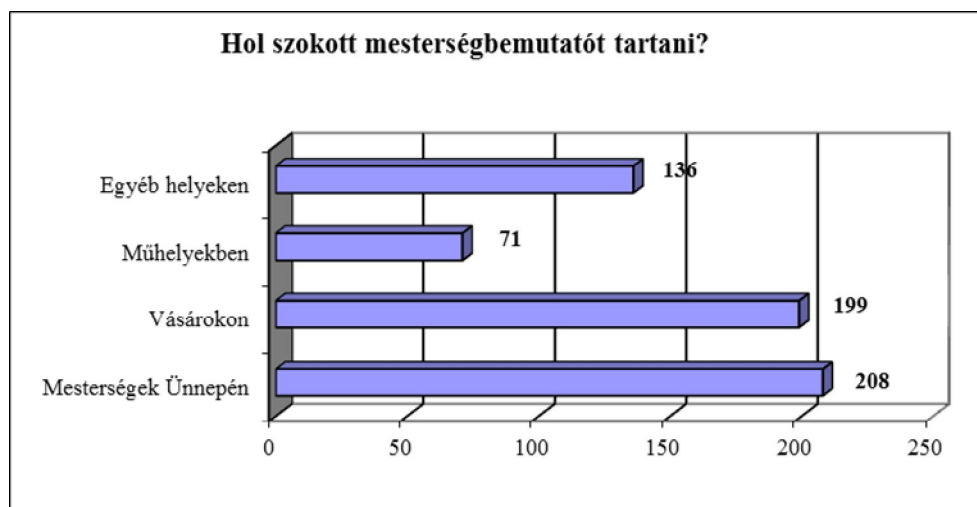

Ezt támasztja alá az is, hogy a mesterek 72%-a nem csupán önmaga és szűkebb környezete számára készíti termékeit, de azokat értékesíti is. A probléma csak az, hogy nagyrészt nem tud ebből a bevételből megélni, ezért sokan ún. másodállásként, vagy jövedelem kiegészítésként foglalkoznak szakmájukkal.

A mesterek legfontosabb értékesítési lehetőségét a vásárok jelentik, közel 50%-uk ott tudja eladni termékeit. Ezt az egyesületi rendezvények követi, 156-an jelölték meg, majd a saját műhely mely közel 30%-uk számára jelent alternatívát. A hivatalos kereskedelembe nagyon kevesen kapcsolódtak/vagy tudtak bekapcsolódni: kereskedőn keresztül 67-en, saját boltjukban pedig csak 15-en árulják portékájukat.

Az oktatással is foglalkozó mestereken kívül elég sokan tartanak bemutatókat, a válszadók 75%-a jelezte, hogy részt vett már hasonló rendezvényen.

A bemutatóknak alapvetően két fő helyszíne van: a Mesterségek Ünnepe és a vásárok. Ez utóbbiak egyben a termékek fő eladási helyeként is szolgálnak. Az egyéb helyek között, az oktatáshoz hasonlóan az alkotótáborok és rendezvények emelkednek ki számszerűen, melyet a falunapok és fesztiválok követnek.

IGYÁRTÓ GABRIELLA

Legjelentősebb események

Részvételi/bérleti díjak alakulása az elmúlt években

Mesterségek Ünnepe

A résztvevő mesterek közel 90%-a támogatottan van jelen, részvételi/bérleti díjat nem fizet.

Kézművesek bérleti díja, akik nem NESZ tagok: (a bérleti díj mértéke függ a pavilon rendezvényen belüli elhelyezésétől)

2012.:	100.000 Ft; 130.000 Ft
2011.:	100.000 Ft; 130.000 Ft
2010.:	100.000 Ft; 130.000 Ft; 140.000 Ft
2009.:	100.000 Ft; 140.000 Ft
2008.:	120.000 Ft; 170.000 Ft
2007.:	111.000 Ft; 159.000 Ft
2006.:	109.000 Ft; 112.000 Ft; 120.000 Ft; 164.000 Ft
2005.:	77.500 Ft; 95.000 Ft; 105.000 Ft; 115.000 Ft; 157.000 Ft
2003.:	60.000 Ft; 70.000 Ft; 80.000 Ft; 90.000 Ft; 100.000 Ft; 140.000 Ft
2002.:	56.000 Ft; 70.000 Ft; 77.000 Ft; 119.000 Ft; 145.000 Ft

Országos Táncháztalálkozó és Kirakodóvásár

Kézművesek bérleti díja: (a bérleti díj mértéke függ a pavilon elhelyezésétől)

2012.:	29.000 Ft; 32.000 Ft; 52.000 Ft
2011.:	27.000 Ft; 30.000 Ft; 50.000 Ft
2010.:	27.000 Ft; 30.000 Ft; 50.000 Ft
2009.:	27.000 Ft; 30.000 Ft; 50.000 Ft
2008.:	23.000 Ft; 25.000 Ft; 45.000 Ft
2007.:	23.500 Ft; 26.000 Ft; 47.000 Ft
2006.:	22.500 Ft; 24.375 Ft; 43.750 Ft
2005.:	22.500 Ft; 24.375 Ft; 43.750 Ft
2004.:	22.500 Ft; 24.375 Ft; 43.750 Ft
2003.:	17.920 Ft; 19.600 Ft; 39.200 Ft
2002.:	15.680 Ft; 17.920 Ft; 35.840 Ft

Vörösmarty téri Karácsonyi Vásár

Kézművesek bérleti díja: (bérleti díj mértéke függ a pavilon elhelyezésétől)

2012.:	750.000 Ft; 850.000 Ft
2011.:	750.000 Ft
2010.:	540.000 Ft; 695.000 Ft; 755.000 Ft
2009.:	550.000 Ft; 700.000 Ft; 755.000 Ft
2008.:	450.000 Ft; 505.000 Ft; 595.000 Ft; 705.000 Ft

2007.:	276.000 Ft; 336.000 Ft; 384.000 Ft; 456.000 Ft; 552.000 Ft
2006.:	246.000 Ft; 338.000 Ft; 407.000 Ft; 478.000 Ft; 650.000 Ft
2005.:	209.000 Ft; 281.000 Ft; 342.000 Ft; 400.000 Ft; 546.000 Ft
2004.:	209.000 Ft; 281.000 Ft; 342.000 Ft; 400.000 Ft; 546.000 Ft
2003.:	201.000 Ft; 274.000 Ft; 330.000 Ft; 386.000 Ft; 526.000 Ft
2002.:	143.000 Ft; 206.000 Ft; 250.000 Ft; 295.000 Ft; 403.000 Ft

Összegzés

- Legfőbb értékesítési csatorna a kézművesek számára a vásárok
- Kézműves vásárok színvonala, változó
- Önkormányzatok, fesztiválszervezők, vásárszervező cégek profitálni akarnak a kézművesekből
- Fontos lenne a keletkező profitból valamilyen formában visszajuttatni a kézműves területre
- A kézművesek, mint produkció jelenjen meg a rendezvényeken: kiállítás, játszóház, vásár

2.4.7.2 A népi kézművesség helye, megítélése a Szekszárdi Szüreti Napokon

A népi tárgyalkotó kézműveseknek meghatározó szerepük van a helyi közösségek azonosság-tudatának formálásában. A népművészek által létrehozott egyesületek a társadalmi összetartozás erősítésében, a helyi közösségek önállóságának kialakításában jelentős szerepet vállalnak.

A népművészeti egyesületek által szervezett kiállítások, kézműves- bemutatók, játszók házak mára már a turisztikai kínálat elengedhetetlen részévé váltak. A hazánkban szervezett fesztiválok szinte mindegyike felhasználja imázs építéshez, programjai színesítéséhez. Ennek ellenére a népművészek és az általuk készített alkotások társadalmi megbecsültsége alacsony.

A következőkben a Szekszárdi Szüreti Napok bemutatásán keresztül próbálom ismertetni a Tolna megyei kézművesek helyzetét, azokat a nehézségeket, amivel a kézműveseknek egy-egy ilyen rendezvény alkalmával meg kell küzdeniük.

Szekszárdi Szüreti Napok rövid története:

Az első szüretet ünneplő rendezvényt, Szekszárdi Szüreti Napot 1969-ben szervezték meg Szekszárdon. Ekkor még a szüreti felvonulásra és egy-két táncos produkcióra korlátozódott a rendezvény, amely egy délutáni programot jelentett.

1990-ben a rendszerváltással egy időben Dránovics István magánvállalkozó az önkormányzat támogatásával, piaci alapú magánkezdeményezésként átvette a szervezést, és Szekszárdi Szüreti Fesztivál néven hirdette meg a már három naposra tervezett eseményt. A program lényegesen megváltozott, borudvar kialakítására került sor, amelyet bekerítették és az első pár évben pohárvásárlásával lehetett bejutni a borudvarba, majd később belépőjegyet kellett fizetni. A szekszárdi borászok közül csak kevesen mutatták be és árusították boraikat. A borudvar környékén árusok sokaságát telepítette, helypénz fizetése ellenébe. Az árusok összetétele nagyon vegyes képet mutatott, a kínai ruhaárustól, a műanyag giccseket árulóktól kezdve az autószalonokig mindenkinek helyet biztosított, aki helypénzt fizetett. A minőség egyáltalán nem számított az elsődleges cél a bevétel növelése volt. A népi kézműveseket is megkereste a Tolna Megyei Népművészeti Egyesületen keresztül a szervező, és hosszas tárgyalások után megegyeztek abban, hogy a bővli árusoktól távolabb, külön helyet biztosít a népművészeknek és kevesebb helypénzt kér tőlük, mint a kereskedőktől. A népi kézművesekre két okból volt szüksége, a egyik ok volt a pályázatokon sikeresebben tudott pályázni, a másik ok, hogy az alkotók kézműves bemutatókat és foglalkozásokat tartottak a gyerekek és felnőttek részére. (A pályázatokban erre minden alkalommal kért támogatást a szervező.) A rendezvényre látogatók körében nagyon népszerűek voltak a kézműves bemutatók és foglalkozások. Ennek ellenére, szinte minden évben kisebb nagyobb csatákat kellett vívnia az egyesület vezetésének a szervezővel, hogy tagjai ne kerüljenek méltatlan helyre és helyzetbe a rendezvényen. 2003-ra már olyan felfogásbeli ellentét alakult ki a kézművesek és a szervező között,

hogy az egyesületi tagok bojkottálták a rendezvényt, amelynek hatására a rendezvényen a boron és az autókön kívül szinte már semmilyen minőséget képviselő áru és program nem maradt. A város lakói is többször hangot adtak nemtetszésüknek a rendezvény színvonalával kapcsolatban, ezért 2005-ben jelentős változás következett be a rendezvény életében.

A korábbi szervezővel nem hosszabbította meg a szerződést a város, aki azonban levédte a Szekszárdi Szüreti Fesztivál megnevezést és a hozzá kapcsolódó Hány János logót. Így a város visszatért a rendezvény eredeti nevéhez, a Szekszárdi Szüreti Napokhoz. A szervezéssel a Babits Mihály Művelődési Ház és Művészetek Háza bízta meg. A rendezvény társrendezője a Szekszárdi Borvidék Kht. lett. A fesztiválszervezők teljesen új felfogásban és nagyrendezvényekkel szemben elvárt módon alakították ki koncepciójukat, és a múlt hibáit elkerülve új programszerkezetben, új helyszínen és megújult arculattal hirdették meg a fesztivált.

A négy napos rendezvény időpontja minden év szeptemberének 3. hétvégéjére került át (a korábbi 4. hétvégéről), hogy ne ütközzön a pécsi boros programokkal és ne szívja el a vendégforgalmat. A programokban és a helyszínekben is változás következett be. Külön választották az igényesebb népi kézműves, a kézműves jellegű valamint a vidámparkos, könnyedebb programok helyszíneit. 2011-ig⁸⁹ a történelmi városközpontba, a belvárosi templom köré helyezték a borászok, éttermek pavilonjait, a népi kézműves és iparművészeti vásárt, valamint a nagyszínpadot.

2012-ben a Béla téri építkezések miatt „rég-új” helyszínen az előző években kialakított felfogásnak és színvonalnak megfelelően rendezték meg a fesztivált rendezvény szervezői.

A szüret Szekszárd és környéke legnagyobb ünnepe. A programsorozat a négy nap alatt a város és környéke lakóinak illetve vendégeik számára olyan programsor bonyolódik, mely ötvözi magában a Sárköz és a Szekszárdi történelmi borvidék szürettel összefüggő néphagyományait a gasztronómia, a borászat és a kulturált borfogyasztás és kikapcsolódás szokásait. Megjelennek a rendezvényen a várost körül ölelő kistérségek saját kultúrájukkal, táncaikkal, éteikkel, tárgyi népművészetükkel éppúgy mint az országban működő borrendek. A szervezők a programsor összeállításakor törekedtek és kiemelten figyelnek a helyi értékek átadására. A rendezvényen a vendégeket 12 helyszínen 72 produkció, esemény várta. A Borudvar és az Ízek utcája pavilonjainak kiválasztásánál a szervezők ügyeltek az egységes arculat kialakítására és figyelembe vették a kiválasztásakor, hogy elég nagyok legyenek ahhoz, hogy a vendégek kényelmesen elférjenek alatta és rossz idő esetén ne ázzanak meg. A kulturált borfogyasztást erősíti, hogy csak palackos borokkal jelennek meg a borászok, és üvegpoharakban történik a kóstoltatás. A Borszeminárium új programelem, mindössze 5 éve szervezik, amely során egy-egy helyi borász mutatja be borait szűkebb közönsége számára. Az esemény célja, hogy a vendégek jobban megismerhessék a borkóstolás lépéseit, a kulturált borfogyasztást és a helyi termelőket. Az Ízek utcájában a helyi éttermek szövetségbe szerveződve, egységesen a Szekszárdi Vendéglátók Kerekasztala Egyesület keretében, kínálják frissen készített ételeiket, ezáltal is erősítve a helyi vállalkozásokat. A tradicionális Szüreti felvonuláson közel

89 2012-ben ideiglenes jelleggel, a történelmi városrész rekonstrukciója miatt a fesztivált vissza vitték a Babits Mihály Művelődési Ház és Művészetek Háza előtti területre, ahol 1990-től 2004-ig került megrendezésre a fesztivál.

2000-en vesznek részt a helyi és meghívott borrendek, a város vezetése, a műsorokban szereplő néptánc csoportok, lovas kocsis felvonulók, a helyi óvodák és iskolák fiataljai.

A változatos programokról, a közreműködő civil csoportok sokszínűségéről és a rendezvény nagyságrendjéről az alábbi statisztikai adatok tanúskodnak.

A kézműves és hagyományőrző fogalmak használata:

A fent közölt statisztikai adatok rámutatnak arra, hogy a szervezők nem használják külön a népi iparművész vagy népművész fogalmat, hanem a kézműves és hagyományőrző kifejezéseket használva zavarják meg a közönséget. Általános tény, hogy a kézműves, hagyományőrző szavainkat ma már sokkal tágabb értelemben használják. Így lehetséges az, hogy a kézműves vásárokon tömegével jelennek meg a kereskedők, akik a legtöbb esetben esztétikailag kifogásolható tömegáruval (jobb esetben magyar, de gyakrabban pakisztáni, távol-keleti stb.) jelennek meg és a zsúrizett tárgyaknál jóval olcsóbban árusítják árukészleteiket. Ez az új trend sajnos hátrányos megkülönböztetést jelent azon népi kézművesek számára, akik zsúrizett, hagyományos technológiával előállított termékeket készítenek. A statisztikában is csak úgy sorolják fel a szervezők, hogy hagyományőrző vásáron belül a lufi árustól kezdve a hennafestőig mindenkit ebbe a csoportba sorolnak. A népművészek részvételét ellenben csak egyesületi megjelenésként tünteti fel, és nem tünteti fel az alkotók számát. A Tolna Megyei Népművészeti Egyesületből a Szüreti Napokon 17 alkotó 11 szakágban (fazekas, hímző, cipész, szíjgyártó, kosárfonó, csipke-, viselet-, mézeskalács-, pacsker-, bőrtárgy-, fajték készítő) mutatta be és árusította zsúrizett termékeit.

A kézművesek értékesítési lehetőségei:

A fesztiválokon, vásárokon, falunapokon való megjelenés alapvető fontosságú minden vállalkozásban tevékenykedő népi kézműves részére. A rendezvényeken való megjelenés alkalmas a piaci jelenlét érzékeltetésére mind a fogyasztók, mind a konkurencia felé. Ezek a rendezvények biztosítják a közvetlen kapcsolatot a fogyasztókkal. Az ilyen közvetlen találkozások alkalmával van lehetőségük az alkotóknak bemutatkozni, és termékeik választékát bemutatni. A közvetlen kapcsolat arra is lehetőséget biztosít, hogy az alkotók a tárgykészítés folyamatáról, a tárgy alapanyagának tulajdonságairól és használatának módjáról is tájékoztassák az érdeklődő vásárlókat. A beszélgetések során a vásárlók új ismereteket szereznek és egy másfajta élményben részesülnek, mint a hétköznapi bevásárlásaik alkalmával.

A fesztiválokon történő megjelenést nehezítő okok:

A vásárokhöz általában a helyi önkormányzatok biztosítják a területet a szervezőknek, amit általában a szervezők igen magas helypénzt kérve adják ki a résztvevőknek. (A Szüreti Napokon a Tolna Megyei Népművészeti Egyesület hosszú évek érdekvédelmi tevékenységének, a rendezvényhez kapcsolódó népművészeti kiállításoknak és a mesterek által tartott kézműves foglalkozásoknak köszönhetően vagy ingyenes, vagy minimális napi 2000,-Ft/nap helypénzért tudnak megjelenni.) A szekszárdi példa nagyon ritka és a jellemző az, hogy a szervezők nem tesznek különbséget kereskedő és zsúrizett népi iparművészeti tárgyakat készítő árusítók között.

Az önkormányzatok a törvények értelmezésében sem egységesek. Példaként említendő, hogy Szegeden a vásáron résztvevőknek egyenként kell közterületen történő kereskedelmi tevékenységre engedélyt kérni. A „bejelentés köteles kereskedelmi tevékenység folytatásáról” szóló 210/2009. IX. 29. Korm. Rendelet 1. számú melléklete nem rendelkezik a készítőről, ezért kereskedőként kell kérni az engedélyt, és kell befizetni a 2200,- Ft illetéket a helypénzen felül. A népi kézművesek számára érthetetlen, hogy miért kell, önkormányzatonként kérni az árusításhoz az engedélyt, amikor a telephely vagy székhely szerint illetékes önkormányzat a készítőt már nyilvántartásba vette.

A zsúrizett népművészeti tárgyaikat árusító alkotók részvételét egy-egy rendezvényen az is nehezíti, hogy a reggeltől késő estig tartó rendezvényeken nem kérhet segítséget a mellette árusító társától vagy családtagjától arra az időre, míg emberi szükségleteit elvégzi, mivel ez be nem jelentett munkaerő foglalkoztatásnak számít.

A Népi Iparművészeti Zsűri által minősített tárgyak megkülönböztetésére még a rendszerváltás előtt bevezették a „Páva” védjegyet, hazánkban és külföldön is. A védjegy tájékoztatta a népművészetben nem jártas, de igényes vásárlókat arról, hogy esztétikailag szép és a hagyományokat hitelesen képviselő tárgyat vásárol. A népművészet háttérbeszorulásával a védjegy köztudatba tartására, reklámozására már nem maradt pénz és figyelem. Pedig a védjegy lényege szerint: *„olyan megkülönböztető minőségi tanúsítvány meglétét igazoló embléma, melynek használatával az alkotás-áru szakmai ismeret nélkül hitelesnek, minőségi ajánlatnak fogadható el.*

A védjegy használata „értéket növel”, hatékony verseny eszköz, amely minőségjelző és reklám funkcióval bír.

A védjegy- a marketing egyik legerősebb szegmensének, a reklámozásnak a középpontjában áll.

A védjegy az árukra vonatkozó információk sűrített szimbolikus megjelenítője. Minőségjelző funkciója miatt a védjegy a vállalkozói jó hírnév, a piaci elismertség és tekintély (imázs, reputáció) hordozója is.

A védjegyre és annak újbóli bevezetésére nagy szüksége lenne a népi iparművészeknek. Áruikat így jobban meg lehetne különböztetni a nem magyar eredetű tárgyaktól. Ez tovább erősítené itthon azt a felfogást, hogy vásárolj helyi és magyar terméket. A turisták részére pedig, segítséget nyújtana a választásban.

Marketing:

A rendszerváltást követően a házipari szövetkezetek és a termékeiket árusító népművészeti bolthálózatok megszűntek. Jelenleg a népi kézművesek termékeiket csak saját műhelyükből vagy a fesztiválokon, és egyéb nagyrendezvényeken tudják értékesíteni. A népi kézművesek számára a legjobb reklám, ha termékeik jó minőségűek és szépek. Így nagyon fontosá vált a vevőkkel kialakított jó kapcsolat. „Építs ki jó kapcsolatot, és majd ezek meghozzák a nyereséget!” Meghatározó tehát, hogy a kézművesek egyáltalán el tudnak-e jutni olyan rendezvényekre ahol megtudják mutatni tárgyaikat. Itt nyílik alkalmuk új vásárló megszerzésére, és a már meglévő vásárlókkal történő további kapcsolat fenntartására. Az egyre nehezebb megélhetési gondokkal küzdő népi kézműveseknek nincs lehetősége a médiumokban történő reklámok finanszírozására. Ehhez állami segítségre van szükségük.

Ezért rendkívül fontos, egy kiszámítható és a népi kézművesek által is értelmezhető jogi környezet kialakítása. A zsúrizett termékek „Páva” védjegyének újbóli széleskörű reklámozása. A tárgyalkotó népművészek társadalmi megbecsülése.

2009-ben a Szekszárdi Szüreti Napok kiváló minősítést kapott, többek között azért, mert nagy hangsúlyt fektet a magyar értékek bemutatására. Idézet a fesztivált minősítő bizottság jegyzőkönyvéből: *„Ezek elsődlegesen a bor és a szüreti hagyományokhoz kapcsolódó összes programelemben érhető tetten. Ezen kívül idesorolható „Sióagárd népművészete régen és ma” című kiállítás, melyen a Tolna Megyei Népművészeti Egyesület alkotóinak munkáiba kapunk betekintést, a magyar néptánc is bemutatásra került az ország kiemelkedő gyerekcsoportjai és a Honvéd Táncszínház által, a Bogyiszlói Népi Zenekar által a magyar népzene is teret kapott, valamint a népköltészet a pajzán székely népmesék által. A Népművészeti vásárban is megjelennek a magyar népi-és iparművészek.”*

KOMJÁTHI TAMÁSNÉ

2.4.7.3 Kapcsolódás pontok a múzeumok, tájházak és a népi kézművesség között Hajdú-Bihar megyei példákon bemutatva

A múzeum

„42§.(1) A múzeum a kulturális javak tudományosan rendezett gyűjteményeiből álló muzeális intézmény.

(2) A múzeum feladata a kulturális javak meghatározott anyagának folyamatos gyűjtése, nyilvántartása, megőrzése és restaurálása, tudományos feldolgozása és publikálása, valamint kiállításokon és más módon történő bemutatása.”⁹⁰

A népi kézművesség hagyományainak gyűjtése, nyilvántartása, megőrzése és restaurálása, folyamatos feldolgozása és publikálása a múzeumok egyik kiemelt feladata.

Mivel elsősorban annak a tájnak a tárgykultúrájával foglalkozik a múzeum, ahol létesítették és működik, a mai népi kézművesek számára szinte az egyetlen hiteles anyaggyűjtési helyként szolgál.

A két „rendszer” kapcsolata szerves és természetes, egymást nem nélkülözheti.

A dolgozatban a Hajdú-Bihar megyei intézmények és a helyi népi kézművesség kapcsolatát, kapcsolódási pontjait, együttműködését veszem példaként, hiszem, hogy rendszerünk és működésünk nem tér el sokban a hazai gyakorlattól.

A debreceni Déri Múzeumhoz a jelenlegi megyei múzeumi hálózathoz tartozó városaink múzeumai mint módszertani intézményhez kapcsolódnak. Városi múzeum/ helytörténeti gyűjtemény van Hajdúnánáson, Hajdúböszörményben, Hajdúdorogon, Bamazújvárosban, Hortobágyon, Berettyóújfaluban, Püspökladányban.

A múzeumok közül a megyei módszertani központban (Déri Múzeum) van több közművelődési, ill. múzeumpedagógiai szakember, akiknek egyik feladata a népi kézművességgel való folyamatos kapcsolattartás.

A megye városaiban levő múzeumok közül azokban működik számottevő kapcsolattartás a népi kézművesekkel, ahol az intézmény vezetője néprajzos muzeológus. Ez vonatkozik a tájházak fenntartó és működtető intézményekre is.

A múzeumok első és legfontosabb kapcsolódási pontja a népi kézműves tevékenységhez a gyűjteményünkön keresztül valósul meg.

1. A múzeum az érdeklődő kézműves rendelkezésére bocsátja a gyűjteményt, szakmai tanácsot ad kérdéses tárgyakkal kapcsolatban. Ez a mi vidékünkön természetes és mindennapi, de más megyékben illetve a fővárosban helyenként eltérő a gyakorlat.

A Déri Múzeum gyűjteményében kiemelt helyen van a népművészeti anyag, a Budapesti Néprajzi Múzeum után a második legjelentősebb kollekcióval itt rendelkeznek. Ennek kö-

---

⁹⁰ Szempontok és segédanyagok „A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről” szóló 1997. évi CXL. Törvény önkormányzati közművelődési feladatainak ellátásához. Budapest, 2000. 41. oldal

szönhető, hogy szövésben újratervezték és életre keltették a gyűjteményben fellelhető megyei hagyományú bihari csipke technikát, vászonszövésben használt kilim technikát.

A hímzés területén a debreceni kisbunda hímzés áttervezése, vászon anyagon történő alkalmazása a Déri gyűjteményre épült. A Déri gyűjtemény viseletanyaga segített abban, hogy a kalotaszegi vállfűs hímzést újra felfedezze és lakástextilen alkalmazza egy igen tehetséges, a Népművészet Mester címet is elnyert hímző alkotó.

A debreceni gyöngyös pártá megismerése inspirált több hely alkotót, gyöngyűzőket a rekonstrukcióra. Ezekből a pártákból terveztek új, más, modern funkciójú ünnepi használati tárgyakat is.

A debreceni guba szövése hosszú évtizedekig szünetelt. Egy gyapjúszövással foglalkozó alkotói munkaközösség aktívan kutatni kezdte a múzeumi gyűjteményben szereplő gubákat.

A közös munka eredménye az, hogy kiváló, ma használható öltözeti darabok készültek, de a múzeum is tanult az alkotótól. A napjainkban folyó újjáépítési munkák során az állandó kiállításba gubaszövő műhelyt állítanak fel.

A múzeum is újra felfedezte az addig nem igazán feltárt hagyományt.

Ha a múzeumban fellelt, értelmezett tárgy újratervezése a néprajzos muzeológus segítségével történni, akkor a siker garantált. Az elméleti szakember és a gyakorlati tevékenységben jártas népi kézműves közös munkája jó eredményt hoz.

3. A gyűjtemény gyarapításához is hozzá tud járulni népi kézműves. A hímző szakember külföldi, magyarlakta területen, gyűjtőúton járva olyan addig még nem ismert értékre talált, amelyből vásárolni is tudott és haza hozva bekerülhetett múzeum gyűjteményébe (Zobor vidéki szálán varrott női ingek, kolonyi viseletdarabok).

Az 1950-es 60-as években kezdődően a Déri Múzeum néprajzos szakemberei a megyei hagyományok feltárása során elsősorban a kézművességgel foglalkozó családokat segítették szakmai tanácsaikkal. Egyes esetekben elindították a kézművest egy olyan korszerű, értékes hagyományokra támaszkodó úton, amelynek máig érvényesülő kiváló eredménye lett. (Nádudvar) Fazekas Lajos a Népművészet Mestere szakmai pályafutásának kezdetén Béres András és Varga Gyula néprajzkutató útmutatásai alapján dolgozott, hasonlóan az Erdei családhoz, ahol a szűrrátétes mesterség felfrissítésében segítettek az elméleti szakemberek. Nagy szerepe volt Szalay Emőkének, Varga Gyulának abban, hogy a debreceni kerámiát az 1980-as évek végén ismét felfedezzék és funkcióváltással „életre keltsék.”

4. A múzeum egyes régészeti gyűjteményben levő tárgyairól a népi kézművessel múzeumi másolatokat készített, így őrzi meg a legértékesebb darabokat az esetleges környezeti ártalmaktól. Értékes csipke, hímzés, szőttés, famunkák elkészítésére kapnak megbízást a megye népi kézművesei.

5. Ezt a tevékenységet felhasználják a múzeumpedagógiában is. Az újonnan felépített debreceni guba műhelyben olyan foglalkozásokat szerveznek, ahol a gyerekek szőnek, összedolgoznak, majd felpróbálják az általuk elkészített gubát.

6. A Déri Múzeum múzeumi üzletet hozott létre az elmúlt években. Ide a gyűjteményre építve múzeumi másolatokat készíttetnek a helyi alkotókkal és azokat forgalmazzák, valamit megrendelnek eladható, jó színvonalú népi iparművészeti tárgyakat (hímzések, szöttések, öl-

tőzeti darabok, öltözet kiegészítők, apróbb famunkák, fazekas munkák, népi ékszerek, ötvös munkák).

7. A múzeum néprajzos szakemberei rendszeresen részt vesznek a megyei alkotók munkáinak hatósági bírálatban, a NIO zsűrizéseken is. A fazekas, a hímző, a szövő és a viselet témákban a helyi szakemberek bírálják.

8. Nagyrendezvények: A debreceni Déri Múzeum 5. éve szervezi meg elsősorban a hagyományos debreceni mézeskalács kultúrára és a mai alkotókra építve a két napos Debreceni Mézeskalács Fesztivált. A fesztivál programja: a mézeskaláccsal kapcsolatos termékek bemutatója és vására. A mézeskalácskészítés, kézműves foglalkozások, gyermekprogramok helyszíne Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum.

A komplex, népzene, néptáncot, népi kézművességet bemutató programsorozat lehetőséget ad a helyi alkotóknak a bemutatkozásra és értékesítésre a mézeskalács mellett a fazekasok, a faművesek számára is és egyben a kismesterségek népszerűsítését is szolgálja.

A megújult debreceni fazekasság népszerűsítését tűzte ki céljául a 2002-ben indított Debreceni Nemzetközi Fazekasfesztivál, amely a helyi múzeum segítségével nem érkezett volna el a 7. rendezvényéhez 2012-ben.

A szakmai segítség mellett, a pályázati témakijelölése, a zsűrizés, a rendezés, a múzeum termeit /Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum majd ennek a múzeumnak a csodálatos parkjában felállított sátor/ is használta a programot meghirdető és megszervező közművelődési intézmény és a megyei, népi kézművesek tömörítő civil szervezet.

Ezen intézmények összefogása példaértékű és a közönség és a szakmai siker biztosítéka 7. éve.

9. A Déri Múzeumban a múzeumpedagógiai tevékenység 2004-ben egy időszaki kiállítás kapcsán indult el. „A népművészeti örökségünk a Jászságtól Beregig” az alföldi tájegységek népművészeti emlékeit bemutató kiállítás kiváló lehetőséget nyújtott a gyermekfoglalkozásokra, amelyeken kicsik és nagyok megismerkedhettek a pástorkodással, a különböző népviseletekkel valamint kipróbálhatták a nemezelést, a horgolást és a szűrrátét készítést.”⁹¹

10. A TÁMOP-os pályázatok is jó lehetőséget adnak a muzeológusoknak a népi kézművességgel, a népi kézművesekkel az ismeretterjesztő munkához.

A játszóházi foglalkozások vezetésével a helyi népi kézműveseket, játszóház vezetőket bízzák meg.

Hajdú-Bihar megyében közel 30 tájház van. Ezek nagy része az önkormányzatok, kisebb százalékban az állam és egy része magántulajdonban van. A tájházak fenntartása és korszerű működtetése okoz igazán gondot a tulajdonosnak. Legtöbbször a települések közművelődési feladatai mellé sorolják és a közművelődési intézménnyel működtetik.

Ahol van a téma iránt fogékony szakember, vagy a településen aktív, erre időt szánó népi kézműves, ott megtalálják a kézművesek helyét és szerepét a tájházban. Ha ezek a tényezők nincsenek, nehéz a tájházakban a népi kézműves tevékenységnek nyomait megtalálni.

91 B Pinczés Orsolya: Egy néprajzi kiállítás múzeumpedagógiai programja. A debreceni Déri Múzeum Évkönyve 2006. 153. l.

Csaknem 10 évvel ezelőtt a kulturális ágazat minisztériuma meghirdetett egy olyan pályázatot, amely a tájházak tárgyi feltételeit és az ott folyó munka megerősítését, a kézműveség erősebb megjelenítését szorgalmazta.

Hajdú-Bihar megyében lehetőséget teremtettünk a civil szervezet és a megyei közművelődési intézmény együttműködése eredményeként arra, hogy a pályázat adta lehetőséget kihasználva színvonalas népi kézműves programokat vigyünk a megyében működő tájházakba.

Példának szántuk a kezdeményezést, a tájházakra akartuk felhívni a szakma és a közönség érdeklődését. A rendezvénysorozat végén tanácskozáson vontuk le a tanulságokat.

„Terítékek” címmel kiállítást szerkesztettünk a civil szervezet tagjainak, megyében dolgozó fazekasok, hímzők, szövők, fémművesek, szálanyaggyártó alkotóknak munkáiból.

Terített asztalokat mutattunk be, főzőedényekkel és étkezészetekkel, abroszokkal, szalvétákkal, evőeszközökkel, kenyérkosarakkal. Olyan példákat mutattunk be, amelyek megmutatták, hogy helye van a természetes anyagból készített, a hagyományokat követő használati eszközöknek mai életünkben.

A kiállításokat a tájházban vagy a helytörténeti gyűjteményben rendeztük, a megnyitóra mindig a település jelentős személyiségét- jegyző, polgármester kértük fel. Egy szakemberünk tárlatvezetésen mutatta be a kiállítást majd kézműves bemutatók következtek fazekasság, szövés mesterségekből.

A kiállítás nyitva tartásának időszakában játszóházakat tartottunk az adott településen a tájházban.

A programsorozatot a Tengertánc pályázat során valósítottuk meg.

Tapasztalatom az, hogy országos segítség, központi anyagi támogatás (pályázatok) nélkül a tájházak, de a tájházakat segítő Országos Tájházszövetség sem tud áttörést elérni abban, hogy jelentős helyük legyen a népi kézműveseknek ezekben a gyűjteményekben, a települési kulturális örökséget megőrző intézményekben.

HUBERT ERZSÉBET

Tartalomjegyzék

Bevezető (<i>Beszprémy Katalin</i>)	3
1 Hagyományőrző tevékenységi formák a múltban és a jelenben	7
1. 1 Múltbeli tapasztalatok pozitívumok – buktatók – tévutak (<i>Héra Éva</i>)	7
1.1.2 Népművészet – háziipar – népi iparművészet (<i>Szabó Zoltán</i>)	19
1.2 Kézművesség, népi kézművesség (<i>Benedek Krisztina</i>)	32
2 Helyzetértékelés, problémafeltárás.....	48
2.1 Kézművesség, népi kézművesség az alkotók oldaláról (<i>Pál Miklósné</i>)	48
2.1.1.1 Alkotók megoszlása településenként	48
2.2.1 Népi kézművességgel foglalkozó intézmények, szervezetek Magyarországon (<i>Prokné Tirner Gyöngyi</i>)	92
2.2.2 Az alkotói terület, az intézményi terület összevetése a néprajz csoportok, kistájak szerinti lehatárolással (<i>Hubert Erzsébet</i>)	108
2.2.3 Falusi és agroturizmus komplexitása (<i>Dr. Csizmadia László</i>)	128
2.3.1 Jelenlegi jogi, gazdasági problémák jegyzéke (<i>Szabadkai Andrea, G. Fekete éva,</i> <i>Debreczeni János, Pongrácz Zoltán</i>)	144
2.3.2 A közösségi színterek tárgyi és személyi feltételei, tevékenység elemzés, problémafeltárás (<i>Prokné Tirner Gyöngyi</i>)	163
2.3.2.1 Az intézmények adatai	176
2.3.2.2 Népművészet a közösségi művelődésben (<i>Magyar Művelődési Intézet</i>)	194
2.3.2.3 Közösségi színterek, kapcsolati lehetőségek a LEADER szervezetekkel, IKSZT-kel, tárgyi és személyi feltételek, tevékenységelemzés, problémafeltárás, marketingről, jelenlétről (<i>Guiprechtne Molnár Erzsébet</i>)	206
2.4 Népi kézműves értékek – A mesterségek helyzete.....	212
2.4.1.1 A bőrműves mesterségek helyzetelemzése (<i>Terényi Gyöngyi</i>)	212
2.4.1.2 A csipkekészítő mesterség helyzetelemzése (<i>Tóthné Kiss Szilvia</i>)	220
2.4.1.3 A fáművesség helyzete (<i>Bereczky Csaba</i>)	224
2.4.1.4 A népi kézművesség fazekas szakágának elemzése (<i>Csupor István</i>)	230
2.4.1.5 A kézműves fémművességek helyzete (<i>Takáts Zoltán</i>)	238
2.4.1.6 A hímestojás írás (<i>Csákányi Zoltán</i>)	243

2.4.1.7 A hímzés (<i>Dr. Illés Károlyné</i>)	247
2.4.1.8 Mézeskalács, díszített tészták, megkülönböztetett élelmiszerek (<i>Csuporné Angyal Zsuzsa</i>)	254
2.4.1.9 A nemezkészítő mesterség (<i>Nagy Mari, Vidák István</i>)	262
2.4.1.10 Népi ékszerkészítés (<i>Kiss Gabriella</i>)	268
2.4.1.11 Népi- és kézműves játékkészítés (<i>Deákné Gémes Júlia</i>)	273
2.4.1.12 Régi ritka mesterségek helyzete (<i>Ament Éva</i>)	277
2.4.1.13 A szálanyagok feldolgozása (<i>Székely Éva</i>)	282
2.4.1.14 A szövés (<i>Csapó Angéla</i>)	288
2.4.1.15 Takácsmesterség (<i>Debreczeni János</i>)	293
2.4.1.16 Viseletkészítés (<i>Fehér Jánosné</i>)	299
2.4.1.17 Cigány hagyományos mesterségek (<i>Rézműves Melinda</i>)	305
2.4.3 MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága (<i>Szabó Zoltán</i>)	313
2.4.4 A kézművesség helye a szellemi kulturális örökség megőrzéséért életre hívott UNESCO egyezményben (<i>Csonka Takács Eszter</i>)	322
2.4.5 Hungarikumok, ezeken belül a népi kézművesség helye, megítélése (<i>Polyák Albert</i>)	330
2.4.6 Magyarországi Tájházak Szövetsége – ezen belül a népi kézművesség helye, megítélése (<i>F. Tóth Mária</i>)	333
2.4.7.1 A népi kézművesség helye, szerepe és megítélése a magyarországi fesztiválok tükrében (<i>Igyártó Gabriella</i>)	343
2.4.7.2 A népi kézművesség helye, megítélése a Szekszárdi Szüreti Napokon (<i>Komjáthi Tamásné</i>)	355
2.4.7.3 Kapcsolódás pontok a múzeumok, tájházak és a népi kézművesség között Hajdú-Bihar megyei példák bemutatva (<i>Hubert Erzsébet</i>)	360